

ALEXANDRE DUMAS

BRAGELONNE VICOMTE

vagy

Tíz évvel később

FORDÍTOTTA SZÍNI GYULA

ELSŐ KÖTET

TARTALOM

- 1 A levél
- 2 A futár
- 3 Találkozás
- 4 Apa és fia
- 5 Amelyben Cropoliról, Cropole-ról és egy ismeretlen nagy festőről lesz szó
- 6 Az ismeretlen férfi
- 7 Parry
- 8 Milyen volt XIV. Lajos öfelsége huszonkét éves korában?
- 9 Amelyben A Medicikhez címzett fogadó ismeretlen vendégéről lehull az inkognitó leple
- 10 Mazarin számtani tudománya
- 11 Mazarin politikája
- 12 A király és a hadnagy
- 13 Marie de Mancini
- 14 Amelyben a király és a hadnagy is bizonyosságát adja jó emlékezőtehetségének
- 15 A száműzött
- 16 Remember
- 17 Amelyben Aramist keresik, de csak Bazinra bukkannak
- 18 Amelyben D'Artagnan felkeresi Porthost, de csak Mousquetont találja
- 19 Mit csinált D'Artagnan Párizsban?
- 20 Milyen kereskedelmi társaság alakult a Lombardok utcájabeli Arany Mozsár cég kebelében, hogy D'Artagnan ötletét üzletileg kihasználja?
- 21 Amelyben D'Artagnan a Planchet és Társa cég érdekében útra készülődik
- 22 D'Artagnan a Planchet és Társa cég számára utazik
- 23 Amelyben a szerzőnek akarata ellenére kissé történelemmel kell foglalkoznia
- 24 A kincs
- 25 A mocsár
- 26 A szív és az ész
- 27 Másnap
- 28 A csempészáru
- 29 Amelyben D'Artagnan félni kezd, hogy Planchet és a maga pénzét holt vállalkozásba fektette
- 30 Amelyben a Planchet és Társa cég részvényei megint parin állnak
- 31 Monk színt vall
- 32 Hogyan kerül össze újra Athos és D'Artagnan a Szarvasagancshoz címzett fogadóban
- 33 Az audiencia
- 34 Milyen zavart okoz a gazdagság
- 35 A csatornán
- 36 Hogyan tudott D'Artagnan fenyőfa ládából kéjlakot elővarázsolni, mint valami tündér
- 37 Hogyan rendezte D'Artagnan a Planchet és Társa cég passzíváját, mielőtt megállapította volna aktíváját

- 38 Amelyből kitűnik, hogy a francia fűszeres híres volt már a XVII. században
- 39 Mazarin kártyajátéka
- 40 Állami ügy
- 41 Athos elbeszélése
- 42 Amelyben Mazarin úr tékozló lesz
- 43 Guénaud
- 44 Colbert
- 45 Egy derék ember gyónása
- 46 Az adományozás
- 47 Milyen tanácsot adott Ausztriai Anna XIV. Lajosnak, és milyen más tanácsot adott a királynak Fouquet úr
- 48 Agónia
- 49 Colbert első szereplése
- 50 XIV. Lajos királyságának első napja
- 51 Szerelem
- 52 D'Artagnan leckéje
- 53 A király
- 54 Fouquet úr házai
- 55 Fouquet abbé
- 56 La Fontaine úr bora
- 57 A saint-mandéi üvegfolyosó
- 58 Epikurosz hívei

1

A levél

Az 1660-ik év májusának közepe táján, reggel kilenckor, amikor a nap már melegen sütött, felszárítva a harmatot Blois város ősi kastélyának legyezőpálmáiról, egy kis lovascsapat - három úr és három apród - tért meg a városba a hídon át; a rakparti járókelőkre azonban semmi más hatást nem tett, mint hogy először is a kezük lendült a fővegükért, hogy illőn köszönjenek, másodszer pedig a nyelvük mozdult meg, hogy a legékesebb francia nyelven kifejezze gondolatukat:

- Lám, Monsieur¹ hazatér a vadászatról. Egyéb nem történt.

A lovak nekivágtak a meredek kaptatónak, amely a folyóparttól visz a kastélyba, közben pedig néhány boltoslegény közelebb lépett a sorban utolsó lóhoz, amelynek nyeregkapájához különféle madarak voltak csőrüknél fogva odakötözve.

Láttukra a kíváncsiskodók, igazi falusi szókimondással, kifejezték megvető véleményüket a rendkívül sovány vadászszakmányról, és miután egymás közt aprólékosan megvitatták, hogy szárnyasokra vadászni nem érdemes, mindenki visszatért a maga foglalatosságához. Csupán egy pirospozsgás, kövér, jókedvű legény kérdezte meg, miért van az, hogy Monsieur, aki busás jövedelméből olyan mulatságot csaphatna, amelyet csak akar, beéri ezzel a szánalmas szórakozással.

- Hát nem tudod - felelték neki -, hogy Monsieur-nek az a legfőbb mulatsága, ha unatkozik?

A fickó vállat vont, s ez a mozdulat a napnál világosabban fejezte ki véleményét:

„Már akkor én inkább vagyok Puffants Jancsi, mint herceg.”

És mindenki hozzálátott a napi munkájához.

Monsieur pedig csak folytatta útját, olyan bús és egyben fenséges ábrázattal, hogy bizonyára megcsodálták volna a bábécsok, ha egyáltalán lettek volna ott bábécskodók. Csakhogy Blois polgárai nem bocsátották meg Monsieur-nek, hogy épp az ő vidám városukat választotta ki rá, hogy kedve szerint unatkozzék, és valahányszor megpillantották a fenséges unalmú urat, ásítózva menekültek tőle, vagy visszakapták fejüket az ablakból, hogy át ne ragadjon rájuk a herceg hosszúkás, sápadt arcának, magába merülő szemének és bágyadt tartásának álomba ringató hatása. Ilyenformán a derék herceg mindig biztos lehetett felőle, hogy néptelen utcákra talál, valahányszor kedve támad kilovagolni.

Bizony, Blois lakói ezzel vétkes tiszteletlenséget követtek el, mert Monsieur volt a király után, de talán még a király előtt is, az ország legnagyobb nemesura. Mivelhogy Isten, aki az uralmon lévő XIV. Lajost abban a szerencsében részesítette, hogy XIII. Lajosnak fia, Monsieur-t azzal tisztelte meg, hogy IV. Henrik fia lehetett. Így hát nem csekély oka volt, vagy legalábbis lehetett volna Blois-nak a büszkeségre, amiért orléans-i Gaston herceg azzal tüntette ki, hogy udvarát itt rendezte be, a hajdani rendi gyűlés kastélyában.

Csakhogy ennek a hercegnek a sorsa úgy hozta, hogy bármerre járt is, sehol sem kísérté különösebb érdeklődés vagy bábulat. Talán éppen ez kölcsönözte arcának a kényelmes unottság kifejezését. Monsieur nagyon el volt foglalva egész életében. Az ember nem vágathatja le úgy egy tucat legjobb barátjának a fejét, hogy az némi vesződés ne okozzon.

---

¹ A király testvéröccsének, vagy valamelyik legközelebbi rokonának címe.

De amióta Mazarin került hatalomra, nem vágják le senkinek a fejét, Monsieur-nek tehát nem akadt foglalatossága, és ez visszahatott kedélyére.

A szegény herceg így meglehetősen siváran tengette életét. Reggel vadászatott egy kicsit a Beuvron partján vagy Cheverny erdeiben, azután átkelt a Loire folyón, Chambord-ban megebédelt, jó étvággal vagy anélkül, és Blois városa nem hallott többé fenséges uráról, egészen a következő vadászkirándulásig.

Így unatkozott a herceg *extra muros*;² ami belső, házi unalmát illeti, erről fogalmat alkothat magának az olvasó, ha velünk együtt elkíséri útján a lovas csoportot, amely most fölfelé kanyarodik a régi királyi várkastély hatalmas kapubejárójához.

Monsieur könnyed járású kis fakón ült, amely flandriai piros bársonyból való széles nyereggel, félcipő alakú kengyelvassal volt felszerelve. Monsieur karmazsinvörös bársonyból készült zekéje és hasonló színárnyalatú köpenyege összhangban volt a ló szerszámozásával, csak ez a pirosság tüntette ki a herceget két társa közül; egyikük ibolyaszín, másikuk zöld ruhát viselt. A bal oldali, az ibolyaszín ruhás, a lovászmester volt, a jobb oldali pedig, zöld ruhában, az udvari fővadászmester.

Az egyik apród két vadászsólymot vitt tartórúdon, a másik pedig vadászkürtöt, amelybe nagy kényelmesen belefűjt, mikor húsz lépésnyire voltak a kastélytól. E körül a nemtörődömherceg körül mindenki előkelő nemtörődömséggel végezte a dolgát.

Nyolc ór, aki eddig a négyszögű udvaron sütkérezett, a kürtszó hallatán megragadta alabárdját, és Monsieur ünnepélyesen bevonult a kastélyba.

Amint alakja a kapubejárat mély boltíve alatt eltűnt, szétszéledt az a három vagy négy naplopó is, aki a labdajátzó térről a kastélyig kísérte a lovas csoportot, mutogatva egymásnak a nyeregre aggatott madarakat, most pedig megjegyzéseket fűzve a látottakhoz; ahogy eltávolodtak, kihalt lett az utca, a kastély előtti tér és az udvar.

Monsieur szó nélkül leszállt nyergéből, és lakosztályába ment, ahol komornyikja segítségével átöltözött; minthogy pedig Madame³ még nem adta ki rendelkezéseit a villásreggeliire vonatkozólag, Monsieur leheveredett a kerevetre, és oly édesdeden elaludt, mintha esti tizenegy óra lett volna.

A nyolc ór tudta, hogy a mai napra szolgálata véget ért, és leheveredett a napfényben a kőpadokra; a lovászokat lovaikkal együtt elnyelték az istállók, és csak néhány csacska madár riogatta egymást éles csipogással a violabokrok sűrűjében; különben pedig az egész kastély mintha maga is ugyanúgy álomba merült volna, mint a herceg.

Az édes csöndön egyszerre csak éles, ideges nevetés hasított át, egyik-másik álomszuszék alabárdos fél szemmel fel is pislantott rá.

A nevetés a kastély egyik napfényben ragyogó ablaka felől hangzott, amelyet a nap nagy szögben fogott be sugarába, ahogyan ilyenkor délelőtt szoktak az udvarokra kirajzolódni a kémények körvonalai.

A cizellált vaskorlátú kis erkély, amely az ablak előtt ugrott ki, tele volt virágcsereppel: az egyikben porcsinrózsa virított, a másikban kankalinvirág, azonkívül volt ottan egy koranyíló

---

² A falakon kívül. (latinul)

³ Monsieur felesége - akárcsak a királyné, a király húga és a lánya - a Madame (asszonyom) címet viseli.

rózsátó is, amelynek pompás zöld levelei között pirosuló bimbók tarkállottak, viruló rózsákat ígérve.

Abban a szobában, amelyet ez az erkélyablak megvilágított, négyszögű asztal állt, nagy haarlemi virágokkal hímes, ódon szőnyegterítővel borítva; az asztal közepén hosszú nyakú kőagyag vázában nőszirm és gyöngyvirág volt vízben. Az asztal két végén, egymással szemben, két fiatal leány ült.

A két leányka viselkedése különös volt; azt hihette az ember, zárdai növendékek, akik megszöktek a kolostorból. Egyikük könyökével az asztalra támaszkodott, és tollal a kezében betűket rótt szép hollandi papírvre, a másik lányka pedig térdelt a széken, úgyhogy fejével és törzsével áthajolhatott a szék támláján, egészen az asztal fölé, és így nézte, társnője hogyan ír. Ezért volt a nagy kiabálás, kacarászás, hangos kacagás, amely fel-felriasztotta a pálmaágakon gubbasztó madarakat és az udvaron bóbiskoló alabárdosokat.

Ha már a leírásoknál tartunk, reméljük, hogy olvasóink megbocsátják, ha itt vázoljuk a két leány arcélét is, ami remélhetőleg az utolsó két leírás lesz ebben a fejezetben.

Az, aki a széken térdelt, vagyis a hangos és nevető kedvű szép lány, mintegy tizenkilenc-húsz éves lehetett, a bőre barna, a haja barna, ragyogó szem lobogott erélyes rajzú szemöldöke alatt, vérvörös korallszín ajkai közül pedig kivillantak fehér gyöngyfogai.

Minden mozdulata mintha mimusjátékból lépett volna ki; mintha egész lénye csupa ugrándozás volna.

A másik lányka, aki írt, zajos és nyugtalan társnőjére vetette világoskék, nyílt tekintetű szemét, amely olyan tiszta volt, mint odafenn a kék mennybolt. Hamvasszőke, finoman göndör haja selymes fonatokban keretezte gyöngyházfényű orcáját; a papíron biztosan járt finom, de sovány keze, amely elárulta nagy fiatalságát. Barátnője minden kacagására szinte bosszúsan vonogatta festői vonalú, lágy fehér vállát, amelyből azonban hiányzott az erőteljes gömbölydedség, úgyhogy karja és keze is meglehetősen vézna volt.

- Montalais! Montalais! - mondta végre halk, behízelt és dallamos hangján. - Túl hangosan nevet, úgy nevet, mint valami férfi; nemcsak hogy magára vonja ezzel az alabárdos urak figyelmét, de nem hallja Madame jelzőharangját, ha majd hívja.

A leányka, akit Montalais-nak szólítottak, csak tovább kacarászott és ugrabugrált a komoly intés után is, és így szólt:

- Louise, drágám, nem beszél őszintén. Jól tudja, hogy az alabárdos urak, amint hívja őket, most horkolnak a legjobban, és akkor se ébrednének fel, ha ágyút sütnének el a fülük mellett, tudja, hogy Madame harangja elhallatszik a blois-i hídig is, következésképpen én is meg fogom hallani, ha Madame szolgálattételre hív. Voltaképp az bántja, hogy én nevetek, amikor kegyed ír, és attól fél, hogy édesanyja, Saint-Rémyné asszony⁴ betoppanhat ide, mint ahogy néhányszor megteszi, ha nagyon kacagunk. Félt, hogy rajtakap bennünket és meglátja ezt az óriási papírvet, amelyre egy negyedóra óta nem tudott egyebet írni, mint ezt a két szót: *Raoul úr!*... Hát igaza van, drága Louise, mert ez után a két szó után, hogy „Raoul úr!”, annyi áruló, lángoló szót lehet még írni, hogy drága édesanyja, Saint-Rémyné asszony érthetően dühös lánggra lobbanhat tőle. Na, így van, vagy nem?

És Montalais ezután még kihívóbban kacagott és zajongott.

---

⁴ A későbbi La Vallière hercegnő (1644-1710) édesanyja (La Baume Le Blanc udvarbíró özvegye) csak 1655-ben lett Saint-Rémy márkii felesége.

A szőke lány most már nagyon haragudott, és széttépte a papírvet, amelyre szép betűkkel csakugyan ez volt írva: „Raoul úr!”. Remegő ujjai közt összegyúrta a papirost és kidobta az ablakon.

- Ohó! - mondta Montalais kisasszony. - Hát így megharagszunk, kis báránycám, kis Jézuskám, szelíd kis galambom?... Ugyan, ne féljen, Louise! Anyja asszony úgyse jön fel, és ha jön is, jó a fülem, tudja. Különben is: miért ne írhatna egy régi ismerősének, akit tizenkét év óta ismer, különösen, ha így kezdi levelét: „Raoul úr”?

- Hát jól van, nem írok neki - felelte Louise.

- Ó, most aztán alaposan megbüntette Montalais-t! - nevetett gúnyosan a szép barna leány. - Ugyan, ugyan! Gyorsan elő egy újabb ívvel, és fejezzük be ezt a levelezést. Hopp! De épp megszólalt Madame harangja! Ó, mit bánom én, üsse kő! Madame majd vár, vagy meglesz ma reggel az első udvarhölgye nélkül!

Csakugyan szólt egy harang. Azt jelentette, hogy Madame befejezte toalettjét, és várja Monsieur-t, az pedig átvezeti őt a szalonból az ebédlőbe.

Ez után a szertartásos mozdulatokkal elvégzett formáság után a hercegi házaspár megvillásreggelizett, aztán nem látták egymást ebédig, amely pontosan két órára volt kitűzve.

A harang szavára a szolgálati helyiségek során, az udvar bal oldalán, megnyílt egy ajtó, s azon át kivonult két udvarmester és utánuk nyolc kukta, akik hatalmas hordozható tálalót cipeltek, rajta az étkek, mind ezüstburával letakarva.

Az udvarmesterek közül az egyik, szemmel láthatólag a rangidős, pálcájával hangtalanul megérintette az egyik őrt, aki a padon hortyogott; jóságában odáig elment, hogy az alvástól mámoros legénynek kezébe nyomta alabárdját, amely mellette a falhoz volt támasztva; amire a legény, anélkül, hogy bármit is kérdezett volna, elkísérte az ebédlőig Monsieur *pecsenyéjét*, amely előtt egy apród és két udvarmester lépkedett.

Mindenütt, amerre a *pecsenye* elhaladt, az örök fegyverben álltak.

Montalais kisasszony és barátnője az ablakból figyelte ennek a szertartásnak minden részletét, pedig hozzá lehettek szokva. De csak azért érdeklődtek annyira, hogy annál biztosabbak legyenek benne: senki se fogja őket zavarni. Amikor tehát a kukták, örök, apródok és udvarmesterek elvonultak, visszaültek asztalukhoz, és a nap, amely az ablak keretében egy percre megvilágította a két bájos leányarcot, most már csak a piros porcsinrózsára, kankalinra és a rózsatőre sütött.

- Eh! - mondta Montalais, amikor visszaült helyére. - Madame majd csak megvillásreggelizik nélkülem is.

- Ó, Montalais, meg fogják büntetni - szólt a másik lányka, miközben szép csöndesen elfoglalta régi helyét.

- Megbüntetnek? Ó, hogyan! Vagyis: büntetésül eltiltanak majd a sétától; hiszen épp ez az, amire vágyom, hogy ezzel büntessenek! Kikocsizni azon a nagy csészán, az ablaknál gubbasztva; balra fordulni és jobbra kanyarodni oly utakon, amelyeken csupa kerékvágás van, és ahol két óra alatt mindössze egy mérföldet teszünk meg; majd visszabaktatunk egyenesen a kastély ama szárnya mellett, ahol Medici Mária ablaka van, és ahol Madame sohase mulasztja el, hogy így ne szóljon: „Hinné-e az ember, hogy Mária királyné ezen az ablakon át menekült el?... Negyvenhét lábnyi magasságból! És nemcsak a királyné, hanem két herceg fia és három

hercegnő leánya is!”⁵ Ha ez multság, Louise, akkor csak büntessenek meg engem minden nap, különösen, ha az a büntetésem, hogy itt kell maradnom, és oly érdekes levelek fogalmazásában veszek részt, mint amelyet most is írunk.

- Montalais! Montalais! Az embernek kötelességei is vannak.

- Könnyen beszél kötelességekről, szívem, hiszen meghagyják a szabadságát ebben az udvarban. Maga az egyetlen, aki élvezi ennek a kastélynak az előnyeit, anélkül, hogy ismerné terheit. Hiszen sokkal inkább udvarhölgye Madame-nak, mint én, mivel a mostohaapja iránt való érzelmeit Madame áthárítja kegyedre is; úgy jöhet-mehet ebben a komor házban, mint azok a madarak ott a toronyban - csak levegőt szippantanak, csipkedik csőrükkel a virágokat, magokat szemelgetnek, és a világon semmi dolguk, gondjuk. Kegyed beszél nekem kötelességekről! Hát mondja csak, kis lustám, van-e más kötelessége is, mint hogy levelet írjon annak a szép Raoul-nak? De úgy látom, most éppen nem ír neki, úgyhogy azt kell hinnem, szintén elhanyagolja kissé a kötelességét.

Louise arca elkomolyodott, állát kezére támasztotta, és ártatlan hangon szólt:

- Szememre veti, hogy milyen jó dolgom van? Van hozzá szíve? Maga előtt nagy jövő van; az udvarhoz tartozik; a király, ha majd megházasodik, udvarába fogja hívni Monsieur-t; fényes udvari ünnepekben lesz része, és látni fogja a királyt, azt mondják, szép, bájos fiatalember.

- Mi több, látni fogom Raoul-t is, aki Condé herceg⁶ mellett szolgál - tette hozzá gúnyosan Montalais.

- Szegény Raoul! - sóhajtotta Louise.

- Akkor hát írjon neki, drága szívem, itt az ideje. Kezdjük el újra azt a nagyszerű „Raoul úr!”-at, amely annak az ívnek a tetején pompázott, amit az imént széttépett.

Montalais odanyújtotta a tollat, és biztató mosollyal kísérte társnője keze vonását, amellyel gyorsan leírta az említett megszólítást.

- No és most? - kérdezte a fiatalabbik leány.

- Most hát írja le mindazt, amit gondol, Louise - felelte Montalais.

- Biztos benne, hogy gondolkodom valamire?

- Gondol valakire, ami ugyanaz, sőt, még rosszabb.

- Azt hiszi, Montalais?

- Louise, Louise, a szeme oly mély, mint a tenger, amelyet a múlt évben Boulogne-ban láttam. Nem, tévedek: a tenger állhatatlan. A maga szeme oly mély, mint odafenn a fejünk fölött a kék ég azúrja.

- Hát, ha olyan tisztán olvas a szememben, mondja meg nekem, Montalais, mit gondolok magamban?

- Először is, nem azt gondolja, hogy „Raoul úr!”, hanem azt, hogy „Én kedves Raoulom!”

- Ó!

---

⁵ Medici Mária a férje, IV. Henrik halála után mint régens kormányozta az országot. Fia, XIII. Lajos azonban ellene fordult, megölette Concinit, anyja bizalmi emberét, és serege szabályszerűen megütközött a királyné és fia, Gaston orléans-i herceg seregével. (Lásd A három testőr 6. fejezetét.)

⁶ A „Nagy Condé” herceg (1621-1686) kora egyik legnagyobb hadvezére; családja oldalán rokon a Bourbon családdal, s ezért hosszú ideig a leghatalmasabb főúr volt.

- Ne piruljon el ilyen hamar! *Én kedves Raoulom!*, kezdjük így, arra kér engem, hogy írjak magának Párizsba, ahová hivatása köti Condé herceg szolgálatában. Bizonyára unatkozik, ha abban leli szórakozását, hogy egy vidéki leányra emlékezik...

Louise fölugrott.

- Nem, Montalais - szólt mosolyogva -, mindebből én egy árva szót se gondolok. Ha tudni akarja, hogy mit gondolok, ám lássa.

Azzal fogta gyorsan a tollat és határozott vonásokkal a következőket írta:

Nagyon szerencsétlen lettem volna, ha kérése, hogy megemlékező sorokat kíván tőlem, lanyhábban hangzott volna. Itt körülöttem minden a mi első éveinkre emlékeztet, amelyek oly gyorsan tovaszálltak, oly halkán elsuhantak, hogy soha más évek be nem tölthetik a szívben varázslatos bűbájukat.

Montalais, aki nézte, mint száguld Louise tolla, és aki visszajáról is el tudta olvasni azt, amit barátnője leírt, tapssal szakította félbe.

- Bravó, ez aztán az őszinteség - mondta -, ez aztán a szív, ez aztán a stílus! Mutassa meg azoknak a párizsiaknak, drágám, hogy Blois a szép francia nyelv városa.

- Raoul tudja - felelte Louise -, hogy számomra Blois volt a paradicsom.

- Épp ezt akartam mondani, és úgy beszél, mint egy angyal.

- Most befejezem a levelet, Montalais.

És a leányka csakugyan folytatta a levélírást.

Azt írja, Raoul úr, hogy gondol reám. Ezt köszönöm; de nem csodálkozom rajta, hiszen jól tudom, hányszor dobogott a szívünk egymás mellett.

- Hohó, kis báránycám! - mondta Montalais. - Vigyázz magadra, nagyon hullatod a gyapjad, könnyen elárulhatod magad, pedig odakinn farkasok ólálkodnak.

Louise felelni akart, de a kapualj felől lódobogás zaja hallatszott.

- Mit jelent ez? - kérdezte Montalais, és az ablakhoz futott. - Szavamra, egy szép lovag!

- Ó, ez Raoul! - kiáltott fel Louise, aki szintén az ablakhoz szaladt, mint barátnője, és nyomban el is sápadt, aztán dobogó szívvel vetette magát befejezetlenül maradt levelére.

- Ez aztán az ügyes szerelmes, becsületszavamra! - kiáltott fel Montalais. - Ez is tudja, mikor jön kapóra!

- Jöjjön beljebb az ablaktól! Jöjjön beljebb! Könyörgök! - rebegte Louise.

- Eh! Hiszen Raoul nem ismer engem. Hadd lássam, mi járatban van errefelé?

2 A futár

Montalais kisasszonynak igaza volt: az ifjú lovag nagyon csinos volt.

Huszonnégy-huszonöt éves, magas termetű, karcsú fiatalember volt, és délcegen viselte annak a kornak szemrevaló egyenruháját. Nagy, tölcsérszájú csizmája olyan lábat takart, melynek kecsességét Montalais kisasszony is vállalta volna, ha férfiruhában jár. Az udvar közepén megállította ideges, finom jobb kezével a lovát, másikkal levette hosszú tollas kalapját, mely félig eltakarta komoly és mégis gyermekien ártatlan arcát.

A lódobogás zajára a testőrök hirtelen felébredtek, és nyomban talpra ugrottak.

Az ifjú magához intette az egyik testőrt, és feléje hajolva tisztán és érthetően azt mondta, úgyhogy az ablakban leelkedő két lány is meghallhatta:

- Hírt hoztam ő királyi fenségének!

- Ó! Ó! - kiáltott fel a testőr. - Tiszt úr - jelentette hangosan -, egy futár van itt.

De a derék testőr jól tudta, hogy hívására nem fog semmiféle tiszt előjönni, minthogy az egyetlen tiszt a kastély másik végében lakott egy kis lakásban, amely a kertre nyílt. A testőr tehát sietett hozzátenni:

- Uram, a tiszt úr őrzáraton van, és távollétében Saint-Rémy udvarmestert kell értesítenem.

- Saint-Rémy urat? - szólt a lovag, és elpirult.

- Ismeri?

- Hogyne ismerném... Értesítsék őt, kérem, hogy megérkezésemet mennél hamarabb jelenthesse őfenségének.

- Úgy látszik, sürgős a dolog - mondta a testőr mintegy magamagának, de abban reménykedett, hogy az ifjú majd csak felel megjegyzésére.

A futár némán igent intett.

- Akkor magam keresem meg az udvarmestert.

A fiatalember ezalatt leszállt a lóról, és míg a katonák kíváncsian vizsgálgatták a szép ló mozgását, mely a hírnököt hozta, az a testőr, aki az imént távozott, már vissza is tért:

- Bocsánat, uram, a nevét!

- Bragelonne vicomte vagyok, és Condé herceg őfenségének megbízásából jövök.

A katona mélyen meghajolt, és mintha a rocroi-i és lensi⁷ győző nevéből szárnya nőtt volna, egykettőre felröpült a lépcsőn, és a herceg előszobái felé sietett.

Bragelonne-nak annyi ideje se volt, hogy kikösse a lépcsőfeljáró vasrácsához a lovát, már meg is jelent lélekszakadva Saint-Rémy úr; egyik kezével hatalmas pocakját támogatta, másikkal a levegőt hasította, mintha evezett volna.

- Nini, vicomte úr, hát ön Blois-ban van! - kiáltott fel. - Bámulatos! Isten hozta, Raoul úr, Isten hozta!

---

⁷ Rocroi-nál Condé herceg 1643-ban megsemmisítő vereséget mért a spanyol gyalogságra; Lensnél 1648-ban aratott elsöprő győzelmet.

- Alázatos szolgája, Saint-Rémy úr.

- Hogy fog örüdni madame de La Vall... akarom mondani: Saint-Rémyné mily boldog lesz, ha láthatja! De jöjjön hát! Őfensége épp reggelizik. Okvetlenül meg kell zavarnunk? Nagyon fontos a mondanivalója?

- Fontos is, nem is, Saint-Rémy úr. Annyi bizonyos, hogy egy percnyi késedelem esetleg nagy kellemetlenséget okozhat őfenségének.

- Ha így van, akkor erőszakkal is bejutunk, vicomte úr. Jöjjön velem. Monsieur ma különben is nagyon jókedvű, ön pedig híreket hozott, ugye?

- Nagyon fontos híreket, Saint-Rémy úr.

- Remélem, csupa jó hírt?

- Eltalálta.

- Akkor jöjjön, jöjjön hamar! - kiáltott a derék ember, aki útközben megigazította ruháját.

Raoul levett kalappal követte Saint-Rémyt, és kissé elfogódottan nézett körül, amikor a hatalmas termeken áthaladva sarkantyúja oly ünnepies zajt csapott a sima padlón.

Abban a pillanatban, mikor Bragelonne-t elnyelte a palota, az udvarra nyíló ablakban ismét megjelent a két leány, és élénk suttogásuk elárulta izgatottságukat. Csakhamar valami elhatározásra jutottak, mert az egyik eltűnt az ablakból: a barna hajú leány távozott el. A másik, a szőke, ott maradt az erkélyen, elbújt a virágok mögött, és figyelmesen lesett ki az ágak közül a lépcső felé, amerre Bragelonne vicomte eltűnt.

Ezalatt az ifjú, akit oly nagy érdeklődés kísért, tovább folytatta útját az udvarmester nyomában. Siető lépések zaja, bor és pecsenye illata, kristályüveg és porcelán edény csörömpölése figyelmeztették rá, hogy céljához ért.

Az apródok, az inasok és a tisztek, akik az ebédlőterem előtti helyiségben, a szolgálattelvők szobájában tanyáztak, a közmondásos Blois-vidéki udvariassággal fogadták a vendéget. Néhányan ismerték is Raoult, és csaknem valamennyien tudták, hogy Párizsból jön. Megérkezése egy pillanatra szinte megzavarta a szolgálhadat.

Így például az egyik apród, aki éppen bort töltött a herceg poharába, meghallván a sarkantyú-pengést, hátrafordult, mint valami kíváncsi gyermek, hanem azért a bort csak tovább öntötte, ha nem is a pohárba, de melléje, az abroszra.

Madame, akit nem terhelt annyi gond, mint dicsőséges férjét, észrevette az apród szeleburdiságát.

- Ejnye, no!

- Ejnye, no! - ismételte Monsieur. - Mi történik itt?

Saint-Rémy, aki bedugta fejét az ajtón, fölhasználta a kedvező alkalmat.

- Miért zavarnak most? - kérdezte Gaston herceg, és közben tányérjára emelt egy gyönyörű szelet Loire folyami lazacot, amelynél kövérebbet aligha fogtak Paimboeuf és Saint-Nazaire közt.

- Futár jött Párizsból, fenséges uram. De azt hiszem, ráérünk reggeli után is!

- Párizsból? - kiáltott Monsieur, és letette villáját. - És ki küldte a futárt?

- Condé herceg úr küldte - sietett a válasszal az udvarmester.

- Futár jött Condé hercegtől! - mondta Gaston nyugtalanul; nyugtalansága átragadt a többiekre is, és felfokozta az általános kíváncsiságot.

Monsieur talán azt hitte, hogy az összeesküvéseknek az a szép ideje jött vissza, amikor minden nyíló ajtó izgalmat hozott, amikor minden levél állami titkot rejtegetett, amikor minden hírvivő valami sötét és bonyolult cselszöveget szolgált. De lehet az is, hogy Condé herceg fényes neve nőtt meg kísértetiesen nagyra a blois-i kastély boltívei alatt.

Monsieur félretolta a tányérját.

- Várjon a futár? - kérdezte Saint-Rémy.

Gaston a hercegné egy pillantására nekibátorodott.

- Nem - felelte -, ellenkezőleg, bocsássa be azonnal. Igaz is, ki a hírnök?

- Egy környékbeli nemesifjú, Bragelonne vicomte úr.

- Bragelonne? Nagyon helyes!... Vezesse be, Saint-Rémy, vezesse be!

Amikor a herceg szokott komolyságával e szavakat kiejtette, oly pillantást vetett embereire, hogy kíséretének minden tagja, apródok, tiszték, nemesurak letették asztalkendőjüket, kéküket, serlegüket, és sietve, rendetlenül visszavonultak a másik szobába.

Ez a kis csapat kettévált két sorba, amikor Raoul de Bragelonne, akit Saint-Rémy vezetett, belépett az ebédlőterembe.

Rövid egyedülléte alatt a herceg igyekezett diplomataarcot ölteni. Nem fordult hátra, hanem megvárta, hogy az udvarmester eléje vezesse a futárt.

Raoul megállt az asztal alsó végénél, úgyhogy a herceg és a hercegné közé került. Ott mélyen meghajolt a herceg felé, majd a hercegasszony előtt bókolt mélyen, aztán fölegyenesedett, és várta, hogy Gaston megszólítsa.

A herceg megvárta, míg az ajtókat a leggondosabban bezárják; nem fordult meg, hogy személyesen ellenőrizze, mert ezt nem tartotta méltónak magához, de feszülten figyelt a zár csikorgására, hiszen így legalább látszólag titokban maradhatott, amiről tárgyal.

Mikor az ajtó bezáródott, a herceg Bragelonne-hoz fordult:

- Azt hallom, Párizsból érkezik, uram? - kérdezte.

- Ebben a percben érkeztem, fenség.

- Hogy van a király?

- Őfelsége kitűnő egészségnek örvend.

- És a sógornóm?

- A felséges királyné asszony⁸ sokat szenved a tüdejével. Hanem egy hónap óta kissé jobban van.

- Mintha azt mondták volna, hogy magát Condé herceg úr küldte hozzám. Bizonyára tévedtek.

- Nem, fenség; Condé herceg úr levelet bízott rám, hogy adjam át királyi fenségednek. Méltóztassék, itt a levél, és most megvárom fenséged válaszát.

Raoult kissé zavarba hozta ez a hideg és tartózkodó fogadtatás. A hangja észrevétlenül csaknem suttogóvá vált.

---

⁸ Ausztriai Anna.

A herceg nem vette észre, hogy ennek a titokzatos változásnak ő volt az okozója, és ismét aggóató félelem fogta el.

Gyors pillantást vetett Condé herceg levelére, óvatosan bontotta fel, mint valami gyanús csomagot, és hogy arcáról senki se olvashassa le a levél tartalmát, elfordult.

Madame szintén aggóató követte fenséges hitvestársa minden mozdulatát.

Raoul kifürkészhetetlen arccal állt ott - kissé le volt forrázva a fogadtatástól -, és a nyitott ablakon át kitekintett a kertbe, a kert szobraira.

- Ejha! - kiáltott fel hirtelen a herceg, és arcát boldog mosoly derítette fel. - Ez aztán a kedves meglepetés és az elbűvölő levél! Olvassa csak el, asszonyom, Condé herceg levelét!

Az asztal azonban sokkal szélesebb volt, semhogy a herceg karja átnyúlhatott volna hitveséhez. Raoul tehát odaugrott, és kedves mozdulattal közvetítette a levelet. Ez jólegett a herceggasszonynak, és kitüntető módon köszönte meg Raoulnak.

- Bizonyára ismeri a levél tartalmát? - kérdezte Gaston az ifjútól.

- Ismerem, fenség. A herceg úr az üzenetet előbb szóval adta át nekem, de aztán meggondolta a dolgot, és megírta ezt a levelet.

- Szép írás - mondta a hercegné -, de én nem tudok olvasni.

- Lesz szíves a levelet felolvasni a hercegnének, Bragelonne úr? - mondta a herceg.

- Ó, legyen szíves, olvassa fel, uram - tette hozzá a hercegné.

Raoul fennhangon kezdte olvasni a levelet, amelynek tartalma ismét lekötötte a herceg egész figyelmét.

A levél így hangzott:

Monseigneur!⁹

A király az ország határára utazik. Fenséged bizonyára hallotta már, hogy őfelsége házassága hamarosan bekövetkezik. A király erre az útjára engem, mint főszállás-csináló-mesterét visz magával, és mivel tudom, mily boldoggá teszi Őfelségét, ha Blois-ban tölthet egy napot, azért merek Királyi Fenségedhez fordulni kéréssel: engedje meg, hogy szállásul kijelölhessem kastélyát. Ha ez a váratlan kérés bárhogy is zavarba ejtené Fenségedet, könyörgök, üzenje ezt meg futárommal, Bragelonne vicomte-tal, aki udvaromhoz tartozó nemes. Utam iránya tehát Fenséged elhatározásán múlik, mert esetleg ahelyett, hogy Blois-ba mennénk, Vendôme, vagy Romorantin felé is vehetnők utunkat. Merem remélni, hogy Királyi Fenséged jóindulatúan fogja kérésemet fogadni, mint határtalan hűségem kifejezését, amellyel mindig igyekszem kedvében járni.

- Ennél kellemesebb hír nem jöhetett volna - jegyezte meg Madame, aki a felolvasás alatt többször is pillantást váltott a férjével. - Itt lesz a király! - kiáltotta kissé hangosabban, mintsem kellett volna, ha azt akarja, hogy a hír titokban maradjon.

- Uram - vette át Monsieur a szót -, köszöntsé nevemben Condé herceget, és fejezze ki hálámat, hogy ilyen nagy örömet szerzett nekünk.

Raoul meghajolt.

---

⁹ Királyi hercegeknek és magas egyházi méltóságoknak kijáró megszólítás, nagyjából a „főméltóságod” megfelelője.

- Melyik napon érkezik őfelsége? - folytatta Gaston a kérdezősködést.
- A király minden valószínűség szerint még ma este ideérkezik, fenség.
- De hát hogyan tudták előre, hogy mit fogok felelni? Hátha elutasító választ adtam volna?
- Nekem feladatomból volt, hogy ebben az esetben lóhalálában vágatassak vissza Beaugencyba, ahol futár vár rám, aki éppen olyan gyorsasággal vágatott volna Condé herceg úrhoz fenséged esetleges tagadó válaszával.
- Őfelsége tehát Orléans-ban van?
- Közelebb, fenséges uram: ebben a pillanatban őfelségének már Meung-ben kell lennie.
- Udvari kísérettel jön?
- Igen, fenség.
- Igaz is! Elfelejtettem, hogy a bíboros felől is kérdezősködjem.
- Őeminenciája pompás egészségnek örvend, fenséges uram.
- Az unokahúgai is elkísérik őt, ugye?
- Nem, fenség. Őeminenciája úgy rendelkezett, hogy a Mancini kisasszonyok¹⁰ Brouage-ba utazzanak. Ők tehát a Loire bal partján jönnek, az udvar pedig a folyó jobb partján közeledik.
- Hogyan? Hát Marie de Mancini is elhagyja az udvart? - kérdezte a herceg, akinek tartózkodása kissé engedett merevségéből.
- Legfőként Marie de Mancini hagyja el az udvart, Monseigneur - válaszolta Raoul diszkréten.

A herceg sápadt arcán futó mosoly villant át, régi cselszövő szenvedélyének alig észrevehető maradványa.

- Köszönöm, Bragelonne úr. Egy üzenetemet talán nem szívesen adná át a herceg úrnak, tudniillik azt, hogy nagyon megkedveltem a futárát... de majd ezt magam fogom megmondani neki.

Raoul mély hajlással köszönte meg a hercegnek megtisztelő szavait.

Monsieur intett a hercegasszonynak, aki a jobb kéz felől eső jelzőharangra ütött.

Nyomban belépett Saint-Rémy, és utána az egész hercegi udvar, úgyszólván megtelt velük az ebédlő.

- Uraim - mondta a herceg -, a király őfelsége azzal tisztel meg, hogy egy napot Blois-ban tölt. Remélem, unokaöcsémnek, a királynak, nem kell megbánnia a kegyet, amelyet házam iránt gyakorol.

- Éljen a király! - kiáltottak lelkesen a szolgálatban levő tisztek, Saint-Rémy úrral az élükön.

Gaston komoran, szomorúan lehajtotta a fejét: egész életén át hallania, vagyis inkább szenvednie kellett ezt a kiáltást: „Éljen a király!” Ez harsogott mindig a fülébe. Most már régen nem hallotta, füle megpihent tőle, és most egyszerre egy ifjú, erőteljesebb, ragyogóbb királyság képe merült fel előtte, mint valami újabb, valami még fájdalmasabb kihívás.

---

¹⁰ Mazarin öt unokahúga: Laure, Vendôme hercegné; Olympe, Szavojai Jenő herceg anyja; Hortense, La Meilleraye hercegné; Marie-Anne, Bouillon hercegnő, és Marie, akit XIV. Lajos szenvedélyesen szeretett.

A hercegné, aki megértette férje félénk és borús szívének fájdalmát, felállt, mire a herceg gépiesen utánozta, a többiek pedig, mint a méhraj, körülfojták Raoult, hogy kikérdezzessék.

Madame látta ezt a nyüzsgést, és magához intette Saint-Rémy urat.

- Most nincs időnk a fecsegésre, sok a dolgunk - mondta a bosszankodó háziasszony hangján.

Saint-Rémy igyekezett eloszlatni az ifjú köré csoportosuló tisztek raját, úgyhogy Raoul kijuthatott végre az előszobából.

- Remélem, méltóképpen gondoskodnak erről az ifjú nemesről - jegyezte meg a hercegné, és Saint-Rémyhez fordult.

A derék ember nyomban Raoul után futott.

- Madame kívánsága, hogy felüdüléséről gondoskodjunk, uram - mondta neki. - Van is a kastélyban lakás az ön számára.

- Köszönöm, Saint-Rémy úr - felelte Bragelonne -, de jól tudja, mennyire drága kötelességem, hogy apámuramnál tisztelkedjem.

- Igaz, igaz, Raoul úr, és kérem, adja át a gróf úrnak alázatos tiszteletemet.

Raoul lerázta magáról az öreg nemest, és folytatta útját.

Amikor, lovát kantárjánál vezetve, végigment a kapubolton, egy sötét fasorból halk hang szólította:

- Raoul úr!

A fiatalember meglepetten fordult hátra, és egy barna hajú leányt pillantott meg, aki egyik ujját ajkára tette, kezét pedig köszöntésre nyújtotta.

Raoul nem ismerte a leányt.

3 Találkozás

Raoul egy lépést tett a leány felé, aki némán hívta őt.

- De mi lesz a lovammal, kisasszonyom? - kérdezte.

- Nagyon egyszerű a dolog! Menjen ki az első udvarba, ott van egy fészker, kösse be a lovát, és siessen ide vissza.

- Engedelmeskedem, kisasszonyom.

Alig néhány perc alatt Raoul elvégezte, amivel megbízták, aztán egyenesen a kiskapuhoz ment vissza, ahol a titokzatos fiatal hölgy a sötétben várt reá egy csigalépcsőnél.

- Van-e bátorsága, hogy kövessen engem, kóbor lovagom? - kérdezte a leány nevetve, mikor látta, hogy Raoul egy pillanatig habozik.

Az ifjú csak azzal válaszolt, hogy megindult mögötte a sötét csigalépcsőn. Így mentek fel három emeletre, elől a leány, a nyomában Raoul; és keze, ahogy a korlátot kereste, olykor női ruha selymes tapintását érezte, amely a lépcső két fala közt elsuhogott. Valahányszor Raoul eltévesztette a lépést, a hölgy, aki vezette, szigorú *psz!*-tel csendre intette, aztán puha és illatos kezét nyújtotta segítségül.

- Így aztán föl lehetne menni akár a kastély tornya tetejéig, és még csak el se fáradna tőle az ember - szólt Raoul.

- Ez csak azt bizonyítja, uram - felelte a hölgy -, hogy ön nagyon ideges, nagyon fáradt és nagyon nyugtalan. De nyugodjék meg: már itt is vagyunk.

A leány kinyitott egy ajtót, és minden átmenet nélkül nyomban világosság ömlött el a lépcsőn: Raoul ott állt és a lépcső karfájába kapaszkodott.

A leány csak ment, Raoul utána. A leány belépett az ajtón, az ifjú lovag pedig követte.

Alighogy bent volt a kelepcebén, Raoul nagy sikoltást hallott, amire megfordult, és megpillantott kétlépcsőnyire maga előtt egy szép, fiatal, kék szemű, szőke, fehér vállú leányt, aki felismerte és nevéen szólította őt.

Az ifjú megpillantotta a leányt, és annyi szerelmet, annyi boldogságot olvasott ki szép szeméből, hogy térdre hullott előtte a szoba közepén, a kedves nevet suttozva:

- Louise!

- Hej, Montalais! Montalais! - sóhajtott a szőke leány. - Nagy bünt követett el, hogy így rászédett engem.

- Én, rászédtem?

- Hogyne, hiszen azt mondta, hogy odalenn megtudakolja, mi újság, ahelyett pedig felhozta ide a vicomte urat.

- Kénytelen voltam vele, különben hogyan kapta volna meg a levelet, amit írt neki?

Ezzel a levélre mutatott, amely még ott hevert az asztalon. Raoul indult volna érte, de Louise fürgébben, bár a jól ismert tétova mozdulattal nyúlt feléje, hogy megakadályozza.

A fiatal lovag keze tehát találkozott a leány remegő, puha kezével; megfogta és olyan tisztelettel emelte ajkához, hogy inkább csak rálehel, semmint megcsókolta.

Eközben Montalais kisasszony elvette az asztalról a levelet, gondosan összehajtogatta - amúgy nőiesen, háromrét -, aztán keblébe csúsztatta.

- Ne féljen Louise, innen nem veheti ki a vicomte úr a levelet, mint ahogy a megboldogult XIII. Lajos király sem vehette ki Hautefort kisasszony vállfűzőjéből a szerelmes levélkéket.¹¹

Raoul elpirult, mikor látta, hogy a két fiatal leány összemosolyog, és észre sem vette, hogy Louise a kezét ott felejtette az ő kezében.

- Hát, ugye, Louise, megbocsátja, hogy felhoztam a vicomte urat, ön pedig, uram, nem haragszik rám, hogy idevezettem? Így most tehát, hogy szent a béke, beszéljünk, mint régi jóbarátokhoz illik. Louise, mutasson be, kérem, Bragelonne úrnak.

- Vicomte úr - mondta Louise komolykodó bájjal és kedvesen mosolyogva -, van szerencsém bemutatni Aure de Montalais kisasszonyt, a hercegné ő királyi fenségének ifjú udvarhölgyét, aki egyben a legjobb barátnőm.

Raoul szertartásosan meghajolt.

- Hát engem, Louise, nem mutatna be a kisasszonynak?

- Ó, hiszen Montalais már ismeri önt! Tudomása van mindenről!

Ez a naiv elszólás mosolyra készítette Montalais kisasszonyt, Raoul viszont boldogan felsóhajtott, mert Louise kijelentését így magyarázta: tudomása van „*a mi nagy szerelmünkről*”.

- Az udvariasságnak tehát eleget tettünk, vicomte úr - mondta Montalais. - Foglaljon helyet ebben a karosszékekben, és mesélje el gyorsan, miféle újságot hozott olyan lóhalálában.

- Már nem titok többé, kisasszonyom. A király, Poitiers-be utaztában, egy napot itt tölt Bloisban, hogy meglátogassa ő királyi fenségét.

- A király ide jön! - kiáltotta Montalais, és tapsolt örömeiben. - Látni fogjuk az udvart! Érted, Louise? Az igazi párizsi udvart! Ah! Istenem! De mikor, vicomte úr?

- Talán még ma este, kisasszonyom; de holnap egész bizonyosan.

Montalais bosszús mozdulatot tett.

- Ejnye, nincs elég idő a készülődésre! Még csak egy ruhát se készíthetünk el addig! Pedig olyan ódivatú toalettjeink vannak, mintha Lengyelországban élnénk! Olyanok leszünk, mint a IV. Henrik-korabeli képeken a hölgyek!... Hej, uram, de kellemetlen újságot hozott.

- Hölgyeim, kegyedék bármiféle öltözetben szépek lesznek!

- Ugyan!... Szépek leszünk, mert a természet túrhető külsővel ruházott fel bennünket, de nevetségesen fogunk hatni, mert nem tartunk lépést a divattal... Sajnos, nevetségesek leszünk! Nevetséges leszek, ugye?

- Ki előtt? - kérdezte naivul Louise.

- Ki előtt? Furcsa kérdés, kedvesem!... És épp tőlem kérdezi! Nevetségesek leszünk az egész világ előtt, az udvari emberek, a lovagok, öfelsége a király előtt!

- Bocsásson meg, drága barátnőm, de hiszen a világ mindennap ebben a ruhában lát bennünket, és már hozzászokott...

---

¹¹ XIII. Lajos a maga módján, vagyis inkább plátóinak nevezhető szerelemmel szerette Marie de Hautefort-t (1616-1691), aki 1628-ban Medici Mária udvarhölgye volt, s később Schomberg marsall felesége lett.

- Igaz; de most más világ lesz itt, és nevetségesek leszünk, még mint blois-i lányok is, mert mellettünk majd ott pompáznak a párizsi hölgyek a legújabb divat szerint, és akkor annál inkább szembetűnik majd, hogy mi blois-i divat szerint öltözködünk! Kétségbeejtő!

- Vigasztalódjék, kisasszonyom.

- Ej, bánom is én, búsuljon az, akinek nem fogok tetszeni! - jegyezte meg Montalais kisasszony bölcsen.

- Ilyen ember nehezen fog akadni - vágott vissza Raoul, aki kitartott udvarias, bókoló módszere mellett.

- Köszönöm, vicomte úr. Tehát a király csakugyan eljön Blois-ba? - Egész udvarával együtt.

- A Mancini kisasszonyok is itt lesznek?

- Nem lesznek itt.

- De hiszen azt mondják, hogy a király nem tud ellenni Marie kisasszony nélkül?

- Kisasszonyom, a királynak most az egyszer mégis el kell lennie nélküle. Így akarja a bíboros, és Brouage-ba száműzte unokahúgait.

- Milyen képmutató az a Mazarin!

- Csitt! - szólt közbe Louise, ajkára téve mutatóujját.

- Ugyan! Hiszen nem hallja meg senki! Azt mondtam, hogy az öreg Mazarino Mazarin képmutató, hiszen ég a vágytól, hogy unokahúgát megtegye Franciaország királynéjának.

- Dehogy, kisasszonyom, épp ellenkezőleg, a bíboros Mária Terézia infánsnőt akarja férjhez adni a király öfelségéhez.

Montalais kisasszony jól a szemébe nézett Raoulnak, és így szólt:

- Hát maguk párizsi létükre elhiszik ezt a mesét? - kérdezte. - Akkor bizony mi, blois-iak, előbbre vagyunk!

- Kisasszonyom, majd ha a király átlépi Poitiers határát, és Spanyolországba utazik, ha a házassági szerződésben Don Luis de Haro és Mazarin öminenciája már megállapodtak, akkor talán elhiszi majd, hogy ez nem gyerekjáték.

- Jó, jó, de a király mégiscsak király, azt hiszem?

- Ez igaz, kisasszonyom, de viszont a bíboros mégiscsak a bíboros!

- A király tehát nem ember? Vagy nem szereti Marie de Mancinit?

- Imádja!

- Hát akkor el is fogja venni feleségül. Háborúnk lesz Spanyolországgal, Mazarin elkölt rá néhány milliót, nemesuraink majd hősi diadalt aratnak a büszke kasztíliai nemeseken, és sokan térnek majd vissza babérral, akiket mi mirtusszal koszorúzunk meg. Lám, így képzelem én a politikát.

- Montalais, ez bohóság - jegyezte meg Louise -, magát vonzzák a szertelenségek, mint ahogy a fény vonzza a pillangót.

- Kegyed pedig, Louise, olyan okos, hogy sohase lesz szerelmes!

- Ó! - felelte szemrehányó hangon Louise. - Értse meg hát a dolgot, Montalais. Az anyakirályné azt akarja, hogy fia az infánsnőt vegye feleségül. Azt kívánná, hogy a király ne

engedelmeskedjék anyjának? Szabad-e a királynak rossz példával elöljárni? Ha szüleink megtiltják, hogy szeressünk, akkor félre a szerelemmel!

Louise nagyot sóhajtott. Raoul pedig lesütötte szemét. Montalais kisasszony elnevette magát.

- Csakhogy nekem nincsenek szüleim - mondta.

- Bizonyára tud róla, hogy jól érzi-e magát La Fère gróf úr? - kérdezte Louise a sóhajtás után, amely feltűnően elnyúlt, és sok fájdalmat árult el.

- Nem, kisasszonyom - felelte Raoul -, még nem tisztelkedtem apámnál. Éppen akkor indultam hozzá, mikor Montalais kisasszony megállított. Remélem, hogy a gróf egészséges. Nem hallott semmi rossz hírt felőle, ugye?

- Nem, hála Istennek, semmit sem, Raoul úr!

Most rövid csend támadt, amely alatt két lélek ugyanazt gondolta, teljesen megértette egymást, anélkül, hogy egy pillantást is váltott volna.

- Ó, Istenem - kiáltott hirtelen Montalais -, valaki jön a lépcsőn!...

- Ugyan ki lehet az? - ugrott fel ijedten Louise.

- Hölgyeim, most terhükre vagyok, ugye, azzal, hogy ide betolakodtam? - hebegte Raoul, és igen kellemetlenül érezte magát.

- Nehéz léptek - jegyezte meg Louise.

- Ó, alighanem csak Malicorne úr - mondotta Montalais -, akkor pedig nincs miért megijednünk.

Louise és Raoul kérdően nézett össze: ki lehet az a Malicorne úr?

- Sose izguljanak - folytatta Montalais -, Malicorne nem féltékeny.

- De kisasszony... - szólt Raoul.

- Értem, értem... Hát Malicorne éppen olyan titoktartó, mint én magam.

- Istenem! - kiáltott Louise, miután fülét az ajtóra illesztve hallgatózott -, ezek az édesanyám lépései!

- Saint-Rémyné asszony! Hová rejtőzzem? - rángatta Raoul a Montalais kisasszony szoknyáját esdekelve, holott maga Montalais is elvesztette a fejét egy pillanatra.

- Úgy van - mondta Montalais -, én is felismerem magas sarkú cipője kopogását! Bizony, édesanyánk az!... Hát, vicomte úr, nagy kár, hogy az ablakunk ötven lábnyi magasan van az udvar fölött, és alatta kövezett udvar van.

Raoul kétségbeesetten pillantott az erkélyre, de Louise megragadta a karját és nem engedte ki.

- Ejnye, hát elment az eszem? - szólt Montalais. - Hiszen itt a nagy ruhásszekrény! Mintha az Isten is erre a célra teremtette volna!

Ideje volt, hogy az ifjút elbűjtassák, mert Saint-Rémyné a szokottnál gyorsabban jött fel a lépcsőn. Épp abban a pillanatban ért az ajtó elé, amikor Montalais, mint a vígjátéki színpadon szokás, bezárta a szekrény ajtaját, és nekidőlt a szekrényajtónak.

- Ejha! - kiáltott fel Saint-Rémyné -, hát maga itt van, Louise?

- Itt vagyok, édesanyám - felelte a fiatal leány olyan sápadtan, mintha Isten tudja, mily bűnt követett volna el.

- Jól van, helyes.

- Foglaljon helyet, asszonyom - mondta Montalais kisasszony, és karosszékkal kínálta Saint-Rémynét, de úgy helyezte el az idős hölgyet, hogy a szekrénynek háttal üljön.

- Köszönöm, Aure kisasszony. Jöjjön, leányom, menjünk gyorsan.

- Hova kell mennem, anyám?

- Haza. Hiszen elő kell készíteni a toalettjét!

- Tessék? - szólt közbe Montalais kisasszony, és igyekezett meglepett arcot ölteni, mert félt, hogy Louise valami oktalanságot talál mondani.

- Hát nem tudják a nagy újságot? - kérdezte Saint-Rémyné.

- Micsoda újságot, asszonyom? Mit tudhatna meg két leány ebben a galambdúcban?

- Ej, hát nem beszéltek senkivel?

- Asszonyom, talányokban beszél, és lassú tűzön éget bennünket! - kiáltott Montalais kisasszony, megrémülve, mert Louise egyre sápadtabb lett, már azt se tudva, melyik szentnek az oltalmába ajánlja magát.

Végre Louise egy pillantásából, amelyet még a kőfal is megértett volna, megértette, hogy mi bántja annyira barátnőjét. Louise tekintete azt jelezte, hogy Raoul szerencsétlenül otffelejtett kalapja az asztalon díszeleg.

Montalais a kalap elé ugrott, bal kezével ügyesen elkapta, a háta mögött átvette a jobb kezébe és eldugta, de közben szakadatlanul beszélt.

- Hát - mondta Saint-Rémyné -, futár érkezett, és bejelentette, hogy a király ma udvarával együtt idejön. Mármost igyekezzenek, hogy szépek legyenek, kisasszonykám!

- Gyorsan, gyorsan menjen haza édesanyjával, Louise, aztán én is előszedem és rendbe hozom az ünnepi ruhámat!

Louise felállt, anyja kézen fogta és magával vonszolta a lépcső felé.

- Gyerünk, gyerünk - sürgette egyre.

A lépcső aljánál Saint-Rémyné így szólt a leányához:

- Miért megy fel mindig Montalais-hoz, amikor pedig megtiltottam?

- Anyám! hiszen Aure a barátnőm! És épp akkor toppantam be hozzá.

- Nem rejtett el valakit?

- De anyám!...

- Ha mondom, hogy egy férfikalapot láttam az asztalon: annak a haszontalan szélhajtónak a kalapját!

- Anyám! - kiáltott Louise.

- Annak a mihaszna Malicorne-nak a kalapját láttam! Hogy egy udvarhölgy megengedjen magának ilyesmit!... Hallatlan!...

Hangjuk lassan elhalt a csigalépcső mélyében.

Montalais kisasszony egyetlen szavukat se vesztette el, mert a visszhangos lépcsőház mint valami tölcserén át hozta fel hozzá a hangokat. Vállat vont, és látva, hogy Raoul, aki közben előbújt rejtekhelyéből, szintén mindent hallott, fennhangon megjegyezte:

- Szegény Montalais! A barátság áldozata!... Szegény Malicorne!... A szerelem áldozata!

Nem folytatta tovább, amikor meglátta Raoul szomorú és egyben víg arcát. Raoul röstellte, hogy egyszerre annyi titkot tud meg.

- Kisasszonyom, hogyan hálálhatom meg ennyi jóságát?

- Majd egyszer elszámolunk - felelte Montalais. - Most azonban egyelőre szedje a lábát, vicomte úr, mert Saint-Rémyné nem éppen elnéző asszony, és ha kissé eljár a szája, könnyen kaphatunk kellemetlen látogatót! Isten vele!...

- De ami Louise-t illeti... Honnan fogom tudni...

- Ugyan menjen már! XI. Lajos nagyon okosan cselekedett, amikor feltalálta a postát.

- Ó, jaj! - szólt Raoul.

- Meg aztán nem vagyok-e itt én, aki felérek az ország legjobb postájával? Gyorsan, gyorsan, üljön lóra! Siessen, nem akarom, hogy ha Saint-Rémyné visszajön, avégből, hogy kissé megmossa a fejemet, magát is itt találja!

- Megmondaná apámuramnak, ugye? - mormogta Raoul.

- Az pedig alaposan összeszidná! Ó, vicomte, látszik, hogy az udvarhoz tartozik: éppen olyan félénk, mint a király. Az ördögbe is! Mi blois-iak nem kérjük mindenhez a papa beleegyezését! Kérdezze csak meg Malicorne-tól.

És ezek után a szavak után az örökké jókedvű leány vállánál fogva kituszkolta az ifjút az ajtón. A vicomte lesietett a lépcsőn, kisurrant a kapun, felpattant lovára, és úgy elvágatott, mintha legalábbis Monsieur nyolc testőre volna a sarkában.

4 Apa és fia

Raoul végigvágatott azon a jól ismert és kedves emlékű úton, amely Blois-ból La Fère gróf házához vitt.

Az olvasó elengedi, hogy újra leírjuk a házat. Hiszen jártunk már ott együtt régebbi időben;¹² ismeri jól. Csak amióta utoljára ott jártunk, a falak szürkébbek lettek, és a téglák valamivel sötétebbek: vörösréz-árnyalatúak; a fák megnőttek jó magasra, és az, amelyik zsenge ágait valaha alig nyújtogatta ki a sövény fölé, most sűrű, dús lombú fa lett, amely nedvdús, hatalmas ágainak virágpompájával vagy gyümölcstől roskadozón vetett mély árnyékot.

Raoul már messziről meglátta a ház csúcsos fedelét, két kis tornyát, a galambdúcot a szilfák közt, és a galambokat, amelyek szüntelenül a téglakúp körül röpködtek, amelyhez sohasem lettek hűtlenek, mintha édes emlékek volnának, amelyek egy derűs lélek körül keringenek.

Ahogy közeledett, hallotta, amint a kerek kút csigái nyikorognak a vízzel teli vödörök súlya alatt; és mintha hallotta volna a kútba visszahulló víz méla csobbanását, ezt a szomorú, gyászos, ünnepies hangot, amely megragadja az álmodozó gyermeket és költőt; az angolok *splash*-nek, az arabs költők *gaszgasó*-nak nevezik, és azok a franciák, akik költő módjára akarnak írni, csak körülírással tudják kifejezni: *A vízbe ömlő víz zaja*.

Raoul már több mint egy esztendeje nem látogatta meg édesapját. Azóta mindig Condé herceg mellett tartózkodott.

A Fronde harcai után, amelyeknek első korszakát már egyszer megkíséreltük leírni, Louis de Condé herceg nyilvánosan, ünnepiesen és őszintén kibékült az udvarral. Az egész idő alatt, amíg tartott a szakítás, a harag a herceg és a király között, Condé, aki már régen megkedvelte Bragelonne vicomte-ot, hiába ajánlotta fel neki mindazokat az előnyöket, melyek elszédíthetnek egy ifjú embert. La Fère gróf, aki mindig híven kitartott lojális és royális elvei mellett, és aki egy szép napon a Saint-Denis-templom kriptájában kifejtette ezeket az elveit fia előtt, a vicomte nevében rendre visszautasította a kedvező ajánlatokat. Mi több: Raoul ahe-lyett, hogy követte volna Condé herceget a pártütésbe, Turenne szolgálatába állott és a király igazáért küzdött. Mikor pedig Turenne is elpártolt a királytól, Raoul otthagya Turenne-t, mint ahogy annak idején Condét is elhagyta.¹³ Ennek az állhatatos viselkedésnek az volt a következménye, hogy mivel Turenne és Condé kölcsönösen csak a király zászlaja alatt győzhettek egymás ellen, Raoul, bármilyen fiatal volt is, tíz nagy diadallal büszkélkedhetett, és egyetlenegy oly vereségben sem vett részt, amely akár bátorságán, akár lelkiismeretén csorbát ejtett volna.

Raoul tehát apja kívánságának megfelelően csökönyösen és állhatatosan kitartott XIV. Lajos király ügyének szolgálatában, mások mindenféle köpenyegforgatása ellenére is, amely abban a korban ragályos és mondhatni, elkerülhetetlen volt.

---

¹² Lásd a Húsz év múlva című regény 15-16. fejezetét.

¹³ A „Nagy Condé” herceget Mazarinnal való összezőrdülése miatt 1650-ben letartóztatják; ezt követően átpártol a frondörök, majd a Franciaországgal ellenséges spanyolok táborába, és csak 1659-ben, a pireneusi béke után áll ismét királyja mellé. Turenne (1611-1675) - kora egyik legnagyobb hadvezére; nagymértékben hozzájárult a harmincéves háborút befejező vesztfáliai békéhez; 1649-51-ben csatlakozott a Fronde-hoz.

Condé herceg, mikor a király visszafogadta kegyébe, élt mindennemű jogával, de kivált az amnesztiáival, és sok mindent kért vissza, amit meg is kapott, többek között Raoul is. La Fère gróf, rendíthetetlen jóhiszeműségében, azonnal el is küldte fiát Condé herceghez.

Apa és fiú utolsó elválása óta tehát egy esztendő telt el. Egymástól való távollétük fájdalmát, ha nem is gyógyította, de legalább enyhítette néhány levél. Azt is láttuk, hogy Raoul a fiúi szereteten kívül még egy másik forró érzést is elvitt magával Blois-ból.

De legyünk igazságosak: a véletlen és Montalais kisasszony, e két kísértő démon közrejátszása nélkül Raoul küldetése befejeztével azonnal lóra pattan, hogy apjához vágtsasson, útközben hátra-hátra néz, de azért lovával meg nem áll, még ha Louise hívta volna is tárt karokkal.

Útjának első felét tehát múltjának, kedvesének szentelte, akit oly hamar el kellett hagynia, útja másik felét pedig a jó barátoknak, aki felé útban volt, és akihez repülni szeretett volna.

Mivel a kert ajtaját nyitva találta, belovagolt az árnyas fasorba, ügyet sem vetve arra a dühösen integető, haragosan hadonászó öregemberre, aki ibolyaszínű gyapjúingben és fején nagy, kopott bársonysipkával kertészkedett.

Az öreg kertész éppen törperózsafákat és margitvirágbokrokat nyesegetett, és felháborodva állapította meg, hogy valaki végiglovagol a fasor finom, gereblyézett homokján.

Még egy erélyes „hm!” felkiáltást is megkockáztatott, amire a lovas megfordult. Ám az öregember, alighogy meglátta Raoul arcát, felugrott és futásnak indult a ház irányában, hangosan dörmögve magában, ami nála hallatlan, bolondos öröm kifejezése lehetett. Raoul az istállókhöz érve átadta lovát egy lovászfúinak, aztán olyan mohón szaladt végig a tornácon, hogy láttára az apjának bizonyára repesett volna a szíve.

Végigsietett az előszobán, az ebédlőn és a fogadószobán, de sehol senkit sem látott. Végre La Fère gróf ajtajához ért, türelmetlenül kopogott, szinte be sem várta a komoly és egyszersmind meleg hangú „tessék”-et, hanem belépett.

A gróf egy irományokkal és könyvekkel megrakott asztal előtt ült: változatlanul a hajdani előkelő és szép nemesúr volt, de az idő mind szépségét, mind előkelőségét valami ünnepies és finom patinával vonta be. Deresedő hosszú haja alatt fehér és sima homloka, fiatalos szempillája alól átható és meleg nézésű szempár villant elő, szép metszésű tiszta száját pedig, amelyet mintha sohase torzított volna halálos szenvedély, finom és alig deresedő bajusz keretezte; termete sudár és hajlékony, de kifogástalanul szép keze lesoványodott; ilyen volt most a híres nemes lovag, akiről Athos néven oly sok és forró dicsérrel emlékeztek meg hírneves ajkak. Athos most épp azzal foglalatostkodott, hogy a kezében levő füzetben saját kéziratát javítgatta.

Raoul rátette kezét apja vállára, és olyan melegen, olyan hirtelen borult a nyakába, hogy a grófnak sem ereje, sem ideje nem maradt apai indulatait leküzdeni:

- Raoul! Hát maga az? Hogy került ide?

- Ó, apámuram! Én vagyok! - felelte az ifjú. - Milyen boldogság, hogy viszontláthatom!

- Még nem felelt a kérdésekre, vicomte. Talán szabadságot kapott, hogy itt van Blois-ban, vagy talán valami baj történt Párizsban?

- Istennek hála, nincs semmi baj, uram! - felelte Raoul, aki lassankint lecsillapodott. - Csupa jó hírt mondhatok. A király megházasodik, mint ahogy utolsó levelemben volt szerencsém megírni, és most Spanyolországba indul. Ófelsége Blois-n utazik keresztül.

- Hogy meglátogassa Monsieur-t?

- Úgy van, gróf úr. Minthogy Condé herceg nem akart váratlanul beállítani, vagy mert különösen le akarta kötelezni a herceget, engem előre küldött, hogy gondoskodjam az udvar elhelyezéséről.

- És beszélt Monsieur-vel? - kérdezte élénken a gróf.

- Volt szerencsém beszélni vele.

- A kastélyban?

- Ott, uram - felelte Raoul, és lesütötte szemét, mert megérezte, hogy apja kérdése nemcsak egyszerű kíváncsiság.

- Igazán, vicomte?... Hát ehhez gratulálok!

Raoul meghajolt.

- De talán még másvalakivel is találkozott Blois-ban?

- Madame öfenségével, uram.

- Nagyon helyes. De én nem Madame-ról beszélek.

Raoul a haja tövéig elpirult, és nem válaszolt.

- Talán nem értette meg a kérdésemet, vicomte úr? - állhatatoskodott a gróf, de hangja nem lett élesebb, csak a tekintete lett szigorúbb.

- Tökéletesen megértem, gróf úr - felelte Raoul -, és ha nem felelek azonnal, az nem azt jelenti, mintha hazugságon törném a fejemet; erről bizonyos lehet, uram.

- Tudom, hogy sohasem hazudik. Éppen ezért csodálkozom, hogy ennyi időre van szüksége ahhoz, hogy kérdésekre határozott igennel vagy nemmel feleljen.

- Addig nem felelhetek, amíg jól meg nem értettem a kérdését, uram, és ha nem tévedek, rossz értelemben fogja fel szavaimat. Azt hiszem, gróf úr, nincs ínyére, hogy találkoztam...

- La Vallière kisasszonnyal, ugye?

- Úgy van; tudom, hogy őrá akar beszélni, uram - jegyezte meg Raoul kimondhatatlan gyöngédséggel.

- És én azt kérdezem, találkozott-e a kisasszonnyal?

- Uram, amikor beléptem a kastélyba, sejttem se volt róla, hogy La Vallière kisasszony is ott tartózkodik. Csak amikor küldetésemet befejeztem és távozófélben voltam, akkor jutottam hozzá véletlenül, hogy találkozzam vele. Volt szerencsém tiszteletemet tenni nála.

- Mi a neve annak a véletlennek, amely összehozta La Vallière kisasszonnyal?

- Montalais kisasszony, gróf úr.

- Ki az a Montalais kisasszony?

- Egy fiatal hölgy, akit eddig nem ismertem, akit sohasem láttam. Madame udvarhölgye.

- Vicomte úr, nem folytatom tovább a kérdezősködést; azt is sajnálom, hogy mostanáig tettem. Lelkére kötöttem, hogy kerülje La Vallière kisasszonyt, és csakis az én engedélyemmel találkozzon vele. Tudom, hogy igazat mondott, és a saját jószántából egy lépést se tett, hogy hozzá eljusson. A véletlen játszott ki engem; nem magát okolom érte. Beérem tehát azzal, hogy megismételjem, amit erre a hölgyre vonatkozólag már mondtam önnek. Isten a tanúm, hogy semmi kifogásolnivalót nem találok La Vallière kisasszonyban,

csak hogy terveimmel nem fér össze, hogy gyakran eljárjon hozzám. Még egyszer kérem tehát, kedves Raoul, szívlelje meg szavaimat.

Raoul tiszta és nyílt tekintete mintha megzavarodott volna apja szavaira.

- Most pedig, barátom - folytatta a gróf, szelíden mosolyogva és rendes hangján -, beszéljünk másról. Talán visszatér most szolgálatába?

- Nem, uram, ma egész nap nincs más dolgom, mint hogy a gróf úrral maradjak. Condé herceg úr nem bízott meg egyébbel, mint ezzel a kötelességgel, ami azonban nagyon megfelelt kívánságomnak.

- A király egészséges?

- Pompásan érzi magát.

- És Condé hercegúr is?

- Mint mindig, uram.

A gróf elfelejtette, hogy Mazarinről is kérdezősködjék; már ez régi szokása volt.

- Nos hát, Raoul, minthogy ma csak az enyém, az egész napot együtt fogjuk tölteni. Csókoljon meg, fiam... még... még... még... Érezze magát otthon, vicomte... No de itt van a mi öreg Grimaud-nk! Jöjjön csak, Grimaud, magát is meg akarja ölelni a vicomte úr!

A hűséges öregembernek se kellett ezt kétszer mondani: tárt karokkal rohant az ifjúhoz. Raoul eléje futott.

- Most pedig talán lemennék a kertbe, Raoul? Megmutatom az új lakást, amelyet magának építettem arra az esetre, ha hazajön szabadságra. És mialatt megnézi majd a növényeket, amiket az idén ültettem, és két új hátszobát, mondja el, mi újság párizsi barátainknál.

A gróf becsukta kéziratot, karon fogta az ifjút, és mindketten lementek a kertbe.

Grimaud bánatosan nézett Raoul után, akinek feje csaknem beleütődött az ajtó szemöldökfájába, és míg végigsimította szép fehér haját, ez a mély jelentőségű szó csúszott ki a száján:

- Megnőtt!

Amelyben Cropoliról, Cropole-ról és egy ismeretlen nagy festőről lesz szó

Mialatt La Fère gróf Raoullal együtt megtekinti az új épületeket és az újonnan vásárolt lovakat, engedjék meg olvasóink, hogy visszavezessük őket Blois-ba, hogy végignézzék a városban oly szokatlan sürgés-forgást.

Különösen a fogadóknak volt érezhető annak az új hírnek a hatása, amelyet Raoul hozott.

Mert ha a király és az udvar Blois-ba jön, akkor a városban száz lovag, tíz hintó, kétszáz ló és ugyanannyi szolga lesz, ahány úr. Hol fognak ennyien elhelyezkedni, és hol fognak lakni azok a környékbeli urak, akik két-három óra múlva megérkeznek, mihelyt széles körben elterjed a nagy hír, oly széles gyűrűket vonva maga után, mint a vízbe dobott kő?

Láttuk, hogy Blois reggel még oly csendes és nyugodt volt, mint szélcsendben a tó tükre, ám a király közeledtének hírére egy csapásra nyüzsögni és mozgolódni kezdett az egész város.

A kastély valamennyi inasa, a tisztek felügyelete mellett, a városba ment élelmiszerért, és tíz lovas futár vágatott Chambord-ba vadért, a beuvroni halastóhoz halért és a chevernyi üvegházba virágért meg gyümölcsért.

Előhozták a bútorraktárból az értékes kárpitokat, szőnyegeket, az aranyozott, nagy láncú, pompás csillárokat; egész sereg szegény ember sepegte az udvarokat és mosta a kastély kődíszzeit, mialatt az asszonyok átkutatták a Loire-on túl a virágos réteket útszéli és mezei virágokért. És mivel senki sem akart a fényűző tisztaság tekintetében lemaradni a többi mögött, az egész városban mindenfelé tisztogattak, sepregettek, mosogattak, ünneplőbe öltöztek.

A felsőváros útszéli nyílt csatornái, amelyeket a sok öblögetővíz megdagasztott, a város alsó részén folyamokká nőttek meg, és az utcák kövezete - el kell ismerni - megszabadult a sártól, tisztán ragyogott a napsugárban, mint a gyémántkő.

Végül készülődtek a zenészek, a fiókok kiürültek; a boltokban összevásárolták az összes gyertyákat, szalagokat és kardbojtokat; a háziasszonyok nagy készleteket halmoztak fel kenyérből, húsból és fűszerekből. Már egy nagy csomó polgár, akinek a háztartása úgy fel volt szerelve, mintha ostromállapotra készülne, több tennivalót nem találván, felöltötte ünnepi köntösét, és kiment a város kapujához, hogy első legyen, aki megpillantja a király kíséretét. Tudták ugyan, hogy a király csak éjjel érkezik, sőt talán csak reggel. De hát a várakozás nem az örültség egy neme-e, és az örültség nem a remény egyik túlzása-e?

Az alsóvárosban, a hercegi kastélytól alig száz lépésnyire, a labdajátszóter és a kastély közt, egy kis utcában, amelyet akkor Ó utcának hívtak, és amely csakugyan nagyon régi lehetett, állott egy tiszteleltre méltó, csúcsos tetejű, tömzsi és széles régi épület, amelynek első emeletéről három ablak nézett az utcára, a második emeletről kettő, a harmadikról pedig csupán egy kerek kis padlásablak.

Ennek a háromszögnek az oldalai fölé nemrégiben elég nagy, téglalap formájú kiugrót építettek, mely alaposan kinyúlt az utca fölé, ahogy ez szokásos volt ebben az időben. Az utca ezzel keskenyebb lett ugyan egy negyedrésszel, viszont felével tágasabbá vált a ház, és ez csak elég kárpótlás?

A hagyomány szerint a csúcsos tetejű házban III. Henrik korában egy államtanácsos lakott, akihez Katalin királyné elment, egyesek szerint látogatóba, mások szerint azért, hogy megfojtsa. Akárhogy történt is, a derék hölgynek ugyancsak körültekintőnek kellett lennie, mielőtt lábát ebbe a házba betette.

Amikor az államtanácsos meghalt - egyre megy, hogy fojtogatástól vagy végkimerüléstől -, a házat eladták, aztán lakatlan volt sokáig, sőt egészen elszigetelten állott az utca többi háza között. Csak XIII. Lajos uralkodásának fele idején költözött a házba egy Cropoli nevű olasz szakács, aki D'Ancre marsalltól szökött meg. Cropoli kisebbfajta vendégfogadót létesített a házban, és olyan finom makarónit készített, hogy messze földről jöttek hozzá makarónit enni.

A ház híressége onnan eredt, hogy Medici Mária királyné, aki akkor tudvalevőleg a blois-i kastély foglya volt, Cropolihoz küldött egyszer makaróniért.

Ez pontosan azon a napon történt, amikor azon a híres-nevezetes ablakon át megszökött. A tál makaróni ott maradt az asztalán, alighogy a királyasszony megízlelte.

Mínt hogy a háromszög alakú házhoz az államtanácsos megfojtása és a híres makaróni kettős dicsősége fűződött, a szegény Cropolinak az az ötlete támadt, hogy fogadójának valami szép, hangzatos nevet ad. De olasz származása nem volt valami jó ajánlólevél ebben a korban, és kicsinyke vagyona, amelyet gondosan elrejtett, nem is engedte őt nagyon az érdeklődés fényébe kerülni.

1643-ban, XIII. Lajos halála után, amikor Cropoli közeledni érezte halála óráját, magához hívatta a fiát, a legszebb reményekre jogosító kuktát, és könnyes szemmel kötötte a lelkére, hogy tartsa titokban a makaróni készítésének módját, franciásítsa el nevét, francia leányt vegyen feleségül, és majd ha kissé elvonulnak a felhők a politika egéről - merthogy ez a párizsi előkelő körökben és az országgyűlésen napjainkban dívó virágos kifejezés már akkor is járta -, a szomszéd kovácmesterrel csináltasson szép cégtáblát, amelyre egy híres festővel, akit Cropoli pontosan megnevezett, festesse rá Medici Katalin és Medici Mária arcképét és ezeket a szavakat: A Medicikhez.

A kitűnő Cropoli mesternek eme szavak után már csak annyi ereje maradt, hogy megmutathatta ifjú utódjának, hogy a kandalló melyik kőlapja alatt rejtegeti ezer darab tízfrankos aranyát, aztán kilehelte lelkét.

Ifjabb Cropoli, aki erős lelkű ember volt, apja halálát lemondással viselte el, vagyonát pedig némi szerénységgel fogadta el. Azzal kezdte, hogy a neve végén ékeskedő i-t egészen halkan ejtette ki, és így - minthogy ehhez mindenki szívesen hozzájárult - hamarosan mindenki csak „Cropole”-nak nevezte a fogadóst. Ez pedig tősgyökeres francia név.

Azután Cropole megházasodott, minthogy éppen keze ügyébe akadt egy kis francia leány, akibe szerelmes volt; a leány családjától tekintélyes hozományt is kapott, amikor megmutatta a kandalló kőlapja alá rejtett vagyonát.

Apja első két kívánságát teljesítvén, Cropole felkereste azt a festőt, akivel a cégtáblát kellett megfestetnie.

Csakhamar rá is akadt.

A festő egy olasz öregember volt, vetélytársa - de szerencsétlen vetélytársa - a Raffaellóknak és Carracciknak.¹⁴ Azt állította, hogy a „velencei iskola” egyik mestere; bizonyára azért, mert nagyon szerette a színeket. Festményei, amelyekből sohasem adott el egyetlenegy sem, már száz lépésről feltűntek, és a polgárokat annyira megbotránkoztatták, hogy a festő végül is teljesen megrendelés nélkül maradt.

---

¹⁴ Bolognai festőcsalád a XVI-XVII. században: Lodovico Carracci (1555-1619), a rézmetsző Agostino (1557-1602) és Annibale (1560-1609), az ún. bolognai iskola alapítói.

Pedig mindig dicsekedett, hogy valaha D'Ancre marsall feleségének fürdőszobáját díszítette festményekkel, de - sajnos - a fürdőszoba leégett, amikor a tábornagyot utolérte a gyászos vég.

Cropoli, mint olasz ember, elnéző volt az öreg Pittrino gyengéivel szemben. Pittrino volt a festő neve. Lehet, hogy Cropoli látta a fürdőszoba híres festményeit. Annyi bizonyos, hogy oly sokra becsülte a híres Pittrinót, hogy nemcsak barátságába fogadta, hanem házába is vette.

Pittrino hálás volt a makaróniért, és tőle telhetőleg elterjesztette az olasz nemzeti étel hírnevét, és a fogadó alapítójának idejében fáradhatatlan dicséreteivel nagy szolgálatot tett a Cropoli cégnek.

Megöregedvén pedig az apa után a fiúnak is hű embere lett, és nemsokára afféle házi felvigyázó lett abban a házban, ahol feddhetetlen becsületessége, közmondásos erényessége és még ezer más jó tulajdonsága, amelyet itt felsorolnunk felesleges, örökös helyet biztosítottak neki a Cropole-ék házi tűzhelye mellett, sőt a cselédek felügyelője is lett. Azonfelül ő ízlelte meg mindig a makarónit, hogy az az ősi hagyományokhoz híven készüljön, egy szem borssal több, vagy egy morzsika parmezánsajttal kevesebb ne legyen benne. Öröme leírhatatlan volt, amikor Cropole-től meghallotta a titkot, hogy milyen feladat vár rá: meg kell festenie a híres cégtáblát.

Pittrino nagy buzgalommal kezdett kutatni egy régi dobozban, ahol megtalálta kissé egérrágtatott festőecsetjeit, amiket azonban még használni lehetett, olajfestékeit, amelyek meglehetősen beszáradtak, lenmagolaját palackban, és egy palettát, amelynek tulajdonosa valaha Bronzino¹⁵ volt, „a festészet istene”, ahogy Pittrino, az ultramontán művész, örökifjú lelkesedésében olasz honfitársát nevezte.

Pittrino roppant elégtételt érzett, hogy megbízták a festéssel, és szinte egy fejjel megnőtt.

Mint annak idején Raffaello, módort változtatott ő is: Albani¹⁶ stílusában, nem mint királynékat, hanem mint két istennőt ábrázolta a két hírneves hölgyet. Olyan kecsesen festettek a cégtáblán, annyi őszinteséggel tárták fel az ámuló nézők előtt a hús rózsaszínét és lilomát, olyan anakreóni szabadsággal vették fel a szirének testtartását, hogy amikor a városi főtanácsos először megpillantotta a képet Cropole fogadójának termében, rögtön kijelentette, hogy a két hölgy sokkal szebb és sokkal izgatóbban bájos, semhogy egy fogadó cégéréül szolgáljon és kitegyék a vendégek pillantásainak.

- Monsieur ő királyi fensége - mondta Pittrinónak -, aki gyakran jön városunkba, nem óhajtja édesanyját a nyilvánosság előtt olyan lenge öltözetben látni, és kegyelmed még a kastély pincebörtönében végezheti, mert a dicső herceg nem valami lágyszívű. Át kell festenie a két szirént, vagy semmisítse meg a felírást, mert különben meg fogom tiltani a cégtábla használatát. A parancsnak engedelmeskedni kell tehát, ez érdeke kegyelmednek is, Cropole mester, de kegyelmednek is, Pittrino uram.

Mit felelhettek volna erre? Meg kellett köszönni a főtanácsos jóindulatát. Cropole így is tett.

Pittrino azonban komor maradt, és szívében csalódottságot érzett.

Tudta jól, mi következik.

A hatósági személy még jóformán ki sem tette a lábát a házból, amikor Cropole, miután karját összefonta, megszólalt:

---

¹⁵ Olasz arcképfestő és költő (1503-1563).

¹⁶ Bolognai olasz festő (1578-1660), a Carraccik tanítványa, a „Gráciák festőjének” is nevezték.

- No hát, mester, mit csináljunk? - kérdezte.

- Megsemmisítjük a felírást - felelte Pittrino szomorúan. - Pompás elefántcsont-szénfekete festékem van, ezzel egy pillanat alatt eltüntetem a régi felírást és a „Medicik” helyébe azt írjuk, hogy „Nimfák”, vagy „Szirének”, ahogy jobban tetszik.

- Dehogysis - jelentette ki Cropole -, hiszen akkor nem teljesülne apám kívánsága. Apám sokat adott a...

- A két Medici hölgyre - mondta Pittrino.

- A felírássra - jegyezte meg Cropole.

- Hogy neki a Medicik voltak fontosak, mutatja az is, hogy kikötötte: az arcképek hasonlítanak, ahogy tényleg hasonlítanak is - szólt Pittrino.

- De ha nem hasonlítanak - felelte Cropole -, ki az ördög ismerne rájuk, ha nincs alattuk a felirat? Most már a blois-iak se nagyon emlékeznek a két híres nőre, és egyikük se ismerne rá Medici Katalinra és Máriára, ha nem volna aláírva: A Medicikhez.

- De hát csak nem teszem tönkre a munkámat! - tört ki az öreg festő kétségbeesve, mert érezte, hogy Cropole-nak igaza van. - Nem akarom elveszíteni munkám gyümölcsét.

- Én meg nem akarom, hogy kegyelmedet elfogják, engem pedig valami föld alatti börtönbe hurcoljanak.

- Töröljük a felírást - könyörgött Pittrino.

- Nem - felelte Cropole határozottan. - Van azonban egy nagyszerű ötletem... A kegyelmed festményét is megmentjük, és az én felíratomat is... Ugyebár, *medici* olaszul orvost jelent?

- Úgy van: többes számban.

- Mester, rendeljen tehát a kovácsnál egy másik cégtáblát, arra fessen rá hat orvost... és írja alá: A Medicikhez... pompás szójáték lesz belőle.

- Hat orvost! De hiszen ez képtelenség! Mi lesz a kompozícióval?! - kiáltott Pittrino.

- Az már a maga dolga, de ennek így kell lennie, mert így akarom, és így is lesz. Jaj, odaég a makarónim!

Ez döntő érv volt; Pittrino engedelmeskedett és megfestette a hat orvost, s hozzá a felíratot; a városi főtanácsos tapsolt örömeiben, és megadta az engedélyt.

A cégtáblának óriási sikere volt az egész városban. Ami azt bizonyítja, hogy a művészetnek sohase volt becsülete a nyárspolgárok előtt, mint a festő mondta.

Cropole, hogy némileg kárpótolja a festőt, az előbbi cégtábla nimfás képét a saját hálószobájában akasztotta fel; Cropole-né pedig mindig elpirult, valahányszor este, vetkőzés közben, tekintete a képre esett...

A csúcsos tetejű ház így kapott cégtáblát; így történt, hogy A Medicikhez címzett szálló, amikor meggazdagodott, azzal a négyszöggel gyarapodott, amit fentebb leírtunk, és így történt, hogy volt Blois-ban egy A Medicikhez címzett fogadó, amelynek gazdája Cropole mester, udvari festője pedig Pittrino volt.

Az ismeretlen férfi

A Cropole mester szállója, amely így cégére révén vált híressé, lassanként biztos virágzásnak indult.

A fogadósnek ugyan nem volt kilátása valami irtózatos nagy vagyonra, de azt remélhette, hogy az ezer aranyat, amit apjától örökölt, megduplázhajta, majd ha eladja házát és telkét, újabb ezret szerezhet hozzá, aztán végre boldogan, gondtalanul élheti világát.

Cropole igen nyereségvágyó ember volt, és XIV. Lajos király érkezésének hírére majd megbolondult örömeiben.

Ő maga, a felesége, Pittrino és két kukta rögtön könnyörtelen pusztítást vitt véghez a galambdúc meg a baromfiudvar lakói között, úgyhogy egész nap oly éktelen rikácsolás volt A Medicikhez címzett fogadó udvarán, olyan sírás és jajgatás, mint hajdanán Rómában.

Cropole-nak egyelőre csak egy vendége volt a fogadójában.

Ez a vendég alig harmincesztendős, szép, magas, rideg, vagy inkább szomorú arcú férfi volt; szomorúságát minden mozdulata és tekintete elárulta.

Gagátdíszes fekete bársonyruháján egyszerű fehér gallért viselt, mint a legszigorúbb puritánok: ez kiemelte ifjúi nyaka sápadt és gyöngéd színét; büszke, ideges ajkát alig-alig árnyékolta finom szőke bajusza.

Akivel beszélt, annak a szeme közé nézett, igaz, nem valami nyájasan, de annál nyíltabban. Kék szemének fénye ilyenkor oly elviselhetetlen lett, hogy sokan lesütötték a szemüket, mint ahogy vívás közben a gyöngébb penge elveszti biztonságát.

Abban a korban, amikor az emberek, akiket Isten egyformának teremtett, előítéletekkel két kasztra osztották fel az emberiséget, nemesemberekre és polgárokra, mint ahogy csakugyan két fajra oszlik, fehérre és feketére, abban a korban tehát ezt az imént leírt férfiút okvetlenül a legelőkelőbb nemesek fajtájához kell sorolnunk. Ehhez elég, ha ránézünk karcsú, finom, hosszúkás kezére, amelynek minden erecskéje és izma áttetsző lesz a legkisebb mozdulatára is, s ujjperceibe vér tolul a legcsekélyebb görcsös markolásra.

Ez a nemesúr egyedül érkezett Cropole-hoz. Habozás és gondolkozás nélkül a legelegánsabb lakosztályt bérelte ki, amelyet Cropole nagy pénzsóvárságában némelyek szerint galádul, mások szerint dicséretes módon kijelölt; az utóbbiaknak el kellett ismerniök, hogy a fogadós-nak jó arcismerete volt, és első látásra tudta, kivel van dolga.

A háromszögű vén ház egész homlokzatát ez a lakosztály töltötte be: nagy, kéta-blakos fogadószoza az első emeleten, mellette egy másik szoba, és fölötte egy harmadik.

Hanem amióta a nemesúr megérkezett, alig nyúlt hozzá valami enivalóhoz, amelyet a szobájában felszolgáltak neki. Kurtán bejelentette a fogadós-nak, hogy egy Parry nevű utas fog ideérkezni, és meghagyta, hogy vezessék majd fel hozzá.

Ezután azonban az idegen olyan mély hallgatásba burkolózott, hogy Cropole, aki szerette a bőbeszédű embereket, szinte sértőnek érezte.

Végül pedig: történetünk kezdetének napján ez a nemesúr jókor reggel kelt fel, és kiült fogadószozájának ablakába, olyanformán, hogy az ablakpárkányra ült, és az erkély korlátjára támaszkodott, szomorúan és állhatatosan nézegetve az utcára, jobb és bal felé, mintha a bejelentett utas megérkezését várná.

Ilyen módon végignézte Monsieur-t és kis kíséretét, amint a vadászatról hazatért, majd ismét élvezte a teljes csöndet, és tovább várakozott.

Egyszerre csak nagy jövés-menés támadt: indultak a mezőre a parasztok, futárok lótottak-futottak, mosták a kövezetet, nyüzsögtek az udvari szállítók, a boltossegédek riadoztak és fecsegték, fodrászok loholtak, és apródok futkostak összevissza; ez a nyüzsgés és sürgés-forgás meglepte a nemesurat, de arca semmit sem veszített nyugodt méltóságából, mint ahogy az oroszlán és a sas szeme is nyugodt, fölényes marad a vadászok vagy kíváncsiak zivajával és sürgölődésével szemben.

A baromfiudvar áldozatainak visítása, Cropole-né asszonyság szapora lépteinek kopogása a keskeny és csikorgó falépcsőn, és az izgatottan ugráló Pittrino mester - aki még korán reggel holland nyugalommal szívta pipáját a kapuban - a meglepetés és rendkívüli izgalom erejével hatott a vendégre.

Felállt, hogy megtudakolja a nagy felfordulás okát, de abban a pillanatban már nyílt is szobája ajtaja. Az ismeretlen férfi bizonyára azt hitte, hogy a várva várt utas érkezett meg.

És az ajtóhoz sietett három gyors lépéssel.

De az arc helyett, amit várt, Cropole mestert pillantotta meg, akinek a háta mögött Cropole-né elég kedves, de kíváncsiságtól közönséges arca bukkant fel a lépcsőház félhomályában. Az asszonyság csak azért jött, hogy egy pillantást vessen a szép nemesúrra, aztán eltávozott.

Cropole mosolyogva, sapkájával kezében, kétrét görnyedve lépett be a szobába.

Az ismeretlen férfi némán, egyetlen mozdulattal kérdezte meg tőle, mit akar.

- Uram - szólt Cropole -, azaz bocsánat, meg kell kérdeznem, hogyan... hogyan kell szólítanom: uraságod? gróf úr? vagy márkí úr?...

- Szólítson csak „uram”-nak, és gyorsan mondja el, mit akar - felelte az ismeretlen, azzal a gögös fölénnyel, amely nem tűr meg semmiféle vitát vagy bizalmaskodást.

- Csak azt akarom megtudakolni, uram, hogyan méltóztatott eltölteni az éjszakát, és hogy tovább is ebben a lakosztályban szándékozik-e maradni?

- Itt maradok.

- Ugyanis olyan dolog jött közbe, uram, amelyre egyáltalán nem számítottunk.

- Micsoda?

- Ófelsége XIV. Lajos király a mai napon érkezik városunkba, és itt tölt egy napot, vagy talán kettőt is.

Az ismeretlen arcán meglepődés látszott:

- Franciaország királya Blois-ba jön?

- Már úton is van, uram.

- Egy okkal több rá, hogy itt maradjak - felelte az ismeretlen úr.

- Helyes, uram. De vajon az egész lakosztályra szüksége van uraságodnak?

- Nem értem. Miért lagnám ma kisebb lakásban, mint tegnap?

- Azért, uram, mert, bocsássa meg nagyságod, hogy megmondom, mert tegnap, amikor ki tetszett választani a lakást, nem kellett megállapítanom semmiféle bért, mivel uraságod azt hihette volna, hogy az némi bizalmatlanság jele részemről... Ma ellenben...

Az idegen elpirult. Szegénynek tartják talán, és megsértik? - villant át agyán.

- Ma ellenben? - szólt kurtán. - Ma félti a pénzét?

- Uram, én tisztességes ember vagyok, hála Istennek. És bár egyszerű fogadónak látszom, nemesi vér folyik ereimben: apám D'Ancre marsall tisztje és szolgája volt. Isten nyugosztalja szegényt!...

- Ezt egyáltalán nem vonom kétségbe, de tudni akarom, mégpedig azonnal, mire célozgat kérdéseivel!

- Istenem, ön sokkal okosabb, semhogy meg ne értené a dolgot: városunk kicsiny, az udvar egészen ellepi majd, minden ház roskadozni fog a rengeteg beszállásolt embertől, a lakásoknak tehát hihetetlen értékük lesz.

Az ismeretlen újra elpirult.

- Szabja meg a föltételeit, uram - mondta.

- Nagyon nehéz lesz ez, uram, mert én csak kis polgári hasznot akarok, és nem szeretnék sem udvariatlan, sem kapzsi lenni... a lakosztály viszont igen nagy ám, és uraságod egyedül van...

- Az az én dolgom.

- Ó, hogyne, hogyne. Nem is mondok fel uraságodnak...

Az idegennek fejébe tódult a vér. Olyan tekintetet vetett a szegény Cropole-ra, D'Ancre marsall tisztjének leszármazottjára, hogy a fogadós menten a kandalló nevezetes kőlapja alá süllyed, ha véletlenül nem pénzkérdés forog szóban.

- Azt akarja, hogy elmenjek innen? Akkor mondja meg világosan, ki vele!

- Jaj, uram, nem jól értett engem. Nagyon kényes dolog ez; de vagy rosszul fejezem ki magam, vagy talán, minthogy uraságod idegen, mint a kiejtéséből megítélhetem...

Az idegen csakugyan az angolokra jellemző kiejtéssel beszélt; bármilyen jól beszél is franciául egy angol, van valami idegenszerűség abban, ahogy a francia szavakat mondja.

- Ismétlem, minthogy uraságod külföldi, talán nem érti meg egészen a kifejezéseimet. Azt akarom mondani, hogy a három szoba közül kettőről vagy egyről lemondhatna, akkor leszállítanám a bérét, és viszont saját lelkiismeretemet is megnyugtathánám. Mert igazán bántó dolog volna, ha örültem fölemelném a szobák árát, amikor józan, becsületes bért is kérhetek értük...

- Mennyivel tartozom tegnap óta?

- Egy Lajos-arannyal, uram, ebben az étkezés és a ló gondozása is benne van.

- És a mai napra?

- Hiszen ez a bökkenő! A mai nap a király érkezésének napja! Ha itt száll meg az udvar, az egész napot fel lehet számítani. Ebből az következik, hogy három szoba, két arannyal számítva, hat aranyba kerül. Két arany úgyszólván semmi, uram, de hat arany, az már sok!

Az idegen, aki az imént elvörösödött, most hirtelen elsápadt.

Elszánt mozdulattal elővett zsebéből egy címerrel ékesített erszényt, és gondosan elrejtette tenyerében. Az erszény rendkívül sovány, lapos, lottyadt volt, ami nem került el Cropole figyelmét.

Az ismeretlen úr kiürítette tenyerébe az erszényt. Három dupla Lajos-arany volt benne, vagyis éppen az a hat arany, amennyit a fogadós kért. Csakhogy a már esedékes egy arannyal együtt összesen hét aranyat követelt Cropole mester.

- Fennmarad még egy arany, ugye, fogadós uram?

- Úgy van, uram, de...

Az idegen úr most nadrágja zsebében kezdett kotorászni, s innen egy kis tárca, egy aranykulcs és némi ezüstpénz került napvilágra.

Ebből a pénzből még összeállította a hiányzó egy aranyat.

- Köszönöm, uram - szólt Cropole. - Most még csak azt szeretném tudni, vajon holnap is itt méltóztatik-e maradni ebben a lakosztályban? Ha maradni méltóztatik, akkor fenntartom uraságodnak, de ha nem, akkor odaígérem öfelsége embereinek, akik biztosan eljönnek majd ide.

- Igaza van - felelte az ismeretlen úr hosszas gondolkodás után. - De minthogy, mint láthatta, nincs több pénzem, és minthogy mégis meg akarom tartani ezt a lakosztályt, el kell adnia, vagy meg kell tartania lakbér fejében ezt a gyémántot.

Cropole olyan hosszasan nézegette a gyémántot, hogy az ismeretlen újra megszólalt:

- Jobb szeretném, ha eladná, uram, mert megér háromszáz pisztolt.¹⁷ Valamelyik zsidó - van-e zsidó Blois-ban? - megad érte kétszázat, de legalábbis százötvenet; mindenesetre fogadja el, akármennyit kap is érte, ha kitelik belőle a lakbér. Elmehet!

- Ó, uram - kiáltotta Cropole megszeppenülve attól, hogy az idegen hirtelen letorkolta, amikor oly előkelően és önzetlenül átadta a gyémántot, és annyi türelmet tanúsított az ő kellemetlenkedésével és gyanúsításaival szemben -, ó, uram, remélem, hogy Blois-ban nem olyan tolvajok az emberek, mint gondolja, és ha a gyémánt csakugyan annyit ér...

Az ismeretlen úr égszínkép szeme villámot szórt Cropole-ra.

- Nem értek az ékszerhez, uram - folytatta halkán a fogadós.

- Annál inkább értenek hozzá az ékszerészek, kérdezze meg őket. Most pedig, azt hiszem, befejeztük számadásainkat, ugye, fogadós uram?

- Hogyne, uram, bár legmélyebb sajnálatomra, attól tartok, hogy megsértettem uraságodat.

- Szó sincs róla - jelentette ki az idegen úr fenséges méltósággal.

- Vagy mintha meg akartam volna zsarolni egy előkelő vendégemet... Mindenesetre vegye tekintetbe, uram, kényszerhelyzetemet.

- Fejezzük már be, és kérem, hagyjon magamra!

Cropole mélyen meghajolt, és eltávozott, olyan zavart arccal, amely derék szívet és őszinte megbánást árult el.

Az ismeretlen úr maga zárta be utána az ajtót, és amikor egyedül maradt, erszénye fenekéről elővett egy kicsiny selyemzacskót, amelyben eddig egyetlen kincsét, a gyémántot tartogatta. Kikutatta üres zsebeit is, tárcája irományai között is keresgélt, és meggyőződött róla, hogy semmije, de éppenséggel semmije se maradt.

Ekkor fenséges nyugalommal, és kétségbeesetten is, az égre emelte szemét, remegő kezével megtörölte nemes homlokán a gyöngyöző néhány csöpp verítéket, majd ugyancsak isteni fenséggel letekintett maga elé a földre.

A vihar elvonult a feje fölött; talán ezért imádkozott is szíve mélyén.

---

¹⁷ Tízfrankos arany.

Visszament az ablakhoz, megint leült a helyére az erkélyen, és ott ült mozdulatlanul, némán, mint egy halott, míg csak alkonyodni nem kezdett, és az első fáklyák meg nem jelentek az utcán, hogy megadják a jelt az ablakok kivilágítására.

7 Parry

Mialatt az ismeretlen úr érdeklődéssel nézte a kivilágítást és figyelte a sokféle zajt, Cropole bement hozzá két szolgálival, akik teríteni kezdtek.

Az idegen ügyet se vetett rájuk.

Cropole ekkor odament vendégéhez, és mélységes tisztelettel a fülébe súgta:

- Uram, a gyémántot megbecsültem.

- Igazán? - mondta az ismeretlen. - Hát mit ér?

- Hát, uram, az orléans-i herceg ötvöse kétszáznyolcvan pisztolt ígért érte.

- Odaadta neki?

- Oda én, uram, de mindenesetre azzal a feltétellel, hogy ha uraságod mégis meg akarja tartani a gyémántot, újabb pénzforráshoz jutván, akkor visszavesszük...

- Szó sincs róla. Hiszen megmondtam, hogy adja el.

- Hát én ezt is tettem körülbelül, mert bár nem véglegesen adtam el, fölvettem érte a pénzt.

- Vonja le belőle a magáét - szólt az idegen.

- Levonom, uram, ha mindenáron követeli.

Szomorú mosoly futott át az idegen ajkán.

- Tegye ide a pénzt, erre a szekrénykére - mondta az ismeretlen, és a mellette lévő bútordarabra mutatva, elfordult.

Cropole meglehetősen nagy zacskót tett le, amelynek tartalmából már levonta a lakbért.

- Most pedig - mondta a fogadós - legyen szíves, uram, és ne utasítsa vissza a vacsorát... Az ebédet úgyse fogadta el... Ez nagyon lealázó A Medicikhez címzett szállóra nézve. Tessék nézni, uram, már tálalva is van, és merem mondani, nagyon étvágygerjesztőnek látszik ez a vacsora.

Az idegen egy pohár bort kért, letört egy darabka kenyeret, és a vacsora kedvéért sem hagyta ott az ablakot.

Nemsokára harsonák és trombiták hangja hallatszott; a távolból kiáltozás, zavaros zúgás, zümmögő moraj közeledett az alsóváros felől, és az első zaj, amelyet az idegen csakhamar meghallott, a közeledő lovak lépései voltak.

- A király! A király! - kiáltotta a tömeg.

- A király! - ismételte Cropole, otthagya vendégét, hogy kielégíthesse kíváncsiságát.

A lépcsőn Cropole összeütközött feleségével, Pittrinóval és egy csomó szolgálival megkuktával.

A királyi kíséret lassan közeledett, s ezer meg ezer fáklya fénye világította meg, részint az utcákon, részint az ablakokból.

Egy csapat testőr és zárt sorokban vonuló nemesúr után Mazarin bíboros gyaloghintaja következett. Négy ló volt elébe fogva, mintha kocsi volna.

Mögötte a bíboros apródjai és emberei haladtak.

Utánuk az anyakirályné hintója következett; két ajtajában az udvarhölgyek álltak, és kétfelől nemesurak kísérték lóháton.

Most feltűnt a király, egy hosszú sörényű gyönyörű angol paripán. Az ifjú uralkodó köszöntötte az ablakokból lelkesen éljenző tömeget, s apródjai fáklyájának fel-fellobbanó fénye rávillant nemes, bájos arcára.

A király mellett, de két lépéssel hátrább, Condé herceg, Dangeau úr¹⁸ és vagy húsz más udvari ember haladt, őket pedig nyomon követték szolgálk poggyászaikkal.

Ez a felvonulás valóságos katonai rendben történt.

Csak néhány, többnyire öregebb udvari ember viselt útiruhát, a többiek csaknem valamennyien katonai ruhában voltak. Sokan nyakvértet és bivalybőr mellényt viseltek, mint IV. Henrik és XIII. Lajos idejében.

Mikor a király elhaladt, az ismeretlen, aki mélyen kihajolt A Medicikhez címzett fogadó erkélyéről, hogy jobban lásson, de arcát karjára fektette, hogy gondosan elrejtse, úgy érezte, hogy szívét hirtelen kimondhatatlan keserűség és féltékenység fogja el.

A trombiták zaja elkábította, a nép éljenzése megsüketítette; józan eszt egy pillanatra mintegy elragadta ez a tovahömpölygő fényzön, lárma és csillogás.

- Ő bezzeg király! - mormogta olyan gyötrődő kétségbeeséssel, hogy bizonyára eljutott az Úr zsámolyához.

Mialatt az idegen így elmerült komor álmodozásába, a menet, a lárma, a fényzön elhaladt, és az utca kanyarulatánál, az idegen lába alatt már nem is hallatszott más zaj, mint néhány szórványos, rekedt kiáltás:

- Éljen a király!

Azonkívül ott maradt a hat gyertya, amely a király tiszteletére égett, és amelyet A Medicikhez címzett fogadó lakói állítottak ki, nevezetesen: két gyertyát Cropole, egyet Pittrino és egyet-egyét minden kukta.

Cropole folyton ezt hajtogatta:

- Milyen derék fiatalember a király, és hogy hasonlít néhai nagyhírű apjára!

- Szépségben - szólt Pittrino.

- És milyen büszke a tekintete! - tette hozzá Cropole-né, aki előzőleg már a szomszédokkal és szomszédnékkal megtárgyalta a dolgot.

Mialatt Cropole személyes megfigyeléseivel toldotta meg ezeket az észrevételeket, nem vett észre egy gyalogszerrel közeledő öregembert, aki kis írlandi lovát a kantárjánál fogva vezette, és mindenképpen igyekezett áttörni A Medicikhez címzett szálló előtt álló tömegen.

De ebben a pillanatban megszólalt az ablakban az idegen úr.

- Legyen szíves szabaddá tenni a bejáratot, fogadós uram, hogy be lehessen jönni a kapun.

Cropole visszafordult, és csak akkor pillantotta meg az öregembert, akinek aztán utat csinált.

Az ablak becsukódott.

Pittrino megmutatta az utat a jövevénynek, az pedig egy szót sem szólt, csak ment előre.

---

¹⁸ Szellemes udvaronc, ügyes versfaragó XIV. Lajos környezetében (1638-1720); 1668-tól a Francia Akadémia tagja; 1664-1680 között vezetett érdekes naplója történelmi forrásértékű mű.

Az ismeretlen már a lépcsőn várta, tárt karokkal fogadta az öregembert, és szobájában székkal kínálta, de az öreg tiltakozott:

- Ó, milord, azt már nem! Hogy én leüljek milord jelenlétében? Soha, soha!

- Parry - kiáltotta a nemes -, kérve kérem, üljön le... Hiszen Angliából jön!... messzi útról! Bizony, nem való a maga korában, hogy ekkora utat kellett megtennie értem! Legalább pihenjen meg kissé...

- Mindenekelőtt választ kell adnom nagyméltóságodnak.

- Parry... könyörgök... ne mondj semmit... Mert ha jó hírt hoznál, nem így kezdted volna mondókádat. Kertelsz, tehát rossz hírt hoztál.

- Milord - felelte az öreg -, nem kell mindjárt kétségbeesnie. Remélem, nincs még minden elveszve. Erős akaratra, kitartásra, és főleg belenyugvásra van szükség.

- Parry - felelte a fiatalember -, ezer kelepccén és ezer veszélyen keresztül egyedül jöttem ide: hiszel-e az akaratomban? Tíz esztendőn át terveztem ezt az utazást, és nem mondtam le róla mások tanácsa és ezer akadály ellenére sem; hiszel-e a kitartásomban? Ma este eladtam apám utolsó gyémántját, mert már nem volt miből fizetnem a szállásomat, és a fogadós el akart kergetni...

Parry méltatlankodva csóválta fejét, amire a fiatalember meleg kézszorítással és barátságos mosolygással felelt.

- Még van kétszázhetvennégy tallérom, és gazdagnak érzem magam. Nem esem kétségbe, Parry. Hiszel-e tehát abban, hogy megnyugodtam?

Az aggastyán az ég felé tárta két reszkető karját.

- Nézd, ne titkolj el előttem semmit - mondta az idegen. - Mi történt?

- Rövid leszek, milord. De az Isten szerelmére, ne remegjen úgy!

- A türelmetlenségtől remegek, Parry. Hát mondd már, mit válaszolt a tábornok?

- A tábornok először is nem akart fogadni.

- Alighanem kémnek tartott.

- Úgy van, milord, de aztán írtam neki egy levelet.

- És aztán?

- A levelet megkapta, elolvasta.

- Az a levél bizonyára az én helyzetemet és kívánságomat fejezte ki?

- Úgy van, milord - felelte Parry szomorú mosolygással. - Hűségesen ecsetelte milord gondolatait.

- Hát aztán, Parry?

- Azután a tábornok visszaküldte a levelet egy szárnysegéddel, és megüzente, hogy ha még másnap is az ő parancsnokságának területén leszek, akkor elfogat.

- Elfogat! - mormogta az ifjú. - Téged, leghívebb szolgámat!

- Úgy van, milord.

- Te a *Parry* nevet írtad alá a leveledben?

- Természetesen, milord. A szárnysegéd pedig ismert engem még a Saint James-palotából - tette hozzá az öregember nagyot sóhajtva -, a Whitehallból.

Az ifjú komoran álmodozva lehajtotta a fejét.

- No lám, ezt tette az emberei előtt! - mondta, s iparkodott más magyarázatot találni. - És suba alatt mit tett? Szemtől szemben hogyan viselkedett veled? Felelj!

- Sajnos, milord, elküldött hozzám négy lovagot, akik azt a lovat hozták magukkal, amelyen az imént megérkeztem. A lovagok elvezettek a kis Tenby kikötőjébe, inkább bedobtak, mint beszállítottak egy halászhajóba, amely akkor indult el Bretagne-ba, és most itt vagyok.

- Ó - sóhajtott az ifjú, aki ideges kezével görcsösen markolta keblét, ahonnan már-már feltört a zokogás. - Ennyi az egész mondanivalód, Parry?

- Ennyi az egész, milord.

Parrynak e rövid válaszát hosszú csend követte; nem hallatszott egyéb, csak a padló recsenése az ifjú ideges lépései alatt.

Az öregember szerette volna a beszédet más irányba terelni.

- Milord - kérdezte -, miféle nagy felvonulás volt itt érkezésem előtt? Miféle emberek kiáltották: „Éljen a király!”? Miféle királyról van szó, és miért van itt ez a nagy kivilágítás?

- Ejha, Parry, még ezt se tudod? - szólt gúnyosan a fiatalember. - Franciaország királya meglátogatja az ő derék Blois városát. A harsonák mind neki szólnak, őt ünnepli a sok aranyos lepel, és minden nemesúr érte rántja ki a kardját. Előtte halad az édesanyja aranyos-ezüstös hintóban! Boldog anya! Minisztere milliót millióra halmoz, és gazdag menyasszonyt szerzett a fiának. A nép tehát ujjong, szereti királyát, és egyre azt kiáltozza: „Éljen a király! Éljen a király!”

- Jó, jó, milord - jegyezte meg Parry, akit a beszédnek ez a fordulata még jobban nyugtalanított, mint az előbbi beszélgetés.

- Jól tudod, hogy miközben ez történik XIV. Lajos király tiszteletére, az én anyámnak, az én húgomnak nincs egy árva fillérje, nincs betevő falatja; tudod te is, hogy két hét múlva, mikor majd egész Európa megtudja, amit most elmondtál nekem, milyen nyomorult bitang ember lesz belőlem!... Parry... Volt-e már rá eset, hogy ilyen rangú férfi, mint én...

- Milord, az Isten szerelmére!

- Igazad van, Parry, gyávaság volna... És ha én nem cselekszem magamért semmit, mit tegyen értem Isten? Nem, nem, van két erős karom, Parry, van kardom is...

Egyik kezével a másik karjára csapott, és a falról levette kardját.

- Mit akar tenni, milord?

- Azt, Parry, amit mindenki más megtett az én családomban: anyám könyöradományokból él, a húgom koldul az anyám számára, valahol az öcsém is kéregetnek számukra, ami pedig engem illet, a legidősebb fiút, magam is hasonlóképpen fogok cselekedni: elmegyek alamizsnáért könyörögni!

E szavak után, amelyeket ideges és rettenetes nevetéssel szakított meg, felkötötte kardját, föltette kalapját, vállára vetette fekete köpenyét, amit egész útja alatt viselt, és megszorította az aggodalmasan figyelő öregember kezét:

- Kedves jó Parrym, fűtess be, egyél, igyál, aludj, légy boldog. Legyünk vidámak, egyetlen hűséges barátom: gazdagok vagyunk, mint a királyok!

Öklével rácsapott a pénzeszacskóra, amely nagy zuhanással a földre esett, föl kacagott azzal a gyászos nevetéssel, amely annyira megrémítette Parryt, és mialatt az egész ház kiabált, énekelt és készült a vendégek fogadására és elszállásolására, akiket inasaik bejelentettek, az ismeretlen ifjú a nagytermen keresztül lesurrant az utcára, s az öregember, aki az ablakból nézett utána, egy perc múlva elvesztette szem elől.

Milyen volt XIV. Lajos őfelsége huszonkét éves korában?

Láthattuk az iménti leírásból, amelyben iparkodtunk méltóképpen ecsetelni, hogy XIV. Lajos király bevonulása Blois városába mily fénnel és hűhóval ment végbe; az ifjú felség meglegedettnek is látszott fogadtatásával.

Amint a király odaért a rendi gyűlés kastélyának kapujához, megpillantotta Gaston orléans-i herceget testőrei és nemesei kíséretében. A herceg eléggé fenséges kifejezésű arca az ünnepi alkalommal még ragyogóbb és méltóságosabb volt.

Madame pedig legpompásabb ruhájában várta az erkélyen unokaöccse megérkezését. A más-kor oly elhagyatott és komor, ódon kastély ablakai most fényárban úsztak és szép hölgyekkel ékeskedtek.

Az ifjú király dobpergés, harsonaszó és üdvivalgás közepette lépte át annak a háznak a küszöbét, amelyben III. Henrik hetvenkét évvel ezelőtt a gyilkosság és árulás eszközükhöz folyamodott, hogy megtarthassa fején és családjá számára a koronát, amely már-már lecsúszott homlokáról, hogy más család fejére szálljon.

Az emberek előbb kellőképpen megbámulták a gyönyörű ifjú királyt, de azután minden szem Franciaország másik királya felé fordult, aki azonban egész más módon volt királya az országnak, és oly öreg, sápadt és görnyedt volt, és Mazarin bíborosnak hívták.

XIV. Lajos királyt elhalmozta a természet mindazzal a tulajdonsággal, amelyek a tökéletes nemesurat jellemzik; ragyogó szeme szelíden, tiszta azúrkéken fénylett; de még a legügyesebb arcismerő és lélekben olvasó se tudta volna kielemezni tekintetéből, ha alattvaló egyáltalán állhatta volna a király tekintetét, mondom, a legügyesebb arcismerő se tudta volna felfedni, hogy mi rejtőzik szelíd lelke mélyén. Mert a király szeme hasonlított a végtelen kék levegőéghez vagy a Földközi-tenger ugyancsak fenséges, de rémítőbb kékjéhez, szép nyári napokon, amit a hajó hasít át, ehhez a hatalmas tükörhöz, amely hol az ég csillagait, hol villámát veri vissza.

A király alacsony termetű volt, alig öt láb két hüvelyk magas; de ifjúsága ellensúlyozta ezt a testi hibáját, amelyért különben is kárpótoltak hallatlanul előkelő mozdulatai és tornászástól ügyes, gyakorlott testének rugalmassága.

Bizony király volt már minden ízében, pedig nem kis dolog királynak lenni ebben a hagyományt és tekintélyt tisztelő korban; ám Lajost ritkán és eléggé szegényes pompában mutatták meg a népnek, azonkívül mindig együtt látták édesanyjával, aki magas termetű nő volt, és Mazarinnal, aki szintén délceg férfiú volt, ezért aztán némelyek nem tartották eléggé királynak Lajost, és így szóltak: „A király nem olyan nagy, mint a bíboros.”

De akármit is mondtak a király külsejéről - különösen Párizsban -, annyi bizonyos, hogy az ifjú királyt Blois népe úgy fogadta, mint valami fiatal istent, nagynénje és nagybátyja, Monsieur és Madame, a kastély népe pedig majdnem úgy, mint egy királyt.

És mégis, meg kell mondanunk, amikor észrevette, hogy a fogadóteremben egészen egyforma karosszékek várnak rá, a királyra, anyjára, a bíborosra, nagynénjére és nagybátyjára s a félkörben való elhelyezéssel hiába is iparkodtak leplezni a hibát: XIV. Lajos elpirult haragjában, és körülnézett, hogy leolvassa a jelenlevők arcáról, vajon készakarva történt-e ez a megalázása. De minthogy sem a bíboros mozdulatlan arcán, sem anyjáén, sem a többi jelenlevőén nem vett észre semmi gyanúsat, megnyugodott, és helyet foglalt, gondosan ügyelve rá, hogy ő üljön le elsőnek.

A nemesurakat és -hölgyeket bemutatták öfelségeiknek és a bíborosnak.

A királynak feltűnt, hogy sem ő, sem anyja nem nagyon ismeri a bemutatott személyek nevét, a bíboros viszont csodálatos memóriával és figyelmességgel mindenkitől kérdezett valamit birtokáról, valamelyik őséről vagy gyermekeiről, akiket olykor meg is nevezett. Ezzel valósággal elbűvölte a derék vidéki kismemeseket, és megerősítette őket hitükben, hogy csak ez az igazi király, aki mindenkit ismer, mint ahogy a napnak sem lehet vetélytársa, minthogy csupán ő világítja be és melegíti az egész földet.

A király már régóta tanulmányozta a jelenlevők arcát, anélkül, hogy bárki sejtette volna, és most folytatta a tanulmányozást: figyelmesen megnézte az arcukat, hogy valamit kiolvashasson vonásaikból, amelyeket eleinte mindennapian közönségesnek, kifejezéstelennek tartott.

Nemsokára könnyű vacsorát szolgáltak fel. A király, bár nem merete szóvá tenni házigazda nagybátyja előtt, már nagyon várta, hogy ehessen valamit. És ezúttal méltóképpen látták el, ha nem is rangjának, de étvágyának megfelelően.

A bíboros épp csak hogy megízlelte az aranycsészében párolgó levest. A teljhatalmú miniszter, aki az anyakirályné kezéből kivette a kormányzást, a király kezéből az uralkodást, a természettől nem tudott magának jó gyomrot kicsikarni.

Ausztriai Anna, aki már akkor gyomorrákban szenvedett, amely hat vagy hét évvel utóbb megölte, alig evett többet, mint a bíboros.

Ami Monsieur-t illeti, a herceg még most sem tudott magához térni a nagy esemény miatt, amely felzavarta vidéki életét, és egyáltalában hozzá sem nyúlt semmihez.

Csak Madame tartott öfelségével, mint igazi lotharingiai nő; és XIV. Lajos, aki nélküle kénytelen lett volna egyedül enni, nagy hálát érzett iránta, de udvarmestere, Saint-Rémy úr iránt is, aki valósággal remekelt.

Az étkezés befejezésével, Mazarinnak egy intésére a király felállt, és nagynénje felkérésére körbejárta a meghívottak sorait.

A hölgyek ekkor megfigyelték - mivel a hölgyek rendszerint jó megfigyelők, Blois-ban éppúgy, mint Párizsban -, hogy XIV. Lajos szívesen és merészen nézi a nőket, amiből arra következtettek, hogy valamikor nagy értője lesz a női bájoknak. A férfiak viszont azt figyelték meg a királyon, hogy büszke és kevély; ha valaki sokáig vagy merően nézte, arra olyan tekintetet vetett, hogy kénytelen volt lesütni pilláját: ez már a jövőbeli uralkodóra vallott.

XIV. Lajos alig végzett még a cercle egyharmad részével, amikor fülét megütötte egy név, amelyet a bíboros említett, Monsieur-vel beszélgetve.

Mazarin egy női nevet emlegetett.

Alighogy XIV. Lajos meghallotta ezt a nevet, többé se látott, se hallott, nem törődött a rá várakozó vendégek körével, csak azzal hogy minél előbb végére érjen.

Monsieur, mint jó szimatú udvari ember, a bíborosnál unokahúgai felől érdeklődött. Ugyanis öt-hat évvel előbb Mazarinnak három unokahúga érkezett meg Olaszországból, mégpedig: Hortense, Olympe és Marie de Mancini.

Monsieur tehát élénken érdeklődött a bíboros unokahúgainak egészsége felől. Sajnálataát fejezte ki, hogy nem láthatja őket vendégül ugyanakkor, amikor nagybátyjukat; bizonyára megnőttek és megszépültek azóta, amióta Monsieur először látta őket.

A királynak mindenekelőtt az tűnt fel, hogy a két beszélgető ember hangja közt mily ellentét van. Monsieur hangja nyugodt és természetes volt, mialatt beszélt, de Mazariné másfél hanggal magasabbra ugrott, és természetes hangjánál sokkal élesebben válaszolt.

Az ember azt hihette volna, azt akarja, hogy hangját felfogja a terem másik végében egy bizonyos fül, amely meglehetősen eltávolodott.

- Fenség - szólt a bíboros -, a Mancini kisasszonyok neveltetése még nincs befejezve, vannak még teljesítendő feladataik, el kell sajátítaniuk a társadalmi helyzetüknek megfelelő viselkedést. Egy ifjú és tündöklő udvar nem jó talaj erre, mert nagyon is sok szórakozást nyújt.

Lajos „az ifjú és tündöklő udvar” hallatán szomorúan elmosolyodott. Igaz, az udvartartása fiatal volt, de a bíboros fősvénysége gondoskodott róla, hogy ne legyen túlságosan tündöklő.

- De remélem, eminenciádnak nincs szándékában, hogy kolostorba küldje őket, vagy egyszerű polgárasszonyokat neveljen belőlük.

- Szó sincs róla - felelte a bíboros, ezúttal kissé túlozva olaszos hangsúlyát, amitől lágy, behízelt hangja éles és szaggatott lett -, szó sincs róla. Éppen hogy férjhez akarom adni őket, lehetőségeimhez képest mennél jobban.

- Kérőkben nem lesz hiány, bíboros uram - vágta rá Monsieur olyan kedélyes hangon, mint ahogy egyik kereskedő szokott a másikkal gratulálni.

- Remélem is, fenség - szólt Mazarin -, mert a jó Isten kedvességgel, eszességgel és szépséggel ruházta fel őket.

Ezalatt XIV. Lajos - mint említettük - a hercegasszony oldalán folytatta a bemutatkozások fogadását.

- Arnoux kisasszony - mondta éppen Madame, és bemutatott egy huszonkét éves, tagbaszakadt szőke lányt, aki olyan volt, mint valami ünneplő ruhában levő parasztlány -, a zene-tanárnőm leánya.

A király elmosolyodott. Madame egyetlen tiszta hangot se tudott lejátszani se spinéten, se violán.

- Aure de Montalais kisasszony - folytatta a bemutatást Madame -, igen előkelő leány és kitűnő udvarhölgyem.

Ezúttal nem a király mosolygott, hanem a fiatal lány, akit bemutatnak, mert életében most hallott először ilyen elismerő szót a hercegasszonytól, aki máskor mindig csak gáncsolni szokta.

És régi ismerősünk, Montalais kisasszony, mélyen bókkolt öfelsége előtt, ami nemcsak illendőségből történt, hanem azért is, hogy elrejtse nevető szája mosolyát a király előtt, aki a mosolygást okvetlenül félremagarázná.

Ebben a pillanatban történt, hogy az a név ütötte meg a király fülét, amelynek hallatára megremegett.

- És a harmadikat hogy hívják? - kérdezte Monsieur.

- Marie-nak, fenség - felelte a bíboros.

Ennek a névnek kétségkívül volt valami bűvös ereje, mert, mint már mondtuk, a király megremegett, és a hercegnét a terem közepe felé vonta, mintha valami bizalmas kérdeznivalója volna, a valóságban azonban közelebb akart kerülni a bíboroshoz:

- Asszonynéném - mondta Lajos halkán, mosolyogva -, a földrajztanárom nem mondta, hogy Blois városa ilyen végtelenül messze esik Párizstól.

- Hogy érti ezt felséged? - kérdezte Madame.

- Úgy látom, sok év kell hozzá, hogy a divat áthidalja ezt a távolságot. Tessék csak megnézni ezeket a kisasszonyokat!

- Ismerem őket. Mi van velük?

- Vannak közöttük nagyon csinosak.

- Halkabban, felség, mert ha meghallják, megbolondulnak a boldogságtól!

- Várjon, várjon, asszonynéném - szólt a király mosolyogva -, mert mondatom második fele enyhíteni fogja az első részét. Tehát, asszonynéném, némelyik ifjú hölgy öregnek látszik, mások pedig egyenesen csúfak az ódivatú ruhák következtében.

- De felség, hiszen Blois csak öt napi távolságra van Párizstól.

- Ejnye - mondta a király -, akkor hát minden napra két évi késedelem esik.

- Igazán? Gondolja? Én bizony nem vettem még eddig észre az idevaló divatban semmi elmaradottságot.

- Nézze, asszonynéném - folytatta XIV. Lajos, aki egyre közeledett Mazarinhoz, mintha a kellő távolságot keresné, ahonnan a hölgyeket szemlélje -, látja a sok ócska cicoma és tarkabarka hajék között ott azt az egyszerű fehér ruhát? Nem ismerem az ifjú hölgyet, de föltehetően anyám egyik udvarhölgye. Nézze, milyen egyszerű a megjelenése, és milyen bájos minden mozdulata. Végre egy igazi nő, a többi mind csak felöltöztetett bábu!

- Kedves öcsém - válaszolt Madame -, hadd mondjam a szemébe, hogy ezúttal cserbenhagyta a jóstehetsége, mert az a hölgy, akit annyira dicsér, nem párizsi, hanem blois-i.

- Ugyan, ne tréfáljon, asszonynéném! - kételkedett a király.

- Jöjjön csak közelebb, Louise - mondta Madame.

A leányka, akit mi már ismerünk, félénken, pirulva közeledett, és csaknem meggörnyedt az ifjú király tekintete alatt.

- Louise-Françoise de La Baume Le Blanc kisasszony, La Vallière márkiné leánya - mondta szertartásosan a hercegasszony a királynak.

A fiatal leány, bár a király jelenléte megfélemlítette, mégis olyan bájosan hajolt meg, hogy láttára a király néhány szót elveszített a bíboros és Monsieur beszélgetéséből.

- Mostohalánya Saint-Rémy úrnak, az udvarmesteremnek - folytatta Madame -, annak a Saint-Rémynek, aki felügyelt a pompás szarvasgombás párolt hús készítésénél, ami úgy ízlett felségednek.

Ez a bemutatás aztán lerontott mindenféle báj, szépség és ifjúság keltette illúziót. A király elmosolyodott. Akár tréfából mondta e szavakat Madame, akár együgyűségében, annyi bizonyos, hogy könyörtelenül megölte mindazt, amit Lajos az imént bájosnak és poétikusnak talált a fiatal leányban.

La Vallière kisasszony a hercegasszony szemében, és most már a királyéban is, csak egy olyan ember mostohalánya volt, akinek kiváló tehetsége van a szarvasgombás pulykapecsenye elkészítéséhez.

De már a királyok így vannak alkotva. Az istenek is ilyenek voltak az Olümposzon. Diana és Venus bizonyára sok rosszat mondtak a szépséges Alkménéről¹⁹ és a szegény Iórol,²⁰ a nektár és az ambrózia közt földi nők szépségéről beszélgetve Jupiter asztalánál.

Louise szerencsére olyan mélyen hajolt meg, hogy nem hallhatta Madame szavait, és nem láthatta a király mosolygását. Mert annyi bizonyos, hogy ha a szegény galambszívű gyermek - akinek valamennyi ifjú hölgy közül egyedül volt olyan jó ízlése, hogy fehér ruhába öltözött - meghallja Madame kegyetlen szavait, vagy meglátja a király hideg, önző mosolyát, menten szörnyethalt volna.

És még Montalais kisasszony, az örökké jókedvű leány se merte volna életre kelteni pajtását, mert a nevetségesség mindent megöl, még a szépséget is!

De szerencsére, mint mondtuk, Louise füle zúgott, és tekintete fátyolos volt az izgalomtól, nem látott, nem hallott, a király pedig, akinek figyelmét lekötötte a bíboros és Monsieur beszélgetése, iparkodott minél közelebb kerülni hozzájuk.

Épp akkor ért oda, amikor Mazarin így szólt:

- Marie most testvéreivel együtt útban van Brouage felé. Parancsom szerint a Loire túlsó partján haladnak, ugyanolyan irányban, mint ahogy mi jöttünk, és ha nem tévedek, parancsom szerint holnap érkeznek Blois-val egy vonalba.

Ezeket a szavakat pontosan azon a kiszámított, kimért, magabiztos hangon, szándékkal és hangsúllyal mondta, amelyek signor Giulio Mazarinót a világ első komédiásává tették.

Szavai következképp egyenesen XIV. Lajos szívét érték, és a bíboros, amikor a király lépéseinek neszére visszafordult, tanítványának, a királynak arcán beszédes pirosságot látott, ami mindent elárult Mazarin előtt. De hát mi volt ennek a titoknak a kitalálása oly embernek, aki a fortélyos eszével húsz év óta orránál fogva vezette az egész európai diplomáciát?²¹

Ahogy szavait meghallotta, az ifjú királyt mintha mérgezett nyíllal szíven lőtték volna. Nem találta helyét, tétova, fénytelen, révedező tekintettel nézett körül a társaságon. Szeme örökösen az anyakirályné tekintetét kereste, aki vidáman csevegett sógorasszonyával, de különben Mazarin pillantása is maradásra intette, ezért az anyakirályné úgy tett, mintha nem értené meg fia könyörgő tekintetét.

Ettől a pillanattól fogva mindenféle zene, virág, fény, szépség utálatos és elviselhetetlen lett XIV. Lajos szemében. Egyre-másra az ajkát harapdálta, izgett-mozgott, mint a jól nevelt gyermek, aki nem mer ásítani, de minden módon jelzi, hogy unja magát, és mivel nem akart újból könyörögni anyjának és miniszterének, csak nézett elkeseredve az ajtó felé, amely a szabadságot jelentette számára.

Az ajtó keretében, háttal az ajtófélfának támaszkodva, magas alak állott, s a király szeme rajta akadt meg: büszke, barna arcán, sasorrán, kemény nézésű, de csillogó szemén, hosszú, szürkés haján, fekete bajuszán, egyszóval a vérbeli, daliás katonán, akinek nyakvértje tükörként fénylett, minden fénysugarat összegyűjtött és visszavert. A tiszt piros tollat viselt

---

¹⁹ Amphitrión felesége. Zeusz szemet vetett rá, elcsábította, viszonyukból született Héraklész.

²⁰ Zeusz szerelme; a féltékeny Héra tehénné változtatta, s a sokszemű Argosz őrizetére bízta.

²¹ Mazarin (1602-1661) XIII. Lajos idején, 1639-ben lett főminiszter; rendkívül ügyes, nagyvonalú külpolitikája eredményezte 1648-ban a harmincéves háborút lezáró, Franciaországra igen előnyös vesztfáliai békét, 1659-ben pedig Spanyolországgal a pireneusi békét; biztosította XIV. Lajosnak - házasságkötése révén - a spanyol trón öröklését; közben pedig (1648-51-ben) leküzdötte a belpolitikában a Fronde-felkelést, megszilárdította az abszolút monarchiát.

szürke kalapja mellett, annak jeléül, hogy nem a maga mulatságára van jelen, hanem szolgálatban van. Ha a saját kedve szerint cselekedhetett volna, ha udvaronc, nem pedig katona, kalapját a kezében tartja.

De szolgálatban volt, rendes feladatát végezte; ezt az is bizonyította, hogy összefont karral, feltűnő közömbösséggel és hallatlan szenvtelenséggel figyelte az ünnepség gyönyörűségeit és unalmát. Úgy látszott, hogy filozófus létére, mert minden öreg katona filozófus, ezerszer jobban megérti az unalmat, mint a gyönyörűséget; az unalmat elviselte, tehát le tudott mondani a gyönyörűségről is.

Hátával tehát nekitámaszkodott, mint mondtuk, a faragott, domborműves ajtófélfának, és egyszer csak pillantása véletlenül találkozott a király szomorú és fáradt tekintetével.

Úgy látszott, nem először történik, hogy a tiszt szeme találkozik XIV. Lajos pillantásával, és hogy kitalálja, mi rejlik a király pillantása mélyén, mert ahogy figyelte a király arcát, és arcából olvasott szívében, kiolvasta mindazt az unalmat, amely a királyt gyötörte, tétova vágyát, hogy menni szeretne, és úgy érezte, hogy szolgálatot kell tennie királyának, ha nem kéri is rá; szolgálatot kell tennie mintegy a király akarata ellenére; végül is nagy merészen, és oly hangon, mintha lovasságot vezetne a csatába, elkiáltotta magát harsány, messzire hangzó hangon:

- A királyi díszőrség!

E szavak hallatára, amelyek mennydörgésként harsogták túl a zenét, az éneket, a séták és a beszélgetések moráját, a bíboros és a királyné meglepetten pillantottak őfelségére.

XIV. Lajos felállt karosszékéből, és elindult az ajtó felé, sápadtan, de elszántan, erőt merítve abból, hogy ráeszmélt: a testőrtiszt megsejtette titkos gondolatát, és ez indította a parancs kiadására.

- Távozik, fiam? - kérdezte a királyné; Mazarin csak tekintetével kérdezte a királyt, s tekintete szelídnék látszott volna, ha nem lett volna olyan átható.

- Távozom, asszonyom - felelte a király -, kissé fáradt vagyok, és különben is írni kívánok még ma este.

A miniszter ajka körül mosoly játszadozott, és egyetlen fejbólintással mintegy engedélyt adott a királynak a távozásra.

Monsieur és Madame sietve adták ki parancsaikat a jelentkező tiszteteknek.

A király mindenfelé köszönt, végigment a termen egészen az ajtóig.

Az ajtóban húsz testőr állt sorfalat őfelségének.

A sorfal végén ott állt a testőrtiszt, kivont karddal, mozdulatlan arccal.

A király elhaladt a testőrök közt, és mindenki lábujjhegyre állt, hogy még egyszer láthassa XIV. Lajost.

Tíz testőr utat nyitott a tömegben, amely az előcsarnokokat és lépcsőket ellepte.

A többi tíz testőr a királyt és Monsieur-t fogta körül, aki mindenáron el akarta kíséni őfelségét.

A szolgálatos katonák követték őket.

A kis csapat elkísérte a királyt a kijelölt lakosztályáig. Ez pedig ugyanaz a lakosztály volt, amelyben annak idején, a rendi gyűlés alatt²² III. Henrik lakott.

Monsieur parancsokat osztogatott. A testőrök, tisztjük vezetésével, beléptek egy kis átjáró folyosóra, amely a kastély két szárnyát kötötte össze egymással.

Az átjáró tulajdonképpen egy kis négyszögű, és még nappal is sötét előszoba volt.

Monsieur megállította XIV. Lajost:

- Most azon a helyen megy keresztül felséged - mondta -, ahol annak idején Guise herceg az első tördőfést kapta.

A király, aki teljesen járatlan volt a történelemben, tudott ugyan az esetről, de a helyét és a részleteit nem ismerte.

- Ó! - mondta, összeborzadt és megállt.

Megállt mindenki, előtte és mögötte egyaránt.

- Guise herceg - folytatta Gaston - körülbelül ott állott, ahol most én vagyok, és abban az irányban ment, mint most felséged. Loignes úr ott lehetett, ahol most felséged testőrhadnagya áll. Sainte-Maline úr és őfelsége rendes kísérei mögötte és körülötte álltak. Itt érte a döfés.

A király testőrhadnagya felé fordult, és észrevette, hogy annak merész és harcias arca elborul.

- Igen, hátulról - mormogta a hadnag megvető kézlegyintéssel.

És már indult volna, mintha rosszul érezné magát ezen a helyen, ahol otthonos az árulás.

A királyt azonban láthatólag fűtötte a tudásvágy, és érdeklődve nézett körül a gyászos emlékü helyiségben.

Gaston megértette unokaöccse kívánságát.

- Nézze, felség - mondta Gaston, miközben Saint-Rémy kezéből kivett egy lobogó fáklyát -, itt esett össze Guise. Itt állt az az ágy, amelynek függönyét letépte, mikor belekapaszkodott.

- Miért van itt ez a mélyedésféle a padlón? - kérdezte Lajos.

- Mert ott folyt végig a vére - felelte Monsieur. - A vér mélyen behatolt a tölgyfa padlóba, és csak úgy tudták eltüntetni onnan, hogy kifaragtak belőle egy darabot; de minden fáradozás ellenére, még most is látszik valami kis vöröses folt a padlón - jegyezte meg a herceg, és a helyet megvilágította fáklyájával.

XIV. Lajos fölemelte fejét. Talán arra a vérfoltra gondolt, amelyet egyszer a Louvre-ban mutattak neki: ez is olyan volt, mint a blois-i, nem lehetett eltüntetni, és ezt a foltot az ő királyi apja ejtette Concini vérével.²³

- Menjünk! - szólt a király.

A csapat nyomban útnak eredt, mert - nyilván a felindulástól - oly parancsoló lett a király hangja, amelyenhez környezete nem volt hozzászokva. Megérkezvén a király lakosztályához, amelyhez nemcsak az a kis folyosó vitt, amelyen az imént végigmentünk, hanem egy nagy lépcső is, amely az udvarba vezetett le, Gaston ismét megszólalt:

---

²² 1576-ban és 1588-ban; utóbbi arról nevezetes, hogy III. Henrik ekkor gyilkoltatta meg Guise herceget, a Katolikus Liga vezérét, akitől trónját féltette.

²³ Concino Concini, D'Ancre marsall, Medici Mária bizalmasa; XIII. Lajos 1617-ben letartóztatja, s mivel ellenállást tanúsít, megöleti.

- Fogadja felséged szívesen ezt a lakosztályt, bármilyen méltatlan is rá, hogy felséged hajlékául szolgáljon.

- Kedves bátyám - felelte az ifjú király -, hálás köszönetet mondok a szíves vendéglátásért.

Gaston köszöntötte unokaöccsét, az megölelte őt, és Monsieur eltávozott.

A királyt kísérő húsz testőr közül tíz visszakísérte a fogadóteremig, amely a király eltávozása ellenére sem ürült ki.

A többi testőrt őrnök állította fel a tisztt, de ötpercenként maga is végigkutatott minden szobát a maga éles és átható tekintetével; az ilyen tekintetet nem annyira a megszokás teszi, inkább a lángelme sajátja.

Majd amikor már mindenki a helyén volt, a tisztt főhadiszállásul az előszobát választotta, ahol talált is egy nagy karosszékot, egy lámpát, bort, vizet és száraz kenyeret.

A lámpát meggyújtotta, kiivott egy fél pohár bort, ajka sokatmondó mosolyra nyílt; beleült a nagy karosszékba, és aludni készült.

Amelyben A Medicikhez címzett fogadó ismeretlen vendégéről lehull az inkognitó leple

A testőrtiszt, aki épp elaludt vagy elaludni készült, gondtalannak látszott ugyan, de azért nagy felelősség volt a vállán.

Mint a királyi testőrök hadnagya, ő volt a parancsnoka az egész csapatnak, amely Párizsból jött; a század százhusz testőrből állt, a már említett húsz emberen kívül száz testőr az anyakirályné és főként a bíboros őrizetére volt kirendelve.

Giulio Mazarini takarékoság okából nem a saját testőreit vitte magával, hanem a király katonáival vette körül magát, mégpedig elég bőkezűen, mert ötven testőrt vett maga mellé; és ezt bizonyára illetlenségnek minősítette volna minden idegen, aki nem ismerte ennek az udvarnak a szokásait.

Ha nem is illetlennek, mindenesetre különösnek találta volna ez az idegen azt is, hogy a kastélynak a bíboros úr számára fenntartott része fényesen ki volt világítva, ragyogott és mozgalmas életet mutatott. Testőrök álltak őrt minden ajtó előtt, senkit a világon nem engedtek be, legföljebb a futárokat, akik a bíborost még utazásai alkalmával is elkísérték, leveleket vittek vagy hoztak.

Húsz testőr állt az anyakirályné szolgálatára; harminc testőr pihent, hogy másnap felválthassa társait.

A király lakosztálya ezzel szemben sötét, csendes és elhagyatott volt. Amint az ajtókat becsukták, nyoma sem látszott többé királyi pompának. A szolgálattelvők lassankint visszavonultak. Monsieur ugyan megkérdezte, hogy a király nem óhajtja-e igénybe venni az ő szolgálát, de a testőrök hadnagya, aki már megszokta ezt a kérdést, tudta, mi a válasz; aztán minden elcsöndesedett, mindenki elaludt a királyi lakosztályban, mint valami nyárszolgár házában.

Pedig a fiatal király lakosztályába áthallatszott a fényes ünnepség zenéje, és jól lehetett látni a díszterem pazar világítású ablakait.

Tíz perccel azután, hogy visszavonult lakosztályába, XIV. Lajos felismerhette a nagy jövőmenésről, hogy a bíboros is nyugovóra tér, ami sokkal nagyobb parádéval - nemesurak és - hölgyek kíséretével - történt, mint az ő visszavonulása.

Hogy ezt a mozgalmas képet lássa, csak ki kellett tekintenie ablakán, amelynek fatáblái nem voltak becsukva.

Őeminenciája áthaladt az udvaron, Monsieur kíséretében, aki maga vitte Mazarin előtt a lobogó fáklyát. Utána az anyakirályné haladt, akit Madame vezetett a karján családi bizalmassággal; a hölgyek két meghitt barátnő módjára halkán suttogtak egymással.

A két pár mögött az előkelő hölgyek, tiszték és apródok hosszú sora következett, a fáklyák megvilágították az egész udvart, mintha tűzvész volna, végül a hangok és lépések zaja lassankint elhalt az emeleteken.

Nem gondolt már senki sem a királyra, aki ablakában könyökölt, és szomorúan nézte végig e fényes felvonulást, kivárva, míg elhalkult a nagy zaj; senki sem gondolt XIV. Lajosra, legfeljebb az ismeretlen férfi, aki fekete köpenyébe burkolózva osont ki A Medicikhez címzett fogadóból.

Az idegen a szállóból egyenesen a kastély felé ment, és ott kóborolt szomorú arccal az ódon kastély körül a bámészkodók tömegében, amikor észrevette, hogy a nagy kaput és bejáratot nem

őrzi senki, mert Monsieur katonái a király testőreivel együtt kortyolgatják, vagy inkább vedelik suttyomban a jó beaugencyi bort; hát gyorsan átvágott a tömegben, végigment az udvaron, majd egyenesen a bíboros lakosztályába vivő lépcsőnek tartott.

Hogy éppen arra ment, annak az lehetett az oka, hogy arrafelé irányította a nagy fáklyafény, az apródok és szolgálattevő tisztek sürgés-forgása.

Csak akkor állt meg, amikor az őrt álló testőr ráfogta muskétáját.

- Hová, barátom? - kérdezte az őrszem.

- A királyhoz - felelte nyugodtan és büszkén az idegen.

A katona odahívta őminenciája egyik tisztjét, az pedig foghegyről, ahogyan az irodai alkalmazott szokta útbaigazítani a minisztériumi kérelmezőt, odaszólt:

- A szemközti lépcsőn - és többé rá sem hederítve, folytatta az abbahagyott beszélgetést.

Az ismeretlen szó nélkül megindult a másik lépcső felé.

Ott azután már nem volt se fáklya, se fény, se lárma.

A sötétben árnyékként imbolygott egy őrszem.

A nagy csendben csak úgy visszhangzott a kövezeten minden lépésnél a sarkantyúpengés.

Az őrszem, aki egy szobor merevségével kitartóan csak állt a király ajtajában, a húszt testőr közé tartozott.

- Ki vagy? - kérdezte a testőr.

- Jóbarát - felelte az idegen.

- Mit akar?

- A királlyal akarok beszélni.

- Hohó! Ez bizony lehetetlen, jó uram!

- Miért?

- Mert a király már lefeküdt.

- Már lefeküdt?

- Le.

- Mindegy; okvetlenül beszélnem kell vele.

- Márpedig, ha mondom, most lehetetlen.

- De...

- Félre innen!

- Ez a parancsa?

- Mi köze hozzá? Félre innen!

Az őrszem ezúttal már sokatmondó kézmozdulattal kísérte szavait, az ismeretlen azonban nem mozdult helyéről, mintha csak gyökeret vert volna a lába.

- Testőr uram, kegyelmed nemesember? - kérdezte.

- Az volnék, vagy mi a szösz.

- Hát magam is nemes vagyok, nemesembereknek pedig kötelességük, hogy előzékenyek legyenek egymás iránt.

Az őrszem lebecsátotta fegyverét, mert az idegen méltóságteljes szavai levették lábáról.

- Beszéljen, uram - mondta -, és ha olyasvalamit kér, amit módomban áll...

- Köszönöm. Van önöknek tisztjük is, ugye?

- A hadnagyunk, uram.

- Akkor a hadnagy úrral szeretnék beszélni.

- Az már más. Mehet uram.

Az ismeretlen előkelő mozdulattal köszönt az őrszemnek, és felment az emeletre, az őrszemek pedig sorban továbbadták a jelentést:

- Hadnagy úr, látogató érkezett!

Ez a visszhangszerű zaj verte fel a tisztet első édes álmából.

A hadnagy felhúzta csizmáját, megdörzsölte a szemét, begombolta a kabátját, és az idegen elé ment három lépéssel.

- Mivel lehetnék szolgálatára, uram? - kérdezte.

- Ön a szolgálattelvő tiszt, a testőrök hadnagya?

- Szolgálatára, uram.

- Hadnagy úr, feltétlenül beszélnem kell a királlyal.

A hadnagy figyelmesen megnézte a jövevényt, és egyetlen pillantással átlátta, hogy a közönséges külső előkelő urat rejt.

- Uram - felelte a hadnagy -, nem hinném, hogy örült, akkor pedig tudnia kell, hogy a királyhoz nem lehet bemenni, ha őfelsége előbb bele nem egyezik a látogatásába.

- Bele fog egyezni, hadnagy úr.

- Engedje meg, uram, hogy kételkedjem benne. A király negyedórával ezelőtt vonult vissza, és e pillanatban bizonyára vetkezik. Különben is parancsba adta, hogy nem fogad senkit.

- Ha a király megtudja, ki vagyok - folytatta az ismeretlen -, visszavonja parancsát.

A tiszt erre még jobban meglepődött, és még tiszteletteljesebb lett.

- És ha bejelenteném, uram, szabad tudnom, legalább, kit jelentsek be?

- Jelentse be II. Károly őfelségét, Angolország, Skócia és Írország királyát!

A tiszt felkiáltott meglepetésében, hátrált, belesápadva a hihetetlen izgalomba, amelyet a legedzettebb férfi sem tudott volna elfojtani.

- Ó, felség, parancsára. Igazán fel kellett volna ismernem felségedet!

- Látta talán az arcképet?

- Nem, felség.

- Vagy talán látott valaha az udvarnál, mielőtt elűztek Franciaországból?

- Nem felség, nem ezért.

- Akkor hát honnan ismert volna meg, ha sem arcképet nem látta, sem engem személyesen nem ismert?

- Felség, láttam édesatyját, az angol király öfelségét, a legrettenetesebb pillanatban.

- Azon a napon?...

- Azon a napon, felség.

A herceg homlokán komor felhő suhant keresztül, amelyet keze simításával űzött el.

- Van még valami akadályja annak, hogy bejelentsen a királynál? - kérdezte.

- Bocsásson meg, felség - felelte a tiszta -, de igazán nem találhattam ki, hogy király rejtőzik a rendkívül egyszerű külső mögött. Pedig, mint volt szerencsém az imént elmondani, láttam I. Károly király öfelségét... De bocsánat, szaladok és bejelentem felségedet.

Elsietett, de nyomban visszatért.

- Felséged nyilván azt kívánja, hogy titokban maradjon ez a találkozás.

- Nem követelem, de ha lehetséges, szeretném...

- Lehetséges, felség, mivel nem szükséges bejelentenem a szolgálattelvő főkamarságnál, de akkor okvetlenül meg kell kérnem, adja ide a kardját.

- Igaza van, megfeledeztem róla, hogy fegyveresen senki se léphet be Franciaország királyának szobájába.

- Felséged kivétel, ha ragaszkodik hozzá, de akkor át kell hárítanom a felelősséget, és értesítenem kell a főkamarságot.

- Itt a kardom, uram, de most már, ugye, lesz szíves bejelenteni öfelségének?

- Nyomban, felség.

És a hadnagy máris futott és bekopogott az ajtón, amelyet a belső inas rögtön kinyitott.

- Öfelsége az angol király! - jelentette a tiszta.

- Öfelsége az angol király - ismételte a belső inas.

E szavakra egy nemes kitárta a szoba szárnyas ajtaját, és láthatóvá lett XIV. Lajos, kalap és kard nélkül, nyitott zubbonyban, és rendkívül meglepetten.

- Fivérem, ön Blois-ban? - kiáltott fel XIV. Lajos, és egy mozdulattal elbocsátotta a nemest és az inast, akik átvonultak egy szomszédos szobába.

- Felség - felelte II. Károly -, épp Párizsba készültem, abban a reményben, hogy ott találom felségedet, amikor hírért vettem, hogy hamarosan ide jön, ebbe a városba. Így tehát meghosszabbítottam itt-tartózkodásomat, mert igen fontos mondanivalóm van felséged számára.

- Megfelel ez a szoba, fivérem?

- Tökéletesen, felség; azt hiszem, itt senki sem hallhatja, amit beszélünk.

- A szolgálattelvő kamarságot és a belső inasomat kiküldtem; a szomszéd szobában vannak. Amott a fal mögött egy üres szoba nyílik az előszobára, az előszobában pedig csak egy szál tisztet látott, ugye?

- Igen.

- Beszéljen hát, fivérem, hallgatom.

- Felség, azzal kezdem, hogy kérve kérem, szánja meg szerencsétlen családjunkat.

Franciaország királya elpirult, és karosszékét közelebb húzta az angol királyéhoz.

- Felség - mondta II. Károly -, fölösleges megkérdeznem, hogy ismeri-e siralmas történetem apró részleteit?

XIV. Lajos még jobban elpirult, és megfogta az angol király kezét:

- Fivérem - felelte -, szégyellem megmondani, de a bíboros igen ritkán beszél politikáról jelenlétemben. Sőt: azelőtt felolvastattam magamnak történelmi munkákat Laporte-tal, a belső inasommal, de a bíboros ezeket a felolvasásokat is megtiltotta, és elvitte mellőlem Laporte-ot is, így tehát arra kérem, fivérem, hogy mondjon el mindent, mintha semmiről se tudnék.

- Jól van, felség, hisz ha a legelején kezdek mindent, még jobban megindítom vele a szívét.

- Mondja csak, fivérem, mondjon el mindent.

- Azt tudja, felséged, hogy 1650-ben, Cromwell írországi hadjárata alatt, meghívtak engem Edingburgh-be, és Stone-ban megkoronáztak. Egy évvel később az egyik bitorolt tartományban megsebzett Cromwell újra ránk támadt. De nekem úgysis céлом volt, hogy megütközzem vele, leghőbb kívánságom pedig, hogy kijussak Skóciából.

- Pedig - szólt közbe az ifjú király - Skócia csaknem szülőföldje önnek, fivérem.

- Úgy van, felség. De a skótok igen kegyetlen honfitársaknak bizonyultak! Arra kényszerítettek, felség, hogy megtagadjam őseim vallását! Felakasztották legodaadóbb hívem, Montrose lordot, minthogy nem volt tagja a skót presbiteriánusok szövetségének. A szegény mártír, amikor megkérdezték, mi az utolsó kívánsága, azt kérte, hogy annyi darabra vágják szét a testét, ahány város van Skóciában: legyen tanújele minden városban az ő királyhűségének, s nem léphettem be skót városba, sem el nem hagyhattam, hogy ne találkoztam volna testének egy-egy foszlányával, amely test értem küzdött, harcolt, lélegzett.

Merészen keresztülvágtam Cromwell seregén, és bevonultam Anglia földjére. A Lord-protector²⁴ üldözőbe vett, és különös versenyfutás kezdődött köztünk a koronáért. Ha én érkezhettem volna előbb Londonba, a versenyfutás díját kétségtelenül elnyerem, de nem így történt, mert Cromwell Worcesterben utolért.

Anglia szellemét már nem mi képviseltük, hanem Cromwell. 1651. szeptember 3-án, felség, annak a dunbari csatának az évfordulóján, amely oly végzetes volt a skótokra nézve, legyőztek engem Cromwell hadai. Kétezer ember esett el körülöttem, de nem hátráltam egy lépést sem. Végre mégiscsak menekülnöm kellett.

Ettől kezdve az életem valóságos regény. Olyan elkeseredetten üldöztek, hogy kénytelen voltam levágnom a hajamat és favágónak öltözni. Egy álló napig rejtőzködtem egy hatalmas tölgyfa ágai között, és ezt a fát mind a mai napig „királyi tölgynek” nevezik. A Stafford-grófságban, ahonnan úgy menekültem, hogy magam elé ültetve a nyeregbe, magammal vittem házigazdám lányát, olyan kalandokat éltem át, hogy regék szólnak róla, és igazán balladába valók. Egyszer még meg is írom emlékirataimat, felség, fivéreimnek, a királyoknak okulására.

Megírnám például, hogy amikor Norton úrhoz érkeztem, hogyan találkoztam ott egy udvari káplánnal, és egy öreg szolgálival, aki zokogva mondta ki a nevemet, és aki kis híján éppúgy vesztemet okozta, mintha elárult volna. Elmondanám végül, milyen rettenetes félelmet álltam ki; bizony, felség, gyötrő félelmet, amikor Windham ezredesnél egy kovács megvizsgálta lovainkat, és kijelentette, hogy északon patkolták őket.

- Különös! - mormogta XIV. Lajos, - Minderről nem tudtam. Csak annyit tudtam, hogy Brighelmstedben hajóra szállt és Normandiában kötött ki.

---

²⁴ Cromwell titulusa, amit halála után fia, Richard örökölt.

- Ó, Istenem - felelte Károly -, ha megengeded, hogy a királyok semmit se tudjanak egymás történetéről, hogyan segíthessenek egymáson?

- De mondja csak, fivérem - folytatta XIV. Lajos -, ha ilyen ridegen fogadták Angliában, akkor mit remél még ettől a szerencsétlen országtól és lázadó népétől?

- Ó, felség, a worcesteri csata óta sok minden megváltozott Angliában! Cromwell meghalt, de előbb aláírta Franciaországgal a békeszerződést, amelyben nevét a felségedé fölé írta. Cromwell 1658. szeptember 3-án halt meg, azon a napon, amely évfordulója volt a worcesteri és dunbari ütközeteknek.

- Örökébe lépett a fia.

- Vannak emberek, felség, akiknek van családjuk, de nincsen örökösük. Olivér Cromwell örökségét Richard Cromwell nem bírta el. Richard nem volt se köztársasági, se royalista; Richard eltúrta, hogy testőrei egyék meg az ebédjét, és hogy tábornokai kormányozzanak, Richard 1659. április 22-én lemondott a protektorságról. Idestova több mint egy esztendeje ennek, felség.

Azóta Anglia valóságos játékbarlang, s a kockajátékban mindenki tétje apám koronája. A két legelkeseredettebb játékos Lambert és Monk. Higgye el, felség, szeretnék belépni a játszamába, ahol királyi palástom forog kockán. Felség, egymillióra volna szükségem hogy megvesztegessen és szövetségesemmé tegyem a játékosok egyikét, vagy esetleg elég volna, ha felséged kétszáz nemesurat állítana rendelkezésemre, hogy kikergessem segítségükkel a gazembereket a Whitehallból, mint ahogy Jézus kikergette a kufárokat a templomból.

- Így hát - szólt XIV. Lajos - azt kéri tőlem...

- A segítségét kérem; vagyis azt, amivel nemcsak a királyok tartoznak egymásnak, hanem a jó keresztények is. A segítségét kérem, felség, akár pénz, akár hadsereg alakjában; egy hónap múlva - akár Lambertet állítom szembe Monkkal, akár fordítva visszaszerezhetem atyai örökségemet, anélkül, hogy ez népemnek egyetlen guinea-jébe vagy egy csöppnyi vérebe került volna, mert alattvalóim most mámorosak a forradalomtól, protektorságtól, köztársaságtól, és nincs más vágyuk, mint hogy nagy dülöngélve belezuhanjanak a királyság karjába és elringatózzanak benne. A segítségét kérem, felség, és többel fogok önnek tartozni, mint édesatyámnak. Szegény apám oly keservesen meglakolt királyi házunk összeomlásáért. Láthatja, felség, mennyire szerencsétlen és kétségbeesett vagyok hogy még apámat is vádolom.

Vérhullám szökött II. Károly sápadt arcába, egy percig két keze közé fogta fejét, mintha elbódította volna a vér, amely mintegy fellázadt apja emlékének meggyalázása ellen.

XIV. Lajos éppoly szerencsétlennel érezte magát, mint a bátyja, nem tudott mit felelni, csak izgett-mozgott karosszéékében.

Végre ismét II. Károly szólalt meg; a tíz év korkülönbség tette, hogy jobban tudott uralkodni érzelmein.

- Felség - kérdezte -, mit felel nekem? Úgy várom szavait, mint a vádlott az ítéletet. Meg kell halnom?

- Fivérem - felelte a francia király -, egymilliót kér tőlem, aki ennek az összegnek még a negyedrészeivel sem rendelkeztem soha! Nincs énnekem semmi pénzem! Annyira vagyok Franciaország királya, mint amennyire fivérem Anglia uralkodója. Csak egy név vagyok, egy jel, liliommal hímzett bársonyruhába bújtatva, semmi más. Egyetlen előnyöm felségeddel szemben, hogy valóságos trónon ülök. Nincsen nekem sem pénzem, sem hatalmam.

- Igazán? - kiáltott fel II. Károly.

- Fivérem - folytatta Lajos, halkabba fogva hangját -, olyan nélkülözéseket szenvedtem el, amilyeneket nemeseim közül talán a legszegényebb sem ismer. Ha szegény Laporte itt volna, elmondhatná, hogy azelőtt rongyos ágyneműn aludtam, amelybe beleakadt a lábam.²⁵ Elmondhatná, hogy később, mikor hintót kértem, patkány rágta ócska batárt bocsátottak rendelkezésemre. Elmondhatná, hogy amikor a vacsorámat kértem, elmentek a bíboros konyhájába megkérdezni, van-e valami ennivaló a király számára. És nézze, ma is, amikor huszonkét esztendő vagyok, és elértem a királyi nagykorúságomat, ma, amikor már magamnak kellene őriznem az állami kincstár kulcsát, amikor magamnak kellene a politika élén állnom, amikor nekem kellene határoznom a béke és a háború kérdésében: nézzen körül, milyen csend, micsoda semmittevés, milyen sivár elhagyatottság vesz engem körül, míg odaát fényárban úszik a palota, és Mazarin körül sürgölődnek, neki udvarolnak az emberek. Látta, fivérem, ott van Franciaország igazi királya!

- A bíboros?

- A bíboros, úgy bizony!

- Akkor halálra vagyok ítélve, felség.

XIV. Lajos nem felelt.

- Úgy van, halálra vagyok ítélve, mert nem fogok soha segítséget kérni attól az embertől, aki éhezettette és télvíz idején fűtetlen lakásban hagyta édesanyámat és nővéremet, és bele is pusztult volna IV. Henrik király leánya és unokája, ha Retz úr és a parlament meg nem könyörülnek rajtuk, és tüzelőfát, kenyeret nem küldenek nekik.²⁶

- Belepusztult volna - mormogta XIV. Lajos.

- Bizony, felség - folytatta Anglia királya -, a szegény II. Károly, aki IV. Henrik unokája, mint felséged is, éhen fog halni, ahogy hajszál híján éhen halt a nővére és az anyja, mivel nincs se parlamentje, se Retz bíborosa.

Lajos összeráncolta szemöldökét, idegesen rángatta kezelője csipkékjét.

Az ifjú francia király dermedt mozdulatlansága és látszólagos érzéketlensége, amely szemmel láthatóan rendkívüli izgatottságát palástolta, annyira meghatotta Károlyt, hogy megragadta XIV. Lajos kezét.

- Köszönöm, fivérem - mondta -, felséged megszánt engem, és ennél többet mai helyzetében nem is kívánhatok.

- Felség - vetette fel hirtelen a fejét XIV. Lajos -, azt mondta, hogy egymillióra, vagy pedig kétszáz nemesre van szüksége, ugye?

- Egymillió elég lenne, felség.

- Az nem sok.

- Ha csak egy embert kell vele megvesztegetni, akkor sok is. Kevesebb pénzt is fizettek már meggyőződésekért; nekem csupa megvesztegethető emberrel lesz dolgom.

- Kétszáz nemes, gondolja csak el, ez mindössze csak egy század...

---

²⁵ Laporte valóban említi ezt emlékirataiban (I. a Húsz év múlva 19. fejezetét).

²⁶ Az emigráns angol királyi család valóban igen szűkös körülmények között élt Párizsban (lásd a Húsz év múlva 38. és későbbi fejezeteit).

- Felség, él a mi családjunkban egy monda, amely szerint négy ember, négy francia nemes, mind apám híve, csaknem megmentette atyámat, akit halálra ítélt az országgyűlés, egy hadsereg őrzött és egy egész nemzet vett körül.
- Ha tehát sikerül szereznem egymilliót vagy kétszáz nemesből álló csapatot, akkor megelégedését vívom ki, és szívébe zár, mint jó testvérét?
- Megmentőmnek fogom tartani, felség, és ha újra elfoglalom atyám trónját, Anglia, amíg én uralkodom, éppoly jó testvére lesz Franciaországnak, amilyen jó testvérem nekem felséged.
- Akkor, fivérem - szólt XIV. Lajos, és felállt -, megteszem én, amitől felséged viszolyog. És amit semmi kincsért nem vállaltam volna a magam érdekében, megteszem az ön kedvéért. Felkeresem Franciaország királyát, a másikat, a gazdagot, a hatalmasat, és könyörögni fogok neki, hogy bocsásson rendelkezésemre egymilliót vagy kétszáz nemeset. A többit majd meglátjuk!
- Ó - kiáltott Károly -, fenséged nemes szívű jóbarátom! Istenáldotta nemes lélek! Megment engem, fivérem, és ha szüksége lesz rá, kívánja bátran az életemet!
- Csendesen, fivérem, csendesen - mondta halkán Lajos. - Vigyázzon, hogy meg ne hallják! Még nem értünk célhoz! Pénzt kérni Mazarintól! Nehezebb vállalkozás, mintha olyan erdőn akarnánk átmenni, amelynek mindegyik fájában egy-egy ördög rejtőzik. Nehezebb dolog ez, mint világhódító útra indulni!
- De ha felséged kéri...
- Már mondtam, hogy még sohasem kértem - felelte Lajos olyan büszkén, hogy Anglia királya belesápadt. És amikor Károly sértődötten olyan mozdulatot tett, mintha el akarna menni, XIV. Lajos e szavakkal tartóztatta:
- Bocsásson meg, fivérem: nekem nincs szenvedő anyám és testvérhúgom. Trónom kemény és dísztelen ugyan, de szilárdan ülök rajta. Bocsásson meg, fivérem, ne vegye lelkére, amit mondtam; önző voltam, de jóváteszem egy áldozattal. Most azonnal átmegegyek s bíborshoz. Várjon reám, kérem. Visszajövök.

Mazarin számtani tudománya

A király sietve elindult a kastélynak ama szárnya felé, hol Mazarin lakott, nem is vitt magával mást, csak belső inasát; közben pedig a testőrtiszt, aki most nagyot lélegzett, mint aki sokáig kényszerült visszafojtani lélegzetét, halkán kilépett a szomszédos kis kamrából, amelyről már szóltunk, és amelyet a király üresnek hitt. A kamra valaha a szobához tartozott, most se választotta el tőle más, mint egy vékony közfal. Ilyenformán a kamra tulajdonképpen csak látszat szerint volt elkülönítve; a kíváncsi fül a legsuttogóbb szavakat is meghallhatta a szomszédságban.

Nem volt tehát kétséges, hogy a testőrhadnagy minden szót hallott, amely a király szobájában elhangzott.

Az ifjú király utolsó szavait megértvén, még idejében helyén termett, hogy tisztelegessen előtte, és tekintetével követhesse, míg csak a folyosó kanyarulatánál szem elől nem vesztette.

Amikor a királyt nem látta többé, a tiszt a maga sajátságos módján megcsóválta fejét, és olyan kiejtéssel, amely, bár negyven esztendő óta távol élt szülőföldjétől, nem vesztette el gascogne-i zamatját, megjegyezte:

- Szomorú szolgálat! Szomorú gazda!

E szavak után a tiszt visszaült karosszékebe, kinyújtotta lábát és lehunyta szemét, mint aki alszik vagy gondolkodik.

Mialatt a tiszt így beszélt magában és elhelyezkedett a karosszékben, és mialatt a király a régi kastély folyosóin át Mazarinhoz igyekezett, egészen más jelenet játszódott le a bíborosnál.

Mazarin lefeküdt, mert kínoztta a köszvény, de minthogy olyan ember volt, aki még a betegségét is ki tudja használni, virrasztása alatt is keményen dolgozott; inasával, Bernouinnal kis úti íróasztalkát hozatott magának, hogy kényelmesen ír hasson az ágyában fekvve.

A köszvény azonban nem olyan ellenfél, amelyet könnyen le lehet győzni, és a bíborosnak minden mozdulatára egyre élesebb, fájdalmas kínja támadt.

- Brienne nincs itt?²⁷ - kérdezte Bernouintól.

- Nincs itt - válaszolta az inas -, eminenciád engedelmével Brienne úr aludni ment. De ha eminenciád parancsolja, azonnal fölkeltem.

- Nem, fölösleges. No, nézzük csak... Átkozott számok! És a bíboros visszaesett töprengésébe, közben az ujjain számolgatva.

- Ó, a számok! No, ha eminenciád most számolgat, akkor biztosítom, hogy holnap fejfájással ébred! - szólt Bernouin. - És hozzá meg Guénaud úr sincs itt!

- Igazad van, Bernouin. Akkor tehát te fogod, barátom, helyettesíteni Brienne-t. Tulajdonképpen magammal kellett volna hoznom Colbert urat. Ez a fiatalember kitűnő számoló, Bernouin! Nem akármilyen munkaerő ám!

- Én nem tudom - felelte a bíboros belső komornyikja -, de ki nem állhatom az arcát annak a kitűnő fiatalembernek.

---

²⁷ Loménie de Brienne (1595-1666) - Mazarin külügyi államtitkára; fia (1636-1698) vele együtt töltötte be ezt a tiszteket 1651 és 1663 között.

- Jó, jó, Bernouin! Ezt senki se kérdezte tőled. Ül le oda, fogd a tollat és írd.

- Itt vagyok. Mit írok?

- Oda, látod, ahol két sor van bejegyezve.

- Megvan.

- Írd: hétszázhatvanezer frank.

- Megvan.

- Lyonra...

A bíboros mintha elgondolkodott volna.

- Lyonra - ismételte Bernouin.

- Hárommillió-kilencszázezer frank.

- Megvan, monsignore.

- Bordeaux-ra hétmillió.

- Hét - ismételte Bernouin.

- Úgy van - mondta keserűen a bíboros -, hét! Remélem, tudod, Bernouin, hogy ez mind kifizetni való összeg.

- Akár kiadni, akár kapni valók, monsignore, engem ugyan hidegen hagy, hiszen úgyszemint enyémekek a milliók.

- A király milliói ezek, a király pénzét számolom... Hol hagytuk el?... Örökösen közbeszólsz!

- Hétmillió Bordeaux-ra.

- Igen, igen, emlékszem már! Madridra négymillió. Látod Bernouin, azért magyarázom neked, hogy kié ez a pénz, mert az ostoba világ azt hiszi, hogy nekem millióim vannak; visszautasítom ezt az ostobaságot. Egy miniszternek különben sincs soha semmije a maga személyére nézve. No, folytassuk. Általános jövedelmek: hétmillió. Ingatlanokból kilencmillió. Leírtad, Bernouin?

- Le, monsignore.

- A kincstárban hatszázezer frank; különféle értékpapírokban: kétmillió. Ó, elfelejtettem: a különböző kastélyok bútorzata...

- Odaírom, hogy a korona kastélyai?

- Nem, nem, felesleges; magától értetődik. Leírtad, Bernouin?

- Le, monsignore.

- A számokat egymás alá írtad?

- Egymás alá.

- Add össze őket, Bernouin.

- Harminckilencmillió-kétszázhatvanezer frank, monsignore.

- Ejnye - jegyezte meg a bíboros bosszúsan -, még csak negyvenmillió sincs!

Bernouin újra összeadta az egészet:

- Monsignore, a negyvenmillióhoz hiányzik még hétszáznegyvenezer frank.

Mazarin elkérte a számadást, és gondosan átvizsgálta.

- Nem baj - szólt Bernouin -, harminckilencmillió-kétszázhatvanezer frank is szép pénz!

- Ó, Bernouin, szeretném, ha volna ennyije a királynak!

- De hiszen eminenciád azt mondta, hogy ez a pénz öfelségéé.

- Kétségtelenül, csak hogy készpénzben felhasználhatóan kellene. Ez a harminckilenc millió, sőt jóval több is, le van kötve!

Bernouin sokatmondóan mosolygott, mint aki csak annyit hisz el, amennyit akar, közben elkészítette a bíboros éjszakai italát, megigazította a párnáját.

- Ejnye - mondta Mazarin, mikor komornyikja kiment -, még csak negyvenmillió sincs! Márpedig nekem mindenáron el kell érnem a negyvenöt milliót, amelyet magam elé tűztem. De ki tudja, lesz-e rá időm? Öregszem, elmegyek, nem fog sikerülni! De azért nem tudom, nem találok-e spanyol barátaink zsebében két- vagy hárommilliót? Hiszen ők fedezték föl Perut, és az ördögbe is! Valami csak maradt a zsebükben!

Amíg így fennhangon gondolkozott és elmélyedt számításaiba, amely foglalatosságára minden más gondját feledtette, köszvényéről is megfeledkezett; hirtelen azonban berontott Bernouin, a képéből kikelve.

- Nos? - kérdezte a bíboros. - Mi baj?

- A király! Monsignore, itt a király!

- Micsoda? A király? - szólt Mazarin, és gyorsan eltűntette számvetését. - A király itt, és ebben az órában! Azt hittem, hogy már réges-régen alszik! Mi történt?

XIV. Lajos hallhatta az utóbbi szavakat, és megláthatta a bíboros rémült mozdulatát, mert már bent is volt a szobában.

- Nincsen semmi baj, bíboros úr, vagy legalábbis semmi olyasmi nem történt, ami miatt meg kellene ijednie. Csak egyszerűen igen fontos és sürgős beszélőnivalóm van eminenciáddal.

Mazarinnak hirtelen eszébe jutott, hogy a királyt mennyire érdekelték a Mancini kisasszonyról elejtett szavai, és azt hitte, hogy ebben a dologban akar vele beszélni. Megnyugodott tehát, és igyekezett a legkedvesebb arcot mutatni, aminek az ifjú király szerfölött megörült, és leült.

- Sire - mondta Mazarin -, igaz, hogy állva kellene meghallgatnom felséged szavait, de betegségem arra kényszerít...

- Félre az etikettel, bíboros úr - felelte a király melegen. - A tanítványa vagyok, nem pedig a királya, tudja, ugye? Kivált most, amikor kérni jöttem, mint alázatos kérelmező, aki szeretné, ha szívesen fogadnák.

Mazarin látta, hogy a király elpirul, most már bizonyosra vette előbbi feltevését, vagyis azt hitte, hogy a királyt szerelmi bánata hozta hozzá. Ezúttal azonban tévedett a ravasz politikus: nem a szemérmes ifjú szerelem pírja, hanem a térdre kényszerített királyi büszkeség borította lángba arcát.

Mazarin mint valami szerető nagybácsi, igyekezett megkönnyíteni a vallomást.

- Beszéljen, felség - mondta. - És ha felséged egy pillanatra csakugyan hajlandó elfelejteni, hogy csak alattvalója vagyok, és mesterének, tanítójának nevez, én viszont felséged lába elé teszem szívem egész szeretetét.

- Köszönöm, bíboros úr - felelte a király. - Amit én kérek, az eminenciádnak vajmi keveset jelent.

- Kár, felség, kár - jegyezte meg Mazarin. - Jobban szerettem volna, ha felséged valami nagyon fontos dolgot, sőt áldozatot kérne tőlem... De bármiről is van szó, kész vagyok rá, hogy segítségére legyek felségednek.

- Hát arról van szó - mondta szívdobogva a király, s már csak Mazarin szíve dobogása lehetett nyugtalanabb -, csak az imént járt nálam fivérem, Anglia királya.

Mazarin fölugrott ágyából, mintha a leydeni palackkal vagy Volta-oszloppal érintették volna, és az arcán a meglepetéstől, vagyis inkább a csalódástól egyszeriben úgy fellángolt a harag, hogy XIV. Lajos, bár nem volt nagy diplomata, rögtön kitalálta: minisztere egészen más természetű ügyben reménykedett.

- II. Károly! - kiáltott fel Mazarin rekedten, és ajkát megvetően biggyesztette. - Felséged fogadta II. Károly látogatását!

- II. Károly királyét - jegyezte meg XIV. Lajos, gyöngéden megadva IV. Henrik unokájának a királyi címet, amelyet Mazarin elfelejtett az angol király neve után tenni.

- Úgy van, bíboros úr, ez a szegény király lelkem mélyéig megindított, mikor elmondta, mennyire üldözi a balsors. A végsőkéig el van keseredve, bíboros uram, és fájna érte a szívem, hiszen én is ismerem a balszerencsét, az én trónom is megingott a zavarok idején, nekem is menekülnöm kellett fővárosunkból, fájna, ha nem támogathatnám menekülő, trónjavesztett fivéremet!

- Eh! - mondta megvetően a bíboros. - Miért nem tart ő is maga mellett, mint felséged, egy Jules Mazarint! Akkor bizonyára fején maradt volna a koronája!

- Jól tudom, mivel tartozunk mi eminenciádnak - folytatta büszkén a király -, és higgye el, bíboros úr, sohase felejttem el, amit értünk tett. Éppen azért, mert testvérem, az angol király mellett nem áll olyan hatalmas lángész, mint amely engem megmentett, éppen ezért szeretném számára megszerezni ugyanennek a lángésznek a segítségét, és ezért kérem eminenciádat, terjessze ki áldásos kezét Károly feje fölé, mert meggyőződésem, bíboros úr, hogy amint keze csak érinti is az angol király fejét, máris visszahelyezheti fejére a koronát, amely apja vérpadának lába mellé zuhant.

- Felség - felelte Mazarin -, köszönöm a felőlem való jó véleményét, de nekünk nincsen semmi tennivalónk ebben az ügyben; ezek az angolok örültek, akik tagadják az Istent, és lefejezik királyukat. Veszedelmes emberek, felség, és tisztátalan dolog még csak hozzájuk is érni, amióta királyuk vérént ontották. Ezt a politikát sohasem szerettem, és most is visszautasítom.

- Azzal is segíthet rajtunk, ha más politikát kényszerít az angolokra.

- Hogyan?

- II. Károly restaurációjával például.

- Istenem! - kiáltott fel Mazarin. - Hát a szegény király még bízik abban a dőre ábrándban, hogy fejére visszakerül a korona?

- Hogyne - felelte Lajos, megrémülve a nehézségektől, melyeket a miniszter biztos tekintete fölismert. - Nem is kér hozzá egyebet, csak egymilliót.

- Ennyi az egész? Csak egymilliócska kellene neki? - kérdezte gúnyosan a bíboros. - Csak egymilliócskát adjon, fivérem! Micsoda koldusfamília!

- Bíboros úr - szólt XIV. Lajos, és fölkapta a fejét -, ez a koldusfamília az én családom egyik ága!

- Elég gazdag felséged, hogy másoknak milliókat ajándékozzon? Vannak felségednek milliói?

- Ó - felelte XIV. Lajos rendkívüli fájdalommal, amelyet azonban vasakarattal igyekezett leplezni, hogy ki ne üljön az arcára -, tudom, bíboros úr, hogy szegény vagyok, de Franciaország koronája mindenesetre megér egymilliót, pedig én jó ügy érdekében szívesen elzalogosítanám a koronát is. Majd csak akad, aki kölcsönad rá egymilliót.

- Azt mondja tehát felséged, hogy egymillióra volna szüksége? - kérdezte Mazarin.

- Ezt mondtam, uram.

- Felséged nagyon téved, mert sokkal többre van szüksége... Bernouin!... Majd meglátja mindjárt, felség, mekkora összegre van szüksége... Bernouin!

- Ó, bíboros uram, csak nem akar egy lakáj előtt tárgyalni velem anyagi ügyeimről?

- Bernouin! - kiáltott újra a bíboros, aki ügyet se vetett a megalázott ifjú király tiltakozására. - Gyere már ide, és mondd meg, mekkora összegről beszéltem az imént, barátom?

- Bíboros uram, bíboros uram, hát nem hallotta, hogy mit mondtam? - kérdezte Lajos, és belesápadt a felháborodásba.

- Ne haragudjék, felség, föl akartam tárni felséged előtt vagyoni helyzetét. Erről egész Franciaország tud, hiszen jelentéseket adok ki róla. Mit kellett parancsomra csinálnod az előbb, Bernouin?

- Eminenciád megparancsolta, hogy adjak össze egy számoszlopot.

- És összeadtad?

- Össze.

- Hogy megállapíthassuk azt az összeget, amelyre őfelségének szüksége van? Ugye, azt mondtam? Légy őszinte, fiam.

- Úgy van, így mondta eminenciád.

- No és mekkora összeget kívántam én?

- Azt hiszem, negyvenöt milliót.

- És mekkora összeget eredményezett számításunk, amikor minden rendelkezésünkre álló forrást kimerítettünk?

- Harminckilencmillió-kétszázhatvanezer frankot.

- Jól van, Bernouin, csak ezt akartam tudni. Most hagyj magunkra - mondta a bíboros, és ráfüggesztette szemét az ifjú királyra, akinek döbbenetében elállt a szava.

- De... de... - dadogta a király.

- Hát felséged még mindig kételkedik? - szólt a bíboros. - Tessék, itt a bizonyítéka annak, amit mondtam.

Ezzel Mazarin elővette fejevének alól a számokkal teleírt árkus papírt, és átnyújtotta a királynak, aki mély keserűségében elfordította fejét.

- Felséged csak egymilliót óhajt, de mi ez az egymillió ahhoz a negyvenhat millióhoz képest, amelyre felségednek ebben a pillanatban szüksége volna. Nincs a világon oly zsidó, aki ekkora összeget kölcsönadna, akár Franciaország koronájára is.

A király, csipkés kezelője alatt görcsösen ökölbe szorítva kezét, hátralökte karosszékét.

- Jó - mondta -, akkor hát fivérem, az angol király, éhen fog halni.

- Felség - felelte ugyanolyan hangon Mazarin -, véssen eszébe egy közmondást, amely a legegészségesebb politikát fejezi ki: „Örülj, hogy szegény vagy, ha szomszédod is szegény.”

A király töprengésbe merülve, kíváncsi pillantást vetett a papirosra, aminek csücske kikandikált a párna alól.

- Tehát - kérdezte - lehetetlen, hogy kérésemre pénzt szerezzen nekem, bíboros úr?

- Teljesen lehetetlen, felség.

- Ne feledje, hogy Károly később ellenségemmé lesz, ha segítségem nélkül kerül vissza a trónra.

- Ha felséged csak ettől tart, akkor nyugodtan aludhat - felelte gúnyosan a bíboros.

- Jól van, nem ragaszkodom tovább kérésemhez - mondta XIV. Lajos.

- Sikerült legalább meggyőznöm felségedet? - kérdezte Mazarin, és kezét a királyéra tette.

- Tökéletesen.

- Bármí mást kérjen, felség, és boldogan fogom teljesíteni, minthogy ezt a kérését kénytelen voltam megtagadni.

- Bármí mást, uram?

- Természetesen! Vagy nem vagyok-e testestül-lelkestül felséged szolgálatára? Hé! Bernouin! Fáklyákat, kíséretet őfelsége számára! Őfelsége visszatér lakosztályába!

- Még nem, uram, és minthogy eminenciád jóakarattal áll rendelkezésemre, ki akarom használni ezt a jóakarátát...

- A saját személyére nézve, felség? - kérdezte a bíboros, abban a reményben, hogy most végre csakugyan az unokahúgáról lesz szó.

- Nem, uram, nem az én személyemre nézve - felelte Lajos -, hanem változatlanul fivérem, Károly számára.

A bíboros arca ismét elkomorult. Halkan mormogott valamit magában, de a király nem értette meg szavait.

11 Mazarin politikája

A habozás helyett, amellyel az ifjú király egy negyedórával előbb a bíboroshoz közeledett, most szeméből olyan akaraterőt lehetett kiolvasni, amely ellen lehet küzdeni, amely talán meg is fog törni a tulajdon tehetetlenségén, de akkor is magában hordja majd veresége emlékét, mint valami fájó sebet szíve mélyén.

- Ezúttal könnyebb dologról van szó, mint egymillió megszerzéséről, bíboros úr.
- Gondolja felséged? - kérdezte Mazarin, s azzal az átható, ravasz tekintettel nézett a királyra, amely a lélek mélyére hat.
- Azt hiszem legalább, és amint eminenciád megtudja, mit akarok kérni...
- De hátha máris tudom, felség?
- Tehát tudná, mit akarok még mondani?
- Felség, hallgassa meg, mit mondott Károly király saját szavaival.
- Ó, csak nem!...
- Méltóztassék figyelni. „És ha az a fukar, az a gaz talján...” így mondta Károly király, ugye?
- De bíboros úr!...
- Jó, ha nem is ezekkel a szavakkal, de szavainak értelme csak ez volt. Istenem, én reá igazán nem haragszom emiatt, felség. Mindenki a saját szenvedélyei szemüvegén át látja a világot. Azt mondta tehát Károly király: „Ha az a fukar, az a gaz talján vonakodik rendelkezésünkre bocsátani a milliót, amit kértünk tőle, és ha így pénz híján kénytelenek vagyunk lemondani a diplomácia eszközeiről, nos, akkor hát kérünk tőle ötszáz nemest...

A király megremegett, mert a bíboros csak a nemesek számában tévedett.

- Ugye, felség, erről van szó? - kérdezte a miniszter diadalmasan. - És Károly király még a következő szép szavakat is mondta: „Vannak barátaim a csatorna túlsó partján, s csak arra várnak, hogy legyen egy vezérük és egy lobogójuk, legyen, aki viszi előttük a zászlót. Ha. Ha meglátnak, és meglátják Franciaország zászlaját, hozzám fognak csatlakozni, mert felismerik, hogy felséged áll mögöttem. A francia egyenruhának csaknem az a hatása lesz, mint annak a milliónak, amelyet Mazarin úr megtagad majd tőlünk. (Mert előre tudta, hogy én megtagadom az egymilliót.) Az ötszáz francia nemesemmel győzni fogok, és ezért felségedet illeti majd a hála és elismerés.” Körülbelül ezeket mondotta Károly király, ugye, felség? És ragyogó szóképekkel, pompázó hasonlatokkal fűszerezte szavait, mert nagyon fecsegő családból származik! Az apja még a vérpadon is szónokolt.

A szégyen verítéke kiütött Lajos homlokán. Úgy érezte, hogy méltóságán alul való dolog végighallgatni, hogy ily módon sértegensék fivérét, de akkor még nem tudta, hogy kell akarni, kivált attól az embertől, aki előtt az egész világ, még az anyja is meghajol.

Végre erőt vett magán:

- Nem ötszáz nemesről van szó, bíboros úr - mondotta -, csak kétszázról.
- Amint látja felséged, megint csak kitaláltam, mit akar az angol király.
- Sohasem tagadtam, uram, hogy önnek mélyreható a tekintete, és éppen ezért bíztam benne, hogy nem fogja visszautasítani ezt a szerény és oly könnyen teljesíthető kérést, amellyel Károly király, vagy még inkább a magam nevében fordulok eminenciádhoz.

- Felség - felelte Mazarin -, harminc esztendeje élek benne a politikában. Eleinte Richelieu bíborossal együtt működtem, később egészen egyedül. Be kell vallanom, hogy a politikám nem mindig volt a legbecsületesebb, de viszont sohasem volt ügyetlen. Károly király ajánlata azonban se nem becsületes, se nem kedvező.

- Nem becsületes? De, uram!...

- Felséged szerződést kötött Cromwell-lel.

- Ez igaz; és ebben a szerződésben Cromwell az én aláírásom fölé írta a nevét.

- Miért írta felséged a nevét olyan mélyen lent a papiroson? Cromwell jó helyet talált, tehát oda írta a nevét; már ő ilyen ember volt. Tény tehát, hogy felséged szerződést kötött Cromwell-lel, vagyis Angliával, mert mikor a szerződés létrejött, akkor Cromwell személye azonos volt Angolországgal.

- Cromwell már meghalt.

- Azt hiszi felséged?

- Természetesen, minthogy a fia, Richard, lett az utódja, s ő ugyanakkor le is mondott a lordprotektorságról.

- Hát éppen erről van szó! Richard apja halálával, Anglia pedig a Richard lemondásával örökölte Cromwell hagyatékát. A szerződés is benne volt az örökségben, akár Richard örzi, akár Anglia. A szerződés tehát ma is érvényben van, jobban, mint valaha. Miért játszaná ki a szerződést, felség? Mi változott? II. Károly azt akarja ma, amit tíz esztendővel ezelőtt nem tartottunk helyesnek, és bele is vettünk a szerződésbe. Felséged Anglia szövetségese, nem pedig II. Károlyé. Kétségtelenül nem becsületes dolog ez családjuk nézőpontjából, mert olyan emberrel kötöttünk szerződést, aki felséged királyi atyjának sógorát lefejeztette, és olyan parlamenttel, amelyet Angliában Csonka Parlamentnek²⁸ neveznek. Ebből a nézőpontból tehát, mondom, nem nagyon becsületes ügy ez, a politika szempontjából viszont ügyes fordulat, mert hála ennek a szerződésnek, megmentettem felségedet, aki akkor még kiskorú volt, egy egész csomó külső háborútól, amelyet a Fronde... emlékszik a Fronde-ra, felség?... - a király leszegte a fejét -, amelyet a Fronde végzetes útra terelhetett volna. Én tehát ezzel bizonyítom felségednek, hogy szövetségeseink háta mögött most irányt változtatni ügyetlenség volna, s egyszersmind becstelenség. Háborúba sodródnánk a magunk hibájából, háborút indítanának ellenünk, amitől pedig óvakodni látszunk, s mégis mi idézzük elő, mert háborút idézünk fel, ha odaadunk ötszáz, kétszáz, ötven vagy akár csak tíz embert, mivel mindenképpen odaadtuk őket. Egyetlen francia már az egész francia nemzetet jelenti; egyetlen uniformis az egész hadsereget. Gondolja el például felséged, hogy hadat üzenne Hollandiának, ami előbb-utóbb úgyis be fog következni, vagy hadat üzenne Spanyolországnak, ami bekövetkezik, ha felséged tervezett házassága nem jön létre.

Mazarin mélyen a király szemébe nézett. - Márpedig ezer ok forog fenn, hogy ez a házasság ne jöhessen létre. Mármost mit szólna felséged ahhoz, ha Anglia a Hollandiai Egyesült Tartományoknak vagy a spanyol infánsnak egy ezredet vagy századot, vagy akár csak angol nemesekből álló kis csapatot küldene segítségül? Úgy vélné, hogy tisztességgel belefér a szövetségi szerződés keretébe?

---

²⁸ 1648 decemberében az angol forradalmi hadsereg tisztje, Pride ezredes, az ún. „Hosszú Parlament” 143 presbiteriánus tagját királypárti magatartásuk miatt eltávolította a parlamentből; a megmaradt independens képviselők alkották a „Csonka Parlamentet”; ezt azután Cromwell 1653-ban feloszlatta (lásd a Húsz év múlva 66. fejezetét).

Lajos csak hallgatta, hogy Mazarin, aki annyi politikai csalafintaság szerzője, hogy furfangjait elnevezték mazarinádának, még becsületről és jóhiszeműségről mer szónokolni.

- De elvégre - szólt a király - nem tilthatom meg néhány francia nemesnek, hogy átmenjenek Angliába, ha kedvük tartja!

- Kötelessége volna visszarendelni őket, felség, vagy legalábbis tiltakoznia kellene, hogy alattvalói ellenséges szándékkal tartózkodjanak egy szövetséges ország területén.

- De bíboros úr, végül is lehetetlen, hogy ön, a lángész, ne találjon valami mentő eszközt barátom számára, oly mentő eszközt, amely nem kompromittál minket!

- Csakhogy én éppen ezt nem akarom, szeretett uralkodóm - jelentette ki Mazarin. - Anglia annyira kedvem szerint cselekszik majd, hogy jobban már nem is lehet, úgy fogom innen irányítani Anglia politikáját, hogy jobban már nem tehetném. A mai Anglia, ahogy kormányozzák, Európa számára örökös tűzfészek. Hollandia pártolja II. Károlyt: hadd pártolja; majd összevesznek és megütköznek. Anglia és Hollandia a legfőbb tengeri hatalmak, csak hadd tegyék tönkre egymás hajóhadát; mi majd aztán az ő hajóik roncsaiból felépítjük a magunkét, azt is csak akkor, ha lesz pénzünk hajószögekre.

- Ó, mindez mily szegényes, siralmas kicsinyeskedés, bíboros úr!

- De mennyire igaz minden szavam, felség, ismerje el! Mi több: elképzelhető, hogy lehetne olyan pillanat, amikor meg kell szegnie szavát, és kijátssza a szerződést: előfordul elég gyakran, hogy az ember megszegi adott szavát, és kijátssza egy szerződést, de csak olyankor, ha fontosabb érdeke kívánja így, vagy ha a szerződés már terhére van; nos, ha felséged jóváhagyná, amit Károly király kér és Franciaország, azaz a francia zászló, ami ugyanazt jelenti, átkelne a tengerszoroson, és megütköznek Angliával: Franciaország okvetlenül vereséget szenvedne.

- De hát miért?

- Azért, mert az olyan rátermett hadvezér, mint II. Károly őfelsége, és hozzá Worcester, olyan biztosíték nekünk, hogy a hátam borsózik tőle.

- De ezúttal nem Cromwell-lel állna ám szemben, bíboros úr!

- Az igaz, hanem Monkkal,²⁹ aki megint másképpen veszedelmes. Az a derék sörkereskedő, Cromwell, akiről beszéltünk, „szeszélyes” volt; voltak pillanatai, amikor lelkesedésében, áradozásában úgy megrepedt, mint valami túltöltött söröshordó; ilyenkor a réseken át mindig kiszivárgott gondolatainak néhány cseppje, úgyhogy végül is megismertük egész elgondolását: a mintából söre minőségét. Ilyen módon több mint tíz alkalommal bepillantottunk Cromwell lelkébe, holott úgy hittük, hogy - Horatius szavaival élve - lelkét háromszoros páncél övezi... De Monk... Ó, felség, Isten óvja felségedet attól, hogy Monk legyen valaha politikai ellenfele! Monk az oka, hogy egy év alatt ennyire megöszültem! Sajnos, Monk nem „szeszélyes” ember, hanem politikus. Nem reped meg, mint a hordó, hanem rendkívüli módon bezárkózik. Tíz álló esztendő óta egyetlen célra irányítja szemét, de még senki se tudta kitalálni, mi a célja. Éjjel-nappal egyre csak töri a fejét, és bizonyos, hogy ha majd lassan, magányosan érlelődő terve napvilágra jut, sikerre is viheti, ahogyan mindig siker koronázza a váratlan akciót.

Ilyen ember ez a Monk, felség, pedig talán a nevét sem hallotta soha felséged, amíg II. Károly nem beszélt róla, mit ér ez az ember: mélység és szívósság lakozik benne, amelyen megfeneklik az ész és a lelkesedés. Felség, amíg ifjú voltam, bennem is lobogott a lelkesedés,

---

²⁹ A forradalmi hadsereg vezére (1608-1670).

és eszem ma is van elég. Dicsekedhetem vele, hiszen épp ezt vetik a szememre. És ezzel a két tulajdonsággal elég sokra vittem, hiszen egyszerű piscinai halász fiából Franciaország főminisztere lettem, és ebbéli minőségemben, felséged is elismeri, tettem néhány igen jó és nagy szolgálatot felséged trónjának. Nos, én mondom, felség, ha annak idején Beaufort, Retz, vagy Condé herceg³⁰ helyett Monk áll utamba, elvesztünk volna. Ha csak egyetlen könnyelmű lépést tesz felséged, ennek az angol katonapolitikusnak a karmai közé kerül. Monk sisakja, felség, a páncélszekrény, ahonnan még senki se tudott egy gondolatot se kilopni. Hozzá képest, vagy inkább öelötte, felség, fejet hajtok, mivel csupán bársonysüveg fedí a fejem.

- Hát eminenciád szerint tulajdonképpen mit akar ez a Monk?

- Hiszen ha tudnám, felség, akkor nem óvnám úgy tőle, mert erősebb volnék nála. De rajta ugyan nem igazodik el az ember. Nem merem kitalálni, mit akar. „Kitalálni”, felség, sejti, mit akarok ezzel a szóval mondani? Mert ha azt hinném, hogy kitaláltam Monk gondolatát, akkor ragaszkodnám ehhez az ötletemhez, és akaratom ellenére folyton ebben az irányban cselekednék. Amióta ez a Monk van hatalmon Angliában, azóta olyan vagyok, mint azok az átkozottak Dante poklában, akiknek a Sátán kicsavarta a nyakát, úgyhogy előre mennek és hátra tekintenek: én is Madrid felé megyek, és közben le nem veszem a szemem Londonról. Aki emberfia ennek a sátánfajzatnak a gondolatát találgatja, az csak melléfoghat; és aki téved, annak vesztett ügye van! Isten óvjon, hogy azt firtassam, mit akar Monk; én csak arra szorítokozom, hogy kikémleltem, mit tesz Monk, és ennek alapján azt hiszem - de csak hiszem, érte felséged, mit jelent ez a szó? -, hogy Monk egyszerűen szeretne Cromwell örökébe lépni. II. Károly már számtalan ajánlatot tett neki, vagy tíz embert küldött hozzá, s Monk beírte annyival, hogy elkergette a tíz közvetítőt, de egyebet nem mondott nekik, mint ezt: „Menjen innen, mert különben felköttem!” Ez az ember úgy tud hallgatni mint a sír. Ebben a pillanatban Monk behódolt a Csonka Parlamentnek, de ebben a behódolásban például nem hiszek: Monk nem akarja, hogy megöljék. Ha meggyilkolják, nem folytathatja munkáját, pedig be akarja végezni. Éppen ezért, azt hiszem, de felséged ne higgye el, amit én hiszek; csak megszokásból mondom, hogy hiszem; ezért azt hiszem, hogy Monk csak addig fogja kímélni a parlamentet, míg össze nem töri. Felsőgedtől harcosokat kérnek, de ez annyi volna, mint Monk ellen harcolni. Isten óvjon meg bennünket, hogy Monk ellen harcoljunk, felség, mert Monk megverne minket, és ha Monktól vereséget szenvednénk, életem végéig gyötörne az önvád! Azt mondanám magamban, hogy Monk tíz év óta előre látta ezt a győzelmet! Az Isten szerelmére, a felséged iránti barátságára kérem, sőt a tulajdon érdekében is kérem II. Károlyt, maradjon veszteg. Felsőged juttat majd neki egy kis jövedelmet, rendelkezésére bocsátja egyik kastélyát. Azahogy... csak most jut eszembe az az átkozott szerződés, amelyről az imént beszéltünk. Felsőged még csak egy kastélyt se bocsáthat II. Károly rendelkezésére.

- Ugyan miért nem?

- Mert az említett szerződés szerint felséged kötelezte magát, hogy nem fogadja be Károly királyt, sőt nem tűri meg Franciaországban sem. Hiszen éppen ezért küldtük el innen, és most mégis visszatért. Felsőged, remélem, értésére adja fivérének, hogy nem maradhat nálunk, mert lehetetlenség, mert kompromittál bennünket, vagy pedig én magam...

- Elég, uram! - felelte XIV. Lajos, és fölállt. - Ahhoz joga van, hogy visszautasítsa a millióra vonatkozó kérésemet: maga gazdálkodik a millióival; ahhoz is joga van, hogy megtagadja tőlem a kétszáz nemest, mert főminiszter lévén, egész Franciaország előtt felelős a háborúért és békéért. De ha meg akarja akadályozni, hogy vendégszeretettel fogadjam IV. Henrik

---

³⁰ A Fronde-felkelés vezéregyéniségei, Mazarin ellenfelei (Condé csak 1615-ben csatlakozott hozzájuk.)

unokáját, édes unokatestvéreimet, gyermekkori játszótársamat, akkor téved: itt megszűnik a hatalma, mert itt kezdődik az én akaratom.

- Felség - mondta Mazarin, aki örült, hogy ilyen olcsón szabadul, hiszen épp azért vitatkozott olyan hévvel, hogy ide jusson -, én mindig meghajlok királyom akarata előtt. Nem bánom, ha királyom a kastélyában vagy bármelyik palotájában vendégül látja Anglia királyát, azt se bánom, ha Mazarin tud róla, csak az a fontos, hogy a főminiszter meg ne tudja.

- Jó éjszakát, uram, kétségbeesetten távozom - szölt XIV. Lajos.

- De legalább meggyőzve, felség, és ez a fő - válaszolta a bíboros.

A király nem felelt, elgondolkozott, és valóban meg volt győzve, de nem arról, amit Mazarin mondott, hanem épp az ellenkezőjéről; ezt azonban gondosan titkolta előtte, elhatározta ugyanis, hogy komolyan tanulmányozni fogja a franciaországi és európai ügyeket, minthogy sok minden homályosnak és érthetetlennek látszott előtte.

Amikor Lajos visszatért szobájába, Anglia királyát ott találta ugyanazon a széken ülve, amelyen távozásakor hagyta.

Belépésére az angol király felállt, de az első pillanatban leolvasta unokafivére arcáról a kudarcot, amely komor betűkkel volt homlokára írva.

Most, hogy megkönnyítse Lajos helyzetét, maga Károly vette föl először a beszéd fonalát.

- Bármilyen is az eredmény, sohasem fogom elfelejteni felségednek hozzám való jóságát és szíves barátságát.

- Sajnos - felelte tompa hangon XIV. Lajos -, a jóakaratom még nem elég, fivérem.

II. Károly rendkívül elsápadt, és jéghideg kezével végigsimította homlokát; néhány pillanatig rosszul élt ellen küzdött, amely miatt kissé tántorgott.

- Értem - mondta végül -, nincs többé semmi remény!

Lajos megragadta az angol király kezét:

- Várjon, fivérem - mondta -, ne siess el a dolgot, még minden megváltozhat. Minden szélsőséges elhatározás csak romlásba visz. Kérve kérem, teldja meg még egy esztendővel szenvedése éveinek számát. A mai pillanat nem alkalmasabb és nem sürgetőbb bármely más időpontnál, hogy elhatározást kívánjon. Jöjjön velem, fivérem, rendelkezésére bocsátom egyik kastélyomat, amelyik a legjobban megfelel, együtt tartjuk majd szemmel az eseményeket, és együtt készítünk elő mindent! Rajta, fivérem, ne csüggedjen!

II. Károly kivonta kezét a király kezéből, és hátralepett, hogy a legszertartásosabb bókkal üdvözlje:

- Szívem egész melegével mondok köszönetet, felség - felelte -, de minthogy könnyörgéssel nem tudtam eredményt elérni a föld legnagyobb királyánál, most Istenhez imádkozom, hogy tegyen velem csodát.

És válasza sem várva, emelt fővel távozott, keze remegett, nemes arca fájdalomtól vonaglott, és tekintetében olyan komor mélység sötétlett, mint aki csalódott embertársaiban, és most a rejtélyes égi hatalmakhoz fordul segítségért.

Mikor a testőrtiszt, aki előtt elhaladt, megpillantotta a király sápadt arcát, csaknem térdet hajtva hajolt meg előtte.

Aztán fogott egy fáklyát, előhívott két testőrt, és lekísérte az elhagyott lépcsőn a szegény szerencsétlen királyt, bal kezében tartva kalapját, amelynek tolla a lépcső fokait sepegte.

Amint a kapuhoz értek, a tisztt megkérdezte a királytól, hogy hova szándékozik menni, mert elkísérteti egy testőrrel.

- Uram - felelte halkán II. Károly - ön, aki ismerte az apámat, talán imádkozott is érte? Ha így volna, kérem, ne felejtse ki ezentúl az én nevemet se az imádságából. Most már egyedül megyek, és kérem, ne kísérjen, ne is kísértessen tovább.

A tisztt meghajolt, és a testőröket visszaküldte a kastély belsejébe.

De maga egy darabig ott állt a kapuboltozat alatt, és nézte, mint távozik és tűnik el II. Károly az utca kanyarulatában.

„Ha Athos itt volna, róla is joggal elmondhatná, amit egykor Károly apja bukásánál mondott: »Dicsőség az elbukott felségnek.«”

Majd a lépcsőn fölfelé menet így morfondírozott tovább:

„Ó, Istenem, be csúf egy szolgálát ez! - mondta, és minden lépcsőfokra egy mondata esett. - Micsoda százalmas gazdám van! Elviselhetetlen az ilyen élet, és itt az ideje, hogy valami elhatározásra jussak. Nincs ebben a világban többé nemeslelkűség, erély. Lám csak, a tanítómesternek végérvényesen sikerült puhányt faragni a tanítványából. Az ántiját! Nem nézem én ezt tovább!”

- Ej! - fordult a többiekhez, amikor az előszobába ért -, mit néztek úgy rajtam? Oltsátok el a fáklyákat, és térjete vissza őrhelyeitekre! Hm, hát rám vigyáztok? Engem őriztek, derék bajtársaim? Ó, ne féljete. Nem vagyok én Guise herceg, és engem nem fognak orvul meggyilkolni a kis folyosóban! Különben - tette hozzá halkán - ehhez nagy elszántság kellene, és az elszántság megszűnt Richelieu halála óta. Ó, az aztán nagy ember volt! Szent elhatározásom: holnap levetem ezt a mundétt.

De csakhamar megváltoztatta véleményét:

- De nem, még most nem! Nagyszerű feladat vár reám, és ezt el akarom végezni! De esküszöm, hogy ez lesz az utolsó! Az ántiját!

Még be sem fejezte gondolatait, mikor a király szobájából szólította egy hang:

- Hadnagy úr - mondta a hang.

- Itt vagyok - felelt a tisztt.

- A király hívatja.

„Jól van - gondolta a hadnagy -, talán éppen abban az ügyben hívat, amire gondoltam.” És bement a királyhoz.

A király és a hadnagy

Mihelyt a hadnagy belépett a király szobájába, XIV. Lajos elbocsátotta belső inasát és a szolgálattelvőt.

- Ki lesz holnap szolgálatban, uram? - kérdezte azután.

A hadnagy katonásan meghajtotta fejét, és szólt:

- Én, felség.

- Hogyan, megint?

- Mindig én, felség.

- Hogy lehet ez, hadnagy úr?

- Felség, utazás közben a testőrök adják az őrséget felséged, az anyakirályné őfelsége, sőt még a bíboros úr mellett is, ő pedig lefoglalja a maga számára a királyi testőrség javát, vagy legalábbis a legnagyobb részét.

- Hát azok, akik felváltás miatt vannak itt?

- Csak harminckét emberünk pihen a százhusz tényleges szolgálatban lévő testőrrel szemben, tehát nincs felváltás, felség. A Louvre-ban másként van, és ha a Louvre-ban volnék, felváltana engem a brigadérosom; de úton nem lehet tudni, mi történik, és szeretem magam ellátni a szolgálatot.

- Így hát mindennap szolgálatban van?

- Mindennap és minden éjjel, felség.

- Hadnagy úr, ezt nem tűrhetem; azt akarom, hogy pihenje ki magát.

- Parancsára, felség, de viszont én nem akarom ezt.

- Tessék? - csodálkozott a király, aki nem értette meg mindjárt ezt a feleletet.

- Azt mondom, felség, hogy nem kívánom semminemű mulasztás kockázatát vállalni. Mert az ördög nem alszik, és tudja, kivel van dolga, éppen azért azt a percet választaná, amikor én nem vagyok itt. Legfontosabb a szolgálatom és a tiszta lelkiismeretem.

- De ilyen módon agyondolgozza magát, uram.

- Ó, felség, már harmincöt esztendő óta élek így és egész Franciaország és Navarra legegészségesebb embere vagyok. Nagyon kérem felségedet, ne tessék aggódni miattam. Ez annál különösebben hat rám, mert nem vagyok hozzászokva.

A király egy hirtelen kérdéssel elvágta a beszélgetést.

- Tehát holnap reggel is itt lesz? - kérdezte.

- Éppúgy, mint ma, felség.

A király néhányszor körülsétált a szobában, lerítt az arcáról, valami fúrja az oldalát, de valami különös félelem nem engedi megszólalni.

A hadnagy mozdulatlanul állt a helyén, kezében tartva a kalapját, és kezét csípőjén pihentetve, figyelte a királyt, amint fel és alá sétál. A hadnagy dörmögött magában, és egyetlen sodorintott bajuszán:

„Nincs ebben a fiatalemberben egy garas ára akaraterő, szavamra! Fogadni mernék, hogy nem mer beszélni.”

A király tovább folytatta sétáját, és néha egy-egy pillantást vetett a hadnagy felé.

„Szakasztott az apja - dörmögte magában a hadnagy. - Gőgös, fukar és gyáva. A fene az ilyen gazdába!”

XIV. Lajos hirtelen megállt.

- Hadnagy!

- Parancsoljon, felség.

- Mondja csak, miért kiáltotta ma este odalent a teremben: „Őfelsége díszőrsége, királyi testőrök!”

- Mert felséged parancsolta.

- Én?

- Felséged.

- Ugyan, hisz én egy árva szót sem szóltam!

- Felség, parancsot éppoly érthetően lehet kiadni egy jellel, egy mozdulattal, egy szemvillanással, mint szóban. Aki csak a fülével figyel, az nem elég jól szolgál, felség.

- Akkor igencsak jó szeme lehet, hadnagy úr.

- Miért, felség?

- Mert azt is meglátja, ami nincs.

- Csakugyan jó a szemem, felség, noha sokat és régóta szolgálja gazdáját, és bizony, valahányszor alkalom nyílik rá, nem is mulasztja el, hogy meglássa azt, amit meg kell látnia. Ma este is észrevette, hogy felséged belepirul, ahogy visszafojtja ásítását, hogy felséged sokatmondó könnyörgő tekintetét vetett előbb őminenciájára, majd az anyakirálynő őfelségére, végül pedig a kijárat ajtóra. És nemcsak azt látta meg, amit most elmondtam, hanem még a ki nem mondott szót is leolvasta felséged ajkairól: „Vajon ki szabadít ki innen?”

- Hadnagy úr!

- Vagy legalábbis ezt olvastam le: „Hozzám, testőreim!” Én tehát nem haboztam, felség. Az a tekintet, az a mondat nekem szólt. El is kiáltottam rögtön: „Őfelsége testőrei.” És annyira igazam volt, felség, hogy nemcsak nem hazudtolt meg felséged, hanem egyenesen helyeselte is cselekedetemet, mert csakugyan rögtön kerekét oldott.

A király elfordult, mert elmosolyodott, de néhány másodperc múlva visszafordult, és szemügyre vette a tiszt rendkívül eszes, merész és elszánt arcát.

- Jól van - mondta rövid hallgatás után, mialatt hasztalanul igyekezett elérni, hogy a hadnagy lesüsse előtte a szemét.

A tiszt pedig, látva, hogy a király nem mond semmi egyebet, sarkon fordult, és három lépést tett az ajtó felé, miközben ezt mormogta a fogai között:

„Nem beszél, az ántiját, nem mer beszélni!”

- Köszönöm, hadnagy úr - szólt a király.

„Hát igazán - mormogta magában a hadnagy -, még csak az kellett volna, hogy megszapulja a fejemet, mert okosabb voltam, mint más.”

A hadnagy katonás sarkantyúpengetéssel ért el az ajtóhoz.

Amint azonban a küszöbre ért, megérezte, hogy a király szeretné tartóztatni. Visszafordult.

- Mindent elmondott felséged? - kérdezte olyan hangon, amelyet bajos volna jellemezni, s anélkül, hogy bizalmaskodó lett volna, annyi nyíltságot és hű ragaszkodást árult el, hogy a király rögtön így felelt:

- Csakugyan nem. Jöjjön csak vissza, kérem.

„Nohát, mégis! - mormogta magában a hadnagy. - Csak kiböki végre!”

- Figyeljen ide, hadnagy úr!

- Figyelek minden szavára, felség.

- Holnap reggel négy órakor üljön lóra, és nyergeltessen fel egy lovat az én részemre is.

- A felséged istállójából?

- Nem, az egyik testőr lovát.

- Rendben van, felség. Ennyi az egész?

- El fog engem kíséreni.

- Egyedül?

- Egyedül.

- Idejőjjenek felségedért, vagy várjam meg?

- Várjon meg.

- Hol váraozzam, felség?

- A park kiskapujánál.

A hadnagy meghajolt. Megértette, hogy most már mindent elmondott a király, amit el akart mondani.

A király kezének egy szeretetreméltó mozdulatával csakugyan el is bocsátotta a hadnagyot.

A tiszt kiment a szobából, és nyugodtan visszaült a karosszékébe, ahol korántsem aludt el, mint ahogy gondolhatnánk, hanem nézte, mint halad az óramutató előre az éjszakában, és sokkal mélyebben gondolkozott, mint valaha.

Töprengésének eredménye már sokkal kevésbé volt szomorú, mint az előbb:

„Legalább elkezdte - gondolta a tiszt. - Űzi, hajtja a szerelem. A király csak báb a házában, de majd más lesz, ha megemberesedik. No, majd meglátjuk holnap reggel... Ni csak! - kiáltott, és hirtelen felugrott -, micsoda falrengető ötlet! Az ántiját! Hátha ez az ötlet hozza meg a szerencsém?”

E felkiáltás után a tiszt, mindkét kezét zsebre dugva, fel és alá kezdett járkálni a hatalmas előszobában, amely lakosztályául szolgált.

A gyertya fénye meg-meglebbent a hűs szellő fuvallatára, amely az ajtó hasadékein és az ablak résein át hatolt keresztül a helyiségen. A gyertya vöröslő, egyenetlen, hol felvillanó, hol elhomályosuló fénye imbolygott, s a falra vetítette a hadnagy fel-alá mozgó, felnagyított

árnyékát, amely, mint valami Callot-figura,³¹ sziluettként rajzolódott ki, nyársként tartott kardjával és tollforgós nemezkalapjával.

„Bizonyos - mormogta -, hogy vagy nagyot tévedek, vagy ez a Mazarin ravasz tört vet a szerelmeseknek. Mazarin ma este rendkívül agyafúrtan adta meg a lehetőséget a királynak egy légyottra, olyan ügyesen és annyira a kezére játszva, hogy maga Dangeau se csinálhatta volna különben. Hallottam és értem a szavait: - „Holnap reggel - mondta a selyma - éppen Blois magasságában lesznek, a túlsó parton.” Az árgyéusát! Világos beszéd! Kivált a szerelmes számára! Ezért habozott tehát annyira a király, ezért volt izgatott, ezért parancsolta meg nekem, hogy: „Testörhadnagy úr, holnap reggel négy órakor lóra! Legyen a blois-i hídnál!” Nekem, a szerény alattvalónak, tehát most államtitok van a kezemben. És miért van a kezemben? Mert jó szemem van, mint az imént megjegyezte a király öfelsége. Azt mondják, hogy a király bolondul szereti azt a kis olasz babát! Azt beszélik, térden állva könyörgött az anyjának, hogy feleségül vehesse! És hogy az anyakirályné még a római udvarnál is tudakozódott, hogy vajon az ő beleegyezése nélkül ez a házasság érvényes lenne-e! Istenem, ha még egyszer huszonöt éves lehetnék! Ha mellettem volnának mindazok, akik már nincsenek körülöttem! Ha nem vetnék meg olyan nagyon mindenkit, összeveszíténém Mazarint az anyakirálynéval, Franciaországot Spanyolországgal, és olyan asszonyt tennék királynévá, amilyent én akarnék... De hejh...”

És a hadnagy megvetően csettintett az ujjával:

„Ez a nyavalyás olasz, ez a kófic, ez a talján tolvaj, aki megtagadott egymilliót Anglia királyától, talán csak adna ezer aranyat azért a hírért, amit most megsúghatnék neki. Ó, a rézangyalát! Már kezdek gyerekes lenni! Egészen elhülyülök. Könnyebb a halottból lehetetet kipréselni, mint ebből a Mazarinból pénzt.”

És a tiszt harsány nevetésre fakadt.

„De most már aludjunk - mondta -, mégpedig azonnal. Kissé fáradt az agyam, holnap mindent tisztábban lát majd.”

És a saját bölcs tanácsát megfogadva, beburkolózott köpenyébe, fittyet hányva királyi szomszédjára.

Öt perc múlva ökölbe szorult kézzel, nyitott szájjal aludt, és száján nem az „államtitok” kívánczozott ki, hanem egyszerűen csak hangos horkolás, amelyet az előszoba méltóságteljes boltívei hangosan vertek vissza.

---

³¹ Francia grafikus és rézmetsző (1592-1635), merész újító; műveiben körképet ad a hugenotta háborúkról, a harmincéves háborúról, La Rochelle ostromáról; reális, gyakran groteszk szellemű művészete nagy hatással volt az utókorra is.

13
Marie de Mancini

Még alig világították meg a nap első sugarai a park terebélyes fáit és a kastély magas szélkakasait, amikor a fiatal király, aki már több mint két órája ébren volt, és a szerelemtől nem tudott tovább aludni, maga nyitotta ki az ablaktáblát, hogy kíváncsi pillantást vessen az alvó kastély udvarára.

Látta, hogy eljött az indulás ideje: az udvar nagy órája már egynegyed ötöt mutatott.

Nem költötte föl inasát, aki tőle valamivel távolabb mélyen aludt, hanem egyedül öltözködött föl. De az inas fölébredt, és ijedten futott urához, mert azt hitte, hogy elmulasztotta kötelességét. Lajos azonban visszaküldte szobájába, és megparancsolta neki, hogy mindenről mélyen hallgasson.

Aztán lement a kis lépcsőn, kisurrant egy mellékkapun, és a park kerítése mellett megpillantott lóháton egy férfit, aki egy másik lovat tartott kantárszáron.

A lovag fölismerhetetlen volt nagy köpenyében és kalapjában.

Ami a lovat illeti, mintha csak egy jómódú polgár hátafője volna, a leggyakorlottabb szem sem látott volna rajta semmi feltűnőt.

Lajos megfogta a ló kantárját, a tiszt odanyújtotta lába alá a kengyelt, és halkán megkérdezte, hogy mit parancsol őfelsége.

- Kövessen! - felelte XIV. Lajos.

A hadnagy ügetésre fogta lovát ura mögött, és így indultak el a blois-i híd felé.

Mikor átjutottak a Loire túlsó partjára, megszólalt a király:

- Hadnagy úr, legyen szíves, vágtsaon előre, amíg meg nem pillant egy hintót, akkor jöjjön vissza, én addig itt várok.

- Lenne kegyes felséged némely ismertetőjelet megadni arról a hintóról, amelyet meg kell keresnem?

- A hintóban két hölgy ül, és valószínűleg velük vannak kísérő hölgyeik is.

- Felső, semmiképpen sem szeretnék tévedni. Más jel nincs, amiről ráismernék a hintóra?

- Minden valószínűség szerint rajta lesz a bíboros címere.

- Értem, felség - felelte a tiszt, és most már nyugodt volt felőle, hogy felismeri a hintót.

Megsarkantyúzta lovát, és elvágatott abba az irányba, amelyet a király mondott. Alig ért ötszáz lépésnyire, megpillantott négy öszvért, majd egy domb mögött feltűnt egy hintó.

E hintót egy másik hintó követte.

A tiszt szempillantás alatt megbizonyosodott róla, hogy ezek azok a fogatok, amelyeket fel kell derítenie.

Nyomban megfordította lovát, és visszalovagolt a királyhoz.

- Felső, ihol a két hintó. Az elsőben csakugyan két hölgy ül két komornával, a másodikban az inasok, az élelmiszerek és a ruhák vannak elhelyezve.

- Helyes - felelte a király izgatott hangon. - Most kérem, menjen vissza és mondja meg a hölgyeknek, hogy az udvarból való lovag szeretné tiszteletét tenni előttük.

A tiszt visszavágtatott a hintóhoz.

- A rézangyalát! - mondta útközben. - Ez aztán az új és megtisztelő megbízás! Panaszkodtam, hogy semmi se vagyok, és most meghitt bizalmasa lettem a királynak. Testőr létemre! Hát nem ok ez arra, hogy az embert szétvesse a büszkeség?

Odalovagolt a hintóhoz, és udvariasan, elmésen átadta az üzenetet.

A hintóban csakugyan két hölgy ült; egyikük rendkívül szép, bár kissé soványka. A másikkal nem bánt olyan pazarul a természet, de azért élénk, bájos teremtés volt, és könnyedén ráncolt homlokáról lerítt az erős akarat. Csillogó, beszédes, fekete szeme többet mondott, mint ennek a kornak minden divatos szerelmi frázisa.

Ehhez a hölgyhöz fordult D'Artagnan minden habozás nélkül, holott, mint mondtuk, a másik talán szebb volt.

- Hölgyeim - szólt a tiszt -, én a királyi testőrök hadnagya vagyok, és tudtukra adom, hogy itt az úton egy lovag várakozik, aki szeretné hódolatát kifejezni a hölgyek előtt.

Ezekre a szavakra, amelyeknek hatását D'Artagnan kíváncsian leste, a fekete szemű hölgy felsikoltott örömeiben, kihajolt a hintó ablakán, és amikor megpillantotta a közeledő lovat, kitérte feléje mindkét karját:

- Ó, kedves, drága felség!

És szemébe nyomban könny szökött.

A kocsis megállította a lovakat, a komornák zavartan emelkedtek fel a hintó üléséről, a másik hölgy pedig mélyen bókkolt a király előtt, olyan gúnyos mosollyal fejezve be, amelyet csak a féltékenységgé csalhat a nő ajkára.

- Marie! Drága Marie-m! - kiáltotta a király, és két kezébe fogta a fekete szemű hölgy kezét.

Aztán maga nyitotta ki a hintó nehéz ajtaját, és olyan hevesen vont ki a fiatal hölgyet a kocsiából, hogy szinte karjaiba repült, mielőtt még lába a földet érte volna.

D'Artagnan a hintó másik oldalán állt, észrevétlenül, és mindent látott és hallott.

A király karját nyújtotta Mancini kisasszonynak, aztán intett a kocsisoknak és lakájoknak, hogy folytassák útjukat.

Már hat óra felé járt az idő. Az út üde volt és kellemes, a magas fák lombjai még az aranyos hajnali ködben úsztak, és remegő ágaikon mint megannyi gyémántcsepp csillogott a hajnali harmat; a sövények mentén burjánzott a fű, a fecskék, amelyek néhány napja jöttek meg, kecses szárnyalással, széles ívben repültek a folyó fölött. A közeli ligetből virágillatot hozott a szél az útra, s felborzolta a víz tükrét; a reggel minden szépsége, a növények illata, a föld egész fölfelé áhítózása: mindez elhódította a két szerelmezt, akik kéz a kézben, egymásnak dőlve és egymás szemébe elmerülve, szóltanul mentek egymás mellett, mert annyi volt a mondanivalójuk, s oly közös a vágyuk, hogy azt sem tudták, mivel kezdjék.

A testőrhadnagy látta, hogy a magára hagyott ló ide-oda kóborol és megrémíti Mancini kisasszonyt. Felhasználta az alkalmat, hogy közeledhessék a szerelmes párhoz, és megfogta a ló kantárát, és maga is gyalogosan, míg a két ló kantárát tartotta, a két szerelmes egyetlen szavát, egyetlen mozdulatát se szalasztotta el.

Mancini kisasszony kezdte a beszélgetést.

- Hát mégsem hagyott el egészen, drága felséges uram.

- Nem - felelte a király -, hiszen látja, Marie.

- Pedig annyi mindent fecsegték összevissza: azt mondták, hogy mihelyt elválnék, felséged nem fog többé rám gondolni!

- Drága Marie-m, csak most jön rá, hogy olyan emberekkel vagyunk körülvéve, akiknek érdekük, hogy becsapjanak bennünket?

- De felség, hát mit jelent ez az utazás, ez a spanyol szövetség? Megházasítják felségedet!

Lajos lehajtotta fejét.

Ebben a pillanatban D'Artagnan a nap fényében megpillantotta Marie de Mancini szemét, amely úgy villant meg, mint a hüvelyéből kivillanó tőr.

- És felséged semmit sem tett szerelmünk érdekében? - kérdezte a fiatal lány egy percnyi hallgatás után.

- Ó, Marie, hogyan gondolhat ilyet! Térdre borultam anyám előtt! Kértem, könyörögtem. Elmondtam, hogy maga minden boldogságom; fenyegőtözttem...

- És? - kérdezte élénken Marie.

- Hát erre a királyné levelet írt Rómába, ahonnan azt a választ kapta, hogy a kettőnk között való házasság érvénytelen volna, és a Szentatya megsemmisítené. Végül láttam, hogy minden hiábavaló, és legalább azt kértem, hogy halasszák el kissé az infánsnővel való házasságomat.

- De azért felséged mégis útban van az infánsnő felé!

- Mit csináljak? Minden kérésemre, minden könyörgésemre, minden könnyemre mindig az állam érdekét hozták fel ellenem érvel.

Most Marie hajtotta le búsan a fejét.

- Akkor hát mindörökre istenhozzádot kell mondanom felségednek - szólt. - Tudja-e felséged, hogy engem száműznek, eltemetnek, tudja-e, hogy még ennél is rosszabbat cselekszenek velem: férjhez adnak!

Lajos elsápadt, és szívére tette kezét.

- Ha csak az én életemről lett volna szó, engem is addig környékeztek volna, míg végre engedtem volna, csakhogy én azt hittem, felséged életéről van szó, és ellenálltam felséged érdekében.

- Ó, tudom én, drága kincsem, szerelmem - felelte a király, talán inkább udvarolva, mint szerelmesen.

- A bíboros bizonyára engedett volna - mondta Marie -, ha felséged hozzá fordul, és makacsul kitart akarata mellett. Hiszen akkor a bíboros unokaöccsének nevezhetné Franciaország királyát! Érti ezt, felség? Ezért mindenre hajlandó lett volna, még háborúra is. A bíboros ezzel biztosította volna a saját korlátlan uralmát, mert nemcsak ő nevelte fel a királyt, hanem neki adta unokahúgát is feleségül! A bíboros harcolt volna az egész világ akarata ellen, és leküzdött volna minden akadályt. Ó, felséges uram, felelek róla, hogy így lett volna! Nő vagyok, és tisztán látok mindabban, ami a szerelemre vonatkozik.

Ezek a szavak különös hatással voltak a királyra. Mintha szerelmét inkább lehűtötték, mint fokozták volna. Meglassította lépéseit, és gyorsan ráfelelte:

- Hát mit tegyek, kisasszonyom? Hiába volt minden.

- Kivéve az akaratát, ugye, felség?

- Istenem - felelte a király elpirulva -, hát lehet nekem akaratom?!

- Ó! - kiáltott fel fájdalmasan Mancini kisasszony, akit sértett ez a szó.

- A királynak csak egy akarata lehet: az, amelyet a politika és az állam érdeke diktál - szólt Lajos.

- Ó, azért beszél így, mert már nem szeret! - kiáltott fel Marie. - Ha szeretne felséged, bizonyára volna akarata!

Ezt mondva, Marie szerelmesére pillantott, akinek az arca sápadtabb és kétségbeesettebb volt, mint azé a száműzötté, aki örökre elhagyja szülőföldjét.

- Csak vádoljon - mondta a király -, de legalább azt ne mondja, hogy nem szeretem!

Hosszú csend követte e szavakat, amelyeket az ifjú király őszinte és igaz érzéssel ejtett ki.

- Nem tudom elgondolni, felség - folytatta Marie, egy utolsó erőfeszítést téve -, hogy ne láthassam felségedet holnap, holnapután, soha többé. Nem tudom elhinni, hogy egy öreg ember ajka fogja érinteni ezt a kezét, amelyet most felséged tart a kezében. Nem, igazán nem tudok erre gondolni, mert a szívem megszakad fájdalmában.

És Marie de Mancini zokogásban tört ki.

A király is mélyen meg volt hatva, elővette zsebkezdőjét, és ajkához emelte, hogy elfojtsa zokogását, amely kitörni készült.

- Nézze - mondta a leány -, a kocsik megálltak, a nővérem vár reám, mennem kell, itt az utolsó perc. Amit most határoz, felség, eldönti egész életünket! Ó, felség, csak nem akarja igazán, hogy elveszítsem? Csak nem akarja, Lajos, hogy az, akinek felséged azt mondta: „Szeretem!”, más férfié legyen, mint uráé, királyáé, szerelméé? Ne csüggedjen, Lajos! Egy szót mondjon csak! Egyetlenegy szót! Csak ennyit mondjon: „Akarom!”, és egész életem mindörökre hozzá van láncolva felségedéhez!

A király nem felelt.

Marie pedig vadul és megvetően végignézett rajta, mint Dido királyné Aeneason az elíziumi mezőkön.

- Akkor hát Isten vele, és Isten hozzád, szerelmem, Isten hozzád élet, Isten hozzád, boldogság!

Egy lépést tett, távozni készült, de a király nem bocsátotta el, megragadta kezét, ajkához szorította, és kétségbeesése legyőzvé a lelke mélyén fogant elhatározást, forró könnyet hullatott a fiatal lány kezére, amire Marie úgy megremegett, mintha a könny csakugyan égette volna a bőrét.

Pillantása ráesett a király könnyes szemére, sápadt homlokára, fájdalomtól vonagló ajkára, és sajátságos, leírhatatlan hangon vetette oda:

- Ó, felséged király létére sírva fakad, én pedig elmegyek!

A királynak minden felelete abból állott, hogy arcát zsebkezdőjébe rejtette.

A testőrtiszt úgy felhördült, hogy a két ló ijedten hőkölt vissza.

Mancini kisasszony méltatlankodó szívvel távozott, gyorsan felszállt kocsijába, és odakiáltott a kocsisnak:

- Hajts gyorsan, gyorsan!

A kocsis engedelmeskedett, a lovak közé csapott ostorával, és a nehéz hintó nekiiramodott csikorgó rugózatán, Franciaország királya pedig egyedül, lesújtva, megsemmisülve állt, és nem mert se előre, se hátra tekinteni.

Amelyben a király és a hadnagy is bizonyosságát adja jó emlékezőtehetségének

A király, mint a világ valamennyi szerelmese tette volna, sokáig és figyelmesen nézte, mint tűnik el szerelmesének hintója a szemhatáron, százszor is megfordult utána, és csak mikor végre sikerült kissé lecsillapítania szíve és agya izgalmát, akkor jutott eszébe, hogy nincs egyedül.

A hadnagy rendületlenül fogta a két ló kantárját, és egyre reménykedett, hogy a király mégiscsak meggondolja magát.

„Még mindig lóra ülhet és utolérheti a hintót - gondolta. - Ami késik, még nem múlik.”

De a testőrhadnagy képzelete nagyon is gazdag és csillogó volt, és messze túlszárnyalta a királyét, aki óvakodott attól, hogy ilyen könnyelmű lépésre szánja magát.

XIV. Lajos egész egyszerűen csak odament a tiszthez, és szomorú hangon ennyit mondott:

- No hát akkor... Végeztünk... Lóra fel!...

A tiszt átvette a király lassú, szomorú mozdulatait, maga is lassan, szomorúan ült fel lovára. A király elvágatott, D'Artagnan a nyomában.

A hídnál Lajos még egyszer visszafordult. A tiszt türelmes volt, mint egy istenség, aki az örökkévalóságot érzi maga mögött is, maga előtt is, és újra feltámadt benne a remény, hogy a királyból mégis kipattan az erély szikrája. De hasztalan remény: semmi sem történt. Lajos rátért a kastély felé vivő útra, és mire hetet ütött az óra, otthon volt.

Amint a király végre hazaért, és a testőrhadnagy, aki mindig mindent észrevett, meglátta azt is, hogy a bíboros ablakában a szőnyegfüggöny egy csücske fölemelkedik, nagyot sóhajtott, mint az az ember, aki erősen, szorosán volt összevissza kötözve, és hirtelen feloldják kötelékeit. Halkan, magában mormolt:

„Ezúttal, barátom, remélem, hogy a dolog be van fejezve!”

A király hívatta szolgálattelvő nemesét.

- Két óra előtt senkit se fogadok - mondta. - Megértette?

- Felség - felelte a nemes -, pedig valaki kihallgatást kér.

- Ugyan ki?

- Testőreinek hadnagya, felség.

- Az, aki elkísért?

- Az, felség.

- Hát csak hadd jöjjön be.

A hadnagy belépett.

A király egy intésére a szolgálattelvő nemes és a belső inas eltávozott.

Lajos a szemével követte őket, míg be nem tették az ajtót, amelyre ráborult a kárpit.

- Jelenléte, hadnagy úr, eszembe juttat valamit, amit elfelejtettem figyelmébe ajánlani: a feltétlen hallgatást.

- Ó, felség, fölösleges engem ilyesmire figyelmeztetni! Látszik, hogy felséged nem ismer engem.

- Ez igaz; tudom, hogy nem szokott fecsegni, de minthogy nem adtam semmiféle utasítást...

A tiszt meghajolt.

- Más parancsa nincs számomra, felség?

- Nincs, uram; elmehet.

- Megengedné felséged, hogy előbb még szólhassak néhány szót?

- Hát mi mondanivalója van? Hadd hallom!

- Felség, a dolog, amiről szólni akarok, felségedre nézve jelentéktelen, de engem rendkívül közelről érint. Bocsássa meg tehát felséged, ha ilyesmivel untatom. Ha nem hajtana rá a szükség, a kényszer, nem is tenném meg, hanem egyszerűen eltűnnék némán és szerényen, amilyen egész életemben voltam.

- Hogyhogy eltűnne? Nem értem.

- Felség, csak annyit szeretnék mondani, hogy elbocsátásomat kérem felségedtől.

A király meglepett mozdulatot tett, de a tiszt moccanás nélkül állt ott, mint valami szobor.

- Elbocsátását, hadnagy úr? És mennyi időre, ha szabad kérdeznem.

- Végleg, felség.

- Micsoda? Hát ki akar lépni a szolgálatomból? - kérdezte Lajos, és arcán most már egyenesen meghökkenés tükröződött.

- Sajnálattal jelentem, felség.

- De hát ez lehetetlen!

- Mégis meg kell lennie, felség: megöregedtem; harmincnégy vagy harmincöt esztendeje viselem ezt a vértet, nyomja már a vállam. Érzem, hogy át kell adnom helyemet a fiataloknak. Nem vagyok én ebbe a mostani világba való! Fél lábbal a múltban gyökerezem: minden idegen nekem, minden meghökkent, és minden érthetetlen. Egyszóval, felség, van szerencsém elbocsátásomat kérni.

- Hadnagy úr - felelte a király, és szemét le nem vette a tisztről, aki olyan délceg tartással állt előtte, hogy bármelyik fiatalember megirigyelhette volna -, hiszen erősebb és életteljesebb, mint én!

- Ó - felelte álszerénységgel mosolyogva a tiszt -, felséged csak azért mondja ezt, mert még jó a szemem, jó a lábam, elég jól megülöm a lovat, és bajuszom még fekete. De, felség, mindez csak hiábavalóság, illúzió, látszat, füst! Fiatalnak látszom, igaz, de azért alapjában mégis öreg vagyok, és bizonyosra veszem, hogy fél éven belül görnyedt hátú, köszvényes, erőtlen aggastyán lesz belőlem... Azért tehát, felség...

- Uram - vágott szavába a király -, emlékezzék csak vissza, mit mondott tegnap, a szent helyen, ahol most áll: kijelentette, hogy maga Franciaország legegészségesebb embere, hogy hírből sem ismeri a fáradtságot, és a legnagyobb könnyedséggel végzi éjjel-nappali szolgálatát. Mondta ezt, vagy nem? Emlékezzék csak vissza.

A hadnagy sóhajtott.

- Felség - felelte -, az öregség szeret kérkedni, és meg kell bocsátania az öregeknek, hogyha maguk dicsérik erejüket, más úgysem teszi. Lehet, hogy dicsekedtem tegnap, felség, de az igazság mégis az, hogy fáradt vagyok, és szeretnék nyugalomba vonulni.

- Uram - mondta a király, fenséges és előkelő mozdulattal közeledve a tiszthez -, ki akar lépni szolgálatomból, igaz, de elhallgatja előttem elhatározásának igazi okát.

- Higgye meg, felséged, hogy...

- Csak azt hiszem el, amit látok. Látok magam előtt egy erélyes, erős, izmos, eszes férfit, Franciaország egyik legjobb katonáját, aki azt akarja elhíttetni velem, hogy neki nyugalomra van szüksége.

- Ó, felség - mondta a hadnagy keserűen -, mennyi dicsérettel halmoz el engem! Felséged igazán zavarba hoz. Erős, erőteljes, eszes, bátor vagyok, a francia hadsereg legjobb katonája! De felséged túlozza érdemeimet, úgyhogy bármily jó véleménnyel legyek is magamról, nem ismerek magamra. Ha oly hiú volnék, hogy csak felét is elhinném felséged szavainak, értékes, nélkülözhetetlen embernek kellene magamat tartanom, azt kellene gondolnom, hogy olyan tiszt, aki ennyi kiválóságot egyesít magában, valóságos felbecsülhetetlen kincs. Pedig engem, felséges uram, egész életemben, kivéve a mai napot, mindig meglehetősen értékemen alul becsültek meg, legalábbis azt hiszem. Újra mondom tehát, hogy felséged túloz.

A király összeráncolta szemöldökét, mert a testőr szavai mélyén keserű gúnyt érzett.

- Beszéljünk őszintén - szólt a király. - Talán ez a szolgálat, énmeltem, nem tetszik? De most aztán semmi kertelés, nyíltan és egyenesen feleljen, így akarom.

A tiszt, aki eddig kissé zavartan forgatta kezében a kalapját, erre a szóra felkapta a fejét.

- Ó, felséges uram - mondotta -, most már bátrabban szólhatok. Nyílt kérdésre magam is nyílt szóval válaszolok. Igazat mondani mindig jó dolog, először azért, mert jólesik az embernek, ha könnyíthet a szívén, másodsor azért, mert nagyon ritka madár az igaz szó. Én tehát meg fogom mondani a teljes igazat az én királyomnak, de alázatosan esedezem, bocsássa meg egy öreg katona őszinteségét.

Lajos nyugtalanul tekintett tisztjére, és nyugtalanságát mozdulatával is elárulta:

- Hát jó, beszéljen - szólt -, most már kíváncsi vagyok, miféle igazságot akar nekem mondani.

A testőr kalapját egy asztalra vetette, és eszes, harcias arca egyszerre valami különös, nagyszerű és ünnepies kifejezést öltött fel.

- Felség - mondta -, azért hagyom el a király szolgálatát, mert elégedetlen vagyok. Manapság a szolgálta már odaállhat tisztelettel az ura elé, mint ahogy én teszem, visszaadhatja megbízását, munkaeszközeit és a pénzt, aminek kezelésével megbízták, aztán így szólhat: „Uram, bevégeztem a munkámat, kérem, fizessen ki és váljunk el.”

- Hadnagy úr! - kiáltott a király, és arca bíborra pirult haragjában.

- Felség - mondta a tiszt, és térdet hajtott egy pillanatra -, soha szolgálta nem volt tisztelettudóbb nálam, de hát felséged őszinteséget parancsolt. Most aztán, hogy belekezdtem az igazmondásba, még akkor is el kell mindent mondanom, ha felséged hallgatást parancsolna.

A tiszt arca olyan elszántságot árult el, hogy XIV. Lajosnak egyetlen szóval sem kellett őt biztatnia, hogy folytassa beszédét: a király csak kíváncsian és csodálattal figyelte.

- Felsőges uram, mint már említettem, idestova harmincöt esztendeje, hogy a francia uralkodóházat szolgálom. Kevesen használták szolgálatuk során annyit a kardjukat, mint én, felség, és kardom derekasan szolgált, mondhatom. Még gyermek voltam, nem tudtam semmit az életről, nem ismertem egyebet, csak a bátorságot, amikor felséged királyi édesatyja megsejtette bennem a férfit. Férfi voltam, felség, amikor Richelieu bíboros, aki jószemű ember volt, megsejtette bennem az ellenséget. Felsőg, a hangya és az oroszán harcának ez a története elolvasható az első szótól az utolsóig felséged családjának titkos levéltárában. Ha valaha kedve lesz hozzá, olvassa el felséged, megéri a fáradságot, ezt én mondom. Elolvashatja majd, hogy az oroszán, amikor már elfáradt, kimerült, végül is lihegve kegyelmet kért, de el kell ismerni, egyszersmind meg is kegyelmezett a hangyának. Hanem azok mégis szép idők voltak, felség, tele apróbb-nagyobb csatákkal, ütközetekkel! Tasso vagy Ariosto tollára méltó kor volt! A csodával határos cselekedeteket, amelyeket ma nem is igen hinnének el, mindennapos semmiségeknek tartottak. Öt álló esztendőn át mindennap hős voltam, vagy legalábbis ezt mondták rólam igen érdemes személyek. És öt évig hősnek lenni nem csekély dolog, felség. Pedig el kell hinnem, mert olyanok állították ki rólam az elismerő bizonyítványt, akik értettek hozzá: Richelieu, Beaufort, Retz, aki maga is kiváló katona volt, főleg az utcai harcokban, azután XIII. Lajos király, sőt a királyné is, felséged édesanyja, aki azt mondta nekem egyszer: „Köszönöm!” Már nem tudom, miféle szolgálatot voltam szerencsés tehetni neki. Bocsásson meg felséged, hogy ilyen merészen beszélek, de mindaz, amit most elmondtam, ma már a történelemé.

A király az ajkát harapdálta, és hevesen egy karosszékbe vetette magát.

- Kellemetlen lehetek felségednek - mondta a hadnagy. - Bizony, felség, ilyen az igazság! Kegyetlen társ, vastüskéivel megszúrja, megsérti azt, akihez hozzáér, néha azt is, aki az igazat megmondja.

- Nem, nem - felelte a király -, én felszólítottam, hogy nyíltan szóljon, beszéljen tehát.

- A király és a bíboros szolgálatát a régens szolgálata követte, felség; részt vettem a Fronde harcaiban is, de már nem olyan keményen, mint az első harcokban. Az emberek valahogy törpébbek lettek. Azért én vezettem felséged testőreit nem egy veszélyes alkalommal, amilyenek napirenden voltak századunk történetében. Jó sorom volt akkor, az ördögbe is! Mazarin kegyeltje lettem: hadnagy úr ide! hadnagy úr oda! hadnagy úr jobbra! hadnagy úr balra! Nem volt olyan verekedés Franciaországban, amelyből alázatos szolgálja derekasan ki ne vette volna részét. Mazarin úr aztán csakhamar nem érte be Franciaországgal, hanem egy szép napon kiküldött engem Angliába, Cromwellhoz. No, az sem volt valami gyöngéd lelkű úriember, nekem elhiheti felséged!³² Volt szerencsém megismerkedni vele, és megismerkedtem a karmaival is. E küldetésem alkalmával sok mindent ígértek nekem. De minthogy egészen mást tettem, mint amivel megbíztak, busásan megfizettek érte, mert végül kineveztek testőrkapitánynak, ami az udvarnál a legirigyeltebb állás, hiszen aki ezt viseli, felette áll még a francia marsalloknak is; és ez így is van rendjén, mert aki azt mondja: „testőrkapitány”, ezzel azt is mondja: „katonák gyöngye, vitézek királya”!

- Kapitánynak nevezték ki? - kérdezte a király. - Téved, talán hadnagyot akart mondani?

- Dehogy, felség, sohasem szoktam én tévedni. E tekintetben felséged bízhatik bennem: Mazarin úr kezembe adta a kapitányi kinevezésemet.

- Nos, és aztán?

---

³² Lásd: Húsz év múlva, 55. és további fejezetek.

- Csakhogy Mazarin úr nem szeret adni, ezt felséged jobban tudja, mint bárki, sőt néha azt is visszaveszi, amit adott. Mikor létrejött a béke, és nem volt többé szüksége rám, visszavonta az én kapitányi kinevezésemet is. Bizonyos, hogy nem voltam méltó utóda a kiváló emlékü Tréville úrnak, de elvégre megígérték és megadták nekem a kapitányi rangot, tehát nem lett volna szabad elvenni tőlem.

- Hát ezért elégedetlen, hadnagy úr? No, majd én megvizsgálom ezt az ügyet. Szeretem az igazságot, és helyeslem, hogy katonásan követeli, ami jár magának.

- Ó, felséged félreért engem! Én most már semmit sem követelek.

- Ez már túlzott érzékenység; mondom, hogy kezembe veszem az ügyét, és később...

- Ó, felség nem szeretem ezt a szót: „Később!”. Harminc esztendő óta ebből a szóból élek, amelyben annyi jószág van, és amelyet annyi híres ember szájából hallottam, míg végre most felséged biztat vele. Később! Húsz sebet is kaptam, elértem ötvennegyedik évemet, és még soha egyetlen Lajos-arany se került tőle a zsebembe, egyetlen pártfogóm se akadt életemben, nekem, aki annyi embert vettem védelmembe! Én tehát, felséges uram, jelszót változtattam, és ha nekem azt mondják: *később*, én erre azt szoktam felelni: *azonnal!* Most már csak nyugalomra vágyom, felség. Bízást megadhatják nekem, hiszen senkinek se fog egyetlen fillérjébe kerülni.

- Nem vártam ezt a hangot, uram, főleg olyan embertől, aki mindig az udvarnál élt. Megfelelnek róla, hogy a királlyal beszél, nemesemberrel, aki legalább olyan jó családból való, mint maga, gondolom, és ha én mondom: *később*, arra mérget vehet.

- Nem is kételkedem benne, felség. De most már elérkeztem kegyetlen igazmondásom végéhez: felség, ha ezen az asztalon itt volna a francia marsallbot, a connétable kardja, vagy Lengyelország koronája, én, esküszöm, nem azt mondanám *később*, hanem: *azonnal!* Ó, bocsásson meg felséged, de én felséged ősének, IV. Henriknek vagyok földije, nem beszélek sűrűn, de mikor rákezdem, akkor mindent megmondok.

- Az ország jövője nem nagyon izgatja, amint látom - szólt Lajos fensőbbsséggel.

- Feledés, ahova csak nézek, mindenütt feledés! - kiáltott fel méltósággal a hadnagy. - A gazda elfelejtette szolgáját, s a szolga, íme, kénytelen elfelejteni gazdáját. Szerencsétlen időben élek, felség! Látom, hogy a fiatalság félénk és csüggedő, látom, hogy bátortalan és tehetetlen, mikor pedig gazdagnak és hatalmasnak kellene lennie! Tegnap este például kinyitom ezt az ajtót, Franciaország királyának ajtaját, az előtt az angol király előtt, akinek az apját én, a szegény féreg, csaknem megmentettem, de ellenünk volt Isten, és választottját, Cromwellt segítette. Szóval, kinyitottam az ajtót, az egyik fivér palotájának az ajtaját a másik fivér előtt, és mit látok, felség? Azt látom, s a szívem facsarodik belé, hogy a király főminisztere elkergeti a számkivetett angol királyt, és ugyanakkor mélyen megalázza saját urát és királyát azzal, hogy a hozzá menekült királytársát nyomorra kárhoztatja; végül pedig látom királyomat, egy ifjú, szép és derék vitézt, akinek szívében bátorság él, szemében tűz ragyog, és mégis remeg egy pap előtt, aki kacagva nézi őt hálófülkéje függönye mögül, ahol az ágyában felemészti Franciaország minden aranyát, hogy aztán titokzatos ládákba zárja. Megértem a tekintetét, felség. Túl merész vagyok, valósággal örült! De lám, felség, én már öreg ember vagyok, és felségednek, királyomnak mondom szemébe mindezt, amit, ha más mondana, torkára forrasztanám a szót. Felséged megparancsolta, hogy öntsem ki a szívemet, és én most felséged lába elé öntöttem azt a keserűséget, ami szívemben harminc esztendeje felgyűlt, mint ahogy kész volnék utolsó csepp véretem is ontani, ha felséged így parancsolná!

A király szótlánul törülgette halántékát, amelyről patakokban folyt a hideg veríték.

Az a percnyi csönd, amely ezután következett, évszázadok kínját jelentette annak is, aki beszélt, annak is, aki hallgatta.

- Hadnagy úr - mondta végre a király -, maga kiejtette az imént a „felejteni” szót. Én nem is hallottam egyebet, csak ezt a szót, és éppen ezért erre fogok felelni. Mások lehetek feledékenyek, de én nem vagyok, íme a bizonyíték: emlékszem a zendülés egy napjára, amikor a nép veszett dühvel és zúgva, mint a viharzó tenger, előzönlötte a Palais-Royalt, amikor színleltem ágyamban az alvást, és egyetlen ember állt elrejtőzve a függöny mögött az ágyam fejénél, kivont karddal, örködve életemen, és készen rá, hogy kockára tegye saját életét az enyéért, mint ahogy már más húsz alkalommal kockáztatta életét családom többi tagjáért. Vajon azt a nemest, akinek akkor megkérdeztem a nevét, nem D’Artagnannak hívták-e, uram?³³

- Felsőgednek jó az emlékezőtehetsége -, felelte hidegen a tisztt.

- No lám - folytatta a király -, ha ilyen gyermekkori emlékeim vannak, elgondolhatja, milyen emlékeim vannak érettebb koromból.

- Felsőgedet Isten kiváló képességekkel ajándékozta meg - mondta a tisztt még mindig hűvösen.

- Ugyan, D’Artagnan úr, hát magának nem volna annyi türelme, mint nekem? - kérdezte Lajos lázas izgalommal. - Nem teheti azt, amit én teszek? Feleljen!

- És mit tesz felsőged?

- Várok.

- Felsőged megteheti, mert fiatal, de énnekem már nincs időm a várakozásra: ajtómon az öregség kopogtat, aztán követi a halál. Felsőged csak most kezdi az életet, a szíve tele van reménnyel, s a jövődj szerencse ígéréttel; de én már a szemhatár másik végén állok, és olyan messzire vagyunk egymástól, hogy nekem már nem volna időm bevárni, míg felsőged elér hozzám.

XIV. Lajos járkalni kezdett, és egyre törülgette homlokáról az izzadságcseppeket, ami különben bizonyára kétségbe ejtette volna az orvosokat, ha véletlenül ilyen állapotban látják a királyt.

- Rendben van hát - szólalt meg végül XIV. Lajos ridegen. - Nyugalomba akar vonulni? Jól van. Benyújtja tehát lemondását a testőrhadnagyi rangról?

- Ezzel aláztatosan felsőged lába elé teszem lemondásomat.

- Így is elfogadom, és majd elrendelem, hogy utalják ki a nyugdíját.

- Örök hállával tartozom érte felsőgednek.

- Hadnagy úr - folytatta a király, és rendkívüli erőfeszítéssel igyekezett magán uralkodni -, azt hiszem, jó gazdát veszít el.

- Én pedig bizonyos vagyok benne, felsőgd.

- Fog-e még ilyen urat találni?

- Ó, felsőgd, tudom én, hogy felsőgednek nincs párja az egész világon, épp ezért többé a föld egyik királyánál se vállalok szolgálatot, ezentúl a magam gazdája leszek.

- Igazán?

---

³³ Lásd: Húsz év múlva 51-54. fejezetei.

- Esküszöm, felség.

- Szaván fogom, uram.

D'Artagnan meghajolt.

- De most már tudja, hogy jó az emlékezőtehetségem, ugye - folytatta a király.

- Tudom, felség, pedig szeretném, ha a mai beszélgetésünket elfelejtené, mert nagyon sok nyomorúságot kényszerültem feltárni felséged előtt. Felséged annyira fölötte áll a nyomorultaknak és kicsiknek, hogy remélem...

- Felségem úgy fog cselekedni, uram, ahogy a nap tesz, amely meglát mindenkit, kicsit és nagyot, gazdagot és nyomorultat egyaránt, egyiknek fényt ad, másoknak meleget, és valamennyit élte. Isten vele, D'Artagnan úr. Isten vele! Ettől a perctől fogva szabad.

És a király, elfojtva a feltörni akaró zokogást, amely már ott vibrált a hangjában, sietve átment a szomszéd szobába.

D'Artagnan pedig vette az asztalról kalapját, és eltávozott.

15
A száműzött

D'Artagnan még le sem ért a lépcsőn, amikor a király magához hívta szolgálattevő nemesét.

- Van egy megbízásom a számára - mondta.

- Parancsára, felség.

- Várjon egy kicsit.

És a fiatal király leült és megírta a következő levelet; miközben nagyokat sóhajtott, de azért valami diadalmas érzés is csillogott szemében:

Bíboros úr!

Jó tanácsainak és főleg állhatatosságának köszönhetem, hogy le tudtam győzni egy olyan gyengeséget, mely királyhoz csakugyan méltatlan lett volna. Eminenciád sokkal ügyesebb kézzel irányította sorsomat, semhogy a hála meg ne állítana, ha művét meg akarnám semmisíteni. Megértettem, hogy hibáztam, amikor le akartam térni arról az ösvényről, amelyet Eminenciád jelölt ki számomra. Bizonyos, hogy szerencsétlenség lett volna Franciaországra nézve, szerencsétlenség családomra nézve, ha köztem és főminiszterem közt nézeteltérés támad.

Pedig ez okvetlenül kitört volna, ha unokahúgát feleségül veszem. Ezt tökéletesen megértem, és többé semmi akadályt nem gördíték az elé, hogy sorsom beteljesüljön. Kész vagyok tehát nőül venni Mária Terézia infánsnőt. Ettől a pillanattól fogva bármikor megkezdheti az erre vonatkozó tárgyalásokat.

Híve Lajos

A király újra átolvasta, majd maga pecsételte le a levelet.

- Ezt a levelet vigye a bíboros úrhoz! - mondta.

A nemes eltávozott. A bíboros lakosztályának ajtajában a nyugtalanul várakozó Bernouinnal találkozott.

- Mi újság? - kérdezte a főminiszter inasa.

- Levelet hoztam őminenciájának.

- Levél! Á, vártuk már ezt a levelet a ma reggeli kis kirándulás után.

- Igazán? Tehát tudták, hogy őfelsége...

- Mint főminiszternek kötelességünk, hogy mindent tudjunk. És őfelsége bizonyára kér, könyörög?

- Azt nem tudom, de mialatt írt, nagyon sokat sóhajtozott.

- Persze, persze, tudjuk már, hogy ez mit jelent. Az ember vagy boldogságában, vagy bánatában sóhaj, uram.

- Csakhogy a király nem látszott ám valami nagyon boldognak, amikor a kis kirándulásról visszatért.

- Bizonyára rosszul figyelte meg. Különben sem láthatta őfelségét, amikor visszatért, minthogy csak a testőrhadnagya kísérte. Bezzeg láttam én: nálam volt őeminenciája messze-látója, és én is belekukkantottam a csöbe, amikor a bíboros úr már megunta. Sírtak bizony mind a ketten, ebben bizonyos vagyok.

- Ugyan! Vajon boldogságukban sírtak?

- Nem, hanem szerelmükben. És szerelmes fogadkozások hangzottak el, a király pedig alig várja, hogy teljesíthesse őket. Ez a levél, amit hozott, úgy látszik, kezdete a fogadkozások teljesítésének.

- És vajon őeminenciája hogyan gondolkodik erről a szerelemről, amely egyébként olyan nyílt titok, hogy a madarak is csiripelik?

Bernouin megragadta Lajos küldöttének karját, és mialatt fölmentek a lépcsőn, halkán így szólt:

- Négyszemközt mondom, őeminenciája azt hiszi, hogy a dolog sikerülni fog. Nagyon jól tudom, hogy háborúnk lesz Spanyolországgal, de hát annyi baj legyen, a háború kedvére lesz nemeseinknek. A bíboros úr egyébként királyi hozományt ad unokahúgának. Lesz pénz, lesz ünnep, és lesz verekedés, mindenki örülhet majd.

- Hát ami engem illet - felelte a nemes a fejét csóválva -, én azt hiszem, hogy ez a levél sokkal könnyebb, semhogy annyi mindenféle fontos dolog férne bele.

- Barátom - felelte Bernouin -, én biztos vagyok a dolgomban: D'Artagnan úr mindent elmondott nekem.

- Jó! És mit mondott? Halljuk!

- Tudakozódtam nála a bíboros nevében, de természetesen nem árultam el céljainkat, mert D'Artagnan úr ravasz vizsla.

„Kedves Bernouin úr - felelte nekem D'Artagnan -, a király örülten szerelmes Mancini kisasszonyba. Mindössze ennyit mondhatok. - És - kérdeztem tőle - annyira szerelmes-e, hogy képes semmibe venni őeminenciája akaratát? - Ó, ne is kérdezze, én azt hiszem, a király mindenre képes. Kemény a kobakja, és amit akar, abból nem enged. Ha a fejébe vette, hogy feleségül veszi Mancini kisasszonyt, akkor feleségül is veszi.”

- Ezt mondva, sarkon fordult, lement az istállóba, kiválasztott egy lovat, maga nyergelte föl, hátára pattant, és úgy nekiugratott, mintha az ördög kergette volna.

- Szóval azt hiszi?...

- Azt hiszem, hogy a testőrhadnagy többet tudott a dolgról, mint amennyit elárult.

- Más szóval, véleménye szerint D'Artagnan úr...

- Minden valószínűség szerint a száműzött hölgyek után iramodott, hogy megtegye a szükséges lépéseket a király szerelme érdekében.

Mialatt a két bizalmi ember így beszélgetett, elérkeztek őeminenciája dolgozószobájának ajtajához. Mazarin nem szenvedett többé köszvényben, aggódalmasan járkált fel-alá szobájában, hallgatózott az ajtókon és figyelt az ablakon át.

Bernouin belépett, nyomában a nemes, akinek a király parancsa szerint a levelet őeminenciája saját kezébe kellett adnia. Mazarin átvette a levelet, de mielőtt kinyitotta volna, a helyzethez illő mosolyt rendezett ajka köré, amely kényelmes módszere volt, hogy elrejtse mindenféle felindulását. Így történt, hogy a levél olvasásának hatása semmiféle nyomot nem hagyott arcán.

- Hát, uram - mondta, miután elolvasta és újra elolvasta a levelet -, nagyszerű. Mondja meg a királynak, köszönöm, hogy engedelmeskedik az anyakirályné öfelsege óhajának, magam pedig mindent megteszek, hogy akaratának érvényt szerezzek.

A nemes távozott. Alighogy becsukódott az ajtó, a bíboros, aki Bernouin előtt nem komédiázott, a lehető legkomorabb hangon utasította:

- Hívja be Brienne-t.

A titkár öt perc múlva belépett.

- Uram - mondta neki Mazarin -, nagy szolgálatot akarok tenni a monarchiának, a legnagyobbat, amit valaha tettem. Ezt a levelet, mely tanúságot tesz arról, amit mondtam, elviszi az anyakirályné öfelségének, és ha majd visszakapta, tegye be a *B*-dobozba, amely tele van oly okmányokkal és iratokkal, amik az én szolgálatomra vonatkoznak.

Brienne távozott, és minthogy az érdekes levél nem volt lepecsételve, útközben elolvasta. Mondanunk sem kell, hogy Bernouin, aki mindenkiel jóban volt, közeledett a titkárhoz, hogy vállán keresztül ő is elolvashassa. A hír aztán oly gyorsan elterjedt a kastélyban, hogy Mazarin már-már attól félt, hamarabb jut el az anyakirályné fülébe, mint ahogy Brienne átadja XIV. Lajos levelét. Egy perc múlva ki volt adva a rendelet az udvar elutazására, és Condé hercegúr, miután üdvözölte öfelségét a felkelésnél, úttervében Poitiers városát jelölte meg, mint ahol öfelségeik legközelebb megpihenni szándékoznak.

Így oldódott meg néhány pillanat alatt az a bonyodalom, amely titokban Európa egész diplomáciáját foglalkoztatta.

Az egész ügynek pedig világos és határozott eredményeképp egy szegény testőrhadnagy elvesztette állását és javadalmát. Igaz, kárpótlásul viszont visszanyerte szabadságát.

Nemsokára megtudjuk, hogy D'Artagnan úr hogyan használta föl a szabadságát. Egyelőre, ha az olvasó megengedi, visszatérünk A Medicikhez címzett szállóba, amelynek egyik ablaka épp abban a pillanatban nyílt ki, amikor a királyi kastélyban kiadták a rendelkezést a király elutazásának előkészületeire.

Az ablak, amely kinyílt, Károly király szobájának egyik ablaka volt. A szerencsétlen fejedelem egész éjjel töprengett, az asztalra könyökölve, s fejét két kezébe támasztva, az öreg és beteges Parry pedig testben-lélekben kimerülve aludt az egyik sarokban. Különös végzet nehezedett erre a hű szolgára, aki azt látta, hogy újrakezdődik ugyanazoknak a szerencsétlenségeknek a sorozata a második nemzedék életében, amelyek az első nemzedéket sújtották! II. Károly végiggondolta az újabb vereséget, amikor megértette, milyen nagyon magára hagyatott, mennyire eltűnt előle a reménység utolsó sugara is, valami szédülés fogta el, és hátrahanyatlott a hatalmas karosszékekben, amelynek előbb a szélén ült.

Isten ekkor végre megkönyörült a szerencsétlen királyon, álmot küldött szemére, álmot, a halál ártatlan testvérét. Károly csak fél hét órakor ébredt fel, amikor a nap már teljes fénnel sütött be szobájába, és Parry, aki meg se moccan, hogy föl ne keltse gazdáját, mély fájdalommal nézte a fiatal ember szemét, amely vörös volt a virrasztástól, és arcát, amely sápadt volt a szenvedéstől és nélkülözéstől.

Végre a Loire felé dübörgő nehéz parasztszekerek zörgése felköltötte Károlyt. Felállt, körülnézett, mint aki nem tudja, mi történt vele, észrevette Parryt, megszorította a kezét, és utasította, hogy fizesse ki Cropole mester számláját. Cropole mester, bár Parryval kellett elintéznie a számlát, meg kell hagyni, becsületes ember módjára viselkedett, csupán a szokásos megjegyzést tette, hogy ugyanis két vendége nem nála étkezett, ami kettős kellemetlenséggel jár: először megszegyeníti a fogadó konyháját, másodsor arra kényszeríti a

fogadóst, hogy kifizettesse olyan étkezés árát is, amelyet ugyan nem fogyasztottak el, de neki mégis veszteséget jelent. Parry nem talált ezen semmi kifogásolnivalót, és kifizette.

- Remélem - mondta Károly király -, hogy lovaim nem úgy jártak, mint én. Nem látom a lovak abrakját felsorolva a számlán, márpedig nagy szerencsétlenség volna olyan vendégek számára, akikre még hosszú út vár, ha kiéhezett lovakon kellene útnak indulniok.

De Cropole, amikor kételkedni kezdtek benne, méltóságos arccal felelte, hogy A Medicikhez címzett szálló jászola éppoly vendégszerető, mint ebédlőterme.

A király tehát lóra ült, öreg szolgája szintúgy, és mind a ketten elindultak Párizs felé; alig találkoztak valakivel az úton, sem a város utcáin, sem a külvárosban.

Károly királyt annál is kegyetlenebbül sújtotta a csapás, mert újabb számkivetést jelentett. A szerencsétlen emberek megkapaszkodnak a remény legkisebb szalmaszálában is, akárcsak a szerencsések a legfőbb boldogságban, és amikor el kell hagyniok azt a helyet, ahol az utolsó szalmaszál kecsgettette őket, olyan halálos fájdalmat éreznek, mint a száműzött, amikor felszáll a hajóra, amely viszi a számkivetés felé. S a szív, amelyet annyiszor megsebeztek, nyilvánvalóan érzékeny minden legkisebb tűszúrásra, ezért azt a pillanatot, amikor baj nem éri, szerencsének érzi, holott csupán fájó sebének sajtója csitult kissé; végül pedig Isten a legnagyobb szerencsétlenségbe is belevetette a reményt, mint azt az enyhítő csöppet, amelyet a gonosz gazdag ember kért a pokolban a szegény Lázártól.

II. Károly reménye egy percre több volt múltó örömnél. Akkor támadt benne, amikor fivére, XIV. Lajos oly szívesen fogadta. Reményét akkor élő valóságnak érezte, és bízott megvalósulásában, ámde Mazarin elutasító válasza egy csapásra visszazökkentette a hetedik mennyországba a zord valóságba. Gúnyt űzött belőle XIV. Lajos ígérete, amit oly hamar visszavont. Nevetséges volt, akár a koronája, akár uralkodói jogara, akár a barátai, mint mindaz, ami körülvette gyermekkorai királyi pompájában, és cserbenhagyta fiatal kora számkivetésében. Csupa nevetség! II. Károly szemében minden nevetséges volt, csak az a hideg és fekete nyugalom nem, amelyet a halál ígér.

Ezek a gondolatok marcangolták a szerencsétlen királyt, amikor lova hátán, eleresztve a kantárszárát, poroszkált a meleg és édes májusi napfényben; sötét embergyűlöletében még ezt a napfényt is bántónak és sértőnek érezte a száműzött.

16 Remember³⁴

A Blois felé vivő országúton, alig félóra járásra a várostól, egy vágató lovas találkozott szembe a két utassal, és bármennyire sietett is, ellovagolva mellettük, megemelte kalapját. A király alig fordított figyelmet a fiatal lovasra, egy huszonnégy-huszonöt év körüli ifjú emberre, aki lova hátán minduntalan visszafordult, és barátságosan integetett egy férfinak, aki ott állt egy szép fehér és piros, vagyis kőből és téglából épült palatetős ház vasrácsa előtt, annak az útnak a bal oldalán, amelyen Károly király lovagolt.

Az az ember, aki a vasrács mellett állt, magas és sovány, fehér hajú öregember volt. A fiatalember barátságos integetésére gyöngéd és búcsúzó integetéssel felelt, mintha az ifjúnak apja volna. A fiatalember végül is eltűnt a gyönyörű fák szegélyezte út kanyarulatában, az öreg pedig éppen be akart menni a házba, amikor a két utas a ház vaskerítése elé ért, magára vonva figyelmét.

A király, amint mondtuk, búsan, lehorgasztott fejjel, karját bágyadtan leengedve ült lován, és paripája kénye-kedvére bízta magát; Parry pedig levette kalapját, hogy annál jobban élvezhesse a langyos napsütést, és figyelmesen tekingetett az úton jobbra-balra. Pillantása hirtelen találkozott a rácsnál álldogáló öregember tekintetével; megpillantva a két lovas, az aggastyán felkiáltott meglepetésében, és egy lépést tett feléjük.

Pillantása Parryról nyomban a királyra esett, és ott megpihent egy pillanatra. Bármilyen röpké volt is a vizsgálódás, eredménye azonnal megmutatkozott a magas öregember arcvonásain, mert alighogy felismerte a fiatalabbik utast - és azt kell mondanunk, hogy felismerte, mással nem magyarázható, ami ezután történt -, mert alighogy felismerte a fiatalabbik utast, mindenekelőtt tiszteletteljes meglepetéssel csapta össze két kezét, aztán megemelte kalapját, és olyan mélyen meghajolt, hogy közben szinte letérdelt.

Bármennyire elmerült is gondolataiba a király, ez a mély meghajlás rögtön fölkellette figyelmét. Megállította lovát, és Parryhoz fordult:

- Istenem! Parry, ki ez az ember, aki így üdvözl minket? Netán ismer engem?

Parry egészen izgatottan, egészen sápadtan ügetett a kerítéshez.

- Ó! Felsőg - mondta, és hirtelen megállt, öt vagy hat lépésnyire az öregembertől, aki még mindig térdelt -, felsőg, nem is tudom, hová legyek meglepetésemben, mert úgy rémlik, hogy felismerem ezt a derék embert. Úgy van, ez csak ő lehet. Megengedi felsőged, hogy megszólítsam?

- Hogyne.

- Csak nem maga az, Grimaud úr? - kérdezte Parry.

- Én bizony - felelte a magas öregember felegyenesedve, de azért megőrizte tiszteletteljes tartását.

- Felsőges uram - szólt akkor Parry -, nem tévedtem, ez az ember La Fère gróf szolgája. La Fère gróf pedig, ha felsőged emlékszik még rá, az a derék nemesember, akiről annyit beszéltem felsőgednek, hogy nem feledkezett el róla; emlékének ott kellett maradnia nemcsak agyában, hanem szívében is.

---

³⁴ Emlékezz! (I. Károly utolsó szava a vérpadon; lásd a Húsz év múlva 70. fejezetét.)

- Aki ott állt édesapám mellett végső perceiben? - kérdezte Károly, és szemmel láthatólag megremegett az emlékre.

- Ő az, felség.

- Ó, jaj! - mondta Károly.

Azután Grimaud-hoz fordult, akinek élénk és értelmes szeme mintha a gondolatát fürkészte volna.

- Barátom - kérdezte Károly -, ura, La Fère gróf tán itt lakik a közelben?

- Itt - felelte Grimaud, és ujjával hátrabökött a fehér és piros ház vasrácsa felé.

- Idehaza van-e éppen La Fère gróf?

- Hátul, a gesztenyefák alatt.

- Parry - mondta a király -, nem akarom elmulasztani ezt a szívemnek oly becses alkalmat, hogy köszönetet mondjak a nemesúrnak, akinek királyi házunk annyi hálával tartozik odaadásáért és nemeslelkűségéért. Kérem, barátom, tartsa a lovamat.

És a király odadobta a gyepelőt Grimaud kezébe, aztán indult egyedül Athoshoz, mintha egyenrangú emberhez menne látogatóba. Grimaud rövid, de pontos magyarázata jól vezette; hátrament a gesztenyefák felé, bal keze felől hagyta a házat, és egyenesen a gesztenyefasor felé irányította lépéseit. A gesztenyefákra könnyen rátalált; a többi fa fölé magasodó hatalmas fák zöld lombja tele volt virággal.

A fasorban, amelynek útját napfényes és árnyékos négyszögek tarkították, aszerint, hogy a lombsátor sűrűbb vagy gyéresebb levélzetet borított-e fölébe, a fiatal király észrevett egy nemesembert, aki hátán összekulcsolt kezekkel sétált, és szemmel láthatólag csöndes szemlélődésbe merült. II. Károly alighanem többször elmondatta magának, milyen is volt az a nemes, mert most habozás nélkül feléje sietett. A király lépéseinek zajára La Fère gróf felkapta fejét, és amikor megpillantotta az előkelő, nemes fellépésű ismeretlent, aki feléje igyekezett, megemelte kalapját, és várakozott. Néhány lépésnyire tőle II. Károly állt meg kalappal a kezében. Aztán, mintegy La Fère gróf néma kérdésére, így felelt:

- Gróf úr, azért jöttem, hogy kötelességemet teljesítsem. Már régóta tartozom mélységes hálám kifejezésével. II. Károly vagyok, Stuart Károly fia; apám Anglia királya volt, és a vérpadon fejezte be életét.

A nagy név hallatára borzongás futott át Athos erein; de látva, hogy a fiatal király fedetlen fővel áll előtte, és kezét nyújtja feléje, két nagy könnycsepp zavarta meg világos szemének égszínkékjét.

Tiszteletteljesen meghajolt; hanem a király megszorította a kezét.

- Láthatja, milyen szerencsétlen vagyok, gróf úr: a véletlennek kellett közbeszólnia, hogy idetaláljak. Sajnos, ahelyett, hogy körülöttem volnának mindazok, akiket szeretek és becsülök, arra vagyok kárhoztatva, hogy csak lelkemben tisztelhessem őket, és csupán emlékezetem őrizheti nevüket; és ha a szolgálja meg nem ismeri az én szolgálmat, bizony elmegyek háza előtt, mint valami idegené előtt.

- Hát bizony igaz - szólt Athos, így felelve a király mondatának első felére, és mélyen meghajolva a második fele után -, már az igaz, hogy felséged igen rossz napokat látott.

- És sajnos, a legrosszabbak talán még csak ezután következnek - felelte Károly.

- Felség, reméljük a legjobbat!

- Ó, gróf úr - szólt Károly a fejét rázva -, tegnap estig reméltem, és mint jó keresztény reméltem, esküszöm rá.

Athos kérdő tekintettel nézett a királyra.

- Ó, a történetet nem nehéz elmesélni: száműztek, kifosztottak, megvetettek, mégis elhatároztam, hogy bármily nehezemre esik is, még egyszer és utoljára szerencsét próbálok. Nincs-e odafönn megírva, hogy családunkra minden szerencse és minden szerencsétlenség örökösen Franciaországból árad? Tudja, hogy ez nem üres beszéd, gróf úr, hiszen ott volt ama franciák között, akik kitartottak szerencsétlen apám mellett a csata napjaiban, és később halála napján a vérpadon.

- Felség - szólt Athos szerényen -, nem egyedül voltam ott, társaimmal együtt mindent megtettünk, ami ilyen körülmények közt kötelessége a nemesembernek. Ennyi az egész. De felséged megtisztel azzal, hogy elbeszéli történetét...

- Igaz! Tehát volt egy pártfogóm... Bocsásson meg, hogy habozom elmondani, de egy Stuart számára, és megértheti, hiszen oly megértő lélek, gróf úr, nehéz kimondani a szót: „pártfogóm”, szóval volt egy pártfogóm: az unokafivérem, a hollandiai *stathouder*,³⁵ csakhogy Franciaország közbelépése, vagy legalábbis jóváhagyása nélkül a stathouder nem kezdeményezhet semmit. Én tehát eljöttem Franciaország királyához, hogy jóváhagyását megnyerjem, de a király elutasított.

- A király elutasította felségedet?!

- Ó, nem a király: igazságot kell szolgáltatnom fivéremnek, Lajosnak: Mazarin úr utasított el.

Athos az ajkába harapott.

- Most talán azt gondolja magában, gróf úr, hogy Mazarintól nem is várhattam egyebet - mondta a király, észrevéve ezt.

- Csakugyan így gondoltam, felség - szólt tiszteletteljesen a gróf. - Tudom, milyen hosszú a keze a taljának.

- Én tehát elhatároztam, hogy végére járok a dolognak, és megtudom, mi lesz végképp a sorsom. Azt mondtam Lajos fivéremnek, hogy nem akarom bajba hozni se Franciaországot, se Hollandiát, és ezért magam próbálok meg a szerencsét, mint ahogy már tettem, csak adjon segítségemre kétszáz nemesembert, vagy adjon kölcsön egymilliót.

- És a felelet, felség?

- Hát, uram, ebben a pillanatban valami egészen különös dolgot érzek: a kétségbeesett ember elégtételét. Egyes lelkek, és úgy látom, az én lelkem is ilyen, valami szomorú elégtételt kapnak abban a bizonyosságban, hogy minden elveszett, és ütött a végső bukás órája.

- Ó, remélem, felség - szólt Athos -, hogy még nem jutott el ehhez a szélsőséges gondolathoz.

- Ha így beszél, gróf úr, ha újra akarja éltetni szívemben a reményt, akkor bizonyára nem fogta fel a horderejét annak, amit az imént mondtam. Gróf úr, én elmentem Blois-ba, hogy Lajos fivéremtől alamizsnaként egymilliót kérjek, abban a reményben, hogy ezzel helyreállíthatom trónomat, és Lajos fivérem elutasított. Amint látja, mindennek vége.

- Megengedi felséged, hogy ellentmondjak?

- Lehetséges, gróf, hogy valami nehézfejú embernek tart, aki nem látja át a helyzetét?

---

³⁵ Németalföldi helytartó a XVII-XVIII. században.

- Felség, többször tapasztaltam már, hogy a legreménytelenebb helyzetekben villámként csap le a szerencsés fordulat.

- Köszönöm, gróf. Jólesik olyan szívre találni, mint a magáé, akik annyira bíznak Istenben és a királyság eszméjében, hogy sohase esnek kétségbe a királyok szerencsétlenségén, bármily mélységes legyen is. Szavai, gróf úr, sajnos, olyanok, mint azok az orvosságok, amelyeket biztosaknak neveznek, és amelyek csak a gyógyítható sebeket gyógyítják, de tehetetlenek a halállal szemben. Köszönöm, hogy oly állhatatosan akar vigasztalni, gróf úr. Köszönöm, hogy oly jó volt apámhoz, de ami engem illet, tudom, mihez tartsam magam. Semmi sem menthet meg többé. És lássa, barátom, annyira erős bennem ez a meggyőződés, hogy nekivágtam számkivetésem útjának az én jó öreg Parrymmal együtt. Visszatérek Hollandiába, a felajánlott remetei magányba, ott élem le kínzó fájdalmam napjait. Ott, higgye meg, gróf, nemsokára mindennek vége lesz, ott gyorsan jön majd értem a halál, hiszen oly sokszor hívja őt ez a test, amelyet marcangol a lélek, az égbe vágyó lélek.

- De hiszen felségednek anyja, nővére, fivérei vannak, felséged a család feje, tehát hosszú életért kell imádkoznia Istenhez, nem pedig gyors halálért. Felséged száműzve van, menekül, de azért megvannak a maga jogai, felségednek harcot, ezer veszélyt kell áhítania, nem pedig az örök nyugalmat.

- Gróf - mondta II. Károly kimondhatatlanul szomorú mosollyal -, hallott-e valaha is olyasmiről, hogy egy trónjavesztett király visszaszerezte volna királyságát egy olyan öreg szolga segítségével, mint Parry, és háromszáz tallérral a zsebében.

- Ilyesmiről nem hallottam, felség, de arról már többször is, hogy egy király, akit trónjától megfosztottak, visszaszerezte királyságát erős akarattal, kitartással, barátai segítségével és egymillió frankkal, amelyet ügyesen forgatott.

- Tehát mégse értett meg? Hiszen ezt a milliót kértem kölcsön Lajos fivéremtől, és ő elutasított.

- Felség - szólt Athos -, kegyeskedne-e még néhány percnyi figyelmet szánni arra, amit mondandó vagyok?

II. Károly merőn Athosra szögezte szemét.

- Szívesen, uram.

- Akkor megmutatom az utat felségednek - szólt a gróf, és indult a háza felé.

A királyt dolgozószobájába vezette és leültette.

- Felséged az imént azt mondta, hogy Anglia mai helyzetében egymillióval vissza tudná szerezni trónját.

- Vagy legalábbis megkísérelném, és ha nem sikerül, királyhoz méltón halnék meg.

- Akkor, felség, legyen kegyes ígéretéhez képest figyelmesen meghallgatni, amit még mondani szeretnék.

Károly beleegyezőleg bólintott. Athos egyenesen az ajtóhoz ment, megnézte, nem hallgatózik-e valaki a közelben, kulcsra zárta az ajtót, és visszajött a királyhoz.

- Felség - szólt -, kegyeskedett emlékezni rá, hogy ott voltam a nemes lelkű és nagyon szerencsétlen I. Károly király mellett, amikor hóhérai a Saint-James palotából a Whitehallba vezették.

- Hogyne emlékezném, és mindig emlékezni is fogok rá!

- Felséges uram, szomorú történet ez a király fia számára, és bizonyára sokszor elmondatta magának, nekem mégis most el kell mondanom az egészet újra, s egyetlen részletét sem mellőzhetem el.

- Beszéljen, kérem.

- Midőn felséged királyi atyja fellépett a vérpadra, pontosabban: szobájából az ablaka előtt felállított vérpadra lépett, minden elő volt készítve megmentéséhez: a hóhér eltüntetve, szobája padlójába lyuk vágva, jómagam pedig éppen a gyászos építmény alatt tartózkodtam, amikor deszkái megreccsentek lépteim alatt.

- Parry elbeszélte nekem ezeket a szörnyű részleteket.

- Csakhogy van valami, amit ő sem mondhatott el felségednek, mert csak Isten, felséges atyja és én voltunk tanúi, s még legjobb barátaimnak sem tettem róla említést: „Távolodj el tőlem - mondta a királyi vértanú az álarcos hóhérnak -, csak egy pillanatig tart, és tudom, hogy a tied vagyok, de csak akkor sújts le rám, amikor intek! Nyugodtan akarom elvégezni imádságomat.”

- Bocsásson meg, kérem - vetette közbe II. Károly holtsápadtan -, de mivel a szomorú eseménynek annyi sok részletét ismeri, oly részleteket is, amelyekről senki sem tud, amint az imént említette, nem tudná-e megmondani nekem annak az ördögi bakónak, annak a gyáva gazembernek a nevét, aki álarc mögé rejtette arcát, hogy büntetlenül meggyilkolhassa királyát?

Athos könnyedén elsápadt.

- A nevét? - szólt. - Tudom a nevét, de nem mondhatom meg.

- És mi lett belőle?... Mert Angliában senki se tudja további sorsát.

- Meghalt.

- De remélem, nem ágyban halt meg, nem nyugodt és szelíd halállal, nem a becsületes emberek halálával halt meg.

- Erőszakos halállal halt meg egy rettenetes éjszakán, az emberek haragja és Isten vihara közepette. Teste, amelyet tör döfött át, az óceán mélyére süllyedt. Isten bocsásson meg gyilkosának!

- Jó, menjünk tovább - szólt II. Károly, látva, hogy a gróf nem kíván ennél többet mondani.

- Anglia királya, miután úgy szólt a hóhérhoz, ahogyan említettem, még hozzátette: „Tehát csak akkor sújts le rám, bakó, érted-e, amikor karomat feléd nyújtom, és azt mondom: *Remember!*”

- Csakugyan - felelte Károly tompa hangon -, tudom, hogy ez volt szerencsétlen atyám utolsó szava. De miért mondta ezt, és kinek?

- Annak a francia nemesnek, aki a vérpad alatt volt elrejtőzve.

- Tehát önnek, gróf úr?

- Nekem, felség, és most is a fülemben cseng még minden egyes szava, amely a vérpad fekete lepellel borított deszkáin át jutott el hozzám: „La Fère gróf - mondta a király -, itt van-e?” - „Igen, felség” - feleltem. Ekkor a király előrehajolt.

II. Károly maga is, izgalomban remegve, fájdalomtól marcangolva hajolt Athos felé, hogy szívébe fogadja a gróf szavait. Feje szinte érintette Athosét.

- A király tehát - folytatta a gróf - lehajolt. „La Fère gróf - szólt -, nem menthetél meg. Így volt megírva. És még ha szentségtörést követnék is el, ezt mondanám neked! Igen, szóltam az

emberekhez, szólottam Istenhez, hozzád beszélek utolsónak. Olyan ügyért küzdve, amelyet szentnek hittem, elvesztettem atyáim trónusát, és elherdáltam gyermekeim örökségét.”

II. Károly kezével eltakarta arcát, és égő könny csurrant ki fehér, sovány ujjai közül.

- „Egymillió aranyam maradt - folytatta a király -, a newcastle-i vár pincéjében ástam el, a város elhagyásának pillanatában.”

Károly oly szomorú fájdalommal kapta fel a fejét ezekre a szavakra, hogy mindenkit könnyekre fakasztott volna, aki ismeri ennek a szerencsétlen királynak a sorsát.

- Egymillió! - mormogta. - Ó, gróf!

- „E pénz létezéséről csak neked van tudomásod. Akkor folyamodj hozzá, mikor úgy ítéled, itt az ideje legidősebb fiam hasznára fordítanod. Most pedig, La Fère gróf, mondj búcsút nekem!

- Isten veled, Isten veled, felség!” - kiáltottam.

II. Károly fölemelkedett, és izzó homlokát az ablak üvegéhez támasztotta.

- És akkor történt - folytatta Athos -, hogy a király kimondta a szót: *remember*, és nekem mondta. Amint látja felséged, valóban emlékezem.

Károly nem tudta felindulását palástolni, és Athos látta, hogy válla görcsösen megremeg. Hallotta szívet tépő zokogását. Elhallgatott, mert őt magát is fojtogatni kezdték e keserű emlékek, amelyeknek áradatát a fiatal királyra zúdította.

II. Károly rettenetes erőfeszítéssel úrrá lett érzelmein, elment az ablaktól, visszafojtotta zokogását, és visszaült Athos mellé.

- Felség - mondta a gróf -, mind a mai napig azt hittem, nem ütött még az órája, hogy felhasználjam ezt a végső pénzforrást, de minthogy állandóan szemmel tartom Angliát, tudtam, hogy nincs már messze az idő. A napokban akartam tudakozódni felőle, hogy hol tartózkodik felséged, és fel akartam keresni. De felséged most maga jött el hozzám: ez Isten ujjá, felség.

- Gróf úr - felelte Károly, az izgalomtól még fojtott hangon -, úgy jelent meg előttem, mint Isten angyala, mint megmentőm, akit apám küldött sírjából. De higgye meg, tíz esztendő óta polgárháborúk dúlnak hazámban, felfordulás az emberek között, és feltúrva a föld. Hazám földjében föltehetően éppannyira nincsenek már ott az én aranyaim, mint alattvalóim szívében az irántam való szeretet.

- Felség, a millió rejtkehelyét csak én ismerem, és rajtam kívül senki más nem fedezhette fel, ebben biztos vagyok. Egyébként teljesen lerombolták-e a newcastle-i kastélyt? Vajon kő kövön nem maradt-e belőle, lebontottak-e mindent az utolsó tégláig?

- Nem, a kastély ma is áll, de pillanatnyilag Monk tábornok székel benne. Tehát az egyetlen hely, ahonnan segítséget remélhetnék, ellenségeim kezében van.

- Monk tábornok nem fedezhette fel a szóban forgó kincset, felség.

- Ez igaz, de vajon odamenjek-e és kiszolgáltassam-e magam Monknak, azért, hogy visszaszerezem a kincset? Amint láthatja, gróf, itt mégiscsak a végzet az úr, mert mindig földhöz sújt, valahányszor remény támad a szívemben. Mit is kezdenék egyedül, egyetlen szolgálammal, Parryval, kit már Monk egyszer el is ütött? Nem, nem, gróf, meg kell hajolnunk a végső csapás előtt.

- Amit felséged nem tehet meg, amire Parry nem vállalkozhatik, vajon nem tudnám-e én magam keresztülvinni?

- Ön, gróf? Hát elmenne Newcastle-ba?

- Ha felséged beleegyezik, odautazom - felelte Athos, és meghajolt.

- Hiszen olyan boldog itthon!

- Sohase vagyok boldog, felség, amíg van valami teljesítetlen feladatom, márpedig szent kötelességem, hogy örökjtem felséged vagyona fölött, és magasztos célra fordítsam pénzét. Ha tehát felséged megengedi, együtt utazunk.

- Ó, uram - mondta a király, és meglepedkezvén minden királyi etiketről, Athos nyakába borult -, itt a bizonyosság, hogy van Isten az égben, és hogy ez az Isten néha követeket küld az olyan szerencsétlen emberekhez, akiket földre sújtott a kétségbeesés.

Athos meghatottan, mély tisztelettel köszönte meg az ifjú király szavait, és az ablakhoz lépett.

- Grimaud - kiáltotta -, a lovaimat!

- Hogyan? Máris? - kérdezte a király. - Ó, gróf úr, igazán csodálatos ember!

- Felség - felelte Athos -, semmi fontosabbat és sürgősebbet nem ismerek, mint felséged szolgálatát. Különben is - fűzte hozzá mosolyogva - régi szokás ez nálam, hiszen szolgáltam már felséged királyné nagynénjét³⁶ és felséged királyi apját. Miért éppen most tennék le róla, amikor felségedről van szó?

- Micsoda igaz ember! - sóhajtott a király, majd egy pillanatig elgondolkodott, és így folytatta:

- Nem, nem, mégse tehetem ki ily sok nélkülözésnek. Nincs semmim, amivel megjutalmazhatnám odaadó szolgálatát.

- Ugyan - nevetett Athos -, felséged gúnyolódik, hiszen van egymilliója. Ha én csak felényi vagyonnal rendelkezném, már kiállítottam volna egy ezredet. De hála Istennek, van még néhány tekeres aranyom és egypár családi gyémántom. Remélem, felséged kegyesen megosztja ezt a pénzt alázatos szolgájával.

- Igaz jóbarátjával. Elfogadom, gróf, de azzal a feltétellel, hogy ez a jóbarátom később majd szintén osztozkodik velem.

- Felség - mondta Athos, aki kinyitott egy ládikót, és aranyat és ékszert vett ki belőle -, nézze csak, milyen gazdagok vagyunk. Szerencsére négyen leszünk az útonállók ellen.

Az öröm pirosra festette II. Károly halvány arcát. Látta, hogy Athos lovait az oszlopos csarnok elé vezeti Grimaud, aki már útra készen jelent meg.

- Blaisois, ezt a levelet vidd el Bragelonne vicomte-nak. Akárki kérdi, mondd, hogy Párizsba mentem. Rád bízom a házat, Blaisois.

Blaisois meghajolt, megölelte Grimaud-t, és bezárta mögöttük a rácsos kaput.

---

³⁶ Célzás az Ausztriai Annának tett szolgálatra, lásd A három testőr-t.

Amelyben Aramist keresik, de csak Bazinra bukkannak

Athos Blaisois szeme láttára lovagolt Párizs felé, és távozása óta alig telt el két óra, amikor egy lovag jelent meg tarka szőrű paripán. Megállt a vasrács előtt, és hangos „Hahó!” kiáltással hívta a lovászokat, akik még csoportba verődve a kertészekkel együtt állták körül Blaisois-t. Blaisois volt a cselédség pletykáinak hordozója. A „Hahó”-ra, amelyet Blaisois mester nyilván ismert, visszafordította fejét és felkiáltott.

- D'Artagnan úr!... Hé, ti, gyorsan nyissátok a kaput.

Egy egész raj, valami nyolc szolga futott a vaskapuhoz, amely oly gyorsan kinyílt, mintha pehely lett volna. És valamennyien hajlongtak D'Artagnan előtt, mert tudták, gazdájuknak milyen szívesen látott vendége. Ha az ember tisztában akar lenni a gazdával, nézze meg az inasok szemét.

- Végre - szólt nyájas mosollyal D'Artagnan, s felállt a kengyelben, hogy a földre pattanjon -, hol van kedves barátom, a gróf?

- Hej, uram, nincs szerencséje - szól Blaisois -, és még szerencsétlenebbnek fogja magát érezni a gróf úr, ha megtudja, hogy uraságod itt járt. A gróf úrnak két órával ezelőtt hirtelen útra kellett kelnie.

D'Artagnan egy csöppet sem búsult ezen.

- Jól van - szólt -, látom, hogy változatlanul gyönyörű franciasággal beszélsz. Majd nyelvtant és szép beszédet fogok tanulni tőled, amíg gazdád hazajön.

- Az biz lehetetlen, uram - felelte Blaisois, - mert akkor nagyon soká kellene ám várnia.

- Hát ma már nem jön vissza?

- Nem jön vissza se holnap, se holnapután. A gróf úr hosszabb útra ment.

- Hosszabb útra! - szólt D'Artagnan. - Ugyan mit nem mondasz!

- A tiszta igazat mondom. A gróf úr méltóztatott rám bízni a házat, és a maga tekintélyes és szelíd modorában hozzátette... és csakis nekem mondta: „Ha kérdik, hol vagyok, mondd, hogy Párizsba utaztam.”

- No csakhogy! - kiáltott fel D'Artagnan. - Hát Párizsba ment? Csak ezt akartam tudni. Mindjárt ezzel kellett volna kezdened, fickó... tehát két órával jár előttem?

- Úgy van, uram.

- Nemsokára utolérhetem. Egyedül ment?

- Nem, uram.

- Hát ki van vele?

- Egy nemesember, akit nem ismerek, egy aggastyán és Grimaud.

- Hát ezekkel nem haladhat olyan gyorsan, mint én... Tehát utánuk megyek...

- Meghallgatna-e uraságod egy pillanatra? - szólt Blaisois, könnyedén nekitámaszkodva a ló oldalának.

- Meghallgatlak, ha nem szavalsz hosszan, vagy ha röviden beszélsz.

- Hát, uram, ez a Párizs szerintem bizony ámítás csupán.

- Ejha! - szólt D'Artagnan komolyan. - Ámítás?

- Uram, a gróf úr nem Párizsba utazott, a nyakamat teszem rá.

- És miért gondolod, hogy nem Párizsba ment?

- Megmondom, miért: Grimaud mindig tudja, hova megy a gazdánk, és megígérte nekem, hogy a legelső alkalommal, ha Párizsba megy, egy kis pénzt visz magával, amit a feleségemnek küldök.

- Ó, hát neked feleséged van?

- Csak volt; erről a vidékről való, de a gróf úr azt mondta, túlságosan sokat fecseg, hát én elküldtem Párizsba. Ez bizony néha rosszul esik, de van bizony úgy is, hogy jól jön.

- Megértem, de folytasd, miért nem hiszed el, hogy a gróf Párizsba ment?

- Azért, mert akkor Grimaud nem tartotta volna meg a szavát, szőszegést követett volna el, ami lehetetlenség.

- Ami lehetetlenség - szólt D'Artagnan szórakozottan, mert meg volt győződve, hogy Blaisois igazat mond.

- Hát köszönöm neked a felvilágosítást, derék Blaisois.

Blaisois köszönetképp meghajolt.

- Nézd csak - szólt D'Artagnan -, engem nem a kíváncsiság hajt... Hanem mindenáron beszélnem kell a gazdáddal... Nem árulhatnád el egy szóval?... hiszen olyan szépen beszélsz... elég, ha egy szótagot mondasz, és én már kitalálom, hogy mi dolga van a gazdádnek.

- Szavamra, semmit se tudok, uram... Fogalmam sincs róla, hova ment a gazdám... A hallgatódzás nem kenyerem, és különben is ebben a házban meg van tiltva.

- Hát, kedves barátom - szólt D'Artagnan -, nekem ez ugyan rosszul kezdődik. De nem baj, azt csak tudod talán, hogy mikor fog hazatérni a gróf?

- Éppoly kevésbé, mint azt, hogy hova ment.

- Ugyan, Blaisois, gondolkodj egy kicsit!

- Uram, csak nem kételkedik őszinteségemben? Az bizony nagyon fájna nekem.

- Az ördög vigye el a finom, cifra nyelvedet! - dörmögte D'Artagnan. - Többet érne egy paraszt, abból csak úgy dőlne a szó... Isten veled!

- Alázatos tiszteletem!

„Ebadta fickója - zsémbelt D'Artagnan. - Elviselhetetlen egy alak!”

D'Artagnan még egyszer jól megnézte a házat, megfordította lovát, és útnak eredt, mint aki egyáltalán nem dühös és nincs zavarban.

Amikor a fal végéhez ért és senki sem láthatta többé, eltűnődött:

- Nézzük csak! - és nagyot lélegzett. - Lehetséges, hogy Athos otthon volt? Nem. Az a sok széltozó, aki ott lopta a napot az udvaron, serényebbnek mutatkozott volna, ha rajtok pihen a gazda szeme. Athos elutazott volna?... Megfoghatatlan! A kutyafáját, de fene titokzatos... És különben sem ő az, aki nekem kell. Nekem most egy ravasz és türelmes emberre van szükségem. Az én emberem, tudomásom szerint, Melunben él, egy paplakban. Negyvenöt mérföldnyire innen! Az annyi mint ötödfél napi út! Hát csak rajta, úgyis szép az idő, és én szabad vagyok. Nyeljük a mérföldeket.

És Párizs irányába továbbügetett. A negyedik nap, ahogy kívánta, Melunbe érkezett.

D'Artagnannak az volt a szokása, hogy soha senkitől se kérdezte az utat, sem egyéb felvilágosítást nem kért. Megbízott éber ösztönében, amely sohasem tévedett, harmincéves tapasztalatában, és abban a tudományában, hogy olvasni tudott nemcsak az emberek, hanem a házak homlokáról is.

Melunben csakhamar megtalálta a paplakot egy piros téglás és fehér házat, vadszőlővel befüttatva, amely felkapaszkodott a ház csatornáján, a házfedél ormán pedig kőből faragott kereszt ékeskedett. A ház földszinti terméből olyan zaj, vagy inkább zsidongás hallatszott, mint mikor madárfiókák csipognak, ha a fészekből kikeltek. Az egyik gyermekhang tisztán hallhatóan az ábécé betűit mondogatta. Egy másik, vastag és mégis dallamos hang, csendre intette a fecsegő gyerekeket, és kijavította az olvasó nebuló hibáit.

D'Artagnan megismerte ezt a hangot, és minthogy a földszinti terem ablaka nyitva volt, lova hátáról lehajolt a szőlőfürtök alá és bekiáltott:

- Bazin, kedves Bazinom, adjon isten jó napot!

Egy köpcös, kövér, lapos arcú, szürke hajú ember, akinek rövidre nyírt haja koszorúként övezte borotvált pilisét, amelyet ócska fekete bársonysipka takart, hirtelen fölemelkedett helyéről, amikor meghallotta D'Artagnant. Nem is *fölemelkedett*, helyesen azt kellene mondanunk: felpattant. Bazin valóban felpattant, magával rántva kis székét, amit a gyerekek felszedtek, nagyobb zsidvajgás közepette, mint amekkorát a görögök csaphattak abban a csatában, amelyben vissza akarták szerezni a trójaiaktól Patroklosz holttestét. Bazin nemcsak hogy felpattant, hanem ráadásul kiejtette kezéből az ábécéskönyvet és a pálcáját is.

- Csak nem D'Artagnan úr?!

- De bizony én. Hol van Aramis, azaz d'Herblay lovag... azazhogy megint csak tévedek... hol van a fővikárius úr?

- Ó, uram - szólt Bazin méltósággal -, hát monsignore az egyházmegyéjében van.

- Tessék? - meredt rá D'Artagnan.

Bazin megismételte, amit mondott.

- Mi az ördög! Hát Aramisnak már egyházmegyéje is van?

- Van, uram... miért ne lenne?

- Talán már püspök is?

- De hát hol él uraságod - szólt Bazin elég tiszteletlenül -, hogy még ezt sem tudja?

- Kedves Bazin mester, mi szegény pogányok, kardos ördögök, mi jól tudjuk, hogy ki lett ezredes, ki lett táborszernagy, ki lett Franciaország marsallja; de hogy valaki püspök, érsek vagy pápa lett-e... vigyen el az ördög, ha előbb megtudjuk, mintsem az egész világot körülfutotta a hír.

- Pszt! pszt! - szólt Bazin, szemrehányóan tekintve D'Artagnanra -, ne rontsa el a gyerekeket, akikbe én nemes erkölcsi elveket nevelek.

A gyerekek csakugyan körülrajongták D'Artagnant, megcsodálták lovát, hatalmas kardját, sarkantyúját és harcias külsejét. Különösen erős hangja tetszett nekik, annyira, hogy amikor káromkodott, az egész osztály felkiáltott: „Vigyen el az ördög!” Volt is nagy kacagás, vihogás, lárma, amin pompásan mulatott a testőr, de amitől az öreg tanítómester elvesztette a fejét.

- Ej! - szólt -, hallgattok el azonnal, taknyosok!... Lám, csak meg kellett érkeznie, D'Artagnan úr, és oda minden erkölcsi tanításom... Amint beteszi a lábát, felforgatja a rendet, mint mindig! Valóságos bábeli hangzavar!... Ó, jó Istenem, megőrültek!

És a kitűnő Bazin nyakleveseket osztogatott jobbra-balra, ami csak növelte a gyerekek kiáltozását.

- Legalább ezúttal nem csábíthat el innen senkit - morogta.

- Azt hiszed? - kérdezte D'Artagnan olyan mosolygással, amelynek láttára Bazinnak a háta borsódzott.

- Hol van a gazdád egyházmegyéje?

- Monsignor René most vannes-i püspök.

- Ki nevezte ki?

- A szomszédunk, a főintendáns úr.

- Micsoda? Fouquet?³⁷

- Úgy van.

- Aramis tehát jóban van vele?

- Öméltósága minden vasárnap a főintendáns úrnál prédikál, Vaux-ban, utána pedig együtt mennek vadászni.

- Ne mondd!

- Öméltósága gyakran együtt írja az erkölcsi prédikációkat... izé... a szentbeszédeket a főintendáns úrral.

- Ejha, csak nem beszél versben a püspök úr?

- Uram, az Isten szerelmére kérem, ne tréfálkozzék a szent dolgokon.

- Mondd csak, Bazin, Aramis tehát Vannes-ban van?

- Vannes-ban, Bretagne-ban.

- Ravasz fickó vagy te, Bazin, nem mondasz igazat.

- De hiszen láthatja, hogy a paplak minden szobája üres.

- Csakugyan - szólt D'Artagnan, amint jobban megnézte a házat, amely néptelennek látszott.

- De hát monsignore bizonyára megírta, hogy kinevezték püspökké.

- Mikor nevezték ki?

- Egy hónapja.

- Ó, ami késik, nem múlik. Aramisnak eddig még nem lehetett rám szüksége, de mondd csak, Bazin, miért nem mentél te is a pap gazdáddal?

- Nem tehettem, mert nagy az elfoglaltságom.

- Az ábécé tanítása?

---

³⁷ Fouquet, Nicolas (1615-1680) - mint főkincstárnok, óriási vagyona tett szert, ebből építtette a pompás vaux-i kastélyt és támogatott tehetséges írókat (Molière-t, La Fontaine-t stb.). Sikkasztásai, visszaélései később lelepleződtek, s életét várfogságban fejezte be.

- És a gyóntatás.

- Mi a csuda, gyóntatsz is? Csak nem lett belőled pap?

- Olyan, mintha pap volnék. Hiszen annyira hivatottnak érzem magam rá.

- És a papi rend?

- Hát - felelte Bazin könnyedén -, most, hogy monsignore püspök lett, engem is nemsokára felvesznek a papi rendbe, vagy legalábbis diszpenzációt kapok.

És vígan dörzsölte a kezét.

- Még a jégeső se veri el ezeket az embereket! - dörmögött magában D'Artagnan, és hozzátette: - Adj vacsorát, Bazin!

- Nagyon szívesen!

- Húslevest, csirkét, meg egy üveg bort.

- Szombat van ma, böjti nap, uram.

- Sebaj, fel vagyok mentve alóla - felelte D'Artagnan. Bazin gyanakodva nézett rá.

- Ugyan, ugyan, te képmutató, mondd csak, minek nézel engem? - szólt a testőr. - Ha te, az egyszerű szolga felmentést remélhetsz akármilyen bűnre, akkor én, a püspök gazdád barátja, ne kaphatnék tán felmentést a böjt alól? Ej, légy jó fiú, Bazin, vagy becsületesemre mondom, bepanaszolok a királynál, és tudom Istenem, hogy sohasem gyóntatsz többé! Én vagyok az erősebb, mert a püspökök kinevezése a királytól függ.

Bazin kétszínűen mosolygott.

- A mi hátunk mögött pedig ott van a főintendáns úr - felelte.

- Te, hát te kutyába se veszed a királyt?

Bazin nem felelt, de elég ékesen beszélt a mosolygása.

- A vacsorámat! - parancsolta D'Artagnan. - Már hétre jár az idő.

Bazin hátrafordult, és a legidősebb nebulónak megparancsolta, hogy szóljon a szakácsnénak a vacsora miatt. Ezalatt D'Artagnan a paplakot nézegette.

- No - mondta -, elég szerényen lakik itt a püspök úr öméltósága.

- Vaux-ban azonban gyönyörű kastélyunk van, uram - jegyezte meg Bazin.

- Amely talán szebb, mint a Louvre? - kérdezte gúnyosan D'Artagnan.

- Szebb - felelte Bazin a lehető legnagyobb hidegvérrel.

- Ejha! - mondta D'Artagnan.

D'Artagnan tovább fűzte volna még a beszélgetést és vitatta volna a Louvre elsőbbségét, de észrevette, hogy lova még mindig ott van az egyik kapu vasrácsához kötve.

- Az ördögbe is - szólt -, miért nem törödsz a lovammal? Ilyen paripa nincs a te püspök gazdád egész istállójában.

Bazin sanda pillantást vetett a lóra, és így felelt:

- A főintendáns úr négy lovat adott az istállójából, és a négy ló közül egy is legalább annyit ér, mint ebből a paripából négy.

D'Artagnannak arcába szökött a vére. Viszketett a tenyere, és Bazin fején azt a helyet kereste, ahová lecsaphatna öklével. De hirtelen haragja egyszerre elmúlt. Meggondolta magát, és csak ennyit mondott:

- Milliom ördög! Be jól tettem, hogy otthagytam a király szolgálatát. Mondd csak, derék Bazin, hány testőre van a főintendáns úrnak?

- Annyi a pénze, hogy a király valamennyi testőret megvehetné rajta - felelte Bazin, és becsukva könyvét, nagy pálcasuhogtatás közepette elbocsátotta az iskolás gyerekek hadát.

- Milliom ördög - ismételte egyre D'Artagnan.

És mivel jelentették, hogy tálalva van, a szakácsné után ment az ebédlőbe, ahol már várt rá a vacsora.

D'Artagnan asztalhoz ült, és derekasan nekilátott a csirkepecsenyének.

- Most már bánom - mondta D'Artagnan, miközben beleharapott szép fogaival a szárnyasba, amelyet szemmel láthatólag elfelejtettek meghízalni -, most már bánom, hogy nem mentem szolgálatba ehhez a nagy úrhoz. Hatalmas úr lehet, úgy látszik, az a főintendáns. Az az igazság, hogy mi az udvarban nem tudunk semmiről semmit, mert a nap sugarai miatt nem láthatjuk a nagy csillagokat, amelyek szintén napok, éppen csak kissé távolabb vannak földünkötől.

D'Artagnannak nagy gyönyörúsége telt benne, és ez volt a módszere is, hogy szóba ereszkedett az emberekkel olyan dolgokról, amelyek érdekelték, így hát próbálta meggyúrni tőle telhetőleg Bazin mestert is, de ez kárba vesztett fáradság volt: Bazin egyre csak a főkincstárnok virágos és fárasztó dicséretét zengte, vigyázott a szájára, és semmi titkot sem árult el; csupa jelentéktelen dolgot mondott, úgyhogy végül D'Artagnan, mihelyt vacsoráját befejezte, mogorván a szállása felől érdeklődött. Bazin bevezette őt egy eléggé szerény szobába, ahol egy eléggé kényelmetlen ágyat adott neki. D'Artagnan azonban nem kényeskedett. Azt mondták neki, hogy Aramis magával vitte magánlakosztálya kulcsait, és minthogy D'Artagnan rendes embernek ismerte Aramist, akinek azonban mindig volt valami titkolni- valója a lakásán, nem is csodálkozott ezen. Bár az ágy aránylag kemény volt, D'Artagnan az ággyal éppúgy megbirkózott, mint a sovány csirkével, és minthogy éppoly kitűnően tudott aludni, mint amily jó étvágya volt, éppoly kevés idő kellett neki ahhoz, hogy elaludjék, mint amennyi idő alatt leszopogatta a csirkepecsenye utolsó csontját is.

Amióta D'Artagnan senki szolgálatában nem állt, föltette magában, hogy éppoly mélyen fog aludni, mint amily könnyű álma volt eddig, de hiába tette föl magában, és hiába törekedett, hogy fogadalmát vallásos pontossággal betartsa, éjfél tájban nagy lármára ébredt, amit hintók és lóháton ülő lakájok okoztak. Szobájának falát hirtelen fényes világítás öntötte el; D'Artagnan amúgy ingben kiugrott ágyából és az ablakhoz szaladt.

„Csak nem a király van itt a kíséretével - gondolta, és kidörzsölte szeméből az álmat -, mert olyan fényes és nagyszámú kíséret van a ház előtt, amely csak királyi személyt illet meg.”

- Éljen a főintendáns úr! - kiáltotta torkaszakadtából egy hang az egyik földszinti ablakból. D'Artagnan ráismert a hangra: Bazin volt az, aki egyik kezében zsebkendőt lobogtatott, a másikban meg hatalmas gyertyatartót szorongatott.

Most D'Artagnan azt látta, hogy a legszebb hintóból egy nagyon díszes emberi alak hajol ki, ugyanakkor - és ugyanabból a hintóból - nagy kacagás csendült, amit bizonyára Bazin fura megjelenése váltott ki, és a jókedv végigcsapott a tovarobogó kocsisoron.

„Észre kellett volna vennem, hogy nem a király jött meg - gondolta magában D'Artagnan. - Ha a király lett volna, nem nevetnek ilyen jóízűen.” - Hé, Bazin! - kiáltotta át szomszédjának,

aki mélyen kihajolt az ablakból, hogy minél tovább követhesse szemével a hintót. - Hallod-e, mi volt ez?

- Fouquet úr ment erre - mondta Bazin oktatóan.

- És ez a sok ember?

- Ez Fouquet úr udvara volt.

- Húha! - mondta D'Artagnan. - Mit szólna ehhez Mazarin, ha hallaná?

És visszafeküdt ágyába, miközben azon tűnődött, miért van az, hogy Aramist mindig az ország leghatalmasabb embere támogatja.

- Több szerencséje van-e neki, vagy én vagyok ostobább, mint ő?... Eh!

D'Artagnan, amióta bölcs ember lett, minden gondolatát és minden mondatát ezzel az „Eh!” szóval fejezte be. Azelőtt azt mondta: „Az ántiját!”, ami úgy hangzott, mint sarkantyúpengés, de most megöregedett, és nagy bölcsen ezt mondta: „Eh!”, és ezzel a szócskával fékezte meg minden szenvedélyét.

Amelyben D'Artagnan felkeresi Porthost, de csak Mousquetont találja

Amikor D'Artagnan alaposan meggyőződött róla, hogy D'Herblay fővikárius úr csakugyan nincs otthon, és hogy barátját nem találja meg se Melunben, sem környékén, sajnálkozás nélkül elbúcsúzott Bazintól, sanda pillantást vetett a nagyszerű vaux-i kastélyra,³⁸ amely akkor kezdett abban a fényében ragyogni, ami később bukását okozta, és ajkát összeszorítva, mint aki bizalmatlan és gyanakvó, megsarkantyúzta tarka lovát, miközben így szól magában:

„Sebaj, sebaj, mégiscsak Pierrefonds-ban találom meg a nekem való embert és a szükséges pénzszekeányt. Pedig csak pénzre volna szükségem, minthogy az eszmém kitűnő.”

Meg fogjuk kímélni az olvasót D'Artagnan utazásának prózai részleteitől; elég az hozzá, hogy a harmadik nap reggelén érte el Pierrefonds határát. Oda Nanteuil-le-Haudouinon és Crécyn keresztül érkezett. Már messziről észrevette Orléans-i Lajos kastélyát, amelyet mint afféle királyi domíniumot egy vén portás őrzött, és húsz láb vastag falaival, száz láb magas tornyaival a csodálatos középkori várkastélyok közé tartozott.

D'Artagnan végiglovagolt a fal mentén, szemével méregette a tornyok magasságát, aztán alászállt a völgybe. Már messziről felismerte Porthos kastélyát, mely egy hatalmas tó partján és egy pompás erdő szélén magasodott. Egy ízben már leírtuk olvasónk előtt, most csak emlékeztetjük rá. A szép fák után, a májusi napfény arányában csillogó zöld dombok után, a tollbokrétaszerűen égnek egyenesedő szálerdők sora után, amelyek egészen Compiègne-ig nyúlnak, az első dolog, amit D'Artagnan megpillantott, egy nagy gördülő láda volt, amelyet két lakáj tolt, másik kettő pedig húzott. A ládában valami hatalmas zöld- és arany színű dolog volt, amelyet végigvittek és -toltak a park mosolygó, verőfényes fasorán. Azt a dolgot, amit D'Artagnan látott, messziről nem lehetett felismerni, közelebbről arany színű zöld posztóval bevont hordónak látszott, még közelebbről embernek, vagy inkább kínai bálványnak, s teste alsó része egészen betöltötte a ládát, közvetlen közelből pedig kitűnt, hogy nem más, mint Mousqueton: a haja fehér, és arca piros, mint valami paprikajancsinak.

- Hű, fékomadta! - kiáltott fel D'Artagnan. - Hiszen ez a kedves Mousqueton úr!

- Hej! - kiáltott fel a kövér ember -, hej, micsoda szerencse! Mily öröm! Hiszen D'Artagnan úr van itt... Álljatok meg, gazemberek!

Utóbbi szavai a lakájoknak szóltak, akik részben tolták, részben vonták őt. A láda megállt, és a négy lakáj katonás pontossággal egyszerre vette le zsinóros kalpagját, és egyszerre sorakozott a láda mögé.

- Ó, drága D'Artagnan úr - szólt Mousqueton -, mi kár, hogy nem ölelhetem meg térdét! De amint látja, tehetetlen ember lettem.

- Az ördögbe! Kedves Mousqueton, ez a korral jár.

- Nem, uram, nem a kor teszi, hanem a sok betegeskedés, a gondok.

- Gondjai vannak, Mousqueton? - kérdezte D'Artagnan, körüljárva a ládát. - Megbolondult, kedves barátom? Hiszen, hála Istennek, olyan erős, mint egy három évszázados tölgyfa.

- De a lábam, uram, a lábam! - nyögte az öreg szolga.

---

³⁸ Vaux-le-Vicomte kastélyát Fouquet számára építette Le Vau (1612-1670), a Louvre tervezője, belső díszítését nem kisebb festők végezték, mint Le Brun (1619-1690) és Mignard (1612-1695), parkját pedig Le Nôtre (1613-1700), a versailles-i park alkotója tervezte meg.

- Mi van a lábával?

- A lábam nem akar többé szolgálni.

- Az a hálátlan láb! Pedig, amint látom, jól táplálja, Mousqueton.

- Ó, jaj, e tekintetben a lábam semmit se vethet a szememre - sóhajtott Mousqueton - A testemért mindig megtettem azt, amit tehettem; nem vagyok önző.

És Mousqueton újra felsóhajtott.

„Vajon Mousqueton is báróságra pályázik, hogy ekkorákat sóhajt?” - kérdezte magában D'Artagnan.

- Istenem, a gazdám - szólt Mousqueton, mintegy fájdalmas álmódosásából ocsúdva. - Istenem, öméltósága milyen boldog lesz, ha megtudja, hogy eszébe jutott barátjának.

- A jó Porthos! - kiáltott föl D'Artagnan -, égek a vágytól, hogy megölelhessem.

- Ó - felelte Mousqueton elérékenyülve -, ezt meg fogom neki írni, egész bizonyosan, uram.

- Hogyhogy? - kiáltott fel D'Artagnan. - Megírod neki?

- Azonnal, még ma.

- Hát nincs idehaza?

- Nincs, uram.

- De nincs innen messzire? Vagy messzire ment?

- Ej, mit tudom én, uram, mit tudom én? - szólt Mousqueton.

- Hej, az ántiját! - kiáltott föl a testőr, és türelmetlenül dobbantott a lábával -, a balszerencse kísér! Porthos sincs itthon, pedig annyira szeret otthon ülni.

- Uram, nincs is a báró úrnál otthonülőbb ember... De...

- Hát mi van vele?

- Ha valakit egy jóbarátja hív, hát...

- Jóbarátja?

- Kétségtelenül: a kitűnő D'Herblay úr...

- Szóval Aramis hívatta sürgősen Porthost?

- Megmondom, hogyan történt a dolog, D'Artagnan úr. D'Herblay úr levelet írt a báró úrnak.

- Igazán?

- Mégpedig oly sürgős levelet, uram, hogy a báró úr nyomban itthagytott csapot, papot!

- Mondd el nekem ezt a dolgot, kedves barátom - szólt D'Artagnan -, de mindenekelőtt küldd kissé hátrább ezeket az urakat.

Mousqueton felkiáltott: „Vonuljatok hátrább, gazfickók!”, és tüdejéből olyan hatalmasat fújta, hogy lélegzete szavak nélkül is elfújta volna a négy lakájt. D'Artagnan leült a gyaloghintó rúdjára, és jól kinyitotta a fülét.

- Úgy történt tehát - szólt Mousqueton -, hogy a báró úr levelet kapott D'Herblay fővikárius úrtól, nyolc vagy kilenc nappal ezelőtt, éppen a... mezei gyönyörűségek napján volt. Úgy van, ennélfogva szerdán.

- Hogy érted ezt? - kérdezte D'Artagnan. - Miféle mezei gyönyörűségek napja?

- Hát, uram, annyi mindenféle gyönyörűségünk van ezen a pompás vidéken, hogy egészen zavarban voltunk, és kénytelenek voltunk az élvezetekbe bizonyos rendszert belevinni.
- Ebből ráismerek Porthos rendszeretét! Nekem ilyesmi eszembe se jutott volna. Igaz, hogy örömeim dolgában nem is vagyok elkényeztetve.
- Mi bezzeg el voltunk.
- És hogyan szabályoztátok a gyönyörűségeket, hadd hallom? - kérdezte D'Artagnan.
- Ez egy kissé hosszadalmas história, uram.
- Nem baj, van időnk, meg aztán oly szépen beszél, kedves Mousqueton, hogy valóságos gyönyörűség meghallgatnom.
- Már az igaz - hagyta rá Mousqueton elégtétellel, mert úgy érezte, hogy igazságot szolgáltatott neki -, már az igaz, hogy nagy haladást tettem a báró úr társaságában.
- Halljuk a gyönyörűségek osztályozását, Mousqueton, türelmetlenül várom. Tudni szeretném, hogy alkalmas napon jöttem-e ide?
- Ó, D'Artagnan úr - szólt mélabúsan Mousqueton -, amióta a báró úr elutazott, minden gyönyörűségünk oda!
- Hát akkor, kedves Mousqueton, legalább a régi gyönyörök emlékeit idézze fel.
- Melyik nappal kezdjem?
- Ej, az ördögbe! Kezdje a vasárnap, lévén ez az Úr napja.
- A vasárnap?
- Igen.
- Vasárnap a vallásos gyönyörűségek napja; a báró úr misére megy, beveszi a szent ostyát, meghallgatja a rendes papja prédikációját és tanításait. Ez nem valami mulatságos dolog, de Párizsból várunk egy karmelita szerzetest, aki fel fogja váltani a báró úr házi papját, és aki nagyon szépen beszél, mint mondják. Legalább felébreszt majd bennünket, mert a mostani házipap beszéde alatt mindig elalszunk. Vasárnap tehát a vallásos gyönyörűségek napja. Hétfő: a világi gyönyöröké.
- Ejha - szólt D'Artagnan -, hogy érted ezt, Mousqueton? Mik azok a világi gyönyörűségek?
- Hétfőn, uram, mindig társaságba megyünk, vagy fogadunk látogatókat, vagy látogatóba megyünk; lantot pengetünk, táncolunk, rímeket faragunk, végül a bókók tömjénező hódolatát mutatjuk be a hölgyeknek.
- A pokolba! Ezek aztán a gavallérok, amilyen nincs több a földön! - szólt a testőr, nagynehezen visszafogva nevetőizmait, mert a kacagás valósággal csiklandozta.
- Kedd a tudományos gyönyörök napja - folytatta Mousqueton.
- Ez aztán remek! - szólt D'Artagnan. - Mik azok a tudományos gyönyörök? Mesélj csak erről egy kicsit, kedves Mousqueton.
- A báró úr vásárolt egy földgömböt, majd megmutatom. Akkor, hogy elfoglalja a nagy torony egész belsejét, úgyhogy gazdám karzatot csináltatott a földgömb fölé. Vékony fonalakra és cinkdrótokra oda van erősítve a nap és a hold. Forog az egész, gyönyörű látvány! A báró úr meg szokta nekem mutatni a tengereket és messzi világrészeket. De megfogadtuk, hogy többé nem megyünk el messzire. Nagyon érdekes a földgömb!
- Nagyon érdekes, úgy van! - szólt D'Artagnan. - És szerda minek a napja?

- Szerda, mint már mondtam, lovag úr, a mezei gyönyörűségek napja. Ilyenkor meg szoktuk nézni a báró úr birkáit és kecskéit. A pásztorok pásztorsíp és duda hangja mellett táncolnak, amint meg van írva egy könyvben, amely ott van a báró úr könyvtárában, és amelynek címe: *Pásztorjátékok*. A könyv szerzője már vagy egy hónappal ezelőtt meghalt.

- Nem Racan³⁹ volt a neve? - kérdezte D'Artagnan.

- Úgy van, Racan. De ez még nem minden. Horgászunk néha a kis csatornában, azután pedig megebédelünk, virágkoszorúval a fejünkön. Ebből áll a szerdai nap.

- Teringettét! - mondta D'Artagnan. - Nem rossz nap a szerda. Hát a csütörtök? Mi marad a szegény csütörtöknek?

- Nem szegény a csütörtök sem - felelte Mousqueton mosolyogva. - Csütörtök az olimpiai gyönyörűségek napja. Hej, micsoda pompás nap. Elhozatjuk a báró úr valamennyi fiatal jobbágját, akik aztán diszkoszt vetnek, birkóznak, versenyt futnak. A báró úr úgy dobja a diszkoszt, mint senki más. És ha ökölpárbajt vív, jaj annak, aki szembekerül vele.

- Miért jaj annak?

- Hát bizony, a báró úrnak, sajnos, le kellett mondani a birkózás gyönyörűségeiről. Beverte az emberek fejét, összezúzta állkapcsukat, betörte mellüket. Nagyon érdekes testgyakorlás, de senki se akart kiállni ellene.

- Így tehát az ökle...

- Ó, uram, az ökle erősebb, mint valaha. Ami a báró úrnak a lábát illeti, hát az kissé meggyöngült, ezt ő maga is bevallja. De minden ereje karjába szorult, úgyszólván...

- Úgyszólván öklével ma is leüt egy ökröt, mint valaha.

- Még ennél is többet tud, falakat dönt le. Legutóbb egyik majorosánál vacsorázott, hiszen tudja, milyen népszerű és kedvelt ember a báró úr. Vacsora után tréfából öklével ráütött a falra: a fal összeomlik, a háztető lecsúszik, három férfi és egy öregasszony maradt alatta.

- Szent Isten! És a gazdának nem történt semmi baja, Mousqueton?

- Nem, ő csak egy kis horzsolást szenvedett a fején. A sebét valami vízzel borogattuk, amit az apácák adtak. De az öklének nem történt semmi baja.

- Semmi baja?

- Semmi, uram.

- Pokoliak lehetnek ezek az olimpiai gyönyörűségek! De nem kerülnek-e nagyon sokba? Elvégre is özvegyek és árvák maradnak utána.

- Az özvegyek és árvák tartásdíjat kapnak. A báró úr jövedelmének egytized része le van kötve erre a célra.

- Térjünk át a pénteki napra - szólt D'Artagnan.

- Péntek a nemes és harcias gyönyörűségek napja. Vadászunk, vívunk, sólymokat idomítunk, lovakat törünk be. Végül a szombat a szellemi gyönyörűségek napja: szellemünket műveljük, nézegetjük a báró úr festményeit és szobrait, néha még írogatunk is, és tervrajzokat készítünk, végül pedig elsütjük a báró úr ágyúit.

- Tervrajzokat készítenek, ágyúkat sütnek el?...

---

³⁹ Francia költő (1589-1670), elégiákat és - olasz hatásra - pásztor drámákat írt.

- Úgy bizony.

- Barátom - mondta D'Artagnan -, Du Vallon báró csakugyan a legfinomabb szellemű és legszeretetre méltóbb ember, akit csak ismerek. De azt hiszem, van valami gyönyörűség, amit ti kifejeztetek.

- Ugyan melyiket, uram? - kérdezte Mousqueton aggodalmasan.

- Megfeledeztek a testi gyönyörűségről!

Mousqueton elpirult.

- Hogy tetszik ezt érteni, uram? - kérdezte lesütött szemmel.

- A jó konyhát, a jó bort és a kedélyes poharazgatásokat értem rajta.

- Ó, hát ezeket a gyönyörűségeket nem is számítjuk, hiszen napirenden vannak.

- Derék jó Mousquetonom - szólt D'Artagnan -, annyira lekötött nagyszerű előadásod, hogy a legfontosabb dologról megfeledkeztem. Azt szeretném tudni, hogy mit írt D'Herblay fővikárius úr a gazdádnak.

- Igaz, bizony, a gyönyörűségek lekötötték figyelmünket. Akkor hát elmondom az egész dolgot, úgy, ahogy volt.

- Hadd halljam, kedves Mousqueton.

- Szerdán...

- Vagyis a falusi gyönyörűségek napján?

- Úgy van. Szerdán tehát levél érkezett. A báró úr az én kezemből vette át. Megismertem a címzésről, hogy ki írta.

- No és?

- A gazdám elolvasta a levelet, és felkiáltott: - Gyorsan a lovaimat és a fegyvereimet!

- Szent Isten! - kiáltott fel D'Artagnan. - Csak nem valami párbaj már megint.

- Dehogyan, a levélben csak ez a néhány szó volt:

Kedves Porthos, ha *ekvinokcium* előtt ide akar érné, azonnal keljen útra.
Várom magára!

- Az áldóját! - mondta D'Artagnan elgondolkozva. - Úgy látszik, sürgős volt az ügy.

- Meghiszem azt. Így tehát - folytatta Mousqueton - a báró úr még aznap útnak is indult a titkárával együtt, hogy idejében megérkezessen.

- És meg is érkezett idejében?

- Remélem. A báró úr, aki kissé indulatos ember, hiszen tetszik tudni, egyre csak azt hajtogatta: „Mi a csuda lehet az az *ekvinokcium*? Mindegy! Ugyancsak össze kell szednie annak az *ekvinokcium*nak minden ügyességét, ha előbb akar odaérni, mint én!”

- És azt hiszed, Porthos hamarabb ért oda? - kérdezte D'Artagnan.

- Biztos vagyok benne. Akármilyen gazdag is az az *ekvinokcium*, különb lova mégse lehet, mint a báró úrnak!

D'Artagnan elfojtotta nagy nevetetnékjét, mert Aramis levelének rövidsége gondolkodóba ejtette. Követte Mousquetont, vagyis inkább Mousqueton kordélyát a kastélyig, ott aztán

dúsan terített asztal fogadta, s királyi lakomában részesült, de semmi újat sem tudott meg Mousquetontól: a hű szolga kedvére kisírta magát, de mondani nem mondott semmit.

Éjszakára kitűnő ágyat kapott, de ott is folytonosan Aramis levelének értelmén tűnődött, és azt hánytá-vetette magában, hogy mi köze lehet a napéjgyenlőségnek Porthos ügyeihez. De semmit sem értett a dologból, legfeljebb annyit, hogy valószínűleg a püspök úrnak valami kis szerelmi ügyéről van szó, ami miatt a nappalt egyenlővé kell tenni az éjjellel, és így útra kelt Pierrefonds-ból is, mint ahogy útra vált Melunból, és mint ahogy otthagya La Fère gróf kastélyát is. Ezúttal azonban olyan bánatosan távozott, hogy bátran mondhatjuk D'Artagnan legkomorabb hangulatának. Lehajtott fejével, merőn előreszegezte tekintetét, lába búsan verdeste a ló oldalát, és ebben a bizonytalan álmodozásban, amely néha a legfelségesebb ékesszólássá tud emelkedni, így szólt magában:

„Nincsenek többé barátaim, nincs jövőm, semmim sincs! Erőim széthullottak, mint régi barátságunk vesszőnyalábjai. Csak az öregség vár rám, hidegen, könyörtelenül. Gyászos fátylával beburkolja mindazt, ami megfényesítette, balzsamossá tette ifjúságomat, aztán vállára veszi ezt az édes terhet, és bedobja a halál feneketlen örvényébe.”

Hideg borzongás fojtogatta a derék és bátor gascogne-i szívét, amely pedig oly bátor és erős volt az élet bajaival szemben, néhány percig feketének látta még a feje fölött lebegő felhőket is, síkosnak és fagyosnak érezte a talajt, mintha temetőben járna.

„Hová menjek?... - töprengett magában. - Mit tegyek?... Egyedül... se családom, se jó barátom...” - Eh! - kiáltott fel hirtelen, és jól megsarkantyúzta lovát. A lova egyáltalán nem volt bánatos, hiszen jóllakott pierrefonds-i zabbal, és örömeiben két mérföldet futott egy vágásban.

„Gyerünk Párizsba” - döntött D'Artagnan. És másnap megérkezett Párizsba.

Tíz napjába került ez a kis utazás.

Mit csinált D'Artagnan Párizsban?

A hadnagy a Lombardok utcájában, az Arany Mozsárhoz címzett bolthelyiség előtt szállt le lováról. Egy fehér kötényes, jóképű ember, aki deresedő bajuszát simogatta nagy mancsával, felkiáltott örömeiben, mikor megpillantotta D'Artagnan tarka lovát.

- Lovag úr! - kiáltotta. - Hát megjött?

- Jó napot, Planchet! - szólt D'Artagnan, és meggörnyedt, hogy beléphessen a boltba.

- Gyorsan, gyorsan, hé, valaki! - kiáltotta Planchet. - Vegye át valaki D'Artagnan úr lovát, valaki hozza rendbe a szobáját, és valaki gondoskodjék a vacsorájáról.

- Köszönöm, Planchet! Jó napot, fiúk! - köszönt D'Artagnan az elősiető boltoslegények felé.

- Megengedi, ugye, hogy még elküldjem ezt a kávé, ezt a cukorszirupot és ezt a szőlőt? A főintendáns úr hivatala rendelte? - kérdezte Planchet.

- Csak küldd el, küldd el nyugodtan.

- Egy pillanat az egész, aztán megvacsorázunk.

- Intézkedj, hogy négyszemközt vacsorázhassunk - szólt D'Artagnan -, beszél-nivalóm van veled.

Planchet sokatmondó pillantást vetett hajdani gazdájára.

- Ó, sose nyugtalankodj, csupa kellemes hírt hozok - jegyezte meg D'Artagnan.

- Akkor jó! Akkor jó!...

Planchet fellélegzett, D'Artagnan pedig egyszerűen letelepedett egy bálára, és szemügyre vette a helyiséget. A bolt jól fel volt szerelve. Gyömbér, fahéj és törött bors illatát lehetett érezni, az utóbbi D'Artagnant tüszentésre ingerelte.

A boltoslegények szíve dagadt a büszkeségtől, hogy oly hírneves katona, igazi testőrtiszt van a boltban, aki gyakran érintkezik a királlyal, és szinte lázban égtek, oly lelkesen jöttek-mentek, a vevőket viszont csak úgy kutyafuttában szolgálták ki, amit némelyikük rossz néven is vett.

Planchet beszédte a pénzt, és míg számolt, udvariasan oda-odaszólt régi gazdájához. Planchet a vevőivel kurtán és felsőbbbséges bizalmassággal beszélt, mint afféle gazdag kereskedő, aki szolgálatára áll az egész világnak, de maga nem vár senkitől semmit. D'Artagnan gyönyörűséggel figyelte ezt az árnyalatot, s hogy miért, azt később még megmagyarázzuk. Lassankint leszállt az éj, és végre Planchet elvezette D'Artagnant egy első emeleti szobába, ahol bálák és ládák közt pompásan terített asztal várta a két lakomázót.

D'Artagnan felhasználta a kis szünetet, hogy alaposan szemügyre vegye Planchet arcát, amelyet egy éve nem látott. Bár az eszes Planchet megpocakosodott, arca nem fújódott fel. Ragyogó tekintete még mindig könnyen futkosott ide-oda mély szemüregében, és a háj, mely az emberi arc minden kiugró és jellemző részét egybedagasztja, nem borította még el kiugró pofacsontját, a ravaszság és kapzsiság jelét, sem hegyes állát, vagyis a furfang és kitartás jelét, Planchet éppolyan méltósággal trónolt ebédlőjében, mint a boltjában. Egykori gazdájának egyszerű, de valódi párizsi vacsorát adott, a pék kemencéjében sült pecsenyét, hozzá főzelék-körítést, aztán salátát, és végül csemegét, amely az ő boltjából származott. D'Artagnannak jólesett, hogy a fűszeres a bálák mögül előkeresett egy palack kitűnő anjoui bort, ami világegyetében legkedvesebb bora volt D'Artagnannak.

- Régen, uram - mondta Planchet kedélyes jósággal -, én ittam a gazdám borát, most pedig boldog vagyok, hogy felajánlhatom a magamét.

- És hála Istennek, még sokáig fogom inni a borát, Planchet barátom, mert én mostantól fogva szabad vagyok!

- Szabad? Szabadságon van, uram?

- Korlátlan szabadságon!

- Csak nem hagyta ott a testőri szolgálatát? - kérdezte Planchet elképedve.

- De bizony, és most pihenek.

- És a király mit szól ehhez?! - kiáltott Planchet, el nem tudván képzelni, hogy a király nélkülözheti D'Artagnan szolgálatát.

- Öfelsége majd mással próbál szerencsét... De minthogy pompás volt a vacsora, és mint látom, jókedvedben is vagy, ez arra ösztönöz, hogy bizalmas dolgokat mondjak neked. Nyisd hát jól ki a füled.

- Nyitom.

Ezzel Planchet inkább nyájas, mint kaján mosollyal felbontott egy palack fehér bort.

- Hadd őrizzem meg a józan eszemet!

- Hej, több kell ahhoz, hogy a fejét elveszítse, uram!...

- Csakhogy most nagyobb szükségem van a józanságra, mint bármikor, mert most a magam számára kell a fejem! De lássuk először is az anyagiakat... Hogy áll a pénzünk?

- Pompásan, uram. Azt a húszezer frankot, amit adott, az üzletembe fektettem, ahol kilenc százalék hasznot hajt, ebből hetet megadok, úgyhogy még nyerek is rajta.

- És változatlanul elégedett vagy?

- A legnagyobb mértékben. Talán megint tetszett pénzt hozni?

- Különbet hoztam!... De van-e szükséged pénzre?

- Ó, dehogy! Hiszen mindenki rám akarja bízni a pénzét! Most kiterjesztem az üzletemet.

- Ez már régi terved.

- Bankszerű üzletbe akarok bocsátkozni... Megveszem megszorult társaim áruit, és pénzt kölcsönzök azoknak, akik nem tudnak fizetni.

- Uzsoramentes kölcsönt?

- Ó, uram, a múlt héten két párbajom volt az „uzsora” kifejezés miatt, amelyet az imént használt.

- Hogyan?

- Mindjárt meg fogja érteni: egy kölcsönről volt szó... A kölcsönvevő biztosítékképpen félig finomított cukrot adott át nekem, azzal a feltétellel, hogy ha egy bizonyos határidőig nem fizeti vissza a kölcsönt, a cukrot eladhatom. Én tehát kölcsönadtam ezer frankot. Az adós a kölcsönt nem fizette vissza, amire én a cukrot eladtam ezerháromszáz frankért. Az adósom megtudta ezt, és visszakövetelte tőlem a száz tallért.⁴⁰ Én természetesen visszautasítottam a

---

⁴⁰ Egy tallér három frankot ért.

követelését... azzal, hogy a cukrot csak kilencszáz frankért adtam el. Ő erre a szemembe vágja, hogy uzsoráskodom, én pedig felkérem, hogy ismétlje meg ezt a kifejezését kint a városfal mögött is. Minthogy az adósom valaha testőr volt, eljött a találkozóra. A dolog azzal végződött, hogy a bal combját keresztülszúrtam a lovag úr kardjával.

- Az áldóját! Szép kis bankár vagy, mondhatom! - jegyezte meg D'Artagnan.

- Tizenhárom százalékon felül párbajozom - szólt Planchet. - Már én ilyen vagyok.

- Ne követelj többet tizenkét százaléknál, a többit pedig számítsd föl mint jutalékot és alkuszdíjat.

- Igaza van, uram. No és a lovag úr ügye?

- Planchet, az hosszú és bonyodalmas ügy.

- Azért csak tessék elmondani.

D'Artagnan zavartan pödörte a bajuszát, mint aki zavarban van, hogy elárulta magát, és nem bízik abban, akivel bizalmas volt.

- Valami befektetésről van szó? - kérdezte Planchet.

- Úgy van.

- Nagy haszonról?

- Meglehetősen csinos haszonról: négyszáz százalék, Planchet.

Planchet akkorát csapott öklével az asztalra, hogy a rajta levő üvegek mind beleremegtek, mintha megijedtek volna.

- Hogy az istenbe lehetséges ez?

- Azt hiszem, még nagyobb haszon is lehet rajta, de én jobban szeretek kevesebbet mondani - szólt hidegen D'Artagnan.

- A teremburáját! - kiáltott Planchet, közelebb húzódva D'Artagnanhoz. - De hiszen ez pompás dolog volna... Sok pénzt kell befektetni?

- Mindegyikünknek húsz-húszezer frankot.

- Ez az egész vagyona! És mennyi időre?

- Egy hónapra.

- És mennyit fog jövedelmezni?

- Ötvenezer frankot fejenként.

- Óriási összeg!... De ugyancsak meg kell majd verekedni egy ilyen tétért, gondolom!

- Hát, azt hiszem, csakugyan alaposan meg kell majd verekednünk - felelte D'Artagnan a legnagyobb hidegvérrel. - Hanem ezúttal ketten vagyunk, Planchet, és a verekedést én magamra vállalom.

- Ezt nem engedhetem meg, uram!

- Te, sajnos, nem vehetsz részt a dologban, Planchet, mert akkor ott kellene hagynod a boltodat.

- Hát nem Párizsban bonyolítjuk le?

- Nem.

- Talán külföldön?

- Angliában.
  - Anglia csakugyan a spekuláció hazája... - szólt Planchet. - Jól ismerem azt az országot...⁴¹
Milyen természetű ügyről van szó, ha nem vagyok kíváncsi nagyon.
  - Restaurációról, Planchet.
  - Épületek restaurációja?
  - Úgy van, épületé, Planchet; restaurálják a Whitehallt.
  - Hatalmas vállalkozás... És azt tetszik hinni, egy hónap elég?
  - Ezt magamra vállalom.
  - Különben is a lovag úr dolga, és ha egyszer a kezébe veszi...
  - Igen, az én dolgom... Eléggé értek is hozzá... hanem azért szeretném veled is megtanácskozni.
  - Nagy megtiszteltetés rám nézve... csak hát nemigen értek az építészethez.
  - Planchet, nincs igazad, nagyszerű építész vagy te, ebben az ügyben éppen olyan kiváló, mint jómagam.
  - Köszönöm...
  - Bevallom, hogy előbb barátaimnak próbáltam felajánlani, de egyiküket sem találtam otthon... Elég baj ez nekem, mert nem ismerek náluk ügyesebb és merészebb embereket.
  - Ezek szerint tehát ellenfeleink is lesznek, akik vállalkozásunkat meg akarják hiúsítani?
  - Úgy van, Planchet.
  - Égek a kíváncsiságtól, hogy megtudjam a részleteket!
  - Elmondok mindent, Planchet, csak zárd be jól az ajtókat.
  - Máris.
- És Planchet háromszor megfordította a kulcsot a zárban.
- Helyes, most pedig ülj ide mellém.
- Planchet engedelmeskedett.
- Nyisd ki az ablakot, hogy a járókelők és a robogó kocsik zajában az se hallhasson minket, aki véletlenül a közelben van.
- Planchet kinyitotta az ablakot, ahogy parancsolták, és a beözönlő zaj: utcai kiabálás, kocsi-dübörgés, ugatás, sok száz ember lépésének zaja még magát D'Artagnant is majd megsüketítette. Felhörpintett egy pohár fehér bort, és így kezdte előadását:
- Planchet, nagyszerű ötletem van.
  - Ó, erről már ráismerek a lovag úrra - felelte a fűszeres, izgalmában remegve.

---

⁴¹ Planchet A három testőr idején, pontosan: 1628-ban, tehát harminckét évvel ezelőtt járt Angliában, hírt vitt a Winter lord és Buckingham herceg életét fenyegető veszedelemről.

Milyen kereskedelmi társaság alakult a Lombardok utcájabeli Arany Mozsár cég kebelében, hogy D'Artagnan ötletét üzletileg kihasználja?

D'Artagnan egy percnyi szünetet tartott, s ezalatt nemcsak egy ötletét gondolta végig, hanem mintha valamennyi ötletét összeszedte volna.

- Kedves Planchet, alkalmasint hallottál már I. Károly angol király öfelségéről? - kérdezte.
- Sajnos, hallottam róla, hiszen annak idején azért utazott el Franciaországból, hogy az ő segítségére menjen. E segítség ellenére mégis elbukott I. Károly angol király, és bukásában csaknem magával rántotta a lovag urat is.
- Úgy van. Látom, hogy nagyon jó az emlékezőtehetséged, Planchet.
- Az ördögbe! Az volna a csodálatos, ha elveszítettem volna az emlékezőtehetségemet, bármily gyenge különben. Aki egyszer hallotta a különben szófukar Grimaud-t elbeszélni, hogyan hullott le I. Károly király feje, hogyan utaztak az urak fél éjszakán át egy aláaknázott hajón, hogyan merült fel a tengerből a derék Mordaunt aranynyelű törrel a mellében, az nem egyhamar felejt el azt a dolgot.
- Pedig vannak, akik megfeledkeznek róla, Planchet.
- Olyanok, akik nem voltak szemtanúi, és nem hallották Grimaud elbeszélését.
- Nohát, szerencsére te emlékszel rá, akkor nem kell téged egyébre emlékeztetnem, mint arra, hogy I. Károly királynak volt egy fia is.
- Két fia is volt, bizony, bár nem akarom szavait megcáfolni - szólt Planchet. - Egyszer Párizsban láttam is I. Károly második fiát, a yorki herceget, amikor éppen a Palais-Royalba ment; nekem azt mondták, hogy a herceg I. Károly kisebbik fia.⁴² Az idősebbik fiát azonban csak nevével ismerem, de látni nem láttam.
- Éppen erre kell rátérnünk, Planchet. Ez az idősebbik fiú, akit valaha walesi hercegnek hívtak, és akinek neve most: II. Károly, Anglia királya.
- Király, ország nélkül - felelte Planchet.
- Úgy van, Planchet, és hozzáteheted még, hogy szerencsétlen király, mert sokkal szerencsétlenebb, mint a népből való bármely szegény ember, aki Párizs legnyomorultabb negyedében tengődik.

Planchet olyasfajta részvevő mozdulatot tett, amelyet az ember idegenekkel szemben használ, akikkel úgysem tudja magát megértetni. Különben is ebben a politikai érzelmi ügyben nem látott egy szemernyi üzleti ötletet sem, márpedig Planchet szemében az üzlet volt a fontos. D'Artagnan, aki mindig belelátott a dolgokba és az emberekbe, megértette Planchet-t.

- Most jön a dolog veleje - mondta. - Az az ifjú walesi herceg, aki király királyság nélkül, mint ahogy jól mondtad, Planchet, rendkívül érdekel engem. Láttam segítségért könyörögni annál a haszontalan Mazarinnál, segítségért könyörögni XIV. Lajos királynál, aki még gyermek, és úgy tetszett, pedig van valami emberismeretem, hogy a bukott király okos tekintetében, megjelenésének egész előkelőségében, amelyet nyomorában is megőrzött, van valami királyi és valami férfias.

---

⁴² A későbbi II. Jakab (1633-1701); a walesi herceg valóban elsőszülött fia (1630-1685) volt I. Károlynak.

Planchet szótlánul bólogatott, bár mindez, az ő szemében legalább, eddig még nem világította meg D'Artagnan ötletét. D'Artagnan folytatta:

- Én tehát így okoskodtam... Figyelj rám, Planchet, mert most jön a csattanó.

- Figyelek.

- Király nem terem minden bokorban, s a népek nem válogathatnak bennük kedvük szerint. Márpedig ez a királyság nélkül való király az én nézetem szerint olyan mag, amelyik bármely időszakban ki fog virágozni, csak akadjon egy ügyes, tapintatos, és erélyes kéz, amely megfelelően, ügyesen elülteti, jól megválogatva számára a talajt, az éghajlatot és az időjárást.

Planchet csak bólogatott, ami azt mutatta, hogy még mindig egy szót sem ért az egészből.

- „Szegény kis királymag!” - gondoltam, és egészen elérékenyedtem, Planchet, ami aztán azt juttatta eszembe, hátha valami ostobaságot követek el, és épp ezért akartam tanácsodat kérni, barátom.

Planchet elpirult örömeiben és büszkeségében.

- Szegény kis királymagvacska! Felszedlek és elültetlek jó talajba!

- Szent Isten! - fakadt ki Planchet, és olyan pillantással nézett egykori gazdájára, mintha D'Artagnan józan eszében kételkednék.

- No, mi az? - kérdezte D'Artagnan. - Mi bánt?

- Semmi, uram.

- Azt mondtad: „Szent Isten!”

- Ezt mondtam volna?

- Ezt bizony. Talán megértetted már, mit akarok?

- Bevallom, D'Artagnan úr, félek...

- Hogy megértetted, mit akarok? Hogy vissza akarom helyezni a trónjára II. Károlyt? Erre gondoltál?

Planchet felugrott, mintha puskából lőtték volna ki.

- Ahá! Hát ezt nevezte az imént restaurációnak?

- Úgy van, Planchet, vagy nem így nevezik ezt a dolgot?

- Dehogynem, persze. De jól meggondolta?

- Miért?

- Tudja-e, mi van odaát?

- Hol?

- Angliában.

- Hát ugyan mi van Angliában, Planchet?

- Először is, bocsánatot kérek, amiért belebeszélek olyasmibe, ami nem tartozik az üzletemhez. De minthogy üzletet ajánlott... mert, ugyebár, üzleti vállalkozást ajánl?

- Kitűnő üzletet, Planchet.

- Minthogy tehát üzletet ajánlott nekem, jogom van hozzá, hogy beleszóljak.

- Csak szólj bele, bátran, Planchet! Az eszmecseréből születik meg a világosság.

- Tehát minthogy engedelmet adott rá, meg kell mondanom, hogy odaát parlament is van.

- Hát aztán?

- És hadsereg is van.

- Helyes. Van még valami?

- És ott van a nemzet is.

- Ennyi az egész?

- A nemzet, amely maga követelte a megboldogult Károly király bukását és halálát, azért, aki apja volt II. Károlynak. És a nemzet nem akarhatja, hogy meghazudtolják.

- Planchet, barátom - szólt D'Artagnan -, úgy okoskodol, mint valami tök. A nemzet... a nemzet már belefáradt azoknak a furcsa nevű zsolozsmázó uraknak az uralmába. Ha már énekről van szó, kedves Planchet, én úgy tapasztaltam, hogy a nemzetek jobban szeretik a tréfás kis dalokat, mint az egyházi éneket. Emlékezz csak vissza a Fronde-ra. Mennyit daloltak akkor! Ó, azok voltak a szép idők.

- No, nem túlságosan! Kicsi híja, hogy fel nem kötöttek.

- De azért mégse kötöttek fel, ugye?

- Nem.

- És egész vagyonodnak a Fronde dalai közt vetted meg az alapját?

- Ez igaz.

- Nincs hát semmi mondanivalód?

- Dehogy nincs! Megint csak visszatérek a hadseregre és a parlamentre.

- Már mondtam, hogy húszezer fontot kérek Planchet úrtól, és ehhez magam is hozzáadok még húszezeret. Ezzel a negyvenezer fonttal egy egész hadsereget állítok.

Planchet összekulcsolta a kezét. Láta, hogy D'Artagnan komolyan beszél, és joggal hitte, hogy régi gazdája elvesztette az eszét.

- Egy egész hadsereget?... Csakugyan, uram? - kérdezte legnyájasabb mosolyával Planchet, nehogy magára haragítsa az őrületet, s aztán kitörjön rajta a dühroham. - Nagy hadsereget?

- Negyven főből állót - felelte D'Artagnan.

- Negyvenen negyvenezer ellen! Kevés egy kissé! Igaz, hogy D'Artagnan úr egymagában fölér ezerrel, ezt tudom jól, de ugyan hol talál még harminckilenc embert, aki ugyanannyit ér? Vagy ha már meg is találta, honnan vesz annyi pénzt, hogy őket megfizesse?

- Nem rossz okoskodás, Planchet!... Az ördögbe! Még majd az udvarhoz kerülsz!

- Nem, én igazán azt mondom, amit gondolok, és épp ezért kereken kimondom: féltő, hogy az első nyílt ütközetben, amit negyven embere élén vezet...

- Ezért nem is vállalkozom ütközetre, kedves Planchet barátom - nevetett a gascogne-i. - Igen szép példákat ismerünk az ókorból olyan bölcsen vezetett visszavonulásokra és előremenetekre, amiknek lényege nem az ütközet, hanem éppen az ellenség megkerülése. De hiszen neked tudnod kell erről, Planchet, hiszen te vezetted a párizsiaiakat azon a napon, amikor meg kellett volna ütközniük a testőrökkel, és olyan ügyesen csináltad a dolgot, hogy el se mozdultál a Royal térről.

Planchet elnevette magát.

- Igaz - mondta -, hogy ha az a negyven ember állandóan rejtekutakon jár, és nem ügyetlenkedik, van némi reménye, hogy nem verik meg. De elvégre is valami cél, amit el akar érni, mégis lebeg a szeme előtt, nem?
- Kétségkívül. Elmondom tehát, milyen módszer segítségével képzelem a lehető leggyorsabban visszahelyezni a trónra II. Károlyt.
- Helyes! - kiáltott Planchet, fokozva figyelmét. - Halljuk a módszert. De előbb meg kell jegyezmem, hogy valamiről megfeledeztünk.
- Miről?
- Nem kell számolnunk a nemzettel, amely jobban szeret pajkos dalokat énekelni, mint szent énekeket; sem a hadsereggel, amellyel nem ütközünk meg; hanem még mindig megmarad a parlament, az pedig nemigen szokott énekelni.
- De harcolni se szokott. Ugyan, ugyan, Planchet, nem szégyelled magad, hogy okos ember létedre komolyan félsz attól a néhány nagyhangútól, akiket „csonkának” és „nyirbálnak” neveznek. A parlamenttől csöppet se félek!
- Hát ha a lovag urat nem nyugtalanítja, akkor ne is beszéljünk róla.
- Helyes. Térjünk a lényegre. Emlékszel-e Cromwellre, Planchet?
- Sokat hallottam róla.
- Rettenetes kemény harcos.
- Hát még milyen rettenetes nagyevő!
- Hogyhogy?
- Hát egyetlen falással lenyelte Angliát.
- És mondd csak, Planchet, mi történt volna, ha egy nappal később valaki viszont felfalja Cromwellt...
- No de kérem, a matematika egyik alapelve, hogy a tartalmazó nagyobb, mint a tartalom.
- Nagyon helyes!... Éppen ez a mi ügyünk!
- Csakhogy Cromwell meghalt, és őt már a sírja tartalmazza.
- Kedves Planchet barátom, örömmel látom, hogy nemcsak matematikatudós lettél, hanem filozófus is.
- Uram, a boltomban mindig elolvasom a nyomtatott papírokat, amelyeket csomagolásra használok, és sokat tanulok belőlük.
- Remek! Akkor tehát tudod, minthogy a matematika és a filozófia mellett bizonyára egy kis történelmet is tanulsz, hogy a nagy Cromwell után egy egészen kicsi Cromwell következett.
- Tudom, Richardnak hívták, és úgy tett, mint D'Artagnan úr: beadta lemondását.
- Nagyon jól tudod! A nagy Cromwell után, aki meghalt és a kicsi után, aki lemondott, egy harmadik következett. Ezt Monknak hívják. Rendkívül ügyes tábornok, sohasem harcol, roppant ügyes diplomata, mert sohasem beszél, és mielőtt jó reggelt kívánna valakinek, tizenkét óra hosszat töpreng, és végül is jó estét kíván neki, és valóságos csoda, hogy ez mindig helyes is.
- Hát ez csakugyan nagyszerű - felelte Planchet. - De ismerek én egy másik politikust is, aki rendkívül hasonlít Cromwellre.

- Nem Mazarint gondolod?

- De bizony őt!

- Igazad van, Planchet; csak hogy Mazarin nem pályázik Franciaország trónjára, és ez nagy különbség. Hát ez a Monk, aki már kiszedte tányérjára a jól megpirított Angliát, és éppen a száját nyitja, hogy bekapja, és aki II. Károly embereinek, sőt magának II. Károlynak is azt mondta: *Nescio vos...*

- Nem tudok én angolul - jegyezte meg Planchet.

- Nem baj, tudok én - felelte D'Artagnan. - *Nescio vos* annyit jelent: „Nem ismerlek benneteket.” Amint ez a Monk, Angolországban ez a hatalmas embere lenyelte a falatot...

- Akkor? - kérdezte Planchet.

- Akkor, barátom, odamegyek a negyven emberemmel, egyszerűen elfogom ökelmét, becsomagolom, és elhozom Franciaországba, ahol káprázó szemem előtt két lehetőség tárul fel.

- Az enyém előtt is! - kiáltott Planchet lelkesülten. - Ketrecebe zárjuk, és pénzért mutogatjuk.

- Hát, Planchet, ez egy harmadik lehetőség, nem is gondoltam rá, te fedezted föl.

- De jónak találja?

- Már hogyan találnám jónak? De azt hiszem, az én terveim jobbak.

- Halljuk hát a terveit.

- Először is: váltságdíjat tűzök ki.

- Mekkora?

- Ezer ördög és pokol! Egy ilyen fickó csak megér százezer tallért!

- Hogyan érné meg!

- Hát látod, először is: kikötök érte százezer tallér váltságdíjat.

- Vagy pedig?...

- Vagy pedig, ami még többet ér, kiszolgáltatom Monkot II. Károly királynak, aki ezek után maga restaurálhatja magát, és ha már ott ül a trónon, megfizeti nekem a százezer tallért. Ez tehát az én ötletem. Mit szólsz hozzá, Planchet?

- Nagyszerű ötlet, uram! - kiáltott Planchet reszketve izalmában. - De hogyan jutott erre az eszmére?

- Hirtelen támadt bennem egy reggel a Loire partján, mikor XIV. Lajos, szeretett királyunk, könnyét hullatta Mancini kisasszony szép kezére.

- Uram, mondhatom, az eszméje pompás. De...

- Mi az? „De” is van?

- Már megbocsásson, de tudja, az egész eset hasonlít kissé annak a szép medvének a bőréhez, amit el akartak adni, mielőtt még a medvét elejtették volna. A Monk elfogása nem lesz ám olyan könnyű dolog. Verekedni kell majd.

- Minden bizonnyal, de hiszen azért állítok egy egész hadsereget.

- Ahá, ahá, értem már. Tehát rajtaütés! Akkor pedig diadalmaskodik is, uram, mert az efféle összecsapásokban felülmúlhatatlan.

- Hát szerencsém szokott lenni - felelte büszke szerénységgel D'Artagnan. - Hiszen, ha eszmém kivitelénél velem volna a kedves, jó Athos, a derék Porthos és a ravasz Aramis, gyerekjáték volna az egész. De, sajnos, barátaimat mintha a föld nyelte volna el. Sehol se találom őket. Így hát magam indulok útnak. De mondd, jónak találod-e ilyenformán ezt a vállalkozást, és előnyösnek a pénzbefektetést?

- Nagyon jónak! Túlságosan jónak!

- Hogyhogy?

- Azért, mert a szép dolgok sohasem idejében történnek.

- Ez aztán szent igaz, Planchet, bizonyítja az is, hogy én vállalkozom rá. A te számodra egészen kitűnő polgári haszon lesz a dologból, az én számomra pedig érdekes kis eset. Az emberek azt fogják mondani: „Íme, ilyen volt D'Artagnan úr öregségében.” Emlegetni fognak a társasági történetekben, talán még a történelemben is. Én nagyon vágyódom a dicsőségre!

- Uram - kiáltott fel Planchet -, ha arra gondolok, hogy ez az óriási terv itt érett meg nálam, a nyerscukrom, aszalt szilvám és fahéjam közt, az üzletemet valóságos palotának látom.

- Vigyázz, Planchet, vigyázz. Hacsak neszt veszik is a dolognak, a Bastille vár mindkettőnkre. Tehát légy óvatos, barátom, mert mi most ketten összeesküvést szövünk, és Monk úr Mazarin úr szövetségese; jó lesz résen lenni.

- Ha valakit az a megtiszteltetés ér, hogy D'Artagnan úrhoz tartozhatik, akkor nem ismer félelmet, és ha az embernek ráadásul az a szerencséje, hogy önnel üzleti összeköttetésbe kerülhet, az ember tud hallgatni.

- Nagyon helyes! A hallgatás még inkább a te érdeked, mint az enyém, hiszen én egy hét múlva Angliában leszek.

- Utazzon el, uram, utazzon el! Mennél hamarább, annál jobb!

- Tehát lesz pénz?

- Holnap lesz pénz is, holnap megkapja tőlem a pénzt. Aranyban akarja, vagy ezüstben?

- Aranyban, úgy kényelmesebb. De hogyan rendezzük a kettőnk dolgát? Szeretném tudni.

- Ó, Istenem, hát ez a legegyszerűbb dolog a világon: nyugtát ad nekem az összegről, és kész.

- Nem, nem - tiltakozott élénken D'Artagnan -, rendnek kell lenni.

- Magam is így gondolom... De hát D'Artagnan úrral szemben...

- És ha meghalok odaát, ha megöl egy puskagolyó, vagy belehalok a sörivásba?

- Higgye meg, uram, hogy halála annyira megrendítene, hogy a pénzzel nem is törődnék.

- Köszönöm, Planchet, de azért, mint két ügyvéd, annak rendje és módja szerint szerződést kötünk, olyasfélét, amit társasági szerződésnek is lehetne nevezni.

- Ahogy kívánja, uram.

Planchet tollat, tintát és papirost hozott.

D'Artagnan fogta a tollat, belemártotta a tintába és írni kezdett.

Szerződés, mely egyrésztől D'Artagnan volt királyi testőrhadnagy (lakik a Tiquetonne utcában a *Gödölyéhez* címzett fogadóban), másrésztől Planchet fűszeres (lakik a Lombardok utcájában, az *Arany Mozsár* fűszerüzlet címén) között, az alanti pontokban jött létre:

Szerződő felek megegyeznek a következőkben:

D'Artagnan úr eszméjének keresztülvitelére 40 000 frank tőkével betéti társaság alakul.

Planchet úr, aki ismeri és minden tekintetben helyesli D'Artagnan úr eszméjét, húszezer frankot fizet D'Artagnan úr kezéhez.

Planchet úr nem követeli sem a tőkét, sem pedig az érte járó kamatokat mindaddig, amíg D'Artagnan úr vissza nem tér angliai útjáról.

D'Artagnan úr viszont kötelezi magát, hogy húszezer frankkal maga is hozzájárul a húszezer frankhoz, amit Planchet úr letett.

D'Artagnan úr a fent nevezett negyvenezer franknyi összeget a legjobb belátása szerint, de mindenképp az alább megnevezett ügy érdekében használja fel.

Azon a napon, amikor D'Artagnan bármily módon visszahelyeztette II. Károly király öfelségét Anglia trónjára, Planchet úrnak a kezéhez lefizet...

- Százötvenezer frankot - szólt naivul Planchet, látva, hogy D'Artagnan habozik.
- Az ördögbe! - felelte D'Artagnan. - Nem lehet felesben osztozkodni, nem lenne igazságos.
- De hiszen a pénzt egyenlő összegben fizetjük be, D'Artagnan úr - jegyezte meg Planchet félénken.
- Igaz, de hallgasd meg a záradékot, kedves Planchet, és ha nem találsz minden pontját méltányosnak, akkor legfeljebb töröljük.

És D'Artagnan így folytatta az írást:

Mínthogy azonban D'Artagnan úr a társuláshoz húszezer frank tőkéjén kívül idejét, ötletét, tevékenységét és saját bőrét is adja, vagyis csupa olyan dolgot, amit rendkívül sokra becsül, kivált a legutóbbit, D'Artagnan úr a háromezerezer frankból kétszázszázötvenet megtart magának, vagyis az összeg kétharmad részét.

- Rendben van - jegyezte meg Planchet.
- Igazságos így? - kérdezte D'Artagnan.
- Tökéletesen, uram.
- És be fogod érni egyszázszázötvenet frankkal?
- A kirilájomát! Meghiszem azt, hogy beérem. Egyszázszázötvenet frankot kapok húszezerért!
- És ne felejtse el, hogy egy hónap alatt!
- Egy hónap alatt?
- Ennyit kérek tőled.
- Uram - mondta nagylelkűen Planchet -, hatheti határidőt adok.
- Köszönöm - felelt udvariasan a testőrtiszt.

Ezek után a szerződő felek újra átolvasták a szerződést.

- Tökéletes! Maga a megboldogult Coquenard, Du Vallon báróné első férje se csinálhatta volna meg jobban.
- Azt hiszed? No, akkor írjuk alá.

Mind a ketten aláírták a nevüket.

- Így aztán - szólt D'Artagnan - nem fogok tartozni senkinek.

- De én mindig adósa leszek a lovag úrnak - felelte Planchet.

- Nem, mert bármilyen szeretettel ragaszkodom is a bőrömhöz, meglehet, hogy Angliában hagyom, és te akkor mindenedet elveszíted. Az áldóját, majdnem elfelejtettem ideírni a legfontosabb záradékot. Már írom is:

Abban az esetben, ha D'Artagnan úr áldozatul esnék vállalkozásának, az elszámolás megtartottnak tekintendő, és Planchet úr ezennel nyugtatványt ad D'Artagnan úr elköltözött lelkének a húszezer frankról, amelyet a fentnevezett társaság pénztárába befizetett.

Erre a záradékra Planchet kissé összeráncolta szemöldökét. De meglátva egykori gazdája csillogó szemét, izmos kezét, hatalmas és hajlékony termetét, megint visszatért a bátorsága, és ingadozás, habozás nélkül aláírta a záradékot is. D'Artagnan hasonlóképpen cselekedett. Így jött létre az első ismert társulási szerződés. A formával és ötlettel azóta nyilván sokan visszaéltek.

- Most pedig - szólt Planchet, még egyszer teletöltötte a testőr poharát - tessék aludni menni, kedves jó uram.

- Nem a - felelte D'Artagnan -, mert a dolog legnehezebbje még hátravan, és ezen fogok majd tűnődni.

- Eh! - szólt Planchet. - Én annyira bízom D'Artagnan úrban, hogy nem adnám oda jövődő százezer frankomat mai kilencvenezerért!

- Az ördög vigyen el engem! - mondta D'Artagnan. - Azt hiszem, igazad van!

Ezzel D'Artagnan fogta az egyik gyertyatartót, felment a szobájába és lefeküdt.

Amelyben D'Artagnan a Planchet és Társa cég érdekében útra készülődik

D'Artagnan úgyszólván egész éjszaka gondolkodott, úgyhogy másnap reggelre el is készült tervével.

„Úgy lesz majd! - mondotta, amint felült az ágyban, és könyökét térdére, arcát tenyerébe támasztotta. - Úgy lesz majd! Kiválasztok negyven elszánt és erős embert, olyan emberek közül, akik valami rossz fát tettek a tűzre, de akik fegyelemhez vannak szokva. Ígérek mindegyiknek ötszáz frankot egy hónapra, arra az esetre, ha visszatérnek. Ha nem térnek vissza, nem kapnak semmit, illetve a nekik járó zsold felét megkapják hozzátartozóik. Ami az ételmezt és a szállást illeti, ez az angolok gondja, akiknek sok marhájuk van a legelőn, szalonájuk az éléstárakban, baromfijuk a baromfiudvaron és búzájuk a magtárakban. Felajánlom szolgáltatomat ezzel a csapattal Monk tábornoknak. Szívesen el fogja fogadni. Megnyerem bizalmát, és amilyen hamar csak lehet, visszaélek vele.”

Itt azonban megakadt D'Artagnan, abbahagyta a tűnődést, a fejét csóválva, azután így folytatta:

„Nem, ilyesmit el sem merek mondani Athosnak: következképp nem túlságosan tisztességes módszer. Erőszakhoz kell folyamodnom; bizonyos, hogy ezt kell tennem, de anélkül, hogy bármilyen tekintetben is kockáztatnám becsületemet. Negyven emberrel mint szabadcsapat fogok kóborolni. Igen, de ha szembekerülök nem negyvenezer angollal, ahogy Planchet mondja, hanem egyszerűen csak négyszázzal? Akkor megvernek, tekintve, hogy negyven harcosom közül legalább tíz hígvelejű lesz, tízen ostobaságból tüstént agyon hagyják ütni magukat. Nem; alighanem lehetetlen negyven megbízható embert találni; ennyi nincs. Be kell érnem harminccal. Ha csak harminc emberem van, jogom van elkerülni a fegyveres összeütközést, embereim kis száma miatt, s ha mindazonáltal megütközünk, sokkal jobban biztosítja számomra az áttekintést harminc ember, mint negyven. Azonkívül megtakarítok ötezer frankot, vagyis tőkémnek egynyolcad részét, és ez már megéri a fáradságot.

Helyes, tehát harminc emberem lesz. Három csoportra osztom őket; szétszéledünk a vidéken, azzal a szigorú utasítással, hogy egy megbeszélte időpontban ismét gyülekezzünk: tíz-tíz embert számláló csapatokban nem keltünk gyanút, és észrevétlenül jutunk át mindenütt. Igen, igen, harminc, ez igen kitűnő szám. Háromszor tíz, három, ez isteni szám. És egy harminc emberből álló század, ha együtt van, mégsem megvetendő dolog.

Ó, én szerencsétlen! - folytatta töprengését D'Artagnan. - Harminc lóra is szükségem van, de ez kész tönkremenés. Hol az ördögbe volt az eszem, hogy megfeledeztem a lovakról. Pedig arról álmodni sem lehet, hogy ilyen vállalkozást lovak nélkül lehessen megvalósítani. Jól van, nem bánom, hozzájuk meg ezt az áldozatot, de a lovakat ott helyben szerezzük be - hiszen nem rosszak a lovak arrafelé.

De, a mennykő csapjon belé, elfelejtettem, hogy három csapathoz természetesen három parancsnok is kell, és itt a bökkenő: a három parancsnok közül egy már van, én volnék az; igen, de a másik kettő magában annyiba fog kerülni, amennyibe az egész csapat kerül. Nem, tiszta sor, hogy csak egy hadnagyra van szükségem. Ez esetben azután húsz emberre korlátozom a csapatot. Jól tudom, hogy húsz ember kevés; minthogy pedig már harminc embernél elhatároztam, hogy nem keresem az összecsapást, ezt húsz emberrel annál inkább megtehetem. A húszas kerek szám, s a lovak száma is csökken tízzel, amit szintén tekintetbe kell venni... és azonkívül egy jó hadnagygal...

- Teringette! Milyen szép dolog is a türelem és az előrelátás! Nem negyven emberrel akartam-e hajóra szállni, és most megelégszem hússzal, akiktől ugyanazt az eredményt várom. Egyszerre tízezer ezüsttallért takarítok meg, és nagyobb biztonságra teszek szert; ez már valami. Most még csak arról van szó, hogy megtaláljam azt a hadnagyot, találjuk meg hát, és azután... Nem könnyű dolog; derék, bátor emberre van szükségem, önmagam másodpéldányára. Igen ám, de ez a hadnagy tudni fogja titkomat, és mert a titok egymilliót megér, s mert én az emberemnek csak ezer frankot, legfeljebb ezeröttszázat fizetek, az emberem a titkot el fogja adni Monknak. Az áldóját! Hát akkor nem kell hadnagy. Különb is: ennek az embernek, ha olyan néma lesz is, mint Püthagoras⁴³ valamelyik tanítványa, lesz egy kedvenc katonája a csapatban, azt megteszi altisztnak; a katona végére jár majd a titoknak, még ha a hadnagy becsületes is, és nem akarja eladni. Akkor az altiszt, aki kevésbé becsületes és kevésbé becsvágyó, az egészet odaadja ötvenezer frankért. Tyű! Nem lehet! Határozottan nem lehet hadnagyot alkalmaznom. De akkor nem oszthatom csapatom kétfelé, és nem léphetek akcióba egyszerre két helyen... De miért is kellene két helyen működnünk, holott csak egy embert kell elfognunk? Miért gyengítsem csapatomat azzal, hogy jobb felét az egyik helyre, a bal felét a másikra állítom?

Egyetlen csapat lesz, az ántiját! Egyetlen, de annak D'Artagnan a parancsnoka. Tyúha, nagyon jó! Csakhogy húsz ember, ha egy csapatban cirkál, mindenki előtt gyanús; nem szabad, hogy húsz lovast lássanak együtt portyázni, különben kiküldenek ellenük egy egész századot, amely megkérdezi a jelszót, és látván, hogy zavarba hoz vele, lepuffantja D'Artagnan urat egész csapatával egyetlenben, akár a nyulakat a hajtóvadászaton.

Az emberek számát tízre korlátozom tehát; ily módon egyszerűen és egyöntetűen lehet cselekedni, kénytelen leszek óvatos lenni, ami már fél sikert jelent olyan vállalkozásnál, amilyenbe én fogok: az emberek nagy száma talán még behajszolt volna valamilyen ostobaságba. És tíz lovat venni vagy szerezni, az már gyerekjáték. Hej, de pompás eszme, és mennyivel nyugodtabban kering a vér máris az ereimben. Nem lesz gyanú, nem kell majd jelszó, nem lesz veszély. Tíz ember az béres vagy háziszolga. Tíz embert, akik áruval megrakott lovakat vezetnek, mindenütt megtűrnék, mindenütt szívesen fogadnak. A tíz ember a Planchet és Társa cég számára utazik, melynek üzlete Franciaországban van. Ez ellen mit sem lehet szólni. A tíz ember munkásruhát fog viselni, jó vadászkeszük lesz, jó puskájuk a nyeregkápájukon, jó pisztolyuk a tarsolyban. Sohasem zavarja őket semmi, mert nincs rossz szándékuk. Lehet, hogy tulajdonképpen csempészek, de baj az? A csempészt nem kötik fel, mint azt, aki többnejűségben találtatik. Legrosszabb esetben is csak az történhetik, hogy elkobozzák árunkat. Hát ki bánja, ha elkobozzák az árunkat?! Valóban kitűnő terv. Csak tíz embert toborzok, tízet, akik olyan elszántak, mintha negyvenen volnának, akik annyiba fognak kerülni, mint négy, akiknek biztonság okáért egy árva szót sem szólok tervemről, hanem egyszerűen csak azt mondom nekik: - Fiúk, merész vállalkozásra indulunk! Így aztán ördög legyen a talpán, aki túljár az eszünkön! Tizenötezer frank megtakarítás! A húszhoz képest óriási összeg!!”

D'Artagnant megnyugtatta elmés számítása, elhatározása megszilárdult, és eltökélte, hogy semmit sem változtat rajta. A névsoron, amelyet felülmúlhatatlan emlékezőtehetsége őrzött, tíz kiváló ember volt felírva, valamennyien az olyan kalandorok fajtájához tartoztak, akikkel mostohán bánt a sors, vagy akiket az igazságszolgáltatás zaklatott. Mikor mindezt végiggondolta, D'Artagnan felkelt, és tüstént elindult emberei keresésére, de előbb meghagyta Planchet-nak, hogy ne várja ebédrel, de talán még vacsorával sem. Másfél nap alatt bejárta

---

⁴³ Görög matematikus és filozófus (i. e. kb. 580-500); a hagyomány szerint aszketikus életmódot követelt tanítványaitól.

Párizsban a lebujszókat, learatta a termést, és anélkül, hogy a kalandorokat egymással összeengedte volna, csinos kis gyűjteményt állított össze ijesztő külsejű emberekből, akik silányabban beszéltek franciául, mint ahogy az angol nyelvet törték, amelyet majd használniuk kell.

Jórészt gárdisták voltak, olyan emberek, akiknek érdemeit D'Artagnan különböző alkalmakkor tanulta meg becsülni; dőzsölés, szerencsétlen kardszúrások, váratlan kártyaveszteségek vagy Mazarin úr gazdasági reformjai kényszerítették őket, hogy a homályban és a magányosságban, a zaklatott lelkek e két nagy vigasztalójánál keressenek menedéket.

Az átélt szenvedések nyoma ott látszott az arcukon és a ruházatukon. Néhánynak az arcán sebhelyek látszottak, valamennyinek rongyos volt a ruházata. D'Artagnan a kenyeres pajtások legégetőbb nyomorát a társaság tallérainak kiosztásával enyhítette; ügyelt rá, hogy az emberek ezeket a tallérokat külsejük csinosítására fordítsák, és újoncain Franciaország északi részébe, a Berghes és Saint-Omer közti vidékre vezényelte. Hat nap volt a kötelező határidő, és D'Artagnan elég jól ismerte embereinek jóakarátát, vidámságát és becsületességét ahhoz, hogy biztosan tudja: egyetlenegy sem fog közülük hiányozni névsorolvasáskor.

Midőn D'Artagnan kiadta parancsait, megmondta, hol gyülekezzenek, elbúcsúzott Planchet-től, aki nyomban hadserege felől tudakozódott. D'Artagnan nem tartotta célszerűnek beleavatni Planchet-t, hogy csökkentette embereinek számát, mert attól félt, hogy e vallomása után társának bizalma csökkenni fog. Planchet módfelett megörült, hallván, hogy befejeződött a hadsereg toborzása, és hogy afféle felesben országló király lett belőle, aki pénztártrónusáról felbérel egy hadtestet a hitszegő Albion, minden igaz francia hazafi ősrégi ellensége ellen.

Planchet tehát szép kettős Lajos-aranyokban kifizetett D'Artagnannak a saját része fejében húszezer frankot, és további húszezer frankot ugyancsak szép kettős Lajos-aranyokban D'Artagnan része fejében. D'Artagnan egy-egy zsákba tette a két pénzösszeget, és kezében méregette a zsákok súlyát.

- Hát bizony nagyon súlyos ez a pénz, kedves Planchet barátom - mondotta -; tudod-e, hogy több mint harminc font?

- Eh, a ló úgy elviszi, mint a pelyhet.

D'Artagnan a fejét rázta.

- Ne mondj ilyet, Planchet: az a ló, amelyiket a lovasán és az iszákon kívül még harminc font terhel, már nem olyan könnyen úszik át a folyón, nem lehet vele olyan könnyen valamilyen falon vagy árkon átugratni, és ha a ló nem állja meg a helyét, a lovas se boldogul. Persze, te ezt nem tudod, mert teljes életedben a gyalogságnál szolgáltál.

- De akkor mit lehet tenni, uram? - kérdezte Planchet, aki nagy zavarba jött.

- Ide hallgass: akkor fizetem a zsoldosaimat, amikor hazánkba visszatérünk. Tartsd magadnál az én részemet, az egyik húszezer frankot; forgathatod, míg távol leszünk.

- És az én részemmel mi lesz?

- Magammal viszem.

- Uram, bizalma igen megtisztelő, de mi történik, ha nem tér vissza?

- Ez lehetséges, ámbár nem nagyon valószínű! De azért az esetre, ha nem térnék vissza, Planchet, adj tollat, hogy megcsinálhassam a végrendeletemet.

D'Artagnan tollat vett kezébe, és egy közönséges papírlapra ezt írta:

Én, D'Artagnan, húszezer frankkal rendelkezem, amely összeget garasonként takarítottam meg azalatt a harminchárom év alatt, amíg Ófelségének, Franciaország királyának szolgálatában álltam. Belőle ötezret Athosra, ötezret Porthosra, ötezret Aramisra hagyományozok, azzal, hogy ezt az összeget az én nevemben és a saját nevükben kis barátomnak, Raoulnak, Bragelonne vicomte-nak adományozzák. Az utolsó ötezret Planchet-nak hagyományozom, hogy ne sajnálja a többi tizenötezret barátaimnak kifizetni.

Aminek hitelül jelen sorokat aláírtam.

D'Artagnan

Planchet-n látszott, hogy nagyon kíváncsi, mit írt D'Artagnan.

- Itt van, olvasd - mondta Planchet-nak a testőr. Az utolsó soroknál könnyek szöktek Planchet szemébe.

- Azt hiszi, hogy anélkül nem adtam volna oda a pénzt? Akkor inkább nem kell nekem az ötezer frankja!

D'Artagnan mosolyogva így válaszolt:

- Fogadd el, Planchet, fogadd el! Ily módon csak tizenötezret veszítesz hús helyett, és nem jössz kísértésbe, hogy nem akarván semmit sem veszíteni, megbecstelenítsd urad aláírását.

Milyen jól ismerte az emberek és szatócsok természetét a szeretetre méltó D'Artagnan úr!

Azok, akik bolondnak tartották Don Quijotét, mert másodmagával, szolgája, Sancho társaságában elindult, hogy egy országot hódítson meg, és azok, akik bolondnak mondták Sanchót, mert urát elkísérte az országhódító hadjáratra, bizonyára nem vélekedtek volna másképp D'Artagnanról és Planchet-ról sem.

Az előbbi azonban a legéleselmjűbb emberek egyike volt a francia udvar legéleselmjűbb emberei közt, a második pedig méltán örvendett annak a hírnévnek, hogy a legfurfangosabb az összes Lombardok utcájabeli, tehát az összes párizsi, vagyis az összes franciaországi szatócsok és kalmárok közt.

Ha azonban e két embert csak abból a szempontból nézzük, amelyet más emberekkel szemben alkalmazunk és ha az eszközöket, amelyekkel ismét trónjára akartak emelni egy királyt, a mindennapi eszközökkel hasonlíthatók össze, akkor - egy olyan országban, hol tyúkeszű emberek élnek - az ugyancsak tyúkeszű ember megbotránkoznék a testőrtiszt határtalan vakmerősége és szövetséges társának ostobasága miatt.

Szerencsére D'Artagnan nem volt az az ember, aki ügyet vetett volna rá, hogy mások milyen ostobaságokat művelnek, vagy hogy miket beszélnek róla. Jelszavául ezt választotta: *Cselekedj okosan, aztán hadd beszéljenek, amit akarnak*. Planchet jelszava ez volt: *Hadd tegyen mindenki, amit akar, ne szólj semmit*. Ennek a következménye az lett, ami már az összes nagy szellemeknél lenni szokott: a két ember *intra pectus*⁴⁴ azzal kecsgettette magát, hogy igaza van mindazokkal szemben, akik nem adnak neki igazat.

D'Artagnan azzal kezdte, hogy páratlanul szép időben kelt útra; nem borította felhő az eget, nem bontotta felhő a kedélyét, vidám volt és erős, nyugodt és határozott, elszántsága megacélozta, s minthogy ilyenformán jó nagy adagot vitt magával abból a bűvös fluidumból,

---

⁴⁴ Szíve mélyén, (latinul)

amelyet a lelki izgalom vált ki az idegekből, olyan erővel és hatalommal ruházta fel az emberi gépezetet, amelyről a jövő századok minden valószínűség szerint sokkal nagyobb matematikai pontossággal tudnak majd számot adni, mint mi ezt napjainkban tehetjük. Mint hajdanában, D'Artagnan megint csak, immár negyedszer, azt a kalandokban dús utat választotta, amelyen egykor Boulogne-ban jutott el. Útközben úgyszólván felismerhette az út kövén lépéseinek nyomát, és öklének nyomát a csapszékek ajtain; s örökön éber és tevékeny emlékezete felidézte előtte fiatalságát, amely most, ha szívére és acélos izmaira gondolt, mintha visszatért volna.

Milyen gazdagon megáldotta a természet ezt az embert! Minden szenvedély, minden hiba, minden gyengeség megvolt benne, és az ellentmondás szelleme, amely gondolkodását uralta, mindezeket a gyarlóságokat megfelelő jó tulajdonságokká változtatta át. D'Artagnan képzelete folyton csapongott, ennél fogva megijedt az árnyéktól is, és mert szégyellte maga előtt, hogy fél, hát nekiment az árnyéknak, és határtalanul vakmerő lett, ha csakugyan veszélyben forgott. Csupa mozgékony volt az egész ember, és ezért minden a világon örömet szerzett neki. Módfelett kedvelte a mások társaságát, de sohasem unatkozott a saját társaságában sem, és ha valaki megfigyeli, mikor egyedül van, jó néhányszor tapasztalhatta volna, hogy nevet a mulatságos történeteken, amelyeket magamagának beszél el, vagy a kacagtató helyzeteken, amelyeket képzelete varázsolt eléje, éppen öt perccel hamarább, mint ahogy az unalom elfoghatta volna.

D'Artagnan ezúttal nem volt olyan vidám, mint amilyen akkor lett volna, ha kilátása van rá, hogy Calais-ban néhány jóbarátjával találkozik a tíz ágrólszakadt fickó helyett, akiknek ott adott találkát; de azért napjában legfeljebb egyszer vett erőt rajta a szomorúság, és vagy ötször látogatta meg ez a komor istenség, míg végre megpillantotta Boulogne-ban a tengert.

Itt azonban D'Artagnan úgy érezte, közeledik a cselekvés ideje, s minden más érzése örökre eltűnt. Csak az önbizalma maradt meg. Boulogne-ból a tengerpart mentén haladt Calais-ig.

Calais volt az általános gyülekezőhely, és minden egyes újoncának A Nagy Királyhoz címzett fogadót jelölte meg, mint olyat, ahol az ellátás nem drága, ahol a tengerészek szoktak mulatozni, ahol a katonafélék, no természetesen a börzekések, napi harminc sou-ért kaphattak szállást, ételt, italt, tehát a földi élet minden szépségét.

D'Artagnan elhatározta, hogy a gondtalan mulatozásuk közben fogja a legényeit meglepni, erről akarja megítélni, hogy mint jó bajtársakra számíthat-e rájuk.

Este fél ötkor megérkezett Calais-ba.

D'Artagnan a Planchet és Társa cég számára utazik

A Nagy Királyhoz címzett fogadó egy kis utcácskában volt, amely párhuzamosan haladt a kikötővel; mint a létrafokok, kis utcák szeltek át a létra párhuzamos rúdjaikat: a kikötő és az utca hosszú egyenesét. Ezeken a mellékutcákon át észrevétlenül lehetett a kikötőből a fogadó utcájába jutni, és az utcából a kikötőbe.

D'Artagnan a kikötő felől érkezett, betért az egyik kis utcába, és észrevétlenül eljutott A Nagy Királyhoz címzett vendéglőig.

A pillanat jól volt megválasztva, és A Szabad Molnárhoz címzett meung-i fogadóban való első kalandjára emlékeztette D'Artagnant. Néhány tengerész kockajáték közben összeveszett, és nagy dühvel fenyegette egymást. A kocsmáros, a kocsmárosné és a két pincér félelemmel eltelve nézte a felbőszült játékosok csoportját, akik közt bármely pillanatban kitörhetett a kés- és baltaharc.

A játék azonban folyt tovább.

Egy kőpadon két ember ült, mintegy örködve az ajtó előtt, a vendégszoba háttérében négy asztal mellett nyolc másik személy ült. A padon ülő két férfi és az asztaloknál ülők nem vettek részt sem a játékban, sem a civakodásban. D'Artagnan a tíz zsoldosát ismerte fel e részvétlen nézőkben.

A civakodás mind hevesebbé vált. Minden indulatnak, mint a tengernek, megvan a dagálya és az apálya. Az egyik tengerész, akit a düh már majd szétvetett, feldöntötte az asztalt a rajta levő pénzzel együtt. Az asztal felborult, a pénz szétgurult. Az egész fogadóból nyomban összefutott a szolganép, belemarkoltak az ezüsttallérokba, és továbbálltak, a tengerészek pedig egymásnak estek.

Csak a padon ülő két ember és a belső szobában tartózkodó nyolc tett úgy, mintha szavát adta volna egymásnak, hogy teljesen érzéketlen marad az ordítózás, a düh és pénzcsörgés közepett, pedig úgy látszott, nem is ismerik egymást. Ketten közülük beérték azzal, hogy a küzdőket, akik egészen az ő asztalukig jutottak, lábukkal el-eltaszították.

Ketten pedig, semhogy részt vegyenek az általános zűrzavarban, inkább zsebre tett kézzel kimentek; másik kettő felállt az asztalra, amelyik mellett ült, ahogy az olyan emberek szokták tenni, akiket hirtelen meglep az árvíz, nehogy a vízbe fúljanak.

- Ejha - örvendezett magában D'Artagnan, akinek egyetlen itt említett mozzanat sem került el a figyelmét -, ez aztán a szép gyűjtemény: körültekintőek, nyugodtak, hozzá vannak szokva a ramazurihoz, nem izgatja őket a verekedés. Teringettét! Szerencsés kezem volt.

Hirtelen a szoba egyik zuga vonta magára a figyelmét.

A két embert, aki a verekedőket lábbal visszataszította, szidalmazni kezdték a tengerészek, akik közben kibékültek.

Egyikük, a dühtől félig és a sörtől teljesen mámorosan kérdőre vont a két nyugodt ember közül a kisebbiket, hogy miért érintette lábával a jó Istennek olyan teremtményét, aki nem kutya. És mialatt a kérdést feltette, nagyobb nyomaték kedvéért az öklével D'Artagnan újoncának orra előtt hadonászott.

Az elsápadt, de nem lehetett megítélni, hogy félelmében vagy haragjában sápad-e el; ezt látva, a matróz úgy vélte, hogy fél, és kezét felemelte azzal a nagyon is nyilvánvaló szándékkal, hogy az idegen fejére sújtsa. A fenyegetett ember azonban, bár egyáltalán nem lehetett észrevenni, hogy megmozdult volna, olyan hatalmas ütést mért a tengerész gyomrára, hogy a matróz szörnyű kiáltozással a szoba végéig gurult. A legyőzött matróz bajtársait ismét egyesítette a testületi szellem, s egyetlen szempillantás alatt valamennyien rárontottak a győzőre.

Ez utóbbi ugyanolyan hidegvérrel, mint amelynek már egyszer tanújelét adta, s anélkül, hogy meggondolatlanul fegyveréhez nyúlt volna, egy ónfedeles söröskancsót ragadott kezébe, és támadói közül kettőt vagy hármat leütött vele; midőn azután már-már legyőzte a túlerő, a szobában tartózkodó másik hét hallgatag ember, aki addig meg se moccant, megértve, hogy az ő ügyük forog kockán, bajtársa segítségére sietett.

Ugyanakkor az ajtónál ülő két közönyös férfi olyan homlokráncolással fordult hátra, ami világosan elárulta azt a szándékukat, hogy hátba támadják az ellenséget, ha abba nem hagyja a harcot.

A kocsmáros, a pincérek és a két éjjeliőr, aki arra járt, és kíváncsiságból túlságosan előremerezkedett a szobába, szintén belesodródott a verekezésbe, és alaposan megkapta a magáét.

A párizsiak úgy mérték a csapásokat, mint a küklpszok, olyan összhangban, és olyan taktikával, hogy öröm volt nézni. Végül is a túlerő miatt kénytelenek voltak visszavonulni, és elsáncolták magukat a nagy asztal mögött, amit négyen együttes erővel felemeltek, másik kettő pedig felfegyverezte magát egy-egy bakkkal, s mintha hatalmas tagló volna, lesújtott vele a matrózok fejére, úgyhogy a szörnyű ostromágyú egy csapásra nyolc ellenfelüket terítette le.

A padlót sebesültek borították, a szobát por és kiáltozás töltötte be, midőn D'Artagnan, megelégedve a próbával, karddal a kezében előlépett, és ahány felfelé ágaskodó fejet csak látott, arra mind lesújtott kardjának gombjával, harsány hangon hahózza, úgyhogy tüstént véget is vetett a verekezésnek. A terem közepe felől rémülten iparkodott a nép a sarkok felé, és D'Artagnan nemsokára egyedül állt ott, s a helyzet ura volt.

- Hát ez meg micsoda - kérdezte azután a gyülekezetet olyan ünnepélyes hangon, amilyennel Neptunus mondhatta ki *quos egó-ját*.⁴⁵

Nyomban, és hamarébb e szavaknál, hogy a vergiliusi hasonlatot folytassuk, amint D'Artagnan urukra és parancsolójukra emberei külön-külön ráismertek, lecsillapodott haragvásuk, csakúgy, mint deszkacsapkodásuk és taglócsapásaik.

A tengerészek pedig, látván a kivont kardot, a marcona arcot és a gyors kezet, amely ellenségeik segítségére érkezett, ennek a férfinak a személyében, aki szemmel láthatóan megszokta a parancsolást, összeszedték sebesültjeiket és korszókat.

A párizsiak a verítéket törölgették a homlokukról, és meghajoltak uruk előtt.

A Nagy Király tulajdonosa pedig elárasztotta D'Artagnant szerencsekívánataival és bókjaival.

D'Artagnan úgy fogadta a hódolatot, mint aki tudja, hogy nem méltatlanul dicsérik, és kijelentette, hogy míg elkészül a vacsora, elmegy a tengerpartra sétálni.

Zsoldosai, ki-ki megértve a hívó szót, fogták kalapjukat, leporolták kabátjukat, és követték őt.

---

⁴⁵ Majd adok én! - Vergilius Aeneis-ében szól így a haragvó Neptunus, a tenger istene, az engedetlen szelekhez.

D'Artagnan sétálgatott, figyelmesen megnézett mindent, de közben a világerért sem állt volna meg egy pillanatra se; a fövenypart felé fordult, és a tíz ember követte, bár meghökkentek, amikor észrevették, hogy többen is egyfelé mennek, s nyugtalankodtak, mivel jobbra-balra és hátuk mögött társak tünedeztek fel, akikre nem számítottak, és végül is kölcsönösen dühös pillantásokkal méregették egymást.

Csak a fövenypart legmélyebb és a tengerbe leginkább benyúló részén fordult meg D'Artagnan, és midőn észrevette, hogy emberei távol maradnak egymástól, mosolyogva, barátságosan intett nekik, és így szólt:

- Nono, uraim! Csak fel ne faljuk egymást! Magukat az Isten is arra teremtette, hogy egymás mellett éljenek és minden tekintetben egyetértsenek, nem pedig arra, hogy egymásnak essenek.

Erre aztán vége szakadt a bizonytalankodásnak; a férfiak fellelegeztek, mintha koporsóból húzták volna ki őket, és máris barátságosabban mustrálták egymást. A szemlét bevégezve, valamennyien vezérükre néztek, aki már régóta jól értett ahhoz a nagy művészethez, hogy az ilyenfajta emberek nyelvén beszéljen, és rögtönözve, gascogne-i szokás szerint minden szót erősen hangsúlyozva, a következő kis beszédet tartotta nekik:

- Uraim, mindannyian tudják, hogy ki vagyok. Besoroztam magukat csapatomba, mert derék embernek ismertem valamennyiüket, és egyesíteni akartam erejüket egy dicsőséges vállalkozásra. Gondolják azt, hogy a királynak dolgoznak, ha velem dolgoznak együtt. De megmondom előre, ha csak a legcsekélyebb mértékben is elárulják, hogy ezt gondolják, kénytelen leszek szétzúzni a koponyájukat, úgy, ahogy éppen kedvem tartja. Jól tudják, uraim, hogy az államtitkok olyanok, mint a gyorsan ölő mérge: amíg a mérge jól el van zárva, addig nem árt, de mihelyt kikerül a szelencéből: öl. Most pedig lépjenek közelebb, és megtudják mindazt, amit ebből a titokból elmondhatok.

Kíváncsiságtól hajtva mind közelebb léptek D'Artagnanhoz.

- Csak közelebb - folytatta D'Artagnan -, hogy még a fejünk felett kóválygó madár, a fövenyparton meglapuló nyúl, a vízben fickándoó hal se hallhassa meg, amit beszélünk. Arról van szó, hogy megtudjuk és tudtára adjuk a pénzügyek legfőbb örénének, mennyi kárt okoz az angol csempészet a francia kereskedőknek. Mindenhova befészkelem magam, és mindent kitudok. Mi szegény picardiai halászok vagyunk, a vihar vetett a partra. Magától értetődik, hogy halat fogunk árulni, éppúgy, mint az igazi halászok. De lehet, hogy mégis megsejtik, kik vagyunk, és veszély vár ránk, tehát szükséges, hogy felkészüljünk a védelemre. Ezért választottam magukat, mint okos és bátor embereket. Jól fogunk élni, és nem fenyeget nagy veszély, mert hatalmas pártfogó áll a hátunk mögött, akinek segítsége megóv a bajtól. Csak egyetlen zavaró dolog van; de remélem, ha röviden megmagyarázom, talán ki tudnak húzni a csávából. Az a baj, hogy ostoba halászokból álló legénységet kell majd magammal vinnem, akik rettenetesen terhünkre válhatnak és akadályozhatnak minket, ha viszont véletlenül volnának maguk között olyanok, akik láttak már tengert...

- Ó, azon ne múljon! - szólalt meg D'Artagnan egyik embere -, én három évig a tuniszi tengeri kalózkodás fogságában voltam, és úgy tudok hajót kormányozni, mint egy tengernagy.

- Lám, lám - mondotta D'Artagnan -, milyen csodálatos dolgokat nem tesz a véletlen!

Leírhatatlan, hogy D'Artagnan milyen jól adta a hiszékenyt, míg e szavakat kimondta, hiszen pontosan tudta, hogy a tengeri kalózkodásnak ez az áldozata egykor maga is kalóz volt, és éppen ezért fogadta szolgálatába. D'Artagnan azonban mindig csak annyit mondott, amennyire szüksége volt, hogy kétségben hagyja az embereket. Beírta a magyarázattal, és a maga számára hasznosította az eredményt, de nem látszott az előzményekkel törődni.

- Nekem pedig - mondta egy másik -, nekem meg véletlenül van egy nagybátyám, aki La Rochelle-ben irányítja a kikötő munkálatait. Már gyermekkoromban játszadoztam a hajókon, és ami az evező és a vitorla kezelését illeti, felveszem a versenyt bármelyik óceánjáró tengerésszel.

Ez se hazudott kevésbé, mint a másik: hat évig evezett őfelsége gályáin, La Ciotat-ban.

Ketten őszintébbek voltak: nyugodtan bevallották, hogy mint katonák, büntetésből szolgáltak egy hajón, bele sem pirultak. Ilyképp D'Artagnan hat katona és négy matróz parancsnoka volt; ami szárazföldi és tengeri haderőt jelent, és Planchet keble dagadt volna a büszkeségtől, ha ismeretes előtte ez a körülmény.

Most már csak az általános rendelkezések voltak hátra, és D'Artagnan ezeket is pontosan kiadta. Szigorúan meghagyta embereinek, hogy készüljenek fel a Hágába való elutazásra, egy részük a tengerpart mentén haladjon Breskensig, másik részük az Antwerpenbe vezető országúton.

Kiszámította, hogy mindennap mekkora utat tehetnek meg, és megparancsolta, hogy tizennégy nap múlva legyenek Hága főterén.

D'Artagnan azt ajánlotta embereinek, hogy saját belátásuk szerint, és aszerint, hogy kinek ki rokonszenves, kettesével álljanak össze. A maga számára két testőrt választott ki a kevésbé akasztófavirág-ábrázatúak közül; már régebről ismerte őket, és tudta, hogy más hibájuk nincs, mint az, hogy kártyások és részegesek. Ezek az emberek még nem veszítették el minden érzéküket a tisztas életmód iránt, és tiszta öltözékben ismét melegebben kezdett volna bennük dobogni a szív. A többieket D'Artagnan előreküldte, hogy emezekre ne irigykedjenek, két kiválasztott emberét pedig maga mellett tartotta, saját felesleges ruháiba öltöztette őket, és útnak indult velük.

E kettőnek akiket látszólag teljes bizalmával tisztelt meg, hamis vallomást tett, azzal a céllal, hogy a vállalkozás sikerét biztosítsa. Bevallotta nekik, hogy nem annak megtudásáról van szó, mennyit árt az angol csempészet a francia kereskedelemnek, hanem ellenkezőleg: azt kell megtudni, milyen mértékben veszélyezteti a francia csempészet az angol kereskedőket. Úgy látszott, az emberek mindent elhittek neki, s valóban úgy is volt. D'Artagnan azonban azt is tudta, hogy az első dáridó alkalmával, amint leisszák magukat, egyikük holtbiztosan kifecsegi az egész banda előtt a nagy titkot. Úgy érezte, hogy jól folytatja a játszmát.

Tizennégy nappal az itt leírt calais-i események után az egész banda összegyűlt Hágában.

D'Artagnan megállapíthatta, hogy emberei csodálatos éleselméjűséggel többé-kevésbé mind átváltak viharvert tengerészekké.

Szállásukat a Nieuwkerk-Straat egyik csapszékében jelölte ki, a maga számára pedig a nagy csatorna mellett bérelt lakást.

Itt tudta meg, hogy az angol király visszatért szövetségesehez, Nassaui II. Vilmoshoz, Németalföld helytartójához. Azt is megtudta, hogy XIV. Lajos elutasító magatartása következtében kissé elhidegült iránta az eddig nyújtott menedék, és II. Károly ezért visszavonult Scheveningenbe, Hágától egy óra járásnyira, egy fővenyparti kis házba.

Itt a szerencsétlen száműzött, mint mondták, azzal vigasztalódott, hogy a családjából származó királyokra jellemző búskomorsággal bámult a végtelen északi tengerre, amely Angliától elválasztotta, ahogyan egykor Stuart Máriát is elválasztotta Franciaországtól. Itt, a scheveningeni erdő szép fái mögött, a finom homokkal borított talajon, amelyen a dűnák hangavirágai sárgállottak, úgy senyvedett II. Károly, mint a parti növényzet, de boldogtalanabb volt nála, mert ő szellemi életet élt, és váltakozva reménykedett és esett kétségbe.

D'Artagnan egyszer ellovagolt egészen Scheveningenig, hogy megbizonyosodjék afelől, amit a királyról beszéltek. Valóban látta II. Károlyt elgondolkodva kilépni egy kis kapun, amely az erdőre nyílt, és sétára indulni naplementekor a tengerparton; nem vonta magára még a halászok figyelmét sem, akik az esti órákban visszatértek, és a parti halászok ősrégi szokása szerint a part homokjára vontatták bárkáikat.

D'Artagnan megismerte a királyt. Látta, hogy a végtelen víztükörré szegezi komor tekintetét, és sápadt arcvonásaira rávetődik a szemhatár fekete szegélyén lemenő nap piros fénye. Azután II. Károly ugyanolyan magányosan, ugyanolyan lassan, és szomorúan, és elszórakozva a lépései alatt lazán omló homok csikorgásán, visszatért elhagyatott házába.

D'Artagnan még ugyanazon az estén ezer frankért kibérelt egy halászbárkát, amely megért négyezret. Az ezer frankot készpénzben kifizette, a többi háromezret pedig a polgármesternél helyezte letétbe. Azután, anélkül, hogy valaki látta volna, sötét éjszaka behajózta a szárazföldi hadseregét alkotó hat embert, és három órákor reggel, midőn beállt a dagály, kifutott a nyílt tengerre, s tüntetőleg együtt dolgozott négy emberével, rábízva magát gályarabjának hajóstudományára, mintha a kikötő legkiválóbb kormányosa lett volna.

Amelyben a szerzőnek akarata ellenére kissé történelemmel kell foglalkoznia

Mialatt a királyok és az emberek így foglalkoztak Angliával, amely teljesen egyedül kormányozta saját magát, és dicséretére meg kell mondanunk, hogy ilyen rosszul sohasem kormányozták, egy férfi, akire Isten letekintett és rámutatott, egy férfi, kit a sors kijelölt, hogy ragyogó betűkkel írja be nevét a történelem könyvébe, az egész világ szeme láttára folytatta rejtélyes és vakmerő művét. Haladt előre, és senki sem tudta, hova tart, ámbar nemcsak Anglia, hanem Franciaország és egész Európa szeme előtt járt biztos léptekkel, emelt fővel. El fogjuk mondani mindazt, amit erről az emberről tudtak.

Monk a *Rump Parliament* - vagy ha így jobban tetszik: *Csonka Parlament* szabadsága mellett foglalt állást; így hívták azt a parlamentet, amelyet Lambert tábornok, utánozva Cromwellt, akinek tisztje volt, azzal akart engedelmességre kényszeríteni, hogy annyira körülzáratta, hogy a zárlat tartama alatt senki sem hagyhatta el, és csak egy ember, Peter Wentworth tudott bejutni.

Lambert és Monk, ebben a két névben lehet mindent összefoglalni: az első a katonai önkényuralmat, a második pedig a tiszta köztársasági eszmét képviselte. Ez a két férfiú volt két jellemző képviselője annak a forradalomnak, amelyben I. Károly előbb koronáját, azután életét veszítette el.

Lambert éppenséggel nem titkolta szándékait, teljesen katonai kormányt akart alapítani, és magát megtenni e kormány fejévé.

Monk, a szigorúan republikánus, némelyek szerint fenn akarta tartani a *Rump Parliament*-et, a köztársaságnak ezt a látható, ámátor korcs intézményét. Mások azt állítják, hogy Monk ügyes törtető volt, s a parlamentből, amit támogatni látszott, egyszerűen szilárd lépcsőt akart készíteni a maga számára, s azon át a trónra lépni, amelyet Cromwell üressé tett, de maga sohasem mert elfoglalni.

Ilyképp Lambert, amikor a parlamentet üldözte, és Monk, aki a parlament pártjára állott, nyíltan kijelentették, hogy egymásnak ellenségei.

Ezért Monk is, Lambert is kezdettől fogva arra törekedett, hogy hadsereget gyűjtsön a maga számára; Monk Skóciában a presbiteriánusok és királypártiak, tehát az elégedetlenek hazájában; Lambert Londonban, ahol ezúttal is, mint mindig, a legerősebb volt az ellenzék a szeme láttára működő hatalommal szemben.

Monk Skóciában helyreállította a békét, hadsereget toborzott, és menedékhelyéül választotta az országot: egyik a másikra vigyázott; Monk jól tudta, hogy az a nap, amelyre az Úr a nagy változást rendelte, még nem következett el; ezért úgy látszott, hogy kardját ki sem húzza többé hüvelyéből. Legyőzhetetlen volt a zord, hegyes Skótországból, korlátlan hatalmú tábornok, királya tizenegyezer kipróbált hűségű emberből álló hadseregének, amelyet nemegyszer vezetett győzelemre; ugyanolyan jól, sőt talán jobban volt értesülve a londoni eseményekről, mint Lambert, akinek a Cityben volt a székhelye; ilyen volt Monk helyzete, midőn Londontól száz mérföld távolságban a parlament hívének nyilvánította magát. Lambert, mint mondtuk, éppen ellenkezőleg: a fővárosban lakott. Itt volt összes hadműveleteinek központja, és itt gyűjtötte maga köré minden jóbarátját és az egész köznépet, amely mindig hajlamos kegyeibe fogadni a fennálló hatalom ellenségeit.

Londonban tudta meg tehát Lambert, hogy Monk Skócia határaitól támogatja a parlamentet. Úgy gondolkodott, hogy nincs veszteni való ideje, s a Tweed nincs olyan messzire a Temzétől, hogy egy hadsereg egykettőre el ne juthatna az egyik folyótól a másikig,

különösen, ha jól vezénylik. Azt is tudta, hogy amint ez a hadsereg behatol Angliába, fokozatosan mindent magával sodró lavina lesz belőle, a szerencsekerék jelképe, de a becsvágyó ember számára csak az első lépcsőfok, és egyre magasabbra nő, míg végül célhoz nem vezet. Összegyűjtötte tehát emberanyagra és katonák számára nézve egyaránt félelmetes hadseregét, és Monk elé sietett, aki, mint a sziklazátonyok között hajózó tengerész, naponként csak egész kis utakat tett meg csapatával, és közben folyton szimatolt, minden neszre figyelt, a London felől fúvó szellőt is kifürkészte.

A két hadsereg Newcastle vonalában pillantotta meg egymást; Lambert, aki elsőnek érkezett, magában a városban ütötte fel táborát.

Monk körültekintően, mint mindig, ott táborozott le, ahol éppen megállt, és főhadiszállását a Tweed partján lévő Coldstreamban ütötte fel.

Lambert megpillantása örömet keltett Monk hadseregében, Lambert hadseregében ellenben zavar keletkezett, midőn meglátták Monkot. Úgy tetszett, mintha a rettenthetetlen verekedők, akik olyan nagy lármát csaptak London utcáin, a senkivel sem találkozás reményében keltek volna útra, és most, midőn látják, hogy hadsereg áll velük szemben, és ez a hadsereg nemcsak posztóból készült zászlót, hanem egy ügy s egy elv zászlaját is kitűzi előttük, úgy tetszett, ismételjük, mintha ezek a rettenthetetlen verekedők tudatára ébredtek volna, hogy ők kevésbé jó köztársaságiak, mint Monk katonái, hiszen azok a parlamentet támogatják, Lambert pedig semmit sem támogat, még saját magát sem.

Ha Monk töprengett volna, vagy töprengett valamin, nagyon szomorú gondolatai támadhattak, mert a történelem elmondja, márpedig ez a szemérmes hölgy tudvalevőleg sohasem hazudik, a történelem tehát azt mondja, hogy Monknak Coldstreamba való megérkezése napján, hiába kerestek, az egész városban nem leltek egyetlen birkát sem.

Ha Monk angol hadsereg élén áll, attól kellett volna tartania, hogy egész hadserege megszökik. A skótok azonban nem olyanok, mint az angolok, akiknek feltétlenül szükségük van vértől csöpögő húsrá; a skót szegény és józan nép, és beéri egy kevés árpával, amelyet két kő között szétmorzsol, kútvízzel elkever, azután izzó homokkövön megsüt.

Kiosztották a kását, s azontúl a skót nem törődött többé vele, hogy van-e Coldstreamban hús, vagy nincs.

Monk nemigen szokott árpalepénnyel élni, de éhes volt, és vezérkara, ugyanúgy, mint ő, korgó gyomorral szimatolt jobbra-balra, hogy megtudja, mit készítenek vacsorára.

Monk tájékozódott: előőrse elhagyott városra és üres éléskamrákra lelt; a mészárosokra és pékekre nem lehetett Coldstreamban számítani. A fővezér asztalára tehát egy falat kenyér sem került.

Midőn ezek a jelentések, amelyek közül az egyik nyugtalanítóbb volt, mint a másik, megérkeztek, Monk, minthogy az ijedtséget és levertséget látta tükröződni az arcokon, kijelentette, hogy nem éhes; egyébként másnap majd úgyis ehetnek, hiszen Lambert nyilvánvalóan meg akar ütközni, és ha Newcastle-ban legyőzik, át kell majd adnia egész élelmiszerkészletét, ha pedig Lambert győz, akkor Monk katonái örökre megszabadulnak az éhségtől.

Ez a vigasztalás csak az emberek kis részére hatott, amivel azonban Monk keveset törődött, mert Monkban a tökéletes szelídség látszata mögött egy kényúr lakozott.

Mindenkinek elégedettnek kellett tehát lennie, vagy legalább úgy tennie. Monk ugyanolyan éhes volt, mint emberei, de a hiányzó ürücomb iránt a legnagyobb közömbösséget színelve, a kíséretéhez tartozó egyik őrmester dohányából levágott egy fél hüvelyknyi darabot, és ezt

kezdte rágni, bagózás közben azt erősítgetve tisztjeinek, hogy az éhség agyrém, és különben sem éhezik az ember, amíg van valami rágnivalója.

Ez a tréfa megnyugtatót néhány embert azok közül, akiket nem győzött meg az iménti következtetés, amit Monk Lambert közellétéből vont le; az elégedetlenek száma tehát megapadt; az őrség felvonult, az őrzérek elindultak, és a vezér sátrában folytatta bőséges lakomáját.

Monk tábora és az ellenségé között egy régi apátság emelkedett, ma már romjai is alig vannak meg, abban az időben azonban teljes épségben megvolt, és Newcastle-apátságnak hívták. Hatalmas területen épült, mely el volt vágva a síkságtól is, a folyótól is: mocsár borította, amit rejtett források és az esővíz tápláltak. A magas fűvel, náddal és sással benőtt tócsákba azonban itt-ott benyúlt egy-egy sávnyi szilárd talaj, ezeken a részeken volt egykor a veteményeskert, a park, a virágoskert és az apátsághoz tartozó gazdasági épületek; olyan volt az apátság, mint egy hatalmas tengeri pók, amelynek kerek testéből lábak ágaznak szét.

A veteményeskert, az apátság leghosszabb lábainak egyike, egészen Monk táboráig terjedt. Sajnos, mint mondtuk, június első napjait írták, és a különben is elhagyott veteményeskert kevés eledellel szolgált.

Monk őriztette ezt a helyet, mint olyat, amely legalkalmasabb a támadásra. Mert hiszen az apátságon túl az ellenséges hadvezér őrtüzei látszóttak. Ám az ellenséges őrtüzek és az apátság közt ott folyt a Tweed, amelynek csillogó fodraira hatalmas tölgyfák vetettek árnyékot.

Monk kitűnően ismerte ezt a hadállást, mert Newcastle és környéke nemegyszer szolgált már főhadiszállásul. Tudta, hogy ellenfele nappal felderítőket küldhet a romok közé, és belebocsátkozhatik kisebb csatározásokba, de éjszaka őrizkedni fog tőle. Biztonságban volt tehát.

Így azután katonái is láthatták, hogy az után, amit kérkedve vacsorájának mondott, tehát az imént említett rágógyakorlat után, sátrában egy szalmaszéken ülve, félig a lámpa, félig az égen éppen felkelő hold fényétől megvilágítva, alszik, mint ahogy Napóleon aludt később az austerlitz-i csata előestéjén.

Amiből kitűnik, hogy körülbelül esti fél tíz óra volt.

Hirtelen egy csapat katona szakította félbe a fővezérnek ezt a talán látszólagos szenderegését; örömkialtással siettek oda, és a sátor cölöpjeit rugdosták, hogy felkeltsék Monkot.

Nem is kellett volna olyan hatalmas zajt ütniük. A fővezér felvetette szemét.

- Mi van, fiaim, mi történt? - kérdezte a fővezér.

- Tábornok úr - felelte több hang egyszerre -, meg fog vacsorázni, tábornok úr!

- Már vacsoráztam - felelte Monk nyugodtan -, és amint látjátok, éppen emésztettem. De lépjete be, és mondjátok meg, miért jöttetek?

- Tábornok úr, jó hírt hozunk!

- Eh! Csak nem Lambert üzeni tán, hogy holnap megütközünk?

- Nem, hanem egy bárkát zsákmányoltunk, amely halat hozott a newcastle-i tábornak.

- Nem jól tettétek, barátaim. Ezek a londoni urak kényesek, nagyon fontos nekik az első fogás; még majd rossz kedvükben lesznek, és könnyörtelenül elbánnak velünk az éjjel és holnap. Az illendőség azt parancsolná, hogy visszaküldjük Lambert úrnak a halait és a halászeit, hacsak nem...

A fővezér egy pillanatig gondolkodott.

- Ugyan mondjátok meg már - folytatta -, kik azok a halászok?

- Picardiai tengerészek, Franciaország vagy Németalföld partjain halásztak, és a vihar a mi partjainkra vetette őket.

- Tud-e néhány közülük a mi nyelvünkön?

- A vezetőjük angolul szólt hozzánk néhány szót.

A fővezér gyanút fogott, midőn mindezt meghallotta.

- Helyes, látni akarom azokat az embereket; vezessétek őket ide.

Egy tiszt nyomban elment értük.

- Hányan vannak? - folytatta Monk. - És miféle bárkájuk van?

- Tízen vagy tizenketten lehetnek, tábornok úr, a bárkájuk parti halászhajó, ahogy ők nevezik, és a formájáról ítélve úgy gondoljuk, hogy Hollandiában építhették.

- És azt mondjátok, hogy halat vittek Lambert táborába?

- Úgy van, tábornok úr, sőt úgy látszik, nagyon jó fogásuk volt.

- Jó, majd meglátjuk - mondta Monk.

Ebben a pillanatban csakugyan megjött a tiszt, magával hozva a halászok vezetőjét, egy körülbelül ötven-ötvenöt éves, jó megjelenésű férfit. Középtermetű volt, durva gyapjúposztóból készült kabátot viselt, sapkáját a szemére húzta; az övében tört hordott, és a hajósok sajátos, imbolygó módján járt; a hajó mozgása miatt ugyanis sohasem tudják, hogy lábuk szilárd talajt ér-e, és ezért minden egyes lépésnél olyan biztos támpontot keresnek, mintha cölöpöt kellene odaállítaniok.

Monk hosszan, vizsgálódó és átható tekintettel nézte a halászt, aki félig bambán, félig gúnyosan mosolygott, ahogy a francia paraszt tud mosolyogni.

- Beszélsz angolul? - kérdezte Monk kifogástalan francia nyelven.

- Ó, nagyon rosszul, milord - felelte a halász.

Ez a felelet inkább a Loire-on túli emberek élénk, szaggatott kiejtésével hangzott el, mint azzal a kissé vontatott kiejtéssel, amellyel Franciaország északi vidékein beszélnek.

- De azért mégiscsak tudsz - mondta Monk, hogy újra tanulmányozhassa az ember kiejtését.

- Hát mi, tengerpartiak - felelte a halász - mindenféle nyelven beszélünk.

- Tehát halász vagy?

- Ma az vagyok, milord, és pedig kitűnő halász. Fogtam egy legalább harminc fontos tengeri süllőt és több mint ötven pérhalat; kis tőkehalaim is vannak, sütvé kitűnő az ízük.

- Úgy látom, többet halásztál te a gascogne-i öbölben, mint a La Manche csatornában - mondotta mosolyogva Monk.

- Csakugyan délvidéki ember vagyok... de azért nem lehet jó halász az ember?

- Persze, és meg is veszem a halfogásodat, mondd csak meg őszintén, kinek szántad?

- Milord, nem titkolom, hogy a partközelen haladtam, és Newcastle-ba akartam eljutni, midőn egy lovasosztag, amely ellenkező irányban lovagolt a part mentén, jeleket adott, hogy jöjjenek vissza bárkámmal nagyságod táboráig, mert ha nem, lőni fognak ránk. Minthogy nem voltam háborúra felkészülve, engedelmeskednem kellett - tette hozzá mosolyogva a halász.

- És miért épp Lamberthoz akartál eljutni, és nem hozzám?
- Milord, őszinte legyek-e? Megengedett dolog ez ilyen nagy úrral szemben?
- Hogyne, sőt szükség esetén meg is parancsolom az őszinteséget.
- Nos, milord, azért akartam Lambert úrhoz eljutni, mert ezek a városi urak jól fizetnek, a skótok meg puritánok, presbiteriánusok, konvertáriusok, mindegy, minek nevezik magukat, keveset esznek és semmit sem fizetnek.

Monk vállat vont, de önkéntelenül is elmosolyodott.

- És miért halásztál a mi partjainkon, holott délvidéki ember vagy?
  - Mert olyan ostoba voltam, hogy picardiai lányt vettem feleségül.
  - Csakhogy Picardia nem angolszász.
  - Milord, az ember kifut a hajón a tengerre, de a többi az Istentől függ, és a szélről, amely oda veti a hajót, ahova akarja.
  - Tehát nem volt szándékod az angol partokon kikötni?
  - Nem bizony.
  - És milyen utat tettél meg?
  - Ostendéből tértünk vissza, ahol makrahalakat láttunk, midőn a heves déli szél eltérített utunktól; láttuk, hogy hiábavaló dolog volna felvennünk ellene a küzdelmet, tehát szél irányába fordultunk. Ha nem akartuk, hogy a jó fogás kárba vesszen, a legközelebbi angol kikötőben kellett volna eladnunk, ez a legközelebbi kikötő pedig Newcastle; jó alkalomnak látszott, mert azt mondták, hogy özönével van az ember a táborban, özönével van az ember a városban; a tábor és a város tele van dúsgazdag és nagyon éhes urakkal, ezt is hallottuk, és így Newcastle felé tartottunk.
  - Hát a társaid hol vannak?
  - Ők a hajó fedélzetén maradtak, teljesen tanulatlan matrózok.
  - Te ellenben...? - kérdezte Monk.
  - Ó, én sokat utaztam apámmal - felelte nevetve a halász -, és minden európai nyelven tudom, hogyan mondják, hogy egy sou, egy tallér, egy pisztol, egy Lajos-arany és egy kettős Lajos-arany; hallgat is rám a legénység, mintha valami orákulum volnék, és úgy engedelmeskedik nekem, mint egy tengernagynak.
  - Tehát azért választottad Lambert urat, mert ő a legjobb vevő?
  - Bizony azért. Mondja meg őszintén, milord, hogy tévedtem-e?
  - Azt majd meglátod később.
  - Mindenesetre, milord, ha hiba történt, azért én vagyok a felelős, és kérem, ne nehezteljen társaimra.
- „No nézd csak, milyen jóeszű egy fickó!” - gondolta Monk.
- Aztán néhány pillanat múlva, mialatt jobban szemügyre vette a halászt, ezt kérdezte:
- Azt mondod, Ostendéből jössz.
  - Úgy van, milord, egyenesen onnan.

- Akkor bizonyosan hallottál a legújabb fejleményekről, hisz semmi kétség, tárgyalják ezt Franciaországban csakúgy, mint Hollandiában. Mit csinál az, akit Angolország királyának hívnak?

- Ó, milord - mondotta a halász harsány hangon és bőbeszédű őszinteséggel -, lám, ez szerencsés kérdés, mert keresve sem találhatott volna megfelelőbb embert, akitől ezt kérdezze, mivel kitűnően meg tudok rá felelni. Gondolja csak el, milord: Ostendében, ahol kirakodtam, hogy eladjam azt a pár makrahalat, amit fogtunk, láttam a fővenyparton az exkirályt sétálgatni; a lovait várta, amelyek majd elviszik Hágába. Magas, sápadt arcú ember, fekete hajú és kemény ábrázatú. Úgy fest, mintha gyengélkednék, azt hiszem, hogy nem nagyon használ neki Hollandia levegője.

Monk nagy figyelemmel hallgatta a halász gyors beszédű, kiszínezett és részletes előadását, amelyet ez egy számára idegen nyelven hadart el; szerencsére Monk, mint mondtuk, folyékonyan beszélt franciául. A halász pedig hol francia, hol angol szót használt, hol pedig olyat, amely egyik nyelvhez sem látszott tartozni és gascogne-i eredetű volt. Szerencsére a szeme beszélt helyette, és pedig olyan ékesszólóan, hogy egy-egy szava még csak elkerülhette az ember figyelmét, de az arcjátéka nem.

Úgy látszott, hogy a tábornok mindinkább meg van elégedve a vizsgáldás eredményével.

- Arról is hallanod kellett, hogy ez az exkirály, ahogy te nevezed, milyen szándékkal indult Hágába.

- Ó, hogyne - felelte a halász -, hallottam róla.

- Nos, mi a szándéka?

- Hát, egyre csak ugyanaz. Vagy nem az-e a rögeszméje, hogy visszatér Angliába?

- Igaz - mondta Monk elgondolkozva.

- Eltekintve attól, hogy a *stathouder*... - tette hozzá a halász - ... milord tudja már, II. Vilmos...

- Nos?

- Teljes hatalmával támogatni fogja.

- Ejnye, ezt is beszélük?

- Nem, de azt hiszem.

- Úgy látszik, jól értesz a politikához - mondotta Monk.

- Ó, milord, mi, tengerészek, akik a vizet és a levegőt szoktuk tanulmányozni, vagyis a legmozgékonyabb két dolgot a világon, ritkán tévedünk.

- Hallod-e - mondotta Monk, másra terelve a szót -, azt mondják, jóllakunk abból, amit hoztál.

- Meg fogok tenni minden tőlem telhetőt, milord.

- Mit kérsz a halfogásodért?

- Nem vagyok olyan ostoba, hogy megszabjam az árát, milord.

- És miért nem?

- Mert a halam milordé.

- Milyen jogon?

- Az erősebb jogán.

- De az a szándékom, hogy megfizetem neked.

- Ez igazán milord nagylelkűségére vall.
  - Mégpedig a teljes árát.
  - Nem sokat kérek.
  - Mennyi az?
  - Csak azt kérem, hogy elmehessek.
  - Hova? Lambert tábornokhoz?
  - Én? - kiáltott fel a halász. - Minek mennék Newcastle-ba, hiszen nincs már halam.
  - Mindenesetre figyelj arra, amit mondok.
  - Figyelek.
  - Tanácsot adok...
  - Hogyan! Milord fizetni akar, és ráadásul jó tanácsot is ad! Milord végtelenül jóságos!
- Monk keményebben nézett a halászra, mint valaha, úgy látszott, még mindig gyanakszik rá.
- Úgy van, fizetek is neked, és tanácsot is adok, mert ez a két dolog összefügg egymással. Ha visszamégy Lambert tábornokhoz...
- A halász olyanféle mozdulatot tett a fejével és a vállával, mint aki azt gondolja:
- „Ha ennyire ragaszkodik hozzá, hagyjuk rá.”
- ... ne vedd utadat a mocsár felé - folytatta Monk -; pénz lesz nálad, és a mocsárban skót katonák rejtőznek, akiket én helyeztem el ott. Éppenséggel nem simulékony természetű emberek, és rosszul értik azt a nyelvet, amelyen te beszélsz, ámbár előttem olybá tűnik, mintha három nyelvből volna összetéve, könnyen elvehetnék tőled ismét, amit én adtam neked, és ha visszatérsz hazádba, bizonyosan azt mondanád; „Monk tábornoknak két keze van, az egyik skót, a másik angol, és a skót kezével visszaveszi azt, amit az angol kezével adott.”
  - Tábornok úr, legyen nyugodt, oda fogok menni, ahova parancsolja - mondotta a halász, aki korántsem volt annyira megijedve, mint ezt arcjátékával feltüntetni igyekezett. - Ha tábornok úr azt akarja, hogy ne menjek el, akkor magam is itt kívánok maradni.
  - Elhiszem - válaszolta Monk, és alig észrevehetően elmosolyodott -, de nem tarthatlak itt a sátramban.
  - Nem vagyok én olyan elbizakodott, hogy ezt kívánjam, csak azt kérem, hogy nagyságod jelöljön ki helyet a számomra. Miattunk sose fájjon nagyságod feje, egy éjszaka az nekünk semmi.
  - Akkor visszavezettetlek bárkádhoz.
  - Ahogy nagyságodnak tetszik. De végtelenül hálás volnék nagyságodnak, ha egy áccsal vezettetne vissza.
  - Minek?
  - Mert a hadseregéhez tartozó urak, amikor visszairányították a bárkám, kötélen vontatták a lovakkal, s közben a parti sziklákon kissé megrongálódott, úgyhogy legalább két láb magasan áll benne a víz.
  - Eggyel több ok arra, hogy magad vigyázz a bárkádra.

- Milord, mindent parancsa szerint fogok cselekedni - mondotta a halász. - Ott fogom kirakni kosaramat, ahol akarja, utána, ha úgy tetszik, kifizethet; és elküldhet, ha kedve tartja. Láthatja, velem könnyen boldogul.

- Látom, derék ember vagy - felelte Monk, s kutató tekintetere a halásznak szempillája sem rebbent - Hahó, Digby!

Egy segédtsízt nyomban ott termett.

- Ezt a derék legényt és társait a markotányosok sátraihoz vezeti, oda a mocsár mellé; ilyképp egy ugrásra lesznek bárkájuktól, és nem kell az éjszaka a vízen aludniuk. Mi újság, Spithaed?

Spithaed az az altiszt volt, akitől Monk a vacsoráját képező dohányt kérte. Hívás nélkül lépett a fővezér sátrába, s így felelt Monk kérdésére:

- Tábornok úr, egy francia lovas érkezett az előőrshöz, és beszélni akar nagyságoddal.

Ezt természetesen angolul mondta.

Ámbár ezen a nyelven társalogtak, a halász mégis megremegett kissé, de Monk, aki őrmesterére figyelt, szerencsére nem vette észre.

- És ki az a lovas? - kérdezte Monk.

- Tábornok úr - felelte Spithaed -, a nevét ugyan megmondotta nekem, de ezekre a fránya francia nevekre oly nehezen áll rá a skót száj, hogy nem tudtam megjegyezni. Egyébként a lovas, mint az örök mondják, ugyanaz, aki tegnap jelentkezett a pihenőn, és akit nagyságod nem akart fogadni.

- Igaz, mert épp akkor tanácsot tartottam tisztjeimmel.

- Hogyan intézkedik milord a nemes ügyében?

- Vezessék elém.

- Tegyük-e valami óvatossági intézkedést?

- Mit?

- Bekössük-e például a szemét?

- Minek? Nem láthat mást, mint amit akarok is láttatni, vagyis hogy a tizenegyezer derék ember vesz körül engem, akiknek az a kívánságuk, hogy meghalhassanak a parlament, Skótország és Anglia becsületéért.

- És ez az ember, milord? - kérdezte Spithaed, és rámutatott a halászra, aki a beszélgetés alatt mozdulatlanul állott, mint az olyan ember, aki lát ugyan, de semmit sem ért meg.

- Csakugyan - felelte Monk.

Monk most a halász felé fordult, és így folytatta:

- Vizontlátásra, jó ember, kijelöltem szállásodat. Digby, vezesse oda. Nyugodt lehetsz, nemsokára megviszik a pénzedet.

- Köszönöm, milord - mondotta a halász, majd meghajolt és eltávozott Digbyvel.

Száz lépésnyire a sáttortól találkozott társaival, akik összedugták a fejüket, s olyan hévvel susmogtak, hogy nem volt nehéz kitalálni: izgatottak. A halász azonban intett nekik, mire lecsillapodtak.

- Hahó, emberek - kiáltotta a halászmester -, gyertek ide! Monk tábornok olyan nagylelkű, hogy megfizeti a halainkat, és vendégszeretően szállást ad éjszakára.

A halászok vezetőjük köré gyülekeztek, és Digby vezetése mellett a kis csoport elindult a számára kijelölt helyre.

Útközben a halászok elhaladtak az őrség mellett, amelynek egyik embere Monk tábornokhoz kísérte a francia nemest.

A nemes lóháton ült, és nagy fehér köpenybe volt burkolva, miért is a halászmester nem vehette jobban szemügyre, akármennyire kíváncsi volt is. A lovas azonban, aki nem tudta, hogy honfitársa közelében halad el, ügyet sem vetett a kis csapatra.

A segédtsízt a halászokat egy meglehetősen tiszta sátorban szállásolta el, ahonnan kilakoltatott egy ír markotányosnőt, aki azután ott tölthette hat gyermekével az éjszakát, ahol éppen helyet talált. E sátor előtt nagy tűz égett, és rávetette bíborpiros fényét a mocsár víztócsáira, amelyen friss esti szellő szántott barázdákat. Megtörtént az elszállásolás, a segédtsízt jó éjszakát kívánt a tengerészeknek, és távozása közben megjegyezte, hogy a sátor küszöbéről látni a Tweed vizén ringó bárka árbocait, ami azt bizonyítja, hogy bárkájuk még nem süllyedt el. Úgy látszott, hogy ez a látvány végtelenül megörvendezteti a halászgazdát.

24 A kincs

A francia nemes, akiről Spithaed tett jelentést Monknak, és aki köpenyegébe beburkolva ment el a tábornok sátrából, alig öt perccel öelőtte távozott halász mellett, ez a francia nemes úgy haladt el különféle őrszemek közt, hogy még csak körül sem pillantott, nehogy kíváncsinak lássék. A parancs szerint bevezették a tábornok sátrába. Az elősátorban magára hagyták, és ott várakozott Monkra, aki nemsokára meg is jelent, mielőtt meghallgatta emberei jelentését és kifürkészte a sátor vászon válaszfalán át annak az arcát, aki beszélni óhajtott vele.

Azok, akik a francia nemest kísérték, valószínűleg jelentést tettek a francia nemes tapintatos viselkedéséről, mert az idegen első benyomása a lehető legkedvezőbb volt a fogadtatásról, melyben a tábornok részesítette, illet egyáltalán nem várva oly nehéz időkben, és olyan híru ember részéről, mint Monk, mikor az idegen ott állt vele szemben, szokása szerint mégis rávetette átható, kutató tekintetét, de a francia nemes minden zavar és szorongás nélkül viselte el. Néhány másodperc múlva a tábornok kezének és fejének egy mozdulatával jelezte, hogy hallgatja az idegent.

- Milord - mondta a francia nemes kitünő angolsággal -, találkoztát kértem lordságottól, igen fontos ügyben.

- Uram - felelte Monk franciául - oly tisztán beszéli nyelvünket, mintha nem a kontinens fia volna. Bocsánatot kérek, mert kérdésem kétségkívül tolakodó, de vajon a francia nyelvet is ilyen tiszta kiejtéssel beszéli-e?

- Nincs abban semmi csodálnivaló, milord, hogy jól beszélek angolul. Fialat koromba Angliában éltem, és azóta is kétszer jártam angol földön.

Az idegen e szavakat franciául mondta, s oly tiszta kiejtéssel, amely nemcsak azt árulta el, hogy ő maga francia, hanem azt is, hogy Tours vidékén született.

- És Angolország melyik részén lakott, uram?

- Fialat koromban Londonban laktam, milord, aztán 1635 táján kéjutazást tettem Skótországba, végül 1648-ban egy ideig Newcastle-ban laktam, mégpedig abban a kolostorban, amelynek kertjében most hadserege táboroz.

- Bocsásson meg, uram, de megérti a kérdéseimet, ugyebár?

- Azon csodálkoznám, milord, ha nem teszi fel őket.

- Most pedig, uram, mivel lehetek szolgálatára, és mit kíván tőlem?

- Mindjárt megmondom, milord, de mindenekelőtt tudnom kell, hogy csak mi ketten vagyunk-e ebben a szobában.

- Csak mi ketten, uram, kivéve az őrszemet, aki vigyáz ránk.

Ezekkel a szavakkal Monk fölemelte a sátor függönyét, és megmutatta a francia nemesnek az őrszemet, aki legfeljebb tíz lépésnyire volt onnan, és az első hívásra egy másodperc alatt fegyveresen ott teremhetett.

- Ebben az esetben, milord - mondta a francia nemes oly nyugalommal, mintha hosszú idő óta barátság fűzné a tábornokhoz -, nagyon is kész vagyok mindent elmondani, mert nagyságodat becsületes embernek ismerem. Különben is közlésem bizonyítani fogja, mily nagyra becsülöm.

Monkot meglepte ez a beszéd, mert mintegy egyenlőséget teremtett a francia nemes és a tábornok közt. Fürkésző szemét ráemelte az idegenre, és némi gúnnyal, amit csupán hanghordozása árult el, minthogy közben egyetlen arcizma sem moccan meg, így szólt:

- Köszönöm, uram; de mindeneelőtt: szabad tudnom, kicsoda maga?

- Nevemet már megmondtam altisztjének.

- Bocsásson meg, altiszttem skót, és nehezen tudja az idegen neveket megjegyezni.

- A nevem La Fère gróf - szólt Athos, és meghajolt.

- La Fère gróf? - szólt Monk, emlékezetében kutatva. - Bocsánat, de azt hiszem, nevét most hallom először. Van valami állása a francia udvarnál?

- Nincs semmiféle állásom. Egyszerűen csak nemesember vagyok.

- Van valami rangja?

- Első Károly király a Térdszalagrend lovagjává ütött, és Ausztriai Anna királyné kitüntetett a Szentlélekrend szalagjával. Ez a rangom.

- Térdszalagrend! Szentlélekrend! Ennek a két rendnek lovagja?

- Igen.

- S milyen alkalommal kapta kitüntetését?

- Szolgálatot tettem öfelségeiknek.

Monk csodálkozva nézett erre a férfiúra, aki oly egyszerűnek és mégis oly nagynak tűnt fel előtte; és mintha egyszermind lemondott volna róla, hogy behatoljon ennek az egyszerűségnek és nagyságnak a titkába, amely felől az idegen úgy sem volt hajlandó egyebet elárulni, mint amennyit mondott, elárult, így folytatta:

- Bizonyára gróf úr jelentkezett tegnap előőrseinknél.

- Akik elutasítottak.

- Sok tiszt nem enged be táborába idegen embert, különösen csata előestéjén, de én, uram, ebben a tekintetben különbözöm társaimtól, és szeretek mindenről értesülni. Minden híradást szívesen veszek, minden veszedelem Istentől ered, és én azzal az eréllyel mérlegelem, amellyel Isten felruházott. Tegnap is csak azért nem bocsátották be hozzám, uram, mert éppen haditanácsot tartottam. Ma szabad vagyok. Beszéljen.

- Annál is jobban tette, milord, hogy fogadott, mert nekem semmi közöm ahhoz a csatához, amelyet Lambert tábornokkal fog megvívni, és semmi közöm táborához, aminek bizonyosságául útközben félrefordítottam fejemet, hogy ne lássam katonáit, és lehunytam szememet, hogy ne számoljam meg sátraiak számát. Nem, milord, én a magam ügyében jöttem ide.

- Beszéljen tehát, uram - felelte Monk.

- Az imént - folytatta Athos - volt szerencsém elmondani lordságodnak, hogy sokáig laktam Newcastle-ban. Ez abban az időben volt, amikor I. Károly királyt a skótok kiszolgáltatták Cromwellnek.

- Tudom - szólt hidegen Monk.

- Ebben az időben igen nagy pénzösszeg volt nálam aranyban, és a csata előestéjén, mintha csak előre éreztem volna, mi lesz másnap, elrejtettem a newcastle-i kolostor nagypincéjében, abban a toronyban, amelynek csúcsát innen is láthatja tábornok úr az ezüstös holdfényben.

Kincsem tehát ott van elásva, és én azért jöttem ide, milord, hogy engedélyét kérjem a kincset kiáshatni, mielőtt a harc idáig terjedne, és valami akna vagy más hadiszerszám lerombolná az épületet, feltúrná a földet, és szétszórná aranyaimat, feltárva őket a katonák előtt, akik széthordanák.

Monknak jó emberismerete volt; a francia nemes arcán csupa erélyt, csupa okosságot, csupa körültekintő óvatosságot látott, az idegen vallomását tehát csak nemes lelkű bizalma jelének tekinthette, és ezért mélyen meg volt hatva.

- Uram - szólt Monk -, jól tette, hogy bízott bennem, de vajon az összeg megéri-e a fáradságot, amelyet vállalni akar érte? Hiszi-e egyáltalán, hogy kincse még ugyanazon a helyen van, ahová rejtette?

- Ott van, uram, ne legyen semmi kétsége felőle.

- Ezzel azonban csak az utóbbi kérdésemre felelt, de nem a másokra... Azt kérdeztem, olyan nagy-e az az összeg, hogy érdemes vállalni érte ekkora kockázatot.

- Csakugyan igen nagy összeg, milord, mert egymilliót rejtettem el két hordócskában.

- Egemilliót! - kiáltott fel Monk, és ezúttal Athos volt az, aki hosszasan és merőn rászégezte szemét a tábornokra.

Monk észrevette ezt, és bizalmatlansága visszatért.

„Ejnye - gondolta-, ez az ember kelepcét állít nekem...”

- Egyszóval - szólt hangosan a francia nemeshez -, ki szeretné ásatni azt a kincset?

- Ha megengedi, milord.

- Még ma?

- Még ma este, mégpedig abból az okból, amelyet már kifejtettem.

- Csakhogy - vetette ellen Monk - Lambert tábornok éppoly közel van ehhez az apátságához, mint jómagam. Miért nem fordult tehát hozzá?

- Azért nem, milord, mert fontos ügyekben leghelyesebb, ha az ember az ösztönére bízza magát. Márpedig Lambert tábornok iránt nem érzek oly bizalmat, mint milord iránt.

- Jól van, uram. Rajta leszek, hogy megtalálja a pénzét, ha ugyan még azon a helyen van, mert végre az is lehetséges, hogy már nincs ott. 1648 óta tizenkét év múlt el, és sok mindenféle történt.

Monk folyton ezen a ponton lovagolt, mert kíváncsi volt, hogy megragadja-e a francia nemes a kibúvót, amely ily módon nyílt. De Athosnak szempillája se rebbent.

- Biztosítom, milord - mondta határozottan -, hogy meggyőződésem szerint a helyén van a két hordócska, onnan sem el nem mozdította őket senki, sem gazdát nem cseréltek.

Athos felelete eloszlatta Monk egyik gyanúját, de a helyére egy másik fészkelte be magát.

A francia nemes bizonyára politikai ügynök, és azért küldték hozzá, hogy valami bűnre csábítsa őt, a parlament protektorát; a kincs meséje csak csalétek; minden valószínűség szerint arra szánták, hogy általa fölkeltsék a tábornok kapzsiságát, talán nincs is semmiféle kincs. Monk tehát mindenáron hazugságon és cselvetésen akarta rajtakapni a francia nemest, és még azt a kelepcét is, amelyet ellenségei állítottak neki, hírneve öregbítésére felhasználni. Amint tisztán látta, mit kell tennie, így szólt:

- Gróf úr, minden bizonnal megtisztel velem, hogy ma este velem vacsorázik?

- Örömmel, milord - felelte Athos, és meghajolt -, mert ez oly megtiszteltetés, amelyre méltónak érzem magam, mivel magam mély rokonszenvet érzek lordságod iránt.

- Nagyon kedves, hogy elfogadja meghívásomat, de tartozom azzal az őszinteséggel, hogy nagyon kevés a szakácsom, és nem is valami nagyon ügyesek, azonkívül rekvirálóm ma este üres kézzel tértek vissza, úgyhogy ha nem akad egy francia halász, aki idetévedt táboromba, Monk tábornok ma vacsora nélkül feküdt volna le. A halász állítása szerint a halak teljesen frissek.

- Milord, a fontos az, hogy néhány perccel tovább lehetek társaságában.

A kölcsönös udvariaskodások után, amelyek alatt Monk gyanakvása szemernyit sem csökkent, a vacsorát, vagy amit annak neveztek, közönséges fenyőfa asztalon feltálalták, Monk helyel kínálta La Fère grófot, és vele szemben maga is leült. A vacsora egyetlen fogásból állt, főtt halból, és sokkal inkább szolgált az éhség csillapítására, semmint ínycsöngő gyönyörűségekre.

Vacsora közben, vagyis mialatt ette a halat, és hozzá rossz angol sört ivott, Monk elbeszélte a francia nemessel a Fronde legutóbbi eseményeit. Condé kibékülését a királlyal, XIV. Lajos küszöbönálló házasságát Mária Terézia spanyol infánsnővel; óvatosan elkerült azonban, akárcsak Athos, mindennemű célzást azokra a politikai szálakra, amelyek ebben az időben összefűzték, helyesebben szétválasztották egymástól Angliát, Franciaországot és Hollandiát.

A társalgás során Monk meggyőződött arról, amit egyébként már az első szóra észrevett, hogy rendkívül előkelő emberrel van dolga, olyannal, aki semmiképp nem lehet orgyilkos, de még azt sem tételezheti fel róla, hogy kém. Valami ravaszság és elszántság azonban okvetlenül volt Athosban, úgyhogy Monk bátran tarthatta összeesküvőnek.

Fölállván az asztaltól, a tábornok ezt kérdezte:

- Hát csakugyan hisz a kincseben?

- Hiszek, milord.

- Komolyan?

- A lehető legkomolyabban.

- És azt hiszi, rátalál arra a helyre, ahol a kincset elásták?

- Az első megtekintésre.

- No jó! Akkor pedig merő kíváncsiságból elkísérem. Már csak azért is jó lesz, ha elkísérem, mert nélkülem vagy valamelyik tisztem nélkül csak nagy ügyel-bajjal tudna végigmenni a táboron.

- Tábornok úr, igazán sajnálom, hogy fárad miattam, és nem fogadnám el a szívességét, ha csakugyan nem volna szükségem kíséretére. Minthogy azonban belátom, hogy társasága nemcsak megtisztelő, hanem szükséges is, elfogadom.

- Kíván kíséretet vinni? - kérdezte Monk Athostól.

- Úgy vélem, fölösleges, hacsak milord nem látja szükségesnek. Két ember és egy ló áthozza majd a két kis hordót azon az evezős hajón, amelyen jöttem.

- De talán csákányozni is kell, felásni a földet, kődarabokat kiemelni! Csak nem akarja mindezt maga csinálni?

- Nem kell ott semmit sem ásni, tábornok. A kincs a kolostor kriptájában van elhelyezve. Egy kőlap alatt, amelybe nagy vasgyűrű van erősítve, négy kis lépcsőfokos lejáró nyílik. Ott a két

hordó, hosszában egymás mellé állítva, és koporsó alakban gipsszel borítva. Egyébként egy feliratról is felismerhető a kőlap, és mivel ilyen kényes és bizalmas ügyben nem kívánok nagyságod előtt titkolózni, elmondom a felírás szövegét:

Hic jacet venerabilis Petrus Guillelmus Scott, Canon. Honorab. Conventus Novi Castellii. Obiit quarta et decima die Febr, ann. Dom. MCCVIII Requiescat in pace!⁴⁶

Monk minden szóra figyelt. Meglepte a francia viselkedése: vagy csodálatosan alakoskodik, és fölényesen játssza szerepét, vagy meghökkentően jóhiszemű, és becsületes őszinteséggel adja elő kérését olyan helyzetben, ahol egymillióért egy tördőfést kockáztat, oly hadsereg kellős közepén, amely a kincs ellopását rekvirálásnak is tekinthette volna.

- Nagyon helyes - szólt Monk -, elkísérem, s mivel a kaland oly nagyon érdekel, magam fogom vinni a fáklyát.

Ezt mondva, felkötött egy rövid kardot, övébe pisztolyt helyezett, ezzel a mozdulatával, ahogyan köpenyét kissé fölemelte, elárulva, hogy testén sűrű szövésű, finom páncélinget visel, védelmül az orgyilkosok ellen.

Ezután egy skót tört fogott bal kezébe, majd Athoshoz fordult:

- Készen van, uram? Mert én készen vagyok.

Athos épp az ellenkezőjét csinálta annak, amit Monk: leoldotta törét és az asztalra helyezte, levette kardszóját, és a kardot a tör mellé tette, aztán természetes mozdulattal kikapcsolta ujjasa csatjait, mintha zsebkendőt keresne, és megmutatta finom batisztinge alatt mezítelen keblét, hol sem támadó, sem védekező fegyvert nem rejtegetett.

„Nahát, igazán furcsa egy ember - gondolta Monk, lerakta minden fegyverét. De hátha ott a kincs rejtekhelyén állított nekem kelepécet?”

- Tábornok úr - szólt Athos, mintha csak kitalálta volna Monk gondolatát -, azt akarja, hogy csak mi ketten menjünk oda, nagyon helyes. Csakhogy egy nagy hadvezér nem teheti ki magát vakmerően a veszedelemnek: éjszaka van, a mocsár, amelyen át kell mennünk, veszélyes utat jelent, tehát vigyen magával kíséretet.

- Igaza van - szólt Monk.

És hívó hangon szólt:

- Digby!

Monk hadsegéde nyomban ott termett.

- Ötven ember karddal és puskával fölszerelve - utasította Monk.

És Athosra tekintett.

- Ez nagyon kevés - felelte Athos -, ha veszélyes a hely, de nagyon sok, ha nem forog fenn semmi veszedelem.

- Egyedül fogok menni - szólt Monk. - Digby, nincs szükségem senkire... Induljunk, uram.

---

⁴⁶ Itt nyugszik a nagytiszteletű Peter William Scott, Newcastle klostromának nagy méltóságú kano-noka. Elhunyt az Úr 1208. esztendejében, februárius hó tizennegyedik napján. Nyugodjék békében! (latin)

A mocsár

A táborból a Tweed folyó felé mentében, Athos és Monk áthaladt azon a területen, amelyen át Digby vezette a halászokat, a Tweed folyó felől a táborba jövet. A hely látványa, az ember előidézte változások látványa, a legmélyebb hatással volt Athos fogékony, élénk képzelőtehetségére. Athos csak ezt az ember nem lakta tájat nézte, Monk pedig csak Athost figyelte, Athost, aki szemét hol az égre emelte, hol a földre szegezte, fürkészett, gondolkodott, sóhajtozott.

Digby, akit a tábornok legutóbbi parancsa és különösen az a hang, amellyel a parancsot kiadta, nagyon meglepett, Digby vagy húsz lépésnyire követte az éjjeli vándorokat; de a tábornok hátrafordult, mintha szemrehányást tenne, hogy nem teljesítik pontosan parancsát, a hadsegéd tehát megértette, hogy túlságosan kíváncsi volt, és visszatért sátrába.

Azt hitte, a tábornok ellenőrizni akarja táborát, de inkognitó, ahogy minden tapasztalt hadvezér megteszi ezt, döntő csata küszöbén. Athos jelenlétét úgy értelmezte, ahogy alantas tiszték szokták értelmezni azt a titokzatosságot, amely a fővezért körülveszi: Athos valószínűleg kém, és felvilágosításaira szüksége van a tábornoknak.

Monk és La Fère gróf vagy tíz percig gyalogolt a sátrak és őrszemek közt, amelyek a főhadiszállás körül sűrűbbek, ezután Monk rátért egy kis útra, amely három ágra szakadt. A bal oldali elágazás a folyóhoz vitt, a középső a newcastle-i apátságához, a mocsár felé, a jobb oldali elágazás pedig Monk táborának legelső vonalait vágta át, vagyis táborának azt a részét, amely a legközelebb volt Lambert hadseregéhez. A folyón túl előretolt őrállomás volt, ez Monk hadseregéhez tartozott, és az ellenséget figyelte; százötven skót katonából állt. Ezek a katonák úszva keltek át a Tweed túlsópartjára, és hatalmas zajt csaptak, de minthogy híd nem volt ezen a helyen, és Lambert katonái nem ugrottak oly készségesen a vízbe, mint Monk katonái, a tábornok nem nyugtalankodott.

Az innenső parton volt, ötszáz lépésnyire a régi apátságtól, a halászok tanyája, apró sátrak körében, ahol valóságos emberboly nyüzsgött, minthogy a közeli klanokból való katonák feleségükkel és gyermekeikkel laktak bennük.

Ez a tarkabarka kép a hold fényében megragadó látványt nyújtott; a homályban minden részlet megnemesedett, és a holdvilág, amely a maga hízelgő módján mindig a dolgok fényes oldalát ragyogja be, udvariasan minden rozsdás puskát csillogónak, minden condrát tiszta, kimosott fehér vászonnak tüntetett fel.

Monk Athossal ide érkezett, és együtt vágta át a komor tájon, amelyet kettős fény világított meg: a hold ezüstös sugárözöne és az őrüzek pislogó fénye; a három út találkozásánál azonban ez utóbbi elmaradt; Monk pedig megállt és társához fordult:

- Uram - szólt -, megismeri-e a helyes utat?
- Ha nem tévedek, a középső út visz egyenesen az apátságához.
- Úgy van, de világításra lesz szükségünk majd a föld alatt.

Monk visszafordult.

- Ejha! Digby, úgy látszik, nyomon követett bennünket! Annál jobb, legalább kerít valami világítóeszközt.
- Csakugyan, tábornok úr, amott egy ember már jó ideje követ bennünket.

- Digby! - kiáltott Monk - Digby! Jöjjön ide, kérem.

Ám az árnyalak, ahelyett, hogy engedelmeskedett volna, visszahőkölt, s nem előre jött, hanem hátrább, majd meghajolva eltűnt bal felé, és útját a halászok tanyája felé vette.

- Úgy látszik, nem Digby volt - szólt Monk.

Mind a ketten követték szemükkel az árnyéket, amely eltűnt; de mivel nem volt valami feltűnő dolog, hogy este tizenegy órakor valaki kódorog a táborban, mert hiszen tizenkétezer ember pihent ezen a helyen, Athos és Monk nem is nyugtalankodtak a sötét alak miatt.

- Minthogy azonban okvetlenül szükségünk van lámpásra vagy fáklyára, mert különben egy lépést se fogunk látni előre, egyelőre keressünk valami lámpát - szólt Monk.

- Tábornok úr, a legelső utunkba eső katona világíthat nekünk.

- Nem - szólt Monk, mert érdekelte, hogy La Fère gróf és a francia halászok nem játszanak-e össze -, nem, jobb szeretném, ha az egyik francia halász kísérne el, azok közül, akik ma este idejöttek a táborba, hogy halaikat eladják. A halászok holnap elmennek, és így a titok inkább megmarad titoknak, ellenkező esetben viszont, ha a skót hadseregben híre megy, hogy a newcastle-i apátságban kincseket lehet találni, az én highlanderjeim⁴⁷ még azt hiszik, hogy legalábbis egy-egy millió van minden kőköcka alatt, és az apátság épületéből kő kövön nem marad.

- Legyen úgy, ahogy akarja, tábornok úr - felelte Athos természetes hangon, amelyből kitűnt, hogy mindegy neki, akár katona, akár halász világít, egyik sem kedvesebb neki a másikinál.

Monk a felé az út felé közeledett, amely mögött a Digbynek hitt sötét alak eltűnt, és itt találkozott egy őrjáráttal; a sátrak ellenőrzése után éppen a főhadiszállás felé indult. Az őrjárat megállította Monkot és társát, a tábornok megadta a jelszót, és folytatta útját.

Egy katona, aki plédbe volt burkolózva, fölébredt a zajra, kibújt plédje alól, körülnézett, hogy mi történt.

- Kérdezze meg tőle - szólt Monk Athoshoz -, hol vannak a halászok. Ha én kérdezem, akkor megismer.

Athos odalépett a katonához, s az megmutatta neki a halászok sátrát. Monk és Athos nyomban el is indult arrafelé.

A tábornok úgy látta, hogy abban a pillanatban, amikor a sátor felé közeledett, egy sötét alak, hasonló az előbbihez, belopózott a sátorba, de amint közelebb ért, be kellett látnia, hogy valószínűleg tévedett, mert a sátorban az emberek egymás hegyén-hátán aludtak, és nem lehetett egyebet látni, mint lábak és karok szövevényét.

Athos, nehogy bárki azt hihesse, hogy talán összejátszik valamelyik francia honfitársával, kívül maradt a sátron.

- Hahó! - szólt Monk franciául. - Ébredjenek!

Két vagy három alvó fölemelkedett helyéről.

- Szükségem van valamelyikükre, hogy világítson - folytatta Monk.

Az egész emberboly megmozdult, néhányan felültek, mások felálltak. Legelőször a halászok vezére kelt fel.

- Nagyságod számíthat ránk - mondta, s hangjára Athos megremegett. - Hova kell mennünk?

---

⁴⁷ Skót hegyi lakosaim. (angolul)

- Majd meglátja. Egy lámpást! Gyerünk, egykettő!

- Máris, tábornok úr. Parancsolja, hogy én kísérem el?

- Te vagy más, az mindegy, csak legyen valaki, aki világít.

„Különös - gondolta Athos -, milyen furcsa ennek a halásznak a hangja!”

- Tüzet adjatok, emberek! - kiáltotta a halász. - Csak gyorsan, gyorsan.

Azután egész halkán egyik társához fordult, aki legközelebb volt hozzá:

- Világíts te, Menneville - szólt -, és készülj fel minden eshetőségre.

Az egyik halász tűzkövel tüzet csiholt, meggyújtott egy darab taplót és ennek a segítségével egy lámpást.

Azonnal világosság öntötte el a sátor belsejét.

- Indulhatunk? - kérdezte Monk Athostól, aki elfordult, hogy a világosság ne érje arcát.

- Igen, tábornok úr - felelte Athos.

- Aha, a francia nemes - mondta halkán a halászgazda a többieknek. - Az ördögbe is, egész jó ötlet volt, hogy téged küldjelek, Menneville, még csak az kéne, hogy rám ismerjen. Világíts, világíts!

Ez a párbeszéd a sátor mélyén folyt le, és olyan halkán, hogy Monk egy hangot se hallhatott meg belőle. Különben is Athossal beszélgetett.

Menneville eközben készülődött az útra, vagyis inkább várta a vezére rendelkezését.

- Na, megvagyunk? - kérdezte Monk.

- Itt vagyok, tábornok úr - mondta a halász.

Azzal Monk és Athos nyomában kilépett a sátorból.

„Lehetetlenség - gondolta magában Athos. - Micsoda képtelenség ilyesmikről képzelődni!”

- Menj előre - szólt Monk a halászhoz - a középső úton, és szedd a lábad.

Még húsz lépésnyire se értek, amikor ugyanaz az árnyékalak, aki az imént mintha belopózott volna a sátorba, most kibújt a sátorból, egészen az út kőkerítéséig lopózott, és ennek a védelme alatt kíváncsian figyelte, hogy hova megy a tábornok.

A tábornok és két társa eltűnt a sötétségben. Newcastle felé mentek, amelynek kövei messziről fehérlettek, mintha távoli sírkövek lennének.

A kolostor kapujában néhány másodpercig megpihentek, aztán bementek az épület belsejébe. A kolostor kapuja be volt zúzva, és fejszecsapások nyomát mutatta. Négy emberből álló őrség egész nyugodtan aludt egy mélyedésben, mert biztosra vették, hogy erről az oldalról nem fogja őket semmiféle támadás érni.

- Nem zavarják majd ezek az emberek? - kérdezte Monk Athostól.

- Épp ellenkezőleg, segítségemre lesznek, ha a tábornok úr megengedi, elgurítani a hordókat.

- Igaza van.

Az őrnagy tagjai, bár mélyen aludtak, rögtön felébredtek, amint a két látogató lépései fölhangzottak a kapu aljában, amelyet fölvert a gyom és tüske. Monk megadta a jelszót, és beljebb ment a kolostor belsejébe, előtte a halász a lámpással, Monk utolsónak maradt, és Athos minden mozdulatát figyelte, kezében tartva rövid törét, készen, hogy a legelső gyanús mozdulatra beledöfje Athosba. De Athos határozott és biztos léptekkel ment a termeken és az udvarokon át.

Egyetlen ajtó, egyetlen ablak nem maradt meg ezen az épületen. Valamennyi ajtót eltűzelték, némelyiket ott helyben, megszenesedett fájukon látszott a csipkézése a tűznek, amely magától hunyt ki, nem tudván megemészteni itt-ott a vasszögekkel rögzített kemény tölgyfa eresztékeket. Az épület valamennyi ablaka be volt zúzva, a törött ablakok nyílásán át sietve menekültek a sötétség madarai, megriadva a fénytől. Óriási denevérek kezdtek néma keringésbe a két alkalmatlan látogató körül, s a magas kőfalon a lámpás fényében meg-megreszketett az árnyékuk. Ez a látvány a bölcs okoskodót megnyugtatta, Monk arra következtetett belőle, hogy nem lakhatik ember a kolostorban, minthogy a félénk állatok még ott tanyáznak és közeledtükre elmenekültek.

Átgázoltak a romokon, leszaggattak egy csomó repkényindát, amely úgy nőtt ott, mintha védeni akarná a magányt, s így érkezett meg Athos a kriptába, amely a kolostor nagyterme alatt volt, de bejárata a kápolnából nyílt. Itt megállt.

- Megérkeztünk, tábornok úr - mondta.

- Ez az a kőköcka?

- Ez.

- Csakugyan itt a gyűrű is, csak hogy ez a gyűrű laposan van beleillesztve a kőbe.

- Szükségünk volna emelőrúdra.

- Azt könnyen keríthetünk.

Körülnézván, Athos és Monk észrevett egy kis három hüvelyk átmérőjű kőrisfát; a fal egyik sarkában nőtt fel az egyik ablakig, amelyet ágai egészen eltakartak.

- Van késed? - kérdezte Monk a halásztól.

- Van, uram.

- Vágd le ezt a fát.

A halász megtette, amit kívántak tőle, igaz, a kése kicsorbult belé. A kis kőrisfából emelőrúdat, csináltak aztán a három ember behatolt a föld alatti helyiségbe.

- Állj oda - szólt Monk a halászhoz, és a pince egyik sarkára mutatott. - Puskaport emelünk ki a földből, és a te lámpásod veszélyes lehet.

Az ember rémülettel hátrált, és engedelmesen megmaradt azon a helyen, amelyet kijelöltek számára. Monk és Athos pedig egy oszlop mögé került, ennek lábánál kis nyíláson át a holdnak egy sugara hatolt keresztül, s sugarát éppen az a kő verte vissza, amelyet La Fère gróf keresett.

- Helyben vagyunk - szólt Athos, és megmutatta a tábornoknak a latin felírást.

- Úgy van - felelte Monk.

Aztán, mintha alkalmat akart volna adni Athosnak a visszavonulásra, így szólt:

- Nem veszi észre, hogy járt már valaki ebben a pincében, és több szobor össze van zúzva?

- Milord, bizonyára hallott róla, hogy vallásos skótjai szeretik a holtak szobraira bízni azokat az értékes tárgyakat, amelyeket egész életükön át viseltek. A katonák tehát, akik itt jártak, valószínűleg azt gondolták, hogy a sírszobrok lába alatt rejtett kincseket találnak, s ezért törték össze a szobrokat és talapzatukat. De annak a tiszteletre méltó kanonoknak a sírját, amellyel nekünk van dolgunk, semmiféle szobor nem ékesíti. Sírja egyszerű, és éppen ez védte meg puritánjai ellen, hiszen babonásan félnek tőle, hogy sírokat megszenteljenek; lám, a sírnak egyetlen darabkáját se bántották.

- Igaz - felelte Monk.

Athos felkapta az emelőrudat.

- Segítsek? - kérdezte Monk.

- Köszönöm, milord, nem akarom, hogy lordságod olyasmiben vegyen részt, amiért nem vállalhatná a felelősséget, ha tisztában volna valamennyi várható következményével.

Monk fölkapta a fejét.

- Mit akar ezzel mondani? - kérdezte.

- Azt akarom mondani... De az az ember...

- Várjon csak - szólt Monk -, értem már, mitől fél, és próbát, teszek.

Monk a halász felé fordult, akinek alakját a lámpás megvilágította.

- *Come here, friend*⁴⁸ - mondta neki parancsoló hangon.

A halász meg se moccan.

- Rendben van - szólt Monk -, nem tud angolul. Beszéljen tehát velem angolul, kérem.

- Milord - felelte Athos -, gyakran láttam embereket, akik szükség esetén annyira tudtak uralkodni magukon, hogy egyáltalán nem feleltek számukra jó ismert nyelven föltett kérdésekre. A halász talán sokkal többet tud, mint sejtenők. Legyen szíves, küldje el őt, milord, nagyon kérem.

„Most már világos - gondolta magában Monk -, azt akarja, hogy négyszemközt maradjunk a pincében. De nem baj, járjunk a dolog végére, ember ember ellen, végre is csak ketten vagyunk...”

- Hé, barátom - szólt Monk a halászhoz hangos szóval -, menj föl azon a lépcsőn, amelyen lejöttünk, és vigyázz odafönn, hogy senki meg ne zavarhasson bennünket.

A halász engedelmeskedni készült.

- Hagyd itt a lámpásodat - mondta neki Monk -, fénye elárulna, és valami puska ijedtében még beléd durrantana.

A halász láthatólag megszívlelte a tábornok tanácsát, letette a lámpást a földre, és eltűnt a lépcsőfeljárt boltíve alatt.

Monk fogta a lámpást és odavitte az oszlop lábához.

- Mondja csak - szólt Athoshoz -, bizonyos, hogy pénz van elrejtve ebben a sírban?

- Bizonyos, milord, öt perc múlva saját szemével győződhetik meg róla.

---

⁴⁸ Gyere ide, barátom. (angolul)

És Athos az emelővel hatalmas ütést mért a gipszrétegre; nyomban hasadék támadt rajta, s Athos ebbe a repedésbe nyomta be a rúd végét; nemsokára egész gipszdarabok mozdultak meg, felemelkedve, mint valami kerek kőlapok. Ekkor La Fère gróf megragadta a köveket, és oly hatalmas erővel ráncigálta ki őket, amilyent fel sem lehetett volna tenni finom kezéről.

- Milord - szólt Athos -, itt van az az építmény, amit említettem nagyságodnak.

- Igaz, de még mindig nem látom a hordókat - szólt Monk.

- Ha töröm volna - szólt Athos, és körülnézett -, azonnal megláthatná a hordókat, uram. Sajnos, én a magamét ott felejtettem lordságod sátrában.

- Szívesen följánlanám az enyémet - szólt Monk -, de a pengéje, azt hiszem sokkal törékenyebb, semhogy arra a munkára használhatná, amire szánja.

Athos körülnézett, hogy alkalmas tárgyat keressen.

Monk nem vesztette el szeme elől Athos kezének egyetlen mozdulatát, szemének egyetlen villanását sem.

- Miért nem kéri el a halásztól a kését? - kérdezte Monk. - A halásznak volt kése.

- Igaz, csakugyan - szólt Athos -, hiszen azzal vágta ki ezt a fát. És indult a lépcső felé.

- Barátom - mondta a halásznak -, dobja le a kését, kérem, szükségem van rá.

A kés nagy zajjal legurult a lépcsőn.

- Vegye csak föl - mondta Monk -, megbízható szerszám, amint láttam, erős kéz jó hasznát veheti.

Athos Monk szavait láthatólag egyszerű, természetes értelmükben fogta fel. Azt sem vette észre, vagy legalábbis nem látszott észrevenni, hogy Monk, mikor ő visszatért hozzá, hátrább húzódott, és bal kezét pisztolyának agyán tartotta, jobb kezével pedig törét markolta. Athos tehát munkához látott, háttal Monk felé, életét mintegy védtelenül kiszolgáltatva neki. A halász késével néhányszor oly ügyesen és pontosan csapott le a gipszrétegre, hogy két részre választotta, és Monk megpillanthatta a két hordót, egymás mellé helyezve; súlyuk mozdulatlanul tartotta őket gipszágyukban.

- Milord - szólt Athos -, amint látja, előérzetem nem csalt.

- Úgy van, uram - felelte Monk -, és minden okom megvan rá, hogy boldognak tartsam, nem igaz?

- Kétségkívül; ennek a pénznek elvesztése roppant érzékeny csapás lett volna, de biztos voltam benne, hogy Isten, aki megvédi az igaz ügyet, nem fogja megengedni, hogy ellopják azt az aranyat, amellyel igaz ügyet akarnak diadalra vinni.

- Nohát, becsületszavamra, éppoly titokzatosan beszél, ahogyan cselekszik - szólt Monk. - Az imént alig értettem meg, amikor azt mondta, nem akarja rám hárítani a felelősséget azért, amit e helyt tettünk.

- Okom volt ezt mondani, milord.

- Most pedig valamiféle igaz ügyről beszél. Hát mit ért igaz ügyön? Mi e percben Angliában öt- vagy hatféle ügyet védünk, és mindenki a maga ügyét tartja nemcsak jónak, hanem a legeslegjobbnek. Milyen ügyre gondolt, gróf úr? Beszéljen bátran, őszintén, tudni szeretném, hogy ebben a pontban, amelyre oly nagy súlyt vet, egyformán gondolkodunk-e?

Athos merőn Monkra szegezte szemét, olyasféle átható tekintettel, amely mintha arra szólítaná fel, hogy egyetlen gondolatát se rejtse előle, aztán levette kalapját, és ünnepélyes hangon

hozzáfogott mondókájához, a tábornok pedig hallgatta, kezét arcán tartva, majd hosszú és izmos ujjaival szakállában és bajuszában babrálva, s révedező és bús szeme elmerült a kripta sötétségébe.

- Milord angol nemes, becsületes férfiú, és francia nemessel beszél, akinek helyén van a szíve. Az aranyról, amely ebben a két hordóban van, azt mondtam, hogy az én tulajdonom, pedig ez nem igaz, ez életem első hazugsága, bár kétségkívül a pillanat kényszerített rá: ez az arany annak a II. Károly királynak a tulajdona, akit számkivetettek hazájából, elűztek palotájából, aki kétszeresen árva, mert nemcsak apját vesztette el, hanem trónját is, és még attól a szomorú boldogságtól is eltiltották, hogy térden állva megcsókolhassa azt a követ, amelyre a gyilkosok ezeket az örök bosszúért kiáltó egyszerű szavakat írták: „Itt nyugszik I. Károly király.”

Monk kissé elsápadt, észrevehetetlen borzongás futott át rajta, s szürke bajusza felborzolódott.

- Én - folytatta Athos -, én, La Fère gróf, a szegény, elhagyott király egyetlen és utolsó híve, felajánlottam neki, hogy felkeresem azt az embert, akitől Anglia királyságának sorsa függ. El is jöttem, és megálltam ennek az embernek a tekintete előtt, pőrére vetköttem előtte, kiszolgáltattam magamat, ezt mondván neki:

- Milord, itt van az utolsó mentsvára annak a királynak, akit Isten lordságod urává tett, és akit születése lordságod királyává avatott. Lordságodtól, csakis lordságodtól függ élete és jövője. Hajlandó-e felhasználni ezt a pénzt arra, hogy kárpótolja Angliát mindazokért a szenvedésekért, amelyeket az anarchia egész ideje alatt szenvedett, vagyis hajlandó-e segíteni II. Károlyt, vagy ha nem is segíteni, legalább eltérni, hogy II. Károly maga cselekedjék? Milord az úr, a király, teljes hatalmú úr és király, mert a véletlen olykor belekontárkodik az Isten és az Idő művébe. Négyszemközt vagyunk, milord. Ha most elrettenti, hogy osztoznia kell az eredményben, ha nyomasztja a velem való bűnrészessége, hát van fegyvere, milord, és előttünk nyitott sír van. Ha ellenben magával ragadja ügyének lelkesítő ereje, ha valóban az, akinek mutatkozik, ha a keze abban, amit tesz, eszének engedelmeskedik, esze pedig szívének, akkor itt van keze ügyében az eszköz, amelynek segítségével örökre megsemmisítheti ellenségének, Stuart Károlynak az ügyét; akkor is ölje meg azt az embert, aki itt áll a színe előtt, mert ha ez az ember visszatér ahhoz, aki küldte, akkor bizony magával is viszi neki azt a pénzt, amelyet apja, I. Károly hagyott reá, ölje meg ezt az embert, s tartsa meg milord az aranyat, hasznára lehet a polgárháború folytatásában. Sajnos, milord, ilyen ennek a szerencsétlen királynak a végzete! Vagy meg kell vesztegetnie, vagy meg kell ölnie azt, aki útjába kerül. Mert mindenki ellene fordul, mindenki elutasítja magától, mindenki ellenségesen fogadja, pedig Károly magán viseli hivatása isteni bélyegét, és hogy meg ne hazudtolja vérét, el kell foglalnia trónját, vagy meg kell halnia hazája szent földjén!

Milord hallotta, amit mondtam. Ha bárki mással beszélgetnék, nem azzal a nagy férfiúval, akivel szemben állok, ezt mondtam volna: „Milord szegény ember, a király felajánlja lordságodnak ezt a milliót, mint egy óriási szolgálat megfelelő jutalmának zálogát; fogadja el, és szolgálja II. Károlyt, ahogy én szolgáltam I. Károlyt, és bizonyosra veszem, hogy Isten, aki hall és lát bennünket, az egyedüli lény, aki belelát emberi tekintettől elzárt szívébe, boldog halál után örök élettél ajándékozza meg érte!” Monk tábornoknak azonban, akinek nagyságával, úgy érzem, tisztában vagyok, a következőket mondom:

Milord, a népek és királyok történetében milordra gyönyörű szerep, hallatlan és halhatatlan, soha el nem enyésző dicsőség vár, ami egymagában, minden más érdeket félrelökve, csak hazája javát és az igazságot tartva szem előtt, királya támaszává lesz. Sokan voltak már győztes hadvezérek és dicső bitorlók. Milord azonban, ha így cselekszik, beéri annyival, hogy a legerényesebb, legderekabb, legbecsületesebb ember legyen; koronát tart a kezében, és nem

a saját fejére teszi, hanem annak a fejére, aki számára készült. Ó, milord, ha így cselekedne, az utókorra a legirigyeltebb nevet hagyná, ami csak ember fiát büszkévé tehet!

Athos elhallgatott. Egész idő alatt, míg a fennkölt nemes beszélt, Monk sem helyeslésének, sem ellenkezésének semmi jelét nem árulta el; a személyes szónoklatra még a szemében is alig villant fel a megértést jelző lobbanás. La Fère gróf szomorúan nézte, s komor arca láttán csüggedés dermesztette meg szívét. Végül Monk mégiscsak magához tért, és megtörte a csendet:

- Uram - mondta halkán és nagyon komolyan -, a saját szavaival fogok válaszolni. Bárki másnak azzal felelnék, hogy elkergetném vagy börtönbe vettetném, talán még rosszabb sorsot is szánnék neki. Mert elvégre is, meg akar engem vesztegetni, és egyúttal kényszerít is. De olyan ember, akitől nem lehet megtagadni a figyelmet és a törődést, mert méltó rá: gróf úr bátor és nemes, ezt én mondom, és tudom, mit beszélek. Az imént arról a vagyonról szólt, amelyet a megboldogult király a fiára hagyott: nem azoknak a francia uraknak egyike-e gróf úr, akiről azt hallottam, hogy Károlyt meg akarták szöktetni a Whitehallból?

- De igen, milord, én rejtőztem a vérpad alatt a király kivégzésekor. Én, aki nem tudtam őt megmenteni, homlokomon éreztem a vértanú király vérének, és hozzám intézte I. Károly az utolsó szavát. Énnekem kiáltotta oda: *Remember!* És amikor azt mondta: *Emlékezzél!* - erre a pénzre gondolt, amely most itt van milord lába előtt.

- Sokat hallottam önről, uram - felelte Monk -, de nagyon örülök, hogy már előbb és ösztönösen, nem pedig emlékeim hatása alatt tartottam nagyra. Sok mindent meg fogok tehát magyarázni, olyan dolgokat is, miket még soha senkinek el nem árultam, és ebből láthatja majd, mennyivel többre értékelem, mint azokat, akiket eddig hozzám küldtek.

Athos meghajolt. Mohón leste Monk minden szavát, mert ritka szavai oly becsesek voltak, mint sivatagban a harmat.

- Az imént II. Károly királyról beszélt - kezdte Monk -, de mondja meg, kérem, mi közöm nekem ehhez az árnyékkirályhoz? Háborúban és politikában öregedtem meg, és ez a két dolog manapság oly szorosan összefügg egymással, hogy minden katonának a maga egyéni joga vagy törekvése szerint kell harcolnia személyes érdekétől vezetve, nem pedig vakon engedelmességgel tisztjeinek, mint rendes háborúban. Énnekem talán nincs semmi kívánságom, de sok mindentől félek. Ettől a háborútól függ Anglia szabadsága, és meglehet, minden angol emberé is. Miért nyújtsam én, aki kivívtam szabadságomat, két kezemet egy idegen ember béklyójába? Mert Károly nekem idegen. Nagy ütközeteket vívott velünk, de elvesztette őket, tehát rossz hadvezér. Semmiféle diplomáciai alkudozásban nem ért el sikert, tehát rossz diplomata. Nyomorúságát végighurcolta Európa minden udvarán, tehát gyenge és kislelkű ember. Semmi nagyságot, semmi nemes vonást, semmi előre mutató tettet nem mutatott még fel ez a Károly, aki a föld legnagyobb birodalmát akarja kormányozni. Én tehát Károlyt csak rossz oldalairól ismerem, és akkor azt kívánja, hogy józan ésszel önként vessem magam ennek az embernek a rabságába, aki katonai képesség, politika és emberi méltóság tekintetében nem ér fel hozzám? Nem, uram. Mihelyt valami nagy és nemes cselekedetet tudok meg Károlyról, talán elismerem ahhoz a trónhoz való jogát, amelyről apját elűztük, mert nem voltak meg benne azok az erények, amelyek eddig fiából is hiányoznak. Egyelőre azonban csak a magam jogait ismerem el: a forradalom tábornokká tett, és ha akarom, a kardom segítségével lordprotektor is lehetek. Jöjjön ide Károly, mutassa meg, mit tud, a lángész számára nyitva a küzdőtér; főként pedig ne feledje, hogy oly fajból származik, amelytől többet kívánnak, mint mástól. Ne beszéljünk tehát többé a dolgról. Ajánlatát nem utasítom vissza, és nem fogadom el; tartózkodom, várok.

Athos tudta, hogy Monk nagyon is jól értesült II. Károly minden lépéséről, és nem erőltette a vitát. Ez úgysem volt se helyén, se idejében való.

- Milord - felelte -, nincs tehát egyéb hátra, mint hogy kifejezzem köszönetemet.

- Ugyan miért? Azért, mert helyesen ítélte meg engem, és mert én úgy cselekedtem, ahogyan előre látta? No, ezért igazán nem érdemes! Ez az arany, amelyet elvisz Károly királynak, afféle próbatétel lesz: ha majd látom, hogy mihez kezd vele, bizonyára megváltozik a véleményem is.

- És nem fél, milord, hogy rossz hírbe keveredhet, ha ekkora összeget kiszolgált az ellensége kezébe?

- Az ellenségem kezébe? Ugyan, ugyan, uram, nekem nincsenek ellenségeim. Én a parlament szolgálatában állok, amely azt parancsolja, hogy harcoljak Lambert tábornok és II. Károly király ellen, tehát a parlament ellenségeivel, de nem az én ellenségeimmel. Én tehát harcolok. Ha ellenben a parlament azt parancsolná, hogy lobogóztassam fel London kapuját, gyűjtssem katonáimat a folyó partjára, hogy méltón fogadhassák II. Károly királyt...

- Szót fogadna? - kiáltott Athos örömmel.

- Bocsásson meg - szólt Monk mosolyogva -, ősz fejemmel most csaknem... csaknem... De ugyan hol is járt az eszem? Csaknem valami fiatalos ostobaságot mondtam!

- Tehát nem fogadna szót? - kérdezte Athos.

- Ezt se mondom, uram. Mindenekelőtt hazám üdve lebeg előttem. Isten, aki erőt adott nekem, kétségkívül azt akarta, hogy ezt az erőt mindenki javára fordítsam, és azzal is felruházott, hogy meg tudjam különböztetni a jót a rossztól. Ha a parlament rendelne el ilyen dolgot, gondolkodnám rajta...

Athos elkomorodott.

- Tehát, amint látom, lordságod egyáltalán nem óhajtja fölkarolni II. Károly király ügyét.

- Egyre csak gróf úr kérdez engem, most már rajtam a sor, ha megengedi.

- Parancsoljon velem, és bár Isten adná, hogy lordságod is olyan őszintén válaszoljon nekem, mint ahogyan én fogok felelni.

- Amikor majd átadja királyának ezt a milliót, milyen tanácsot fog neki adni?

Athos büszke és határozott tekintetet vetett Monkra.

- Milord - szólt -, ezzel a millióval, amellyel talán mások üzletet kötnének, én azt a tanácsot adnám a királynak, hogy állítson fel két ezredet, és vonuljon be Skótországba, amelyet lordságod a közelmúltban pacifikált. Aztán adja meg népének azokat a szabadságjogokat, amelyeket a forradalom megígért, de csak félig-meddig adott meg. Azt is tanácsolnám neki, hogy személyesen álljon kis hadserege élére, amely, higgye meg, egyre hatalmasabb lesz, és kezében a zászlóval és hüvelyébe dugott karddal menjen a halálba, így kiáltva: „Angolok, családomban ez már a harmadik király, akit megöltök! Vigyázzatok, Isten igazságos!”

Monk lehajtotta fejét, és egy pillanatig elgondolkozott.

- És ha Károlynak sikerülne a dolog - kérdezte tovább -, ami valószínűtlen, de nem lehetetlen, mert minden lehetséges ezen a világon, mit tanácsolna neki?

- Azt, hogy sose feledje: Isten akaratából elveszítette koronáját, de lám, az emberek jóakaratóból most visszanyerte.

Gúnyos mosoly futott át Monk ajkán.

- Sajnos, uram - szólt -, a királyok nem képesek az okos tanácsot követni.

- De milord, II. Károly nem király - felelte Athos mosolyogva, de egészen másként mosolygott, mint Monk.

- Végezzünk röviden, gróf úr... Ez az ön kívánsága is, ugye?

Athos meghajolt.

- Én most parancsot adok - szólt Monk -, hogy ezt a két hordót oda vigyék, ahová gróf úr kívánja. Hol lakik?

- Egy kis faluban, a folyó torkolatánál, milord.

- Ó, ismerem ezt a falut; öt-hat házból áll, ugye?

- Ez az. Én az első házban lakom, két hálókötőmester lakik velem együtt a házban. Az ő bárkájukon jöttem át ide.

- De hát a hajója, uram, hol van?

- A hajóm a tengerparttól egy negyed mérföldnyire horgonyoz a tengerben, ott vár rám.

- És nem szándékszik azonnal elutazni?

- Milord, szeretném még egyszer megpróbálni, hogy lordságodat meggyőzzem.

- Nem fog sikerülni - felelte Monk. - De Newcastle-ból úgy kell elutaznia, hogy semmi nyomot ne hagyjon hátra, amelyből a legkisebb gyanú is háramolhat önre vagy rám. Tisztjeim azt hiszik, hogy Lambert holnap támad. Én viszont garantálom, hogy egyetlen hadmozdulatot sem tesz; szerintem ez képtelenség volna. Lambert hadseregét nem egységes nézetek vezetik, és ilyen különböző elemekből álló hadsereggel nem lehet boldogulni. Én arra neveltem katonáimat, hogy nálam magasabb tekintélynek hódoljanak, és ezért van az, hogy akik mögöttem, körülöttem, alattam állnak, igyekeznek valamit elérni. Ezért van az, hogy ha én meghalnék, ami könnyen megtörténhetik, hadseregem nem veszítené el azonnal harci kedvét. Ezért van az, hogy ha távol vagyok hadseregemtől, amihez néha kedvem támad, táboromban nyoma sincs a nyugtalanságnak vagy rendtelenségnek. Én vagyok az angolok mágnese, természetesen vonzóereje. A kis elszórt vasreszelékeket, amelyeket ellenem fognak küldeni, valamennyit magamhoz vonzom. Lambert ebben a pillanatban tizennyolcezer katonaszökevény vezére, erről azonban egyáltalán nem beszéltem tisztjeimnek, amit bizonyára megért. Semmi se hasznosabb egy hadseregre nézve, mintha érzi, hogy ütközet előtt áll: mindenki résen van, mindenki éberrel figyel. Azért mondom ezt el, hogy tudja: teljes biztonságban lehet itt. Ne siessen vissza tehát a tengerre: mához egy hétre új fordulat lesz; vagy ütközet, vagy megegyezés. Minthogy gróf úr engem becsületes embernek tartott, és rám bízta titkát, és ezért a bizalmáért köszönettel tartozom, vagy fel fogom keresni, vagy pedig magamhoz kéretem. Ne utazzék tehát, míg velem nem beszélt, megismétlem kérésemet.

- Úgy lesz, szavamat adom rá, tábornok úr! - kiáltott föl Athos, akit oly nagy öröm fogott el, hogy óvatossága ellenére is akaratlanul örömszikkra csillant meg szemében.

Monk észrevette ezt a villanást, és nyomban lehűtötte egy néma mosollyal; tárgyaló partnereinél is így szokta hirtelen elvágni az utat, mikor azt hitték, már-már sikerült előbbre jutniok gondolataiban.

- Milord tehát nyolc nap haladékot ad nekem? - szólt Athos.

- Nyolc napot, úgy van, uram.

- S ez alatt a nyolc nap alatt mit fogok csinálni?

- Ha csata lesz, igyekezzék magát távol tartani. Tudom, hogy a franciákat nagyon érdekli az efféle szórakozás, és nyilván szeretné látni, hogyan harcolunk, viszont akkor leterítheti valami eltévedt golyó. Skótjaink rosszul céloznak, és én nem akarom, hogy egy ilyen nagyszerű francia nemes sebesülten térjen vissza hazájába. Abba a helyzetbe se akarok kerülni, hogy nekem kelljen elküldenem királyának az ön által itt hagyott egymilliót, mert akkor azt mondanák, s némi joggal, hogy pénzt adok a trónkövetelőnek, avégből, hogy a parlament ellen harcolhasson. Menjen tehát, uram, és minden úgy legyen kettőnk között, amiként megállapodtunk.

- Hej, milord - szólt Athos -, mily öröm volna számomra, ha én láthatnék be elsőnek abba a nemes szívbe, amely e köpönyeg alatt dobog!

- Tehát határozottan azt hiszi, hogy titkaim vannak? - szólt Monk, anélkül, hogy megváltoztatta volna arca vidám kifejezését. - Ugyan már, micsoda titkot rejthet egy katonakobak? De későre jár az idő, lámpásunk is kialudt. Hívjuk emberünket. Hahó! - kiáltott Monk franciául, és a lépcső felé közeledve kiabálta: - Hahó, halász!

A halász, aki didergett a hideg éjszakában, rekedt hangon kérdezte, hogy mit akarnak tőle?

- Menj az őrállomásra - mondta neki Monk -, s Monk tábornok nevében utasítsd az altisztet, hogy rögtön jöjjön ide.

Könnyen teljesíthető megbízás volt ez, mert az altisztet kíváncsivá tette a tábornok megjelenése az elhagyott kolostorban, és egyre közelebb jött, úgyhogy már csak néhány lépésnyire volt a halásztól.

A tábornok parancsát tehát közvetlenül hallotta, és már futott is teljesíteni.

- Keríts elő egy lovat és két embert! - parancsolta neki Monk.

- Egy lovat és két embert? - ismételte az altiszt.

- Úgy van - felelte Monk -, tudsz-e málhás lovat keríteni, vagy olyat, amelyiknek teherhordó kosara van?

- Hogyne, száz lépésnyire innen a skótok táborában majd csak találok.

- Helyes.

- Mit csináljak a lóval, tábornok úr?

- Nézz oda.

Az altiszt lement a három vagy négy lépcsőfokon, amely Monktól elválasztotta, és megjelent a pinceboltozat alatt.

- Látod ott azt a nemesurat? - kérdezte tőle Monk.

- Látom, tábornok úr.

- És látod azt a két hordót?

- Jól látom.

- Az egyik hordóban puskapor van, a másikban golyó; ezt a két hordót szeretném elvitetni egy kis faluba, ide a folyó partjára, holnap megszállom kétszáz muskétással. Tudnod kell, hogy ez titkos megbízás, mert olyan hadművelet, amelytől a csata kimenetele függ.

- Ó, ó, értem, tábornok úr - mormogta az altiszt.

- Jól van! Erősítsd tehát ezt a két hordót a lóra, és végy magadhoz két embert, aztán vigyétek ennek a lovag úrnak a házába. A lovag úr barátom. De vigyázz, senki se tudja meg a dolgot.

- A mocsáron mennék keresztül, ha tudnám az utat - mondta az altiszt.

- Ismerek ott egy utat - szólt Athos. - Nem széles, de biztos, mert cölöpökre van építve, és ha óvatosak vagyunk, azon az úton elérjük célunkat.

- Tedd azt, amit a lovag úr parancsol - szólt Monk az altisztnek.

- Ó, ó! milyen nehezek ezek a hordók - mondta az altiszt, megpróbálva fölemelni az egyik hordót.

- Mindegyik hordó négyszáz font súlyú, ha csakugyan az van bennük, aminek bennök lennie kell. Ugye, uram?

- Körülbelül ennyi a súlyuk - felelte Athos.

Az altiszt elindult, hogy lovat és embereket keressen. Négyszemközt maradván Athossal, Monk igyekezett csak közömbös dolgokról beszélgetni, s közben szórakozottan vizsgálta a pincét. Aztán, meghallván a ló lépéseit, így szólt:

- Most pedig magára hagyom az embereivel, uram, és visszatérek a táborba. Nyugodt lehet, biztonságban van.

- Tehát viszontlátom még, milord? - kérdezte Athos.

- Ahogy mondtam, uram, és nagy örömömre fog szolgálni.

Monk kezét nyújtott Athosnak.

- Ó, milord, ha akarná! - mormogta Athos.

- Pszt! Megegyeztünk, hogy erről többé nem beszélünk!

Ezzel elköszönt Athostól, felment a lépcsőn, amelynek közepe táján találkozott lefelé haladó embereivel. Alig tett húsz lépést az apátságtól, mikor kis, távoli, elnyújtott füttyszót hallott. Monk fülelni kezdett, de mivel semmit sem látott, tovább folytatta útját. Ekkor hirtelen eszébe jutott a halász, és kereste is a szemével, de a halász eltűnt. Pedig ha nagyobb figyelemmel nézett volna körül, bizonyára meglátja azt a kétrét görnyedt embert, aki mint a kígyó, siklott végig a kőcölöpök mentén, majd eltűnt a ködben, szinte a mocsár színét súrolva; és ha megpróbál e ködön áthatolni tekintetével, olyan látvány tárult volna szeme elé, ami nagyon érdekelte volna: a halászbárka árbova volt ez; a bárka ugyanis megváltoztatta helyét, és sokkal közelebb jött a folyó partjához.

De Monk semmit sem látott, és azt hitte, nincs mitől tartania; rátért a táborba vivő elhagyatott útra. Ekkor döbbsent csak rá, hogy milyen különös módon eltűnt a halász, és szörnyű gyanú ébredt benne. Az egyetlen őrcsapatot, amely védelmet nyújthatott volna, Athos rendelkezésére bocsátotta. Még vagy egy mérföldnyi útja volt hátra a táborig.

A köd oly sűrű lett, hogy tíz lépésnyire se lehetett a tárgyakat kivenni.

Monk ekkor olyan zajt hallott, mintha evezőcsapások szántának a mocsarat jobb keze felől.

- Ki van ott? - kiáltotta.

De senki sem felelt. Ekkor felhúzta pisztolya ravaszát, kardját kirántotta, és meggyorsította lépéseit, de nem hívott senkit segítségül, mert úgy érezte, nincs rá égető szüksége, és méltatlan lenne hozzá.

27
Másnap

Reggel hét óra volt: a nap első sugarai beragyogták a kis tavakat, amelyekben a nap, mint valami izzó golyó tükröződött vissza. Athos fölébredt, kinyitotta hálószobájának a folyóra nyíló ablakát, és körülbelül tizenöt lépésnyi távolságban megpillantotta az altisztet és az embereket, akik előző este elkísérték, és akik, miután a hordókat lerakták, visszatértek a táborba a jobb oldali úton.

Miért jöttek vissza ezek az emberek, mikor pedig visszamentek a táborba? Ez a kérdés merült fel hirtelen Athos előtt.

Az altiszt nyújtogatta a nyakát, mintha lesné azt a percet, amikor a nemesúr megjelenik az ablakban, hogy megszólíthassa. Athos meglepetve, hogy viszontlátja azokat, akik az előző este eltávoztak tőle, meg is mondta nekik, mennyire meglepi őt visszatérésük.

- Nincs ebben, uram, semmi meglepő - szólott az altiszt -, mert tegnap a tábornok megparancsolta, hogy vigyázzak uraságod biztonságára, s a parancsnak engedelmeskednem kell.

- A tábornok úr a táborban van? - kérdezte Athos.

- Minden bizonnyal, uram, minthogy tegnap, mikor elbúcsúztak egymástól, visszatért a táborba.

- Kérem, várjon meg engem itt, elmegyek a tábornokhoz, hogy jelentést tegyek neki arról, milyen hűségesen teljesíti a kötelességét, és hogy visszavegyem a kardomat, amelyet tegnap a tábornok asztalán felejtettem.

- Hát ez nagyszerű - mondta az altiszt -, mert éppen erre akartuk kérni.

Athos az altiszt arcán mintha valami gyanús kedélyességet vett volna észre, de azt gondolta magában, hogy a klastromi kaland bizonyára fölkelte ennek az embernek a kíváncsiságát, és így nem csodálatos, hogy arcán visszatükröződik az az érzés, amely belül izgatja.

Athos tehát gondosan bezárta lakása ajtajait, és a kulcsokat Grimaud-ra bízta, akinek lakásául az a fészker szolgált, ahonnan a kamra nyílt, amelyben a hordók voltak elrejtve. Az altiszt La Fère gróftól egészen a táborig kísért. Ott új őrség várt rájuk, és felváltotta a négy embert, akik eddig kísérték Athost.

Az új őrség parancsnoka Digby hadsegéd volt, aki az egész úton oly ijesztő pillantásokat vetett Athosra, hogy La Fère gróf egyre azon töprengett, vajon miért örködnek felette most olyan szigorúan és éberrel, holott előző nap meghagyták teljes szabadságát.

Mindazonáltal folytatta útját a főhadiszállás felé, és nem közölte senkivel megfigyeléseit, amelyeket a körülötte lévő emberekről, tárgyakról tett. Monk sátrában, ahol előző nap járt, most három magas rangú tisztet talált, az egyik Monk helyettese volt, és mellette két ezredes. Athos megismerte kardját; változatlanul ott volt a tábornok asztalán, azon a helyen, ahol előző este hagyta.

Athost a tisztek közül eddig még egyik se látta, ennél fogva nem ismerte. Monk helyettese, amikor megpillantotta Athost, azt kérdezte, hogy bizonyosan ugyanaz a francia nemes-e, akivel a tábornok tegnap kiment a sátorból.

- Ő az, milord - felelte az altiszt -, saját személyében.

- De hiszen - szólt Athos felsőbbbséggel - nem is tagadom, hogy az vagyok. És engedjék meg, uraim, hogy most én kérdezzem, mire valók ezek a kérdések, kivált pedig miért teszi fel ezeket a kérdéseket ezen a hangon?

- Uram - felelte Monk helyettese -, azért tesszük fel kérdéseinket, mert jogunk van hozzá, és ami a hangnemet illeti, hát ebben a helyzetben ez a megfelelő hangnem.

- Uraim - szólt Athos -, maguk nem tudják, ki vagyok, de meg kell mondanom, hogy ebben a táborban nem ismerek el Monk tábornokon kívül magammal egyenrangú embert. Hol a tábornok úr? Kérem, vezessenek eléje, és ha ő fog engem kikérdezni, akkor felelek. Mégpedig úgy, hogy remélem, meg lesz válaszzal elégedve. Tehát újra kérdezem, uraim, hol a tábornok?

- Ejh, a fűzfán füttyörésző rézangyalát! Magának jobban kell tudnia, mint nekünk, hogy hol a tábornok úr! - szólt Monk helyettese.

- Nekem?

- Magának bizony.

- Uram - felelte Athos -, nem értem, mit mond.

- Mindjárt meg fogja érteni, és kérem, kissé lejjebb a hanggal! Mit mondott magának tegnap a tábornok?

Athos megvetően mosolygott.

- Ne tessék mosolyogni! - kiáltott föl az egyik ezredes ingerülten -, hanem tessék a kérdésre felelni.

- Én pedig kijelentem, hogy egyáltalán nem fogok semmiféle kérdésre felelni, amíg nincs itt a tábornok.

- De hiszen - szólt ugyanaz az ezredes, aki az imént beszélt - lehetetlenséget kíván tőlünk, mint jól tudja.

- Már másodszor kapom ezt a különös választ arra a kívánságomra, hogy a tábornok úrral szeretnék beszélni - mondta Athos. - A tábornok úr tehát nincs itt?

Athos kérdése oly jóhiszeműnek látszott, és arcán oly naiv meglepetés tükröződött, hogy a három tiszt egymásra nézett. Monk helyettese vette át a szót, a másik kettő hallgatólagos beleegyezésével.

- Mondja, uram - kérdezte -, a tábornok tegnap az apátságban búcsúzott el magától, ugye?

- Ott, uram.

- Maga onnan hova ment?

- Erre a kérdésre nem nekem kell felelni, hanem azoknak, akik engem elkísértek. Tehát a maguk katonáinak. Kérdezze meg őket.

- De ha nekünk úgy tetszik, hogy magát kérdezzük?

- Akkor nekem úgy fog tetszeni, uram, hogy azt feleljem: én itt senkitől se függök, én itt csak a tábornokot ismerem, és csak a tábornok kérdéseire vagyok hajlandó felelni.

- Rendben van, uram, de minthogy itt mi vagyunk az urak, haditanácscsá fogunk alakulni, akkor pedig felelnie kell, mert bírái előtt fog állni.

Athos arcáról csak meghökkenés és megvetés tükröződött, nem pedig félelem, mint ahogy a tiszték a fenyegetéstől várták.

- Skót vagy angol bírák ítélkeznek fölöttem, aki a francia király alattvalója vagyok? Fölöttem, aki a brit becsület védelme alá vagyok helyezve? Tisztára megbolondultak az urak! - szólt Athos vállvonogatva.

A tisztek egymásra tekintettek.

- Azt állítja tehát - mondták Athosnak -, hogy nem tudja, hol a tábornok?

- Erre a kérdésükre már feleltem.

- Igaz, de hihetetlen dolgot válaszolt.

- Bármily hihetetlen, mégis igaz. A hozzám hasonló rangú emberek nem szoktak hazudni. Én nemesember vagyok, mint már mondtam, és amikor kard van az oldalamon, higgyék meg, senki se mondhat nekem olyan dolgokat, amelyeket nem akarok meghallgatni; de kardomat túlságig vitt figyelmességéből tegnap ott hagytam azon az asztalon, most is ott van még, nincs a kezem ügyében fegyver; ha bírám akarnak lenni, ítélkezzenek felettem, ha hóhéraim akarnak lenni, öljenek meg.

- De kérem, uram!... - szólt Monk helyettese valamivel udvariasabb hangon, mert meglepte őt Athos nagyszerű fellépése és hidegvére.

- Nézzék, én azért jöttem Monk tábornokhoz, hogy vele bizalmasan megbeszéljek rendkívül fontos dolgokat. A tábornok nem mindennapi fogadtatásban részesített. Erről meggyőződhetnek katonáik jelentéséből. Ha tehát a tábornok engem oly kitűnően fogadott, bizonyára tudta, milyen jogcímem van a tiszteletre. Csak nem képzelik, hogy elárulom itt a titkaimat, vagy éppenséggel a tábornok úr titkait!

- De végül is mi volt azokban a hordókban?

- Megkérdezték ezt a katonáiktól? Mit feleltek?

- Azt mondták, hogy puszkapor és ólomgolyók vannak bennük.

- Ki világosította fel őket erről? Ezt is meg kellett, hogy mondják.

- A tábornok; csak hogy minket nem lehet ám félrevezetni.

- Vigyázzon, uram, most már nem engem hazudtol meg, hanem a saját vezérét!

A tisztek újra összenéztek. Athos folytatta:

- Katonáik előtt mondta nekem a tábornok, hogy várjak nyolc napig, és nyolc nap múlva megadja nekem azt a választ, amelyet várok tőle. Megszöktem talán? Nem; várom a tábornokot.

- Azt mondta a tábornok úr, hogy nyolc napig várjon? - kiáltott föl Monk helyettese.

- Annyira a lelkemre kötötte ezt, hogy bár nekem van egy kis vitorlásom, amely itt horgonyoz a folyó torkolatánál, és tegnap nekem módomban lett volna hajóra szállnom és elutaznom, mégis maradtam, de csakis azért, mert a tábornok úr így kívánta. Őlordsága arra kért, hogy ne utazzam el, amíg nála egy utolsó kihallgatásra nem jelentkezem, amelynek idejét maga a tábornok úgy állapította meg, hogy egy hét múlva lesz. Mondom tehát, hogy várom a tábornokot.

Monk helyettese a másik két tiszt felé fordult, és halk hangon így szólt:

- Ha ez a nemesúr igazat mond, még van reményünk - szólt. - A tábornok úrnak talán titkos tárgyalásai voltak, és még nekünk se akart szólni róluk. Ilyenformán egy heti távollétére kell elkészülnünk.

Ezután Athos felé fordult:

- Uram - mondta neki -, kijelentése rendkívüli fontosságú. Hajlandó volna eskü alatt megismételni?

- Uram - felelte Athos -, én olyan világban éltem mindig, ahol a szavamat a legszentebb eskünek tekintették.

- Ezúttal azonban sokkal súlyosabb a helyzet, mint amilyenben maga valaha is lehetett. Egy egész hadsereg sorsáról van szó. Gondolja meg: a tábornokunk eltűnt, és most keressük. Hogyan magyarázzuk meg az eltűnését? Természetes módon tűnt-e el? Vagy valami bünténynek lett-e áldozata? Minden eszközzel folytatnunk kell-e a nyomozást? Vagy várjunk türelemmel?... Ebben a pillanatban minden attól függ, hogy maga mit fog mondani.

- Ha így kérdeznek, akkor felelni is fogok -, szólta Athos. - Igen, felkerestem Monk tábornokot, hogy vele bizalmasan tárgyaljak, és válaszát kérjem egy bizonyos ügyben. A tábornok nem adhatott választ, valószínűleg azért, mert ütközetre készült, de megkért, maradjak még nyolc napig abban a házban, amelyben eddig laktam, és megígérte, hogy egy hét múlva viszontláthatom. Mindez igaz, esküszöm az élő Istenre, aki teljhatalmú ura az én életemnek is, a magukénak is.

Athos oly ünnepélyesen, oly fennköltén mondta ezeket a szavakat, hogy csaknem meggyőzte velük a három tisztet. Az egyik ezredes azonban tett még egy kísérletet:

- Elhisszük, amit mond - szólta -, de egész előadásában van valami különös, érthetetlen rejtély. A tábornok sokkal előrelátóbb ember, semhogy hadseregét egy csata küszöbén elhagyja, úgy hogy egyikünket se értesítsen távozásáról. Ami engem illet, megvallom, azt hiszem, valami egészen különös esemény okozhatta a tábornok eltűnését. Tegnap idegen halászok jöttek a táborba, hogy eladják halaikat. A skótok mellett helyezték el őket, vagyis azon az úton, amelyen a tábornok úr az apátság felé elindult ezzel az úrral; visszafelé is arra kellett jönnie. Az egyik halász kísérte el lámpással. És ma reggel a halászok a bárkájukkal együtt nyomtalanul eltűntek, elvitte őket a dagály.

- Én ebben semmi különöset nem látok - szólta Monk helyettese -, elvégre nem voltak hadifoglyok.

- Nem; de ismétlem, az egyik halász világított a tábornok és ez előtt az úr előtt, amikor az apátság pincéjébe mentek, és Digby állítja, hogy a tábornok úrnak nagyon gyanúsak voltak ezek az emberek. Mármost ki győz meg minket, hogy ezek a halászok nem játszottak-e össze ezzel az úrral, és hogy cselük sikerülvén, az úr, aki igen bátor férfi, nemcsak azért maradt-e itt, hogy jelenlétével megnyugtasson bennünket, és megakadályozza, hogy kutatásainkat a helyes irányba tereljük.

Ez a beszéd nagy hatással volt a másik két tisztre.

- Uram - szólta Athos -, engedje kijelentenem, hogy okoskodása rám vonatkozólag látszatra igen körmönfont, valójában azonban könnyen megdönthető. Azt mondja, hogy azért maradtam, hogy elhárítsam gyanújukat. Éppen ellenkezőleg; a gyanú éppúgy hárulhat rám, mint magukra, és én azt mondom: lehetetlen, uraim, hogy a tábornok egy csata küszöbén elmegy, úgy, hogy senkinek se szól róla. Csakugyan történhetett valami különös dolog, és ahelyett, hogy tétlenül várakoznának, mindent meg kell tenniük, hogy felkutassák Monk tábornokot. Én a foglyuk vagyok, akár becsületszóra, akár másként. Becsületbeli ügyem annak tisztázása, hogy mi történt Monk tábornokkal. Annyira, hogy ha azt mondanák nekem: menjek el, azt felelném; nem, itt maradok. És ha a véleményemet kérik, ezt felelem: igen, a tábornok valami összeesküvés áldozata, mert ha el akart volna menni táborából, azt nekem megmondta volna. Keressék, kutassanak utána, uraim, kutassák át a földet, kutassák át a tengert, mert a tábornok nem utazott el, vagy legalábbis nem a maga jószántából.

Monk helyettese intett társainak.

- Nem, uram - szólt Athoshoz -, most maga az, aki túloz. A tábornokkal nem történhettek sajnálatos események, hanem éppen ellenkezőleg, az eseményeket kétségtelenül maga a tábornok irányította. Monk gyakran meg szokta tenni azt, amit most tett. Nem helyénvaló tehát a riadalom; valószínűleg csak igen rövid ideig marad el, ezért óvakodjunk nagy zajt csapni távolléte körül, merő kishitűségből, amit a tábornok bűnünkül róhatna fel, mert könnyen demoralizálhatjuk a hadsereget. Távozásával a tábornok csak azt bizonyítja, mennyire bízunk bennünk, legyünk tehát méltók bizalmára. Ennélfogva a legmélyebb csönd áthatolhatatlan fátyla fődje az egész ügyet. Ezt az urat őrizetben tartjuk, nem a bünténnel kapcsolatos bizalmatlanság okán, hanem hogy a tábornok távollétének titka bizonyosan köztünk maradjon. Ezért a titokról csak nekünk szabad tudnunk, további rendelkezésig ez az úr a főhadiszálláson fog lakni.

- Uraim - felelte Athos -, elfelejtik, hogy a tábornok ma éjszaka őrizetemre bízott egy letéti tárgyat. Adjanak mellém akkora őrséget, amelyet csak akarnak, verjenek láncra, ha úgy tetszik, de hagyjanak meg abban a házban, akár mint börtönben. A tábornok, erre nemesi becsületszavamat adom, visszatérve, igen rossz néven veszi majd, ha ebben a pontban nem követik rendelkezését.

A tiszték egy percig tanakodtak, majd Monk helyettese így szólt:

- Jól van, uram, térjen vissza házába.

Ezután ötven főből álló őrséget rendeltek Athos mellé, aki bezárkózott házába, az őrség pedig egy percig se tévesztette szem elől.

A titok titok maradt, de az órák, a napok múltak, és Monk tábornok nem tért vissza főhadiszállására, és hírt se kapott róla senki.

A csempészáru

Két nappal az itt elbeszélte események után, amikor a táborban még egyre várták Monk tábornokot, egy kis hollandi bárka, amelynek legénysége tíz emberből állt, horgonyt vetett a scheveningeni parton, a part szegélyétől mintegy ágyúlövésnyi távolságban. Sötét éjszaka volt, fekete árnyék borult a tengerre, és éppen tengerdagály ideje volt: rendkívül alkalmas idő utasok és áruk partraszállítására.

Scheveningen kikötője hatalmas félholdat alkot, vize nem mély, kivált pedig nem biztonságos, ezért ebben a kikötőben csak flamand vitorlások, vagy azok a kis hollandiai bárkák kötnek ki, amelyeket a tengerparti homokon hengereken görgetnek előre a halászok, mint ahogy a régi hajósok is tették Vergilius szerint. Ha tengerdagály van, és az ár nő és a szárazföld felé hömpölyög, nem ajánlatos a hajóval a part közelében kikötni, mert ha erős a szél, a hajó orra homokzátonyra fut, és ezen a parton a homok szivacsos: könnyen befogad, nehezen ad vissza. Valószínűleg ebből az okból történt, hogy amint a bárka lehorgonyzott, nyolc matróza azonnal csónakba szállt, és valami hosszúkás, nagy kosárhoz vagy bálához hasonló tárgyat körülfogva, a szárazföldre iparkodott.

A part elhagyatott volt, az a néhány halász, aki a dűnákön lakik, aludt. Az egyetlen ő, aki a partot őrizte (a partot alig-alig őrizték, minthogy nagy hajóval lehetetlen volt itt kikötni), nem követhette a halászok példáját, nem mehetett haza lefeküdni, de abban mégis utánozta őket, hogy faköpönyegében éppoly mélyen aludt, mint a halászok az ágyaikban. A tengerparton tehát az egyetlen zaj az éjszakai szél volt, amint a dűnák avarfüvei között zörgött. De azok az emberek, akik a part felé közeledtek, nagyon bizalmatlan természetűek lehettek, mert a valóságos csend és a látszólagos elhagyatottság sem nyugtatta meg őket. Ezért csónakjuk alig látható pont az óceán tükrén, zaj nélkül siklott; evezni alig mertek féltükben, hogy valaki meghallja, és igyekeztek mielőbb partot érni.

Alighogy partot értek, egyetlen ember ugrott ki a törekeny csónakból, rövid parancsot adva, olyan hangon, amely elárulta, hogy parancsoláshoz van szokva. A parancs következtében rögtön néhány puskacsó csillant meg a tenger gyöngye világosságában, amelyet az ég vetett rá, és a már említett hosszúkás csomagot, amelyben alkalmasint valami csempészáru lehetett, végtelen óvatossággal partra szállították. Az az ember, aki először ugrott ki a partra, nyomban futni kezdett toronyirányban Scheveningen felé, mégpedig a scheveningeni erdő legközelebb eső csücske felé. Ott az erdőben megkereste azt a házat, amelyet egyszer már megpillantottunk a fák közt, és amelyről azt mondtuk, hogy ideiglenes és nagyon szerény lakóhelye annak, akit udvariasságból Anglia királyának neveztek.

Körös-körül az egész világ aludt, csak egy nagy kutya - abból a fajtából, amit scheveningeni halászok kis kocsiba fognak, hogy a halat Hágába szállítsák - kezdett rettenetes ugatásba, meghallván az idegen lépéseit a ház ablakai alatt. De a kutya ébersége nem rémítette meg a jövevényt, hanem épp ellenkezőleg: nagy örömet okozott neki, mert az ő hangja aligha tudta volna fölkelteni a ház lakóit, a nagyhangú segítőtárs pedig úgyszólván feleslegessé tette a kiáltozást. Az idegen tehát megvárta, míg a hangos és folytonos ugatásnak valószínű eredménye mutatkozik, és csak akkor kockáztatta meg a hívást. Erre aztán a szelindek oly dühödt ugatásba fogott, hogy nemsokára a ház belsejéből kezdte egy hang csillapítani. Amikor a kutya megnyugodott, a házból gyöngye, törekeny, udvarias hang szól ki:

- Mit kíván?

- II. Károly király őfelségét keresem - felelte az idegen.

- Mit óhajt tőle?
  - Beszélni akarok vele.
  - Kicsoda maga?
  - Az áldóját! Ne kérdezzen annyit, nem szeretek így az ajtón át beszélgetni.
  - Csak a nevét mondja meg!
  - A nevemet se szeretem kiejteni a szabad ég alatt, különben legyen nyugodt, nem eszem meg a kutyáját, és kérem Istent, hogy a kutya is ilyen tartózkodó legyen irányomban.
  - Híreket hoz talán, uram? - szólt a türelmesen kérdező hang, amely öregembert árult el.
  - Szavamat adom, hogy híreket hozok, de olyat ám, amelyet nem is vártak. Nyissa ki hát végre az ajtót, legyen szíves!
  - Uram - folytatta belülről az öregember -, szavára és lelkiismeretére mondja, hogy hírei miatt érdemes felkelteni a királyt?
  - Az Isten szerelmére, kedves uram, nyissa ki az ajtót. Nem bánja meg a fáradságot! Aranyat ér a hír, amit hozok, becsületszavamra mondom.
  - De addig mégse nyithatok kaput, míg a nevét meg nem mondja.
  - Feltétlenül szükséges?
  - Ez a gazdám határozott parancsa.
  - Jó, megmondom a nevem, de figyelmeztetem, a nevemből nem fog megtudni semmit.
  - Mindegy. Mondja már meg a nevét.
  - Hát én... D'Artagnan lovag vagyok.
- Az öreg felkiáltott.
- Ó, Istenem, D'Artagnan úr! - szólt az öregember belülről. - Milyen öröm! Azért tetszett hát olyan ismerősnek a hangja.
  - Micsoda? - mondta D'Artagnan. - Itt ismerik a hangomat! Ez aztán hízelgő rám nézve.
  - Hát már hogyan ismernék - felelte az öreg, és félretolta a reteszt. - Íme a bizonyíték.
- És ezekkel a szavakkal beengedte D'Artagnant, aki a kezében levő lámpa fényénél felismerte a makacs kérdezősködőt.
- Pokol és tüzes vasvilla! Hiszen ez Parry! Mindjárt sejthettem volna.
  - Parry vagyok, kedves D'Artagnan úr! Milyen öröm, hogy viszontláthatom!
  - Jól mondta: nagy öröm! - felelte D'Artagnan, és kezet szorított az öreg szolgálával. - No, most értesíteni fogja a királyt, ugye?
  - De őfelsége alszik, kedves uram.
  - Az ördögbe! Hát keltse föl! Higgye meg, őfelsége nem fog megharagudni a zavarásért, én mondom.
  - A gróf úr küldte, ugye?
  - Melyik gróf?
  - La Fère gróf.

- Athos? Nem. Dehogy! Magam küldtem ide magamat. Hát siessen, Parry, mindenáron beszélnem kell a királlyal.

Parry nem ellenkezett tovább. Jó ideje ismerte D'Artagnant, és tudta, hogy noha gascogne-i ember, sohasem ígért többet, mint amennyit meg is tarthat. Parry végigment az udvaron és egy kis kerten, lecsillapította a dühös ebet, amely mindenáron meg akarta ízlelni a testőr nadrágját, és végül bekopogtatott egy kis pavilon földszinti ablakának fatábláján.

Az udvarbeli nagy kutya ugatására a pavilonból egy kis kutya vékonyabb hangja felelt.

„Szegény király! - gondolta magában D'Artagnan. - Ezek az ő testőrei. Igaz, hogy mindamellettt jól őrzik.”

- Ki az? Mit akar? - kérdezte belülről a király.

- Felség, D'Artagnan lovag van itt, híreket hozott.

Nyomban mozgás támadt odabent a szobában, nyílt az ajtó, és nagy világosság öntötte el a folyosót és a kertet.

A király lámpa világánál dolgozott. Íróasztalán szétszórva iratok, s egy megkezdett levél fogalmazványa, amelyen a törlés mutatta, hogy a királynak nagy fejtörést okozhatott a megírása.

- Lépjen be, lovag úr - mondta hátrafordulva.

És ekkor megpillantotta... a halászt.

- Mit beszél, Parry? Hol van itt D'Artagnan lovag? - kérdezte Károly király.

- Itt áll felséged előtt - felelte D'Artagnan.

- Ilyen öltözetben?

- Úgy van, felség. Jól nézzen meg, felséges uram. Nem ismer rám? Hiszen látott engem Bloisban, XIV. Lajos király előszobájában!

- Csakugyan, uram, láttam, arra is emlékszem, hogy magamban nagyon megdicsértem.

D'Artagnan meghajolt:

- Kötelességem volt úgy viselkedni felségeddel szemben, amint tettem, mihelyt megtudtam, hogy felségeddel van dolgom.

- Híreket hozott?

- Híreket, felség.

- Bizonyára Franciaország királyától?

- Hát bizony nem tőle, felség - felelte D'Artagnan. - Hiszen láthatta felséged, hogy Franciaország királya csak saját magával törődik.

Károly király égre emelte szemét.

- Nem, felség - folytatta D'Artagnan. - Csak a magam személyes jellegű híreit hozom. Hanem azért merem remélni, hogy felséged kegyesen meghallgatja híreimet.

- Beszéljen, kérem.

- Ha nem tévedek, felséged Bloisban többször említette, hogy angliai ügyei milyen rosszul állnak.

Károly király elpirult.

- Uram - felelte -, erről én csak a francia király előtt beszéltem...

- Ó, felséged félreért - mondta hidegen a testőr. - Tudok én beszélni a királyok nyelvén, amikor bajban vannak, sőt megvallom, csakis akkor állnak szóba velem, ha bajban vannak; amint jobbra fordul a sorsuk, rám se néznek többé. Felséged irányában én tehát nemcsak a legnagyobb tisztelettel, hanem a legteljesebb odaadással viseltetem, és higgye meg, felség, hogy amit mondok, nem üres szó. Hallván, ahogy felséged a sors ellen kikel, úgy láttam, hogy felséged nemes, nagylelkű ember, aki emelt fővel viseli el a szerencsétlenségét.

- Igazán azt se tudom - felelte Károly meghökkenve -, hogy mit becsüljek magában jobban, a szabadszájúságát-e, vagy a tiszteletét.

- Felséged nemsokára választhat a kettő közül - szólt D'Artagnan. - Felséged tehát panaszkodott fivérének, XIV. Lajosnak, hogy milyen nehézségbe ütközik Angliába való visszatérése, mert nincsen sem embere, sem pénze.

Károly türelmetlen mozdulattal felelt:

- És a legfőbb akadály, ami az útjában áll - folytatta D'Artagnan -, egy tábornok, a parlamenti hadsereg vezére, aki egy második Cromwell szerepét játssza odaát. Nem ezt mondta felséged?

- Ezt mondtam, de ismétlem, ezeket a szavakat csakis a királynak négyszemközt mondtam.

- Mindjárt meg fogja látni felséged, milyen szerencse, hogy a király testőrhadnagya is meghallotta a szavait. Az az ember, aki felségednek annyira útjában állt, Monk tábornok, azt hiszem. Jól értettem a nevét, felség?

- Jól, uram, de megint kérdem, mire valók ezek a kérdések?

- Ó, jól tudom, felséges uram, hogy az udvari etikett nem engedi meg, hogy a királyhoz kérdéseket intézzünk. Remélem, felséged meg fogja bocsátani nekem, hogy vétettem az etikett ellen. Felséged hozzátette, hogy ha mégis szemtől szemben állhatna azzal az akadállyal, ha tárgyalhatna vele, ha farkasszemet nézhetne vele, akkor diadalmaskodni tudna vele szemben, akár erőszakkal, akár a meggyőzés fegyverével is, és elhárulna ez az egyetlen komoly, egyetlen legyőzhetetlen, egyetlen igazi akadály, amely útját állja.

- Mindez igaz, uram. Sorsom, jövőm, bukásom vagy dicsőségem ezen az egy emberen múlik. De mire akar kilyukadni?

- Arra, felség, hogy ha Monk tábornok annyira útjában áll, mint mondja, célszerű volna megszabadulni tőle, vagy pedig szövetségesevé tenni.

- Csakhogy az a király, akinek se hadserege, se pénze nincs, mint jól tudja, hiszen kihallgatta fivérémmel való beszélgetésünket, nem tehet semmit olyan emberrel szemben, mint Monk.

- Tudom, felség, hogy ez volt a véleménye, de szerencsére, az enyém más volt.

- Mit akar ezzel mondani?

- Hogy én hadsereg nélkül, és ama bizonyos millió nélkül megtettem, amiről felséged azt hitte, hogy egy hadsereg és egymillió szükségos hozzá.

- Nem értem! Mit mond? Mit csinált?

- Mit csináltam? Hát, felséges uram, elmentem Angliába, hogy elfogjam azt az embert, aki annyira útjában van felségednek.

- Angliába?

- Oda, felség.

- Elment, hogy elfogja Monkot Angliában?

- Talán rosszul tettem?
- Csakugyan, uram, elment az esze!
- A viláért sem, felség.
- Elfogta Monkot?
- Elfogtam, felség.
- Hol?
- A saját táborában.

A király türelmetlenségében megremegett, vállat vont.

- És miután elfogtam őt a newcastle-i úton - folytatta egyszerűen D'Artagnan -, elhoztam őt felségednek.

- Elhozta! - kiáltott fel a király, szinte felháborodva, mert azt hitte, D'Artagnan tréfát űz vele.

- Elhoztam, felség - szólt D'Artagnan a maga egyszerű módján. - Monk itt van a közelben egy nagy ládában, amelybe lyukak vannak fúrva, hogy levegőt kapjon.

- Jóságos Isten!

- Ó, legyen nyugodt, felség, nagyon vigyáztunk rá. Épségben és egészségben, megfelelő állapotban érkezett meg. Parancsol felséged beszélni vele? Egyáltalán óhajtja-e látni, vagy pedig egyszerűen dobjuk a tengerbe?

- Ó, Istenem - mondogatta Károly. - Ó, én Istenem! Uram, igaz az, amit mond? Nem bánt meg engem valami méltatlan tréfával? Elkövette volna ezt a hallatlanul vakmerő és zseniális tettet! Lehetetlen!

- Megengedi felséged, hogy kinyissam az ablakot? - kérdezte D'Artagnan, és ablakot nyitott.

A királynak még annyi időt se engedett, hogy beleegyezését adhassa hozzá, D'Artagnan éleket és hosszút füttyentett, és ezt háromszor megismételte az éjszaka csendjében.

- Amott hozzák Monkot felséged színe elé - mondta.

Amelyben D'Artagnan félni kezd, hogy Planchet és a maga pénzét holt vállalkozásba fektette

A király nem tudott magához térni csodálkozásából, és hol a testőr mosolygó arcára, hol az éjszakába nyíló sötétlő ablakra nézett. Mielőtt azonban megállapodhattak volna gondolatai, D'Artagnan nyolc embere - kettő a bárka őrzésére maradt hátra - abba a házba, amelyben Parry fogadta D'Artagnant, bevitte ezt a hosszúkás tárgyat, amely ebben a pillanatban Angolország sorsát rejtette magában.

D'Artagnan, mielőtt elutazott Calais-ból, ott egy koporsószerű ládát készíttetett, amely elég széles és elég mély volt ahhoz, hogy egy ember kényelmesen elférjen benne. A láda feneke és oldalai ki voltak párnázva, úgyhogy elég puha ágy volt, s aki ebbe a kalitkába volt zárva, nem szenvedett a hajó ingásától és lökésétől. Egy kis vasrács, mint valami sisak rostély, volt a koporsóban fekvő ember arcának magasságában felszerelve. Úgy szerkesztették meg, hogy a legcsekélyebb kiáltásra egy hirtelen nyomás elfojtsa a kiáltó hangját, vagy szükség esetén mindörökké elnémíthatta a kiabálót.

D'Artagnan olyan jól ismerte embereit és foglyát, hogy az egész úton két dologtól félt: hogy a tábornok inkább választja majd a halált, mint ezt a különös rabságot, és kiáltásával kikényszeríti, hogy megfojtsák; vagy pedig öreit viszi kísértésbe ígéreteivel, és az örök őt, D'Artagnant dugják majd bele a ládába Monk helyére.

D'Artagnan ezért két nap és két éjszaka egyedül örködött a tábornok ládája mellett; borral és ételekkel kínálta, amit Monk visszautasított, s igyekezett megnyugtani a tábornokot, hogy különös fogsága végén nem vár rá rossz sors. Két pisztolya az asztalon és kivont kardja megnyugtatta D'Artagnant afelől, hogy kívülről sem fognak rátörni.

Scheveningenbe megérkezvén, végre teljesen megnyugodott. Emberei rendkívül féltek az ország uraival való találkozástól. Egyébként D'Artagnan bevonta a dologba azt, aki hadnagyi ranggal szolgálta őt, és aki, midőn először találkoztunk vele, Menneville névre hallgatott. Ez igen okos ember volt, és többet mert kockáztatni, mint a többi, mert öntudatosabb volt náluk. Hitte, hogy szép jövője lesz D'Artagnan szolgálatában, és ennek következtében inkább tűrte volna, hogy miszlikbe aprítsák, semhogy a vezére parancsát megszegje. D'Artagnan, midőn kiszállt a bárkából, Menneville-re bízta a ládát és a tábornok lélegzését. Neki hagyta meg azt is, hogy amint három füttyjelzést hall, a hét emberrel hozza el a ládát. És a hadnagy, amint láttuk, engedelmeskedett.

Midőn a láda a király házába jutott, D'Artagnan barátságos mosollyal elküldte embereit, így szólva hozzájuk:

- Uraim, nagy szolgálatot tettek II. Károly király öfelségének, aki hat hét letelte előtt Angolország királya lesz. Meg fogom kettőztetni járandóságukat; térjenek vissza, és várakozzanak rám a hajón.

Amire valamennyien eltávoztak, olyan örömkialtásokkal, hogy még a kutya is megriadt tőle.

D'Artagnan a király előszobájába hozatta a ládát. A legnagyobb gonddal bezárta ennek a szobának az ajtajait, kinyitotta a ládát, és így szólt a tábornokhoz:

- Tábornok uram, ezerszer is bocsánatát kell kérnem; magatartásom nem volt olyan férfiúhoz méltó, mint lordságod, jól tudom; de szükséges volt, hogy engem halázmesternek tartson. Azonkívül Anglia olyan ország, amelyből kissé kényelmetlenül esik a szállítás. Remélem

tehát, hogy tábornok úr mindezt tekintetbe fogja venni. Itt azonban, tábornok úr - folytatta D'Artagnan -, szabadon felkelhet és járhat.

Midőn befejezte szavait, elvágta a kötelékeket, amelyekkel a tábornok keze és lába meg volt kötözve. A tábornok felkelt és leült, arcvonásain látszott, hogy felkészült a halálra.

D'Artagnan pedig kinyitotta Károly király szobájának ajtaját, és így szólt:

- Felség, itt van ellensége, Monk úr. Megfogadtam, hogy ezzel a tettel fogom szolgálni felségedet. Megtörtént, most rendelkezék felséged. Monk úr - tette hozzá D'Artagnan, és foglya felé fordult -, őfelsége II. Károly király, Nagy-Britannia uralkodója előtt áll.

Monk hideg, nyugodt pillantásával nézett a fiatal királyra, és így szólt:

- Nem ismerek Nagy-Britannián uralkodó királyt, sőt olyan embert sem ismerek itt, aki méltó volna rá, hogy nemesembernek mondja magát; mert II. Károly király nevében a megbízottja, akit becsületes embernek tartottam, gyalázatosan törbe csalt. Én pedig beleestem a kelepcébe, úgy kell nekem! Most pedig ne feledjék, amit mondok, egyrészt a felbujtónak - fordult a királyhoz -, másrészt a tett végrehajtójának - mondotta D'Artagnannak: - kezükbe kerítették testemet, és megölhetik rajta, tegyék meg, mert sem a lelkem, sem az akaratom felett nem lesz hatalmuk soha. És ezután ne kívánják, hogy csak egy szót is szóljak, mert ettől a pillanattól fogva még kiáltásra sem nyitom ki számat. Megmondtam.

Az utolsó szavakat a legmegátalkodottabb puritán vad, legyőzhetetlen elszántságával mondta. D'Artagnan az olyan ember tekintetével nézett foglyára, aki minden szónak az értékét ismeri, és a szavak értékét arról a hangsúlyról ítéli meg, amellyel kimondják őket.

- Igaz - mondta D'Artagnan halkán a királynak -, a tábornok elszánt ember; két nap óta egy falat kenyeret sem akart lenyelni, és egy korty bort sem akart meginni. Minthogy azonban e pillanattól felséged határoz a tábornok sorsáról, mosom kezeimet, mint Pilátus mondta.

Monk csak állt és várakozott, sápadtan, megadva magát sorsának, merev szemmel, keresztbe font karral.

D'Artagnan feléje fordult, és így szólt:

- Meg kell értenie, hogy egyébként nagyon szép beszéde senkit sem elégíthet ki, még saját magát sem. Őfelsége beszélni akart lordsággal, aki megtagadta ezt a találkozást. Miért erőszakolna magára szigorúságot, ami szerintem felesleges és képtelenség, most, amikor szemtől szemben áll a királlyal, és akaratától független erő következtében kerül ide? Az ördögbe is, szóljon hát, ha csak annyit mond is, hogy „nem”!

Monk nem nyitotta ki a száját. Monk nem vette le róluk tekintetét; Monk a bajuszát pödörte, gondterhelt arckifejezéssel, amiből arra lehetett következtetni, hogy a dolgok rossz fordulatot vesznek.

Ezalatt II. Károly mély töprengésbe merült. Első ízben állott szemben Monkkal, azzal a férfival, akivel mindenáron találkozni szeretett volna, és sajátos éleslátásával, amellyel Isten a sást és a királyokat ruházta fel, kifürkészte, mi lakik Monk szívének legmélyebb rejtekében.

Megértette Monk elszántságát, hogy kész inkább meghalni, de nem beszél, és ebben nem is volt semmi rendkívüli, tekintettel az iszonyú sérelemre, amely ezt a tekintélyes férfiút érte. II. Károly tüstént olyan elhatározásra jutott, amelynek révén közönséges ember az életét, egy tábornok a szerencséjét, egy király az országát teszi kockára.

- Uram - szólt Monkhoz -, bizonyos kérdésekben teljesen igaza van. Tehát nem arra szólítom fel, hogy feleljen, hanem, hogy meghallgasson.

Rövid szünet támadt, a király ránézett Monkra, de a tábornok érzéketlen maradt.

- Fájdalmas szemrehányást tett nekem az imént - folytatta a király. - Azt mondotta, hogy kiküldöttem törbe csalta Newcastle-ban, amit, mellesleg megjegyezve, valószínűleg nem ért meg D'Artagnan úr, akinek őszinte hálával tartozom nagylelkű és hősiesszolgálatáért.

D'Artagnan tiszteletteljesen meghajolt, Monknek egy arcizma sem rándult.

- Mert D'Artagnan úr - jól jegyezze meg, Monk úr, ezt nem azért mondom, hogy mentessem magam -, mert D'Artagnan úr - folytatta a király - a maga jószántából ment Angliába, érdek nélkül, parancs nélkül, semmi sem kecsegtette, úgy járt el, mint valódi nemesember, hogy szolgálatot tegyen egy szerencsétlen királynak, és hogy tetteiben gazdag élete nevezetes cselekedeteit megtoldja még egy szép tettel.

D'Artagnan egy kissé elpirult, és köhintett, hogy felindultságát leplezze. Monk nem mozdult.

- Nem hiszi el, amit mondok, Monk úr? - mondta a király.

- Megértem: az önfeláldozó odaadásnak ilyen példái annyira ritkák, hogy az ember kétségbe vonja valódiságukat.

- Ennek az úrnak igazán nem volna igaza, ha nem hinne felségednek - kiáltott fel D'Artagnan -, mert amit felséged mondott, színtiszta igazság, annyira a színtiszta igazság, hogy a tábornok idehozatalával, úgy látszik, olyasmit tettem, ami senkinek sem tetszik. Ha így volna, valóban kétségbe kellene esnem miatta.

- D'Artagnan úr - szólt a király, és kézen fogta a testőrt -, higgye el, ugyanúgy lekötelezett, mintha győzelemre segítette volna ügyemet, mert megismertetett egy jó baráttal, aki iránt mindig hálás leszek, akit mindig kedvelni fogok.

És a király szívélyesen megszorította D'Artagnan kezét.

- És - folytatta Monk felé bólintva -, és egy ellenséggel, akit ezentúl értéke szerint fogok becsülni.

A puritán szeme villámokat szórt, de csak egy pillanatra, azután arca ismét felvette komor, érzéketlen kifejezését.

- D'Artagnan úr - folytatta II. Károly -, hallja tehát, hogy mi történt: La Fère gróf, akit úgy hiszem, ismer, elment Newcastle-ba...

- Athos! - kiáltott fel D'Artagnan.

- Igen, úgy tudom, hogy a testőrök gárdájában úgy hívták. De La Fère Newcastle-ba ment, és éppen a velem vagy párthíveimmal való tárgyalásra akarta rábírní a tábornok urat, midőn D'Artagnan úr, amint látom, erőszakosan, félbeszakította tárgyalásait.

- Teringette! - mondta D'Artagnan. - Kétségkívül Athos lehetett, aki ugyanazon az estén érkezett a táborba, amelyen én voltam ott halászaikkal.

Monk alig észrevehetően ráncba vonta homlokát, amiből D'Artagnan megértette, hogy fején találta a szöveget.

- Igen, igen - mormogta D'Artagnan -, rémlett, mintha felismerném az alakját, rémlett, mintha a hangját hallanám. Ó, én átkozott! Kérem, felség, bocsásson meg; és én még azt hittem, jól kormányozom a bárkát.

- Semmi baj nem történt - felelte a király -, hacsak nem a tábornok vádja, hogy törbe akartam őt csalni, mert az nem igaz. Nem, tábornok úr, nem ilyen fegyverekkel szándékoztam élni, amint nemsokára maga is látni fogja. Addig pedig higgyen nekem, mert nemesi becsület-szavamat adtam, higgyen nekem, uram, higgyen nekem. És most D'Artagnan úrhoz volna egy szavam.

- Térden állva hallgatom, felség.

- Ugye, hú emberem?

- Felséged láthatta. Nagyon is!

- Helyes. A magafajta férfitől elég egy szó is. Kivált, amikor szavát cselekedetek is kísérik. Tábornok úr, kérem, kövessen engem. Jöjjön velünk, D'Artagnan úr.

D'Artagnan kissé csodálkozva tüstént engedelmeskedett. II. Károly kiment a házból, Monk követte, D'Artagnan pedig Monkot követte. Károly azon az úton haladt, amelyen D'Artagnan jött el hozzá, és nemsokára a friss tengeri szellő érte a három éjjeli vándor arcát, és ötven lépésnyire egy kis ajtón túl, amelyet Károly kinyitott, a fövenyparton voltak, előttük a tenger, a dagály után elpihenve, mint a fáradt szörnyeteg.

Károly elgondolkodva, lehorgasztott fővel és két kezét köpenye alá rejtve haladt előre, Monk követte, pusztá kézzel és nyugtalanul, D'Artagnan pedig kardjának markolatán tartotta kezét.

- Hol van a hajó, amely az urakat ide hozta? - kérdezte Károly a testőrt.

- Amott, felség, hét emberem van, és egy hadnagyom, abban a kis bárkában várnak rám, amelyet tűz fénye világít meg.

- Ahá, a bárkát partra vontatták, látom; de bizonyára nem ezen a bárkán jöttek Newcastle-ből ideig!

- Nem, felség, a saját költségemen béreltem egy felukkát, a fövenyparttól egy ágyúlövésnyire horgonyoz. Ebben tettük meg az utat.

- Uram - mondta a király Monknak -, ön szabad.

Akármilyen erős akaratú volt Monk, önkéntelenül is felkiáltott csodálkozásában. A király rábólintott, és így folytatta:

- Felkeltünk egy falubeli halászt, az még ma éjszaka útra kel a tengeren bárkájával, és oda viszi tábornok urat, ahova megparancsolja, hogy elvigye. D'Artagnan úr el fogja kíséreni méltóságodat. D'Artagnan urat Monk úr becsületességének védelme alá helyezem.

Monk önkéntelenül is csodálkozva mormogott valamit, D'Artagnan pedig felsóhajtott. A király, mintha mindebből mit sem vett volna észre, megkopogtatta a fenyőfa kerítést, amely a fövenyparton lakó egyik halász kunyhóját vette körül, és bekiáltott:

- Halló, Keyser, kelj fel!

- Ki az? - kérdezte a halász.

- Én, Károly király.

- Vagy úgy, milord - mondotta Keyser, aki teljesen felöltözve kelt fel a vitorláról, amelyen úgy feküdt, mintha valamilyen függőágy lett volna -, mivel szolgálhatok?

- Keyser gazda - felelte Károly -, készülj fel nyomban az útra. Ez az úr kibérli a bárkádat, és jól meg fogja fizetni. Szolgálj ki jól.

És a király néhány lépést hátralepett, hogy Monk szabadon beszélhessen a halással.

- Angolországba akarok menni - mondotta Monk, aki épp annyit tudott hollandusul, amennyire szüksége volt, hogy megértesse magát.

- Azonnal - felelte a hajósgazda -, azonnal, ha úgy tetszik.

- Soká fog tartani? - kérdezte Monk.

- Még félóráig sem, milord. Legidősebb fiam e pillanatban feszíti ki a hajón a vitorlákat, mert hajnalban három órakor halászni akartunk.

- Nos, megegyeztek? - kérdezte Károly, s odalépett.

- A díjazástól eltekintve, igen, felség - felelte a hajós.

- Az az én dolgom - mondotta Károly -, ez az úr a barátom.

Monk megremegett e szavakra, és Károlyra nézett.

- Rendben van, milord - felelte Keyser.

E pillanatban túlkölés hallatszott a part felől, Keyser fia fújta az ökörszarvat.

- Most pedig, uraim, induljanak - mondta a király.

- Felség - mondta D'Artagnan -, kegyeskedjék még néhány percet adni. Embereket tobozotam, s ha nélkülük megyek el, tudtukra kell ezt adnom.

- Füttyüljön nekik - felelte Károly mosolyogva.

Miközben a hajós a fiának válaszolt, D'Artagnan csakugyan füttyült, és Menneville vezetésével négy ember futott oda D'Artagnanhoz.

- Itt van mindenesetre egy jó foglaló - mondotta D'Artagnan, és átadott egy erszényt nekik, amelyben kétezeröttszáz frank volt aranyban. Várjanak rám Calais-ban, tudják már, hol.

E szavak után D'Artagnan mély sóhajtással Menneville markába nyomta az erszényt.

- Hogyan! Elhagy minket? - kérdezték az emberek.

- Rövid időre; vagy talán hosszúra, ki tudja? - felelte D'Artagnan. - De ezzel a kétezeröttszáz frankkal és a kétezeröttszázzal, amelyet már megkaptak, kifizettem, ami alku szerint járt. Búcsúzzunk hát el egymástól, fiúk.

- Hát a hajó?

- Ne törődjenek vele.

- Ingóságaink a felukka fedélzetén vannak.

- Elhozzák őket, azután tüstént útra kelnek.

- Igenis, parancsnok úr.

D'Artagnan visszament Monkhoz, és így szólt:

- Uram, várom a parancsait, mert együtt indulunk útra, ha nem nagyon kellemetlen a társaságom.

- Ellenkezőleg - felelte Monk.

- Rajta, uraim, szálljunk hajóra! - kiáltotta Keyser fia.

Károly nemesen és méltóságteljesen köszöntötte a tábornokot, és így szólt hozzá:

- Ugye, megbocsátja nekem a kellemetlenségeket és az erőszakot, amit el kellett szenvednie, ha meggyőződik róla, hogy nem voltam oka.

Monk mélyen meghajolt, de nem felelt. A király D'Artagnanhoz külön szándékosan nem szólt egy szót sem, de hangosan ezt mondta:

- Köszönöm ismét, lovag, köszönöm szolgálatait; meg fogja értük jutalmazni a mennyországban az Úr, aki remélem, csak az én számomra tartogatja a megpróbáltatásokat és a fájdalmakat.

Monk követte Keysert és fiát, és velük együtt hajóra szállt.

D'Artagnan követte őket, ezt mormogva magában:

- Ó, szegény Planchet barátom, félek, hogy számításunk nem vált be.

Amelyben a Planchet és Társa cég részvényei megint parin állnak

Az átkelés tartama alatt Monk csak a legszükségesebb esetben beszélt D'Artagnannal. Ha a francia késett a szegényes ebédétől, amely sózott halból, kétszersültből és borókapálinkából állt, Monk így szólt oda neki:

- Asztalhoz, uram!

Ez volt minden. Küldetésének eredményére vonatkozólag D'Artagnan nem jó jelnek tekintette ezt, mert Monk éppen a nagy események alkalmával volt nagyon szűkszávú. Sok szabad ideje volt tehát, s ezalatt egyre azon törte a fejét, hogyan találkozhatott Athos II. Károllyal, hogyan sütötték ki együtt az elutazás tervét, és végül, hogyan került Athos Monk táborába; a szegény testőr hadnagy valahányszor arra gondolt, hogy kétségkívül Athos lehetett az a lovas, aki Monkot az elrablás nevezetes estéjén elkísérte, kitépett egy-egy szálat a bajuszából.

Végre, két éjszakai és két napi utazás után Keyser gazda kikötött azon a helyen, ahol Monk, az átkelés egyedüli parancsnoka meghagyta neki. Éppen annak a kis folyónak a torkolatánál, amelynek közelében Athos ütötte fel szállását.

Alkonyodott; a napkorong alsó része, mint valami vörösen izzó acélpajzs merült le a tenger kék láthatára alá. A felukka továbbvitorlázott felfelé a folyón, amely ezen a részen meglehetősen széles volt; de Monk türelmetlenségében megparancsolta, hogy kössenek ki, és Keyser csónakja elvitte a tábornokot D'Artagnannal együtt a folyó mocsaras, náddal benőtt partjára.

D'Artagnan beletörődött az engedelmességbe, s úgy követte Monkot, ahogy a láncra vert medve gazdáját; helyzete azonban rendkívül megalázó volt, és ezért egész halkán dörmögött magában, mondván, hogy keserves dolog a királyokat szolgálni, és hogy közülük a legjobb sem ér semmit.

Monk nagy lépésekkel haladt előre. Mintha még nem lett volna biztos benne, hogy visszatért Angolország földjére, pedig távolról már egész tisztán lehetett látni a halászhajók és a tengerészek szegényes kunyhóit a kis kikötő partján. D'Artagnan hirtelen felkiáltott.

- Az Isten úgy segítsen, hogy egy ház ég ottan.

Monk felnézett. Valóban lángba borult egy ház. Egy fészker tetejéről csapott át a tűz a mellé épült házra. A friss esti szellő még csak szította a tüzet.

A két utas gyorsabbra fogta lépéseit, hatalmas kiáltozást hallott, és közelebb érve látták, hogy katonák hadonásznak fegyvereikkel fenyegetően a felgyújtott ház körül. Valószínűleg ezzel a félelmetes dologgal voltak annyira elfoglalva, hogy elfelejtették jelezni a felukkát.

Monk megállt, és most először fejezte ki szavakban gondolatait.

- Ejnye - mondotta -, ezek már talán nem is az én katonáim, hanem a Lambertéi.

Szavai fájdalmat, aggodalmat és szemrehányást fejeztek ki egyszerre, amit D'Artagnan nagyon is megértett. Hiszen a tábornok távolléte alatt Lambert valóban megütközhetett, győzött, szétszórta a parlamenti csapatokat, és seregével elfoglalta Monk legszilárdabb támaszától megfosztott seregének helyét. E kétségre, amely Monkban keletkezett, és amely Monk szavaira D'Artagnant is elfogta, D'Artagnan így okoskodott:

„Két dolog történhetik: vagy igaza van Monknak, és csak lambertisták vannak a vidéken, vagyis olyan ellenség, amely jól fog fogadni, mert nekem köszönheti a győzelmét, vagy nem

változott semmi sem, és Monk örömeiben, hogy táborát ugyanazon a helyen találja, nem él majd túlságosan szigorú megtorlással.”

Mialatt így gondolkodott, továbbhaladtak, és csakhamar odaérkeztek a tengerészek egy kis csoportjához, akik fájdalommal nézték, hogyan gyújtják fel házukat, de megrémítették őket a katonák fenyegetései, és mukkanni sem mertek.

Monk odafordult az egyik halászhoz:

- Mi történik itt?

- Uram - felelte az az ember, aki Monkban a vastag köpönyeg alatt nem ismerte fel a tisztet -, ebben a házban egy idegen lakott, és ez az idegen gyanút keltett a katonákban. Azzal az ürüggyel, hogy a táborba kísérik, be akartak hozzá hatolni; de ő nem ijedt meg tőlük, ha sokan voltak is, halállal fenyegette azt, aki át meri lépni szobájának küszöbét, és minthogy egyik mégis meg merte tenni, a francia egyetlen pisztolylovással leterítette.

- Úgy, hát francia? - mondotta D'Artagnan, kezét dörzsölve. - Jó!

- Hogyhogy jó? - kérdezte a halász.

- Nem ezt akartam mondani... megbicsaklott a nyelvem.

- Azután, uram, a többiek feldühödtek, mint az oroszok; több mint száz puska lövést adtak le a házra, de a francia biztos helyen volt a fal mögött, és aki az ajtón akart behatolni, azt a francia úr szolgája fogadta puskatűzzel, és remekül céloz ám! Aki meg az ablakhoz közelített, arra az úr pisztolyának csöve meredt. Gondolják csak el, már hét embert leterítettek.

- Ó, derék honfitársam - kiáltott fel D'Artagnan -, várj csak, várj, odamegyek hozzád, és egykettőre elbánunk az egész csőcselékkel!

- Egy pillanatig várjon még, uram - mondta Monk.

- Soká?

- Nem, csak amíg megkérdezek valamit.

Azután a halászhoz fordult, és olyan megindultsággal, amelyet nagy önuralma ellenére sem tudott elrejtetni, ezt kérdezte:

- Barátom, kinek a katonái ezek?

- Ki másé lehetnének, mint a dühödt Monké?

- Hát még nem volt ütközet?

- Hogyisne! Minek? Lambert hadserege úgy olvad, mint áprilisban a hó. Mindenki átpártolt Monkhoz, a tiszték és a legénység is. Még egy hét, és Lambertnek ötven embere sem lesz.

A halász szavait a házra irányzott újabb sortűz és egy újabb pisztolylovás szakította félbe, amely a sortűzre felelt, és a támadók közül a legvállalkozóbb kedvűt terítette le. A katonák tomboltak dühükben.

A tűz mindinkább terjedt, és füst és láng csapott ki a ház oromzatán. D'Artagnan nem tudta tovább türtöztetni magát.

- Az ántiját! - mondotta Monknak, sanda tekintetet vetve rá. - Tábornok létére túri, hogy katonái felgyújtsák a házakat és meggyilkolják az embereket? Nyugodt lélekkel elnézi, és kezét melengeti a tűznél. Hát férfi maga?

- Türelem, uram, türelem - szólt Monk mosolyogva.

- Türelem! Türelem! Míg azt a derék nemesembert meg nem pörkölik, ugye?

Azzal D'Artagnan futásnak eredt.

- Maradjon, uram - mondta parancsoló hangon Monk.

És közelebb ment a házhoz. Abban a pillanatban érkezett egy tiszt is, ezt kiáltva az ostromlott embereknek:

- Ég a ház, egy óra múlva benn égsz! Még van időd, mondd meg, mit tudsz Monk tábornokról, és nem lesz bántódásod. Felelj, vagy Szent Patrikra mondom!...

Az ostromlott nem felelt, kétségkívül pisztolyát töltötte meg újra.

- Segítségért küldtünk - folytatta a tiszt -, negyed óra múlva száz ember fogja körülvenni a házat.

- Csak akkor adok feleletet, ha mindenki eltávozik innen - mondotta a francia -, szabadon akarom elhagyni a házat, és egyedül elmenni a táborba, vagy nem bánom, öljenek meg itt helyben!

- Ezer mennykő - kiáltotta D'Artagnan -, de hisz ez Athos hangja! Tyú, csöcselék!

És D'Artagnan kardjának pengéje megvillant, amint kihúzta hüvelyéből.

Monk visszatartotta D'Artagnant, maga lépett előre, és harsány hangon ezt kiáltotta:

- Hé, mit csináltok itt? Digby, mi ez a tűz? Minek kiáltoztok?

- A tábornok! - kiáltotta Digby, és elejtette kardját.

- A tábornok! - ismételték a katonák.

- No és? Mi van ebben csodálatos? - kérdezte nyugodt hangon Monk.

Azután midőn elhallgattak, így folytatta:

- Mondjátok, ki gyújtotta fel a házat?

A katonák lehorgasztották fejüket.

- Hogyan? Kérdezek, és nem felelnek!? - mondotta Monk. - Hogyan? Rosszallok valamit, és azt nem teszik jóvá? A tűz, azt hiszem, még mindig ég!

Húsz katona szaladt nyomban, vödöröt, kancsót, hordót kerítettek, és ugyanolyan buzgalommal oltották a tüzet, amilyennel egy perccel azelőtt meggyújtották. D'Artagnan azonban mindenkit megelőzve létrát támasztott a ház falához, és így kiáltott:

- Athos! Én vagyok az, D'Artagnan; meg ne öljön, kedves barátom!

És néhány pillanat múlva karjaiba zárta a grófot.

Grimaud, akinek arcvonásai most is nyugodtak voltak, ezalatt lebontotta a földszinti torlaszokat, kinyitotta az ajtót, és a küszöbön hidegvérrel összefonta karját. D'Artagnan hangjára azonban csodálkozó kiáltásban tört ki.

Midőn a tűz el volt oltva, a katonák, Digbyvel az élen, szégyenkezve jelentkeztek.

- Tábornok úr - mondotta Digby -, bocsásson meg nekünk. Amit cselekedtünk, azt nagyságod iránt való szeretetből tettük, mert azt hittük, hogy elveszett.

- Megbolondultak az urak? Elveszett! Hát elveszhet egy olyan ember, mint én? Talán nincs megengedve nekem, hogy eltávozzam, ha tetszik, külön értesítés nélkül? Azt hiszik talán, hogy a londoni Cityből való nyárspolgár vagyok? Szabad-e egy tiszteletre méltó nemest, barátomat, vendégemet, körülfogni és halállal fenyegetni, mert gyanúsítják? Mit jelent ez a

szó: gyanúsítani? Lelkem üdvösségére mondom, hogy akiket ez a derék ember meg nem ölt, azokat agyonlövetem én!

- Tábornok úr - mondta panaszosan Digby -, huszonnyolcan voltunk, és nyolc közülünk itt fekszik.

- Felhatalmazom La Fère grófot, hogy a többi húszat is elküldje a nyolc után - mondotta Monk.

És kezet adott Athosnak.

- Vonuljanak be a táborba - folytatta Monk. - Digby úr, magának egy hónapi fogság jár.

- Tábornok úr...

- Ez majd megtanítja rá, hogy ezentúl csak parancsom szerint cselekedjék.

- A hadnagy úr parancsára tettem, tábornok úr.

- A hadnagy úr nem adhat ilyen parancsot, és maga helyett ő fog a zárkába menni, ha csakugyan ő parancsolta, hogy égessék meg ezt a nemesurat.

- A hadnagy úr nem ezt parancsolta, hanem azt, hogy vezessük a táborba, de a gróf úr nem akart követni minket.

- Nem akartam, hogy betörjenek a házamba és kifosszák - mondotta Athos, sokatmondó pillantást vetve Monkra.

- Jól tette, gróf úr. Azt mondtam, vonuljatok vissza a táborba. A katonák lehorgasztott fővel távoztak.

- Most, hogy magunk vagyunk - így szólt Monk Athoshoz -, kérem, mondja meg, miért maradt olyan állhatatosan ezen a helyen, hiszen volt egy felukkája.

- Tábornok urat vártam - felelte Athos. - Nem azt mondotta-e, tábornok úr, hogy nyolc nap letelte után találkozunk?

D'Artagnan beszédes tekintetére Monk megértette, hogy ez a két derék, bátor és becsületes ember nem együtt határozta el az elrablását. De ezt már úgysis tudta.

- Uram - mondta D'Artagnannak -, maga igazat mondott. Engedje meg, hogy egy pillanatig beszéljek La Fère gróffal.

D'Artagnan élt a lehetőséggel, és sietett Grimaud-t üdvözölni.

Monk arra kérte Athost, hogy vezesse a szobába, amelyben lakott. Ez a szoba még tele volt füsttel és összetolt tárgyakkal. Több mint ötven golyó hatolt át az ablakon és fúródott a falakba. Volt a szobában asztal, tintatartó és minden egyéb, ami az íráshoz szükséges. Monk tollat vett a kezébe, és egyetlen sort írt, aláírta, összehajtotta a papirost, gyűrűjének pecsétnyomójával lezárta a levelet, átadta Athosnak, és így szólt:

- Kérem, adja át ezt a levelet II. Károly királynak, és utazzék el tüstént, ha semmi sem tartóztatja itt.

- És a hordók? - kérdezte Athos.

- A halászok, akik engem idehoztak, majd segítenek a hajóra vinni. Ha lehet, egy órán belül induljon.

- Úgy lesz, tábornok úr.

- D'Artagnan úr! - kiáltott ki Monk az ablakon.

D'Artagnan gyorsan felsietett a lépcsőn.

- Ölelje meg barátját, és búcsúzzék el tőle, mert visszatér Hollandiába...

- Hollandiába! - mondotta D'Artagnan. - És én?

- Jogában áll követni őt; de arra kérem, hogy maradjon - mondotta Monk. - Megtagadná tőlem?

- Ó, nem, tábornok úr, állok szolgálatára.

D'Artagnan megölelte Athost, és csak annyi ideje maradt, hogy istenhozzádot mondjon neki. Monk mindkettőjüket figyelte. Azután ő maga ügyelt fel az elutazás előkészületére, a hordóknak a hajó fedélzetére való szállítására és Athos hajóra-szállására. Amint ez megtörtént, karon fogta D'Artagnant, aki egészen elképedt és meghatódott. Monk karján haladva, egész halkán ezt mormogta:

- Ejnye, ejnye, úgy látszik, emelkedik a Planchet és Társa cég részvényeinek árfolyama.

31 Monk színt vall

D'Artagnan, ámbár azt remélte, hogy a dolgok jobb fordulatot vesznek majd, nem értette elég jól az események összefüggését. Athos angolországi utazása, a király kapcsolata Athossal és saját tervének La Fère gróf terveivel való sajátságos összebonyolódása: ezek voltak azok a dolgok, amelyeken D'Artagnan komolyan eltűnődött. Leghelyesebb, ha hagyja, hogy az események sodorják. Egy ostobaságot már elkövetett, és ámbár sikerült tervét megvalósítania, a jutalomból, amellyel a siker kecsegtetett, nem nyert el semmit sem. Minthogy minden elveszett, már nem kockáztat semmit.

D'Artagnan követte Monkot a táborba. A tábornok visszatérése csodálatos hatást keltett, mert már elveszetteknek hitték, Monk azonban szigorú arcával és fagyos magatartásával mintha örömük okát tudakolná túlbuzgó tisztjeitől és ujjongó katonáitól. A hadnagyhoz, aki eléje sietett és elmondta, milyen aggodalmat keltett a távozása, így szólt:

- Miért? Köteles vagyok én mindenről számot adni maguknak?

- De tábornok úr, a juhok remegnek, ha a pásztor nincs ott.

- Remegnek! - felelte Monk nyugodt, öblös hangján. - Ejha, micsoda szó!... A mindenségit! Hát ha a juhaimnak nincs foguk és karmuk, inkább lemondok róla, hogy a pásztoruk legyenek! Szóval reszkettek az urak?

- A tábornok úr életéért.

- Törődjék csak a maga dolgával, mert ha nem áldott is meg az Isten olyan ésszel, mint Oliver Cromwellt, azért van magamhoz való eszem, s meg vagyok vele elégedve, bárminő kevés is.

A tiszt nem felelt semmit, és mivel Monk ilyen módon parancsolta meg embereinek a hallgatást, mindannyian meg voltak győződve, hogy a tábornok valami nagy horderejű tettet hajtott végre, vagy próbára tette őket. Pedig akkor igencsak kevéssé ismerték ezt a kitartó, megfontolt ember. Ha Monk olyan hívő lélek, mint szövetségesei, a puritánok, akkor igen ájtatosan mondhatott hálát annak a szentnek, aki D'Artagnan ládájából kiszabadította.

Mialatt ezek történtek, a mi testőrünk magában egyre így fohászzkodott:

„Istenem, add, hogy Monk ne legyen olyan hiú, mint én, mert ha engem zár valaki ládába, és tesz rácsot a szájam elé, és visz át a tengeren, mint valami borjút, akkor, szavamra, sosem tudnám elfelejteni, milyen szánalmasan festettem a ládában, és csúnyán megharagudnék arra, aki bezárt; annyira félnék, hogy az a gonosz ember egy gúnyos mosollyal, egy fura mozdulattal céloz rá, hogy festettem a ládában, hogy ezer ördög és pokol!... tört ütnék a szívébe, fizetségül a rácsért, vagy valódi koporsóba szegeztetném, a hamis koporsó emlékére, amelyben két álló napig senyvedtem.”

D'Artagnan ezt őszintén gondolta, mert nagyon érzékeny lélek volt a mi gascogne-ink. Szerencsére Monk másképp gondolkodott. Egy szóval sem említette aggódo legyőzője előtt a történeteket, inkább nagyon is közel engedte tevékenységéhez, magával vitte a szemlékre, úgyhogy csakhamar elérte, amit kétségkívül hön áhított: D'Artagnan ismét a régi tisztelettel gondolt rá. D'Artagnan úgy viselkedett, mintha a hízelgők céhmestere volna: csodálta Monk egész taktikáját és táborának elrendezését, szellemesen tréfálkozott Lambert tábornok sáncain; Lambertnek - mondta D'Artagnan - kár volt húszezer ember számára tábor építtetnie, megtette volna egy hektárnyi terület is a káplár és az ötven testőr számára, akik hívek maradtak hozzá.

Megérkezése után Monk nyomban elfogadta Lambert előző napon tett ajánlatát a személyes megbeszélésre, amit Monk tisztjei azzal az ürüggyel, hogy a tábornok beteg, visszautasítottak. A megbeszélés nem tartott hosszú ideig, és nem is volt érdekes. Lambert színvallást követelt vetélytársától. Monk kijelentette, hogy neki az a véleménye, ami a többségnek. Lambert azt kérdezte, nem volna-e üdvösebb a viszálynak szövetkezéssel véget vetni, ahelyett, hogy ütközettel fejeznék be. Monk egy hét gondolkodási időt kért. Lambert nem tagadhatta meg tőle, pedig valamikor azt mondta, hogy el fogja nyelni Monk hadseregét. Minthogy a találkozón, aminek eredményét Lambert hívei türelmetlenül várták, semmi sem dőlt el, sem meg egyezés, sem ütközet, a lázadó hadsereg, mint ezt D'Artagnan előre látta, inkább volt hajlandó a rossz ügy helyett a jót, és Lambert tábornok hivalkodó, üres tervei helyett a parlamentet választani, még ha *csonka* is.

Azonkívül eszükbe jutottak a jó londoni lakomák, ahol folyt a sör, a bor, s mindent a londoni polgár fizetett barátainak, a katonáknak; iszonyodtak a fekete háborús kenyértől, a Tweed zavaros vizétől, amely ivóvíznek nagyon sós volt, levesnek pedig nagyon üres, és az emberek ezt mondogatták egymásnak: - Nem volna-e jobb dolgunk a túlsó oldalon? Nem Monk számára sül-e a pecsenye Londonban?

Ettől kezdve Lambert hadseregében csak szökésről lehetett hallani. A katonákat magával ragadta az elvek ereje; akár a fegyelem, ez is nélkülözhetetlen összekötő kapocs minden testületben, amely valamely céllal alakult. Monk támogatta a parlamentet, Lambert támadta. Monknak semmivel se volt több kedve a parlamentet támogatni, mint Lambertnak, de már a zászlajára írta, úgyhogy az ellenpárt a „fölkelés” jelszavát volt kénytelen ráírni, ami puritán fülnek rosszul hangzik. Úgy jöttek tehát Lamberttől Monkhhoz, mint a bűnösök, akik Báltól megtérnek Istenhez.

Monk így számított: napi ezer szökevényt véve alapul, Lambert húsz nap alatt elveszti hadseregét; csakhogy, ha valami összeomlik, súly és sebesség egymással kölcsönhatásban úgy növekszik, hogy az első napon száz, a másodikon ötszáz, a harmadikon ezer ember szökött meg. Ezerről pedig gyorsan kétezerre emelkedett a szökések száma, azután négyezerre, és egy hét múlva Lambert, érezve, hogy lehetetlen volna megütköznie, ha rákerülne a sor, bölcs elhatározással egy éjszaka elhagyta táborát, visszatért Londonba, és igyekezett Monkot megelőzni, a katonai párt roncsaiból újjászerveve a hatalmat.

Monk szabadon és teljes biztonságban mint győző menetelt hadseregével London felé, hadseregét ütközben az összes ingadozó pártokkal gyarapítva. Barnetnél, vagyis négy mérföldnyire a fővárostól ütötte fel táborát; a parlament védőjét látta benne, és nagy becsben tartotta, a nép pedig várta, mert a magatartását akarta látni, hogy véleményt formálhasson róla. D'Artagnan nem volt képes Monk taktikáját megítélni; figyelte és csodálta. Monk nem vonulhatott be egyenesen Londonba, mert a polgárháborúval találta volna magát szemben. Egy ideig húzta az időt.

Egyszer csak, amikor senki sem számított rá, Monk elkergette a katonai pártot Londonból, s a parlament rendeletére a Cityben, a polgárok között ütötte fel szállását; azután, abban a pillanatban, midőn a polgárok felszólaltak Monk ellen, abban a pillanatban, midőn saját katonái is panaszkodtak rá, Monk, aki a szavazatok többsége tekintetében biztos volt, kijelentette a Csonka Parlamentnek, hogy fel kell oszlania, és át kell adnia helyét egy olyan kormánynak, amelyet komolyan lehet venni. Midőn ezt a nyilatkozatot kiadta, Monkot ötvenezer kard támogatta, s még ugyanazon az estén örvendező hurrázással ötszázezren csatlakoztak hozzájuk a jó londoniak közül.

Végül, midőn a nép az örömmámor és a nyílt utcákon elköltött dőzsölő lakomák után körülnézett, hogy kit választhatna urává, megtudták, hogy Hágából hajó indult el, amely II. Károlyt és vagonát hozza.

- Uraim - mondta tisztjeinek Monk -, indulok a törvényes király elé. Aki szeret, az követ!
D'Artagnan örömtől sugárzó arccal hallgatta e szavakat, amiket óriási üdvözlő fogadott.

- Teringette! - mondotta Monknak -, ez aztán a merész vágás!

- Ugye, elkísér? - kérdezte Monk.

- Természetesen, tábornok úr! De kérem, mondja már meg, mit írt abban a levélben, amit Athossal, vagyis La Fère gróffal... emlékszik, ugye... a megérkezésünk napján...?

- Maga előtt nincs titkom - felelte Monk -; ezt írtam: - „Sire, hat hét múlva Doverben várom felségedet.”

- Hej! - kiáltotta D'Artagnan -, már nem is azt mondom: merész vágás, hanem azt, hogy ezt jól csinálta. Micsoda ügyes csíny!

- Pedig maga aztán ért hozzá! - felelte Monk.

Ez volt az egyetlen célzás a tábornok németalföldi utazására.

Hogyan kerül össze újra Athos és D'Artagnan a Szarvasagancshoz címzett fogadóban

Anglia királya nagy pompával vonult be Doverbe, majd Londonba. Magához hívatta fivéreit, magával vitte anyját és nővérét. Anglia oly hosszú ideig volt kiszolgáltatva magának, vagyis a zsarnokságnak, a középszerűségnek és az ostobaságnak, hogy II. Károly visszatérte, akit az angolok csak úgy ismertek, hogy a lefejezett ember fia, a három ország számára valóságos ünnep lett. A visszatérését kísérő sok jó kívánság és üdvözlés oly nagy hatást tett a fiatal királyra, hogy odahajolt öccséhez, Jakab yorki herceghez, és ezt súgta neki:

- Valóban, Jack, azt hiszem, a mi hibánk, hogy olyan sokáig voltunk távol, mert ebben az országban nagyon szeretnek minket.

A menet pompás volt. A gyönyörű idő kedvezett az ünnepségnek. Károlynak visszatért a jókedve, megfiatalodott, rá sem lehetett ismerni; a szívek úgy mosolyogtak rá, mint a napsugár.

Az udvaroncokból és bálványozókból álló lármás tömegben, amely mintha nem is emlékezett volna rá, hogy az új király atyját a Whitehallból a vérpadra hurcolta, egy testőrhadnagyi egyenruhát viselő férfi, kinek keskeny, beszédes ajkán mosoly játszadozott, elnézte hol a népet, amely üdvözlő szavakat ordított, hol a királyt, aki játszotta a meghatottat, és különösen a nőket köszöntötte, akiknek virágcsokrai odahullottak lovának lábához.

- Milyen szép mesterség a királyé! - mondotta ez az ember, és annyira elmerült gondolataiba, hogy megállt az út közepén, és engedte maga előtt elvonulni a menetet. - Ezt az uralkodót valóban arany és gyémánt ékesíti, mint egykor Salamont, tarka virágok borítják az útját, mint a tavaszi mezőt; két kézzel meríthet a kincstárból, ahol néhány szekerre való aranyrudat halmoztak fel számára nemrég még hűtelen, de ma már hűséges alattvalói. Virágcsokrokat szórnak eléje, hogy szinte elborítják, és ha két hónappal ezelőtt jelenik meg, ugyanannyi ágyúgolyóval és puskagolyóval fogadták volna, mint amennyi virágot hintenek ma eléje. Tiszta sor, hogy mégiscsak sokat ér nagy úrnak születni, akármit is mond a köznép, ezt állítva, nem bánja, hogy szegénynek született.

A menet még egyre vonult, és a királlyal együtt a palota irányában távolodott az éljenzés is; a testőrt azonban csak lökdösték ide-oda.

- Az áldóját - folytatta töprengését -, de sokan lépnek a lábamra és néznek kevésbé vagy éppenséggel semmibe, mivel ők angolok, én pedig francia vagyok. Ha megkérdeznék őket az ember: Ki az a D'Artagnan?, azt felelnék: *Nescio vos!* De mondjuk csak azt: ihol megy a király, ihol megy Monk úr, máris tele torokkal: „Éljen a király! Éljen Monk!” amíg csak győzik szusszal. Pedig - folytatta oly átható, büszke tekintetével követve a vonuló tömeget -, pedig gondoljátok csak meg, jó emberek, hogy mit tett Károly király, mit tett Monk úr, és hogy mit tett a szegény ismeretlen, akit D'Artagnannak hívnak! Igaz, hogy nem tudjátok, mert hiszen nem is ismeritek, s ezért nem is gondolkozhattok rajta. Eh, de úgyse számít! II. Károly akkor is nagy király, noha tizenkét évet töltött számkivetésben, és Monk úr nagy hadvezér, pedig ládában utazott Hollandiába. És mivel nyilvánvaló, hogy az egyik nagy király, a másik nagy hadvezér, tehát: *Hurrah for the King Charles II.! Hurrah for the captain Monk!*⁴⁹

---

⁴⁹ Éljen II. Károly király! Éljen Monk tábornok! (angolul)

A testőr hangja egy pillanatra túlharsogta a báméskodó sokaság zaját, és hogy minél jobban játssza a hű alattvalót, még a kalapját is meglengette. Láromás és örvendező lojalizmusa közepett (így hívták 1660-ban, amit ma royalizmusnak hívnak) valaki karon fogta.

- Athos! - kiáltotta D'Artagnan. - Hogy kerül ide? - És a két barát megölelte egymást. - Hogy kerül ide? És ha már itt van, hogy nem tartózkodik az udvaroncok közt, kedves gróf? - folytatta a testőr. - Hogyan? Athos, a nap hőse, nem lovagol a restaurált felség balján, mint ahogy Monk úr a jobbján lovagol? Valóban nem értem a jellemét, sem a királyét, aki olyan nagy hálával tartozik magának!

- Örökké gúnyolódik, kedves D'Artagnan barátom - mondta Athos. - Hát sosem hagyja el ezt a rút szokást?

- De hát miért nem vesz részt a menetben?

- Azért nem veszek részt, mert nem akartam.

- És miért nem akarta?

- Mert nem vagyok sem követ, sem kiküldött, sem Franciaország királyának képviselője, és mert nincs ínyemre, hogy olyan király oldalán lássanak, akit Isten nem az én uramnak rendelt.

- Teringette! De bezzeg láthatták az apja oldalán.

- Az más, az apja a halálba ment.

- Pedig, amit őerte tett...

- Azért tettem, mert meg kellett tennem. Tudja, hogy nem szeretek kérkedni. II. Károlynak már nincs szüksége rám, hagyjon tehát békében és a homályban, mást nem kérek tőle.

D'Artagnan sóhajtott.

- Mi baj? - faggatta Athos. - Azt hinné az ember, barátom, hogy elszomorítja a király szerencsés visszatérése Londonba, pedig tett öfelségéért legalábbis annyit, mint én.

- Ugye? - mondotta D'Artagnan, a maga gascogne-i módján nevetve -, ugye, sokat tettem én is öfelségéért, noha senki sem tud róla.

- Ó, igen, és a király jól tudja, kedves barátom.

- Tudja? - felelte a testőr elkeseredett hangon - Szavamra, nem is sejtettem, most meg éppenséggel igyekszem elfelejteni.

- De a király, kedves barátom, nem fogja elfelejteni, arról kezeskedem.

- Azért mondja, Athos, hogy kissé vigasztaljon.

- Mi miatt?

- Teringette! Mert olyan sok pénzt adtam ki. Tönkretettem magam, barátom, tönkretettem magam, hogy újra trónra emeljék ezt a fiatal királyt, aki az imént lejtett el előttem szürke lován.

- A király nem tudja, hogy tönkretette magát, barátom, de tudja, hogy sokkal tartozik magának.

- Mit használ az nekem? Meg kell adni, Athos, hogy maga nemeslelkűen cselekedett. Csakhogy éppen én, aki miatt látszólag kis híján meghíúsult a számítása, éppen én segítettem valójában győzelemre. Hallgassa meg következtetéseimet: rábeszéléssel, szelídséggel talán nem tudta volna megnyerni Monk tábornokot, én ellenben olyan nyersen bántam a drágalátos tábornokkal, hogy a hercegnek alkalma nyílt nemeslelkűnek mutatkozni; és ezt a nemes-

lelkűséget az én szerencsés ügyetlenségem sugallta neki. Viszonzásul Károly visszakapja trónját, mégpedig Monktól.

- Mindez kétségbevonhatatlan igazság, kedves barátom.

- Akármilyen kétségbevonhatatlan igazság, azért nem kevésbé bizonyos, hogy rövidesen hazatérek, mint Monk tábornok kedvelt embere, mert a tábornok egész nap *my dear captain*-nek nevez, pedig nem vagyok sem kedves, sem kapitány, és mint a király kedvelt embere távozom, pedig a király már a nevemet is elfelejtette; nem kevésbé bizonyos, mondom, hogy midőn visszatérek szép hazámba, átkozni fognak katonáim, akiket nagy zsolddal kecsegtettem, átkozni fog a derék Planchet, akitől kölcsönkértem vagyonának egy részét.

- Hogyan? Mi az ördögöt keres az egészben Planchet?

- Hát bizony, drága barátom, erről az oly kecses, oly mosolygó és oly bálványozott királyról Monk úr azt hiszi, hogy ő hívta vissza, maga szentül hiszi, hogy a maga támogatásával történt, a nép azt hiszi, hogy ő helyezte vissza, a király azt hiszi, a tulajdon tárgyalásai eredményeképp nyerte vissza trónját, pedig egyik sem igaz: II. Károlyt, Anglia, Skótország és Írország királyát egy franciaországi szatócs juttatta vissza trónjára, lakik a Lombardok utcájában, a neve: Planchet. Ilyen a dicsőség! Hiúság! - mondja az Írás. Hiúságok hiúsága.

Athos önkéntelenül is kacagásban tört ki barátjának különös beszédjére.

- Kedves D'Artagnan - mondotta, és szeretettel szorította meg barátja kezét -, tán csak nem lett magából filozófus? Nem tölti el meglepődéssel, hogy megmentette az életemet, a legjobbkor érkezve Monkkal együtt, amikor a parlament átkozott hívei elevenen akartak megégetni?

- Nono, valamelyest azért megérdemelte volna, hogy elégessék, kedves gróf!

- Miért, mert megmentettem Károly király millióját?

- Milyen milliót?

- Igaz, hiszen erről nem tudott, kedves barátom; de azért nem szabad haragudnia rám, nem az én titkom volt. A *remember* szó, amelyet Károly király a vérpadon mondott...

- És ami azt jelenti: emlékezz!

- Nagyon helyes. Ez a szó azt jelentette: „emlékezz rá, hogy egymillió van elrejtve a newcastle-i boltozatok alatt, és ez a millió a fiamé”.

- Ó, most már értem. De amit ugyancsak értek, s ami a borzasztó az egészben, öfelsége II. Károly király, valahányszor rám gondol, ezt fogja mondani: „Ő az, akinek hibájából csaknem elvesztettem koronámat. Szerencsére nagy és nemes lelkű voltam, megmentett a lélekjelenlétem.” Ezt fogja mondani rólam és saját magáról ez a fiatal úr, aki napon kopottas kabátban jött a blois-i kastélyba, és kezében tartva kalapját, kérdezte tőlem, ki tudom-e eszközölni, hogy Franciaország királya fogadja.

- D'Artagnan, D'Artagnan - mondta Athos, és a testőr vállára tette kezét -, most nem igazságos.

- Jogom van hozzá.

- Nincs, mert nem ismeri a jövőt.

D'Artagnan barátja szemébe nézett és felnevetett.

- Valóban, kedves Athos - mondotta -, olyan magasztos szavakat használ, amelyeket csak magától és Mazarin bíborostól hallottam.

Athos bosszankodó mozdulatot tett.

- Bocsásson meg - folytatta nevetve D'Artagnan -, bocsássa meg, ha megbántottam. A jövő! Tyű, milyen szépek az ígérető szavak, milyen hangzatosan hagyják el a száját, ha jobbat nem tud mondani. A teremtésit! Annyian ígérettek már, mikor akadok végre valakire, aki ad is valamit? De hagyjuk ezt! Mit csinál itt, kedves Athos, talán a király kincstárnoka lett?

- Hogy értsem ezt?

- Hát, ha a királynak van egymilliója, akkor kincstárnok is kell neki. A francia királynak nincs egy árva sou-ja sem, mégis van pénzügyminisztere, Fouquet úr. Igaz viszont, hogy Fouquet úr szép számú milliócskák ura.

- Ó, mi már régen kiadtuk a milliókat - válaszolt nevetve Athos.

- Értem; lett belőle selyem, bársony és mindenféle fajtájú és színű tollak. A hercegeknek és hercegnőknek szükségük volt szabókra és fehérnemű-varrónőkre. Ejnye, Athos, emlékszik rá, mennyit adtunk ki felszerelésünkre, midőn a la-rochelle-i csatába indultunk, és hogy lovon vonulhassunk be? Két- vagy háromezer frankot, szavamra, de persze egy király testesebb, és egymillióért kell szövetet vásárolnia. Mondja, Athos, ha nem is kincstáros, ugye, azért kedvelik az udvarnál?

- Nemesi szavamra: nem tudom - felelte Athos egyszerűen.

- Ugyan! Nem tudja?

- Azóta sem találkoztam a királlyal, mióta Doverban elváltunk.

- A kutyafáját! Akkor magáról is megfélekedezett. Micsoda nagyszerű dolog!

- Öfelségének olyan sok dolga volt!

- Ó - kiáltotta D'Artagnan, azzal a kacagtató arcfintorgással, amelyben utolérhetetlen volt -, becsületszavamra mondom, kezdek ismét beleszeretni monsignor Giulio Mazarinba. Hogyan, kedves Athos, azóta nem találkozott a királlyal?

- Nem.

- És nem dühöng miatta?

- Én? Miért? Tán azt képzeled, kedves D'Artagnan, hogy nem önzetlenül cselekedtem? Nem is ismerem ezt a fiatalembert. Védelmeztem apját, aki egy számomra szent elvet képviselt, és a fiához is ez elv iránt való vonzalomból csatlakoztam. Az apa derék lovag volt, nemes halandó, emlékezhetik rá.

- Igaz, derék, kiváló ember, szomorú élete, de szép halála volt.

- No hát, kedves D'Artagnan barátom, értse meg: ennek a királynak, ennek a nagylelkű embernek, ennek a lelki barátomnak, ha szabad így neveznem, megesküdtem halálának órájában, hogy hűen megőrzöm az elásott kincs titkát, s közlöm fiával, és támogatom őt, ha itt az ideje; a fiatalember felkeresett; beszélt nekem a szerencsétlenségéről; nem tudta, hogy más is lehetek számára, mint apja emlékének élő őrzője; én csak teljesítettem II. Károlyllyal szemben, amit I. Károlynak ígértem. Mit törődöm vele, hogy hálás-e, vagy hálátlan! Magamnak tettem szolgálatot, és nem neki, midőn e felelősségtől megszabadultam.

- Mindig az volt a véleményem, hogy az önzetlenség a legszebb dolog a világon - sóhajtott fel D'Artagnan.

- Hogyan, kedves barátom, nem ugyanabban a helyzetben van-e, mint én? Ha jól értem szavait, meghatotta a fiatalember szerencsétlensége; ez szép magától, szebb, mint tőlem, mert

nekem kötelességet kellett teljesítenem, maga pedig nem tartozott semmivel a vértanú fiának. Maga nem tartozott neki azért a drága vércsöppért, amely a vérpadon az én homlokomra fröccsent. Magát egyedül a szíve vitte rá, hogy cselekedjék, a szíve, amely a kétkedés és maró gúny látszata alatt nemes és jó; felhasználta a szolgája vagyonát, és talán a magáét is, úgy sejtem, maga fősvény jótevő, és nem tudja senki, milyen áldozatot hozott. Nem számít! Vissza akarja adni Planchet-nak a pénzét? Megértem, barátom, mert nem illő dolog, hogy nemesember alacsonyabb rangútól pénzt kölcsönözzön, és kamatostul vissza ne fizesse. No hát, legfeljebb eladom La Fère-t, vagy ha nem, hát egyik kisebb birtokomat. Kifizeti Planchet-t, és higgye el, marad elég búza magtárimban kettőnknek és Raoul-nak. Ilyen módon, barátom, csak saját magának lesz lekötelezettje, és ha jól ismerem, nem csekély elégtétel lesz ezt mondhatnia magának: „Trónra emeltem egy királyt.” - Igazam van?

- Athos, Athos - mormogta D'Artagnan elmélázva -, mondtam már egyszer, hogy aznap, amikor maga prédikál, elmegyek a templomba; és amely napon maga mondja nekem, hogy van pokol, rettegni fogok a tüzes nyárstól és vasvillától. Maga jobb ember nálam, talán mindenki másnál jobb, én pedig egyetlen érdememnek azt tudom, hogy nem vagyok irigy. Ettől eltekintve, az istenit neki, ahogy az angol mondja, nincs olyan hiba, amelyikben ne leledzenék.

- Senkit sem ismerek, aki D'Artagnannal felérne - felelte Athos. - De nicsak, megérkeztünk a házhöz, amelyben lakom. Bejön hozzám, barátom?

- Mit látnak szemeim? Hiszen ez a *Szarvasagancshoz* címzett fogadó⁵⁰ - kiáltott fel D'Artagnan.

- Az igazat megvallva, barátom, részben azért is választottam. Szeretem a régi ismerősöket, szívesen üldögélek azon a helyen, ahová halálos fáradtan lerogytam a végsőkéig kétségbeesve azon a január 31-én, mikor este tért vissza.

- Felfedezvén az álruhába öltözött hóhér lakását? Bizony, iszonyú nap volt.

- Jöjjön hát - szakította félbe Athos.

Beléptek a hajdani nagyterembe. Az egész fogadó nagyon megváltozott, de különösen ez a terem; a testőrök egykori szállásadója, aki mint vendéglős, meglehetősen nagy vagyont szerzett, bezárta az ivót, és a nagyteremből, amelyről itt szó van, gyarmatúruraktárt csinált. A ház többi szobáit bebútorozva kiadta átutazó idegeneknek.

D'Artagnan leírhatatlan megindulást érzett, felismerve berendezéséről az első emeleti szobát: a faburkolatot, a kárpitokat, sőt azt a térképet is, amelyet Porthos oly nagy előszeretettel tanulmányozott üres óráiban.

- Tizenegy esztendeje ennek! Az áldóját! Mintha egy egész évszázad telt volna el azóta!

- Vagy pedig csak egyetlen nap! - mondotta Athos. - Látja, barátom, milyen örömmel tölt el a tudat, hogy itt van velem, hogy megszoríthatom a kezét, hogy a sutba dobhatom a kardot és a tört, és hogy félelem nélkül megihatam ezt az üveg jézezi bort. Ó, ezt az örömet csak akkor tudnám igazán kifejezni, ha itt volna két barátunk az asztal másik két oldalán, és ha Raoul, szeretett Raoulom, azzal a ragyogó, szelíd tekintetű nagy szemével nézne minket az ajtóból.

- Bizony, bizony - mondta D'Artagnan nagyon meghatottan - így van. Különösen gondolatmenete első részével értek egyet: édes dolog mosolyogni ott, ahol méltán borzongtunk, ha eszünkbe jutott, hogy bármely pillanatban megjelenhet a küszöbön Mordaunt.

---

⁵⁰ A Húsz év múlva 66. fejezetében Bedford's Tavern néven szerepel.

Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó, és akármilyen bátor volt is D'Artagnan, ijedten össze-rezzen.

Athos megértette, és mosolyogva így szólt:

- A fogadós; levelet hoz nekem.

- Csakugyan, milord - mondta a derék polgár -, levelet hozok nagyságodnak.

- Köszönöm - mondta Athos, és átvette levelét, de meg se nézte. - Mondja, kedves fogadós uram, megismeri ezt az urat?

Az aggastyán felemelte fejét, és szemügyre vette D'Artagnant.

- Nem.

- Azok közé a barátaim közé tartozik, akiről beszéltem; tizenegy évvel ezelőtt ő is itt lakott velem.

- Hej, be sok idegen lakott itt azóta!

- Csakhogy mi 1649. január 31-én laktunk itt - tette hozzá Athos, aki ezzel a magyarázattal a fogadós lassan működő emlékezetét akarta felfrissíteni.

- Lehetséges - válaszolta mosolyogva a vendéglős -, de az már nagyon régen volt.

Meghajolt és kiment.

- Köszönöm - mondta D'Artagnan -, véghez vihet az ember nagy tetteket, megvalósíthat forradalmakat, megkísérelheti, hogy éles karddal kőbe vagy ércbe vésse a nevét, van valami, ami ellenállóbb, keményebb, feledékenyebb az ércnél vagy a kőnél: ennek az üzletében meg-gazdagodott első szállásadónak a vén koponyája; még hogy nem ismer rám! Pedig én bizony felismertem volna.

Athos mosolyogva bontotta fel a levelet.

- No nézd csak - mondta -, levél Parrytól.

- Ohó - kiáltotta D'Artagnan -, olvassa, barátom, kétségkívül új hírt közöl.

Athos a fejét csóválta, és ezt olvasta:

Gróf úr,

a király nagyon sajnálta, hogy ma, bevonulása alkalmával, nem láthatta az oldalán; őfelsége megbízott, hogy hozzam ezt tudomására, és juttassam őt az eszébe. Őfelsége ma este kilenc és tizenegy óra közt várja nagyságodat a Saint-James palotában.

Mély tisztelettel vagyok gróf úr alázatos és engedelmes szolgája

Parry

- Láthatja, kedves D'Artagnan, nem szabad kételkednünk a királyok szívében.

- Igaza van, ne is kételkedjen benne - vágta rá D'Artagnan.

- Ó, kedves, drága barátom - mondotta Athos, akinek figyelmét nem kerülte el D'Artagnan titkolt elkeseredése -, bocsásson meg. Csak nem bántottam meg, akaratlanul is, legjobb barátomat?

- Bolondság, Athos, és hogy ezt bebizonyítsam, el fogom kíséрни a palotába, jobban mondva a kapuig, jó kis séta lesz.

- És bejön velem, barátom, majd én megmondom öfelségének.

- Ugyan, dehogy! - kiáltotta D'Artagnan a valódi és legtisztább önérzet hangján -, ha van rosszabb dolog a koldulásnál, az az, amikor másvalaki koldul az érdekünkben. Induljunk, barátom, pompás séta lesz; útközben megmutatom Monk úr házát, ott adott nekem szállást. Szavamra mondom, szép ház! Tudja, Angliában tábornoknak lenni többet jövedelmez, mintha Franciaországban marsall az ember.

Athos ellenkezés nélkül elindult vele, de D'Artagnan színlelt vidámsága elszomorította.

Az egész város örömmámorban úszott; a két barát minduntalan föllelkesült emberekbe ütközött, akik megrészegülve azt követelték tőlük, hogy kiáltsák velük: „Éljen a jó Károly király!” D'Artagnan válaszul morgott valamit, Athos pedig mosolygott. Így érkeztek Monk házához, amely mellett csakugyan el kellett haladniok, ha a Saint-James palotához igyekeztek.

Athos és D'Artagnan keveset beszélt útközben, éppen azért, mert túlságosan is sok mondani-valójuk lett volna, ha beszélnek. Athos azt gondolta, hogy a beszélgetéssel olyan látszatot kelthetne, mintha örömét nyilvánítaná, öröme pedig bánthatná D'Artagnant. D'Artagnan viszont attól félt, hogy nem tudná titkolni elkeseredését, és csak terhére volna Athosnak. Különös hallgatási versenyre kelt egymással az elégedetlenség és rosszkedv. D'Artagnan engedett előbb annak a bizsergésnek, amelyet rendszerint a nyelve hegyén érzett.

- Athos - mondotta -, emlékszik-e D'Aubigné⁵¹ *Emlékiratai*-ből arra a fejezetre, amelyben a hű szolga, aki gascogne-i, mint én, szegény, mint én, és majdnem azt mondtam: derék ember volt, mint én, IV. Henrik zsugoriságáról mesél? Jól emlékszem rá, apám mindig azt mondta nekem, hogy D'Aubigné hazudik. Pedig gondolja csak végig, hogy a nagy IV. Henrik leszármazottai mennyire nem esnek messze a fájuktól!

- Ugyan, D'Artagnan, hogy a francia királyok zsugoriak? Bolondság, kedves barátom.

- Ó, maga sohasem ismeri el a mások hibáit, mert hiszen oly tökéletes ember, IV. Henrik azonban valóban zsugori volt; sokat tudnánk erről mesélni, igaz? Gaston⁵² túlzásba vitte ezt a hibát, és meggyűlöltette magát mindenkivel, aki csak körülötte élt. Szegény Henriette asszony⁵³ jól tette, hogy fősvény volt, hisz ő, aki nem mindennap evett, nem minden télen melegedett, és példát adott ezzel fiának, II. Károlynak, a nagy IV. Henrik unokájának, aki fősvény, mint az anyja és mint a nagyapja. Talán bizony nem jól mondtam el a fősvények családját?

- D'Artagnan barátom! - mondta Athos. - Nagyon szigorúan ítélkezik arról a sasnemzetségről, amely a Bourbon nevet viseli.

- A legszebb példáról meg is feledkeztem... A béarni másik unokájáról, XIV. Lajosról, exgazdámról. Remélem, ez csak fősvény, hiszen nem akart egymilliót kölcsönadni öccsének, Károlynak? Ó, látom, bosszankodik. Szerencsére megérkeztünk házamhoz, jobban mondván Monk barátom házához.

---

⁵¹ D'Aubigné, Agrippa (1552-1630) - francia író, IV. Henrik harcostársa, éles hangú satirikus költemények, egy satirikus regény és egy egyetemes történelem szerzője. Egyébként az ő unokája a Húsz év múlva 23. fejezetében szereplő Françoise d'Aubigné, a későbbi Madame de Maintenon, XIV. Lajos titkos felesége.

⁵² XIII. Lajos fivére, a regény elején szereplő orléans-i herceg (1608-1660).

⁵³ IV. Henrik és Medici Mária leánya (1609-1669) I. Károly angol király özvegye (sorsára nézve lásd a Húsz év múlva 38. és későbbi fejezeteit).

- Kedves D'Artagnan, szavai nem bosszantanak, hanem elszomorítanak; rettenetes dolog, ha egy ilyen kitűnő ember, mint maga, nem nyeri el érdemeinek jutalmát; azt hiszem, kedves barátom, hogy neve éppen olyan ragyogó, mint a hadviselés és a diplomácia legszebb nevei. Mondja meg őszintén, vajon a Luynes-ek, a Bellegarde-ok, a Bassompierre-ek megérdemlik-e annyira a szerencsét és a tiszteletet, mint mi? Igaza van, százszor is igaza van, barátom.

D'Artagnan sóhajtott, és előresietett Monk házának előcsarnokába; a tábornok a City közepén lakott.

- Engedelmet kérek - mondta -, itthon hagyom az erszényemet, mert ha a tolongásban az ügyes londoni zsebtolvajok, akik még Párizsban is hírhedtek, ellopják megmaradt kevés talléromat, még Franciaországba se tudok visszautazni. Amilyen elégedetten távoztam Franciaországból, olyan örömtől mámorosan térek majd vissza oda, mert régi ellenszenvem Angliával szemben újra feltámadt, s még újabbal is bővült.

Athos nem felelt.

- Legyen hát egy pillanatig türelemmel, kedves barátom, máris itt vagyok - mondotta D'Artagnan. - Jól tudom, hogy siet átvenni jutalmát, de higgye el, én nem kevésbé igyekszem, hogy gyönyörködhessem örömeiben, ha távolról is... Várjon meg.

És D'Artagnan belépett az előcsarnokba, midőn egy ember, félig katona, félig szolga, aki Monknál a kapus és az őr teendőit látta el, megállította testőrünket, és angolul így szólt hozzá:

- Bocsánat, milord D'Artagnan!

- No, mi az? - kérdezte a testőr. - Talán a tábornok is elbocsát? Még csak az hiányzik, hogy kiverjen a házából!

D'Artagnan franciául mondta ezt, miért is szavai a legcsekélyebb hatást sem tették arra, akihez intézte őket, mert ez az ember csak a legkeményebb skót szavakkal vegyített angol nyelven beszélt. Athosnak azonban sajgott a szíve, mert barátjának mintha kezdene csakugyan igaza lenni.

Az angol egy levelet adott át D'Artagnannak, és így szólt:

- *From the general.*⁵⁴

- Ahá, itt az elbocsátólevelem - okoskodott a gascogne-i. - Elolvassam, Athos?

- Azt hiszem, téved, vagy kettőnkön kívül nem ismerek több becsületes embert - felelte Athos.

D'Artagnan a vállát vonogatta, és felbontotta a levelet, az angol pedig közömbösen odatartotta a lámpát, hogy jobban olvashasson.

- Mi az? Mi történt? - kérdezte Athos, midőn észrevette, hogy D'Artagnan arckifejezése hirtelen megváltozik.

- Itt van, olvassa - mondotta a testőr.

Athos elvette a levelet, és ezt olvasta:

D'Artagnan úr, a király roppant sajnálja, hogy nem jött el az ő kíséretével a Szent Pál-székesegyházba. Őfelsége azt mondja, hiányzott neki, mint ahogy nekem is hiányzott, kedves kapitány uram. Csak egyféleképpen lehet a dolgot jóvátenni. Őfelsége kilenc órakor vár rám a Saint-James palotában; kérem, ugyanakkor

---

⁵⁴ A tábornoktól. (angolul)

legyen ott ön is. A legkegyesebb uralkodó ezt az időpontot tűzte ki, ekkor kívánja fogadni.

A levelet Monk írta.

Az audiencia

- No, mit szól hozzá? - kiáltott fel Athos szelíd szemrehányással, amikor elolvasta a levelet, amelyet D'Artagnannak írt Monk.

- Hát - szólt D'Artagnan, kipirulva gyönyörűségében, és kissé szégyenében is, hogy oly elhirtelenkedve vádolta meg a királyt és Monkot -, az egész csak udvariasság... semmire se kötelez... szóval egyszerű udvariassági gesztus.

- Fájt hálátlannak tartanom az ifjú királyt - szólt Athos.

- Tény, hogy jelene még nagyon közel van a múltjához - szólt D'Artagnan -, de elvégre idáig mindenben igazam van.

- Elismerem, kedves barátom. No, végre látom szemében a régi derút. El se hiszi, milyen boldog vagyok.

- Amint látja - szólt D'Artagnan -, II. Károly Monkot kilenc órakor fogadja; engem majd tízkor fogad. Nagy audiencia lesz, olyan, amit mi a Louvre-ban úgy nevezünk, hogy „a királyi szenteltvíz kiosztása”. Álljunk, barátom, mi is a csurgó alá.

Athos nem felelt semmit, és mind a ketten gyors léptekkel iparkodtak a Saint-James palota felé, amelynek környékét még mindig ellepte a tömeg, mert látni akarta az ablakokban az udvari emberek árnyékát és a király alakját. Az óra nyolcat ütött, amikor a két jóbarát helyet foglalt az udvaroncokkal és kérvényezőkkel zsúfolt folyosón. Mindenkinek feltűnt a két egyszerű, de külföldi szabású ruhát viselő férfi, a két nemes, jellemet és tartalmat sugárzó fej. Athos és D'Artagnan pedig néhány pillantással végigmérte az egybegyülteket, majd folytatta beszélgetését.

Egyszerre csak a folyosó végén nagy zaj támadt: Monk tábornok lépett be, több mint húsz tisztt kíséretében, akik mind lesték a mosolyát, hiszen előző nap még Anglia ura volt, és feltételezték, hogy a Stuart-család hatalmának restaurálójára szép jövő vár.

- Uraim - szólt Monk, és a tisztek felé fordult -, ezentúl, kérem, vegyék tekintetbe, hogy én már semmi sem vagyok. Nemrég még én voltam a köztársaság legfőbb hadseregének vezére; ez a hadsereg most a királyé, akinek kezébe épp most óhajtom letenni, parancsa szerint, fővezéri hatalmammat.

Nagy meglepetés tükröződött mindenki arcán, és a hízelgők és kérvényezők gyűrűje, amely egy percig Monk körül szorongott, lassanként kitágult, míg csak tagjai el nem széledtek a hullámzó tömegben. Monk éppúgy várakozott az előszobában, mint bárki. D'Artagnan nem tudta megállni, hogy ne figyelmeztesse rá La Fère grófot, aki komoran összevonta szemöldökét. Hirtelen kinyílt Károly király dolgozószobájának ajtaja, és az ajtóban megjelent az ifjú király, előtte az udvartartás két tisztje.

- Jó estét, uraim - szólt Károly király. - Monk tábornok itt van?

- Itt vagyok, felség - felelte az öreg tábornok.

Károly eléje sietett, és őszinte, meleg barátsággal megragadta a kezét.

- Tábornok úr - szólt fennhangon a király -, most írtam alá a kinevezését: mától fogva Albemarle hercege; azt akarom, hogy önhöz fogható hatalmas és vagyonos ember ne legyen ebben a királyságban, amelyben a nemes Montrose kivételével senki sem volt önhöz

foghatóan becsületos, bátor és tehetséges. Uraim, a herceg mától fogva szárazföldi és tengeri hadseregünk fővezére: ebben a minőségében tisztelegjenek előtte.

Mindenki sietett üdvözölni a tábornokot, aki a sok hódolatot a maga szokásos szentvtelen módján fogadta, D' Artagnan pedig közben így szólt Athoshoz:

- Ha meggondolom, hogy az egész hercegség, a szárazföldi és tengeri angol hadsereg fővezérsége, ez az egész nagyság belefért egy hat láb hosszú és három láb széles ládába!

- Barátom - felelte Athos -, sokkal hatalmasabb nagyságok beleférnek sokkal kisebb ládába, és örökre ott maradnak!...

Monk hirtelen észrevette a két francia nemest, aki a tömegtől félrevonult, s várta, hogy az emberhullám visszahúzódjon. Utat tört magának, és a két francia felé sietett, úgyhogy éppen akkor ért oda, amikor ők ketten bölcselkedő megjegyzéseiket kicserélték.

- Rólam beszéltek - mondta nekik mosolyogva.

- Milord - felelte Athos -, Istenről is beszélgettünk.

Monk egy percig elmosolyodott, és aztán vidáman folytatta:

- Uraim, beszéljünk valami keveset a királyról is, hiszen kihallgatásra mennek őfelsége elé, úgy tudom.

- Kilenc órakor - felelte Athos.

- Tíz órakor - mondta D' Artagnan.

- Menjünk be egyenesen ide a kis szobába - szólt Monk, és előre akarta őket bocsátani, de ezt egyikük sem fogadta el.

Ez alatt a teljesen francia vita alatt a király visszatért a folyosó közepére.

- Ó, az én franciáim! - kiáltott fel azon a gondtalan, vidám hangon, amelyet annyi bánata és viszontagsága közepett sem veszített el. - A franciák az én vigasztalóim!

Athos és D' Artagnan meghajoltak.

- Herceg, vezesse ezeket az urakat a dolgozószobámba. Rendelkezésükre állok, uraim - tette hozzá francia nyelven.

És nyomban elbocsátotta egész udvarát, hogy visszatérjen azokhoz az emberekhez, akiket az ő franciáinak nevezett.

- D' Artagnan úr - mondta, mikor belépett dolgozószobájába -, nagy örömmel látom viszont.

- Felség, leírhatatlan az örömöm, hogy felségedet a Saint-James palotában üdvözölhetem.

- Igazán nagy szolgálatot akart nekem tenni, uram, hálával tartozom érte. Ha nem kellene attól tartanom, hogy a fővezér úr jogkörét megsértem, felajánlanék valami magához méltó állást személyünk körül.

- Felség - szólt D' Artagnan -, azzal az ígérettel léptem ki a francia király szolgálatából, hogy többé semmiféle királyt nem fogok szolgálni.

- Nohát - felelte Károly -, ez bizony mélységesen bánt. Szerettem volna sok mindent tenni magáért: megnyerte tetszésemet.

- Felség!...

- Vajon nem bírhatnám rá, hogy megszegje a szavát? - szólt Károly mosolyogva. - Herceg, segítsen. Mi volna, ha felajánlanák, vagyis ha én felajánlanám, hogy testőrségem főparancsnoka legyen?

D'Artagnan még mélyebben hajolt meg, mint első ízben.

- Felsőged nagylelkű ajánlatát a legnagyobb sajnálattal vissza kellene utasítanom - szólt. - Nemesembernek nincs egyebe, csak az adott szava, és én, mint már felsőgednek említettem, szavamat adtam a francia királynak.

- Akkor hát ne is beszéljünk róla többet - mondta a király, és Athos felé fordult, faképnél hagyva a fájdalmas csalódástól lesújtott D'Artagnant.

„Lám, nem megmondtam előre! - dörmögte magában a testőr. - Szavak! Az udvar szenteltvize! A királyoknak csodálatos tehetségük van hozzá, hogy olyasmit ajánljanak fel, amit nem fogadhatunk el, így aztán minden kockázat nélkül lehetnek nagylelkűek! Ostoba voltam!... Címeres ökör vagyok, hogy egy percig is reméltem!”

Eközben Károly kezét nyújtotta Athosnak.

- Gróf úr - szólt hozzá -, valósággal második atyám volt. Nekem tett szolgálatát nem lehet megfizetni. Mégis szeretném megjutalmazni. Apám kinevezte a térdszalagrend lovagjává. Ez olyan rendjel, amelyet nem minden európai király viselhet. A régens királyné kinevezte a Szentlélek-rend lovagjává, ami nem kevésbé magas kitüntetés. Én ezekhez a kitüntetésekhez hozzáfűzöm azt az Aranygyapjúrendjelet, amelyet a francia király küldött nekem; ő házassága alkalmából két ilyen rendjelet kapott apósától, a spanyol királytól. Én viszont egy szívességet kérek öntől.

- Felsőged - szólt Athos zavartan. - Felsőged az Aranygyapjúrenddel tüntet ki engem, amikor hazámban csak a francia király viselheti ezt a kitüntetést!

- Azt akarom, hogy a hazájában és mindenütt a világon egyenlő legyen azokkal, akiket a fejedelmek kegyeikkel tüntetnek ki - szólt Károly, és lekasztotta nyakáról a láncot -, és meg vagyok győződve, gróf úr, hogy atyám a sírja mélyén most is mosolyogva helyesel.

„Milyen különös - töprengett D'Artagnan, míg barátja térden állva fogadta a király által adományozott magas kitüntetést -, milyen hihetetlen, hogy a bőség szarujából mindig azokra hull az áldás, akik körülöttem vannak, és soha egyetlen csöppje sem jut énrám! A hajamat téphetném miatta, szavamra, hacsak szemernyit is irigy volnék!”

Athos felállt, és Károly gyöngéden megölelte.

- Tábornok úr - szólt most a király Monkhoz; elakadt, majd mosolyogva folytatta. - Bocsánat, herceg. Látja, elvétem, mert rövid még nekem a herceg szó... Mindig valami hosszabb titulust keresek... Szeretném, ha olyan közel állna trónomhoz, hogy fivéremnek szólíthatnám, mint XIV. Lajost... Megvan! Kinevezem Írország és Skócia alkirályává, drága herceg, és akkor kis híján a fivérem lesz. Így aztán nem fogom többé elvéteni.

A herceg megragadta a király kezét, de lelkesedés és öröm nélkül, mint ahogy minden dolgát csinálta. Pedig szíve mélyén megindította ez a nagy kegy. Károly ügyesen adagolta a nagylelkűséget, időt hagyott a hercegnek, hogy kívánjon valamit... ámbár annyit nem is kívánhatott volna, mint amennyit kapott.

„Láncos teringette! - gondolta D'Artagnan -, megint nagy bőségben hull az égből az áldás. Hát ne bolonduljon bele az ember?”

És olyan megtört, olyan mulatságosan szánalmas arckifejezéssel fordult el, hogy a király önkéntelenül elmosolyodott.

Monk távozni készült.

- Hogyan, már elmegy, hűséges hívem? - kérdezte a király.
- Felséged engedelmével... Megvallom, elfáradtam. Megviseltek a mai nap izgalmait, pihennem kell.
- Remélem, D'Artagnant is magával viszi?
- Miért, felség? - kérdezte Monk.
- De hiszen tudja, miért - szólt a király.

Monk meglepetéssel nézett rá.

- Bocsásson meg, felség - mondta -, de nem értem, mit akar mondani.
- Lehet, de ha el is felejtette, D'Artagnan úr biztosan emlékezik rá.

A testőr arcán is meglepetés tükröződött.

- Ej hát, herceg - szólt a király -, nem lakik együtt D'Artagnan úrral?
- Volt szerencsém szállást följánlani D'Artagnan úrnak, felség.
- Ez az ajánlat öntől eredt, és csakis öntől?
- Csakis tőlem, felség.
- Hát ez nem is lehetett másként... A fogoly mindig legyőzője házában lakik.

Monk elpirult.

- Igaz, bizony - szólt -, én D'Artagnan úr foglya vagyok.
- Kétségkívül, Monk, minthogy még nem fizette ki a váltságdíjat; de legyen nyugodt: én fogom kiváltani D'Artagnan úrtól, és én fizetem meg a váltságdíját.

D'Artagnan szeme ismét a régi vidámsággal csillant fel: a gascogne-i kezdte megérteni a dolgokat. Károly odalépett hozzá.

- A tábornok - szólt a király - nem gazdag ember, és nem tudná megfizetni, amennyit kér. Én kétségtelenül gazdagabb vagyok; csakhogy ő most már herceg, s ha nem is király, de majdnem király, ennél fogva akkora összeg jár érte, amit talán ki sem tudnék fizetni. Nézze, D'Artagnan úr, legyen kíméletes, mennyivel tartozom?

D'Artagnan nagy gyönyörűséggel észlelte ezt a fordulatot, de azért uralkodni tudott magán, és így szólt:

- Felség, nem kell megijednie. Amikor szerencsém volt ölordságát elfogni, Monk úr még csak tábornok volt, tehát nekem csak egy tábornok váltságdíja jár érte. De ha a tábornok lesz szíves nekem adni a kardját, akkor a váltságdíjat megfizetettnek tekintem, mert az egész világon csak a tábornok kardja ér annyit, mint ő maga.
- *Oddsfish!*⁵⁵, mint apám szokta mondani - kiáltott fel II. Károly -, ez aztán lovagias ember ajánlata! Ugyebár, hercegem?
- Szavamra, így van, felség.

És kihúzta a kardját.

---

⁵⁵ A kutyafáját! (angolul)

- Uram - szólt D'Artagnanhoz -, itt van, amit kívánt. Vannak kardok sokkal jobb pengével, de bármily szerény kard is az enyém, még sohasem adtam át senkinek.

D'Artagnan büszkén vette át a kardot, amely királyt csinált.

- Hohó! - kiáltott fel II. Károly. - Micsoda? Ez a kard, amely visszaadta trónomat, kikerüljön az országból, és ne kerüljön majd egyszer az angol korona kincsei közé? Nem, szavamra mondom, ez lehetetlen! D'Artagnan kapitány úr, én kétszázezer fontot adok a kardért; ha kevés, mondja meg.

- Nagyon kevés, felség - szólt D'Artagnan utánozhatatlan komolysággal. - Először is, nem akarom eladni, de felséged óhaja parancs. Alávetem magam; de a tisztelet, amellyel a nevezetes harcosnak, aki hallja szavaimat, tartozom, arra készítem, hogy győzelmem árát egyharmadával többre becsüljem, mint amennyit felséged mondott. Én tehát háromszázezer fontot kérek a kardért, vagy pedig ingyen odaadom felségednek.

S a kardot a hegyénél fogva átnyújtotta a királynak.

II. Károly harsány nevetésben tört ki:

- Lovagias ember és vidám cimbora. *Oddsfish*, ugye, hercegem? Nincs igazam, gróf úr? Tetszik nekem ez az ember, és nagyon szeretem. Tessék, D'Artagnan lovag, fogja.

És a király az íróasztalához ment, felvett egy tollat, és kiállított egy háromszázezer fontról szóló utalványt, a kincstárnokához címezve.

D'Artagnan átvette az utalványt, és ünnepélyesen így szólt Monkhoz:

- Még így is nagyon keveset kértem, tudom. De higgye meg, herceg úr, inkább meghalok, semhogy a kapzsiság vádja érhesen.

A király újra felnevetett, oly jóízűen, mint országának legboldogabb cockneyja.⁵⁶

- Mielőtt elutaznék, lovag, látogasson meg újra - mondta D'Artagnannak. - Szükségem van egy kis tartalék jókedvre, ha a franciáim elutaznak.

- Ó, felség, a jókedvvel nem úgy lesz, mint a herceg kardjával, azt ingyen adom felségednek - szólt D'Artagnan, aki úgy érezte, mintha nem is a földön járna.

- Gróf úr is - szólt Károly, és Athoshoz fordult -, keressen fel engem újra, nagyon fontos üzenetet akarok önre bízni. Adja a kezét, hercegem.

Monk megszorította a király kezét.

- Isten velük, uraim - szólt Károly, odanyújtva két kezét a két francia lovagnak, s ők lehajoltak kézcsókra.

- No hát - szólt Athos D'Artagnanhoz, amikor már kinn voltak -, meg van elégedve?

- Pszt - mondta D'Artagnan az örömtől felindulva -, majd ha visszajöttem a kincstárostól... még a fejemre szakadhat a „csurgó”.

---

⁵⁶ Született londoni. (angolul)

Milyen zavart okoz a gazdagság

D'Artagnan nem vesztegette idejét, és az első megfelelő alkalommal meglátogatta őfelsége főkincstárnokát. Ekkor aztán legnagyobb meglepetésére egy darabka csúf kézírással teleírt papirosért bámulatosan nagy számú, újonnan vert aranytallért kapott, II. Károly legkegyelmesebb őfelsége domborművű arcképével.

D'Artagnan nagyon tudott magán uralkodni, de ezúttal nem palástolhatta örömét, és ezt az olvasó is megérti talán, ha tekintetbe veszi, mit jelent egy embernek, hogy annyi aranyat és aranypénzt tekergetni tesznek eléje, szemét gyönyörködtető elrendezésben, amennyi pénzt még életében sosem látott.

A kincstárnok zsákokba rakta az aranytekerceket, minden zsákot lezárta Anglia címerével ellátott pecséttel; ilyen kegyet a kincstárnokok nem akárkivel gyakorolnak.

Ezután a kincstárnok hidegen, de azzal az udvariassággal, amely az angol király barátjának jár ki, így szólt D'Artagnanhoz:

- Legyen szíves elvinni a pénzt, uram.

„A pénzt!” Ez a szó D'Artagnan lelkében ezer különböző húrt pendített meg, amit eddig még sosem érzett.

A pénzeszsákokat rárakatta egy kis kocsira, és mélyen elgondolkodva hazatért. Akinek háromezer fontja van, annak nem lehet sima a homloka: százezer fontonként egy ránc nem is olyan sok.

D'Artagnan bezárkózott szobájába, nem vacsorált, ajtaját mindenki előtt bezárta, meggyújtotta lámpáját, töltött pisztolyát kirakta az asztalra, és egész éjjel virrasztott, azon töprengve, miként lehetne megakadályozni, hogy ezek a szép aranytallérok, amelyek a király kincstárából az ő saját kincstárába vándoroltak, ne vándoroljanak tovább valamely tolvaj zsebébe. A legalkalmasabb módnak azt találta a gascogne-i, hogy kincsét sürgősen oly erős lakat alá zárja, amellyel semmiféle ököl nem tud megbirkózni, és amely oly bonyolult, hogy közönséges kulccsal ne lehessen felnyitni.

D'Artagnannak eszébe jutott, hogy az angolok mesterei a mechanizmusoknak és a megőrzőiparnak. Elhatározta tehát, hogy másnap fölkeres egy mülakatost, és vesz tőle egy pénzszekrényt.

Nem kellett messzire mennie. Will Jobson mester, aki a Piccadillyn lakott, meghallgatta kívánságait, megértette szörnyű baját, és megígérte, hogy olyan biztonsági zárat készít, amely meg fogja szabadítani mindenféle félelemtől a jövőre nézve.

- Egy egészen új mechanizmust adok. Ha valaki komoly kísérletet tesz a zár feltörésére, kinyílik egy láthatatlan lemez, mögüle szintén láthatatlan kis ágyú kiló egy kis tallérnyi súlyú vörösréz golyót, amely leteríti az ügyetlen betörőt, mégpedig meglehetősen nagy zajjal. Mit szól hozzá?

- Roppant szellemes dolog - kiáltott fel D'Artagnan -, a kis vörösréz golyó nagyon tetszik nekem. És mik a feltételei, uram?

- Két hét kell a pénzszekrény elkészítéséhez, és tizenötezer fontot kapok a leszállításkor - felelte a lakatművész.

D'Artagnan a homlokát ráncolta. Két hét elég hosszú idő, hogy London ügyes csirkefogói D'Artagnan számára teljesen nélkülözhetővé tegyék a pénzszekrényt. Sokallta a tizenötezer fontot is, hiszen ha maga vigyáz éberem a kincsére, az semmibe se kerül.

- Gondolkodni fogok a dolgon - szólt. - Köszönöm, uram.

És futólépésben rohant haza. Kincséhez még senki sem nyúlt.

Ugyanaznap meglátogatta őt Athos, és olyan gondterheltnek látta barátját, hogy megkérdezte tőle:

- Mi az? Hiszen most gazdag! Mégse vidám? Pedig annyira szeretett volna gazdag lenni!

- Barátom, az öröm, amihez az ember nincs hozzászokva, jobban feszélyez a szomorúságnál, amihez hozzá van szokva. Szeretném tanácsát kérni. Annál bátrabban kérhetem ezt, mert hiszen magának mindig volt pénze. Mit csinál az ember a pénzével?

- Embere válogatja.

- Maga mit csinált a pénzével, hogy nem lett sem fukar, sem tékozló? Mert a fukarság szikkadtá teszi a szívet, a pazarlásba pedig belefullad... ugyebár?

- Fabricius⁵⁷ sem mondhatta volna bölcsebbül. De hogy őszinte legyek, engem a pénzem sohasem feszélyezett.

- Értékpapírba fekteti.

- Nem én. Tudja, hogy elég szép házam van, és ez a ház teszi vagyonom legnagyobb részét.

- Tudom.

- Maga is lehet tehát olyan gazdag, mint én, vagy ha akarja, sokkal gazdagabb is, ugyanilyen módon.

- De hová teszi a jövedelmét? Elzárja?

- Nem.

- Mi a véleménye a falba épített rejtekről?

- Sohase próbáltam.

- Akkor bizonyára van valami meghitt embere, valami megbízható üzletember, aki becsületes kamatot fizet érte.

- Szó sincs róla.

- Istenem, mit csinál hát?

- Elköltöm, amim van, és csak annyim van, amennyit költök, kedves D'Artagnan!

- Ahá! De hiszen maga szinte hercegi módon él, Athos, és tizenöt-tizenhatezer franknyi jövedelmét egykettőre elkölti. És sok reprezentációs kiadása is van...

- De nem hiszem, hogy kisebb úr volna nálam, barátom, és a pénzből éppen csak futja.

- Háromszázezer font! Ennek kétharmada fölösleges!

- Bocsásson meg, de nekem úgy rémlik... vagyis úgy emlékszem mintha azt mondta volna, hogy valami társa is van...

---

⁵⁷ Önzetlenségéről, feddhetetlen erkölcséről híres római konzul (i. e. 282-ben).

- Tyű, a teremfáját! Igaz! - kiáltott fel D'Artagnan, egészen belepirult -, csakugyan, Planchet! Szavamra, tökéletesen megfeledeztem Planchet-ról... És százezer talléromat már felváltottam... Milyen kár! Szép kerek szám volt, jól hangzott... Igaza van, Athos, egyáltalán nem is vagyok gazdag. Micsoda emlékezőtehetsége van!

- Hála Istennek, elég jó.

- A derék Planchet-nak egészen jól beütött a spekulációja - mormogta D'Artagnan. - De hiába, az ígéretet meg kell tartani!

- Mennyit ad neki?

- Ó - felelte D'Artagnan -, derék fiú ez a Planchet, mindig jól megegyeztünk egymással; engem sok baj ért, kiadásom is volt bőven, mindezt bele kell venni a számadásba.

- Kedvesem, maga felől ugyan nyugodt vagyok -, jelentette ki nyugodtan Athos -, és cseppet sem aggódom a derék Planchet miatt. Az ő érdekeit maga jobban megvédi, mint ő maga; de most, hogy már nincs itt Angliában semmi dolga, jobb lesz, ha rám hallgat és útnak indulunk hazafelé. Menjen még el őfelségéhez, és fejezze ki köszönetét, vegye át rendelkezéseit, és hat nap múlva viszontlátjuk a Notre-Dame tornyait.

- Barátom, csakugyan égek már a vágytól, hogy hazautazhassak, és azonnal megyek is tisztelkedni a királyhoz.

- Én pedig - szólt Athos - elbúcsúzom néhány idevaló ismerősömtől, azután rendelkezésére állok.

- Kölcsönadná nekem Grimaud-t?

- Nagyon szívesen... Mit akar végeztetni vele?

- Valami igen egyszerű és cseppet se fárasztó munkát; megkérem, hogy e ládák mellett vigyázzon az asztalon levő pisztolyaimra.

- Nagyon helyes - felelte Athos rendíthetetlen nyugalommal.

- Grimaud nem fog elmozdulni innen, ugye?

- Annyira se, mint a pisztolyok.

- Én pedig megyek őfelségéhez. A viszontlátásra!

D'Artagnan nemsokára megérkezett a Saint-James palotába, de II. Károly éppen levelet írt, és így a testőrnek egy jó óra hosszat kellett várakoznia.

D'Artagnan fel és alá sétált a folyosón, az ajtótól az ablakig és vissza, s egyszer csak úgy rémlett neki, mintha az Athoséhoz hasonló kabátú embert látott volna az előcsarnokon keresztülhaladni. De abban a pillanatban, mikor meg akart bizonyosodni felőle, beszólította őfelségéhez az ajtónálló.

II. Károly a kezét dörzsölte, mikor D'Artagnan kifejezte háláját.

- Lovag - mondta a király -, nincs semmi oka a hálálkodásra. Negyedrészt se fizettem meg annak, amennyit az a história ér, hogy ládába zárta a derék tábormokot... akarom mondani, a kitűnő Albemarle herceget.

És a király harsány nevetésben tört ki.

D'Artagnan úgy érezte, hogy nem illik a király nevetését félbeszakítania, és szerényen hallgatott.

- De mondja csak - folytatta Károly -, igazán megbocsátott önnek az én kedves Monkom?

- Megbocsátott-e? Remélem, felség!

- Ej, hiszen meglehetősen kegyetlenül megtréfálta...*Oddsfish!* Mint valami heringet, hordóba zárni az angol forradalom vezérét! A maga helyében, lovag, bizalmatlan volnék Monkkal szemben.

- De felség...

- Tudom, hogy Monk barátjának nevezi... de sokkal ravaszabb a szeme, semhogy ne lenne jó az emlékezőtehetsége, és sokkal magasabb a szemöldöke, semhogy gőgös ne volna. Hiszen tudja, *grande supercilium*.⁵⁸

„Okvetlenül megtanulok latinul” - gondolta magában D’Artagnan.

- Nézze - folytatta a király -, elő akarom készíteni a teljes kibékülésüket. Olyan módon fogom ezt közvetíteni, hogy...

D’Artagnan a bajuszát harapdálta.

- Megengedi felséged, hogy őszinte legyek?

- Csak bátran, lovag, beszéljen.

- Hát, kérem, felséged, engem roppant megijeszt... Hiszen ha felséged közvetíti a dolgot, mint szeretné, akkor én elveszett ember vagyok, akkor a herceg engem meggyilkoltat.

A király ismét harsány nevetésben tört ki, és nevetése a testőr aggodalmát rémületté fokozta.

- Felség, kegyelem, ígérje meg, hogy reám bízsa ennek az ügynek az eligazítását. És aztán, ha nincs többé szüksége szolgálataimra...

- Nincs, lovag. El akar utazni? - kérdezte Károly egyre nyugtalanítóbb derűltséggel.

- Ha felségednek nincs több kívánsága...

Károly ismét úgy-ahogy visszanyerte komolyságát.

- Valamire meg akartam kérni. Látogassa meg a húgomat, lady Henriette-et. Ismeri magát a húgom?

- Nem ismer, felség. De... a magamfajta vén katona nem valami kellemes látvány egy jókedvű fiatal hercegnő számára.

- Azt akarom, mondom, hogy a húgom megismerkedjék magával. Azt akarom, hogy szükség esetén számíthasson magára.

- Felség, mindazok, akik kedvesek felségednek, szentek lesznek az én szememben.

- Rendben van... Parry!... Gyere csak ide, öreg Parrym.

Nyílt az oldalajtó, belépett Parry, és arca felragyogott, amikor megpillantotta D’Artagnant.

- Mít csinál Rochester? - kérdezte Parrytól a király.

- Lenn van a hölgyekkel a csatornán - felelte Parry.

- És Buckingham?

- Ő is.

- Ez éppen kapóra jön. Vezesd el a lovagot Villiers-hez,⁵⁹ vagyis Buckingham hercegéhez... és kérd meg, Parry, a herceget, mutassa be D’Artagnan urat lady Henriette-nek.

---

⁵⁸ Nagy szemöldök - a latin irodalomban az engesztelhetetlen gőg jelképe.

Parry meghajolt, és rámosolygott D'Artagnanra.

- Lovag - folytatta a király -, ez volt a búcsúkihallgatása. Elutazhat, amikor kedve tartja.

- Köszönöm, felség!

- De aztán ügyesen kössön békét Monkkal!

- Ó, felség...

- Azt tudja-e, hogy egyik hajóm a rendelkezésére áll?

- Felsőged elhalmoz kegyével, de nem venném a lelkemre, hogy felséged tisztjei miattam fáradjanak.

A király vállon veregette D'Artagnant.

- Nem maga miatt fáradnak, lovag, hanem egy követ miatt, akit Franciaországba küldök, és akinek, azt hiszem, szívesen lesz útitársa, mert hiszen elég jól ismerik egymást.

D'Artagnan csodálkozva nézett a királyra.

- Egy bizonyos La Fère grófról van szó... arról, akit maga Athosnak nevez - tette hozzá a király, és most, a kihallgatás befejezésével is nagyot nevetett, éppen úgy, mint a párbeszédük kezdetén. - Isten önnel, lovag! Szeressen úgy, ahogy én szeretem magát!

És intett Parrynak, ilyen módon kérdezte meg, nem várja-e valaki a szomszédos szobában, aztán a király eltűnt a mellékszobában, otthagya a különös kihallgatástól egészen bódult lovagot.

Az öreg Parry jó barát módjára karon fogta D'Artagnant, és elvezette a kertek felé.

---

⁵⁹ A három testőr híres Buckingham hercegének fia (1628-1687); kora közismert botrányhőse; 1674-ben kegyvesztett lett.

A csatornán

A csatorna mély, zöld vizén - melynek márványszegélyű partját az idő már teliszórta fekete foltokkal és mohával, méltóságteljesen siklott az Anglia címerével és zászlajával ékesített hosszúkás, lapos bárka, rajta díszmennyezet, s az egész alkotmány hatalmas damasztselemekkel borítva, amelyek rojtjai a vízen úsztak. Nyolc evezős csendes, könnyed evezéssel hajtotta a bárkát, amely a hattyú lassú méltóságával úszott a csatornán, az igazi hattyúk pedig, mivel birtokukban háborgatták őket a bárka vontá barázdák, messziről figyelték a fényt és zajt... Zajt is, mert a bárkán egy gitáros és lantos, két énekes és több udvaronc volt, mind arannyal és drágakövekkel borított öltözékben, s versengve kellemkedtek, hogy kivívják lady Stuart tetszését: IV. Henrik unokája, I. Károly leánya, II. Károly nővére a bárka mennyezete alatt a díszhelyet foglalta el.

Mi már ismerjük az ifjú hercegnőt, láttuk édesanyjával együtt a Louvre-ban, amikor nem volt tüzelőjük, se kenyérük, hanem a koadjutor és a parlament kegyelméből éltek. A hercegnő tehát, mint fivérei is, nélkülözött fiatalságában; de hirtelen elmúlt a hosszú és rettenetes álom, és most ott ült a trón lépcsőjén, udvaroncok és hízelgők vették körül. Mint Stuart Mária, amikor kiszabadult a börtönből, a hercegnő is nagyokat szippantott a levegőből, az életből, a szabadságból, mi több, a hatalomból és a gazdagságból is.

Lady Henriette felnövekedvén, ritka szépség lett, s az angol restauráció, mely akkor ment végbe, híressé tette. Nyomorában elvesztette gögjét, de a gazdagságban ismét megtalálta. Sugárzott az örömtől és a jóléttől, hasonlóan azokhoz az üvegházi virágokhoz, amelyeket künn felejtenek egy éjjel, s megcsípi őket az első őszi dér, lehajtják fejüket, de másnap, amikor átmelegíti őket az a levegő, amelyben születtek, sokkal ragyogóbban és szebben egyenesednek fel újra.

Lord Villiers Buckingham, kinek atyja oly nevezetes szerepet játszott történetünk elején,⁶⁰ a csinos lovag, mélabús a nőkkel, kedélyes a férfiakkal. Wilmot of Rochester viszont mind a két nemmel szemben jókedvű és tréfálkozó volt. Ők ketten álltak ebben a pillanatban lady Henriette előtt, és versenyeztek, hogy melyikük tudja jobban megnevetetni a hercegnőt.

Maga a szép és fiatal hercegnő arannyal hímzett bársonyvánkosra dőlt, lecsüggő kezét a vízbe mártogatta, és közönyösen hallgatta a zenét, de mintha nem is hallaná, és hallotta a két lovag szavait, de mintha máshol jártak volna gondolatai.

Lady Henriette ugyanis, ez a vonzó, bájos nő, aki egyesítette magában Franciaország és Anglia minden bűbáját, még sohasem szeretett, s ezért kegyetlenül kacér volt. A mosoly, a fiatal leányoknak ez az ártatlan bája sem derítette fel soha az arcát, és ha néha felemelte szemét, hogy egyik vagy másik gavallérjára szögezzé, szokásos merész udvarlásuk egy csapásra visszahőkölt és félénk lett tőle.

A bárka csak úszott, a zenészek nekivadultak, és az udvaroncok maguk is kezdtek kifulladásra. A vízi sétát egyébként nagyon egyhangúnak érezhette a hercegnő, mert egyszer csak türelmetlenül megrázta a fejét, és így szólt.

- No, uraim, ebből elég ennyi, menjünk vissza!

- Ó, hercegnő - szólt Buckingham -, nagyon szerencsétlenek vagyunk, mert nem tudtuk kellemessé tenni fenségednek ezt a sétahajózást.

---

⁶⁰ Lásd: A három testőr 12. és további fejezetek.

- Anyám vár rám - felelte lady Henriette -, egyébként őszintén megvallom, uraim, hogy unatkozom.

És miközben kegyetlen szavait kimondta, a hercegnő egy-egy pillantásával igyekezett megvigasztalni a szokatlan őszinteségtől megdöbbsent két fiatalembert. Pillantásának megvolt a hatása, a két férfi arca felderült. Ám a következő pillanatban a kacér hercegnő, nyilván azt gondolva, hogy máris messzire ment ily közönséges halandókkal szemben, hátat fordított két szépbeszédű gavallérjának és elmerült álmodozásába, amihez a két fiatalembernek szemmel láthatólag semmi köze nem volt.

Buckingham haragjában ajkába harapott, mert csakugyan szerelmes volt lady Henriette-be, és ilyképpen mindent a szívére vett. Rochester is ajkába harapott, de minthogy eszével mindig tudott uralkodni szívéen, ezúttal is voltaképp gúnyos nevetését fojtotta el. A hercegnő szeme a gyepes és virágos lankán merengett el, nem törődve a két fiatalemberrel, s messziről észrevette Parryt és D'Artagnant.

- Ki jön ott? - kérdezte.

A két fiatalember villámgyorsan abba az irányba fordult.

- Parry - felelte Buckingham. - Senki, csak Parry.

- Bocsánat - szólt Rochester -, de úgy látom, nem egyedül jön!

- Bizony - szólt a hercegnő unottan -, aztán meg mit jelent, hogy „Senki, csak Parry”?

- Azért mondtam, hercegnőm - szólt Buckingham megbántva -, mert a hú Parry, a bolyongó Parry, az örökös Parry, azt hiszem, nem nagyon fontos személyiség.

- Téved, herceg: Parry, a bolyongó Parry, mint maga nevezi, mindig családom szolgálatában bolyongott, ez az öregember mindig kedves jelenség számomra.

Lady Henriette a szépasszonyok, de kivált a kacér nők receptjét követte: a szeszélyről áttért az ellenkezésre. Az udvarló eltúrta a szeszélyt, az udvaronc pedig kénytelen volt meghajolni a hercegnő ellentmondó kedve előtt. Buckingham meghajolt, de nem felelt semmit.

- Már az igaz, hercegnő - szólt Rochester szintén meghajolva -, hogy Parry a komornyikok gyöngye; csak hogy Parry, hercegnőm, már nem fiatalember, és mi fiatalemberek, csak akkor nevetünk, ha vidám dolgokat látunk. Hát vidám látvány egy aggastyán?

- Elég, milord - szólt szárazon lady Henriette -, ez a társalgási téma sért.

Aztán mintha saját magának mondaná, így szólt:

- Igazán hallatlan, hogy fivérem barátai milyen kevés tekintettel vannak a király hú szolgálóira!

- Ó, Madame - kiáltott fel Buckingham -, oly törrel döfi át szívemet, amit saját kezével kovácsolt.

- Mit jelent ez a francia madrigálból vett fordulat, herceg úr? Én nem értem.

- Azt jelenti, Madame, hogy fenséged, aki oly jó, oly bájos, oly gyöngéd, maga is nevetett, akarom mondani mosolygott Parry együgyű fecsegésén, amit most aztán oly nagyra becsül.

- Kérem, milord - szólt lady Henriette -, ha ennyire megfélemeztem magamról, rosszul tette, hogy emlékeztetett rá.

És a hercegnő türelmetlen mozdulatot tett.

- A derék Parry, úgy látszik, beszélni akar velem. Rochester úr, kérem, legyen szíves, intézkedjék, hogy a bárka kikössön.

Rochester sietett megismételni a hercegnő parancsát. Egy perc múlva a bárka a parthoz simult.

- Szálljunk ki, uraim - mondta lady Henriette, miközben elfogadta Rochester karját, bár Buckingham közelebb volt hozzá, és szintén karját nyújtotta neki. Rochester pedig alig tudta palástolni büszkeségét, tört dőfve vele a szerencsétlen Buckingham szívébe, hogy ő vezetheti át a hercegnőt a kis hídon, amelyet a bárka legénysége tett a királyi csónak és a part közé.

- Hová megy fenséged? - kérdezte Rochester.

- Láthatja, milord, a derék Parry elé, aki mindenütt ott van, ahogy Buckingham lord megjegyezte: Parry engem keres szemével, amely az értünk ontott könnyektől gyengült meg.

- Ó, Istenem - felelte Rochester. - Milyen szomorú ma fenséged! Azt hiszem, csakugyan nevetséges bolondnak látszunk.

- A saját nevében beszéljen, milord - vetette közbe Buckingham lenézően. - Engem annyira nem kedvel öfensége, hogy egyáltalán észre sem vesz.

Sem Rochester, sem a hercegnő nem felelt. Lady Henriette gyorsabb járásra készítette lovagját. Buckingham elmaradt hátul, s hogy egyedül volt, szabad folyást engedve dühének, zsebkendőjét harapdálta, s a harmadik harapásra ronggyá is tépte.

- Parry, jó Parrym - szólította meg halkán az öreget a hercegnő -, gyere ide, látom, hogy engem keresel.

- Ó, hercegnőm - mondta Rochester, jólelkűen a hátul kullogó társa segítségére sietve -, ha Parry nem látja is meg fenségedet, az a férfi, aki nyomában van, elég jó vezető még egy vak ember mellé is; mert hiszen szinte lángol a szeme. Valóságos kettős lámpájú világítótorony ez az ember.

- Mindenesetre szép és harcias arcot világít meg - jegyezte meg a hercegnő, aki minden alkalmat felhasznált a kíméletlen támadásra.

Rochester meghajolt.

- Azokra az életerős katonafejekre emlékeztet, amilyeneket csak Franciaországban lehet látni - folytatta a hercegnő ama szép nők makacsságával, akik tudják, hogy büntetlenül kacérkodhatnak.

Rochester és Buckingham összenézett, mintha azt kérdeznék egymástól: „Ugyan mi lelte a hercegnőt?”

- Buckingham úr, nézze meg, kérem, mit akar Parry -, mondta lady Henriette. - Menjen.

A fiatalember kegynek tekintette ezt a küldetést, újra bátorságra kapott, és Parry elé sietett, aki D'Artagnannal a nyomában, lassan lépkedett az előkelő társaság felé. D'Artagnan is lassan és előkelően lépdelt, mint egy egyharmad milliós D'Artagnanhoz illik, vagyis nem kérkedőn, de nem is félénken. Buckingham nagy buzgalommal igyekezett kedvében járni a hercegnőnek, aki leült egy márványpadra, mintha kifárasztotta volna az a gyalog tett pár lépés. Amikor Buckingham már csak néhány lépésnyire volt Parrytól, az öreg egyszerre ráismert.

- Ó, milord - mondta elfulladva -, lenne oly szíves a király parancsát teljesíteni?

- Milyen parancsot, Parry úr - kérdezte az ifjú lord, s hangjának hidegségét csak azért mérsékelte, hogy kedvében járjon a hercegnőnek.

- Öfelsége arra kéri, milord, hogy ezt az urat mutassa be Stuart Henriette hercegnőnek.

- De ki ez az úr? - kérdezte a herceg gőgösen.

Mint tudjuk, D'Artagnan könnyen gyanút fogott; Buckingham hangja sehogy sem tetszett neki. Végignézett a hercegen, összeráncolta szemöldökét, és nagyot villant a szeme, de mégis erőt vett magán:

- D'Artagnan lovag, milord - felelte teljes nyugalommal.

- Bocsásson meg, uram, de ezzel nem lettem okosabb, mert csak a nevét tudom.

- Ami azt jelenti?

- Hogy nem ismerem.

- Én szerencsésebb vagyok, mint milord - felelte D'Artagnan -, mert nekem volt szerencsém megismerni a családját, főként pedig hírneves édesapját, Buckingham herceget.

- Az apámat? - kérdezte Buckingham. - Csakugyan, úgy rémlik, mintha... Azt mondta, D'Artagnan lovag?

D'Artagnan meghajolt:

- Saját személyében - szólt.

- Bocsásson meg: nem ama francia lovagok közül való, akiknek valami közös titkuk volt apámmal?

- Úgy van, herceg, az egyik francia én vagyok.

- Akkor, uram, bocsásson meg, de meg kell mondanom: különösnek tartom, hogy apám életében sohasem emlegette.

- Nem bizony, mert atyjaura csak halála pillanatában hallhatott rólam; én figyelmeztettem őt, Ausztriai Anna királyné inasa útján, az életét fenyegető veszedelemre. Sajnos, a figyelmeztetés későn érkezett.

- Mindegy, uram - szólt Buckingham -, most már értem, hogy mivel jó szolgálatot akart tenni apámnak, eljött, hogy a fia pártfogását kérje.

- Először is, milord - felelte D'Artagnan egykedvűen -, senki pártfogását nem kérem. II. Károly király öfélése, akinek volt szerencsém némi szolgálatot tenni (mondhatom az életem ilyesfajta foglalatosságban telt el), II. Károly tehát, aki megtisztelt jóakarásával, azt kívánta, hogy mutassanak be testvérhúgának, lady Henriette-nek, mert hátha még valaha az életben szolgálatára lehetek a hercegnőnek is. Minthogy pedig a király úgy értesült, hogy lordságod most a hercegnő öfélése mellett tartózkodik, Parry közvetítésével önhöz utasított. Ennyi az egész. Nem kérek öntől semmit, és ha nem akar bemutatni a hercegnőnek, sajnálattal eltekintek tőle, és bátorkodom magam bemutatkozni.

- Remélem azonban - folytatta Buckingham, aki mindenáron azt akarta, hogy övé legyen az utolsó szó -, nem hátrál meg a magyarázat elől, ha már szóba hozta?

- Nem szoktam soha meghátrálni - felelte D'Artagnan.

- Akkor tudnia kell néhány bizalmas részletet apámról, minthogy titkos kapcsolatban volt vele.

- Ez a kapcsolat már rég a múlté, hiszen milord még a világon sem volt akkor, és azért a néhány szerencsétlen gyémántrezgőért, amelyeket atyjaura adott át nekem, és én vittem át Franciaországba, igazán nem érdemes a régi emlékeket megbolygatni.

- Ó, uram - szólt Buckingham melegen, közelebb lépve D'Artagnanhoz, és megragadva kezét.

- Tehát uraságod az! Mennyit kerestettük, és mennyire elvárhatja hálánkat!

- Várni, uram, úgy van; várni; ebben telt el az egész életem...

Ezalatt a hercegnő belefáradva a várakozásba, maga indult az idegen felé.

- Legalább a hercegnőnek való bemutatására ne várjon hiába, uram - mondta Buckingham herceg, megfordult, és mélyen meghajolt lady Henriette előtt.

- Hercegnő, bátyja, a király öfelsége kívánságára bemutatom fenségednek D'Artagnan lovagot.

- Hogy fenségednek szükség esetén biztos támasza és megbízható barátja legyen - tette hozzá Parry.

D'Artagnan meghajolt.

- Van még valami mondanivalója, Parry? - kérdezte lady Henriette, és D'Artagnanra mosolygott, de szavait az öreg szolgálóhoz intézte.

- Van, hercegnő. A király azt kívánja, hogy fenséged áhítattal jegyezze meg a lovag nevét, mert neki köszönheti öfelsége, mint mondotta, hogy trónját visszaszerezte.

Buckingham, Henriette hercegnő és Rochester csodálkozva néztek egymásra.

- Ez újabb kis titok, amellyel valószínűleg nem fogok eldicsekedni II. Károly király öfelsége fia előtt, mint ahogy az imént a gyémántokkal dicsekedtem a herceg előtt - jegyezte meg D'Artagnan.

- Madame - szólt Buckingham -, a lovag most már másodszor említ egy eseményt, amely teljes mértékben felkelti kíváncsiságomat, épp azért bátorkodom szíves engedelmet kérni, hogy kissé négy szemközt beszélhessek a lovaggal.

- Csak tessék, milord - felelte a hercegnő -, de adja vissza mennél hamarabb a lovagot, bátyám hűséges jó barátját.

A hercegnő most ismét belekarolt Rochesterbe, Buckingham pedig D'Artagnant fogta karon.

- Ó, mondja el, lovag, a gyémántok történetét - könyörgött D'Artagnannak a herceg. - Egész Angliában senki se ismeri, még a történet hőséinek egyetlen fia sem!

- Milord, az egész esetet csak egy embernek volna joga elmondani és az nem más, mint atyjaura. Ő úgy érezte, hogy hallgatnia kell, én pedig kérem, engedje meg, hogy követhessem példáját.

D'Artagnan meghajolt, és látszott rajta, hogy semmiféle könyörgés nem térítené el szándékától.

- Ha már így van a dolog - folytatta Buckingham -, bocsássa meg a kíváncsiságomat, kérem. És ha valamikor átmegyek Franciaországba...

Buckingham egyszerre a hercegnő felé fordult, aki azonban cseppet se törődött vele, mert egészen vagy legalábbis látszólag elmerült a Rochesterrel való beszélgetésbe.

Buckingham sóhajtott.

- Szóval?

- Azt mondtam, hogy ha valaha én is átmennék Franciaországba...

- Át fog jönni, milord - felelte D'Artagnan mosolyogva -, felelek róla, hogy átjön.

- Miből gondolja?

- Ó, én sajátos módon tudok jövendölni, és ha jósolok valamit, nemigen szoktam tévedni. Tehát ha átjön Franciaországba, akkor?...

- Akkor, akkor majd uraságod, akinek értékes barátsága királyok koronáját adja vissza, bátorkodom kérni, fordítsa felém azt az érdeklődést, amelyet apám iránt tanúsított.

- Milord - felelte D'Artagnan -, higgye el, nagyon megtisztel vele, ha odaát még emlékezni fog rám. De most engedje meg...

És visszafordult Lady Henriette-hez;

- Madame - mondta -, fenséged francia királyi hercegnő, ennél fogva remélem, hogy viszontlátom majd Párizsban. Életem egyik legboldogabb napja lesz, amikor fenséged valamelyik parancsa tudtomra fogja adni, hogy nem felejtette el: felséges bátyja a figyelmébe ajánlott.

D'Artagnan mélyen meghajolt a fiatal hercegnő előtt, aki királynői mozdulattal nyújtotta csókra a kezét.

- Ó, hercegnőm - mondta halkán Buckingham -, mit kellene tennem, hogy engem is ilyen kegyben részesítsen?

- Ej, milord - felelte Lady Henriette -, kérdezze csak meg D'Artagnan lovagtól, majd ő megmondja.

Hogyan tudott D'Artagnan fenyőfa ládából kéjlakot elővarázsolni, mint valami tündér

A királynak Monk hiúságára vonatkozó szavai csak mérsékelt félelmet keltettek D'Artagnanban. A testőrhadnagy egész életében nagy művészettel válogatta meg ellenségeit, és ha engesztelhetetlen és legyőzhetetlen ellenségeket szerzett, az azért volt, mert semmi módon nem tehetett másképp. De az ember nézetei nagyon megváltoznak élete folyamán. A belső „laterna magika” emberszeme minden esztendőben módosítja a képet. Ezért van azután, hogy amit az ember az egyik esztendő végén fehérnek látott, a másik év első napján feketének látja, pedig közben csak egy éjszaka telt el.

D'Artagnan is, amikor Calais-ból elindult a tíz lókötővel, nem nagyon törődött vele, hogy Góliáttal, Nabukodonozorral vagy Holofernésszel fog-e megütközni, vagy valami újonccal fogja-e összemérni kardját, vagy csak a szállásadónőjével kell-e perlekednie. Ahhoz a karvalyhoz hasonlított, amely éhesen megtámad egy kost. Az éhség elvakít. D'Artagnan éhsége lecsillapult, győzött, büszke volt kemény diadalára, és sokkal több volt a vesztenivalója, semhogy ne számolt volna mindenféle eshetőséggel.

Amikor tehát a kihallgatásról hazatért, egyetlen dolog foglalkoztatta, hogy hogyan nyerhetné meg Monkot, azt az embert, akivel Károly is, király léte, nagyon csínján bánt, hiszen éppen csak elfoglalta a trónt, s a védencnek szüksége lehet még a védnökre, s ha úgy fordul, nem tagadhatta volna meg Monkától azt a csekély elégtételt, hogy D'Artagnant száműzze vagy bezárja valamelyik middlesex-i toronyba, vagy pedig egy kicsit a tengerbe fojtassa Dover és Boulogne között. Király és alkirály között szót sem érdemel az efféle elégtétel, s nincs is különösebb következménye.

Még az sem kellett ehhez, hogy a király csakugyan részt vegyen Monk esetleges bosszúművében. A király egyszerű szerepe arra szorítkozhatott volna, hogy megbocsátja Írország alkirályának mindazt, amit D'Artagnan ellen vét. Albemarle hercegének lelkiismeretét teljesen megnyugtatta volna egy ilyen mosolyogva megadott *te absolvo*,⁶¹ vagy pedig egy *Charles the King*⁶² aláírás, amit nevetve biggyesztett volna egy okmány alá, és a király két-három kimondott vagy leírt szavára szegény D'Artagnan örökre ott marad összedőlt légvárának romjai alatt.

Még egy körülmény nyugtalanította az okos, előrelátó testőrt: egyedül érezte magát, s Athos barátsága sem tudta kellőképpen megnyugtani. Ha csak arról lett volna szó, hogy egypár ügyes kardszúrást osztogassanak, a testőrhadnagy biztosan számíthat barátjára; ámde egy királlyal való feszült viszonyban, amikor valami gonosz véletlen még Monk vagy II. Károly igazolására is siethet, D'Artagnan - jól ismerve barátját - biztos lehetett benne, hogy Athos egy pillanatig se kételkedik majd az életben maradó becsületességében, és beéri annyival, hogy könnyeivel öntözze a halott sírját, ha pedig ez a halott a barátja, pompás szuperlatívuszokban megírja sírfeliratát.

„Nem vitás - gondolta a gascogne-i, és az a gondolata azoknak a csöndes töprengéseknek eredménye volt, amelyeket mi fennhangon tettünk -, nem vitás, ki kell békülnöm Monkkal, és bizonyoságot kell szereznem, hogy már nem törődik a múlttal. Ha, Isten ments, még mindig haragszik, és csak visszafojtja érzelmei kitörését, akkor a pénzemet rábírom Athosra, magam pedig addig maradok Angliában, amíg Monk lelkébe bele nem látok. Aztán, minthogy éles a

⁶¹ Feloldozlak. (latinul)

⁶² Károly, a király. (angolul)

szemem és könnyű a lábam, az első ellenséges jelre kereket oldok, elrejtőzöm Buckingham-nél, aki alapjában véve derék fickónak látszik, és vendégszeretete fejében elmondom majd a gyémántok történetét, hiszen ma már csak egy öreg királynét hozhat hírbe, annak a zsugori kakasnak, Mazarinnak a feleségét, akinek már nem árthat, hogy valaha a szép Buckingham kedvese volt. Az áldóját! Így lesz, és ez a Monk nem nő majd a fejemre. Eh, különben van egy ötletem!”

Tudjuk, hogy ötlet dolgában D’Artagnan nem szűkölködött. Monológja alatt ugyanis állig begombolkozott, ez a harci előkészület pedig, amit a rómaiak *accinctio*-nak neveztek, D’Artagnannak mindig felajzotta a képzeletét. Egészen felhevülve ért Albemarle herceg lakására. Olyan gyorsan került az alkirály elé, hogy látszott, D’Artagnant a házhoz tartozónak tekintik. Monk a dolgozószobájában volt.

- Milord - mondta D’Artagnan nyílt szívű arckifejezéssel, amit a gascogne-i oly könnyen tud ravasz arcára erőltetni -, milord, tanácsot kérek lordságotól.

Monk, aki erkölcsileg éppúgy be volt gombolkozva, mint ellenfele külsőleg, így felelt:

- Beszéljen, kedvesem.

És arca éppoly nyílt kifejezést öltött, mint D’Artagnané.

- Milord, mindenekelőtt ígérje meg, hogy titkot fog tartani, és elnéző lesz velem szemben.

- Mindent megígérek, amit akar. Miről van szó? Beszéljen!

- Milord, azt akarom mondani, hogy nem vagyok egészen megelégedve a királlyal.

- Ne mondja! És miért nincs megelégedve, kedves hadnagyom?

- Azért, mert őfelsége néha nagyon erős tréfákat enged meg hű szolgálival szemben, és a tréfa, milord, olyan fegyver, amely nagyon sérti a magunkfajta katonaembert.

Monk nagyon igyekezett, hogy el ne árulja gondolatait, de D’Artagnan sokkal mohóbb figyelemmel leste, semhogy észre ne vette volna arcán, hogy alig láthatóan elpirult.

- Jómagam - szólt Monk a világ legtermészetesebb hangján - egyáltalán nem vagyok ellensége a tréfának, kedves D’Artagnan úr. Katonáim elmondhatnák, hogy a táborban milyen érzékenül, még inkább tetszéssel hallgattam azokat a gúnydalokat, amelyek Lambert hadseregéből jutottak át az én táboromba, és ugyancsak sérthettek volna egy nálam érzékenyebb tábornok fülét.

- Ó, milord - szólt D’Artagnan -, tudom én, hogy lordságod tökéletes ember, és régen felette van az emberi gyöngéknak, de tréfa és tréfa közt különbség van, és bizonyos tréfák engem rendkívül bosszantanak.

- És mely tréfák azok, *my dear*?⁶³

- Azok, amelyek barátaim, vagy általam tisztelt személyek ellen irányulnak.

Monk alig észrevehető mozdulatot tett, de D’Artagnan figyelmét nem kerülte el.

- És a tűszúrás? - kérdezte Monk -, amely másokat ér, hogyan csiklandozhatja a maga bőrét? Kíváncsi vagyok.

- Egyetlen mondattal felelek: lordságról volt szó.

- Rólam? - kérdezte, s közelebb lépett D’Artagnanhoz.

---

⁶³ Kedvesem. (angolul)

- Igen, és ez az, amit nem értek; de talán nem ismerem eléggé a király jellemét. Hogyan gúnyolódhatik a király valakin, aki annyi és oly nagy szolgálatot tett neki? Mi értelme van annak a multságának, hogy egymásnak ugraszt bennünket: a tábornok urat, az oroszlánt, és engem, a kis legyecskét.

- Én ezt egyáltalán nem vettem észre - szólt Monk.

- Pedig így van! Elvégre is a király, ha kárpozlással tartozott nekem, megjutalmazott volna mint katonát, nem kellett volna kitalálnia azt a váltságdíj-komédiát, ami érzékenyen érinthette lordságodat.

- Ugyan - szólt Monk nevetve -, egyáltalán nem bántott, esküszöm.

- Nem is az én részemről, ezt megértem. Milord ismer engem, én úgy tudok hallgatni, hogy hozzám képest a sír fecsegő vénasszony, de... hiszen ért engem, milord?

- Nem - makacsolta meg magát Monk.

- Hátha más megtudja azt a titkot, amit én tudok?...

- Miféle titkot?

- Ej, milord, azt a szerencsétlen newcastle-i titkot.

- Ah, La Fère gróf millióját gondolja?

- Nem, milord, nem, hanem azt, ami lordságoddal történt.

- Jól sikerült csíny volt, lovag, ennyi az egész; szót sem érdemel. Maga kitűnő harcos, bátor és ravasz is egyszeremind, ami azt bizonyítja, hogy egyesíti magában Fabius és Hannibál erényeit.⁶⁴ Tehát felhasználta eszközeit: az erőt és a ravaszságot, szót sem szólhatok ellene, nekem kellett volna jobban vigyáznom magamra.

- Ó, tudom, milord, és pártatlanságától nem is vártam egyebet. De ha csak arról volna szó, hogy elraboltuk, az ántiját neki! az még nem jelentene semmit. Csakhogy ott van még...

- Micsoda?

- A elrablás körülményei.

- Micsoda körülmények?

- Milord jól tudja, hogy mit akarok mondani.

- Nem én, az istenfáját!

- Hát... Tulajdonképp nagyon nehéz kimondani.

- Mit?

- Hát... azt a fránya ládát!

Monk szemmel láthatólag elpirult.

- Azt a méltatlan ládát! - folytatta D'Artagnan. - A fenyőfa ládát, hiszen tudja!

- Csakugyan megfeledkeztem róla.

---

⁶⁴ Fabius Cunctator (i. e. 275-203) ravasz taktikával megállította a győzelmesen előretörő, félelmetes Hannibál karthágói hadvezért (i. e. 247-183).

- És a fenyőfa ládán - folytatta D'Artagnan - a lyukakkal az orra és a szája számára. Az egész dolog, milord, rendben volna, csak ez a fránya láda, ez a láda ne volna! Határozottan rossz tréfa volt.

Monk sehogy sem találta helyét.

- Pedig, hogy én ezt tettem, én, a kalandorkapitány, annak egyszerű a magyarázata, mert kissé könnyelmű cselekedetemet a helyzet súlyos volta mentheti, és mindamelllett igen körültekintő és tartózkodó vagyok.

- Ó - szólt Monk -, higgye meg, hogy nagyon jól ismerem magát, D'Artagnan úr, és igen nagyra becsülöm.

De D'Artagnan nem vesztette szem elől Monkot, és tanulmányozta, fürkészte Monk arcán mindazt, ami a tábornok lelkében lejátszódott, mialatt ő beszélt.

- De most nem rólam van szó - mondta D'Artagnan.

- Hát kiről? - kérdezte Monk kissé türelmetlenül.

- A királyról, aki nem tud féket tenni a nyelvére.

- No és ha a király beszél, mit jelent ez végül is? - kérdezte Monk hebegve.

- Milord - szólt D'Artagnan -, ne rejtse el előlem gondolatait, könnyörgök, hiszen én oly őszinte szívből beszélek. Lordságodnak joga van érzékenységét tüskéssel védeni, bármily jólelkű is. Ezermillió ördög és pokol! Olyan komoly ember számára, mint milord, aki úgy játszik koronákkal és királyi jogarokkal, mint a cirkuszi bűvész az üveggolyókkal, ilyen nagy ember számára, mondom, méltatlan dolog, hogy bezárják egy ládába, mint valami érdekes természetrajzi ritkaságot. Mert értse meg, ellenségei természetesen torkuszasakadtából nevetnének rajta, pedig ilyen kiváló, előkelő, nagy szellemű embernek bizonyára sok az ellensége. Az emberiség fele betegre nevetné magát, elképzelve milordot abba a ládába zárva. Márpedig nem illik, hogy oly neveltség tárgya legyen az angol királyság második embere.

Monk egészen elvesztette a fejét arra a gondolatra, hogy őt a ládában képzelje el a világ.

D'Artagnan előre látta, hogy a neveltségességtől való félelem jobban megrémíti Monkot, mint a háború veszedelmei vagy maga a halál.

„Helyes - gondolta magában D'Artagnan. - Már fél! Meg vagyok mentve!”

- Ó, a királytól ne tartson - felelte Monk. - Esküszöm, hogy a királynak nem lesz kedve Monkból gúnyt üzni!

A testőr felfogta szemének villámát. Monk azonban rögtön le is csillapodott.

- A király - folytatta - sokkal nemesebb jellem, és sokkal jólelkűbb, semhogy bántani akarná azt, aki jót tett vele.

- Ó, hogyne! - kiáltotta D'Artagnan. - Egy véleményen vagyunk a király jó szívével, de a fejét illetően már nem. Jó ember, de kissé könnyelmű.

- Monkkal szemben nem lesz a király könnyelmű, legyen nyugodt.

- Milord tehát nyugodt?

- Ebben a tekintetben teljesen nyugodt vagyok.

- Ó, értem, a király tekintetében nyugodt.

- Mint már mondtam.

- De nem nyugodt... felőlem?

- Azt hiszem, már kijelentettem, hogy bízom becsületességében és titoktartásában.
- Hogyne, hogyne. De egyvalamiről nem szabad megfeledkeznie, milord...
- Miről?
- Hogy nem vagyok egyedül, mert társaim voltak, és miféle társaim!
- Tudom, ismerem őket!
- Sajnos, milord, ők is ismerik önt!
- No és?
- És ezek az emberek odaát vannak Boulogne-ban, ott várnak rám.
- És attól fél, hogy...
- Attól félek, hogy távollétemben... A teremburáját! Ha közöttük lehetnék, jótállnék a hallgatásukért!
- Hát, ugye, igazam volt, hogy a veszedelem, ha egyáltalán beszélhetünk róla, nem a királytól indul ki, hanem inkább társaitól, mint mondja... Ha egy király csúfolja ki az embert, az még hagyján, de egy csőcselékhadereg... *Goddam!*⁶⁵
- Értem, milord, ez bizony elviselhetetlen volna. És épp azért jöttem, hogy megkérdezzem: Nem lenne-e jó, ha mennél előbb elutaznám Franciaországba?
- Dehogynem, ha azt hiszi, hogy jelenlétével...
- Féken tarthatom a semmiháziakat? Efelől egészen nyugodt vagyok, milord!
- Csakhogy ottléte mit sem ér, ha a hír már kiszivárgott.
- Ó, nem szivároghatott ki, milord, erről felelek. Egyet mindenesetre mondhatok: el vagyok szánva...
- Mire?
- Hogy az első embernek, akinek révén kiszivárgott, a hír, vagy aki meghallotta, betöröm a fejét. Aztán visszajövök Angliába menedéket kérni, és esetleg szolgálatába lépni, milord.
- Ó, jöjjön, jöjjön!
- Szerencsétlenségemre nem ismerek itt Angliában senki mást, csak lordságodat, és lehet, hogy már nem találom itt, vagy pedig magas méltóságában nem fog rám ismerni többé.
- Figyeljen rám, D'Artagnan úr - felelte Monk -, maga igazán kedves, elmés és bátor nemesember, és nagyon nagy szerencsét érdemel. Jöjjön velem Skóciába, és esküszöm, olyan helyet biztosítok magának az alkirályságomban, hogy mindenki irigyelni fogja.
- Ó, milord, ez pillanatnyilag lehetetlen! Egyelőre szent hivatást kell teljesítenem. Vigyáznom kell dicsőségére, és meg kell akadályoznom, hogy valami gonosz tréfa elhomályosítsa ezt a dicsőséget kortársai szemében, sőt, ki tudja? az utókor szemében is.
- Az utókor szemében, D'Artagnan úr?
- Az utókor szemében! Az utókor előtt ennek a történetnek minden részlete maradjon titokban, mert elvégre is, ha a fenyőfa láda szerencsétlen históriája elterjed az emberek közt, nem azt fogják mondani, hogy Monk tábornok becsülettel és saját jószántából visszahelyezte

---

⁶⁵ Az istenit! (angolul)

a trónra a királyt, hanem hogy Scheveningenben megegyeztek Károly királlyal. Hiába mondanám el én, aki tudom, hogyan történt a dolog, nem hinnének nekem, és azt mondanák, hogy engem is lekenyereztek, s ezen a kenyéren élek.

Monk összeráncolta szemöldökét.

- Dicsőség, becsület, erény - mondta -, üres szavak csupán.

- Ködfátyol - replikázott D'Artagnan -, köd, amelyen át senki sem lát tisztán.

- Hát jó, menjen el Franciaországba, kedves uram - szólt Monk -, és hogy kellemesebbé és elérhetőbbé tegyem magának Angliát, fogadjon el tőlem egy emléket.

„Mi az ördög” - gondolta magában D'Artagnan.

- A Clyde partján - folytatta Monk - van egy kis házam, szép zöld fák között, egy *cottage*, amint itt nevezik. Ehhez a házhoz tartozik mintegy száz hold föld. Fogadja ezt el tőlem.

- Ó, milord...

- A kutyamindenit! Legalább lesz otthona és egyben meglesz a menedékhelye is, amit az imént említett.

- Örök lekötözöttje leszek, milord. Igazán szégyellem magam!

- Semmi oka sincs rá - folytatta Monk finom mosollyal -, még így is én vagyok a lekötözöttje.

És megszorítva a testőr kezét, hozzátette.

- Mindjárt meg is csináltatom az ajándékozó okiratot - azzal eltávozott.

D'Artagnan utánanézett, s elgondolkodva, meghatottan állt a helyén.

„Végre is - mondta magában -, mégiscsak derék ember ez a Monk. Csak az a szomorú az egészben, hogy nem az irántam való szeretet, hanem a félelem hajtja. Nohát, én azt akarom, hogy idővel mégis megszeressen!”

Majd rövid töprengés után megvetően legyintett:

„Eh, ugyan minek? Hiszen angol!” S indult kifelé, kissé kábultan a Monkkal való párbajától.

„Eszerint - gondolkozott tovább, - földbirtokos lettem. De hogy az ördögbe osszam meg majd a *cottage*-t Planchet-val? Neki adjam a földet, s magamnak tartsam meg a házat? Vagy talán a ház legyen az övé, az enyém pedig... Ugyan! Hiszen Monk nem túrné, hogy az ő volt házat egy fűszeressel osszam meg! Sokkal büszkébb ennél! Aztán minek is említeném Planchet előtt? Elvégre nem a társas cégünk pénzével szereztem ezt az ingatlant, csak az eszemnek köszönhetem, tehát az enyém, senki másé. No, gyerünk Athoshoz.”

És D'Artagnan elindult La Fère gróf lakása felé.

**Hogyan rendezte D'Artagnan a Planchet és Társa cég passzíváját,
mielőtt megállapította volna aktíváját**

„Határozottan szerencse-sorozatban vagyok - mondta magában D'Artagnan. - Az a szerencse-csillag, amely egyszer minden ember életében felragyog, amely felragyogott Jób és Irosz, a legszerencsétlenebb zsidó és a legszerencsétlenebb görög előtt is, végre az én számomra is feljött. Nem fogok bolondságokat elkövetni, meg fogom ragadni az alkalmat; elég későn jött, benőtt már a fejem lágya.”

Aznap este jókedvűen megvacsorázott Athos barátjával, nem szólt a várható birtokadományozásról, de nem tudta megállni, hogy vacsora közben barátjától ne kérdezősködjék a termésről, a vetőmagokról és a veteményezésről. Athos szívesen felelgetett, mint mindig. Azt hitte, hogy D'Artagnan földbirtokot akar szerezni, csak a hajdani víg cimboráé régi jókedvét, sziporkázó ötleteit sajnálta. D'Artagnan csakugyan a tányérra fagyott hideg zsírt is felhasználta, számokat írt rá, és összeadta őket, és elképesztően kerek összegek jöttek ki.

A hajóraszálláshoz a parancsot, illetve engedélyt este kapták meg. Mialatt az engedélyiratot kézbesítették a grófnak, egy másik küldönc D'Artagnannak nyújtott át egy köteg okiratot, ott díszlett rajtuk a sokféle pecsét, ami Angliában az ingatlan aláírásához szükségeltetik. Athos rajtakapta D'Artagnant, amint a clyde-i birtok átruházásáról szóló különféle aktákban lapozgat. A ravasz Monk - mások azt mondták volna: a nagylelkű Monk - az ajándékot átváltottatta adásvételi szerződéssé, és mellékelte egy nyugtát tizenötezer fontról, mint a birtok árának felvételéről.

A küldönc már eltűnt, és D'Artagnan még mindig olvasott, és Athos mosolyogva nézte. D'Artagnan elkapva Athos mosolyát a válla felett, az egész pergamencsomagot visszadugta a tokjába.

- Bocsásson meg - szólt Athos.

- Ó, nincs semmi titkolnivalóm, kedves barátom - felelte a testőrhadnagy. - Szeretném...

- Nem, ne mondjon semmit, kérem; a parancs szent, az ember a saját fivérének, a saját atyjának se áruljon el semmit belőle. Így hát én is, aki jobban szeretem magát, mint egy fivért, atyát és bárki mást a világon...

- Raoult kivéve?

- Még jobban szeretném Raoult, ha már férfi lenne, és látnám kibontakozni jellemének és tetteinek minden vonásában... mint ahogy magát láttam, barátom.

- Azt mondta tehát, hogy szintén kapott egy parancsot, és nem óhajtja velem közölni.

- Úgy van, kedves D'Artagnan.

A gascogne-i sóhajtott.

- Volt idő - szólt -, amikor ezt a parancsot egyszerűen idetette volna, kinyitva az asztalra, mondván:

„D'Artagnan, olvassa fel nekünk, Porthosnak, Aramisnak és nekem ezt a firkálmányt.”

- Igaz... Ó, ez az ifjúság, a bizalmas barátság, az adakozó jókedv ideje volt, amikor a vér parancsol, ha fűti a szenvedély.

- Hát nézze, Athos, szeretnék magának valamit mondani.

- Csak mondja, barátom.

- Azt a gyönyörű időt, az adakozó jókedv idejét, amelyet a felhevült vér kormányzott, azt az egész szép ifjúságot én egyáltalán nem sírom vissza. Úgy gondolok rá, mint tanulóévekre... Mindig találkoztam valahol valami ostobával, aki eldicsekedett a feladatok, virgácsok, tintalevesek korával... Különös, én ezt az időt sohasem szerettem, és bármily tevékeny, józan fiú voltam - maga tudja, hogy az voltam-e, Athos -, bármily egyszerűnek tüntem is fel ruháimban, én azért odaadtam volna Porthos hímezett ruhájáért az én likacsos zubbonyomat, amely télen átengedte a szelet és nyáron a nap melegét. Higgycs meg, barátom, én mindig bizalmatlan vagyok azzal, aki azt állítja, hogy jobban szereti a rosszat, mint a jót. És azokban a régi időkben mindig csak a rossz jutott, attól fogva, amikor minden hónapban eggyel több lyuk volt a bőrömnön és a zubbonyomon, és egy aranytallérral kevesebb a sovány erszényemben; a hányattatások förtelmes éveiből semmit se sírok vissza, semmit az égvilágon, csak a barátságunkat; mert nekem szívem van, és csodaképpen ezt a szívet nem szárította ki a nyomorúság szele, amely keresztülfújta zubbonyom likain, és nem szárították ki azok a különféle gyártmányú kardok, amelyek átluggatták szegény testemet.

- Ne sirassa régi barátságunkat - szólt Athos -, mert csak velünk együtt fog meghalni. A barátság főként emlékekből és megszokásokból áll. Az imént egy kis gúnnyal emlékezett meg az én barátságomról, mert haboztam, hogy eláruljam-e, milyen küldetéssel megyek Franciaországba...

- Én?... Istenem, ha tudná, kedves jó barátom, hogy ezentúl a világ minden küldetése milyen közömbös előttem!

És magához szorította a zsebében levő pergamenköteget.

Athos felkelt az asztaltól, és hívta a fogadóst, hogy kifizesse számláját.

- Amióta a barátja vagyok - szólt D'Artagnan -, még sohasem fizettem egy fillért sem. A csemege után gyakran Porthos, néha Aramis, de többnyire maga vette elő az erszényt. Most, hogy gazdag vagyok, hadd próbáljam ki, nagy hősiesség kell-e a fizetéshez.

- Ám tegye - szólt Athos, és visszacsúsztatta erszényét a zsebébe.

A két jóbarát ezután útnak indult a kikötő felé, de közben D'Artagnan sűrűn pillantgatott vissza, hogy ellenőrizze drága tallérjainak szállítását. Az éjszaka sűrű ködfátyolt vont a Temze sárga vizére. Hordók és vontatócsigák zaja hallatszott, a hajó indulásának előkészületeit jelezve. Hányszor megdobogtatták a testőrök szívét, amikor a tenger veszedelme volt a legkisebb azok közt, amelyekkel szembeszállni készültek. Ezúttal egy nagy hajóra szálltak, amely Gravesendben várakozott rájuk, és II. Károly, lévén ilyen apró dolgokban mindig rendkívül figyelmes, elküldte egyik jachtját skót gárdájának tizenkét emberével, Franciaországba menesztett követének tiszteletére. Éjfélkor a jacht áttette utasait a hajó fedélzetére, és reggel nyolc órakor a hajó partra tette a követet és barátját a boulogne-i kikötőben.

Mialatt a gróf és Grimaud lovakról gondoskodott, hogy egyenesen Párizsba mehessenek, D'Artagnan abba a szállóba sietett, ahol parancsa szerint kis hadserege várt rá. D'Artagnan harcosai osztrigát, tengeri halat ettek, és illatos pálinkát ittak hozzá, amikor D'Artagnan megjelent. Nagyon vidámak voltak, de egyik sem vesztette el józanságát. Örömrivalgással fogadták tábornokukat.

- Itt vagyok - szólt D'Artagnan -, a hadjáratnak vége. Mindegyiküknek elhoztam a zsoldpótlékot, amit megígértem.

A harcosok szeme felcsillant.

- Fogadni mernék, hogy egyiküknek sincs már száz fontja sem, még a leggazdagabb erszényében sincs!

- Igaz - felelték a harcosok karban.

- Uraim - mondta D'Artagnan -, most megkapják tőlem az utolsó utasítást. A kereskedelmi szerződést megkötötték, hála a mi jó fogásunknak, amely Anglia legügyesebb pénzügyi tekintélyének urává tett minket, mert most már megvallhatom, hogy az az ember, akit el kellett rabolnunk, nem volt más, mint Monk tábornok kincstárnoka.

A kincstárnok szó nagy hatást tett a katonákra. D'Artagnan azonban észrevett Menneville tekintetében némi kételkedést.

- Ezt a kincstárnokot - folytatta D'Artagnan - semleges területre, Hollandiába vittem, aláírtam vele a szerződést, magam vittem vissza Newcastle-ba, és minthogy nem volt kifogása bánásmódunk ellen, hiszen a fenyőfa ládát óvatosan szállítottuk, és mindig csínyjén bántunk vele, jutalmat kértem tőle a maguk részére. Itt a jutalom.

D'Artagnan elég tekintélyes zsákot dobott az abroszra. A harcosok önkéntelenül is utánakaptak.

- Csak egy pillanatnyi türelmet még, báránykáim - szólt D'Artagnan. - Ingyen nem adnak semmit.

- Hohó - morogta a kórus.

- Barátaim - szólt D'Artagnan -, helyzetünk egyenesen tarthatatlan lenne, ha ostoba lények volnánk, mert nyíltan kimondom, az akasztófa vagy a Bastille fenyeget minket.

- Jajjaj! - mormogta a kórus.

- Oka könnyen érthető. Monk tábornoknak meg kellett magyaráznom kincstárnoka eltűnését. Ki kellett tehát várnom azt az alig remélhető pillanatot, míg visszahelyezik a trónra Károlyt, aki jó barátom...

A katonák elégedetten néztek vezérük szemébe, D'Artagnan pedig büszkén nézett vissza rájuk.

- Amint a király visszatért trónjára, rögtön visszaadtam Monknak kincstárnokát, kissé megkopasztva ugyan, de mégis visszaadtam. Monk tábornok pedig megbocsátott, de nem állhatta meg, hogy a következőket ne mondja, és szavait, kérem, véssék valamennyien jól be ide, a két szemük között a koponyájuk mélyébe: „Uraim, a tréfa jó volt, de én természetesen nem szeretem a tréfát. Ha valaha is egyetlen szót elárulnak abból, amit csináltak (érti, Menneville?), akár maga, akár a társai, akkor... van nekem skóciai és írországi kormányzó-ságomban hétszáznegyvenegy darab tölgyfa akasztófám, mind megvasalva, s hetenkint frissen zsírozva. Adok mindegyiküknek ajándékba egy-egy ilyen akasztófát. És jegyezze meg jól, kedves D'Artagnan úr - tette hozzá - (és maga is jegyezze ezt jól meg, kedves Menneville uram), hogy ha kiosztatom ezt a sok akasztófát, még mindig marad hétszázharminc darab egyéb apró örömeim kielégítésére. Azonkívül...”

- Ejha! - mormolta a hallgatóság -, hát még más is van?

- Egy nagy bajjal több, mert Monk így folytatta: „D'Artagnan úr, elküldöm a francia királynak azt a bizonyos kereskedelmi szerződést, azzal a kéréssel, hogy mindazokat, akik az expedícióban részt vettek, egyelőre zárassa a Bastille-ba, azután pedig küldje el őket hozzám. És a kérésemet a király bizonyára nem fogja megtagadni!”

Rémült kiáltások hangzottak fel az asztal minden részéről.

- Adtateremtette! - mondta D'Artagnan. - Csakhogy a derék Monk meglepedkezett valamiről, arról, hogy egyikük nevét se tudja. Csak én ismerem magukat, és sejtik, ugye, hogy én nem fogom magukat elárulni. Viszont maguk sem olyan ostobák, hogy saját magukat jelentenék fel, mert akkor a király, hogy megtakarítsa lakásuk és ellátásuk költségét, elküldené mindüket Skóciába, ahol hétszáznegyvenegy akasztófa áll. Ez a helyzet, uraim. Egyéb mondanivalóm nincs. Biztos vagyok benne, hogy tökéletesen megértettek engem, ugye, Menneville uram?

- Tökéletesen - felelte Menneville.

- Most pedig jöhetnek a tallérok! - szölt D'Artagnan. - Csukják be az ajtókat!

Ezzel a szóval kiürítette a zsákot az asztalra, ahonnan több csengő arany le is gurult. Mind hajolt volna lefelé.

- Csak lassan a testtel! - kiáltott D'Artagnan. - Senki se hajoljon le, és akkor rendben lesz a számadásom.

Csakugyan rendben is lett, mindegyik katonájának adott ötven-ötven csengő tallért. Kapott is annyi áldást, ahány pénzdarabot széosztott.

- Most pedig - mondta -, ha egy kissé összeszedhetnék magukat, ha derék, becsületes polgárokká lennének...

- Nehezen fog menni - mondta az egyik.

- De mi szükség van rá, kapitány úr? - kérdezte egy másik.

- Mert akkor fel-felkeresem magukat, és ki tudja, talán némi pénzecske is csurranna-cseppenne...

Intett Menneville-nek, aki az egészet nyugodtan hallgatta végig.

- Menneville, jöjjön csak velem. Isten velük, uraim. Nem is ajánlom újra figyelmükbe a titoktartást.

Menneville nyomban követte a lovagot, a többiek köszönő hangja pedig egybevegyült a zsebüket duzzasztó arany csengésével.

- Menneville - szölt D'Artagnan, amikor az utcára értek -, maga nem ostoba ember, de rajta kell lennie, hogy az legyen; úgy látom, nem fél sem Monk akasztófáitól, sem XIV. Lajos király öfelsége Bastille-jától, engem viszont tiszteljen meg velem, hogy fél tőlem. Tehát figyeljen rám: a legelső szóra, amit elárul, kitekerem a nyakát, mint valami csirkéét. A zsebben van a szentatya abszolúciója.

- Higgye meg, kedves D'Artagnan úr, hogy nem tudok egyáltalán semmit, és minden szavát szentírásnak tekintem.

- Tudtam, hogy eszes fiú - mondta a testőr -, már ezelőtt huszonöt évvel is annak találtam. Ez az ötven aranytallér, amivel többet kap, bizonyítja, hogy rendkívül sokra becsülöm. Fogja.

- Köszönöm, D'Artagnan úr - szölt Menneville.

- Ezzel igazán beléphet a becsületes emberek sorába - mondta D'Artagnan nagyon komolyan.

- Igazán szégyenletes dolog volna, ha olyan jó fej, mint a magáé, és a neve, amit nem merne többé viselni, mindörökre eltűnne hitvány életmódjának rozsdája alatt. Legyen tehát rendes ember, Menneville, és éljen tisztességesen egy évig ebből a száz aranytallérból, szép pénz ez, kétszerese egy magas rangú tiszt zsoldjának. Egy év múlva pedig jöjjön el hozzám, és - teringettét! - majd csak csinállok valamit magából!

Menneville éppen úgy esküdözött, mint társai, hogy néma lesz, mint a sír. Pedig valaki mégis elárulta a titkot. Minthogy pedig teljesen bizonyos, hogy a fecsegő nem volt sem Menneville, sem kilenc társa, bizonyára maga D'Artagnan volt az, aki kikottyantotta, minthogy gascogne-i lévén, a szíve közel volt a szájához. Mert ha nem D'Artagnan volt, ugyan ki más lehetett volna? És hogyan lehetne különben megmagyarázni, hogy tudomásunkra jutott a fenyőfa láda története, s a legapróbb részletekig, különben hogy is mesélhettük volna el? Ezek a részletek világítják meg egyébként Anglia történelmének azt a részét, amelyről a történetírók mind a mai napig sötét tudatlanságban hagyták kortársaikat és az utókort.

Amelyből kitűnik, hogy a francia fűszeres híres volt már a XVII. században

Mihelyt rendezte számláit és lelkükre kötötte a titoktartást, D'Artagnannak csak arra volt gondja, hogy mennél hamarabb visszajusson Párizsba. Athosnak viszont arra volt szüksége, hogy mennél hamarabb hazajusson, és hogy egy kissé kipihenje magát. Az utasember, akármennyire ura testének és lelkének, az utazás fáradalmai után örül, hogy az este egy kis álmodot hoz a szemére. A két jóbarát is, mialatt egymás mellett Boulogne-ból Párizsba lovagolt, elmélyedt egyéni gondolataiba, és nem beszélgetett oly érdekes dolgokról, amelyekről érdemes volna az olvasót tájékoztatni, mindegyikük a maga dolgával volt elfoglalva, a maga jövőjét alakította a saját módja szerint, arra törekedve, hogy a távolságot gyorsasággal győzze le. Athos és D'Artagnan Boulogne-ból való elutazása negyedik napjának estéjén érkezett el Párizs vámsorompóihoz.

- Hova megy, kedves barátom? - kérdezte Athos. - Én egyenesen a szállómba megyek.
- Én pedig - felelte D'Artagnan - egyenesen a cégtársamhoz.
- Planchet-hoz?
- Hát Istenem, hozzá: az Arany Mozsárba.
- Természetesen viszontlátjuk még egymást?
- Ha Párizsban marad, bizonyosan, mert én itt maradok.
- Én nem. Éppen csak megölelem Raoult, akinek találkozót adtam a szállómban, azután egyenesen La Fère-be utazom.
- Hát akkor Isten vele, kedves és nagyszerű barátom!
- Vagyis inkább a mielőbbi viszontlátásra, mert elvégre nem értem, miért ne jönnék velem együtt Blois-ba lakni? Végre szabad és gazdag ember, vásárolnék magának, ha akarja egy szép kis birtokot Cheverny vagy Bracieux vidékén. Ott egyfelől a világ legszebb erdejét találja, amely összefügg a chambord-i erdővel, másfelől ott vannak a csodálatos mocsarak. Maga szereti a vadászatot és valamelyest költő is, a mocsarakban fácánt, harist és vadrécét talál, nem is szólva a gyönyörű naplementékről és csónakkirándulásokról, amelyeknél szebbet Nimród és Apolló sem álmodhatott. Amíg a birtokát meg nem vásárolja, nálam, La Fère-ben fog lakni, elmegyünk majd a szőlőkbe solymászni, ahogy annak idején XIII. Lajos tette. Ez nagyon bölcs mulatság a magamfajta öregembernek.

D'Artagnan megfogta Athos kezét.

- Kedves gróf, én most nem mondok sem igent, sem nemet. Hadd maradjak Párizsban arra az időre, amíg valamennyi dolgomat el nem intézem és hozzá nem szoktam lassankint ahhoz a nagyon nehéz és nagyon fényes gondolathoz, amely most agyamat foglalkoztatja, és egészen elkábít. Gazdag vagyok, mint tudja, és amíg meg nem szoktam a gazdagságot, elviselhetetlen fickó leszek, erről az oldalamról jól ismerem magamat. És nem szeretnék ostobának feltűnni olyan kiváló barátom előtt, mint maga, Athos. A ruha szép, arannyal van hímezve, de számomra még új és feszélyezi mozdulataimat.

Athos mosolygott.

- Helyes - szólt. - De a ruháról jut eszembe, kedves D'Artagnan, adnék magának egy jó tanácsot.
- Örömmel veszem.

- Nem fog megharagudni érte?

- A világerért se, Athos.

- Ha a gazdagság későn, és egyik napról a másikra érkezik, és az ember nem akar megváltozni, akkor vagy fösvény legyen, vagyis ne költson sokkal többet, mint azelőtt, vagy pedig szórja a pénzt, és csináljon annyi adósságot, hogy hamarosan ismét szegény ember legyen belőle.

- Úgy hangzik ez, mint valami álokoskodás, kedves filozófus uram!

- Nem hinném, hogy az. Akar fösvény lenni?

- Dehogya, az ördögbe! Elég volt belőle a nincstelenség idején.

- Akkor hát legyen pazarló.

- Az még kevésbé leszek, a teremburáját! Iszonyodom az adósságoktól. A hitelezőket már előre úgy képzelem el, mint a tüzes ördögöket, akik parázson forgatják az elkárhozottakat, és minthogy a türelem nem a legnagyobb erényem, mindig kísértésbe jövök, hogy alaposan eltángáljam őket.

- Maga a legokosabb ember, akit valaha láttam, nem is szorul mások tanácsára. Bolond, aki azt hiszi, hogy magát taníthatja. De mintha a Saint-Honoré utcában járnánk!

- Úgy van, kedves Athos.

- Nézze csak, ott balra, azt a kis hosszú, fehér házat. Abban a fogadóban lakom. Amint láthatja, csak kétemeletes. Az első emelete szolgál lakásomul, a második emeleti lakás egy tiszté, akit szolgálata évente nyolc-kilenc hónapon át távol tart Párizstól, én tehát úgy élek itt, mintha otthon volnék, kivéve természetesen a szállói költséget.

- Ó, milyen nagyszerűen tudja elrendezni az életét, kedves Athos! Micsoda rendszeretet és milyen bőkezűség! Lám, ezt a kettőt szeretném én is egyesíteni magamban. De hiába, erre születni kell, megtanulni nem lehet.

- Ne hízelegjen!... De most már Isten velem, kedves barátom. Igaz is, juttasson engem a derék Planchet eszébe; ő most is a régi, szellemes fickó, ugye?

- És jó szíve van!... Isten velem, Athos.

Ezzel elváltak. D'Artagnan egész beszélgetésük alatt egyetlen pillanatra sem vesztette szeme elől azt a málhás lovat, amelynek terhét kosarak képezték, a kosarakban pedig a széna alatt az útításkában arannyal telt pénzeszsákok lapultak. Saint-Merri tornyán esti kilencet ütött az óra, Planchet segédei épp bezárták a fűszeresboltot. D'Artagnan a Lombardok utcájának sarkán, egy eresz alatt, megállította a postakocsist, aki a teherhordó lovat vezette, előhívta Planchet egyik segédjét, és őrizetére bízta nemcsak a lovat, hanem a postakocsit is; majd pedig bement a fűszereshez, aki akkor fejezte be vacsoráját, és a félemeleten levő ebédlőben nagy aggodalommal nézte a naptárt, amin minden este kihúzta az éppen véget ért napot. Abban a pillanatban, amikor mindennapi szokása szerint Planchet a tolla hátával sóhajtván kihúzta az aznapi napot, D'Artagnan lába nekiütközött a küszöbnek, és ettől harsányan megpendült csizmája sarkantyúja.

- Ó, Istenem! - kiáltott fel Planchet.

A derék fűszeres nem mondhatott többet, mert a következő másodpercben megpillantotta üzlettársát. D'Artagnan komoran, megtörten lépett be. A gascogne-inak bizonyára valami jó ötlete támadt a Planchet-val való leszámolása dolgában.

„Teremtő Istenem! - gondolta magában a fűszeres, a testőrré pillantva. - Milyen szomorú!”

A testőr leült.

- Kedves D'Artagnan úr - szólt Planchet rettenetes szívdobogással -, hát megjött? Egészséges?

- Meglehetősen, Planchet, meglehetősen - felelte D'Artagnan nagyot sóhajtva.

- Remélem, nem sebesült meg?

- Hát még mit nem!

- Ó, látom már - folytatta Planchet, egyre nyugtalanabban -, hogy nehéz volt az expedíció.

- Nehéz bizony! - felelte D'Artagnan.

Planchet hátán végigfutott a hideg.

- Szomjas vagyok - szólt a testőr, siralmas ábrázattal fölemelve a fejét.

Planchet maga futott a szekrényhez, és nagy üveg bort állított D'Artagnan elé. A testőrhadnagy hosszasan elnézte az üveget.

- Miféle bor ez? - kérdezte.

- Jaj, hát a legkedvesebb bora, uram - felelte Planchet. - Ez az a finom anjoui óbor, amelyre egyszer kicsi híján mindannyian ráfizettünk.

- Hej - felelte D'Artagnan, és mélabúsat mosolygott -, szegény Planchet barátom, ihatok-e én egyáltalán még jó bort?

- Ej, kedves régi gazdám - szólt Planchet emberfeletti erőfeszítéssel bár rendkívüli sápadtsága és remegése rettenetes aggodalmáról tanúskodott. - Tudja, katona voltam, így hát ismerem a bátorságot; tehát ha baj van, csak gyorsan ki vele, D'Artagnan úr, pénzünk elveszett, ugye?

D'Artagnan, mielőtt felelt volna, várt egy pillanatig, ami legalább egy századnak tetszett a szegény fűszeres szemében. De azért izalmában éppen csak izgett-mozgott a széken.

- És ha így volna - szólt D'Artagnan lassan, és fejét csöndesen lecsüggesztette -, mit szólna hozzá, szegény barátom?

Planchet, aki eddig sápadt volt, most elsárgult. Mintha lenyelte volna a nyelvét, nyaka kiduzzadt, szeme elvörösödött.

- Húszezer frankom oda! - nyögte. - Húszezer frank mégiscsak szép pénz!

D'Artagnan lehajtott fejével, kinyújtott lábával, csüggedten alálógó kezével olyan volt, mint a kétségbeesés szobra. Planchet iszonyú mélyet és fájdalmasat sóhajtott.

- Ejnye no - szólt -, látom már, hogyan állunk. Legyünk férfiak! A pénznek vége, ugye? A fő, uram, hogy az életét megmentette.

- Hát bizony, hát bizony, az is valami, az élet, de én magam tönkrementem.

- Uram teremtőm! Ha így is van a dolog - szólt Planchet -, ezért nem kell kétségbeesnie. Fűszeres lesz velem együtt, beveszem társamnak az üzletbe, megosztozunk a jövedelmen, és ha nem lesz jövedelem, akkor megosztozunk a mandulán, szárított szőlőn, aszalt szilván, és együtt fogjuk majszolni az utolsó szelet hollandiai sajtot.

D'Artagnan már nem állta tovább a dolgot.

- Mordizomadta! - kiáltotta, lelke mélyéig megindultan. - Mégiscsak derék legény vagy te, Planchet, becsületszavamra! Hát mondd, igazán nem komédiáztál? Mondd, igazán nem láttad ott lenn az utcán, az eresz alatt, a lovat a pénzeszsákokkal?

- Micsoda lovat, micsoda pénzeszsákokat? - kérdezte Planchet, akinek a szíve elszorult a gondolatra, hogy D'Artagnan megbolondult.

- Ej, hát az angol pénzeszsákokat, kutyateringette! - szólt D'Artagnan sugárzó arccal, egész átszellemülten.

- Jaj, Istenem! - dadogta Planchet, és hátrált D'Artagnan szédítő tűzű tekintete előtt.

- Hülye! - kiáltott rá D'Artagnan. - Hiszen te bolondnak tartasz engem! A rézangyalát! Épp ellenkezőleg, soha nem volt jobb a fejem és vígabb a szívem. Gyerünk a pénzeszsákokhoz, Planchet, a pénzeszsákokhoz!

- De micsoda pénzeszsákokhoz, Uram Teremtőm?

D'Artagnan az ablak felé cipelte Planchet-t.

- Ott, az eresz alatt - szólt hozzá. - Látod-e azt a lovat?

- Látom.

- Látod, hogy valamit visz a hátán?

- Látom, látom.

- Látod, hogy az egyik segéded beszélget a postakocsissal?

- Látom, látom, látom.

- Hiszen akkor tudod a segéded nevét is. Hívd ide!

- Abdon! Abdon! - kiabált Planchet az ablakon keresztül.

- Vezesd ide a lovat! - súgta fülébe D'Artagnan.

- Vezesd ide a lovat! - üvöltötte Planchet.

- Most pedig tíz frankot a postakocsisnak - mondta D'Artagnan olyan hangon, mintha hadműveletet vezényelne. - Két legény hozza fel az első két zsákot, a másik kettő pedig a másik két zsákot. És gyorsan, egykettő, teringettét! Mozogjatok! Mozogjatok!

Planchet úgy száguldott le a lépcsőn, mintha maga az ördög lett volna a sarkában. Egy perc múlva jöttek a segédek fölfelé a lépcsőn, roskadozva a teher alatt. D'Artagnan visszaküldte őket, gondosan bezárta az ajtót, és így szólt Planchet-hoz, aki egészen elvesztette a fejét.

- Most aztán kettőnkön a sor!

Leterített a földre egy hatalmas pokrócot, és erre kiürítette az első zsák tartalmát. Planchet ugyanezt tette a második zsákkal; aztán D'Artagnan, egész testében remegve, késsel fölvágta a harmadik zsákot. Amikor Planchet meghallotta az arany- és ezüstpénzek izgató zenéjét, amikor látta, hogy a zsákokból csak úgy bugyog elő a sok fényes tallér, ficánkolva, mint a hal; amikor érezte, hogy lábikráig gázol az egyre emelkedő rőt színű és ezüstfehér áradatban, szédülés fogta el, megfordult a tengelye körül, mint akit villám sújtott, teljes súllyal rázuhant az óriási pénzhalomra, amely leírhatatlanul csengett-pengett testének súlyától.

Planchet a nagy örömtől elvesztette eszméletét. D'Artagnan egy pohár fehér bort öntött az arcába, ettől visszazállt beléje a lélek.

- Jaj, Istenem! Jaj, Istenem! Jaj, Istenem! - szólt Planchet, és a bajuszát, a szakállát törölgette.

Ebben az időben, akárcsak ma, a fűszeresek hosszú bajuszt hordtak, mint a lovas katonák, és olyan szakállt, mint a német zsoldosok, csak az aranyfürdő, amely már abban az időben is ritka volt, lett csaknem ismeretlenné a mi korunkban.

- A kutyafáját! - szólt D'Artagnan -, százezer font a magáé, kedves társam. Vegye ki a maga nyereségét, én is kiviszem belőle a magamét.

- Ó, mennyi pénz, D'Artagnan úr, mennyi pénz!

- Egy félórával ezelőtt még sajnáltam tőled egy kicsit ezt a kerek összeget - szólt D'Artagnan -, de most már nem bánom, mert derék fűszeres vagy, Planchet. Most pedig számoljunk el, mert azt mondják, hogy csak azok lehetnek jóbarátok, akik kellőképp elszámolnak egymással.

- Ó, de előbb mondja el, hogy csinálta ezt a dolgot - szólt Planchet. - A történet talán még sokkal szebb, mint a pénz.

- Szavamra - felelt D'Artagnan, bajuszát sodorgatva -, hát fura egy história ez, és ha valami történetíró hozzám fordulna, mint forráshoz, hát mondhatom, nem rossz forrásból merítene. Tehát ide hallgass, Planchet, elmondom neked a dolgot, ahogy történt.

- Én addig oszlopokba rakom a pénzt - szólt Planchet. - Kezdje el, drága gazdám!

- Hát... - szólt D'Artagnan, s nagy lélegzetet vett.

- Hát? - szólt Planchet, s fölkapta az első marék aranyat.

Mazarin kártyajátéka

Aznap este, amikor D'Artagnan és Athos Párizsba érkezett, a Palais-Royal egyik nagy termében, amelynek sötét bársonyfalán aranyos keretekben sok nagyszerű festmény díszelgett, az egész udvar összegyűlt Mazarin hálósobája előtt: a bíboros kártyapartira hívta meg a királyt és a királynét.

Egy kis spanyolfal választotta el a teremben felállított három játszóasztalt. Az egyik asztalnál a király és a két királyné ült. XIV. Lajos, aki szemben ült feleségével, az ifjú királynéval, igazi boldogsággal mosolygott hitvesére. Ausztriai Anna játszott a bíboros ellen, és menyegő segített neki, amikor éppen nem a férjére mosolygott. Maga Mazarin lesóványodva, kimerülten feküdt ott, lapját Soissons grófné vette föl, és a bíboros érdeklődő, mohó szemmel figyelte a játékot.

A bíborost komornyikja, Bernouin, kifestette, de a pír, amely csak arccsontján tündökölt, annál feltűnőbbé tette arcának beteges sápadtságát és homlokának sárgás viaszfényt. Hanem a szeme szokatlanul élénken ragyogott, és a király, a két királyné és az udvari emberek időnként nyugtalan pillantásokat vetettek a beteg szemére.

Annyi tény, hogy Mazarin bíboros két szeme nem volt többé az a többé-kevésbé fényes két csillag, amelyből a XVII. század Franciaországa minden este és minden reggel kiolvashatta jövőjét.

A bíboros nem nyert és nem veszített, játék közben tehát nem volt se vidám, se szomorú. Ausztriai Anna nagy részvéttel viseltetvén Mazarin iránt, nem akarta meghagyni egykedvűségében; csak hogy a beteg figyelmét legfeljebb valami váratlan fordulat élénkíthette volna fel, ehhez pedig a királynénak kellett volna veszítenie vagy nyernie. Nyerni veszedelmes dolog volt, mert Mazarin közömbössége dühös, csúnya fintorra váltott volna. Veszíteni szintén veszedelmes volt, mert akkor a királynénak csalnia kellett volna, és az infánsnő, aki figyelte anyósa játékát, kétségtelenül kikiabálta volna hajlandóságát Mazarin iránt.

A csöndes kártyázás alatt az udvari emberek elbeszélgettek. Mazarin, amikor éppen nem volt rosszkedvében, elnéző úr volt, nem bánta, ha ricsajoznak, csak fizessenek, és azzal se törődött, ha hangosan beszélgettek körülötte, csak legyenek hajlandók veszíteni.

Az udvar tehát beszélgetett. Az első asztalnál a király testvéröccse, Fülöp anjou herceg, szép arcát nézegette egy doboz tükrében. Kegyence, Lorraine lovag, a herceg karosszékre támaszkodott, és szíve mélyén irigykedve, Guiche grófot, a herceg másik kegyeltjét hallgatta, aki választékosan mondta el a kalandos életű II. Károly király különféle viszontagságait. Mint valami tündérmesét adta elő az angol király skótországi bolyongásának eseményeit, rémületét, mikor az ellenséges pártok a nyomára jutottak és üldözték; hogyan töltötte a fa tetején az éjszakát; napközben hogyan éhezett és harcolt. Lassankint a szerencsétlen király sorsa annyira felajzotta a hallgatóságot, hogy a kártyajáték ellanyhult még a király játszóasztalán is, és az ifjú XIV. Lajos elgondolkodva, mély szemmel hallgatta, bár látszólag oda se figyelt az angol király odüsszeájának részleteire, Guiche gróf színes előadásában.

Soissons grófnő félbeszakította az elbeszélőt:

- Vallja be, gróf úr - szöjt -, hogy alaposan kihímezi a történetet.
- Grófné, én csak mint valami papagáj ismétlem el a különféle kalandokat, amiket az angoloktól hallottam. Szégyenszemre bevallom, szó szerint ismétlem, mintha másolat volna.
- II. Károly belehalt volna, ha mindezt el kell szenvednie.

XIV. Lajos fölvetette eszes és büszke fejét.

- Grófné - szólt higgadt hangon, amelyen azonban még megérezett a gyermek féltékenysége -, a bíboros úr elmondhatná, hogy kiskorúságom idején Franciaország is mily veszedelmes kalandokon ment keresztül... És ha akkor nagyobb vagyok és kardot kell rántanom, néha bizony a vacsorámat kellett volna velem megszerezniem.

- Hála Istennek - szólt a bíboros, aki most szólalt meg először -, felséged túloz, és vacsoráját mindig szolgálzószemélyzete főzte meg.

A király elvörösödött.

- Ó - kiáltott fel Fülöp herceg szelesen, miközben folytonosan nézte magát a tükörben -, emlékszem, egyszer Melunben senki se főzött vacsorát, úgyhogy a király egy darab kenyérnek a kétharmad részét ette meg, és egyharmad részét átengedte nekem.

Az egész társaság, látva, hogy Mazarin elmosolyodik, hangos nevetésre fakadt. A királyoknak hízeleg elmúlt nyomorúságuk emléke, éppúgy, mint a jobb jövőbe vetett reménység.

- Annyi bizonyos - tette hozzá sietve Ausztriai Anna -, hogy a francia királyok fején mindig szilárdan állt a korona, az angol király fejéről pedig legurult. És amikor véletlenül a szilárdan álló francia korona megbillent kissé, mert hiszen olykor trónrengés is van - mint ahogy földrengés is van néha -, amikor a francia trónt felkelés fenyegette, egy jó győzelem mindig helyreállította a nyugalmat.⁶⁶

- Újabb ékességet szerezve a koronának - tette hozzá Mazarin.

Guiche gróf elhallgatott, a király az alkalomhoz illő arckifejezést öltött, Mazarin pedig hálásan pillantott Ausztriai Annára, mintha megköszönné, hogy segítségére sietett.

- Nem fontos! - mondta Fülöp, miközben haját simítgatta. - Unokafivérem, Károly, nem szép férfi, de nagyon bátor, és úgy verekedett, mint valami levante. Ha így folytatja, még olyan csatát nyer, mint a rocroi-i.⁶⁷

- Hiszen nincs is katonája - szólt közbe Lorraine lovag.

- Ad majd neki katonát szövetségese, a hollandiai király. Én is adtam volna neki, ha én vagyok a francia király.

XIV. Lajos feltűnően elpirult.

Mazarin úgy tett, mintha rendkívül elmerült volna a kártyajátékban.

- Ebben a pillanatban - szólt ismét Guiche gróf - a szerencsétlen király sorsa talán már el isdőlt. Ha Monk becsapta, akkor elveszett. Fogság vagy halál lesz a vége annak, ami számkivetéssel, harcokkal és nélkülözésekkel kezdődött.

Mazarin összeráncolta homlokát.

- Egészen bizonyos-e - kérdezte XIV. Lajos -, hogy II. Károly őfelsége eltávozott Hágából?

- Egészen bizonyos, felség - felelte az ifjú Guiche gróf. - Apám levelet kapott, amelyben részletesen tudósítják róla. Azt is tudják, hogy a király Doverben partra szállt; halászok látták kiszállni a kikötőben, a többi azonban még köd takarja.

---

⁶⁶ Utalás Mazarin ügyes diplomáciájára, amelynek eredményeképp Franciaország megerősödött, továbbá a Fronde-felkelésen aratott győzelmére (lásd: Húsz év múlva, 46. és későbbi fejezetek).

⁶⁷ 1643-ban Condé Rocroi-nál szétverte a spanyol gyalogságot.

- Pedig szeretném tudni a többit is - szólt türelmetlenül Fülöp. - Fivérem talán többet tud?

XIV. Lajos ismét elpirult. Egy órán belül immár harmadszor.

- Kérdezze meg a bíboros úrtól - felelte, de olyan hangon, hogy hallatára felfigyelt Mazarin, Ausztriai Anna és az egész társaság.

- Ez annyit jelent, fiam - szakította félbe Ausztriai Anna mosolyogva -, hogy a király nem szereti, ha állami ügyekről másutt, mint a kormánytanácsban, szó esik.

Fülöp jóindulatúan tudomásul vette, hogy megmosták a fejét, és meghajolt, előbb bátyjára, majd anyjára mosolyogva.

De Mazarin szeme szögletéből észrevette, hogy a szoba egyik sarkában kis csoport alakul, és hogy az orléans-i herceg, Guiche gróf és Lorraine lovag halkán beszélget, mivel hangosan nem lehetett volna, és sokkal többet mondhatnak a kelleténél, tehát gyanakvó, nyugtalan pillantásokat vetett feléjük, már-már felszólítva Ausztriai Annát, hogy zavarja meg a titkos tanácskozást, amikor hirtelen belépett Bernouin, és gazdájának fülébe súgta:

- Monsignore, követ érkezett az angol király öfelségétől.

Mazarin nem tudta elrejtetni izgalmát, ami nem került el a királyfigyelmét. Nehogy kíváncsiságon kapják, még inkább, nehogy fölöslegesnek lássék, XIV. Lajos felállt, a bíboroshoz lépett, és jó éjszakát kívánt, neki.

Erre az egész társaság felállt, és a székek, asztalok eltolása nagy zajt okozott.

- Csak hadd menjen el szép sorjában mindenki - mondta Mazarin halkán XIV. Lajosnak -, felséged pedig engedélyezzen nekem néhány pillanatnyi kihallgatást. Még ma este szeretnék elintézni egy ügyet, s meg kellene beszélnem felségeddel.

- A királynékkal is óhajt beszélni? - kérdezte XIV. Lajos.

- És Anjou hercegeivel - felelte a bíboros.

Azzal visszafordult hálófülkéjébe, amelynek lehulló függőnye elrejtette ágyát. De azért a kis összeesküvő csoportot nem vesztette el szeme elől.

- Guiche gróf úr! - szólt gyöngé, remegő hangon, mialatt a függöny mögött felöltötte hálókabátját, amelyet Bernouin tartott eléje.

- Parancsol valamit eminenciád? - kérdezte a fiatalember, Mazarinhoz sietve.

- Vegye át a kártyáimat. Tudom, szerencsével szokott játszani... Nyerjen el egy kis pénzt az uraktól a számomra.

- Meglesz, monsignore.

A fiatal gróf leült ahhoz az asztalhoz, ahonnan az imént távozott a király, hogy a királynékkal beszélgessen.

És most a gróf valamint néhány gazdag ember között komoly játszma indult meg.

Ezalatt Fülöp piperéről csevegett Lorraine lovaggal, s a hálófülkéből egyszerre csak nem hallatszott ki a bíboros selyemruhájának suhogása.

Őeminenciája Bernouin nyomában átment a hálósobájával szomszédos szobába.

40
Állami ügy

Amikor Mazarin belépett dolgozószobájába, La Fère grófot találta ott, amint a bíborosra várakozván, csodálattal eltelve nézegetett egy remek Raffaello-képet, amely az aranyedényekkel megrakott pohárszék felett függött.

Őeminenciája halk és könnyed léptekkel jött, csendesen, mint az árnyék, mintha meg akarta volna lesni a gróf arckifejezését, ahogy tenni szokta, mert azt állította, hogy csak meg kell néznie annak az arcát, akit fogad, és tudja, mi lesz a tárgyalás eredménye.

Ezúttal azonban csalódott várakozásában. Athos arcáról nem tudott leolvasni semmit, pedig megszokta, hogy mindenki arcán ezt lássa tükröződni.

Athos öltözéke fekete volt, és egyszerű ezüsthímzés díszítette. A Szentlélek-rendet, a Térdszalag-rendet és az Aranygyapjas rendjelet viselte, három olyan nagy jelentőségű rendjelet, hogy csak egy király vagy egy színész viselhette őket együtt.

Mazarin sokáig kutatott kissé hiányos emlékezetében, hogy megtalálja azt a nevet, amely ehhez a fagyos archoz tartozik, de hiába.

- Tudtam, hogy Angliából küldenek majd üzenetet - mondotta végre.

Aztán leült és elküldte Bernouint, és Brienne-t is, aki már készült, hogy mint titkár, a tollat forgassa.

- Úgy van, kegyelmes uram, őfelségétől, Anglia királyától jövök.

- Angol létére tisztán beszél franciául - mondta barátságosan Mazarin, és ujjai közt állandóan a követ Szentlélek-rendjét, Térdszalag-rendjét és Aranygyapjas rendjelét nézegette.

- Nem vagyok angol, francia vagyok, bíboros úr - felelte Athos.

- Különös dolog, hogy az angol király francia embert szemelt ki követnek, és ezt jó jelnek tekintem... Kérem, mondja meg nevét, uram.

- De La Fère gróf - felelte Athos, és nem hajolt meg olyan mélyen, mint az udvari illem és a mindenható miniszter büszkesége megkívánta volna.

Mazarin vállat vont, mint aki ezt mondja: „Nem ismerem ezt a nevet.”

Athosnak egy arcizma sem rándult.

- És azért jött, hogy tudtomra adja... - folytatta Mazarin.

- Őfelsége, Anglia királya megbízásából jöttem, hogy tudtára adjam Franciaország királyának...

Mazarin ráncba vonta a homlokát.

- ... tudtára adjam Franciaország királyának, hogy őfelsége II. Károly szerencsésen elfoglalta őseinek trónját.

A ravasz miniszter figyelmét nem kerülte el ez az árnyalat. Mazarin sokkal jobban ismerte az embereket, semhogy Athos hideg, úgyszólván gögös udvariassága mögött észre ne vett volna ellenséges érzelmet, amely nem az udvarnak nevezett melegház légkörét árasztotta.

- Gróf úr kétségkívül teljhatalmú megbízott? - kérdezte Mazarin kurtán, kötekedő hangon.

- Az vagyok, nagyméltóságú uram.

A nagyméltóságú szó nehezen jött Athos ajakára, minthogyha összeszorult volna a torka tőle.

- Akkor kérem a megbízólevelét.

Athos egy hímzett bársonyból készült táskából, amelyet mellénye alatt hordott, írást vett elő. A bíbornok kinyújtotta a kezét.

- Bocsásson meg, bíboros úr - mondotta Athos -, a levél a királynak szól.

- De uram, ha francia, tudnia kell, hogy mit jelent a főminiszter a francia király udvarában.

- Valóban volt olyan idő, amikor sokat törődtem vele, hogy milyen fontos személy a főminiszter, de néhány évvel ezelőtt elhatároztam, hogy csak a királlyal tárgyalok.

- Akkor pedig sem a király, sem a miniszter nem fogja fogadni - mondotta Mazarin, és bosszúsan felállt.

Athos ismét zsebébe tette a levelet, komoly arccal meghajolt, és az ajtó felé indult. Hidegvérűsége teljesen kihozta a sodrából Mazarint.

- Milyen különös diplomáciai eljárás! - kiáltotta. - Vagy talán abban a korszakban élünk, amikor Cromwell felfegyverzett jobbágyokat küldött követül. Csak a hegyes sisak hiányzik a fejéről és a Biblia az övéből.

- Eminenciáddal ellentétben - felelte szárazon Athos -, nekem sohasem volt alkalmam Cromwell-lel tárgyalni, és követeit csak karddal a kezükben láttam, tehát nem tudom, hogyan tárgyaltak főminiszterekkel. Ami azonban II. Károlyt, Angolország királyát illeti, tudom, hogyha öfelségének, XIV. Lajosnak ír, akkor a levél nem öeminenciája Mazarin bíborosnak szól; ebben a megkülönböztetésben nem látok diplomáciai fogást.

- Ahá! - kiáltotta Mazarin, és lesoványodott fejére csapott. - Emlékszem már.

Athos csodálkozva nézett rá.

- Igen, úgy van - mondotta a bíbornok, és szüntelenül a gróft nézte -, igen, úgy van... megösmérem, gróf úr, *diavolo*,⁶⁸ nem csodálkozom többé.

- Valóban csodálom, hogy eminenciád, akinek olyan kitűnő emlékezőtehetsége van, nem ismert meg - felelte mosolyogva Athos.

- Változatlanul csökönyös és békétlen, hogy is hívták csak? Várjon... folyónév... Potamosz... nem... egy sziget neve... Naxosz... nem, *per Jovem!*⁶⁹ Egy hegy neve... megvan... Athos! El vagyok ragadtatva, hogy viszontláthatom, és nem vagyok Rueilben, ahol átkozott társaival együtt váltságdíjat fizettetett velem... a Fronde, mindig csak a Fronde, az a nyomorult Fronde! Milyen haragtartó ember! Mondja, uram, miért tartja hosszabb ideig a haragot, mint én? Ha van valaki, aki méltán panaszkodhatik, akkor az nem maga, aki nemcsak úgy került ki ebből a dologból, hogy egy haja szála sem görbült meg, hanem ráadásul a Szentlélek-rendet is megkapta.

- Bíboros úr - felelte Athos -, engedje meg, hogy eltekintsek az ilyen jellegű elmélkedésektől. Nekem küldetést kell teljesítenem... meg fogja-e nekem könnyíteni, hogy küldetésemet elvégezhessem?

---

⁶⁸ Az ördögbe is! (olaszul)

⁶⁹ Jupiterre! (latinul)

- Csodálom - folytatta Mazarin, aki örült, hogy emlékezete nem hagyta cserben, és minden szava szúrós tövis volt -, csodálom, Athos úr... hogy egy frondőr, mint maga, vállalta a követséget, ahogy a régi jó időkben mondták.

És Mazarin felcacagott, ámbar fájdalmas köhögési roham szakította félbe szavait és tette csaknem zokogóvá beszédjét.

- Csak a francia királyhoz való küldetésre vállalkoztam, bíboros úr - felelte a gróf, de nem olyan éles hangon, mert meg volt győződve róla, hogy eléggé fölülkerekedett, s így mérsékelheti magát.

- Egyébként, frondőr uram - mondta vidáman Mazarin -, a király azt az ügyet, amellyel maga megbízta magát...

- Amellyel megbíztak engem, monsignore; én nem futkosok megbízatások után.

- Ám legyen! De a tárgyalások menetét részben okvetlenül én fogom irányítani... ne pazaroljuk tehát a drága időt... mondja meg feltételeit.

- Volt szerencsém bíboros úrnak megmondani, hogy őfelsége, II. Károly király levélben írta meg kívánságát.

- Nahát! Nevetségessé teszi magát a nyakasságával, Athos úr... látszik, hogy ott a puritánokkal érintkezett... A titkát jobban ismerem, mint maga, és talán nem is helyesen cselekedett, hogy nem volt tekintettel egy nagyon öreg és nagyon beteg emberre, aki sokat dolgozott életében, és éppolyan bátran helyállt eszméiért, mint maga... Nem akar szólni? Jó! Nem akarja elmondani a levél tartalmát? Nagyon jó. Jöjjön velem a szobába, beszéljen a királlyal, a király előtt... Még csak egy szót: kitől kapta az Aranygyapjas rendjelet? Emlékszem rá, azt mondták, hogy a Térdszalagrend tulajdonosa, de az Aranygyapjas rendjelre vonatkozólag nem tudtam semmit.

- Rövid idővel ezelőtt, bíboros úr, Spanyolország királya, őfelsége XIV. Lajos házassága alkalmából, az Aranygyapjas rendjel adományozásáról szóló okiratot küldött II. Károly királynak, kitöltetlenül hagyva a név helyét; II. Károly rám ruházta a rendjelet, és az üres helyre az én nevemet írta.

Mazarin felkelt, és Bernouin karjára támaszkodva éppen elindult hálósobájába, midőn ezt jelentették: „A Hercegúr!” Condé herceg, a királyi vérből való herceg, a rocroi-i, lensi és nördlingeni győző csakugyan belépett Mazarinhoz, és udvaroncai követték. Már üdvözölte a királyt, midőn Mazarin feléje fordult.

Athos most körülnézett és megpillantotta Raoult, amint Guiche gróf a kezét szorongatta, s mosollyal felelt a fiú tiszteletteljes üdvözlésére.

Arra is ráért, hogy megfigyelje, mennyire sugárzott a bíboros arca, mikor lerakott elé egy nagy halom kártyán nyert aranyat, amit szerencsés kézzel azóta nyert, mióta Mazarin rábízta a lapját.

Mazarin el is felejtette nyomban a követet, követséget, herceget, és csak az aranyakkal törődött.

- Hogyan - kiáltotta az aggastyán -, ez mind nyereség?

- Igen, monsignore, mintegy ötvenezer tallér - felelte Guiche gróf. - Adjam át eminenciádnak, vagy folytassam a játékot?

- Adja át, adja vissza! Bolond fiú! Ha tovább játszana, mindent elvesztene, amit nyert.

- Bíboros úr - szólt a herceg, és meghajolt.

- Jó estét, herceg - mondta a miniszter könnyedén -, nagyon szeretetreméltó, hogy meglátogatja beteg barátját.

„Barátját! - mormogta La Fère gróf elképedve a torz szókapcsolaton. - Barátját! Amikor Mazarin és Condé áll szemben egymással!”

Mazarin kitalálta a frondőr gondolatait, mert diadalmas mosollyal nézett rá, azután a királyhoz fordult, és így szólt:

- Felség, van szerencsém bemutatni felségednek La Fère grófot, az angol király öfelsége követét... Uraim, államügy - tette hozzá, és a távozásra való felszólítás jeléül kezével intett mindazoknak, akik a szobában egybegyültek, és akik most, Condé herceggel az élen, el is hagyták a szobát mindannyian, Mazarin egyetlen kézmozdulatára.

Raoul követte Condé herceget, előbb még La Fère grófra vetve egy búcsúpillantást.

Anjou Fülöp és a királynék tanakodni látszottak, hogy elmenjenek-e.

- Családi ügy - mondta gyorsan Mazarin, mire nem keltek fel helyükről. - Ez az úr levelet hoz a királynak, amiben II. Károly, akit véglegesen restauráltak, frigyét ajánl Monsieur, a király öccse, és az ő húga, IV. Henrik unokája, Henriette hercegnő között. Szíveskedjék átadni a királynak levelét, gróf úr.

Athosnak a szava is elállt egy pillanatig ámultában. Hogyan tudhatta a miniszter annak a levélnek a tartalmát, amelyet ő egy pillanatra sem adott ki a kezéből? De mindig tudott uralkodni magán, és átnyújtotta a levelet az ifjú XIV. Lajosnak, aki elvörösödött, amikor átvette. A bíbornok szobájában ünnepélyes csend uralkodott. Csak az aranyak csörgése hangzott, amelyeket Mazarin, míg a király olvasott, kiaszott kezével egy dobozba rakosgatott.

Athos elbeszélése

A bíboros csúfondáros szavai után nem sok mondanivalója maradt a követnek. A „restauráltak” szó azonban megütötte a király fülét, és a grófhhoz fordult, akire már belépése óta rászögezte szemét.

- Uram - szólt a király -, legyen szíves, mondjon el nekünk néhány részletet az angliai helyzetről. Maga abból az országból jön, francia ember, és a mellén csillogó rendjelek, nemcsak kiváló tehetségű, hanem kiváló érdemű emberre is vallanak.

- A gróf úr - szólt a bíboros az anyakirályné felé fordulva - egyike felséged legrégibb szolgálóinak, a neve La Fère gróf.

Ausztriai Anna feledékeny volt, mint olyan királyné, akinek az életében viharok és szép napok sűrűn váltották egymást. Mazarinra pillantott, akinek mosolya alattomosságról beszélt, azután tekintetével Athostól kért magyarázatot.

- A gróf úr - folytatta a bíboros - Tréville egyik testőre volt, a boldogult király szolgálatában... A gróf úr tökéletesen ismeri Angliát, ahol különböző időkben több utazást tett, s egyik legérdemesebb alattvalója felségednek.

Ezek a szavak célzások voltak oly emlékekre, amelyek felidézésétől Ausztriai Anna mindig reszketett. Anglia az ő szemében Richelieu iránt való gyűlöletét és Buckingham iránt való szerelmét jelentette; Tréville testőre: ez a győzelmeknek egész hőskölteményét jelentette, amelyek annak idején megdobogtatták az ifjú királyné szívét, és emlékeztetett a veszedelmekre, amelyek már-már aláásták az ifjú királynő trónját.

Mazarin szavainak megvolt a hatásuk, mert némává és egyben figyelmessé tették a királyi személyeket, akik különböző érzésekkel idézték maguk elé azokat a titokzatos esztendőket, amelyeket a fiatalok nem éltek át, és az öregek azt hitték róluk, hogy örökre elmosódtak.

- Beszéljen, uram - szólt XIV. Lajos, elsőnek térve magához zavarából, gyanakvásából és emlékeiből.

- Beszéljen, uram - szólt Mazarin is, aki az Ausztriai Annának szóló kis csípős megjegyzésétől visszanyerte energiáját és vidámságát.

- Felsőleges uram - mondta a gróf -, valamiféle csoda megváltoztatta II. Károly király egész sorsát. Amire az emberek nem voltak képesek eddig, Isten véghezvitte.

Mazarin köhögött és izgett-mozgott ágyában.

- II. Károly király - folytatta Athos -, elhagyta Hágát, de már nem mint menekült vagy mint hódító, hanem mint abszolút uralkodó ment haza, aki, miután utazást tett országán kívül, visszatér hazájába, ahol mindenki áldással fogadja.

- Csakugyan nagy csoda ez - szólt Mazarin -, mert ha igazak a hírek, II. Károly király, akit hazatértekor áldanak, annak idején puskalövések közt volt kénytelen országból távozni.

XIV. Lajos kifürkészhetetlen maradt.

Fülöp, aki fiatalabb és könnyelműbb volt nála, nem tudta elfojtani egy mosolyát, és ez oly jólesett Mazarinnak, mintha tréfájáért tapsot kapott volna.

- Csakugyan csoda történt - jegyezte meg a király. - De Isten, aki sokat tesz a királyokért, gróf úr, olykor az embereket használja fel eszközül, hogy szándéka diadalmaskodjék. II. Károly főként kinek köszönheti restaurációját?

- De hát - szakította szavát félbe a bíboros, nem törődve a király hiúságával - felséged nem tudja, hogy Monk tábornoknak köszönheti?

- Tudnom kell - felelte XIV. Lajos határozottan. - Most a követ úrnál csak Monk pálfordulásának oka felől kérdezősködtem.

- És felséged ezzel egyenesen a kérdés velejére tapintott - felelte Athos. - Mert ama csoda nélkül, amelyről volt szerencsém említést tenni, Monk úr II. Károlynak bizonyára leverhetetlen ellensége marad. De Isten úgy akarta, hogy egy embernek különös, merész és elmés ötlete támadjon, egy másik emberben pedig ugyanakkor egy odaadó és bátor ötlet foganjon meg. E két ötletnek a találkozása olyan változást okozott Monk helyzetében, hogy II. Károlynak, a jogaitól megfosztott királynak elkeseredett ellenségéből hirtelen legjobb barátjává lett.

- Éppen ezekre a részletekre vagyok kíváncsi - szólt a király. - Ki az a két ember, akiről ön beszél, gróf?

- Két francia, felséges uram.

- Ennek igazán örülök.

- És melyik az a két ötlet, amelyikről a gróf úr említést tett? - kérdezte Mazarin. - Kíváncsibb vagyok ugyanis az ötletekre, mint az emberekre.

- Ez igaz - mormogta magában XIV. Lajos.

- A második az odaadó, az okos ötlet... a kevésbé fontos, felség, abból állt, hogy kiemeljen egymillió értékű aranyat, amit I. Károly Newcastle-ban elásott volt, és ezzel a pénzzel megvásárolják Monkot.

- Ó, ó - szólt Mazarin, aki a millió hallatára egészen felvillanyozódott. - De hiszen Newcastle-t éppen ez a Monk tartotta megszállva?!

- Úgy van, bíboros úr, éppen ezért merészeltem az ötletet nemcsak odaadónak, hanem bátornak is nevezni. Hiszen az volt a kérdés, hogy ha Monk visszautasítaná az ajánlatot, hogyan lehet visszaszerezni a milliót II. Károlynak, úgy, hogy nem Monk királyhűségére, hanem becsületességére építenek. Ez cseppet se volt könnyű dolog, de sikerült, mert Monk becsületes ember, és engedte, hogy a kincset elvigyék.

- Úgy rémlik - jegyezte meg a király félénken és álmodozón -, hogy amikor Párizsban járt II. Károly, még mit sem tudott erről a millióról.

- Én viszont azt hiszem - szólt a bíboros gúnyosan -, hogy az angol király őfelsége tudott a millióról, de többre becsült kétmilliót, mint egyet.

- Felség - felelte Athos határozottan -, II. Károly király őfelsége olyan szegény volt, mikor Franciaországban járt, hogy még postakocsira se telt neki, annyira elvesztette minden reménységét, hogy már több ízben gondolt a halálra. A newcastle-i millióról pedig annyira nem tudott, hogy ha felségednek egy alattvalója, egy francia nemes, aki erkölcsi letéteményese volt a milliúnak, fel nem fedti a millió titkát II. Károly előtt, az angol király most is a legnagyobb nyomorban és elfelejtve tengődne.

- Halljuk azt az elmés, különös és merész ötletet - szólt közbe Mazarin, aki éleslátóan megsejtette, hogy baj fenyegeti. - Miből áll ez az ötlet?

- Az ötlet ez volt: minthogy Monk az egyetlen akadály a jogaitól megfosztott király visszahelyezésének, egy francia feltette magában, hogy ezt az akadályt elhárítja a király útjából.

- Hohó, de ez a francia, aki ezt elkövette, gonosztevő - szólt Mazarin -, és az ötlete korántsem oly szellemes, hogy emiatt ne lehetne őt felakasztani vagy kerékbe törni, a parlament határozatával, a Grève téren.

- Eminenciád téved - szólt szárazon Athos. - Én nem azt mondtam, hogy a szóban forgó francia ember meg akarta ölni Monkot, hanem csak mozgásképtelenné akarta tenni. Ez különben háborús dolog, és ha valaki a királyokat szolgálja a királyok ellenségei ellen, annak nem lehet bírója a parlament, hanem csak Isten. Az a francia nemes tehát a fejébe vette, hogy Monkot elfogja, és ezt a tervét keresztül is vitte.

A király egyre lelkesebben hallgatta a szép tettek elbeszélését. A király testvéröccse öklével az asztalra ütött és felkiáltott:

- Hej, be gyönyörű!

- Elrabolta Monkot? - kérdezte a király. - De hiszen Monkot egy egész tábor vette körül...

- És a francia nemes egyedül volt, felség.

- Óriási! - szólt Fülöp.

- Csakugyan óriási! - kiáltott a király.

- Hm! A két kis orosz elszabadult! - mormogta magában a bíboros.

És megvető arckifejezéssel, amelyet egyáltalán nem rejtett el, így szólt:

- Nem tudok ezekről a részletekről - szólt. - Hitelességükért felelősséget vállal, uram?

- Annál könnyebben vállalhatom a felelősséget, bíboros úr, mert láttam az eseményeket.

- Gróf úr?

- Én, monsignore.

A király akaratlanul közelebb lépett a grófhhoz. Anjou hercege pedig a gróf másik oldalára állt.

- Aztán, uram, aztán? - kiáltottak fel mind a ketten egyszerre.

- Felség, a francia nemes hatalmába kerítette Monkot, és elvitte Hágába II. Károlyhoz. A király visszaadta Monk szabadságát, és a tábornok hálából visszaadta II. Károlynak Nagy-Britannia trónját, amelyért igen sok bátor ember hiába harcolt.

Fülöp lelkesedésében tapsolni kezdett, XIV. Lajos, aki higgadtabb volt, La Fère grófhhoz fordult:

- És ezek a részletek is mind igazak? - kérdezte.

- Egytől egyig, felség.

- Az egyik francia nemes tehát ismerte a millió titkát, és nem árulta el?

- Úgy van, felség.

- És a neve ennek a nemesnek?

- A nemes felséged alázatos szolgája - felelte Athos egyszerűen.

Athos szívét megdobbantotta a csodálkozás moraja. Most legalább büszke lehetett. Maga Mazarin is égnek emelte a karját csodálkozásában.

- Uram - szólt a király -, keresni fogom a módját, hogy valamiképpen megjutalmazzam.

Athos elhárító mozdulatot tett.

- Ó, nem a becsületességéért; ez a jutalom megalázná. Azért tartozom hálával, amiért segítségére volt II. Károlynak a restaurációban.

- Ez bizonyos - jegyezte meg Mazarin.

- A jó ügy diadala örömmel tölti el az egész francia uralkodó családot - jelentette ki Ausztriai Anna.

- Még mást is kérdek - szólt a király. - Igaz az is, hogy egyetlen ember be tudott jutni Monk táborába, és el tudta rabolni a tábornokot?

- Annak az embernek tíz segítőtársa volt, akiket igen alacsony sorból válogatott össze.

- Más senkije?

- Más senkije a világon.

- És a neve?

- D'Artagnan, azelőtt felséged testőrhadnagya.

Ausztriai Anna elpirult, Mazarin elsárgult szégyenében, XIV. Lajos pedig elkomorodott, és sápadt homlokán verejtékcsepp gyöngyözött végig.

- Micsoda emberek! - mormogta.

És önkéntelenül olyan pillantást vetett miniszterére, hogy bizonyára megrémítette volna Mazarint, ha véletlenül nem rejti fejét épp akkor párnájába.

- Uram! - kiáltott fel a fiatal Anjou hercege, nőiesen finom fehér kezét a gróf vállára téve -, mondja meg annak a derék nemesnek, hogy Monsieur, a király öccse, holnap az ő egészségére üríti poharát Franciaország száz legkiválóbb nemese jelenlétében.

De beszéd közben a fiatalember észrevette, hogy nagy lelkesedésében meggyűrődött egyik kezelője, és nagy gonddal megigazította.

- Térjünk a tárgyra, felség - szólt közbe Mazarin, akit nem ragadott magával a lelkesedés, és nem volt megigazítani való kezelője.

- Úgy van, uram - felelte a király. - Adja elő a mondanivalóját, gróf úr - tette hozzá, és Athoshoz fordult.

Athos engedelmeskedett a felszólításnak, és ünnepiesen felajánlotta Stuart Henriette kezét a király öccsének.

A tanácskozás egy óra hosszat tartott, utána az ajtókat megnyitották az udvari emberek számára, akik ismét elfoglalták helyüket, mintha mi sem történt volna.

Athos csakhamar Raoul mellé került; apa és fia végre kezet szoríthatott egymással.

Amelyben Mazarin úr tékozló lesz

Mialatt Mazarin igyekezett magához térni abból a heves ijedelemből, amely érte, Athos és Raoul néhány szót váltott a szoba egyik sarkában.

- Hát Párizsban van, Raoul? - kérdezte a gróf.

- Itt vagyok, amióta Condé herceg is visszatért.

- Itt nem beszélgethetünk egymással, mert figyelnek, de nemsokára hazamegyek és ott várom, mielőtt szolgálatából szabadulhat és eljöhet hozzám.

Raoul meghajolt. Condé herceg egyenesen feléjük tartott.

A herceg világos és mély tekintete a nemes fajtájú ragadozó madarakéra emlékeztetett, arcvonásai is fokozták ezt a hasonlatosságot. Ismeretes, hogy Condé herceg sasorra élesen, hegyesen szögelt ki kissé hátrahajló, inkább alacsony, mint magas homloka alól, úgyhogy az udvar gúnyos nyelvei szerint, amelyek még a lángészt sem kímélik, inkább a sas csőrére, mint emberi orra emlékeztetett.

A herceg éles tekintete, arcának parancsoló kifejezése jobban megzavarta azt, akihez beszélt, mint a rocroi-i győző méltóságteljes és szabályos szépsége. Egyébként kissé kidülledő szemébe oly hamar szökkenő láng, hogy minden felindulása haraghoz hasonlított. Az udvarnál a Hercegrat mindenki tisztelte, de mint embertől sokan egyenesen rettegetek tőle.

Louis de Condé herceg tehát elindult La Fère gróf és Raoul felé, hogy az egyiknek a köszönését fogadja, a másikat pedig megszólítsa.

Senki se tudott kecsesebben és finomabban köszönni, mint La Fère gróf. Tiszteletadásából teljesen kizárta azokat az árnyalatokat, amelyek az udvaroncok széptevését ugyanarra a közös forrásra vezetik vissza: hogy tetszeni vágnak. Athos tisztában volt egyéni értékével, és egy herceget is úgy üdvözölt, mint embert, viselkedésében pedig volt valami rokonszenves, meghatározhatatlan vonás, amely helyrehozta magatartásának nagyúri gögöt sértő merevségét.

A herceg Raoulhoz készült szólni, de Athos megelőzte.

- Ha Bragelonne vicomte nem volna fenséged alázatos szolgáinak egyike - mondta a gróf -, arra kérném, hogy említse meg a nevemet kegyelmességed előtt... Hercegúr.

- La Fère gróf úrral van szerencsém beszélni - felelt rá nyomban Condé herceg.

- Pártfogómmal - szólt Raoul, egészen belepirulva.

- A gróf úr az ország egyik legbecsületesebb embere - folytatta a herceg -, egyike a legelőkelőbb francia nemeseknek, s annyi jót hallottam róla, hogy gyakran szerettem volna, ha legjobb barátaim sorába számíthatom.

- Ezt a megtiszteltetést igazán nem érdemeltem ki, nagyméltóságú úr - felelte Athos -, legfeljebb a fenséged iránt való tiszteletemmel és csodálatommal.

- Bragelonne úr - szólt Condé herceg - kitűnő tiszt, látszik rajta, hogy jó iskolából került ki. Hej, gróf úr, a maga idejében a vezéreknek oly kitűnő katonáik voltak...

- Ez igaz, fenség, ma viszont a katonáknak vannak kitűnő vezérek.

Bókjában nem volt semmi alacsony hízelgés, mégis megdobogtatta a szívét annak a férfiúnak, akit egész Európa hősének tekintett, és talán már bele is fásult a sok dicséretbe.

- Szomorú rám nézve - szólt a herceg -, hogy gróf úr visszavonult a szolgálatból, hiszen királyunk szükségképpen folytonosan készül egy Hollandia vagy Anglia elleni háborúra, és kitűnő alkalom kínálkoznék oly ember számára, aki úgy ismeri Nagy-Britanniát, mint Franciaországot.

- Azt hiszem, fenség, okosan tettem, hogy visszavonultam a szolgálatból - szólt Athos mosolyogva. - Franciaország és Nagy-Britannia ezentúl oly békésen fognak egymás mellett élni, mint két testvér, ha sejtelmem nem csal.

- A sejtelme?

- Figyeljen csak, hercegem, arra, ami a bíboros úr asztalánál elhangzik.

- A kártyaasztalnál?

- A kártyaasztalnál, úgy van, fenség.

Mazarin csakugyan feltámaszkodott egyik könyökére és intett a király öccsének, az pedig odalépett hozzá.

- Fenség - szólt a bíboros -, nagyon kérem, szedesse össze ezeket az aranytallérokat.

És rámutatott arra a nagy halom csillogó aranypénzre, amit Guiche gróf halmozott fel lassanként maga előtt, hallatlan szerencsével.

- Nekem adja? - kiáltott fel Anjou hercege.

- Úgy van, ez az ötvenezer tallér fenségedé.

- Igazán nekem ajándékozza?

- Fenséged számára játszottam - felelte a bíboros, egyre gyengülő hangon, mintha az ajándékozás teljesen kimerítette volna testi és szellemi erejét.

- Istenem - mormogta Fülöp, szinte belekábulva az örömbébe -, micsoda gyönyörű nap ez a mai!

Ezzel a saját öt ujjával gereblyézte be az aranyakat, egy részével a zsebét töltötte meg, másik részét pedig, a nyereségnek több mint egyharmadát, ott hagyta az asztalon.

- Lovag - szólt oda kegyencének, Lorraine lovagnak -, gyere csak ide.

A kegyenc odasietett.

- Tedd zsebre a többi - mondta az ifjú herceg.

A különös jelenetet a jelenlevők mindannyian megható családi ünnepségnak tekintették. A bíboros atyáskodón bánt a fiatal királyi hercegekkel, hisz mindkettő az ő szárnyai alatt nőtt fel. Senki sem tulajdonította tehát gögnek vagy pimaszságnak, mint napjainkban tennék, a főminiszter bőkezűségét. Az udvari emberek irigykedtek, a király pedig elfordította a fejét.

- Még sose volt ennyi pénzem - mondta jókedvűen a fiatal herceg, mikor keresztülment a szobán, hogy kedvelt emberével együtt kimenjen hintájához. - Nem, igazán, soha!... De milyen súlya van százötvenezer franknak!

- Vajon miért adott a bíboros egyszer csak ekkora összeget? - kérdezte Condé herceg halkán La Fère gróftól.

- Úgy látszik, kedves bíborosunk nagyon beteg.

- Bizony, beteg, nagyméltóságú uram, nagyon beteg. Rossz színben van, mint láthatja fenséged.

- Az ám... Bele is fog halni!... Százötvenezer frank! Szinte hihetetlen! Ugyan, gróf, miért tehette? Meg tudja mondani?

- Fenség, legyen kissé türelemmel. Épp erre jön Anjou hercege Lorraine lovaggal, és cseppet se volnék meglepve, ha megkímélnének engem valamely indiszkréció elkövetésétől. Figyeljen csak rájuk!

A lovag csakugyan azt mondta halkán a hercegnek:

- Fenség, nem tartom természetesnek, hogy Mazarin ennyi pénzt adott... Vigyázzon, elejti a pénzét, fenség... Vajon mit akar fenségedtől a bíboros, hogy ilyen nagylelkű?

- Ugye, megmondtam - súgta Athos Condé herceg fülébe. - A feleletet is megkapja fenséged.

- De igazán, fenség! - noszogatta egyre Lorraine lovag, s a zsebét próbálta kezével mérlegelni, mennyi jutott rá másodkézből.

- Kedves lovagom, ez nászajándék.

- Hogyhogy nászajándék?

- Ej, hát megházasodom - felelte Anjou hercege, és nem vette észre, hogy ebben a pillanatban ment el La Fère gróf és Condé herceg mellett, akik mély tisztelettel köszöntötték.

A lovag olyan különös, oly gyűlölködő pillantást vetett az ifjú Anjou hercegére, hogy La Fère gróf beleremegett.

- Fenséged megházasodik? - hitetlenkedett a lovag. - Ó, ez lehetetlen! Csak nem csinál ilyen bolondot?

- Ej, hiszen nem is én házasodom, hanem megházasítanak - felelt Anjou hercege. - De gyere, verjük el a pénzünket!

Ezután beszélgetve és nevetgélve eltűnt társával együtt; amerre elhaladtak, mindenki mélyen meghajolt előtte.

Condé herceg halkán kérdezte Athostól:

- Ez az a titok?

- Nem én árultam el nagyméltóságodnak.

- II. Károly hűgát veszi feleségül?

- Azt hiszem.

A herceg elgondolkozott egy pillanatig, és megvillant a szeme.

- Ejha! - mondta lassan, mintegy magában -, hát akkor megint szegre akaszthatjuk a kardunkat... hosszú időre!

És nagyot sóhajtott.

Csak Athos találta ki, hogy ez a sóhaj mennyi elfojtott ambíciót és mennyi letört illúziót rejt magában.

A herceg nemsokára elbúcsúzott, és a király is távozott.

Athos intett Bragelonne-nak, hogy mint a jelenet elején megbeszélték, várni fog reá.

Lassankint kiürült a terem, és Mazarin egyedül maradt, szenvedései martalékaul, amelyeket most már nem igyekezett titkolni.

- Bernouin! Bernouin! - kiáltotta megtört hangon.

- Parancsol, monsignore?

- Guénaud... Hívják el Guénaud-t - szólt őeminenciája. - Úgy érzem, meghalok.

Bernouin rémulten rohant át a másik szobába, hogy kiadja rendelkezéseit, és a lovas futár, akit az orvosért küldött, a Saint-Honoré utcában találkozott a király hintájával.

43
Guénaud

A bíborosnak sürgősen szüksége volt orvosra: Guénaud nem sokáig váratott magára.

Mire megjött, Mazarin hanyatt feküdt, lába dagadt, ólomszínű volt, gyomra összesajtolódott. Mazarin súlyos köszvényrohamon esett át. Kegyetlen fájdalmakat állt ki, s oly türelmetlenül, mint aki nincs hozzászokva az ellenszegüléshez. Guénaud-t meglátva, felkiáltott.

- Végre, meg vagyok mentve!

Guénaud nagy tudós és nagyon körültekintő orvos volt, s nem volt szüksége Boileau kritikájára,⁷⁰ hogy hírneves legyen. Guénaud csak a betegséget látta, és könyörtelenül elbánt a betegséggel, még ha egy királyba bújta is bele. Nem azt mondta tehát Mazarinnak, mint ahogy a bíboros várta volna, hogy: „Itt az orvos, fuccs a betegségnek!”, hanem épp ellenkezőleg; miután nagyon komoly arccal megvizsgálta a beteget, így szólt:

- Ejnye, ejnye!

- Mi az, Guénaud?... Az arca nem sok jót árul el!

- Az arcom olyan komoly, mint eminenciád betegsége... és az igen veszedelmes betegség.

- A köszvény?... Hogyne, persze, a köszvényem.

- Komplikációk álltak elő, monsignore.

Mazarin felkönyökölt, és tekintetével, keze intésével kérdezte:

- Mit nem mond! Sokkal betegebb vagyok, mint hiszem?

- Eminenciás uram - felelte Guénaud, és leült a bíboros ágya mellé -, eminenciád sokat dolgozott életében, és sokat szenvedett.

- De azt hiszem, nem vagyok én még olyan öreg, úgy vélem... A boldogult Richelieu bíboros csak tizenhét hónappal volt fiatalabb, mint én, mikor meghalt halálos betegségében. Én még fiatal vagyok, Guénaud, gondolja csak meg: alig ötvenkét éves vagyok.

- Ó, monsignore jóval idősebb... Mennyi ideig tartott a Fronde?

- Miért kérdi, Guénaud?

- Egy orvosi számításhoz kell.

- Hát, a Fronde körülbelül tíz évig tartott.

- Helyes; a Fronde minden évét szorozza meg hárommal... az harminc év; vagyis húsz meg ötvenkét év. Monsignore tehát hetvenkét éves... ez pedig aggkor.

Ezt mondva, az orvos megtapogatta a beteg pulzusát. A bíboros érverése gonosz dolgokat jósolt, úgyhogy az orvos nyomban hozzátette:

- Számítsuk a Fronde esztendeit négy esztendővel, akkor tehát nyolcvankét évig élt.

Mazarin nagyon elsápadt, és holtra vált hangon kérdezte:

---

⁷⁰ Híres költő, kritikus, a francia klasszikus irodalom elméletének megalapozója; szatíráiban, értekezéseiben, kritikáiban, a Pulpitus című vígeposzában kora sok közéleti és irodalmi jelenségét és személyiségét tűzi tollhegyre (1636-1711).

- Komolyan beszél, Guénaud?

- Sajnos, komolyan, monsignore.

- Tehát ilyen kerülő úton adja tudtomra, hogy nagyon beteg vagyok?

- Szavamra, így van, nagyméltóságú uram, hisz oly nagyeszű, oly bátor férfiúnak, mint eminenciád, nem is volna szabad kitérő választ adni.

A bíboros oly nehezen vette a lélegzetet, hogy még a kérlelhetetlen orvost is szájalomra indította.

- Betegség és betegség között nagy a különbség - szólt Mazarin. - Némelyekből az ember kilábol.

- Igaz, monsignore.

- Ugye? - kiáltott fel Mazarin csaknem boldogan. - Mert végül is mire való az akaraterő és a tehetség? Mire való volna a maga zsenialitása, Guénaud? Mire való volna a tudomány és a művészet, ha a beteg, akinek rendelkezésére áll mindez, nem tudna kiszabadulni a halálos veszedelemből?

Guénaud már-már megszólalt, de Mazarin folytatta:

- Gondolja meg, hogy én vagyok leghívőbb betege, hogy vakon engedelmeskedem utasításainak, és ennél fogva...

- Tudom, tudom.

- Szóval meg fogok gyógyulni?

- Monsignore, nincs oly akaraterő, nincs oly hatalom, nincs oly lángész, nincs oly tudomány, amely legyőzhetné a betegséget, amit kétségkívül Isten küld vagy vet a földre, hogy elpusztítsa, megölje vele az embert. Ha a baj halálos, akkor öl, és ellene nincs orvosság...

- Betegségem... halálos? - kérdezte Mazarin.

- Halálos, monsignore.

A bíboros egy percig magába roskadt, mint az a szerencsétlen, akire rázuhan egy összeomló oszlop... Ám Mazarin edzett lélek volt, helyesebben erős szellem.

- Guénaud - szólt és felkönyökölt ágyában -, megengedi, hogy véleményét kérjem egy dologról? Össze akarom hívni Európa legtudósabb orvosait, hogy tanácskozzanak fölöttem... szóval élni akarok, akármilyen gyógyszer vagy kúra segítségével.

- Csak nem hiszi, monsignore - felelte Guénaud -, hogy én magam mertem volna kimondani a verdiktet olyan nagy értékű élet felett, mint eminenciádé? Összegyűjtöttem én már Franciaország és Európa legjelesebb tudósait és gyakorló orvosait... tizenketten voltak.

- És mit mondtak?

- Azt mondták, hogy eminenciád halálos betegségben szenved. A konzultáció eredményét mind a tizenkét orvos aláírta, itt van a zsebemben. Ha eminenciád meg akarja ismerni, elolvashatja benne valamennyi gyógyíthatatlan betegség nevét, amit fölfedtünk. Itt van először is...

- Nem, nem! - kiáltott föl Mazarin, s eltolta magától a papirost. - Nem, Guénaud, megadom magam, megadom magam!

Az izgalmas jelenetet mély, mély csönd követte, s közben a bíboros összeszedte testi és szellemi erejét.

- Van még más mód is - mormogta. - Itt vannak még az empirikusok, a kuruzslók. Olasz hazámban azok a betegek, akikről az orvosok lemondanak, a kuruzsláshoz folyamodnak, amely tíz esetben öl, száz esetben mégis gyógyít.

- Nem vette észre eminenciád, hogy vagy egy hónapja tízféle gyógyszert is alkalmaztam?

- Tudom... no és?

- Hát, monsignore, ötvenezer frankot áldoztam rá, hogy megvásároljam a sarlatánok titkait. Több kuruzsló nincs, és pénzem sincs több. Eminenciád nem gyógyult meg, és ha én nem vagyok itt, régóta halott volna.

„Itt a vég - mormogta magában a bíboros -, itt a vég.”

Komor pillantást vetett maga köré, földi gazdagságára.

- Mindezt itt kell hagynom! - sóhajtotta. - Halott vagyok... Guénaud, halott vagyok!

- Egyelőre még nem, monsignore - szólt az orvos.

Mazarin megragadta a kezét.

- Mennyi idő múlva? - kérdezte, és két nagy szemét merően rászegezte az orvos mozdulatlan arcára.

- Ezt nem lehet megmondani, monsignore.

- Közönséges embereknek nem lehet megmondani, de nekem... nekem, akinek minden pillanatom kincseket ér, nekem mondd meg Guénaud; mondd meg, meddig élhetek még!

- Nem, nem, eminenciás uram!

- De akarom, értsd meg. Ó, adj csak egy hónapot, és minden egyes napért százezer frankot fizetek.

- Monsignore - felelte Guénaud határozott hangon -, napjait Isten szabja meg, nem pedig én. Isten pedig még tizenöt nap haladékot ad.

A bíboros fájdalmasan felsóhajtott, visszaesett párnájára, és halkán mormogta:

- Köszönöm, Guénaud, köszönöm!

Az orvos felállt, hogy eltávozzék. A haldokló felkönyökölt:

- Tartsa titokban - mondta lángoló szemmel -, tartsa titokban!

- Monsignore, két hónap óta tudom a titkot, amint látja, jól megőriztem.

- Menjen, Guénaud, gondoskodni fogok jövőjéről... menjen és mondja meg Brienne-nek, hogy hívja az írnoomat, a neve Colbert.⁷¹ Menjen!

---

⁷¹ A későbbi híres pénzügyminiszter (1619-1683) Mazarin halála után pénzügyi intendáns, majd fő-intendáns lesz; megteremti az abszolút monarchia pénzügyi alapjait, növeli az állami bevételeket, aktív kereskedelmi mérlegre törekszik, fejleszti az ipart és a kereskedelmet, katonai és kereskedelmi flottát hoz létre, az ő nevéhez fűződik a francia gyarmatosítás Indiában és Kanadában.

44 Colbert

Colbert nem volt messze. Egész este az egyik folyosón tartózkodott, Bernouinnal vagy Brienne-nel beszélgetett, és az udvari emberek szokásos ügyességével fűzött megjegyzéseket a hírekhez, amelyek minden eseményt úgy kísérnek, mint a légbuborékok a víz mozgását. Kétségtelenül elérkezett az ideje, hogy néhány szóval megrajzoljuk ennek a századnak egyik legérdekesebb arcképét, olyan híven, ahogyan a korabeli arcképfestők festhették. Colbert személye dolgot ad a történetírónak és a moralistának egyaránt.

Tizenhárom évvel volt idősebb, mint XIV. Lajos, későbbi ura. Közepes termetű, inkább sovány, mint kövér, szeme mélyen ült, arca közönséges volt, hosszú és ritka fekete haja miatt, mint a korabeli életrajzolók írják, korán hozzászokott, hogy a feje búbján kis sipkát viseljen. Tekintete szigorú, sőt egyenesen kemény volt, egész viselkedése merev, ami az alacsonyabb rangúakkal szemben gögnek látszott, a felette állók előtt pedig a hozzáférhetetlen erény színét öltötte magára. Fennhéjzás mindennel szemben, olyankor is, ha egyedül volt és magát nézte a tükörben. Ilyen volt Colbert külseje.

Ami szellemi képességeit illeti, dicsérték mélységes hozzáértését a pénzügyekhez, és leleményességét, amellyel a legmeddőbb dolgokból is hasznot tudott kisajtolni.

Colbert kitalálta, hogy a hátszági tartományok katonai kormányzóit kényszeríteni kell: helyőrségük katonáit zsold nélkül élelmezzék abból, ami a sarcból rájuk jut. Colbert-nak ez a kiváló képessége készítette rá Mazarin bíborost, hogy Joubert helyébe, aki épp ekkor halt meg, Colbert-t tegye meg pénzügyi intendásnak, mivelhogy oly hallatlanul szűkre tudta szabni a porciókat.

Colbert alacsony sorból származott, apja és nagyapja borkereskedő volt, aztán később apja posztót, végül selyemszövetet árult, ő maga lassankint nagy befolyásra tett szert az udvarnál.

Colbert-t apja kereskedőnek szánta, fiatal korában segéd volt egy lyoni kereskedőnél, akit azonban otthagyt, és feljött Párizsba, ahol írnoka lett a Châtelet ügyészének, bizonyos Biterne-nek. Itt tanulta meg, hogyan kell egy számlát kiállítani és nagy művészettel zavarossá tenni.

Colbert-nak nagy hasznára volt a ridegsége, hiszen a szerencse olyan szeszélyes, mint az ókori nők, akiket nem riasztott el a szerelemtől a dolgok és a férfiak semmiféle külső vagy lelki tulajdonsága. Colbert-t 1648-ban pártfogója és unokafivére: Colbert, Saint-Pouange nemesura, bejuttatta Michel Letellier államtitkárhoz,⁷² s egy nap megbízást kapott, hogy menjen el Mazarin bíboroshoz.

A bíboros ebben az időben még virágzó egészségnek örvendett, a Fronde nehéz esztendei akkor még nem számítottak háromszorosan és négyszeresen. A bíboros Sedanban tartózkodott, és felettébb kellemetlenül érintette egy udvari intrika, amelyben Ausztriai Anna úgy viselkedett, mintha cserben akarná őt hagyni.

A cselszövés szálait Letellier tartotta kezében.

Letellier kapott egy levelet Ausztriai Annától, amely rendkívül értékes volt ránézve, és nagyon kompromittáló Mazarinra, de mivel Letellier már ekkor is kettős szerepet játszott, ami

---

⁷² Helyesen: Le Tellier (1603-1685); a kérdéses időben hadügyi államtitkár volt, később főpeccsétőr; ő szignálta a nantes-i ediktum visszavonását (1685).

mindig hasznosnak bizonyult, ha két ellenséggel akadt dolga, mindig úgy intézte, hogy hasznot húzzon mind a kettőből, vagy még jobban összevesztvén vagy kibékítvén őket, ezért Letellier el akarta küldeni Ausztriai Anna levelét Mazarinnak, hogy a bíboros tudomást szerezzen róla, és hálás legyen neki ebbéli lovagi szolgálatáért.

A levelet elküldeni könnyű volt. A nehézség a levél visszaszerzésében állott. Letellier körülnézett, és meglátta azt a sovány, fekete hajú írnot, aki összeráncolt homlokkal körmölgetett, úgy találta, hogy a legjobb zsandárnál is alkalmasabb a terv megvalósítására.

Colbert-nak tehát el kellett utaznia Sedanba, azzal a paranccsal, hogy a levelet olvastassa el Mazarinnal, aztán hozza vissza Letellier-nek.

Az írnot aggályos figyelemmel hallgatta végig az utasítást, kétszer is megismételtette lényegét, majd megkérdezte, vajon a levél visszahozása is olyan fontos-e, mint Mazarinnal való közlése, amire Letellier így felelt:

- Még fontosabb!

Colbert tehát elutazott mint valami futár, fáradságot nem ismerve, aztán Mazarinnak átadott egy levelet, amelyben Letellier bejelenti az értékes levél elküldését, végül átadta magát a fontos levelet is.

A bíboros mélyen elpirult, amikor Ausztriai Anna levelét elolvasta, kegyesen rámosolygott Colbert-ra, és elbocsátotta.

- Mikor kapom meg a feleletet, kegyelmes uram? - kérdezte alázatosan Colbert.

- Holnap.

- Holnap reggel?

- Holnap reggel, uram.

Az írnot mélyen meghajolt és távozott.

Másnap reggel már pontosan hét órakor ott volt Mazarin előszobájában. Mazarin úr tíz óráig várakoztatta. Colbert-nak a szeme se rebbent, mikor hívták, bement a bíboroshoz.

Mazarin átadott neki egy lepecsételt csomagot. A csomag külső burkolatára ezek a szavak voltak írva: „Michel Letellier úrnak...” stb.

Colbert figyelmesen nézegette a csomagot. A bíboros kedvesen rámosolygott, és az ajtó felé tuszkolta.

- És az anyakirályné levele, monsignore? - kérdezte Colbert.

- Benne van a többi irattal együtt a csomagban - felelte Mazarin.

- Akkor jó - felelte Colbert, kalapját térde közé szorította, és hozzálátott a csomag kibontásához.

Mazarin felkiáltott:

- Mit csinál, maga szerencsétlen? - kérdezte durván.

- Kibontom a csomagot, kegyelmes uram.

- Nem bízik bennem, faragatlan fickó! Hallatlan szemtelenség!

- Ó, ne haragudjék rám, monsignore! Isten ments, hogy eminenciád szavában kételkedjem...

- Hát akkor?

- A kancelláriája pontosságában nem bízom, monsignore. Mert mit jelent egy kis levél? Rongy papírdarabot. Egy kis papírdarabot pedig nagyon könnyen kifelejtnek az akták közül... És nézze, monsignore, ugye, hogy igazam volt? Írnokai kifelejtették a kis papírrongyot: a levél nincs a csomagban!

- Arcátlan egy ember! Semmi dolga velem! - kiáltott Mazarin dühösen. - Takarodjon innen, és várjon, míg kedvem lesz újra hivatni.

Igazi olaszos választékossággal mondta ezt, kikapta a csomagot Colbert kezéből, és visszament lakosztályába. Haragja azonban nem tarthatott oly sokáig, hogy végre is egy nap le ne győzze az ész szava.

Mazarin minden reggel, kinyitván dolgozószobája ajtaját, ott látta Colbert-t, mint valami őrszemet, a szék mögött, és ez a kellemetlen figura alázatosan, de rendületlenül könyörgött az anyakirályné leveléért.

Mazarin végre is megunt, és visszaadta a levelet. De a levelet visszaadva, a lehető legdurvább módon lehordta Colbert-t, ő pedig közben csak vizsgálta, forgatta, sőt meg is szagolta a levelet, a borítékot, az írást és az aláírást, mintha az ország leghírhedtebb íráshamisítójával volna dolga. Mazarin még durvább lett, és Colbert, meggyőződve róla, hogy az igazi levél van a kezében, rezzenetlenül, mintha süket volna, végighallgatta, és elment.

Ennek a viselkedésnek köszönhető később, hogy megkapta Joubert állását, mert Mazarin egyáltalán nem haragudott meg rá, sőt, csodálta, és mindenáron magához akart kötni egy ilyen hűséges embert.

Már ebből az egy történetből is látszik, miféle ember volt Colbert. És amint az események hullámai követték egymást, Colbert szabadon érvényesíthette tehetségének minden rugóját.

Hamarosan beférközött a bíboros kegyébe, sőt hovatovább a bíboros nélkülözhetetlen embere lett. Colbert, az írnok, tudott a bíboros minden számadásáról, anélkül, hogy Mazarin valaha is közölte volna vele. Közös titkuk szorosan egymáshoz fűzte őket, és ezért határozta el Mazarin, hogy mielőtt megjelenik a Legfelsőbb Bíró előtt, kikéri Colbert tanácsát saját vagyona dolgában, amelyet kénytelen itthagyni ezen a világon.

Guénaud látogatása után Mazarin hívatta tehát Colbert-t, leültette, és így szólt hozzá:

- Beszéljünk kissé, Colbert úr, mégpedig nagyon komoly dologról, mert beteg vagyok, és lehet, hogy meg is halok.

- Halandó az ember - felelte Colbert.

- Ezt mindig szem előtt tartottam, Colbert úr, és eszerint dolgoztam is... Azt bizonyára tudja, hogy meglehetősen vagyonra tettem szert...

- Tudom, monsignore.

- Körülbelül mennyire becsüli vagyonomat, Colbert úr?

- Negyvenmillió-ötszázhatvanezerkétszáz frankra, kilenc sou és nyolc dénár - felelte Colbert.

A bíboros nagyot sóhajtott, és ámulva nézett Colbert-ra, de aztán elmosolyodott.

- Ez a vagyon, ami ismert - felelte Colbert erre a mosolygásra.

A bíboros hirtelen felült ágyában.

- Hogy érti ezt? - kérdezte.

- Úgy értem - felelte Colbert -, hogy az említett összegén kívül van eminenciádnak még tizenhárom milliója, amelyről nem tud senki.

- Tyű! - sóhajtott a bíboros. - Micsoda egy ember!

Ebben a pillanatban megjelent az ajtóban Bernouin feje.

- Mi az? Miért zavarsz? - kérdezte Mazarin.

- A theatinus atyát, eminenciád gyóntatóját ma estére méltóztatott iderendelni. Most itt van. Csak holnapután jöhetne el megint.

Mazarin Colbert-ra nézett, aki már vette is a kalapját.

- Majd visszajövök, monsignore - szólt.

Mazarin habozott.

- Nem, nem - mondta végül -, magára éppen olyan szükségem van, mint órá. Különben is, maga a másik gyóntatóm... és amit az egyiknek mondok, hallhatja a másik is. Maradjon csak itt, Colbert.

- De monsignore, szent titok a gyónás. Ha itt maradok, vajon meggyóntatja-e eminenciádat a lelkiatya?

- Emiatt sose fájjon a feje. Jöjjön csak be az ágy mellé!

- Kint is várhatok, monsignore.

- Nem, nem, jobb, ha meghallja majd egy derék ember gyónását.

Colbert meghajolt, és belépett az ágy mellé.

- Vezesse be a theatinus atyát - mondta Bernouinnak Mazarin, és leengedte ágya függönyét.

Egy derék ember gyónása

A theatinus szerzetes bátran belépett, nem nagyon csodálkozva rajta, hogy a bíboros egészségi állapota nagy nyüzsgést, jövés-menést és nyugtalanságot okoz a házban.

- Jöjjön, tisztelendő atyám - mondta Mazarin, még egy pillantást vetve az ágy melletti átjáróba. - Jöjjön és vigasztaljon meg engem.

- Ez a kötelességem, monsignore - felelte a theatinus.

- Mindenekelőtt foglaljon helyet kényelmesen, mert általános gyónással akarom kezdeni; ha nyomban megadja nekem az abszolúciót, nyugodtabbnak fogom érezni magam.

- Monsignore - felelte a szerzetes - nem annyira beteg, hogy általános gyónásra volna sürgősen szüksége... És nagyon ki is fárasztaná, vigyázzon!

- Azt hiszi tehát, hogy gyónásom hosszú ideig fog tartani?

- Hogy is hihetnék mást, mikor eminenciád igazán teljes életet élt.

- Bizony, igaza van, a gyónásom, meglehet, hosszú ideig fog tartani.

- Isten irgalma végtelen - mondta kenetes orrhagon a theatinus.

- Ejnye - szólt Mazarin -, magam is kezdek megrémülni, hogy annyi minden történhetett életemben, amit a jó Isten nem helyeselhet.

- Ugye, mondtam - szólt naivul a theatinus, miközben kivonta a lámpa fényköréből vakondokéhoz hasonló vékony, hegyes fejét. - Ilyenek a bűnösök: elfelejtik tettüket, aztán megszállja őket az aggodalom, amikor már késő.

- A bűnösök? - kérdezte Mazarin. - Talán azért nevez engem gúnyosan bűnösnek, mert ősi családfát csináltattam a magam számára... holott valójában egy szegény halász fia vagyok?

- Ühm! - szólt a theatinus.

- Ez főbűn, tisztelendő atyám, mert eltűrtem, hogy őseimnek megtették a régi Róma konzuljait, I. Titus Geganius Macerínust, II. Macerínust és III. Proculus Macerínust, akiről Haolander krónikája is beszél... A Macerínus névtől csábítóan közeli az út Mazarinig. A Macerínus kicsinyítő alakú latin szó, és annyit jelent, hogy soványka. Ó, tisztelendő atyám, Mazarini ma bizvást jelentheti, felsőfokban, hogy sovány, mint Lázár! Nézze!

A bíboros megmutatta karját és lábát, amely a láztól csontig soványodott.

- Hogy eminenciád halászcsaládból származik, abban nem látok semmi rosszat... hiszen elvégre Szent Péter is halász volt; és ha eminenciád egyházfejedelem, hát ő meg az egyház első feje volt. Menjünk tovább, monsignore.

- Annál is inkább, mert a Bastille-jal fenyegettem meg az avignoni lelkészt, Bounet-t, aki ki akart adni egy *Casa Mazarini*⁷³ genealógiát, amely sokkal csodálatosabb volt...

- Semhogy valószínűnek látszott volna? - kérdezte a theatinus.

- Ó, hiszen ha ilyen értelemben bűnöztem, tisztelendő atyám, az a kevélység bűne... Újabb bűn.

---

⁷³ A Mazarini-ház. (latinul)

- Ez csak afféle szertelenség volt, és az effajta hibákat senkinek se lehet nagyon felróni. Menjünk tovább.

- A kevélységnél tartottunk... Amint látja, tisztelendő úr, megpróbálom főbüneimet csoportokra osztani.

- Szeretem a helyes csoportosítást.

- Ennek örülök. Tudnia kell, hogy 1630-ban... ó, jaj, már harmincegy esztendeje!

- Huszonkilenc éves volt akkor, monsignore!

- A forrongás korszaka volt ez. Casalénál felcsaptam katonának, belerohantam a puskatúzbe, csak azért, hogy megmutassam: éppúgy meg tudom ülni a lovat, mint a tisztek. Igaz, hogy később a spanyolok és franciák közt békét létesítettem. Ezzel némileg jóvátettem bűnömet.

- Abban meg semmiféle bűnt nem látok, hogy valaki lóra ül - szólt a theatinus. - Jó ízlésről tanúskodik és ruhánk díszére válik. Mint keresztény helyeslem, hogy igyekezett megszüntetni a vérontást, és mint szerzetes, büszke vagyok arra a bátorságra, amelynek mint paptársam, tanújelét adta.

Mazarin köszönetképp alázatosan fejet hajtott.

- De - mondta - még csak ezután jön a java.

- Hogy érti ezt?

- Hej, a kevélység bűnének végtelen sok gyökere van... Amióta két hadsereg közé vettem magam, amióta megismertem a puskapor szagát, és átlovagoltam a katonák sorai közt, kissé szánakozón néztem le a tábormokokra.

- Ó!

- És épp ez volt a baj... mert ettől az időtől fogva egyetlenegy tábormokot se találtam, aki valamennyire is megfelelt volna.

- Annyi bizonyos - mondta a theatinus -, hogy a mi tábormokaink nem voltak valami kemény legények.

- Ó - kiáltott fel Mazarin -, de ott volt Condé herceg... Hányszor meggyötörtem azt az embert!

- Nincs oka panaszra, mert elég sok diadalt aratott, és elég sok pénzt szerzett!

- Condé még hagyján. De ott van például Beaufort... akit olyan nagyon megkínóztam a vincennes-i toronyban.

- De hiszen Beaufort forradalmár volt, és az állam biztonsága megkövetelte, hogy eminenciád meghozza ezt az áldozatot... Folytassuk.

- Azt hiszem, ezzel kimerítettem a kevélység bűnét. Most egy másik bűn következik, magam nem is merem minősíteni.

- Majd én megállapítom... Beszéljen csak, monsignore.

- Igen nagy a bűnöm, tisztelendő atyám...

- Majd meglátjuk, monsignore.

- Alkalmasint hallott már bizonyos kapcsolatokról köztem és... őfelsége, az anyakirályné között... A rossznyelvek...

- A rossznyelvűek mind ostobák, monsignore... Hiszen az állam és az ifjú király érdeke megkövetelte, hogy eminenciád jó egyetértésben éljen a királynéval! Menjünk tovább!

- Legyen meggyőződve, tisztelendő úr, hogy nagy követ vett le a szívről.
  - Amiket eddig mondott eminenciád, csupa lappália... Keresse a komolyabb bűnöket.
  - A becsvágyam, tisztelendő úr...
  - Nagy dolgokat hoz létre a becsvágy, monsignore.
  - Még a pápai *tiara* után való vágyódás is?...
  - A pápa a legelső keresztény ember... Miért ne vágyódott volna eminenciád erre a dicsőségre?
  - Nyomtatásban jelent meg, hogy a pápai tiara elérése végett eladtam Cambrai-t a spanyoloknak.
  - Pamfletet bizonyára írt eminenciád is, talán ezért nem is üldözte a pamfletek íróit.
  - Most tehát már igazán tiszta a lelkem, tisztelendő úr. Ezután már csak apró vétkeimre emlékszem.
  - Mondja őket.
  - A játékszenvedélyem.
  - Kissé nagyvilágias szenvedély, de végre is, eminenciád kénytelen volt velem, mert nagy, előkelő házat kellett vinnie.
  - Szerettem nyerni...
  - Nincs játékos, aki a veszteség kedvéért játszik.
  - Kissé csaltam is játék közben...
  - Előnyhöz jutott általa eminenciád. Menjünk tovább.
  - Nos, tisztelendő atyám, több bűn nem terheli a lelkiismeretemet! Adja meg az abszolúciót, és ha majd az Úr magához szólít, lelkem minden akadály nélkül fog eljutni a trónusáig...
- A theatinus nem mozdította meg se karját, se ajkát.
- Mire vár még, tisztelendő uram? - kérdezte Mazarin.
  - A gyónás végét várom.
  - Hiszen befejeztem.
  - Ó, dehogy, eminenciád téved.
  - Tudtommal nem.
  - Gondolkodjék csak!
  - Elgondoltam már minden lehetőt.
  - Akkor majd én segítem az emlékezőtehetségét.
  - Csak tessék.
- A theatinus köhintett néhányszor.
- Monsignore nem említette a fukarságot, a másik főbűnt, sem pedig a milliókat.
  - Miféle milliókat, tisztelendő úr?
  - Eminenciád millióit.
  - Atyám, az a pénz az enyém, miért beszéljek róla?

- Már ebben, látja, különböznek a nézeteink. Eminenciád azt mondja, hogy az a pénz az öné, én pedig azt hiszem, hogy kissé a másoké.

Mazarin verítéktől gyöngyöző homlokára tette jéghideg kezét.

- Nem értem - dadogta.

- Eminenciád igen nagy vagyont szerzett a király szolgálatában...

- Hm... nagy vagyont?... Nem is olyan nagyot.

- Bármekkora is, honnan származik?

- Az államtól.

- Az állam: a király.

- De hova akar ezzel kilyukadni, tisztelendő uram? - kérdezte Mazarin, s remegés fogta el.

- Semmit sem tudhatok, amíg nem látom eminenciád vagyonának kimutatását. Számoljunk csak kissé: eminenciádé a metzi püspökség?

- Úgy van.

- A saint-clément-i, saint-arnoud-i és a saint-vincent-i apátságok, amelyek Metzhez tartoznak?

- Úgy van.

- A saint-denis-i apátság, amely igazán szép jövedelmet jelent.

- Az enyém.

- A clunyi apátság, amely rendkívül gazdag.

- Az is az enyém.

- A soissons-i Saint-Médard apátság, amely százezer frankot jövedelmez.

- Nem tagadom.

- A marseille-i Saint-Victor apátság, a Délvidék egyik legjobban jövedelmező apátsága.

- Igaz, atyám.

- Mindez legalább egymilliót jelent évenként. Sőt a bíbornoki állás és a miniszterség javadalmaival talán kétmillióra is felmegy évi jövedelme.

- Ugyan!

- Ez tíz esztendő alatt húszmillióra rúg... és ha húszmilliót ötven százalékos hozadékra kihelyez, tíz év alatt fokozatosan meghozza a másik húszmilliót.

- Theatinus létére milyen jól számol!

- Amióta eminenciád rendünket 1644-ben a Saint-Germain-des-Prés közelében lévő kolostorban helyezte el, én vezetem a rend számadásait.

- Úgy látom, az én számadásaimat is, tisztelendő atyám.

- Mindenhez érteni kell egy kissé, monsignore.

- De még mindig nem tudom, hová akar kilyukadni?

- Arra a meggyőződésre jutottam, hogy eminenciád lelkén sokkal nagyobb teher van, semhogy átmehetne vele a paradicsom kapuján.

- El fogok kárhozni?

- Ha vissza nem adja azt, ami a másé.

Mazarin szájalmas kiáltásban tört ki:

- Visszaadjam? De hát kinek, én Istenem?

- Annak, akié a pénz: a királynak.

- De hiszen az egészet a király adta nekem!...

- Várjunk csak! Hiszen nem is a király írja alá... az utalványokat!

Mazarin most már nem sóhajtott, hanem nyöszörgött.

- Az abszolúciót... kérem... - mondta.

- Lehetetlen, monsignore... Adja vissza az egészet, adja vissza - felelte a theatinus.

- De ha már a többi bűneim alól feloldozott, miért nem adja meg az abszolúciót erre az egy bűnömre?

- Azért nem - felelte a theatinus -, mert ha én e bűne alól feloldoznám, olyan bünt követnék el, amelyet a király sohase bocsátana meg nekem, monsignore.

Ezzel a gyóntató lelkész ájtatos, alázatos arccal eltávozott a beteg mellől, és amily lépésekkel érkezett, ugyanúgy ment is el.

- Istenem! Istenem! - nyöszörgött a bíboros... - Jöjjön ide, Colbert. Nagyon beteg vagyok, barátom!

46
Az adományozás

Colbert előrejött a függöny mögül.

- Hallotta? - kérdezte Mazarin.

- Sajnos, hallottam, monsignore.

- Igaza van a theatinusnak? Egész vagyonom bitorolt pénz?

- A theatinus nem szakértő pénzügyi kérdésekben, monsignore - felelte Colbert hidegen. - Hanem azért meglehet, hogy a theatinus teológiai elvei szerint eminenciádnak sem volt mindenben igaza. Az ember mindig rájön a hibáira... mielőtt meghal.

- Az a legnagyobb hiba, hogy meghalunk, Colbert.

- Ez igaz, monsignore. Különbön kivel szemben elkövetett hibákat vetett a szemére a theatinus? A királlyal szemben.

Mazarin vállat vont.

- Mintha nem én mentettem volna meg az államot és a pénzügyeit!

- Ez vitathatatlanul igaz.

- Ugye, igazam van? Akkor hát törvényesen járt nekem a keresetem, akármit beszél is a gyóntatóm.

- Kétségtelen.

- És ínséges családom részére megtarthatom vagyonom jórészét... sőt az egészet!

- Nem látom be, miért ne?

- Bizonyos voltam benne, hogy ha magához fordulok, okos tanácsot fog nekem adni, Colbert - mondta Mazarin egészen felvidulva.

Colbert tudálékos képet vágott.

- Monsignore - szólt közbe -, azért mindenesetre jó volna tudni, hogy az, amit a theatinus mondott, nem valami kelepce-e?

- Kelepce?... Ugyan miért? A theatinus becsületes ember.

- Azt hitte, hogy eminenciád már a sír szélén van, és ezért akar gyónni... Hiszen hallottam, hogy amikor a theatinus azt mondta eminenciádnak: „Válassza külön azt, amit a király adott, attól, amit eminenciád adott saját magának...” Emlékezzék csak vissza eminenciád, nem mondott-e a theatinus ilyesmit. Ez theatinus okoskodás.

- Lehet, hogy mondta.

- Ebben az esetben úgy látom, monsignore, hogy a theatinus kötelességévé tette eminenciádnak...

- A pénz visszafizetését? - kiáltotta Mazarin egészen felhevülten.

- Hát, nem mondom...

- Visszafizessem az egészet? Hova gondol?... Szakasztott úgy beszél, mint a gyóntatóm.

- Visszafizetni egy részét, vagyis megadni a királynak az ő részét, csak hogy ez veszéllyel is járhat. Eminenciád sokkal ügyesebb politikus, sem hogy ne tudná, hogy e pillanatban a király pénztárában nincs több százötvenezer franknál.

- Az nem az én dolgom - mondta Mazarin diadalmasan -, az Fouquet főkincstárnok dolga. Fouquet-nak adtam át az utóbbi hónapokban minden számlát ellenőrzés végett.

Fouquet neve hallatára Colbert összeszorította az ajkát.

- Őfelségének - mondta fogai közt - csak annyi pénze van, amennyit Fouquet összeszed; eminenciád pénze finom csemege volna neki.

- Elvégre nem én vagyok a király pénzügyi főintendánsa... nekem megvan a magam külön pénztára... Szívesen járulok hozzá a király megsegítéséhez: ráhagyok a királyra némi pénzt... de nem játszhatom ki a családomat...

- Ha vagyona egy részét hagyja a királyra, azzal magát szegénybe hozná, a királyt pedig megsértené eminenciád. Az ilyen hagyaték bevallása annak, hogy kétségei támadtak vagyonának törvényes eredetét illetően.

- Colbert úr!...

- Azt hittem, eminenciád megtisztel vele, hogy tanácsomat kéri.

- Ez igaz, de maga nem ismeri a kérdés legfőbb részleteit.

- Mindent tudok, monsignore. Tíz éve minden számoszlopot átnézek, amit Franciaországban összeadnak, és ha nagy fáradsággal vertem is a fejembe, most olyan pontosan ismerem őket, hogy a takarékos Letellier kiadásaitól kezdve egészen a pazar Fouquet bőkezű titkos ajándékáig beszámolhatok az utolsó fillérig minden pénzről, amit Marseille-től Cherbourg-ig elköltenek.

- Azt szeretné tehát, hogy minden pénzemet beleszórjam a király pénztárába - kiáltott fel gúnyosan Mazarin, s a köszvény ismét több fájdalmas sóhajtásra készítette. - Elhiszem, hogy a király nem tenne nekem szemrehányást, de jól kinevetne, míg a millióimat falja, és igaza volna!

- Eminenciád nem értett meg engem. A világegyetért sem gondoltam úgy, hogy a király költse el eminenciád pénzét.

- De hiszen világosan megmondta, mikor azt tanácsolta, hogy adjam neki!

- Ó - felelte Colbert -, eminenciádat annyira előveszi fájdalmas betegsége, hogy teljesen szeme elől téveszti XIV. Lajos őfelsége jellemét.

- Hogy érti ezt?

- Azt hiszem, ha szabad őszintén nyilatkoznom, a király jelleme olyan, amilyennek eminenciád az előbb saját jellemét gyónta meg a theatinus előtt.

- Ha szabad?... Vagyis?

- Kevély jellem. Bocsánat, monsignore, büszkeséget akartam mondani. A királyok nem kevélyek: a kevélység emberi fogyatékoság.

- Igaza van, a király kevély. Hát aztán?

- Hát, ha nem tévedek, monsignore, eminenciád jól tenné, ha minden vagyonát odaajándékozna a királynak, mégpedig azonnal.

- De hát miért? - kérdezte Mazarin ingerülten.

- Mert a király úgysem fogadná el.
- Miért nem? Fiatalember, nincs pénze, és betegesen nagyravágyó!
- Úgy van.
- És aki halálomat kívánja.
- De monsignore!
- Hogy örökölhessen utánam... igen, a halálomat kívánja, Colbert. Milyen szörnyen ostoba is vagyok! Eléje fogok vágni!
- Úgy van. Ha eminenciád megfelelő formában teszi meg ajándékozását, a király vissza fogja utasítani.
- Ugyan! Ugyan!
- Ez biztos. Egy fiatal ember, aki még életében semmit sem tett, és ég a vágytól, hogy hírnévre tegyen szert, hogy egyedül uralkodhasson, nem fogad el semmi kész dolgot: ő maga akar építeni. Ez a király nem éri be majd azzal a Palais-Royallal, amelyet Richelieu hagyott rá, sem a Mazarin palotával, amelyet eminenciád építtetett, sem a Louvre-ral, amelyben ősei laktak, sem a saint-germaini kastéllyal, ahol született. Megjósolom, hogy mindezt meg fogja vetni, mert nem ő csinálta.
- És jótáll érte, hogy ha a királynak adom a negyven milliómat...
- Ha megfelelő szavakkal adományozza, jótállok érte, hogy visszautasítja.
- Miféle szavakat ajánl?
- Megírom, ha eminenciád tollba mondja nekem.
- De micsoda előnyöm lenne belőle?
- Óriási előnye. Többet senki se vádolhatná eminenciádat átkos fösvénységgel, amit a pamfletírók hánytorgattak fel századunk legragyogóbb szellemének.
- Igazad van, Colbert, igazad van. Keresd fel nevemben a királyt, és vidd el neki végrendeletemet.
- Adománylevelét, eminenciás uram.
- De ha mégis elfogadja? Ha elfogadja?
- Akkor még mindig marad eminenciád családjának tizenhárom millió, és ez is elég csinos összeg.
- De akkor te árulónak vagy bolondnak bizonyulnál.
- Pedig egyik sem vagyok, monsignore... Úgy látom, eminenciád nagyon fél, hogy a király elfogadja a donációt... Ó, inkább attól féljen, hogy nem fogja elfogadni.
- Ha nem fogadja el, akkor neki adom a többi tizenhárom milliómat... ez az... így lesz... De már megint itt a fájdalom... Elgyengülök... Nagyon beteg vagyok... Közeledik a halálom órája.

Colbert megremegett.

A bíboros csakugyan nagyon rosszul volt: kövér cseppekben folyt róla a veríték, és ez az ijesztőn sápadt arc, amelyen verejtékcseppek futottak végig, a legedzettebb orvost is meghatotta volna. Colbert is nagyon meg lehetett indulva, mert kiment a szobából, beküldte Bernouint a haldokló mellé, és kivonult a folyosóra.

Itt fel-alá járva, arcán azzal a töprengő kifejezéssel, amely csaknem megneemesítette közönséges fejét, csapott vállát, előrehajló nyakát, míg félig nyitott ajkai közül össze nem függő gondolatok foszlányai törtek elő, Colbert arra a lépésre bátorította magát, amelyet meg akart kísérelni, és csak egy fal választotta el mesterétől, akit aközben, tőle tíz lépésnyire, megleptek a fájdalmak, kínjában rettenetesen kiáltozott, és nem gondolt többé sem földi kincsekre, sem paradicsomi gyönyörűségekre, hanem sokkal inkább a pokol minden kínjára. És mialatt a forró borogatások, a fájdalomcsillapító- és érzéstelenítőszeres, valamint a sürgősen visszahívott Guénaud egyre fokozódó tevékenységet fejtettek ki, Colbert két keze közé fogta hatalmas fejét, mintegy visszafojtva az agyában lázasan fogamzó terveket, s azon tanakodott, hogy mi legyen az ajándékozókmányban, amelyet Mazarinnal alá fog íratni a legelső nyugalmasabb órában, amint a szenvedések kissé csillapodnak. Úgy látszott, hogy a bíboros fájdalmas kiáltásai és a múlt nagy alakjának haldoklása körül való előkészületek serkentőleg hatottak a sűrű szemöldökű gondolkodó lángelméjére, s hódolatával már az új, átalakult társadalom felkelő napja felé fordult.

Colbert csak akkor tért vissza Mazarin mellé, mikor a bíboros visszanyerte eszméletét, akkor aztán rábeszélte, hogy a következő ajándékozókmányt mondja tollba:

Mielőtt megjelennék Isten, az emberek legfőbb ura előtt, arra kérem a királyt, aki az én földi uram volt, hogy fogadja vissza azokat a földi javakat, melyeket jószágában nekem adományozott, és családom is boldog lesz, hogy oly felséges kezekbe jutnak. Vagyonom részletes kimutatása elkészült, s átadandó öfelsége első kérésére, vagy pedig alulírt legalázatosabb szolgájának utolsó sóhaja után adandó át.

Jules de Mazarin bíboros

A bíboros sóhajtott, és aláírta, Colbert lepecsételte a csomagot, és azonnal vitte a Louvre-ba, ahová a király épp hazatért. Ezután hazament a lakására, vígan dörzsölve a kezét, mint a munkás, aki jól használta fel napját.

**Milyen tanácsot adott Ausztriai Anna XIV. Lajosnak,
és milyen más tanácsot adott a királynak Fouquet úr**

A bíbornok közelgő haláláról szóló hír gyorsan elterjedt, és ugyanolyan sok embert csődített a Louvre-ba, mint a király öccsének házasságáról szóló hír, amelyet már hivatalosan is nyilvánosságra hoztak.

Alig tért vissza lakosztályába XIV. Lajos, egyre azon mészázva, amit este látott és hallott, amidőn az ajtónálló jelentette ugyanazt a sereg udvaroncot, aki reggel megjelent a király udvarlására, s most lefekvéskor ismét tisztelkedni kíván, mely kitüntetésben uralma kezdete óta a bíbornokot részesítették, elég tapintatlanul, cseppet sem törődve azzal, hogy talán a királynak nem tetszik.

A minisztert azonban, mint mondták, súlyos köszvényroham gyötörte, és a hízésgés áradata a trón felé törekedett.

Az udvaroncok csodálatos ösztönnel előre megszimatolják az eseményeket; az udvaroncok birtokában vannak a legnagyobb tudományok: diplomaták, ha kényes bonyodalmak kivezető útjait kell megtalálni, hadvezérek, ha meg kell jósolni az ütközetek kimenetelét, orvosok, ha beteget kell gyógyítani.

XIV. Lajos, akit anyja sok mással együtt erre a sarkigazságra is megtanított, megértette, hogy ömenciájá Mazarin kardinális úr nagyon beteg.

Alighogy Ausztriai Anna visszavezette lakosztályába a fiatal királynét, és levette fejéről a szertartási ékszerek terhét, tüstént felkereste fiát a dolgozószobájában, ahol a király egyedül, bánatos szívvvel, mintha csak gyakorolni akarta volna akaraterjét, szabad folyást engedett lappangó, irtóztos dühének; az ilyen királyi haragvás kitörése rendszerint eseményt jelent, ám XIV. Lajosnál, hála csodálatra méltó önuralmának, üdítő viharrá változott, olyannyira, hogy leghevesebb, szinte egyetlen igazi dühkitörése, amit Saint-Simon⁷⁴ meglepetéssel említi, az a nevezetes dühroham volt, amely ötven évvel később Maine hercegének⁷⁵ elrejtőzése miatt tört ki, és botütések alakjában zúdult le egy szegény lakáj hátrára, akit kétszersültlopáson érték.

A király tehát, mint láttuk, fájdalmas felindulás prédája volt, és mialatt tükörbe nézett, így szólt saját magához:

- Ó, király!... névleges, de nem valóságos király! Te árnyalak, hiú árnyalak! Te tehetetlen báb, akinek másra nincs hatalma, mint arra, hogy udvaroncokat üdvözlésre készítse, mikor tudod végre felemelni bársonykarodat, mikor tudod összeszorítani selyemkezedet? Mikor nyithatod ki végre másra, mint sóhajra vagy mosolyra ajkadat, mely mozdulatlanúságra van kárhozzátva, akár a márványszobroké galériádon?

Azután végigsimította kezével homlokát, odalépett az ablakhoz, hogy friss levegőt szívjon, és észrevett odalenn néhány beszélgető tisztet és más összeverődő kíváncsiak csoportjait. A tiszték az őrség tisztjei voltak, a kíváncsiak pedig a néphez tartoztak, egyszóval olyan emberek, akik számára egy király mindig érdekes látványosság, akár egy orrszarvú, egy krokodil vagy egy kígyó.

⁷⁴ Saint-Simon herceg (1675-1755) híres Emlékiratai az 1691-1723-as éveket ölelik fel.

⁷⁵ Maine hercege (1670-1736) XIV. Lajos és Madame de Montespan fia volt, s a király nagyon kedvelte.

XIV. Lajos a homlokára ütött a tenyerével, és így kiáltott: - „Franciaország királya!” - micsoda cím! Franciaország népe! az Isten teremtményeinek minő tömege! És akkor, lám, visszatérek a Louvre-ba, alighogy kifogták a kocsimból a lovakat, még gőzölnek, és épp csak annyi érdeklődést keltemem, hogy vagy húsz kíváncsi megbámult... De mit is mondok! Nem, még húszan sincsenek a kíváncsiak, akik látni akarják Franciaország királyát, még tíz íjász sincs itt, hogy palotámra vigyázná: az íjászok, a nép, a testőrök mind a Palais-Royalban vannak. Istenem, miért? Nekem mint királynak nincs-e jogom hozzá, hogy ezt kérdezzem tőled?

- Azért - felelte rá egy hang a dolgozószoba függönye mögül -, mert a Palais-Royalban van az egész arany, vagyis minden hatalma annak, aki uralkodni akar.

Lajos gyorsan megfordult. A hang, amely ezeket mondta, Ausztriai Anna hangja volt. A király megremegett, elébe sietett anyjának, és így szólt:

- Remélem, felséged nem méltatta figyelemre azt az üres szavakat, amelyre az unalom, a királyok e megszokott vendége ösztönzi a legboldogabb halandót.

- Csak egy dolgot vettem észre, fiam, hogy panaszkodott.

- Én! Éppenséggel nem - mondotta XIV. Lajos -, valóban nem, királyasszony téved.

- Hát mit csinált, felség?

- Azt képzeltem, hogy pálcával a kezében mellettem áll a tanítóm, és felelek szónoklattanból.

- Fiam - felelte Ausztriai Anna fejét csóválva -, nem helyesen cselekszik, ha nem az én szavamra épít, nem helyesen cselekszik, ha nem ajándékoz meg bizalmával. El fog jönni egy nap, és talán már közel van, amikor bizonyosan eszébe fog jutni ez az alapigazság: „Az arany mindenható, és valójában csak az király, aki mindenható.”

- De nem az volt-e a szándéka, királyasszony anyám, hogy megbélyegezze korunk gazdagjait?

- Nem - felelte gyorsan Ausztriai Anna -, nem, felség, azok, akik korunkban, uralkodása alatt, gazdagok, azért gazdagok, mert felséged úgy akarta, és én nem táplálok haragot ellenük, s nem irigylem őket, kétségkívül olyan jól szolgálták felségedet, hogy önmaguk megjutalmazására nyertek tőle engedélyt. Ez volt ama szavaimnak értelme, amelyeket szememre vet.

- Isten őrizzen meg engem attól, királyasszony, hogy anyámnak valaha szemére vessek valamit.

- Azonkívül - folytatta Ausztriai Anna -, az Úr csak bizonyos időre adományozza a földi javakat; az Úr teremtette a rang és a gazdagság megemésztőit, a szenvedést, a betegséget és a halált; és senki - tette hozzá az anyakirálynő fájdalmas mosollyal, mintegy bizonyosságául, hogy ezt a szomorú igazságot magára vonatkoztatja -, senki se viszi magával a sírba a vagyonát és a földi nagyságát. Ebből következik, hogy a fiatalok élvezik az öregek érlelte bő termés gyümölcsét.

Lajos növekvő figyelemmel hallgatta ezeket az erősen hangsúlyozott szavakat, amelyeket Ausztriai Anna nyilván vigasztaló szándékkal mondott.

- Madame - mondotta XIV. Lajos, és merően anyja szemébe nézett -, az ember valóban hajlandó azt hinni, hogy valamit közölni akar velem.

- Nem én, fiam; de ma este észre kellett vennie, hogy a bíboros nagyon beteg.

Lajos az anyjára nézett: kutatta, hogy remeg-e anyjának hangja, tükröződik-e fájdalom arcvonásain. Ausztriai Anna arca kissé feldúltan látszott, de merőben személyes okokból... az elváltozást talán a rák okozta, amely már roncsolni kezdte keblét.

- Igen, királyasszony - mondta a király -, igen. Mazarin úr nagyon beteg.

- És nagy veszteség volna az országra nézve, ha őminenciáját elszólítaná az Isten. Nem osztja véleményemet, fiam? - kérdezte Ausztriai Anna.

- Úgy van, királyasszony, bizonyára nagy veszteség volna az országra nézve - felelte Lajos, és elpirult -, de azt hiszem, nem olyan nagy a veszély... azonkívül a bíboros úr még fiatal. - Alighogy kimondotta ezeket a szavakat, egy ajtónálló lebbentette fel a függönyt, és egy papírlappal a kezében megállt az ajtóban, várva, míg a király megszólítja.

- Mit hoztál? - kérdezte a király.

- Üzenet Mazarin úrtól - felelte az ajtónálló.

- Add ide.

Ezzel elvette az iratot. De abban a pillanatban, midőn fel akarta bontani, nagy zaj támadt a folyosón, az előszobákban és az udvarban.

- Vagy úgy! - mondotta XIV. Lajos, kétségkívül kitalálva a háromszoros zaj okát. - Mit is beszéltem, mikor azt mondtam, hogy csak egy király van Franciaországban? Tévedtem. Kettő van.

E pillanatban kinyílt az ajtó, és a pénzügyek minisztere, Fouquet jelent meg XIV. Lajos előtt. Fouquet volt az, aki a folyosón zajt ütött; az előszobákban az ő lakájai lármáztak; az udvar csendjét az ő lovai verték fel. Ezenkívül a pénzügyminisztert elnyújtott moraj kísérte útján, és csak akkor csendesült el, mikor Fouquet már elhaladt. Ezt a morajt szerette volna XIV. Lajos a saját lépései nyomán hallani.

- Hát, királynak éppen nem király - mondotta fiának Ausztriai Anna -, csak dúsgazdag ember.

Közben a királyné arcán az elkeseredéstől a gyűlölet kifejezése tükröződött, Lajos ellenben uralkodott magán, nyugodt maradt, és egyetlen ránc sem látszott homlokán.

Fejbólintással, fesztelenül üdvözölte tehát Fouquet-t, és közben folytatta az irat felbontását, amit az imént vett át az ajtónállótól.

Fouquet észrevette ezt, és könnyed, de egyúttal tiszteletteljes udvariassággal Ausztriai Annához fordult, hogy a királyt ne zavarja.

Lajos felbontotta az iratot, de mégsem olvasta.

Fouquet-ra figyelt, aki anyjának csodálatraméltóan jól faragott bókokat mondott kezének és karjának szépségéről.

Ausztriai Anna arcáról elsimultak a ráncok, csaknem mosolygott.

Fouquet észrevette, hogy a király, ahelyett, hogy olvasna, rá néz, és rá figyel; ezért félfordulatot tett, úgy, hogy Ausztriai Annától sem fordult el egészen, a királlyal pedig szemben állt.

- Tudja, Fouquet úr, hogy őminenciája nagyon beteg? - mondotta a király.

- Tudom, felség, tudom - felelte Fouquet -, a bíboros valóban nagyon beteg. Vaux-i birtokomon voltam épp, midőn hírért vettem, váratlanul érkezett a hír, és mindent otthagytam.

- Ma este távozott Vaux-ból, uram?

- Igen, felség, másfél órával ezelőtt - felelte Fouquet, és gyémántokkal kirakott órájára nézett.

- Másfél órával ezelőtt! - mondotta a király, s elég erős volt, hogy uralkodjék haragján, de nem volt elég erős hozzá, hogy csodálkozását elrejtse.

- Értem, felség; kételkedik szavaimban, és igaza van, mert valóságos csoda, hogy olyan gyorsan jöttem. Angliából a minap három pár lovat küldtek számomra, s mint erősítették, igen gyors lábúakat; négy mérföldenkint voltak elhelyezve, és ma este kipróbáltam őket. Csakugyan másfél óra alatt tették meg az utat Vaux-ból a Louvre-ig, és ebből felséged is láthatja, hogy nem csaptak be.

Az anyakirályné titkos irigységgel mosolygott.

Fouquet, meg akarván előzni a rossz gondolatot, gyorsan hozzáfűzte.

- Bizony, az ilyen lovak nem is alattvalók, hanem a királyok számára termettek, Madame, mert a királyokat senki sem múlhatja felül semmiben sem.

A király felemelte fejét.

- Pedig Fouquet úr nem király, legalábbis én úgy tudom - mondotta Ausztriai Anna.

- Úgy van, Madame, s ezért a lovak csak őfelsége intésére várnak, hogy a Louvre istállóiba vonuljanak; és csupán azért engedtem meg magamnak, hogy kipróbáljam őket, mert féltem, hogy olyat ajánlhatnék fel a királynak, ami nem éppen csoda.

A király arca lángvörös lett.

- Tudja, Fouquet úr - felelte az anyakirályné -, a francia udvarnál nem szokás, hogy alattvaló felajánljon valamit a királynak.

Lajos türelmetlen mozdulatot tett.

- Madame - válaszolta Fouquet nagyon megindultan -, azt reméltem, hogy őfelsége iránt való szeretetem, folytonos igyekezetem, hogy kedvében járjak, ellensúlyozni fogja az etiketnek ezt az alaptételét. Egyébként nem ajándék az, amit bátor voltam felajánlani, hanem adó, amelyet lerovok.

- Köszönöm, Fouquet úr - mondotta a király udvariasan -, hálás vagyok a szándékért is, mert valóban szeretem a jó lovakat; de tudja, hogy én nem vagyok gazdag, jobban tudja, mint akárki más, hiszen a pénzügyminiszterem. Tehát ha akarnám, sem tudnék megvenni egy ilyen drága fogatot.

Fouquet büszkeségtől ragyogó tekintetet vetett az anyakirálynéira, aki örvendeni látszott, mert a pénzügyminiszter fonák helyzetbe került, és így felelt.

- A fényűzés a királyok erénye, a fényűzés teszi őket Istenhez hasonlatossá; a fényűzés révén többek más embereknél. A fényűzéssel a király megtiszteli és gyarapítja alattvalóit. A királyok jótékony fényűzése következtében keletkezik a magánemberek fényűzése, a nép meggazdagodásának egyik forrása. Ha felséged elfogadta volna a hat remek lovat, Limoge, Perche, Normandia vidékeinek lótenyésztőiben fokozódott volna a becsvágy, és ebből mindenkire nézve hasznos versengés keletkezhetett volna... de a király hallgat, tehát kimondták fejem felett az ítéletet.

Ezalatt XIV. Lajos, hogy magatartása méltóságteljesebb legyen, szétnyitotta Mazarin levelét, amelybe eddig bele sem tekintett. Végre megpihent szeme a levélen, s az első sort elolvastán, kiáltásba tört ki.

- Mi történt, fiam? - kérdezte Ausztriai Anna, közelebb lépve a királyhoz.

- A bíborostól? - szólt a király, folytatva az olvasást... - Igen, bizony, hogy tőle.

- Talán rosszabbra fordult az állapota?

- Olvassa, Madame - mondta a király, és odaadta az írást anyjának, mintha azt gondolta volna, hogy Ausztriai Annának okvetlenül el kell olvasnia a levelet, olyan csodálatos dologról való meggyőződés céljából, mint amilyen az, amit a levél foglalt magában.

Ausztriai Anna is elolvasta a levelet. Mialatt olvasott, mindjobban felragyogott a szeme az örömtől, amit hiába igyekezett eltitkolni, és magára vonta Fouquet figyelmét.

- Igen, donáció, annak rendje és módja szerint - mondotta Ausztriai Anna.

- Donáció? - kérdezte Fouquet.

- Igen - felelte a király a pénzügyminiszter kérdésére -, igen, a bíboros úr halálos ágyán nekem ajándékozza egész vagyont.

- Negyven milliót! - kiáltotta a királyné. - Ó, fiam, be szép vonása ez a bíboros jellemének, és mennyire rácáfol majd a sok rosszindulatú híresztelésre; negyven millió, évek hosszú során át összegyűjtve, s egy csapásra királyi kincstárt gazdagítva... valóban a hű alattvaló és az igaz keresztény cselekedete.

A királyné még egyszer szemügyre vette az okiratot, azután visszaadta XIV. Lajosnak, aki megremegett, amikor az óriási összeget kimondotta.

Fouquet néhány lépést hátrált, és hallgatott.

A király neki is odaadta az írást.

A pénzügyminiszter csak egy pillantást vetett rá büszke tekintetével, azután meghajolt, és így szólt:

- Igen, felség, amint látom, adományozás.

- Válaszolnia kell, fiam - mondotta Ausztriai Anna.

- Hogyan, Madame?

- Úgy, hogy meglátogatja a bíborost.

- De hiszen csak egy órája váltam el őminenciájától.

- Akkor írjon, felség.

- Írjak! - szólt a fiatal király kissé ellenkezve.

- Ejnye, fiam - mondotta Ausztriai Anna -, azt tartom, az a férfiú, aki ilyen ajándékot ad, joggal elvárhatja, hogy siessünk megköszönni.

Majd a pénzügyminiszterhez fordult:

- Nem osztja véleményemet, Fouquet úr?

- Az ajándék valóban megéri a fáradságot, Madame - felelte a pénzügyminiszter, s hangjának nemes csengése nem került el a király figyelmét.

- Fogadja hát el, és köszönje meg - mondotta Ausztriai Anna.

- Mit szól hozzá, Fouquet úr? - kérdezte XIV. Lajos.

- Felség, tudni akarja, mi a véleményem?

- Igen.

- Köszönje meg, felség...

- Lám! - szólt Ausztriai Anna.

- De ne fogadja el - folytatta Fouquet.

- És miért ne? - kérdezte Ausztriai Anna.

- De hiszen Madame maga adta meg rá a feleletet - mondotta Fouquet -, mondván: a királyoknak nem lehet, és nem is szabad alattvalóiktól ajándékot elfogadniok.

A király szótlánul hallgatta a két ellentmondó véleményt.

- De negyven millió - mondotta Ausztriai Anna.

- Tudom - felelte Fouquet nevetve -, negyven millió szép összeg, még egy király lelkiismeretét is kísértésbe vihetné.

- Uram - vitatkozott vele Ausztriai Anna -, ahelyett, hogy lebeszelné a királyt az ajándék elfogadásáról, inkább hívja fel figyelmét, hiszen ez hivatali kötelessége is, hogy negyven millió valóságos vagyion.

- Éppen azért, Madame, mert a negyven millió vagyonnak számít, éppen azért ezt mondom a királynak: Felső, nem királyhoz illő dolog egy alattvalótól húszezer frank értékű hat lovat elfogadni, de megbecstelenítő dolog, ha a király a vagyonát egy másik alattvalójának köszönheti, aki nem nagyon válogatott az eszközökben, amelyek ennek a vagyonnak megszerzését szolgálták.

- Uram, nincs joga a királyt leckéztetni - mondotta Ausztriai Anna -; szerezzen neki inkább negyven milliót annak helyében, amit ezáltal elveszít.

- Megkaphatja a király abban a pillanatban, amikor akarja - felelte a pénzügyminiszter, és meghajolt.

- Igen, úgy, hogy a népből préseli ki - mondotta Ausztriai Anna.

- Ejnye, Madame - felelte Fouquet -, ezt a negyven milliót, amelyet az okirat értelmében ajándékoznak, nem a népből préselték-e ki? Egyébként őfelsége a véleményemet kérte, s én megmondtam; ha őfelsége közreműködésemet fogja kérni, ugyanígy minden tőlem telhetőt megteszek.

- Rajta, rajta, fiam, fogadja el az ajándékot - mondotta Ausztriai Anna. - Fölötte áll a híreszteléseknek és a magyarázatásoknak.

- Utasítsa vissza, felség - mondotta Fouquet. - Amíg egy király életben van, mindig a saját lelkiismerete a mérvadó, és tulajdon vágya a bírāja, de ha meghalt, az utókor ítélőszéke mondja nagynak, vagy bélyegzi meg tetteit.

- Köszönöm, anyám - felelt rá XIV. Lajos, tiszteletteljesen meghajolva a királyné előtt -; köszönöm, Fouquet úr - mondotta udvariasan, és jelt adott a miniszternek, hogy távozhat.

- Elfogadja? - kérdezte Ausztriai Anna.

- Még meggondolom - felelte a király, és közben Fouquet-ra nézett.

48 Agónia

Még aznap, amikor az adományozó okmányt elvitték a királyhoz, a bíboros átvitette magát Vincennes-ba. A király és az udvar szintén vele ment. A hatalmas fáklya utolsó fellobbanása még mindig elég fényt vetett, hogy sugárzásával elnyomjon minden más fényt. A fiatal XIV. Lajos különben, mint láttuk, hű bolygója volt, és élete utolsó percéig minisztere gravitációjának irányában mozgott. A bíboros betegsége, mint ahogy Guénaud megjósolta, rosszabbodott, többé már nem köszvényroham volt, hanem a halál rohama. Aztán volt még valami, ami az agonizáló miniszter utolsó perceit még gyötrelmesebbé tette: Mazarin nagyon nyugtalanzkodott a királynak küldött donációslevél miatt, amit Colbert szerint a király nem fog elfogadni, hanem visszaküldi neki. Mazarin, mint láttuk, nagyon bízott titkára jóslataiban, csakhogy hatalmas összegekről volt szó, és bármily lángeszű volt is Colbert, a bíboros időközönként azt gondolta magában, hogy a theatinus is tévedhetett, és neki éppoly kilátása van a mennybéli üdvösségre, mint arra, hogy XIV. Lajos visszaküldi a millióit.

Egyébként mennél tovább késlekedett az ajándék visszautasítása, Mazarin annál inkább belátta, hogy negyven millió megér némi kockázatot, különösen olyan kétes dolog tekintetében, mint a lélek.

Mazarin mint bíboros és mint első miniszter, kis híján ateista és teljesen materialista volt.

Valahányszor nyílt az ajtó, hirtelen odafordult, azt híván, hogy a szerencsétlen donáció érkezik vissza, aztán, mikor csalódott reményében, sóhajtva visszafeküdt, és újra, és még jobban érezte egy percre már-már elfelejtett kínját.

Ausztriai Anna szintén elkísérte a bíborost; szíve mélyén, bár a kor már önzővé tette, sajnálta Mazarint, egyesek szerint úgy is mint asszony, mások szerint úgy is mint királyné.

Így hát arca szinte már előre gyászt öltött, és az egész udvar követte példáját.

Lajos, hogy arcán ne lássék meg, ami lelke mélyén lejátszódik, rendületlenül lakosztályában maradt, s dajkája volt az egyetlen társasága; minél inkább érezte közeledni az időt, amikor megszűnik számára minden kényszerítés, annál alázatosabbnak és türelmesebbnak mutatkozott, begombolkozva, mint minden erős ember, akinek valami célja van, hogy a döntő pillanatban annál hatásosabban léphessen fel.

Az utolsó kenetet titokban adták fel a bíborosnak, aki most is ragaszkodott színjátszó szokásaihoz, s küzdött a látszat, sőt a valóság ellen, s betegágyában fogadta az embereket, mintha csak valami múltó baja volna.

Guénaud is a legteljesebben őrizte titkát, akárhogy faggatták, akárhogy firtatták, nem felelt egyebet, legfeljebb ezt: „Őminenciája még tele van ifjúi erővel, de valamennyiünk felett Isten akarata uralkodik, és ha Isten úgy határoz, hogy a halál lesújt valakire, akkor le is sújt.”

Diszkrécióval, tartózkodással és előszeretettel hangoztatott szavait két ember kommentálta nagy érdeklődéssel: a király és a bíboros.

Mazarin a Guénaud jóslata ellenére még ámította magát, vagyis helyesebben: oly jól játszotta szerepét, hogy még a legravaszabb emberek is, azt állítva, hogy a bíboros hitegeti magát, csak azt bizonyították, hogy felültek színjátékának.

Lajos két nap óta nem látta a bíborost, egész figyelmével a donáció felé fordult, amely annyira foglalkoztatta Mazarint; voltaképpen határozottan tudta, hányadán áll vele Mazarin. XIII.

Lajos fia, atyja példájára, annyira nem volt király eddig,⁷⁶ hogy a legmohóbban vágyott bár az igazi királyságra, egyszersmind rettegett is tőle, mint ahogy az ember ismeretlen dologtól fél. Most tehát elhatározta, amit egyébként senkivel se közölt, hogy Mazarinnal négyszemközt fog tárgyalni. Ausztriai Anna, mivel mindig a bíboros betegágya mellett tartózkodott, szerzett elsőnek tudomást a király kívánságáról, ő közölte a haldokló Mazarinnal, aki a hírre összerendezte.

Mi célja lehet XIV. Lajosnak, hogy négyszemközt akar vele tárgyalni? Vissza akarja adni az adományt, ahogy Colbert mondta? Vagy pedig köszönettel meg akarja tartani, mint ő maga gondolja? Mégis, úgy érezvén, hogy a bizonytalanság csak fokozza szenvedését, a haldokló egy percig sem habozott:

- Őfelségét szívesen látom, rendkívül szívesen látom - kiáltott fel az ágy fejénél ülő Colbertnak szemmel jelt adva, amit Colbert meg is értett tökéletesen. - Asszonyom - folytatta Mazarin -, felséged, ugyebár, kegyeskedik meggyőzni a királyt, hogy a tiszta igazságot mondom.

Ausztriai Anna felkelt; ő is szerette volna sürgősen tudni, mi lesz azzal a negyven millióval, amely titokban mindenkit foglalkoztatott.

Amikor Ausztriai Anna kiment, Mazarin nagy erőlködéssel felkönyökölt, és így szólt Colbert-hoz:

- Ó, jaj, Colbert, micsoda két rettenetes nap volt ez! Két halálosan kínos nap, és amint látod, még semmi újság amonnan.

- Türelem, monsignore - szólt Colbert.

- Megörültél, te szerencsétlen! Türelemre intesz! Ó, Colbert, hiszen te kicsúfolsz engem. Haldoklom, és te azt mondd, várjak.

- Eminenciás uram - felelte Colbert szokott hidegvérével -, lehetetlen, hogy másként történjék, mint ahogy előre megmondtam. Őfelsége azért látogatja meg, mert személyesen adja vissza az adományt.

- És te csakugyan elhiszed ezt? Hát én éppen az ellenkező véleményen vagyok, meggyőződésem, a király azért jön, hogy megköszönje a negyven milliót.

Ebben a pillanatban visszatért Ausztriai Anna; az előbb fiához menvén, Mazarin előszobájában egy új kuruzslóval találkozott.

A kuruzslónak valami pora volt, amellyel állítólag meg lehetett volna menteni a bíborost. Ausztriai Anna ebből a porból vitt be Mazarinnak mintát.

Csakhogy Mazarin nem azt a csodaszert várta. Rá se akart nézni az orvosságra, kijelentette, hogy az élet egyáltalában nem éri meg azt a fáradságot, amit fenntartására pazarolnak. De alig mondta ki ezt a bölcs aforizmát, hirtelen elárulta eleddig féltve őrzött titkát.

- Nem ez a legfontosabb mai helyzetemben, Madame - mondta. - Két nappal ezelőtt egy kis donációt küldtem a királynak, s mind a mai napig őfelsége, bizonyára gyengédségből, nem tett róla említést; de közeledik a véleménynyilvánítás perce, és kérem felségedet, mondja meg, mi a király nézete az ügyről.

Ausztriai Anna már éppen felelt, de Mazarin megállította.

---

⁷⁶ XIII. Lajos 1610-ben, kilencéves korában került trónra, s előbb anyja, Medici Mária, majd Richelieu gyámkodása alatt uralkodott.

- Az igazat mondja meg, Madame, Isten nevében kérem, csak az igazat! Ne áltasson hiú reménységgel egy haldoklót.

Nem folytatta, mert Colbert pillantása azt mondta neki, hogy rossz úton jár.

- Tudom - szólt Ausztriai Anna, és megfogta a bíboros kezét -, tudom, hogy eminenciád milyen nagylelkű volt, és fiannak nem kis ajándékot adott, mint szerényen mondja, hanem hatalmas adományt; tudom azt is, hogy kínosan érintené eminenciádat, ha a király...

Mazarin megfeszített figyelemmel leste a királyné szavait. - Ha a király? - szólt.

- Ha a király - folytatta Ausztriai Anna - nem fogadná el jó szívvvel azt, amit oly nemes lélekkel ajánlott föl neki.

Mazarin úgy hanyatlott vissza párnájára, mint Pantaleone,⁷⁷ vagyis annak az embernek a kétségbeesésével, aki belenyugszik a hajótörésbe; de azért maradt még annyi ereje és lélekjelene, hogy Colbert-ra olyan pillantást vessen, amely felér tíz szonettel, vagyis tíz költeménnyel.

- Mert a visszautasítást - mondta a királyné - valamiképp sértésnek tekintette volna, ugye?

Mazarin csak a vánkoson görgette a fejét, de egyetlen szót sem szólt. A királyné félreértette, vagy úgy tett, mintha félreértene.

- Ezért jó tanácsommal közbenjártam a királynál - folytatta Ausztriai Anna -, és minthogy egyesek, mert kétségkívül irigylik eminenciádtól a dicsőséget, amit ezzel a tettevel szerez, mindenképp be akarják bizonyítani a királynak, hogy vissza kell utasítania eminenciád adományát, én kemény harcot vívtam eminenciád érdekében, és oly sikerrel, hogy remélem, nem fogja ilyen sérelem érni.

- Ó - mormogta Mazarin bágyadtan -, felségednek ezt a szolgálatát nem felejttem el még hátralévő néhány órányi életem egyetlen percében sem!

- Különben nem hallgathatom el - folytatta Ausztriai Anna -, hogy nem könnyen sikerült véghezvinnem.

- A pokolba is! Elhiszem!... Ó, jaj!

- Jaj Istenem, mi baja?

- Valósággal meggyulladok.

- Nagy fájdalmai vannak?

- Mint az elkárhozottak a pokolban.

Colbert szeretett volna a föld alá süllyedni.

- Akkor tehát - szólalt meg Mazarin - felséged azt hiszi, hogy a király azért jön... (itt elhallgatott néhány másodpercre)... hogy köszönetét fejezze ki?

- Azt hiszem - felelte a királyné.

Mazarin még egy gyilkos pillantással sújtotta Colbert-t.

Ebben a pillanatban az ajtónállók a király érkezését jelentették a népes előszobában. Ez a hír hatalmas zűrzavart támasztott, és Colbert, felhasználva az alkalmat, besurrant az ágyas szoba függönye mögé. Ausztriai Anna felállt, és állva várta be fiát. XIV. Lajos megjelent a

---

⁷⁷ Az olasz komédia jellegzetes figurája: zsugori, köhögő, krákogó, tudálékos vénember.

küszöbön, tekintetét mereven rászégezve a haldoklóra, aki már annyi fáradságot se vett magának, hogy megmozduljon ama király érkezésére, akiről azt hitte, nincs mit várnia tőle.

Egy inas karosszéket gördített a bíboros ágya mellé, Lajos először anyját köszöntötte, aztán a bíborost, végül helyet foglalt. Utána leült a királyné is.

Ekkor a király hátranézett, a lakáj megértette tekintetét, és intett azoknak, akik a szobába sereglettek, hogy távozzanak, amire az ajtófüggönyök körül ólálkodó udvaroncok mind eltávoztak.

A bársonyfüggönyök leomlottak, s a szobában nyomasztó csend támadt. A király még nagyon fiatal volt és félénk, gyermekkori mestere előtt, akit most az agónia fenségében mégjobban tisztelt; nem mertte tehát megkezdeni a társalgást, mert érezte, hogy minden szónak fontossága van, nemcsak a földi, hanem a túlvilági dolgokra nézve is.

A bíborost magát ebben a pillanatban egyetlen dolog foglalkoztatta: az adománylevél. Nem a szenvedés véste arcára a levertséget, nem az tette tekintetét komorrá, hanem a feszült várakozás, hogy mikor hallja meg a király szájából azt a hálálkodó szót, amely egy csapásra megöli minden reményességét.

A csendet Mazarin törte meg.

- Felsőged most itt, Vincennes-ben, telepedett le?

Lajos igenlően bólintott.

- Ez igen nagy kegy - folytatta Mazarin -, amellyel kitüntet egy haldokló embert, s halálát ezzel enyhíteni fogja.

- Remélem - felelte a király -, hogy nem egy haldoklót látogattam meg, hanem egy beteget, aki csakhamar felgyógyul.

A bíboros a fejével olyan mozdulatot tett, amely ezt jelentette: „Felsőged nagyon kegyes, de én már azt jobban tudom!”

- Ez az utolsó látogatása, felség - mondta fennhangon -, bizony, ez az utolsó.

- Ha így van, bíboros úr - szólt XIV. Lajos -, akkor most utoljára kérem tanácsát annak, aki mesterem, és akinek olyan sokkal tartozom.

Ausztriai Anna asszony volt, nem tudta visszafojtani könnyeit. Lajos maga is nagyon megindult, és Mazarin még jobban meg volt hatva, mint két vendége, csak hogy ő más okból. Újra csend támadt. A királyné megtörölte könnyes orcáját, és Lajos is erőt vett magán.

- Azt mondtam - folytatta a király -, hogy sokkal tartozom eminenciádnak.

A bíboros csaknem felfalta tekintetével XIV. Lajost, mert érezte, hogy elérkezett a döntő pillanat.

- És - szólt a király - mai látogatásom fő célja, hogy megköszönjem eminenciádnak barátsága utolsó tanújelét, amit hozzám juttatott.

A bíboros orcája beesett, szája félig kinyílt, és élete legszánalmasabb sóhajtása készült kifakadni kebléből.

- Felsőged - szólt -, kifosztottam szegény családomat, tönkretettem enyéimet, de legalább nem mondhatja senki, hogy nem áldoztam fel mindenemet a királynak.

Ausztriai Anna ismét felzokogott.

- Kedves Mazarin úr - mondta a király sokkal komolyabb hangon, mint ahogyan fiatal korától várni lehetett volna -, amint látom, félreértette szavaimat.

Mazarin felkönyökölt.

- Eszem ágában sincs tönkretenni szegény családját, vagy megrövidíteni kedves embereit. Ó, erről szó sem lehet.

„Ahá! Most visszaad valami hitvány morzsát - gondolta magában Mazarin. - Legyünk rajta, hogy legalább mennél nagyobb legyen a morzsa.”

„A király elérzékenyedik és nagylelkűsködik - gondolta magában a királyné. - Vigyázzunk, hogy érzelmességében ki ne dobja a pénzt az ablakon. Hiszen talán soha többé nem kínálkozik ily alkalma a meggazdagodásra.”

- Felség - mondta hangosan a bíboros -, családom igen nagy, és unokahúgaim igencsak megsínylik majd, ha nem élek többé.

- Ó - szólt közbe a királyné -, családja miatt sose nyugtalankodjék, kedves Mazarin úr: barátai a mi barátaink, unokahúgai pedig az én gyermekeim, őfelsége húgai lesznek. És ha Franciaországban valaki kedvezményhez juthat, akkor elsősorban eminenciád szerettei lesznek azok.

„Füst! Csak füst!” - gondolta magában Mazarin, mert mindenkinél jobban tudta, mennyire lehet a királyok ígéretében bízni.

XIV. Lajos a haldokló arcáról leolvasta gondolatait.

- Nyugodjék meg, kedves Mazarin úr - mondta a király, szomorú mosoly mögé rejtve a gúnyt -, a Mancini kisasszonyok eminenciádban ugyan legdrágább kincsüket veszítik el, de azért mégis ők lesznek Franciaország leggazdagabb örökösői; és minthogy nekem akarta adni hozományukat...

A bíboros lihegve figyelt.

- Én visszaadom nekik - folytatta Lajos, közben kebléből elővette és a bíboros elé tette az adományról szóló pergamentekercset, amely két nap óta annyi vihart támasztott Mazarin lelkében.

- Nem megmondtam, monsignore? - mormogta a függöny mögül egy hang, mint valami lehelet.

- Felséged visszaadja donációm! - kiáltott fel Mazarin, s annyira megzavarta a váratlan öröm, hogy még a jószívű adakozó szerepéről is megfeledkezett.

- Felséged visszaadja a negyven milliót! - kiáltott fel Ausztriai Anna, annyira elképedve, hogy kiesett a lesújtott nő szerepéből.

- Visszaadom, bíboros úr, visszaadom, anyám - felelte XIV. Lajos, és kettétépte a pergamentekercset, amit Mazarin még nem mert átvenni. - Megsemmisítem ezt az okiratot, amely kifosztana egy egész családot. Az a vagyon, amelyet őeminenciája az én szolgálatomban gyűjtött, az övé, és nem az enyém.

- De felség! - kiáltott Ausztriai Anna. - Felséged elfelejti, hogy a pénztárában már tízezer tallérja sincs!

- Madame, első uralkodói tettemet most vittem véghez, és remélem, méltón kezdtem meg általa uralkodásomat.

- Felségednek igaza van! - kiáltott fel Mazarin. - Felséged tette igazán nagy és nemes cselekedet...

És Mazarin gondosan megvizsgálta egytől egyig a darabkákat, a takaróján szétszórt papírt, mert meg akart győződni, hogy csakugyan az eredeti donációs levelet tépte-e szét a király, nem pedig valami másolatát-e.

Pillantásával végre megtalálta azt a darabkát, amelyen saját névalírása volt, és szinte álétan hanyatlott vissza párnájára.

Ausztriai Anna, nem tudva keserűségét elpalástolni, égnek emelte a karját és a szemét.

- Ó, felség - mondta Mazarin -, áldja meg az Isten! Egész családom áldani, szeretni fogja felségedet!... *Per Bacco!*⁷⁸ Ha valaha is elégedetlenségre ad okot a családom, csak ráncolja össze a szemöldökét, felség, és én felkelek síromból!

Ez a komédia nem érte el a királynál azt a hatást, amire Mazarin számított. Lajos esze már egészen más, fontosabb dolgokon járt, Ausztriai Anna pedig úgy dült-fült haragjában fia nagylelkűsége és a bíboros kétszínűsége miatt, hogy felemelkedett helyéről, és eltávozott a szobából, csöppet sem törődve vele, hogy ez ellentmond a gyászának.

Mazarin mindent megsejtett, s félve, hogy XIV. Lajos meggondolhatja magát, másfelé akarta terelni a király gondolatait, és elkezdett jajgatni, kiabálni, akárcsak Scapin abban a pompás bohózatban, amit a mogorva és dörmögő Boileau szemére mert vetni Molière-nek.

Mazarin jajgatása azonban lassankint lecsillapodott, és amikor Ausztriai Anna kiment a szobából, hirtelen meg is szűnt.

- Bíboros úr - szólt a király -, van-e valami mondanivalója számomra?

- Felsőges uram - felelte Mazarin -, máris maga a bölcsesség és okosság; nagylelkűségéről nem is beszéllek. Amit az imént tett, elhomályosít mindent, amit nagylelkű emberek valaha, akár az ókorban, akár az újabb időkben tettek.

A király hidegen hallgatta ezt a dicséretet.

- Tehát csak köszönetet mond, monsignore, és tapasztalatai gazdagságából, amely híresebb, mint az én bölcsességem, okosságom és nagylelkűségem együttvéve, nem nyújt semmiféle baráti útmutatást, aminek hasznát vehetném a jövőben?

Mazarin egy pillanatig elgondolkodott.

- Felsőged az imént - szólt a bíboros - nagy jót tett velem, vagyis családommal.

- Erről többé ne beszéljünk - szólt a király.

- A negyven millió fejében, amelyet felséged királyi gesztussal visszaadott, én is adok felségednek valamit.

XIV. Lajos oly mozdulatot tett, amely tisztán kifejezte, hogy mindenféle hízelgés rosszul esik neki.

- Tanácsot adok felségednek - folytatta a bíboros -, oly tanácsot, amely többet ér a negyven milliónál.

- Bíboros úr! - szólt közbe Lajos.

- Felsőg, hallgassa meg tanácsomat.

- Hallgatom.

- Jöjjön közelebb, felség, mert nagyon gyöngye a hangom. Közelebb, felség, még közelebb.

---

⁷⁸ Teringettét. (olaszul)

A király a haldokló ágya fölé hajolt.

- Felség - mondta Mazarin oly halkán, hogy hangja mintha sír mélyéről hatolt volna a király fülébe -, sohase legyen főminisztere.

Lajos visszaegyenésedett, és meglepetten nézett Mazarinra. Tanácsa vallomás volt. Mazarin őszinte vallomása valóban kincset ért. A bíboros hagyatéka csak ebből a néhány szóból állott, de ez a néhány szó megért negyven milliót.

A király egy pillanatra szinte elkábult. Mazarin ellenben úgy tett, mintha valami magától értetődő dolgot mondott volna.

- Végül pedig: nincs-e családja tagjain kívül valaki - kérdezte a király -, akit figyelmembe ajánl, Mazarin úr?

Az ágy függőnye mögül halk kapirgálás hallatszott. Mazarin megértette a jelzést.

- De van, felség - felelte élénken. - Felséged figyelmébe ajánlok egy nagyon okos, becsületes és ügyes embert.

- Mondja meg a nevét, bíboros úr.

- A neve még ismeretlen felséged előtt: Colbert, az intendánsom. Próbálkozzék meg vele, felség - tette hozzá Mazarin hangsúllyal. - Minden dolog, amit megjósolt, úgy teljesedett be, ahogy előre megjövendölte. Biztos tekintete van, és sohase téved. Felségednek sokkal tartozom, de azt hiszem, ha odaadom Colbert-t, leróttam minden tartozásomat.

- Jól van - felelte XIV. Lajos kissé hidegen, mert Colbert nevét csakugyan nem ismerte még, és a bíboros elragadtatását csak a haldokló önkívületének tudta be.

A bíboros hátrahanyatlott párnájára.

- Most pedig Isten vele, felség... Isten vele! - mormogta Mazarin. - Fáradt vagyok, és még nehéz út áll előttem, amíg új uram elé kerülök... Isten vele, felség!

Az ifjú királynak könny szökött a szemébe. A haldokló fölé hajolt, aki félig már halott volt, aztán gyorsan kiment a szobából.

Colbert első szereplése

A haldokló és a király egyaránt aggodalmas éjszakát töltött el: a haldokló a kínjaitól való megszabadulását várta, a király azt leste, mikor derül fel szabadsága.

Lajos nem feküdt le. Egy órával azután, hogy a bíboros szobájából távozott, XIV. Lajos megtudta, hogy a haldokló, amikor kissé magához tért, szép ruhába öltöztette, megfésültette magát, kifestette az arcát, és még fogadni is akarta a nagyköveteket. Mint Augustus császár, bizonyára ő is valami színháznak tekintette a világot, és tiszta, csinos külsővel akarta eljátszani a komédia utolsó felvonását.

Ausztriai Anna nem jelent meg többé a bíboros szobájában, nem is volt ott már semmi dolga. Az illendőségi szabályok szolgáltak ürügyül elmaradására. Mazarin nem is érdeklődött iránta: nagyon a szívére vette a tanácsot, amit a királyné a fiának adott.

Éjfél tájban Mazarin, még mindig kifestve, agonizálni kezdett. Addigra átnézte végrendeletét, és minthogy ez a végrendelet pontosan tartalmazta végső akaratát, ő pedig félt, hogy gyöngeségét kihasználva, rábírhadják a végrendelet valamelyes megváltoztatására, Colbertnek, aki a hálószobájához vezető folyosón oly éberem örködött, mint a leghűségesebb őrszem, kiadta a jelszót.

A király bezárkózott lakosztályába, s dajkáját óránként odaküldte Mazarinhoz, azzal a paranccsal, hogy hozza el neki a bíboros állapotáról szóló orvosi jelentést.

Értesült róla, hogy Mazarin felöltöztette, kifestette, megfésültette magát, és fogadta a nagyköveteket, majd kisvártatva megtudta, hogy mondják már a haldoklóért való könyörgést.

Éjszaka egy órakor Guénaud megpróbálkozott a végső, úgynevezett drasztikus kezeléssel, amelyet csak a végső veszedelem idején alkalmaztak. Még a letűnt bajvívó korból, amely azóta az új időknek adta át helyét, maradt fenn ez a régi szokás, amikor még azt hitték, hogy a halált valami titkos jó vágással ki lehet védeni.

Mazarin megkapta a kezelést, s körülbelül tíz percig könnyebben lélegzett. Nyomban parancsot adott, hogy terjesszék híret: a bíboros válságos állapota jóra fordult. A király homlokát erre a hírre ellepte a hideg veríték, mert már megpillantotta volt szabadsága hajnalát, és a rabszolgaság most sötétebbnek és elviselhetlenebbnek tűnt fel előtte, mint valaha. De a következő jelentés egészen megváltoztatta a dolgok arcát. Mazarin már alig lélegzett, és alig-alig tudta figyelemmel kíséreni a haldoklók imáit, amelyeket a Saint-Nicolas-des-Champs plébános mondott ágya mellett. A király folytatta izgatott járkálását a szobájában, közben különféle iratokat vizsgálva, amiket egy kis kazettából vett elő, ennek pedig egyetlen kulcsa nála volt. A dajka harmadszor is elment hírekért; Mazarin úr pompás szójátékot csinált, és elrendelte, hogy újra-firnájszozzák a tulajdonát képező Tiziano-festményt, a *Florá*-t.

Végre reggel két óra felé a király nem tudott ellenállni a kimerültségnek, hiszen huszonnégy órája nem aludt. Legyőzte őt vagy egy órányi időre a fiatalság korában oly nagy hatalmú álmom. Hajnali négy óra felé dajkája lépett szobájába és felkeltette.

- Mi újság? - kérdezte a király.

- Hát, drága felség - szólt a dajka, és részvétteljes arccal összekulcsolta kezét -, a bíboros meghalt.

A király rögtön talpra ugrott, mintha acélrugó mozgatta volna.

- Meghalt! - kiáltott fel.
- Sajnos, meghalt.
- Biztos?
- Biztos.
- A hír hivatalos?
- Hivatalos.
- Közzétették?
- Még nem.
- Hát ki mondta neked, hogy a bíboros meghalt?
- Colbert úr.
- Colbert úr?
- Az hát.
- És Colbert biztosan tudja?
- Épp akkor jött ki a szobából, és előbb néhány pillanatig tükröt tartott a bíboros szája elé.
- Ahá! - szólt a király. - És aztán mit csinált Colbert úr?
- Kiment a bíboros úr szobájából.
- Hová ment?
- Utánam jött.
- Vagyis...

- Itt van kinn, felséges uram, az ajtó előtt várja a kegyes bebocsáttatást.

Lajos az ajtóhoz futott, maga nyitotta ki, és a folyosón megpillantotta az ott álló és várakozó Colbert-t. A király megremegett ennek a feketébe öltözött szobornak a láttán.

Colbert mély meghajlással üdvözölte a királyt, aztán két lépést tett feléje.

Lajos visszament a szobájába, és intett Colbert-nak, hogy kövesse.

Colbert belépett, Lajos kiküldte a dajkáját, s az távozóban betette az ajtót. Colbert szerényen álldogált az ajtó mellett.

- Milyen hírt hoz nekem, uram? - szólt Lajos, s nagyon zavarta, hogy arcára volt írva titkos gondolata, amit nem tudott eléggé elrejteni.

- A bíboros úr őeminenciája meghalt, felséges uram, és velem küldi felségednek utolsó üdvözlését.

A király egy pillanatig elgondolkodott. Figyelmesen nézte Colbert-t, nyilvánvalóan a bíboros utolsó óhaja jutott eszébe.

- Maga az a bizonyos Colbert úr? - kérdezte azután.

- Igen, felség.

- Őeminenciája hűséges szolgája, ahogy a bíboros úr mondta.

- Úgy van, felség.

- Tehát ismeri a bíboros néhány titkát?

- Valamennyit.

- Az elhunyt bíboros barátai és szolgálói kedvesek előtttem, uram, és gondom lesz rá, hogy bejusson valamelyik udvari hivatalba.

Colbert meghajolt.

- Ha jól tudom, pénzügyekkel foglalkozik?

- Úgy van, felség.

- És a bíboros úr magára bízta pénzügyei intézését?

- A bíboros úr megtisztelt vele, felség.

- De személyesen a királyi családjáért sohase tett semmit, azt hiszem.

- Bocsánat, felség, én bátorkodtam adni a bíborosnak azt a tanácsot, amely évi háromszázezer frank megtakarítást jelent felségednek.

- Miféle megtakarítást, uram?

- Felséged bizonyára tudja, hogy a svájci testőrök ezüstcsipkét viselnek szalagjuk mindkét oldalán.

- Tudom.

- Nos, felség, én indítványoztam, hogy a szalagokra hamis ezüstműből készült csipkét tegyenek; nem venni észre, és százezer tallérből kitelik egy ezred élelmezése egy fél évre, vagy tízezer jó puska, vagy egy tíz ágyúval felszerelt háromárbovos, útra kész állapotban.

- Igaz - szólt XIV. Lajos, és most figyelmesebben megnézte az előtte álló embert -, és igazán helyénvaló takarékoság, különben is nevetséges, hogy éppen olyan csipkét viseljenek a katonák, mint a nemesurak.

- Nagyon örülök, hogy felséged igazat ad nekem - mondta Colbert.

- Más megbízást nem kapott a bíborostól? - kérdezte a király.

- Engem bízott meg a bíboros úr a főintendáns számadásainak felülvizsgálatával, felséges uram.

- Igazán? - szólt XIV. Lajos, aki már-már elküldte Colbert-t, de erre a szóra visszatartotta. - Hát magára bízta a bíboros Fouquet úr ellenőrzését? És mi az ellenőrzés eredménye?

- Hogy deficit van, felség. De ha felséged kegyes megengedni...

- Beszéljen, Colbert úr.

- Némi magyarázattal tartozom felségednek.

- Egyáltalán nem, uram. Ha ellenőrizte a számadásokat, kérem róla a kimutatást.

- Erről könnyebb dolog a világon nincs, felséges uram... a pénztár üres, pénz sehol sincs.

- Vigyázzon, uram, erősen támadja Fouquet úr sáfárkodását, pedig úgy hallottam, Fouquet ügyes ember.

Colbert elpirult, aztán elsápadt, mert érezte, hogy ettől a pillanattól fogva harcban áll azzal az emberrel, akinek a hatalma az elhunyt bíboros hatalmával vetekedett.

- Úgy van, felség, Fouquet rendkívül ügyes ember - felelte Colbert, és meghajolt.

- De ha Fouquet csakugyan ügyes ember, és még sincs pénz, akkor ki a hibás?

- Senkit se vádolok, felség, csak megállapítom a tényt.

- Helyes. Készítse el a számadását, és terjessze elém. Deficit van, azt mondja? De talán csak valami átmeneti hiány? És ha a kinnlevőséget megfizetik, visszatérül a pénz a kasszába?

- Nem, felség.

- Az idén talán nem, ami érthető. De a jövő évben?

- A jövő évi előirányzat is éppúgy el van költve, mint az ez évi.

- És az azutáni előirányzat?

- Fel van emésztve, akár a jövő évi.

- Mit nem mond, Colbert úr!

- Azt mondom, hogy felséged jövedelmei négy évre előre le vannak kötve.

- Akkor kölcsönt fogunk felvenni.

- Hármat is, felséges uram.

- Akkor hivatalokat létesíték, azután lemondatom a tisztségviselőket, a kapott pénz pedig befolyik a pénztárba.⁷⁹

- Ez lehetetlen, felség, hiszen már nyakra-főre létesültek névleges hivatalok, úgyhogy akik megkapták, élvezik a kedvezményeket. Ezért nem is mondhatja le őket felséged. Azonkívül a főintendáns úr minden egyes szerződés után egyharmad engedményt ad, úgyhogy a népet kisajtolják, de felségednek nincs belőle haszna.

A király heves mozdulatot tett.

- Magyarázza meg ezt, Colbert úr.

- Kérem felségedet, fejezze ki világosan gondolatát, és legyen szíves megmondani, mit magyarázzak meg.

- Igaza van, világosságra van szükség, ugye?

- Úgy van, felség, világosságra. Isten főként azért Isten, mert az ő szavára lőn világosság.

- Eszerint - szólt XIV. Lajos -, ha most, amikor a bíboros meghalt, és én végre király lettem, pénzre volna szükségem...?

- Felséged nem kapna.

- Hát ez mégiscsak furcsa, uram! A főkincstárnokom nem tudna pénzt szerezni?

Colbert lehajtotta hatalmas fejét.

- Hát az meg hogy lehet? - kérdezte a király. - Az állam jövedelmei annyira le vannak kötve, hogy nincs többé jövedelem?

- Úgy van, felség, annyira.

A király összeráncolta szemöldökét.

- Jó, akkor összegyűjtöm a rendelvényeket, tulajdonosaiktól engedményt csikarok ki, és olcsó áron likvidálom az egészséget.⁸⁰

---

⁷⁹ Franciaországban a XVI. századtól kezdve megvásárolhatók bizonyos pénzügyi, igazságügyi stb. közhivatalok; a kincstárnak ez jelentős bevételi forrást jelentett; a szokást az 1789-es francia forradalom számolta fel.

- Lehetetlen, felséges uram, mert a rendelvevények konvertálva vannak adóslevelekké, azok pedig a kényelmesebb felhasználhatóság és a tranzakciók megkönnyítése végett annyi felé vannak szabdalva, hogy az eredetük már fel sem ismerhetők.

Lajos összeráncolt szemöldökkel járt föl és alá.

- Hiszen ha ez így van, ahogy mondja, Colbert úr - jegyezte meg a király, és hirtelen megállt - , akkor tönkrementem, mielőtt még megkezdtem volna uralkodásomat?

- Ez az igazság - felelte a számok érzéketlen ellenőre.

- De valahol mégiscsak meg kellene lennie annak a pénznek?!

- Meg is van, felség, és mindenekelőtt elhoztam a lajstromot egy olyan összegekről, amit Mazarin úr nem akart belevenni a végrendeletébe, se egyéb okmányaiba, de amit rám bízott.

- Magára?

- Rám, felség, azzal a meghagyással, hogy szolgáltassam át felségednek.

- Micsoda! A végrendeletében lévő negyven millió kívül?

- Úgy van, felség.

- Mazarin úrnak tehát egyéb vagyona is volt?

Colbert felelet helyett meghajolt.

- Ez az ember valósággal elnyelt mindent - mormogta a király. - Egyrésztől Mazarin, másrésztől Fouquet; talán több mint százmilliót csak ők ketten! Így aztán nem csodálom, hogy a kincstáram üres.

Colbert meg se moccant, csak várt.

- És az összeg, amit hoz nekem, jelentékeny? - kérdezte a király.

- Elég csinos összeg, felség.

- Mennyi?

- Tizenhárom millió frank, felség.

- Tizenhárom millió! - kiáltott Lajos lázasan, boldogan. - Tizenhárom milliót mondott, Colbert úr?

- Parancsára, felség, tizenhárom milliót mondtam.

- Amiről a világon senki sem tud?

- Amiről a világon senki sem tud.

- Ami a maga kezében van?

- Az én kezemben, felség.

- És mikor kaphatom meg?

- Két órán belül.

- De hát most hol van?

---

⁸⁰ A francia király és a régens az abszolút monarchiában - tehát 1789-ig - rendeleti úton nevezett ki köztisztviselőket, olyanokat is, akik megvették tisztségüket.

- A bíboros úr egyik városi házának pincéjében, amely házát a végrendelet záradékában reám testálta.

- Ismeri tehát a bíboros végrendeletét?

- Másolatom van róla, a bíboros úr aláírásával.

- Másolata?

- Úgy van, felség. Méltóztassék.

Colbert egyszerűen kivette zsebéből az írást, és átnyújtotta a királynak.

XIV. Lajos elolvasta a végrendeletnek a házra vonatkozó pontját.

- De hiszen itt csak a házról van szó, a pénzről nem tesz említést.

- Bocsánat, felség, az a lelkiismeretemben van.

- És Mazarin úgy megbízott magában?

- Miért ne, felség?

- Ő, aki mindenekfelett bizalmatlan ember volt?

- Velem szemben nem, amint láthatja felséged.

XIV. Lajos csodálkozva emelte tekintetét Colbert közönséges, de kifejező erejű arcára.

- Colbert úr, maga becsületes ember - szólt a király.

- A becsületesség nem erény, hanem kötelesség, felség - felelte Colbert hidegen.

- De vajon - kérdezte XIV. Lajos - nem a bíboros családját illeti-e ez a pénz?

- Ha a családját illetné, a bíboros úr megemlítette volna végrendeletében, akárcsak vagyona többi részét. Ha a családját illetné, akkor én a felséged javára való adományozólevél megszerkesztésekor a negyven milliót kívül ezt a tizenhárom milliót is bevettem volna.

- Micsoda! - kiáltott fel XIV. Lajos. - Maga fogalmazta a donációs levelet?

- Én, felség.

- És a bíboros mégis kedvelte? - kérdezte naivul a király.

- Megmondtam őeminenciájának, hogy felséged nem fogja elfogadni az adományt - felelte Colbert ugyanazon a nyugodt hangon, amit már említettünk, és ami a leghétköznapiabb alkalmakkor is egyfajta ünnepélyességet hordott magán.

Lajos végigsimított a homlokán.

- Ó - mormogta halkán -, milyen fiatal is vagyok én még ahhoz, hogy az embereken uralkodjam!

Colbert türelmesen megvárta, míg a király befejezi belső monológját.

- Hány órákor küldjem el a pénzt felségednek? - kérdezte.

- Ma éjjel tizenegykor. Azt akarom, hogy senkinek se legyen a pénzről tudomása.

Colbert nem felelt, mintha a király nem is neki szólt volna.

- Aranyrudakban vagy érmékben van az összeg?

- Érmékben, felség.

- Helyes.

- Hová küldjem?

- A Louvre-ba. Köszönöm, Colbert úr.

Colbert meghajolt és távozott.

- Tizenhárom millió! - kiáltott fel XIV. Lajos, mikor egyedül maradt. - Valóságos álmom!

És két kezébe hajtotta fejét, mintha csakugyan álmodott volna.

Ám egy perc múlva felvetette fejét, hátrasimította szép haját, felállt, felrántotta az ablakot, és égő homlokát megfürösztötte a friss levegőben, amely a fák édeskeserű leheletét és a virágok illatát hozta feléje.

A keleti szemhatáron már hajnalodott, és a nap első sugarai megaranyozták az ifjú király homlokát.

- Ez már uralkodásom hajnala - mormogta XIV. Lajos. - Égi jelt küldesz-e felém, mindenható Istenem?...

XIV. Lajos királtságának első napja

Reggel a bíboros halálának híre elterjedt a királyi palotában, és a királyi palotából kijutott a városba.

Fouquet, Lionne⁸¹ és Letellier miniszterek besiettek az ülésterembe, hogy tanácsot tartsanak.

A király nyomban magához hívatta őket.

- Uraim - szólt hozzájuk -, Mazarin bíboros úr meghalt. Eddig reá hagytam az ország kormányzását, de mostantól fogva magam kívánok kormányozni. Tanácsukat szükség esetén majd kikérem. Elmehetnek!

A miniszterek meglepetten néztek egymásra. Csak nagy nehezen tudták elfojtani mosolyukat, mert úgy látták, hogy a király, aki a kormányzás tekintetében teljes tudatlanságban nevelkedett, merő hiúságból oly terhet vállal magára, amelyhez gyöngye a válla.

Fouquet, a lépcsőn elbúcsúzva társaitól, így szólt:

- Nos, uraim, legalább ezt a gondot levették a vállamról.

És jóízűen nevetve beszállt hintójába.

A másik két miniszter, kissé nyugtalanzkodva az új fordulat miatt, együttesen tért vissza a városba.

A király egy óra felé fölkereste anyját, akivel nagyon bizalmas tanácskozást folytatott, aztán ebéd után csukott kocsiba szállt, és egyenesen a Louvre-ba hajtatott. Ott sokakat fogadott, és gyönyörűségét lelte benne, hogy az emberek arcán habozást és kíváncsiságot látott.

Estefelé megparancsolta, hogy zárják be a Louvre kapuit, kivéve a Szajna-partra nyíló kaput. Ez elé őrségül kétszáz svájci testőrt állított, akik egy szót se tudtak franciául, és megparancsolta, hogy nyissanak kaput, ha csomagokat hoznak, de mást ne engedjenek be, kifelé pedig semmit sem.

Nemsokára valaki körmével megkaparta a király dolgozószobájának ajtaját. A király maga nyitott ajtót, és megpillantotta Colbert-t, akinek legelső szava ez volt:

- A pénz felséged pincéjében van.

Lajos lement a pincébe, és személyesen vizsgálta meg az arany- és ezüstpénzekkel teli hordókat, amelyeket Colbert utasítására a király négy embere szállított le a pincébe; a kulcsot Lajos aznap reggel adta át Colbert-nak. Mikor a király szemléjét megtartotta, Colbert-ral együtt visszatért lakosztályába. Colbert fagyos merevségét az önelégültség egyetlen sugara se melegítette fel.

- Uram - mondta Colbert-nak a király -, mit kíván jutalmul odaadó, becsületes eljárásáért?

- Egyáltalán semmit, felség.

- Semmit? Nem értem. Még a lehetőséget se, hogy szolgálatomba lépjen?

- Ha felséged nem adná is meg ezt a lehetőséget, ugyanígy szolgálnám. Az én szememben elképzelhetetlen, hogy ne legyek a király leghívebb szolgája.

---

⁸¹ Lionne, Hugues de (1611-1671) - rendkívül ügyes, művelt diplomata; Mazarin munkatársa, 1659-től államminiszter, 1663-tól külügyminiszter.

- Pénzügyi intendáns lesz, Colbert úr.
  - De van még a főintendáns is, ugye, felség?
  - Természetesen.
  - Felség, a főintendáns a legnagyobb hatalom ebben az országban.
  - Igazán, azt hiszi? - szólt a király, és elvörösödött.
  - Egy héten belül eltapos engem, felséges uram, mert elvégre felséged rám bízta a pénzügyek ellenőrzését, ehhez azonban hatalom szükséges. Ha intendáns vagyok a főintendáns alatt, akkor egyszerűen alantasa leszek.
  - Tehát támaszt kíván... Nem bízik bennem?
  - Már voltam bátor kijelenteni felséged előtt, hogy Fouquet úr Mazarin életében ennek az országnak második embere volt, de amióta Mazarin meghalt, az ország első embere lett.
  - Uram, nem bánom, máma mindent a szemembe mondhat, de holnap, jegyezze meg, nem fogom eltűrni.
  - Akkor tehát feleslegessé válok felségednek.
  - Máris az, ha fél, hogy az én szolgálatom kompromittálja.
  - Csak attól félek, hogy lehetetlenné teszik majd, hogy felségedet szolgáljam.
  - Tehát mit kíván?
  - Hogy felséged adjon mellém segítséget az intendánsi munkához.
  - A tisztség értéke kisebb lesz.
  - De biztonsága nagyobb.
  - Kiket óhajt maga mellé venni?
  - Breteuil, Marin, Hervard urakat.
  - Holnap kiadom a rendelkezést.
  - Köszönöm, felség!
  - Egyéb kívánsága nincs?
  - De volna még valami...
  - Mondja!
  - Hadd küldjek ki vizsgáló bizottságot!
  - Mire való ez a vizsgáló bizottság?
  - Hogy ítéljen az adóbérlők és adókezelők felett, akik tíz év óta hűtlenül kezelik a közpénzeket.
  - De... mire ítélje őket?
  - Hármat közülük fel kell akasztani, hogy a többinek elmenjen a kedve a jövőben a sikkasztástól.
  - Csak nem kezdem uralkodásomat kivégzésekkel, Colbert úr?
  - Azt hiszem, felség, inkább ezt, mint kínszenvedéssel végezni.
- A király nem felelt.

- Tehát beleegyeznek felséged? - kérdezte Colbert.
- Meggondolom még.
- Akkor már késő lesz.
- Miért?
- Mert olyan emberekkel állunk szemben, akik, ha neszét veszik a dolognak, erősebbek lesznek nálunk.
- Szervezze meg hát azt a kivizsgáló bíróságot, uram.
- Meg fogom szervezni.
- Egyebet nem kíván?
- De, felséges uram, van még egy nagyon fontos dolog... Felséged milyen jogokkal ruházta fel a pénzügyi intendaturát?
- Hát... én nem tudom, mi a szokásos.
- Felség, szükségem van rá, hogy az intendaturának fenntartott joga legyen az Angliával való levelezés elolvasására.
- Ez lehetetlen, uram, mert ezt a levelezést a tanácsülés szokta felbontani; a bíboros úr maga végezte mindig.
- Azt hittem, felséged ma reggel kijelentette, hogy nem lesz többé kabinetje.
- Úgy van, kijelentettem.
- Akkor legyen kegyes felséged ezentúl személyesen és egyedül elolvasni minden levelet, főként az Angliából érkezőket. Kivált ez utóbbihoz ragaszkodom.
- Uram, el fogja olvasni a leveleket, s nekem majd jelentést tesz róluk.
- És most, felséges uram, mi lesz az én hatásköröm a pénzügyekben?
- Mindaz, amit Fouquet úr nem csinál meg.
- Ez az, amit felségedtől kértem. Köszönöm, felséges uram, most nyugodtan távozom.

Ezzel csakugyan elment. Lajos utánanézett. Colbert alig lehetett száz lépésnyire a Louvre-tól, amikor a királyhoz futár érkezett Angliából. A király nézegette, vizsgálta a levél borítékát, aztán gyorsan felbontotta. Legelőször is II. Károly király levele tűnt a szemébe. Az angol király ezt írta fivérének, a francia királynak:

„Felséged nagyon nyugtalan lehet Mazarin bíboros úr betegsége miatt; pedig a komolyan fenyegető veszély csak hasznára lehet felségednek. A bíboros az orvosa szerint menthetetlen. Köszönöm húgomra, lady Stuart Henriette-ra vonatkozó kedvező válaszát. Húgom egy hét múlva udvartartásával Párizsba utazik.

Jólesik nekem, hogy felséged megőrizte irányomban testvéri barátságát, és magam is szeretném még több joggal fivéremnek nevezni felségedet. Kiváltképpen jólesik bebizonyítanom, mennyire kedvében akarok járni. Felséged titokban megerősítette Belle-Isle-en-Mert.⁸² Kár, hiszen mi sohase fogunk egymás ellen háborút viselni. Felségednek ez az intézkedése engem nem nyugtalanít, inkább elszomorít... Hiába dob ki milliókat! Mondja ezt meg minisztereinek, és

---

⁸² Atlanti-óceáni sziget; a Fouquet család birtoka volt.

higgye meg, hogy rendőrségem mindenről jól van informálva. Kérem szíves
vizsontszolgálatát, fivérem, alkalomadtán.

A király csöngetett, mire megjelent belső inasa.

- Most ment el Colbert úr - szólt a király -, és nem lehet messze innen... Hívják vissza!

Az inas már teljesíteni készült a parancsot, de a király visszatartotta.

- Nem, mégse - mondta. - Átlátok én a szitán! Belle-Isle a Fouquet úr birtoka; Belle-Isle megerősítése annyi, mint Fouquet úr összeesküvése, leleplezése tönkretenné a főintendánst, a leleplezés pedig az angliai levelezés elolvasásának eredménye. Erre kellett tehát Colbert-nak az angliai levelezés. De hiába, mégsem támaszkodhatom csak erre az egy emberre; ő csupán a fej, nekem pedig szükségem van egy erős karra is.

Egyszer csak örvendezve felkiáltott.

- Volt nekem - fordult az inasához - egy testőrhadnagyom.

- D'Artagnan úr, felség.

- Nemrég hirtelen kivált a szolgálatomból.

- Úgy van, felség.

- Kerítsék elő, és holnap reggel, amikor felkelek, itt legyen!

Az inas meghajolt és távozott.

- Tizenhárom millió a pincémben - mormogta a király. - Pénzügyeim Colbert kezében,
kardom D'Artagnan markában: most már király vagyok!

51 Szerelem

Athos, megérkezése napján, a Palais-Royalban való kihallgatás után, mint láttuk, hazament a Saint-Honoré utcában levő lakására.

Ott találta Bragelonne vicomte-ot, aki már várt rá a szobájában, és közben Grimaud-val beszélgetett.

Nem volt könnyű dolog az öreg szolgálival beszélgetni; a titkát csak két ember tudta: Athos és D'Artagnan. Athosnak azért sikerült, mert Grimaud igyekezett a gazdáját beszéltetni, D'Artagnannak pedig azért, mert értette a módját, hogyan kell szólásra bírni Grimaud-t.

Raoul elbeszélte az angliai utazás történetét, és Grimaud el is mondta az egészet, részleteivel együtt, megfelelő számú kézmozdulat kíséretében, de összesen csak nyolc szóval. Mindenekelőtt kezének hullámzó mozgásával jelezte, hogy gazdájával együtt átkelt a tengeren.

- Valami kiküldetés volt? - kérdezte Raoul.

Grimaud feje bólintásával felelt:

- Igen.

- És a gróf veszélyeknek volt kitéve? - kérdezte Raoul.

Grimaud könnyedén vonogatta a vállát, mintha azt mondaná, hogy: „veszély nem volt se sok, se kevés”.

- De mégis miféle veszélyek vártak rá? - faggatta tovább Raoul.

Grimaud kézmozdulattal kardot mutatott, azután tüzet jelzett, végül rámutatott egy muskétára, amely a falon függött.

- A gróf úrnak tehát Angliában valami ellensége volt? - kiáltott fel Raoul.

- Monk - felelte Grimaud.

- Különös - folytatta Raoul -, hogy a gróf úr engem még mindig kezdő ifjúnak tekint, és nem akarja, hogy osztozzam vele kalandjai vagy veszélye dicsőségében.

Grimaud mosolygott.

Ebben a percben tért haza Athos.

A fogadós megvilágította a lépcsőt, és Grimaud, megismerve gazdája lépéseit, eléje futott, amivel elvágta a társalgás fonalát.

De Raoul, aki már elindult a kérdezgetés útján, nem tudott megállni, és amikor a gróf belépett, heves, de tiszteletteljes gyöngédséggel megragadta mind a két kezét.

- Miért van az, uram - mondta Raoul -, hogy veszélyes útra indul, és tőlem el sem búcsúzik, sem kardomat nem kéri segítségül. Pedig úgy illenék, hogy én legyek támasza, amióta erős vagyok. Hiszen férfinak nevelt! Ki akar tenni annak a kegyetlen eshetőségnek, hogy többé ne láthassam viszont?

- Ki mondta, Raoul, hogy az én utam veszélyes volt? - szólt a gróf, miközben kalpagját, kabátját átadta Grimaud-nak, aki előbb leoldotta kardját.

- Én - szólt Grimaud.

- S miért? - kérdezte szigorúan Athos.

Grimaud zavarba jött. Raoul megelőzte őt, és helyette felelt:

- Természetes, hogy Grimaud megmondta nekem az igazat. Ki szeresse, ki támogassa önt, ha nem én?

Athos nem felelt. Barátságos mozdulattal elküldte Grimaud-t, aztán leült egy karosszékre, Raoul pedig ott maradt állva előtte.

- Tudom most már - kezdte az ifjú -, hogy az életét nemcsak fegyver, hanem tűzvész is fenyegette.

- Ne beszéljünk többet erről, vicomte - felelte szelíden Athos. - Igaz, hogy hirtelen utaztam el, de II. Károly király érdeke követelte gyors elutazásomat. Köszönöm, hogy aggódott értem, és tudom, hogy mindig számíthatok magára... Remélem, hogy nem szenvedett semmiben sem hiányt, míg távol voltam?

- Nem, uram, köszönöm.

- Meghagytam Blaisois-nak, hogy szükség esetén adjon magának száz tallért.

- Nem is láttam Blaisois-t.

- Micsoda? Hát nem is vette át a pénzt?

- A legutóbbi hadjáratban lovakat zsákmányoltam, ezek eladásából maradt még harminc tallérom, és Condé herceg úr volt oly szíves, hogy három hónappal ezelőtt nyeretett velem kétszáz tallért.

- Kártyázik? Ezt nem szeretem, Raoul!

- Sose játszom, uram, de Chantillyban egyszer a Hercegúr parancsára helyettesítettem őt a kártyajátékban... egy este, mikor futár érkezett a királytól. A Hercegúr megparancsolta, hogy a nyereséget tegyem el.

- Szokás ez Condé herceg házában, Raoul? - kérdezte Athos szemöldökét ráncolva.

- Szokás, uram. A Hercegúr minden héten valami ürüggyel ilyen előnyhöz juttatja egyik vagy másik nemesét. Ötven nemes szolgál öfenségénél: rám épp akkor került sor.

- Jól van! És jártak a herceggel Spanyolországban, ugye.

- Igen. Gyönyörű és rendkívül érdekes utat tettem.

- És egy hónapja már, hogy hazatértek?

- Úgy van, uram.

- És azóta? Mit csinál egy hónap óta?

- Azóta?

- Azóta.

- Katonai szolgálatomat teljesítettem.

- Nem járt otthon La Fère-ben?

Raoul elpirult. Athos rászögezte tekintetét, és nyugodtan nézte.

- Nem jól teszi, ha nem hisz nekem - mondta Raoul. - Érzem, hogy elpirulok, de nem tehetek róla. A kérdése, amit volt szíves hozzám intézni, olyan jellegű, hogy izgalmat kelt bennem; pirulásomat ez a felindulás okozta, nem holmi hazugság.

- Tudom, hogy sohasem hazudik, Raoul.

- Soha, uram!

- De ezúttal nincs igaz, barátom: én mást akartam kérdezni.

- Jól tudom, mit akart kérdezni: hogy nem jártam-e Blois-ban?

- Úgy van.

- Nem jártam Blois-ban, és egyáltalán nem láttam azt a hölgyet, akire gondol.

Raoul hangja remegett, amikor ezeket a szavakat mondta. Athos, aki finomságok dolgában elismert nagy mester volt, rögtön hozzátette:

- Raoul, látom, hogy nehezebbre esik a válaszolás, hogy szenved.

- Nagyon szenvedek, uram: megtiltotta, hogy Blois-ba menjek és viszontlássam La Vallière kisasszonyt.

A fiatalember elhallgatott. A drága név, amelyet oly szívesen ejtett ki, megédesítette az ajkát, de a szívét hasogatta.

- És jól tettem, Raoul - szólt Athos. - Nem vagyok sem kegyetlen, sem igazságtalan apa; tisztelem az igaz szerelmet, de arra gondolok, hogy magára jövő... óriási jövő vár. Új korszak hajnala fényeskedik a szemhatáron. Az ifjú király, aki maga a lovagiasság szelleme, háborúba fog menni. A király hősiességéhez csak az hiányzik, hogy legyen egy zászlóalja fiatal és független hadnagyokból, akik rajongással vetik magukat a küzdelembe, és ezzel a kiáltással támadnak az ellenségre: „Éljen a király!”, nem pedig: „Isten veled, feleségem!...” Meg kell ezt értenie, Raoul. Akármilyen nyersnek látszik is gondolkodásom, nagyon kérem, higgyen nekem, és fordítsa el tekintetét ifjúságának amaz első napjairól, amikor megtanult szeretni, mert a puha gondtalanságnak ezek a napjai meggyöngítik a szívet, és képtelenné teszik olyan erős, maró szeszek befogadására, amiket úgy hívnak, hogy dicsőség és balsors. Kérem, Raoul, tanácsomban ne lásson mást, mint azt a vágyamat, hogy hasznára legyek, azt az egyetlen törekvésemet, hogy megérjem boldogulását. Én azt hiszem, hogy magából még kiváló ember lehet. Menjen tehát egyedül az útján, akkor jobban, gyorsabban fog boldogulni.

- Uram, ha így rendelkezik, én engedelmeskedem - felelte Raoul.

- Rendelkezem! Hát ezt a választ adja nekem? - kiáltott Athos. - Rendelkezem!... Hiszen kiforgatja szavaimat értelmükből, minthogy szándékaimat is félreérti! Nem rendelkezték én, hanem kértem.

- Dehogyan is, uram, rendelkezett - makacskodott Raoul -, de ha csak kért volna is, a kérése még parancsolóbb lett volna, mint rendelkezése. Nem láttam azóta La Vallière kisasszonyt.

- De hiszen szenved!... szenved! - hajtogatta Athos.

Raoul nem felelt.

- Sápadtanak, szomorúnak látom. Olyan nagyon erős szívében ez az érzés?

- Szervedélyes szerelem - felelte Raoul.

- Nem... csak megszokás.

- Tudja, uram, hogy sokat utaztam, hogy két esztendő távol töltöttem La Vallière kisasszonytól. Azt hiszem, két év alatt erejét veszti minden megszokás. Én azonban, amikor hazatértem, ha nem is jobban, mert ez lehetetlen, de éppen úgy szerettem La Vallière kisasszonyt, mint azelőtt. La Vallière kisasszony a legkiválóbb élettárs volna számomra; de önt földi istenemnek tekintem, uram... Az ön kedvéért minden áldozatot meghoznék.

- Rosszul tenné - felelte Athos. - Nekem nincs többé jogom magával rendelkezni. Nem kiskorú már, még a beleegyezésemre sincs szüksége. Egyébként azok után, amiket mondott, nem tagadnám meg a beleegyezésemet sem. Ha akarja, vegye feleségül La Vallière kisasszonyt.

Raoul összerezcent, aztán így szólt:

- Nagyon jó hozzám, uram, és engedékenysége hálaára kötelez, de nem fogadhatom el.

- Miért utasítja most vissza, Raoul?

- Mert lelke mélyén ellenzi ezt a házasságot, uram, nem ezt a nőt választotta volna számomra.

- Ez igaz.

- Én tehát nem makacskodom, várok.

- Vigyázzon, Raoul, nagyon komoly dolgot mondott.

- Tudom, uram, de megmondtam, hogy várok.

- Mire vár? Amíg én meghalok? - kérdezte Athos.

- Ó, uram! - kiáltott fel Raoul könnyektől remegő hangon. - Miért gyötör engem így, holott nem adtam okot semmi panaszra?

- Ez igaz, kedves fiam - felelte Athos, és összeszorította száját, hogy legyőzze meghatottságát, mely már-már úrrá lett rajta. - Nem akarom én elszomorítani, de nem tudom, mire akar várni... Addig vár talán, míg elfogy az irántam való szeretete?

- Ó, dehog. Várok, míg csak meg nem változik a véleménye.

- Jól van, Raoul, próbára teszem. Meg akarok róla győződni, hogy La Vallière kisasszony is tud-e hűségesen várni.

- Remélem, hogy ő is tud várni.

- De vigyázzon, Raoul! Hátha La Vallière kisasszony nem vár? Ó, fiam, hiszen még oly fiatal, oly bizakodó és oly tapasztalatlan!... A nők pedig nagyon ingatagok ám!...

- De hiszen eddig még sohasem mondott nekem rosszat a nőkről, nem volt oka panaszkodni rájuk. Miért beszél tehát így, amikor éppen La Vallière kisasszonyról van szó?

- Igaza van - felelte Athos, és lesütötte szemét -, sohasem mondtam egy rossz szót a nőkről. Nem volt soha okom, hogy panaszkodjam rájuk; sohasem volt okom kételkedni La Vallière kisasszonyban, de minden eshetőségre gondolni kell, még a legvalószínűtlenebbre is. Hátha La Vallière kisasszony nem vár magára?

- Hogy értsem ezt, uram?

- Hátha másra veti a szemét?

- Másvalakire? - kérdezte Raoul, és elsápadt féltékenységében.

- Másvalakire - felelte Athos.

- Akkor azt az embert én megölöm - jelentette ki Raoul egyszerűen. - És megölök minden férfit, akire La Vallière kisasszony választása esik, mindaddig, amíg egyik ellenfelem meg nem öl engem, vagy amíg vissza nem nyerem La Vallière kisasszony szívét.

Athos megremegett.

- Mintha az imént - mondta komor, tompa hangon - földi istenének, zsinórmértékének nevezett volna engem, Raoul.

- Ó, csak nem tiltja meg, uram, hogy párbajozzam? - kérdezte remegve Raoul.

- És ha megtiltanám, Raoul?

- Akkor eltiltana a reménytől is, de következésképp nem tiltana el a haláltól.

Athos a vicomte-ra emelte tekintetét.

Raoul szomorú hangon, szomorú szemmel mondta legutóbbi mondatát.

- Elég ebből a szomorú tárgyból - mondta Athos. - Mindketten túlzásokra ragadtatjuk magunkat. Élje a világát, Raoul. Teljesítse katonai szolgálatát, szeresse La Vallière kisasszonyt, egyszóval éljen úgy, mint felnőtt férfi, hiszen be is lépett a férfikorba. Csak azt ne felejtse soha, hogy én nagyon-nagyon szeretem, és hogy, mint mondja, maga is szeret engem.

- Ó, gróf úr! - kiáltotta Raoul, szívére szorítva Athos kezét.

- Jól van, édes fiam! Most hagyjon magamra, pihenésre van szükségem. Igaz, most jut eszembe: D'Artagnan úr velem együtt megjött Angliából; tartozik neki egy látogatással.

- Örömmel megyek hozzá. Annyira szeretem D'Artagnan urat!

- Igaza van; D'Artagnan becsületes ember, derék lovag.

- És szereti önt - szólt Raoul.

- Erről meg vagyok győződve... Tudja a címét?

- De hiszen a Louvre-ban lakik, vagy a Palais-Royalban, ahol a király. Hát nem ő a testőrök parancsnoka?

- Nem, ez idő szerint szabadságon van, pihen... Ne keresse tehát szolgálati helyén. Egy bizonyos Planchet-nál megtudhatja a címét.

- Aki valaha inasa volt?

- Annál. Planchet most fűszerkereskedő.

- Tudom. A Lombardok utcájában.

- Azt hiszem... vagy egy másik utcában, az Arcis utcában.

- Meg fogom találni, uram, meg fogom találni.

- Adja majd át neki üdvözetemet, és hozza el őt hozzám vacsorára, még mielőtt hazautaznám La Fère-be.

- Meglesz, uram.

- Jó éjszakát, Raoul.

- Uram, új rendjelet látok a mellén, eddig sosem láttam. Fogadja szerencsekívánatomat.

- Az Aranygyapjas-rendjelet?... Igaz... Játékszer ez, fiam, már az ilyen magamfajta öreg gyermeknek se nagy mulatság... Jó éjt, Raoul!

D'Artagnan leckéje

Raoul másnap nem tudott D'Artagnannal találkozni, mint remélte. Csak Planchet-t találta otthon, nagy volt a fűszeres öröme, hogy viszontlátja a fiatalembert, Raoul pedig két-három olyan bókot mondott neki, ami harcias szellemére vonatkozott, és nem volt semmi fűszer-szaga. A rákövetkező napon azonban, Vincennes-ből visszatérőben, ötven dragonyos élén, akiket Condé herceg megbízásából vezetett Párizsba, Raoul a Baudoyer téren megpillantott egy embert, amint égnék emelt arccal egy házat nézeget, olyan pillantásokkal, mint amikor lovat szokott az ember vásárolni.

Ez a férfi polgári ruhát viselt, amely azonban katonazubbony módjára volt begombolva, fején egészen kis kalap volt, oldalán pedig hosszú kard ságrinbőrrel bevont hüvelyben; amint meghallotta a dragonyosok lovainak lépéseit, nem nézte többé a házat, hanem a dragonyosokat.

Ez az ember nem volt senki más, mint D'Artagnan; D'Artagnan gyalogosan, D'Artagnan, a hátán összekulcsolt kézzel, és mint ahogy az elébb a házat nézegette, most a dragonyosokra fordította figyelmét, és figyelmes szemét nem kerülte el egyetlen katona, egyetlen vállzsínór, egyetlen lópata sem.

Raoul a dragonyoscsapat egyik oldalán lovagolt, úgyhogy ő volt az utolsó, akit D'Artagnan észrevett.

- Ejh, ejh, fékomadta!

- Jól látnak szemeim? - kérdezte Raoul, és D'Artagnan felé lovagolt.

- Jól bizony. Adjon isten! - válaszolt az egykori testőr.

És Raoul meleg szeretettel szorította meg régi barátja kezét.

- Vigyázz, Raoul - szólt D'Artagnan -, az ötödik sor második lovának leesik a patkója, mire a Marie-hídhöz értek, már csak két szeg tartja.

- Várjon meg - szólt Raoul -, mindjárt visszajövök.

- Otthagyd a századodat?

- A zászlós majd helyettesít.

- Akarsz velem vacsorálni?

- Nagyon szívesen, D'Artagnan úr.

- Akkor végezz gyorsan, szállj le a lóról, vagy keríts nekem is egyet.

- Inkább mennék gyalogosan - s nyomban szólt a zászlós, az pedig átvette a század vezetését; Raoul aztán leszállt a lóról, lovát rábízta az egyik dragonyosra, és jókedvűen karon fogta D'Artagnant, aki mint szakértő, örömmel nézte Raoul katonás viselkedését.

- Vincennes-ből jössz? - kérdezte mindenekelőtt.

- Onnan, lovag úr.

- Mi újság a bíboros körül?

- Nagyon beteg, sőt azt is rebesgetik, hogy meghalt.

- Jó viszonyban vagy Fouquet úrral? - kérdezte D'Artagnan, megvető vállvonogatással jelezve, mennyire nem törődik Mazarin halálával.

- Fouquet úrral? - kérdezte Raoul. - Nem is ismerem.

- Kár, nagy kár - szólt D'Artagnan -, mert új király rendszerint új kreaturákkal veszi magát körül.

- Ó, a királynak nincs ellenem semmi kifogása - felelte az ifjú.

- Nem a koronás királyról beszélek - szólt D'Artagnan -, hanem a helyzet királyáról... Ahogy Mazarin meghal, Fouquet lesz a király. Nagyon jóba kell lenned Fouquet-val, ha nem akarsz egész életedre úgy megáporodni, mint ahogy én megáporodtam... Igaz, hogy, szerencsédre, neked vannak más pártfogóid is.

- Először is Condé herceg.

- Megkopott, barátom, megkopott.

- Azután La Fère gróf.

- Athos? Ó, az már más. Athos, az már valami!... Ha Angliában van valami dolgod, jobbhoz nem fordulhatsz, mint Athoshoz. Sőt, nem hiúságból mondom, nekem is van valami befolyásom az angol udvarban. Ez a II. Károly aztán a király, olyan, amilyenek egy királynak lennie kell!

- Igazán? - szólt Raoul, annak a fiatalembernek naiv kíváncsiságával, aki előtt mindig a tapasztalatot és vitézséget dicsérték.

- Mulatós kedvű, az igaz, de tud kardot is forgatni, és felismeri az értékes embereket. Menj el, barátom az angol udvarba, és hagyd itt ezeket a hitvány adóbérlőket, akik francia kézzel éppoly ügyesen lopnak, mint olasz ujjakkal. Hagyd itt ezt a nyafka kis királyt, aki visszahozza II. Ferenc uralmát. Ismered a történelmet, Raoul?

- Ismerem, lovag úr.

- Akkor tudod, ugye, hogy II. Ferencnek mindig fájt a füle.

- Nem, ezt nem tudtam.

- Hogy IV. Károlynak állandóan fejfájása volt.

- Ah, igazán?

- És hogy III. Henriknek mindig a hasa fájt.

Raoul nevetett.

- No, kedves barátom, XIV. Lajost pedig állandóan a szíve gyötri; szálnalmas látvány, hogy egy király reggeltől estig csak sóhajtozzék, és ki ne fakadjon legalább egyszer napjában, amúgy istenigazában, hogy: „A mindenségit!”, vagy „Az istállóját!” vagy valami hasonlót, amitől könnyebb lesz az ember mája.

- Ezért hagyta ott a király szolgálatát, lovag úr?

- Ezért.

- De hát, kedves D'Artagnan úr, ha szegre akasztja a kardját, melléje akaszthatja a bugyellárisát is. Miből fog megélni?

- Attól ne fájjon a fejed, öcsém - felelte D'Artagnan könnyedén. - Én már nem halok éhen. Van egy kis családi vagyonom.

Raoul nagyot nézett. D'Artagnan szegénysége közmondásszámba ment. A gascogne-i nemes balszerencséje felülmúlta mindazt, amit ezen a téren Franciaországban és Navarrában

beszélnek a gascogne-iakról. Ha szegénységről, balsorsról volt szó, Raoul előtt Jóbot és D'Artagnant együtt emlegették, akárcsak Romulust és Remust, a híres ikreket.

D'Artagnan észrevette az ifjú csodálkozását.

- Nem mondta apád, hogy Angliában voltam?

- De igen, lovag úr.

- És hogy ott engem milyen szerencse ért?

- Nem, erről nem tudok.

- Egy jóbarátom, aki igen nagy úr: Írország és Skócia alkirálya, hozzájuttatott egy kis örökséghez.

- Egy kis örökséghez?

- Elég szép kis örökséghez.

- Így hát most gazdag?

- Nono!

- Fogadja őszinte szerencsekívánatomat.

- Köszönöm... Nézd csak, épp itt a házam.

- A Grève téren?⁸³

- Úgy van. Nem szereted ezt a városnegyedet?

- Dehogynem... A Szajna mindig szép látvány... De milyen szép ez a régi ház.

- Ez a Miasszonyunk Képmásához címzett régi fogadó; két napja alakítottam át lakóházzá. Ez az én házam.

- A vendéglője azonban nyitva maradt?

- Már hogy az ördögbe ne!

- És lovag úr hol lakik?

- Én? Planchet-nál.

- De azt mondta az imént: „Ez az én házam!”

- Azért mondtam, mert csakugyan az enyém... Megvettem.

- Ejha!

- Tíz százalékot hoz, kedves Raoul, kitűnő üzlet!... Én a házat harmincezer frankért vettem. Kertje is van, a Mortellerie utcára nyílik. A kocsmáért az első emelettel együtt ezer frank bért fizetnek, a padlás vagy második emelet bére ötszáz frank.

- Ne mondja!

- Szent igaz!

- Ötszáz frank egy padlásért! De hiszen ott nem is lehet lakni.

- Nem is lakja senki; csakhogy, amint látod, a padlásnak két ablaka nyílik a Grève térre.

- Látom.

---

⁸³ 1806 óta a Városháza tere; annak előtte itt történtek a kivégzések.

- Hát valahányszor a Grève téren keréketörés, akasztás, felnégyelés, vagy égetés van, a két ablakot ki lehet adni, néha húsz pisztoltallérért is.

- Ó! - szólt borzalommal Raoul.

- Undorító, ugye?

- Ó! - ismételte Raoul.

- Undorító, de így van... Ezek a báméskodó természetű párizsiak néha valóságos emberevők. Nem is értem, hogy emberek, keresztény emberek ezzel üzérkedhetnek.

- Igaz!

- Ami engem illet - folytatta D'Artagnan -, ha én laktam ebben a házban, bezárnék minden ajtót, ablakot, még a kulcslyukat is! De nem lakom benne.

- Hanem ötszáz frankért kiadja a padlást?

- Annak a lelketlen kocsmárosnak, aki viszont továbbadja albérletbe... Szóval ezeröttszáz frank bért kapok a ház után.

- Ez a befektetés természetes hozadéka, öt százalék mellett.

- Úgy van... Hátravan még a háztelek hátsó részén lévő épület, amelyben raktárak, lakások és pincék vannak, utóbbit minden télen elönti a víz, mindez kétszáz frankot jövedelmez, aztán a kert, nagyon szép, dús növényzetű, és egészen elbűjíti a Saint-Gervais és Saint-Protais falai és homlokzata alatt, ezerháromszáz frankot kapok érte.

- Ezerháromszáz frankot! De hiszen ez királyi jövedelem!

- Ennek a históriája pedig a következő. Nagy a gyanúm, hogy a kertet a plébánia valamelyik kanonokja bérelte ki mulatozásai számára (mert ezek a kanonokok valóságos Krózusok). A bérlőm Godard úrnak nevezte magát... Ez a név vagy valódi, vagy álnév; ha igazi név, akkor egy kanonoké, ha álnév, akkor valami ismeretlen ember rejtőzik mögötte. Mi közöm hozzá? Mindig előre fizet. Az előbb, amikor találkoztam veled, éppen az az ötletem támadt, hogy ott a Baudoyer téren megveszek egy házat, amelynek hátfala a kertemre szolgál: pompás ingatlant tenne ki együtt. A dragonyosaid elvonták róla a figyelmemet. Ejnye, menjünk csak erre, a Vannerie utcán, akkor eljutunk egyenesen Planchet mesterhez.

D'Artagnan meggyorsította lépéseit, és csakugyan magával vitte Raoul Planchet-hoz, abba a szobába, amelyet a fűszeres átengedett volt gazdájának. Planchet nem volt otthon, de a vacsora fel volt tálalva. A fűszeres pontos ember volt, pontossága még katonakorából eredt.

D'Artagnan Raoul jövőjéről kezdett beszélgetni.

- Szigorú hozzád az apád? - kérdezte D'Artagnan.

- Szigorú, de igazságos, lovag úr.

- Tudom, hogy Athos igazságos, de talán kissé szűkmarkú.

- Királyian bőkezű, D'Artagnan úr.

- Sohase szégyelld magad, fiam, ha bármikor szükséged volna néhány tallérra, mindig ott van számodra az öreg testőr.

- Drága D'Artagnan úr!...

- Néha kártyázol is egy keveset, ugye?

- Soha!

- Akkor szerencsés vagy a szerelemben, mi?... Elpirultál!... Ó, te kis huncut, te fiók-Aramis! Barátom, a nők még többre kerülnek, mint a kártya. Igaz, hogyha az ember a kártyán veszít, párbajozik is, és ennyiben hátrányosabb a játék. Ez a kis nyávogó király ugyancsak súlyosan megbünteti azokat, akik kardot rántanak! Micsoda kormányzás, szegény kis Raoulom, micsoda uralom! Hej, ha meggondolom, hogy az én időmben a testőröket a párizsi házakban úgy körülvették és ostromolták, mint Hektort és Priamoszt Trója városában! A nők sírtak, benn a falak pedig kacagtak, és kinn ötszáz bugris rázta az öklét és ordította: „Halál! Halál!” Holott csak egy testőr állt szemben velük! Láncosteringette! Ezt az időt ti már nem fogjátok megérni!

- Bátyámuram, nagyon szigorúan ítéli meg Lajos királyt, pedig alig ismeri.

- Még hogy én? Hát, ide vigyázz, Raoul: megmondom előre napról napra, óráról órára, mit fog csinálni. Ha a bíboros meghal, el fogja siratni, és jól teszi, különösen, ha egyetlen igazi könnyet nem ont érte.

- Aztán?

- Azután kiutaltat magának Fouquet úrral valami járadékot, és elvonul majd Fontainebleau-ba, hogy verseket írjon valamelyik Mancini kisasszonyhoz, akinek a királyné aztán kikaparja a szemét. A királyné spanyol nő, és az anyósa Ausztriai Anna. Én ismerem ezeket a nőket a Habsburg-ház spanyol ágából!

- És aztán?

- Aztán a svájci testőrökről letépeti az ezüstsújtást, mert sokba kerül, a testőröket pedig leszállítja a lóról, mert a ló zabja, szénája napi öt garasba kerül.

- Ó, ne mondjon ilyeneket!

- De mit törődöm én vele! Nem vagyok többé testőr, ugye? Akár lóháton szolgál a testőr, akár gyalog, akár szalonnavágó kést, nyársat, kardot vagy semmit se adnak a markába, mi közöm hozzá?

- Kedves D'Artagnan úr, kérve kérem, ne mondjon rosszat a királyról... Csaknem öfelsége szolgálatában vagyok, és apám is megharagudnék rám, ha megtudná, hogy eltértem a király sértegetését, még akár bátyámuram szájából is.

- Az apád?... Az minden rothadt, veszendő ügyet felkarol. Szavamra, az apád elsőrendű lovag, valóságos Caesar, de nincs éles pillantása, mellyel a dolgok mélyébe látna.

- Ej, ej, bátyám - szólt nevetve Raoul -, most már az apámról is rosszat mond, holott azelőtt „a nagy Athos”-nak nevezte. Mára bal lábbal kelt föl, a gazdagsága meg oly keserűvé teszi, mint mást a szegénysége.

- Igazad van, mennydörgős mennykő! Én már csak olyan vén semmiházi vagyok, szerencsétlen öreg ember, fogatlan gereben, lyukas páncél, sarkatlan csizma, csorba sarkantyú! De azért tégy nekem meg valamit a kedvemért.

- Mit tegyek, D'Artagnan úr?

- Mondd ezt: „Mazarin úr csirkefogó volt.”

- Talán e pillanatban már halott is.

- Egy okkal több, hogy mondjad. Hiszen azért mondtam én, hogy csirkefogó *volt*, mert ha félnék tőle, hogy még él, azt mondtam volna: „Mazarin úr csirkefogó.” Hát ha szeretsz, mondd utánam.

- Szívesen.

- Hát rajta!

- Mazarin úr csirkefogó volt - mondta Raoul, rámosolyogva D'Artagnanra, akiből megint buzgott a jókedv, mint valaha a szép napokban.

- Egy percig még! - szólt D'Artagnan. - Kimondtad az igazságot, most vond le belőle a következtetést. Mondd utánam, Raoul, mondd utánam: „De azért sajnálom Mazarint.”

- Lovag!

- Hát nem akarod mondani? Majd én kétszer is mondom helyetted: „De azért sajnálom Mazarint.”

Nagyban nevetgéltek és vitatkoztak ennek a hitvallásnak a megfogalmazásán, amikor belépett egy boltoslegény.

- Levelet hoztam D'Artagnan úrnak.

- Köszönöm!... Nini! - kiáltott fel a testőr.

- A gróf úr írása - jegyezte meg Raoul.

- Úgy van, az ám - szólt D'Artagnan, és feltépte a levél borítékát.

Kedves barátom, a király nevében megkértek, kutassam fel magát...

- Engem? - hökkent meg D'Artagnan, és leejtette a levelet az asztal alá.

Raoul felvette, és felolvasta a folytatást:

Siessen... őfelségének sürgősen szüksége van magára, és elvárja a Louvre-ban.

- Engem? - ismételte a testőr.

- Ejha - jegyezte meg Raoul.

- Hohó! Vajon mit jelent ez? - töprengett D'Artagnan.

53
A király

Az első meglepődés csitultával D'Artagnan még egyszer elolvasta Athos levelét.

- Különös dolog, hogy a király hívat engem - jegyezte meg.
- Miért? - kérdezte Raoul. - Nem hiszi el, hogy a király sajnálná egy olyan emberét, amilyen bátyámuram?
- Ohó! - mondotta nevetve a testőr -, furcsa dolgokat beszélsz, Raoul mester. Ha a király sajnált volna elveszíteni, nem engedett volna el. Nem, nem, ez valamilyen jobb, vagy talán rosszabb dolognak a jele, ha úgy tetszik.
- Rosszabb? Mi lehet az, lovag úr?
- Te még fiatal vagy, bízol az emberekben, csodálatos vagy... Mennyire szeretnék ott tartani, ahol te. Huszonnégy esztendősnak lenni sima homlokkal és úgy, hogy nincs másra gondom, mint nőkre, szerelemre meg szép tervekre!... Ó, Raoul, amíg nem volt részed királyok mosolyában, királynék kegyében, míg nem élted át két bíboros halálát, akik közül az egyik tigris volt, a másik róka, míg... De minek is beszélek ilyen ostobaságokat? El kell válnunk egymástól, Raoul.
- Milyen hangon mondja ezt! Milyen komoly tekintettel!
- A dolog megéri a fáradságot... Hallgass arra, amit mondok; szép megbízásom van számodra.
- Hallgatom, kedves D'Artagnan úr.
- Értesíteni fogod elutazásomról atyádat.
- Elutazik?
- El én, bizony!... Megmondod neki, hogy Angliába utaztam, a kis kéjlakomba.
- Angliába!... És a király parancsa?
- Egyre együgyűbben viselkedsz, csak nem hiszed, hogy egykönnyen elmegyek a Louvre-ba, és kiszolgáltatom magam a kis koronás farkasnak.
- Kis farkas! A király? De hát megőrült, D'Artagnan lovag?
- Ellenkezőleg, sohasem voltam olyan okos, mint most. Tehát nem tudod, hogy Igazságos Lajos méltó fia mit akar tenni velem?... Hát bizony, ez politika, az áldóját!... Látod, egész egyszerűen a Bastille-ba akar csukadni.
- Miért? - kérdezte Raoul, megijedve a hallottaktól.
- Azért, mert Blois-ban egy nap azt mondtam neki... Indulatos voltam, a király emlékszik rá.
- Mit mondott?
- Hogy alattomos, nyúlszívű, bárgyú.
- Ó, Istenem... - kiáltotta Raoul -, lehetséges, hogy ilyen szavak jöttek ki a száján?
- Lehet, hogy nem szó szerint ismétlem azt, amit mondtam, de ez volt szavaim értelme.
- A király megtehetette volna, hogy nyomban elfogatja.

- Kivel? A testőrök parancsnoka én voltam, nekem kellett volna parancsot adnia, hogy vitessen magam börtönbe, és ebbe semmi áron sem egyeztem volna bele... ellenszegültem volna saját magamnak... Azután elmentem Angliába... hűlt helye lett D'Artagnannak... Ma halott a bíboros, vagy legalábbis haldoklik, tudják, hogy Párizsban vagyok, és el akarnak fogni.

- A bíboros volt tehát a védelmezője?

- A bíboros ismert, tudott rólam holmi furcsa tényeket, én pedig róla tudtam némely dolgot: kölcsönösen nagyrebecsültük egymást... És amikor az ördögnek ajánlotta a lelkét, azt tanácsolhatta Ausztriai Annának, hogy biztos helyet jelöljön ki számomra lakóhelyül. Eridj tehát apádhoz, mondj el neki mindent, és Isten veled.

- Kedves D'Artagnan uram - mondotta Raoul megindultan, miután kinézett az ablakon -, már el sem menekülhet.

- Miért?

- Mert lenn várja a svájciak egyik tisztje.

- Hát aztán?

- Hát aztán: letartóztatja.

D'Artagnan homéroszi kacajban tört ki.

- Ó, jól tudom - szólt Raoul -, hogy ellenállna, hogy megküzd vele, hogy legyőzi őt; de ez lázadás, és maga is tiszt, tudja, mi a fegyelem.

- Ördögadta! Milyen pompás, milyen ésszerű mindez, amit mondasz - dörmögte D'Artagnan.

- Ugye, egyetért velem?

- Hogyne. Ahelyett, hogy kimennék az utcára, ahol ez a bárgyú fickó várakozik rám, egyszerűen a hátsó kapun át távozom. Jó lovam az istállóban, lóhalálában fogok vágtatni... tehetem, minden egyes állomáson lovat váltok, mert mindegyik állomáson összerogy alattam a ló, és így tizenegy óra alatt elérkezem Boulogne-ba; az utat tudom... csak egy dolgot mondj meg atyádnak...

- Mit?

- Hogy az a dolog, amiről tud, egy ötödörös kivételével Planchet-nál van, és hogy...

- De, kedves D'Artagnan úr, vigyázzon, mert ha menekül, kétféle dolgot mondhatnak...

- Mit?

- Némelyek azt, hogy félt...

- Ki fogja azt mondani?

- Elsősorban a király.

- Nos hát, az igazat fogja mondani, mert félek.

- Azután, hogy bűnösnek érezte magát.

- Bűnösnek? Miben?

- Azokban a vétségekben, amelyekkel vádolni akarják.

- Ez is igaz... és ezért azt tanácsolod, engedjem magam a Bastille-ba csukatni?

- La Fère gróf ugyanazt tanácsolná, mint én.

- Tudom, Istenemre mondom, jól tudom! - mondotta D'Artagnan elmélázva. - Igazad van, nem menekülök el. És ha a Bastille-ba vetnek?

- Kihozzuk onnan - felelte rá Raoul nyugodt arccal.

- Teringette! - mondta D'Artagnan, és megragadta Raoul kezét. - Ezt aztán kereken megmondtd; szakasztott olyan vagy, mint Athos. No jó, megyek. Ne felejtse el, amit utoljára mondtam.

- Egy ötödörös kivételével - mondotta Raoul.

- Úgy van. Derék gyerek vagy. És fűzz hozzá még valamit.

- Tessék.

- Hogy abban az esetben, ha nem hoztok ki a Bastille-ból, és ott halok meg... ó, megesett már ilyesmi... és nyomorult rab leszek, én, aki ember voltam a talpamon... ebben az esetben három ötödöröszt neked ajándékozok, a negyediket pedig apádnak.

- D'Artagnan úr!

- Az ántiját! Ha értem akartok misét mondatni, rajta, megtehetitek.

Ezekkel a szavakkal D'Artagnan levette a szegről a derékszíját, felcsatolta kardját, fogta kalapját, amelyen új toll díszlett, és kezet adott Raoulnak, aki megindultan borult keblére.

A boltba érve D'Artagnan a segédekre pillantott: büszkeséggel elegy nyugtalansággal szemlélték a jelenetet; majd belemarkolva a mazsolaszőlőbe, elindult a tiszt felé, aki filozofikus nyugalommal várakozott a boltajtóban.

- Be ismerős arc!... Maga az, Friedisch úr? - kiáltotta vidáman a testőr. - Ejnye, ejnye, hát letartóztatjuk barátainkat?

- Letartóztatni! - susmorogtak a segédek.

- Én lenni az - felelte a svájci. - Jó rekkal, D'Artagnan úr!

- Átadjam a kardom? Figyelmeztetem, hogy hosszú és nehéz. Hagyja nálam a Louvre-ig, borzasztó ostoba dolog kard nélkül járni az utcán, maga meg két karddal még ostobábban festene, mint én.

- A király erről nem peszél - felelte a svájci -, tartsa csak meg a kartját.

- Ejnye, ez nagyon kedves a királytól. Menjünk hát gyorsan.

Friedisch úr nem volt fecsegő természetű, D'Artagnannak pedig annyi minden motoszkált a fejében, hogy nem is lett volna kedve beszélgetni. A Louvre nem volt messze Planchet boltjától, tíz perc alatt oda is értek, közben azonban beesteledett.

Friedisch a főkapun akart bemenni.

- Ne erre - mondotta D'Artagnan -, csak időt veszítene vele: menjünk inkább a kis lépcsőn.

A svájci ráállt, és egyenesen a XIV. Lajos dolgozószobája előtt lévő folyosóra vezette a testőrt.

Midőn odaértek, meghajolt a fogoly előtt, és egy árva szót sem szólva, visszatért őrhelyére.

D'Artagnannak annyi ideje sem maradt, hogy eltűnjék: miért nem vették el kardját, mert az ajtó máris kinyílt, és egy lakáj ezt kiáltotta:

- D'Artagnan úr!

A testőr kihúzta magát, és feszes léptekkel bement; tekintete nyílt, homloka sima, bajusza kackiásan kipödörve.

A király az asztalnál ült és írt.

Csöppet se zavartatta magát, midőn a padlón a testőr lépései felhangzottak, még csak hátra se fordult. D'Artagnan a terem közepéig ment; látva, hogy a király a legcsekélyebb figyelmére sem méltatja, és megértve, hogy a király tüntetőleg teszi ezt, mintegy bevezetésként a készülő dorgatóriumhoz, hátat fordított az uralkodónak, és nagy érdeklődéssel a mennyezet freskóit kezdte el nézegetni.

Ezt a műveletet pedig ilyen néma monológ kísérte:

„Ahá, meg akarsz alázni, te, akit oly kicsinynek láttam, te, akit megmentettem, mintha saját gyermekem lettél volna, te, akit úgy szolgáltam, mint az Istenemet, vagyis ingyen... Megállj, megállj, majd meglátod, mi nem telik ki az olyan embertől, aki a bíborosnak, az igazi bíborosnak szemébe füttyölte a hugenotta-indulót!”

XIV. Lajos e pillanatban megfordult, és ezt kérdezte:

- Itt van, D'Artagnan úr?

D'Artagnan észrevette a mozdulatot, és szintén megfordult.

- Parancsára, felség.

- Jó; várjon, kérem, amíg ezt a számoszlopot összeadom.

D'Artagnan válasz helyett meghajolt.

„Megléhetősen udvarias, egy szavam se lehet” - gondolta magában.

Lajos indulatosan tett még egy tollvonást, azután haragosan eldobta a tollat.

„Jó, mérgeledj csak, hogy lendületet végy - gondolta a testőr -, legalább megkönnyíted a dolgomat, akkor, Blois-ban, úgysem öntöttem ki teljesen a szívemet.”

Lajos felkelt, és kezével végigsimította homlokát: azután megállt D'Artagnan előtt, és parancsoló, de egyúttal jóakarató tekintettel nézett a testőrré.

„No, mit akar tőlem? Vessen már véget a dolognak!” - gondolta magában a testőr.

- Uram - mondotta a király -, bizonyára tudja, hogy a bíbornok úr meghalt?

- Sejttem, felség.

- Tehát azt is tudja, hogy most én vagyok az úr a házban.

- Ez nem olyan dolog, amely a bíbornok halálának idejétől kezdődik, felség: az ember, ha akarja, mindig úr lehet a saját házában.

- Úgy van, de emlékszik mindarra, amit Blois-ban mondott?

„Pedzi már - gondolta D'Artagnan -, nem tévedtem. Eh, annál jobb! Ez annak a jele, hogy még elég jó a szímatom.”

- Nem válaszol? - mondotta Lajos.

- Felség, azt hiszem, emlékszem.

- Csak azt hiszi?

- Már régen volt.

- Ha maga nem is emlékszik, én bizony igen. Hallgassa csak, mit mondott nekem!

- Ó, felség, csupa fül vagyok, mert valószínűleg rám nézve nagyon érdekes dologra terelődik a szó.

Lajos még egyszer ránézett a testőrré, aki a kalapjának tollát simogatta, azután a bajuszát pödörte, és félelem nélkül várakozott.

XIV. Lajos folytatta:

- Kilépett szolgálatomból, de előbb szemembe mondta az igazságot, igaz?

- Igaz, felség.

- Vagyis elmondott mindent, amit gondolkodásom és cselekvésem módjáról igaznak tartott. Ez mindenesetre érdem. Azzal kezdte, hogy negyvenhárom éve szolgálja családomat, és fáradt.

- Ezt mondtam, felség.

- Azután bevallotta, hogy ez a fáradtság csak ürügy, és lemondásának valódi oka az elégedetlensége.

- Valóban elégedetlen voltam, de tudtommal ez az elégedetlenségem semmiben sem nyilvánult meg, és bár mint bátor ember nyíltan megmondtam felséged előtt, amit gondolok, de másvalaki előtt még a gondolata se fordult meg a fejemben.

- Ne mentegetőzzék, D'Artagnan úr, hanem hallgassa tovább, amit mondok. Midőn szememre vetette, hogy elégedetlen, válaszként ígértem valamit, ezt mondva: „Várjon!” Igaz?

- Igaz, felség, éppannyira igaz, mint az, amit én mondtam felségednek.

- Ezt felelte: „Később? Nem; azonnal: akkor igen.” Ne mentegetőzzék, mondom... Magától értetődő dolog volt... de az uralkodóját nem szánta meg, D'Artagnan úr!

- Felség... hogyan szánhatná meg a királyt egy szegény katona?

- Nagyon jól ért engem: tudja, hogy szükségem volt rá; tudja, hogy nem én voltam az úr; tudta, hogy elérkezik majd az én időm, de midőn erről beszéltem, ezt felelte nekem: „Kérem, bocsásson el, felség, azonnal.”

D'Artagnan a bajuszát rágta.

- Igaz - dünnyögte.

- Nem kereste a kedvemet, amikor bajban voltam - tette hozzá XIV. Lajos.

- Felség - mondta D'Artagnan büszkén és emelt fővel -, ha nem is kerestem kedvét felségednek, midőn szegény volt, azért nem is árultam el; véretem ontottam, ellenszolgáltatás nélkül, örködtem, mint a kutya az ajtó előtt, pedig jól tudtam, hogy nem vetnek koncot, még egy karéj kenyeret sem. Én is szegény voltam; de semmi mást nem kértem, mint elbocsátásomat, amiről felséged beszél.

- Tudom, hogy derék ember. De én fiatal voltam, és kímélettel kellett volna bánnia velem... Mit vethetett szemére a királynak? Hogy nem segítette II. Károlyt? Vagy említsünk ennél nagyobb dolgot: hogy nem vette el feleségül Mancini kisasszonyt?

A király, mialatt ezt mondta, mélyen a testőr szemébe nézett.

„Tyű! - gondolta D'Artagnan -, nemcsak hogy emlékszik, hanem mást is kitalál... ördögadta!”

- Ítélete - folytatta XIV. Lajos - a királyt is, a férfit is sújtotta... Ezt a gyengeséget azonban, D'Artagnan úr, mert hiszen gyengeségnek tekintette...

D'Artagnan nem felelt.

- Az elhalt bíborosra vonatkozólag is szememre vetette; de vajon nem ő nevelt, támogatott engem? Igaz, hogy eközben saját magát is támogatta, de azért a jótett mindig jótett marad... Hát jobban kedvelt volna, ha hálátlan és önző vagyok? Akkor jobban szolgált volna?

- Felség...

- Ne beszéljünk erről többet: maga sok mindent megbánna, én nagyon sok mindent fájlalnék.

D'Artagnant nem győzték meg a király szavai. Az ifjú király fennsőséges hangja semmivel sem vitte előre az ügyet.

- Meggondolta azóta? - kezdte újra XIV. Lajos.

- Mit, felség? - kérdezte D'Artagnan udvariasan.

- Gondolkozott mindazon, amit mondtam?

- Gondolkoztam, felség... természetesen.

- És csak az alkalomra várt, hogy visszaszívja szavait?

- Felség...

- Amint látom, habozik...

- Nem jól értem, amit felséged kegyeskedik mondani nekem.

Lajos a homlokát ráncolta.

- Bocsásson meg, felség, kérem, nagyon nehéz a felfogásom. Nehezen mennek a fejembe a dolgok, igaz, de ha egyszer benne vannak, akkor benn is maradnak.

- Úgy látszik, jó az emlékezőtehetsége.

- Majdnem ugyanolyan jó, mint felségedé.

- Akkor mondja meg gyorsan, mi a megoldás?... Az időm drága... Mit csinált, mióta elbocsátottam a szolgálatból?

- Felvitte az Isten a dolgomat, felség.

- Kemény beszéd, D'Artagnan úr!

- Felséged bizonyára rossz értelemben magyarázza. A király iránt legmélyebb tisztelettel viseltetem, és ha udvariatlan vagyok, szolgáljon mentségemül, hogy életem nagy részét haditáborokban és kaszárnyákban töltöttem el, és felséged túlságosan is magasan áll felettem ahhoz, hogy megsértse egy katona ártatlanul elejtett szava.

- Csakugyan tudom, hogy Angliában ragyogó tettet vitt véghez, és csak azt sajnálom, hogy megszegte ígéretét.

- Én? - kiáltott fel D'Artagnan.

- Bizony... Hiszen szavát adta nekem, hogy nem lép más király szolgálatába, ha engem elhagy... Mégis II. Károly király ügyét szolgálta Monk úr csodálatos elrablásával.

- Bocsánat, felség, a magam ügyét szolgáltam.

- És sikerrel?

- Mint a XV. századbeli kapitányok kalandjai és vállalkozásai.

- Mit nevez sikernek? A szerencsét?

- Azt a százezer tallért, amely ma az enyém: egy hét alatt háromszor annyit szereztem, mint amennyi pénzem ötven esztendőn át együttvéve volt.

- Szép összeg!... De maga, azt hiszem, becsvágyó ember?
  - Felség, kincsnek tekintettem volna a negyedrészt is, és esküszöm, nem akarom vagyonomat gyarapítani.
  - Ahá, tétlenül akarja tölteni az idejét?
  - Úgy van, felség.
  - Szegre akasztani kardját?
  - Már meg is tettem.
  - Lehetetlen, D'Artagnan úr - mondotta Lajos határozottan.
  - De felség...
  - No?...
  - Miért lehetetlen?
  - Mert én nem akarom! - mondotta az ifjú fejedelem, olyan komoly és parancsoló hangon, hogy D'Artagnan meglepetésében, csodálkozásában, sőt nyugtalanságában összerezzen.
  - Megengedi felséged, hogy egy szóval feleljek?
  - Beszéljen.
  - Lemondásom idején szegény, nincstelen testőr voltam.
  - Jól van. Azután?
  - Ha felséged ma, midőn iparkodásom révén biztos jólétre tettem szert, megfosztana szabadságomtól, arra kárhozzátna, hogy a legkevesebbel beérjem, holott elértem a jólétet.
  - Uram, ki engedte meg, hogy a szándékomat firtassa és felelősségre vonjon? - mondotta Lajos csaknem haragos hangon. - Honnan tudja, hogy mit fogok tenni, és mi lesz a maga teendője?
  - Felség - felelte nyugodtan a testőr -, amint látom, a társalgás rendje már nem az őszinteség, mint akkor, midőn Blois-ban kimagyaráztuk a dolgokat.
  - Nem, azóta minden megváltozott.
  - Fogadja érte felséged őszinte jókívánságaimat, de...
  - De nem hisz benne?
  - Nem vagyok nagy államférfi, de van szemem a látásra, és meglehetősen jól lát, én nem egészen úgy látom a helyzetet, mint felséged. Mazarin uralma véget ért, de kezdődik a pénzembereké. Van pénzüik, felségednek pedig nyilván többnyire nincsen. Ezeknek az éhes farkasoknak a karmai közt élni nehéz dolog olyan embernek, aki független akar lenni.
- Ebben a pillanatban megkaparta valaki a dolgozószoba ajtaját. A király büszkén kiegyenesedett, és így szólt:
- Engedelmet, D'Artagnan úr, bizonyára Colbert úr van itt, hogy jelentést tegyen. Jöjjön be, Colbert úr.
- D'Artagnan félrevonult. Colbert, aktákkal a kezében, bejött és odalépett a királyhoz.
- Mondanunk sem kell, hogy a gascogne-i nem mulasztotta az alkalmat, hogy tüzetesen szemügyre vegye az új embert.
- Megindították a vizsgálatot? - kérdezte a király.

- Meg, felség - felelte Colbert.

- És mi a vizsgálóbírók véleménye?

- Hogy a vádlottak megérdemlik a vagyonek kobzást és a halálos ítéletet.

- Ejha! - szólt a király, anélkül, hogy egy arcizma megrándult volna, és jelentőségteljes tekintetet vetett D'Artagnanra. - És mi Colbert úr véleménye? - kérdezte a király.

Colbert is D'Artagnanra nézett. Feszélyezte a jelenléte, és gátolta a beszédben. XIV. Lajos megértette, és így szólt:

- Legyen nyugodt, ez itt D'Artagnan úr; nem ismeri még D'Artagnan urat?

A két férfi egymásra nézett; D'Artagnan nyílt tekintettel, villogó szemmel, Colbert pedig félig lehunytt szemmel, gyanakvó tekintettel. Colbert-nak nem tetszett a testőr nyíltszívűsége és bátorsága; a testőrnek nem tetszett a pénzember ravasz óvatossága.

- Ahá ez az úr hajtotta végre azt a szép csínyt Angliában - mondotta Colbert, és könnyed meghajtással üdvözölte D'Artagnant.

- Ahá, - mondotta a gascogne-i -, ez az úr nyirbálta le a svájciak paszományáról az ezüstöt... Dicséretre méltó takarékoság!

És mélyen meghajolt.

A pénzember azt hitte, hogy zavarba hozza majd a testőrt, pedig a gascogne-i tüstént tudta, hogyan vágjon vissza.

- D'Artagnan úr - mondotta a király, s észre sem vette ezeket az apró részleteket, amelyek közül egy sem került volna el Mazarin figyelmét -, adóbérlőkről van szó, akik megloptak engem; felköttem őket, és éppen most készülök aláírni halálos ítéletüket.

D'Artagnan megremegett.

- Ó, ó! - mondotta.

- Szólt valamit?

- Semmit, felség, nincs hozzá semmi közöm.

A király már fogta a tollat, és a papírra fektette kezét.

- Felség - szólt halkán Colbert -, megjegyzem, hogyha szükség van is elrettentő példára, ennek az ítéletnek a végrehajtása akadályokba ütközhet.

- Tessék? - kérdezte XIV. Lajos.

- Felség - felelte nyugodtan Colbert -, ne áltassuk magunkat: aki az adóbérlőkhöz nyúl, annak a főintendatúrával gyűlik meg a baja. A két szerencsétlen vétkes egy nagy hatalmú személy meghitt jóbarátja, s a kivégzés napján, még ha a Châtelet-ban zajlik is le, bizonyára nagy zavargások fognak kitörni.

Lajos elvörösödött és D'Artagnan felé fordult, aki csendesen rágcsálta bajuszát, és titokban sajnálkozva mosolygott a szegény pénzemberen, és a királyon, mert annyi ideig hallgatta.

XIV. Lajos ekkor tollat ragadott, és a két ítéletet, amelyet Colbert tett elé, olyan heves mozdulattal írta alá, hogy keze beleremegett, azután a szemébe nézett, és így szólt:

- Colbert úr, ezentúl, ha jelentést tesz, igyekezzék elgondolásaiban és szakvéleményében mellőzni ezt a kifejezést, hogy „akadályokba ütközik”, és azt a szót pedig, hogy „lehetetlen”, ki ne ejtse a száján.

Colbert meghajolt, bár nagyon megalázta, hogy a testőr jelenlétében leckéztették meg, s már indult volna, de nagyon áhítván helyreütni a vereséget, visszafordult:

- Elfelejtettem jelteni felségednek, hogy ötmillióra rúg az elkobzott vagyon összege.

„Kedves” - gondolta magában D’Artagnan.

- Ezzel együtt mennyi lesz a kincstárban? - kérdezte a király.

- Tizennyolc millió frank - felelte Colbert, és meghajolt. „Teringette! - mormogta magában D’Artagnan -, szép kis összeg.”

- Colbert úr - fűzte hozzá a király -, kérem, menjen végig azon a folyosón, ahol Lionne úr várakozik, és mondja meg neki, hogy hozza ide, amit parancsomra fogalmazott.

- Azonnal, felség; felségednek ma már nincs szüksége rám?

- Nincs, uram, jó éjszakát.

Colbert kiment.

- Beszéljünk ismét a mi dolgunkról - mondotta XIV. Lajos, mintha mi sem történt volna. - Láthatja, hogy ami a pénzt illeti, jelentékeny változás állt be.

- Nulla: tizennyolc arányban - felelte tréfálkozva a testőr. - Hej, aznap kellett volna felségednek ilyen vagyonnal rendelkeznie, amely napon II. Károly király Blois-ba érkezett. A két állam közt nem volna akkor viszály, mert, meg kell vallanom, ez a francia-angol feszültség sincs nagyon ínyemre.

- Először is - felelte Lajos -, igazságtalan, uram, mert ha a Gondviselés megengedte volna, hogy azon a napon fivéremnek egymilliót adjak, akkor maga nem lép ki szolgálatomból, és nem vitte volna fel Isten a dolgát, mint az imént mondotta... De ezen a szerencsén kívül volt más szerencsém is, és Nagy-Britanniával való viszályunk nem fogja megdöbbszteni.

A király szavait egy lakáj szakította félbe, bejelentve Lionne-t.

- Jöjjön be, uram - mondotta a király. - Pontosan érkezett; jó szolgának ilyennek kell lennie. Mutassa csak azt a II. Károlynak írt levelemet.

D’Artagnan a fülét hegyezte.

- Egy pillanatnyi türelmet kérek - szólt oda Lajos hanyagul a gascogne-inak -, el kell küldenem Londonba beleegyezésemet az orléans-i herceg és Stuart Henriette hercegnő házasságához.

„Úgy látszik, jól elbánik velem - mormogta D’Artagnan, mialatt a király a levelet írta és Lionne urat elbocsátotta -, de megvallom, mennél nagyobb a vereségem, annál jobb kedvem kerekedik.”

A király követte tekintetével Lionne-t, míg csak mögötte az ajtó be nem zárult, sőt három lépést is tett, mintha követni akarná miniszterét. De három lépés után megállt, néhány pillanatig hallgatott, azután visszatért a testőrhöz.

- Most pedig fejezzük be gyorsan - mondotta Lajos. - Azt mondta annak idején Blois-ban, hogy nem gazdag.

- Most az vagyok, felség.

- Jó, de ehhez semmi közöm; nem az én pénzem van a zsebemben, hanem a sajátja; nem az én számlámra írandó.

- Nem értem, mit akar felséged mondani?

- Akkor hát beszéljen, ne kelljen minden szót harapófogóval kihúzni magából. Megelégszik évi húszezer frank fizetéssel?

- De felség... - hebegte D'Artagnan tágra nyílt szemmel.

- Megelégszik négy lóval, a lótartáshoz való pótlékkal, és a szükséghez és alkalomhoz mért, kívánsága szerinti pótlékkal, vagy jobban szeretne egy bizonyos meghatározott összeget, mondjuk negyvenezer frankot? Feleljen.

- Felség...

- Most természetesen csodálkozik; számítottam rá; feleljen, vagy azt fogom hinni, hogy nincs meg többé az a gyors ítélőképessége, amelyet mindig csodáltam önben...

- Húszezer frank évenként, nagyon szép összeg, felség, igaz, de...

- Semmi de. Igen vagy nem! Eléggé megfelelő fizetség?

- Ó, feltétlenül!

- Tehát megelégszik vele? Helyes! Egyébként jobb, ha az előre nem látott költségeit külön számoljuk el; ezt Colbert-ral fogja elintézni, most pedig térjünk fontosabb tárgyra.

- De, felség, megmondottam...

- Hogy pihenni akar, tudom, de én azt feleltem, hogy nem akarom... Én vagyok az úr, vagy nem?

- Úgy van, felség.

- Na végre! Valamikor csaknem a testőrök kapitányává nevezték ki, ugye?

- Úgy van, felség.

- Helyes! Itt a kinevezése. A fiókomba zárom. Aznap, amikor visszatér egy bizonyos küldetésből, amivel meg akarom bízni, maga veheti ki a fiókomból.

D'Artagnan, még lehorgasztott fővel, habozott.

- Ejnye no - mondotta Lajos -, úgy tesz, mintha nem tudná, hogy ő keresztény felsége testőreinek kapitánya rangban felette áll Franciaország marsalljának!

- Felség, tudom.

- Akkor azt lehetne hinni, hogy nem bízik szavamban.

- Ó, felség, ne higgyen rólam ilyent!

- Be akartam magának bizonyítani, hogy ha maga jó szolga, hát jó urat is veszített el: olyan úr vagyok-e valamelyest, amilyenre szüksége van?

- Kezdem hinni, felséges uram.

- Akkor, uram, lépjen ismét szolgálatomba. Amióta elment, csapata egészen szétzüllött, az emberek céltalanul barangolnak a csapszékekben, ahol rendeleteim és atyám rendeletei ellenére verekednek. A lehető leggyorsabban újjászervezi az egységet!

- Igenis, felség.

- Többé nem hagy el engem!

- Igenis!

- És velem együtt fog hadba vonulni, és az én sátram közelében fog letáborozni!

- Felség - mondotta D'Artagnan -, ha ilyen szolgálatot akar rám bízni, akkor nem érdemes húszezer frankot fizetnie, mert nem érdemlem meg.

- Azt akarom, hogy nagy házat vigyen és lakomákat adjon, azt akarom, hogy az én testőrkapitányom fontos személyiség legyen.

- Én pedig - mondotta D'Artagnan, nem tudván türtőztetni magát - nem szeretem a talált pénzt; meg akarok dolgozni érte. Felséged a naplopó tennivalóit akarja rám bízni, amit négyezer frankért megkap az első jöttmenttől.

XIV. Lajos nevetett.

- Kedves D'Artagnan, maga igazi ravasz gascogne-i, kiveszi belőlem a titkot.

- Ó, felségednek tehát titka van?

- Van bizony.

- No, akkor elfogadom a húszezer frankot, mert meg fogom őrizni a titkot, és a titoktartást napjainkban nem lehet elég jól megfizetni. El akarja mondani a titkát, felség?

- Csizmát húz, D'Artagnan úr, és lóra száll.

- Azonnal?

- Két napon belül.

- Jó, felség, mert mielőtt indulok, rendeznem kell ügyeimet, különösen, ha verekedni is kell.

- Előfordulhat.

- Állok elébe, felség. Felséged D'Artagnan pénzvágáéhoz, becsvágáéhoz, szívéhez szólt, de egyet elfelejtett.

- Mit?

- Nem szólt a hiúságomhoz; mikor leszek a király rendjelének lovagja?

- Ezzel is törődik?

- De még mennyire! Athos barátom egyenruháját rendjelek tarkítják, és ez sérti a szemem.

- Egy hónappal a kapitányi kinevezés után rendjelem lovagja lesz.

- Ahá - mondotta elmélázva a testőr -, tehát a küldetés után?

- Úgy van.

- Hová küld, felség?

- Volt már Bretagne-ban?

- Nem, felség.

- Vannak ott barátai?

- Bretagne-ban? Hitemre mondom, nincsenek.

- Annál jobb. Ért az erődítményekhez?

D'Artagnan mosolygott.

- Azt hiszem, értek, felség.

- Meg tud különböztetni egy erődítményt az egyszerű megerősített kastélyoktól, amilyeneknek építését hűbéres várurainknak megengedtük?

- Úgy meg tudom különböztetni a várat a várkastélytól, mint a páncélt a pástétom héjától. Elég ennyi?

- Jó, uram, tehát el fog utazni.

- Bretagne-ba?

- Oda.

- Egyedül?

- Egészen egyedül. Még szolgát sem vihet magával.

- Szabad kérdenem felségedtől, mi okból?

- Azért, mert jól tenné, ha maga is átválna jobb házban szolgáló jobbágy formájú emberré. Nagyon ismerik az ábrázatát Franciaországban, D'Artagnan úr.

- Azután, felség?

- Azután sétára indul Bretagne-ban, és nagyon gondosan szemügyre veszi ennek a vidéknek erődtímeit.

- A partvidéken is?

- Sőt a szigeteken is.

- Ejha!

- Belle-Isle-en-Meren kezdi.

- Ami Fouquet úré? - kérdezte D'Artagnan komoly hangon, és a királyra emelte értelmes tekintetét.

- Azt hiszem, jól tudja, uram, Belle-Isle csakugyan Fouquet úré.

- Felséged tehát azt akarja tudni, erős hely-e Belle-Isle?

- Igen.

- S hogy az erődtímeik régiek-e, vagy újak?

- Úgy van.

- Hogy Fouquet úr jobbágyai, hűbéresei történetesen nincsenek-e elég nagy számban ahhoz, hogy helyőrséget alkossanak?

- Fején találta a szöveget, uram, ez az, ami érdekel.

- És hogy nem építenek-e újabb erődtímeiket?

- Bejárja majd Bretagne-t, fülel mindenfelé, s abból ítél.

D'Artagnan a bajuszát pödörte, azután szókimondóan így szólt:

- Tehát én a király kéme vagyok.

- Nem, uram.

- Bocsánat, felség, de hiszen pénzért kémkedem a királynak.

- Felderítő útra indul. Vajon ha karddal a kezében, testőrei élén megy előre, hogy értesülést szerezzen valamilyen helyről, vagy az ellenség hadállásáról...

Erre a szóra D'Artagnan alig észrevehetően összerezett.

- Kémnek tartaná akkor magát? - folytatta a király.

- Nem, nem! - mondta D'Artagnan elgondolkodva. - Más dolog, ha az ember felderítő útra indul az ellenség ellen... akkor egyszerűen katona. És ha megerődítik Belle-Isle-t? - tette hozzá nyomban.
- Akkor elkészíti az erődítmény pontos tervrajzát.
- Be fognak oda engem engedni?
- Az már nem rám tartozik, az a maga dolga. Hát nem hallotta, hogy évi húszezer frank pótlékot kap, ha akarja?
- Dehogynem, felség. És ha nem építenek erődítményt?
- Akkor nyugodtan, anélkül, hogy túlságosan kifárasztaná lovát, visszatér.
- Felség, kész vagyok mindent megtenni.
- Holnap reggel azzal kezdi, hogy elmegy a főintendánshoz első negyedévi fizetéséért. Ismeri Fouquet urat?
- Csak kevésbé, felség; de engedje megjegyezni felséged, nem nagyon sürgős, hogy megismerkedjem vele.
- Bocsásson meg, kérem, de ő meg fogja tagadni a kiutalt összeg kifizetését, és én épp erre a visszautasításra várok.
- Ejha! - mondotta D'Artagnan. - Azután, felség?
- Ha Fouquet megtagadja, akkor kérje Colbert úrtól. De mondja csak, van jó lova?
- Kitűnő, felség.
- Mennyiért vette?
- Százötven pisztoltallérért.
- Megveszem. Itt van egy utalvány kétszáz pisztoltallérról.
- De, felség, szükségem van jó lóra, ha útra akarok kelni.
- És?
- És felséged elveszi tőlem.
- Dehogy, inkább odaadom magának. Minthogy pedig az enyém, és nem a magáé, biztos vagyok benne, hogy nem fogja kímélni.
- Felségednek tehát nagyon sürgős a dolog?
- Természetesen.
- Akkor minek várnék két napig?
- Két okból, amiket én tudok.
- Az már más. Az én lovamon két nappal megrövidül a nyolc napig tartó út, azonkívül a postakocsira is fel lehet ülni szükség esetén.
- Nem, nem, a postakocsi veszélyes. Induljon, D'Artagnan úr, és ne feledje, hogy engem szolgál.
- Felség, sohasem feledkeztem meg róla! Holnapután hány órakor vegyek búcsút felségedtől?
- Hol lakik?
- Ezentúl a Louvre-ban lesz a szállásom.

- Ezt nem akarom. Megtartja a városi lakását, én fogom fizetni. Elutazása időpontját éjszakára tűzöm ki, hogy senki se lássa meg, vagy ha meg is látják, ne tudják, hogy az én emberem... Tegyen lakatot a szájára, uram!

- Ezzel a szavával felséged elrontja mindazt, amit eddig mondott.

- Azt kérdeztem, hol lakik, mert nem hívhatom mindig La Fère gróf útján.

- Planchet fűszeresnél lakom, a Lombardok utcájában.

- Ne sokat járkaljon, igyekezzék elrejtőzni, és várja parancsaimat.

- De hiszen fel kell vennem a pénzt, felség.

- Ez igaz, de ha elmegy a pénzügyminiszter hivatalába, ahol olyan sok ember fordul meg, vegyüljön el a tömegben.

- Nincs utalványom, felség.

- Itt van.

A király aláírt egy utalványt.

D'Artagnan megnézte az írást, hogy rendben van-e.

- Ez pénz - mondotta -, és a pénz olvasva vagy számolva jó.

- Isten vele, D'Artagnan úr! - tette hozzá a király. - Azt hiszem, jól megértett.

- Megértettem, hogy felség Belle-Isle-be küld engem.

- Hogy megtudja?...

- Hogy megtudjam, mennyire haladtak Fouquet úr munkálatai.

- Jó; tegyük fel, hogy elfogják.

- Ezt nem tesszük fel, felség - mondotta bátran a gascogne-i.

- Tegyük fel, hogy megölik - folytatta a király.

- Nem valószínű, felség.

- Az első esetben egy szóval se árulja el magát, a második esetben pedig semmiféle papirossal el ne árulja kilétét.

D'Artagnan egykedvűen vállat vont, elbúcsúzott a királytól, és amint elment, így szólt magában:

„Tovább hull az égből az angolországi áldás, maradjunk a csurgó alatt.”

Fouquet úr házai

D'Artagnan visszatért Planchet-hoz, egészen belebódulva és belezavarodva mindabba, ami vele történt. Közben pedig egy merőben másfajta jelenet ment végbe, de mégis sok köze volt a gascogne-i és a király beszélgetéséhez, csakhogy ez a jelenet Párizson kívül történt. Mégpedig Saint-Mandé falu egyik házában, amelynek tulajdonosa Fouquet főintendáns volt.

A miniszter, első titkára kíséretében, éppen megérkezett ebbe a falusi házába; titkára hatalmas irattáskát cipelt, tele átvizsgálandó és aláírásra váró aktákkal.

Esti öt óra lehetett, s a háziak éppen estebédnél ültek; vacsorára húsz vendéget vártak, a miniszter hivatalnokait.

A főintendáns szóba se állt senkivel: leszállt hintójáról, egy ugrással a kapuban termett, átsietett a lakáson, be a dolgozószobájába. Ott kijelentette, hogy bezárkózik, mert dolgozni akar, senki se háborgassa, akármilyen dologban keresik is, kivéve, ha a király rendeletéből.

Amint kiadta a rendelkezését, Fouquet csakugyan bezárkózott szobájába, és ajtaja elé két inast állított örnek. Ezután eltolt egy zárat, amelynek segítségével egy falrészlet kimozdult helyéből, elzárva a bejáratot, úgyhogy mindabból, ami a szobában történt, kívülről semmit se lehetett hallani. De minden valószínűség ellenére, Fouquet csakugyan azért zárkózott be, hogy elzárkózzék a külső világ elől, mert egyenesen íróasztalához ment, ott leült, kinyitotta az irattáskát, és válogatni kezdett abból a rengeteg papirostömegeből, amely a táskában volt.

Nem telt el tíz perc azóta, amióta Fouquet a szobájába lépett, és amióta megtették az említett óvintézkedéseket, amikor egyszerre csak egyenlő időközökben több apró csendülés ütötte meg fülét és hívta fel magára figyelmét. Fouquet felkapta a fejét, fülelt, hallgatózott.

A rövid csendülések tovább hallatszottak. Ekkor a miniszter némi türelmetlenséget eláruló mozdulattal felállt munkájától, és egyenesen egy tükör elé ment, amely mögött a koppintások valami láthatatlan kéztől vagy szerkezettől eredtek.

Hatalmas tükör volt ez, belefoglalva az egyik falsíkba. Három másik teljesen hasonló tükör egészítette ki a helyiség szimmetrikus elosztását. Egyik tükör se különbözött a másiktól.

Az ismétlődő apró csendülések kétségkívül jeladások voltak, mert abban a pillanatban, amikor Fouquet hallgatózva a tükör felé közeledett, újra hallatszott, és ugyanúgy.

- Ejnye! Ejnye! - mormogta meglepődve a főintendáns. - Vajon ki lehet ez? Mára nem vártam senkit.

És kétségtelenül azért, hogy a jeladásra feleljen, a főintendáns a tükörből kihúzott egy aranyozott szöveget, és háromszor megforgatta. Aztán visszament a helyére és leült:

- Most aztán várhatnak - mondta.

Újra belemerült az előtte szétterülő papíroceánba, egyébre se gondolva, mint munkájára. Fouquet hihetetlen gyorsasággal, csodálatosan éles elmével bogozta ki a leghosszabb iratokat, a legszövevényesebb írásokat, javítgatva őket, jegyzeteket készítve hozzájuk, szinte lázas sebességgel száguldó tollával, a munka valósággal égett a keze alatt; aláírások, számok, visszautalások halmozódtak egymásra, mintha tíz hivatalnok, vagyis száz ujj és tíz agy dolgozott volna, nem pedig csak tíz ujj és ennek az egyetlen embernek az agya.

A munkájába elmélyedt Fouquet csak olykor-olykor kapta fel a fejét, hogy futó pillantást vessen az órára, amely szemben volt vele.

Fouquet ugyanis kitűzött maga elé egy feladatot, és amint a feladat adva volt, egy óra alatt annyit végzett el, amihez másnak egy teljes nap kellett volna: Fouquet biztos volt benne, hogy hacsak valaki meg nem zavarja, elvégzi munkáját a maga elé tűzött időre. De lázas munkája közben a tükör mögül felcsendültek az apró ütések, ezúttal még sürgetőbbben, és ennél fogva még makacsabbul. „Ejnye, úgy látszik, a hölgy türelmetlen - gondolta Fouquet -, nyugalom, nyugalom, bizonyára a grófné! De nem, hiszen a grófné három napra Rambouillet-ba ment. Akkor az elnökné lesz. Ó, az elnökné nem volna ilyen követelőző, hanem alázatosan csöngetne, aztán megvárná, hogymint hozza a kedvem. Mindebből világos, hogy nem tudom, ki lehet, de jól tudom, hogy ki nem lehet. És minthogy nem a marquise keres, a többit vigye el az ördög!”

És tovább folytatta munkáját, hiába hívta türelmetlenül a csengő. Egy negyedóra múlva mégis Fouquet-t fogta el a türelmetlenség, munkája hátralévő részét nem annyira befejezte, inkább viharként tovasodorta, aztán iratait visszadugta az irattáskába, egy pillantást vetve a tükörbe, mialatt a csengő egyre türelmetlenebbül szólt.

„Ó, ó - gondolta Fouquet -, mit jelent ez a viharos csöngetés? Mi történt? És ki az az Ariadné, aki engem ilyen türelmetlenül vár? Lássuk csak.”

Ezután ujjával megnyomott egy szöveget, amely párhuzamos volt az imént kihúzott másik szöggel. A következő pillanatban a tükör úgy fordult el, mint valami ajtószárny, láthatóvá téve egy elég mély faliszekrényt; a főintendáns eltűnt benne, mint valami hatalmas skatulyában. Majd újabb rugót nyomott meg, ez pedig nem egy deszkát, hanem egy faltömböt mozdított ki a helyéből, és a főintendáns ezen a résen át távozott, mögötte pedig az ajtó magától bezáródott.

Ezután Fouquet húsz lépcsőt ment lefelé egy csigalépcsőn, amely a föld alá vezetett, és egyszerre csak ott állt egy hosszú, kikövezett folyosón, amelyet láthatatlan rések világítottak meg. Ennek a föld alatti folyosónak a falát kőkockák, padlóját szőnyeg borította.

A föld alatti járat az alatt az utca alatt vezetett, amely Fouquet házát elválasztotta a vincennes-i parktól. A föld alatti folyosó végén csigalépcső volt, párhuzamos azzal, amelyen Fouquet lejött. Most fölment ezen a második csigalépcsőn, és egy rugó segítségével belépett egy faliszekrénybe, amely hasonló volt ahhoz, amelyen át lakásából távozott, és ebből a faliszekrényből bejutott egy fejedelmi ízléssel berendezett szobába.

A szobába érve gondosan megvizsgálta, hogy a tükör hibátlanul és áruló nyom nélkül záródott-e be, és szemléje eredményével megelégedve, egy kis aranyozott kulccsal, amit háromszor megforgatott, kinyitotta a szemközti ajtót.

Ezúttal az ajtó egy szép, pompásan bútorozott szobába nyílt, itt pedig selyempárnákon egy rendkívüli szépségű nő ült, aki a kulcs okozta zajra felpattant és Fouquet elé rohant.

- Ó! Istenem! - kiáltott fel a miniszter, és meglepetve hátrált.

- Drága Bellières marquise, kegyed itt?

- Igen - felelte halkán a marquise -, én vagyok az.

- Marquise, drága marquise - szólt Fouquet, és már-már térdre borult -, ó, Istenem, hát hogyan jött ide? És én még meg is várattam!

- Mégpedig sokáig, uram, ó, nagyon sokáig.

- Nagyon boldog vagyok marquise, hogy a várakozást oly hosszúnak érezte.

- Egy örökkévalóságnak, uram. Több mint hússzor csöngettem. Nem hallotta?

- Marquise, kegyed sápadt, kegyed remeg!

- Nem hallotta, hogy hívják?

- Hogyne, hallottam, asszonyom, de nem tudtam jönni. El se tudtam gondolni, hogy kegyed volna itt, aki oly rideg és visszautasító volt velem szemben. Ha csak sejtem, milyen boldogság vár rám, higgye el, marquise, mindent és mindenkit faképnél hagyok, hogy a lába elé borulhassak, mint ahogy most teszem.

A marquise körülnézett.

- Magunk vagyunk itt?

- Magunk, ezért felelősséget vállalok.

- Csakugyan - mondta a marquise szomorúan.

- Miért sóhajt?

- Mennyi titokzatosság, mennyi óvintézkedés veszi körül - szólt a marquise kissé keserűen -, és mennyire vigyáz, hogy szerelmeit meg ne sejtse a világ!

- Jobb szeretné, ha elhíresztelném őket?

- Azt már nem; hiába, maga tapintatos ember - mosolygott a marquise.

- Ej, ej, marquise, csak semmi szemrehányás, könyörgök.

- Van-e jogom szemrehányást tenni?

- Nem, sajnós, nincs. Csak nem értem, hogy kegyed, akit teljes egy év óta szeretek viszont-szerelem és remény nélkül...

- Téved: remény nélkül, igaz; de nem viszonzás nélkül!

- Ó, az én szememben a szerelemnek csak egyetlen bizonyítéka van, és erre a bizonyítékra még mindig várok.

- Hát most elhoztam magának, uram.

Fouquet már meg akarta ölelni, de a marquise gyorsan kibontakozott karjaiból.

- Egyre csak tévedésben akar maradni, uram, nem fogadja-e el tőlem az egyetlen dolgot, amit magának akarok adni: az odaadásomat?

- Ó, tehát mégsem szeret; mert az odaadás csak erény, a szerelem ellenben szenvedély.

- Hallgasson meg, uram, könyörgök, nem jöttem volna ide vissza, ha nincs rá nagy okom, ezt megértheti.

- Az okkal nem törődöm; a fő, hogy itt van; a fő, hogy hallom a hangját, hogy láthatom.

- Csakugyan igaza van, a fő, hogy itt lehetek, anélkül, hogy bárki látott volna, és a fő, hogy beszélhetek magával.

Fouquet térdre hullott előtte.

- Beszéljen, beszéljen, asszonyom - mondta -, hallgatom.

A marquise csak nézte a térden álló Fouquet-t, pillantásában a szerelemnek és búsongásnak valami különös kifejezése csillant meg.

- Ó! - szólalt meg végre halkán -, mennyire szeretnék az a nő lenni, akinek joga van magát minden percben láthatni, magával bármikor, minden percben beszélhetni! Mennyire szeretnék az a nő lenni, aki vigyáz magára, akinek nincs szüksége titokzatos csengőjelekre, hogy hívhassa, aki előtt a szeretett férfi nem úgy bukkan elő a homályból, mint valami tündér, akit

legfőljebb egy óra hosszáig nézhet, mert aztán eltűnik a sötétségben, még titokzatosabban, mint ahogyan érkezett. Bizony, az a nő, akiről beszéltem, igen boldog lehet.

- Marquise - szólt Fouquet mosolyogva -, csak nem a feleségemet gondolja?

- Úgy van, a feleségéről beszélek.

- Nohát az ő sorsát ne irigyelje, marquise. Mindazok közül a nők közül, akikkel kapcsolatban vagyok, Fouquet-né asszony lát engem a legritkábban, s beszél velem a legritkábban, és a lehető legritkábban lehet velem bizalmasan négy szemközt.

- De legalább nincs rákényszerülve, hogy kezét egy tükör díszítményére nyomva lesse a megjelenését, de legalább nem hallja válaszképpen azt a titokzatos, hátborzongató csengettyűszót, amely mit tudom én, honnan érkezik; de legalább nem tiltotta meg neki soha, örökre szóló szakítással fenyegetve, hogy ennek az érintkezésnek a titkát felfedje, mint ahogy megtiltja mindazoknak, akik előttem jártak itt, és akik még csak azután fognak idejönni.

- Drága marquise, mennyire igaztalan, és mennyire nincs igaza, ha szememre veti a titokzatoságot, amely körülvesz. Csak a titok leple alatt lehet zavartalanul szeretnünk egymást, és csak a zavartalan szerelem teheti az embert boldoggá. De térjünk vissza a mi dolgunkra, arra az odaadásra, amelyet az imént említett, vagyis inkább ringasson engem csalódásba, marquise, és hitesse el velem, hogy ez az odaadása szerelmét jelenti.

- Az imént - szólt a marquise, és szemére tette kezét, amely oly szép és finom volt, mint az antik női szobroké -, az imént beszélni készültem; gondolataim tisztán, bátran fogantak meg agyamban, most pedig megbénultam, meg vagyok zavarodva, minden ízemben reszketek, félek, hogy rossz hírt hoztam.

- Ha ennek a rossz hírnek köszönhetem, hogy itt van, marquise, akkor jó szívvel fogadom a rossz hírt is; de minthogy itt van, marquise, és bevallja, hogy nem egészen közömbös irántam, inkább hagyjuk a rossz hírt, és beszéljünk másról, csak kegyedről.

- Nem, nem, ellenkezőleg, kérdezze csak tőlem a rossz hírt, követelje tőlem, hogy azonnal megmondjam, és hogy a hír közlésében ne tartson vissza semmi érzelem. Barátom, Fouquet, óriási érdeke forog kockán.

- Megijeszt, marquise, sőt egyenesen megfélemlít, hiszen kegyed olyan komoly, olyan meggondolt, és annyira ismeri azt a világot, amelyben élünk. A hír tehát komoly.

- Ó, nagyon komoly. Hallgassa meg!

- De előbb mondja meg, hogyan jött ide.

- Majd megtudja mindjárt, de előbbre való a sürgősebb ügy.

- Hát mondja meg, marquise, mondja meg, könyörgök. Könyörüljön türelmetlenségemen.

- Tudja-e, hogy Colbert urat kinevezték a pénzügyek intendánsává?

- Micsoda? Colbert-t, a kis Colbert-t?

- Úgy van, Colbert-t, a kis Colbert-t.

- Mazarin bizalmasát, faktótumát?

- Úgy van.

- Eh, hát mi retteneteset lát abban, hogy Colbert ki van nevezve, drága marquise? Hogy a kis Colbert pénzügyi intendáns lett, ez meglepő, elismerem, de azért még nem rettenetes.

- Azt hiszi, hogy a király fontos és sürgős ok nélkül kinevezte volna ilyen fontos állásra azt, akit maga kis fajankónak nevez?

- Mindenekelőtt egyáltalán igaz-e, hogy a király kinevezte?
- Azt mondják.
- Ki mondja?
- Az egész világ.
- Az egész világ nem megfogható személy. Említsen valakit, aki jól értesült és ezt állítja.
- Vanelné.
- No, most már kezdek csakugyan megijedni - szólta Fouquet mosolyogva -, mert ha van valaki, aki jól értesült, akkor az említett hölgy az.
- Ne mondjon rosszat szegény Marguerite-ről, Fouquet úr, mert ez az asszony még mindig szereti magát.
- Ne mondja! Igazán? Hihetetlen! Azt hittem, hogy a kis Colbert, ahogy az imént nevezte, elhomályosította ezt a szerelmet, rajta hagyván valami tintapecsétet, vagy zsírfolt nyomát.
- Fouquet, Fouquet, lám milyen azokkal a nőkkel szemben, akiket elhagyott!
- Csak nem kel Vanelné védelmére, marquise?
- De igen, mert, ismétlem, Marguerite most is szereti magát, és ezt bizonyítja az is, hogy meg akarja menteni.
- A kegyed közvetítésével, marquise? Ezért megdicsérem Vanelnét. Nem küldhetett kellemesebb angyalt, aki kegyednél biztosabban megmenthetné üdvösségemet. De jól ismeri Marguerite-ot?
- Barátnóm volt a zárdában.
- És Vanelné kegyednek azt állította, hogy Colbert-t kinevezték intendánssá?
- Úgy van.
- Hát most magyarázza meg nekem, marquise: tegyük fel, hogy Colbert csakugyan intendáns lett. Egy intendáns, aki alantas tisztviselőm, aki helyettesem, hogyan árthat nekem, még ha Colbert-nak hívják is?
- Úgy látom, nem gondolkozik, uram.
- Min?
- Azon, hogy Colbert gyűlöli magát.
- Engem! - kiáltott fel Fouquet. - Ó, Istenem, marquise, milyen országból jön ön? Nem tudja, hogy engem mindenki gyűlöl, Colbert éppúgy, mint más?
- Colbert jobban gyűlöl, mint más.
- Lehet, hogy jobban, mint más.
- Nagyravágyó.
- Ki nem nagyravágyó, asszonyom?
- Igaz, de az ő nagyravágyásának nincs határa.
- Látom, mert hiszen igyekezett utódom lenni Vanelné asszonynál.
- Ami sikerült is. Vigyázzon!
- Azt akarja mondani, hogy Colbert szeretne az intendánsi állásból a főintendánsiba jutni?

- Nem volt-e már oka félni tőle?
- Hohó! - szólt Fouquet. - Colbert utódom lehetett Vanelnénál. De a királynál: ez más dolog. Franciaországot nem vásárolhatja meg olyan könnyen, mint egy adótiszt feleségét.
- Ugyan kérem, minden és mindenki megvásárolható, ha arannyal nem, akkor cselszövésessel.
- Kegyed, asszonyom, épp az ellenkezőjét tapasztalta, hiszen kegyednek milliókat ajánlottam fel.
- A milliók helyett, Fouquet, inkább mást ajánlott volna fel: egyetlen, igaz, feltétlen szerelmet. Ezt elfogadtam volna. Ebből láthatja hogy mindenkit meg lehet vásárolni, de mindenkit a maga módján.
- Nézete szerint tehát Colbert az én főintendánsi állásomra alkudozik? Ugyan, ugyan, marquise, legyen nyugodt: Colbert még nem elég gazdag hozzá, hogy megvásárolhassa.
- És ha elorozza maga elől?
- Az már más dolog. Mert mielőtt hozzám, vagyis a hadállás törzséhez férközhetne, előbb le kellene rombolnia, szét kell lövetnie az előretolt sáncokat, márpedig én ördögien jól meg vagyok erősítve, marquise.
- Külső sáncoknak bizonyosan barátait, kreaturáit nevezi, ugye?
- Úgy van.
- D'Eymeris is egyik ilyen kreatúrája?
- Úgy van.
- Lyodot szintén?
- Szintén.
- Hát Vanin?
- Ó, ami Vanint illeti, felőlem csinálhatnak vele, amit akarnak, de...
- De?...
- De a többi emberemhez ne nyúljanak!
- Hát ha azt akarja, hogy ne nyúljanak se D'Eymeris, se Lyodot úrhoz, itt az ideje, hogy védekezzék.
- Ki fenyegeti őket?
- Meghallgat-e végre?
- Mindig, marquise.
- És nem vág a szavamba?
- Beszéljen.
- Hát Marguerite ma reggel értem küldött.
- Igen?
- Hívatott.
- És mit akart?
- Így szólt hozzám: „Nem merem magam fölkeresni Fouquet urat.”

- Eh, és miért? Csak nem hiszi Marguerite, hogy én szemrehányást tennék neki? Szegény asszony, nagyon téved!
- „Keresse fel, kérem, Fouquet urat, és mondja meg neki, hogy óvakodjék Colbert úrtól.”
- Hogyan, Marguerite figyelmeztet engem, hogy óvakodjam az ő szeretőjétől?
- Mondtam már, hogy Marguerite még mindig szereti magát.
- Aztán, marquise?
- Marguerite még hozzátette: „Colbert ezelőtt félórával jelentette nekem, hogy kinevezték intendánsná.”
- Már mondtam, marquise, hogy Colbert így még inkább az én kezem alá kerül.
- De ez nem minden: Marguerite jó viszonyban van, mint tudja, D'Eymerisnével és Lyodotnéval.
- No és?
- No és Colbert úr nagyon érdeklődött Vanelnénál, hogy mekkora ezeknek az uraknak a vagyona, és hogy mennyire hívei magának.
- Ó, erről a két emberemről jótállok, csak akkor pártolhatnak el tőlem, ha megölnék őket.
- Ekkor történt, hogy Vanelnénak látogatója érkezett, és egy percre magára kellett hagynia Colbert-t. Colbert, aki örökké dolgozik, alighogy egyedül maradt, zsebéből ceruzát vett elő, és minthogy az asztalon papírt talált, erre írta feljegyzéseit.
- Feljegyzéseket D'Eymerisről és Lyodot-ról?
- Úgy van.
- Szeretném tudni, mit mondanak a jegyzetek.
- Épp ez az, amit elhoztam magának.
- Vanelné megszerezte Colbert jegyzeteit, és elküldte nekem?
- Nem, de csodás véletlen folytán maradt nála a jegyzetéről másolat.
- Hogyan történhetett ez?
- Figyeljen. Mondtam már, hogy Colbert az asztalon papírt talált.
- Nos és?
- És a zsebéből ceruzát vett elő.
- Aztán?
- És jegyzeteket írt a papirosra.
- És?...
- És a ceruza ólomból volt, vagyis kemény volt: feketén írt a felső ívre, az alatta lévő íven pedig megmaradt vonásainak színtelen lenyomata.
- És aztán?
- Colbert letépte az első ívet, de megfeledkezett a másodikról.
- Erre aztán?
- Erre aztán a második ívről le lehetett olvasni tisztán, mi volt az első ívre írva: Vanelné elolvasta, és értem küldött.

- Ahá!

- Miután Vanelné meggyőződött róla, hogy én a maga odaadó barátnője vagyok, átadta nekem a papirost, és elmondta ennek a háznak a titkát, azt a titkot, hogyan lehet ebbe a házba bejutni.

- És hol az a papiros? - kérdezte Fouquet kissé zavartan.

- Tessék, olvassa - szólt a marquise.

Fouquet a következőket olvasta:

Azoknak az adóbérlőknek a neve, akiket a vizsgáló bírósággal el kell ítéltetni:
D'Eymeris, F... barátja, Lyodot, F... barátja, Vanin, közömb.

- D'Eymeris! Lyodot! - kiáltott fel Fouquet, miközben Colbert jegyzeteit olvasta.

- F... úr barátai - mutatta ujjával a marquise.

- De mit jelentenek ezek a szavak: „A vizsgáló bírósággal el kell ítéltetni”?

- Ej hát! - szólt a marquise. - Világos, de még nem ért a végére, olvassa tovább.

Fouquet folytatta:

A két első halálra ítéendő, a harmadik állásától megfosztandó; D'Hautemont és de La Valette uraktól csupán vagyonuk kobzandó el.

- Szent Isten! - kiáltott fel Fouquet. - Lyodot-t és D'Eymerist halálra ítélik! De még ha a vizsgáló bíróság halálra ítéli is őket, a király nem fogja jóváhagyni a halálos ítéletet, a király aláírása nélkül pedig a halálos ítélet végre se hajtható.

- A király nevezte ki intendánssá Colbert urat.

- Ó! - kiáltott fel Fouquet, mintha hirtelen örvény nyílt volna meg a lába előtt. - Ez lehetetlen! Lehetetlen!! De ki volt az, aki ceruzával utánarajzolta Colbert sorainak lenyomatát?

- Én. Félttem, hogy elmosódik a lenyomat.

- Ó, mindent meg fogok tudni!

- Nem fog megtudni semmit, uram, mert túlságosan lenézi az ellenségét.

- Bocsásson meg nekem, drága marquise, bocsásson meg. Igaza van, Colbert ellenségem, elhiszem már; igaza van, Colbert félelmetes ember, belátom. De van még időm, és minthogy kegyed itt van és bizonyosságot tett odaadásáról, sőt szerelmét is elárulta... és mivel ketten vagyunk, magunkban...

- Én azért jöttem, hogy megmentsem magát, Fouquet úr, nem pedig azért, hogy magam elbukjam - mondotta a marquise, és fölemelkedett -, tehát óvakodjék...

- Marquise, igazán sokkal jobban megrémült, mint kellene, ez a rettegés nem ürügy...

- Sötét lelkű ember ez a Colbert! Vigyázzon!

Most Fouquet is felállt.

- És én? - kérdezte.

- Ó, maga nemes lélek. Vigyázzon!

- Akkor hát?

- Megtettem, amit meg kellett tennem, barátom, még azzal a kockázattal is, hogy hírnevemnek ártok vele. Isten vele!

- Nem „Isten vele”, hanem „a viszontlátásra”.

- Talán - felelte a marquise.

Csókra nyújtotta kezét Fouquet-nak, és oly határozott lépésekkel indult az ajtó felé, hogy Fouquet nem merte útját állni.

Ami Fouquet-t illeti, lehajtott fejjel és borús homlokkal megtette visszafelé is azt a föld alatti utat, amelyen fémdrótok húzódtak át, a két tükör hátlapjáról közvetítve egyik házból a másikba a két szerelmes vágyait és hívását.

Fouquet abbé

Fouquet a föld alatti folyosón át sietett lakására visszatérni és működésbe hozni a tükör rugóit. Alighogy dolgozószobájába ért, kopogtatást hallott az ajtón, és ugyanabban a pillanatban egy jól ismert hang ezt mondta:

- Nyisson ajtót nagyméltóságod, kérem, nyisson ajtót!

Fouquet gyors mozdulattal rendbe hozta mindazt, ami elárulhatta volna izalmát és iménti eltávozását; íróasztalán szétrakta az írásokat, tollat vett kezébe, és hogy időt nyerjen, kikiáltott:

- Ki az?

- Hogyan, uram, nem ismer meg? - felelte a hang.

„Dehogynem - mondta magában Fouquet -, dehogynem, igen, megismerlek, barátom.” Aztán hangosan így folytatta. - Nem Gourville?

- Az, uram.

Fouquet felkelt, egy tekintetet vetett a tükörbe, az ajtóhoz ment, félretolta a reteszt, és Gourville⁸⁴ belépett.

- Hej, nagyuram, nagyuram - mondotta -, milyen kegyetlenség!

- Micsoda?

- Már negyedórája könyörgök, hogy nyissa ki az ajtót, és még csak nem is felel.

- Egyszer s mindenkorra vegye tudomásul, nem akarom, hogy zavarjanak, ha dolgozom. És bár maga kivétel, Gourville, a többiek miatt tiszteletben kell tartania utasításomat.

- Nagyjóuram, most bizony utasítást, ajtót, zárat és falat mind felrúgtam, betörtem, fel-feszítettem, leromboltam volna!

- Ejha, tehát valami ilyen nagy eseményről van szó? - kérdezte Fouquet.

- Ó, felelek érte!

- És miféle esemény az? - kérdezte Fouquet, kissé megdöbbenve bizalmas emberének izgatottságától.

- Van egy titkos vizsgáló bíróság, uram.

- Jól tudom, de összeült-e már, Gourville?

- Nemcsak hogy összeült, de ítéletet is hozott.

- Ítéletet? - felelte Fouquet elsápadva, s egész testében megremegeve, mivel nem tudta ijedelmét eltitkolni. - Ítéletet? Ki ellen?

- Nagyméltóságod két barátja ellen.

- Ugye Lyodot és D'Eymeris urakról van szó?

---

⁸⁴ Szegény sorból származott, ügyes pénzügyi szakember; lakájából titkár, a Fronde idején Condé embere, majd Mazarin mellett dolgozik. Fouquet bukása után halálra ítélik, külföldre menekül; később sikeres diplomáciai szolgálataiért kegyelmet kap, s hazatér (1625-1703).

- Úgy van, uram.

- De miféle ítéletet?

- Halálos ítéletet!

- Kimondták! Ó, téved Gourville, ez lehetetlen.

- Itt az ítélet másolata, ma kell aláírnia a királynak, ha ugyan már alá nem írta.

Fouquet kikapta Gourville kezéből a másolatot, elolvasta és visszaadta.

- A király nem fogja aláírni.

Gourville a fejét rázta.

- Nagyuram, Colbert merész tanácsadó, ne bízzék benne.

- Megint Colbert! - mondotta Fouquet. - Ej, miért kínozza két nap óta minduntalan ez a név a fülemet? Túlságosan nagy fontosságot tulajdonít e jelentéktelen fickónak, Gourville. Álljon elő Colbert, majd én a szemébe nézek; emelje fel fejét, és én eltaposom; de értse meg, ehhez szükség van legalább egy göröngyre, hogy szemem célba vehesse, olyan területre, amelyen megvethetem a lábam.

- Türelem, uram, mert lebecsüli ellenfelét... Igyekeznek sürgősen megismerni; úgy vagyunk ezzel a sötét pénzemberrel, mint a hullócsillagokkal: szemünk sosem látja meg őket, míg pusztítva le nem zuhannak; amikor már érzékelnénk őket, meghalunk.

- Nahát, Gourville, ez már sok - felelte Fouquet mosolyogva -, engedje meg, barátom, hogy ne ijedjek meg oly könnyen; Colbert és meteor! Istenemre mondom, meg fogjuk figyelni ezt a meteort... Tetteket kérek, nem szavakat. Mit tett Colbert?

- Két akasztófát rendelt a párizsi hóhérnál - felelte egyszerűen Gourville.

Fouquet felemelte fejét, szeme megvillant, és így szólt:

- Biztosan tudja azt, amit állít?

- Itt a bizonyíték, uram - mondotta Gourville.

És Gourville átadta a törvényszék egyik írnokának titkos jelentését, aki bizalmas embere volt Fouquet-nak.

- Igaz! - mondotta a miniszter. - Igaz, felállítják a bitófát!... De a király még nem írta alá, Gourville, a király nem fogja aláírni.

- Nemsokára ezt is tudni fogom.

- Hogyan?

- Ha a király aláírta, akkor az akasztófákat még ma este elküldik a törvényszék udvarára, hogy holnap reggel felállítsák őket.

- De nem, nem lehet - mondotta újra Fouquet. - Téved, és megtéveszt engem is; Lyodot tegnapelőtt reggel keresett fel, és szegény D'Eymeristől három nappal ezelőtt kaptam egy szállítmány szirakúzai bort.

- Mi mást bizonyít ez - felelte Gourville -, mint azt, hogy a vizsgáló bíróság titokban ült össze, a vádlottak távollétében ítélték, és az egész per be volt fejezve, midőn elfogták őket.

- Tehát elfogták őket?

- Persze.

- De mikor, hol és hogyan fogták el őket?

- Lyodot-t tegnap napfelkeltekor, D'Eymerist tegnapelőtt este, midőn kedvesétől hazatért. Eltűnésük miatt nem nyugtalankodott senki; de Colbert hirtelen levetette álarcát és nyilvánosságra hozta a dolgot; ebben a pillanatban kürtölik ki Párizs utcáin, és nagyméltóságodon kívül senki sincs, aki ne értesült volna a történetéről.

Fouquet mindinkább növekvő, fájdalmas izgalommal járt fel és alá a szobában.

- Mire határozta el magát nagyméltóságod? - kérdezte Gourville.

- Ha csakugyan így van, elmegyek a királyhoz - kiáltott fel Fouquet -, de a Louvre-ba menet útba ejtem a városházát. Majd meglátjuk, mit teszünk, ha a király aláírta az ítéletet.

Gourville vállat vont.

- Hitetlenség! - kiáltott. - Te vagy a rákfenéje a nagy szellemeknek!

- Gourville!

- Úgy van - folytatta Gourville. - És elpusztítod őket, mint a métely a legerősebb emberek szervezetét, vagyis egy pillanat alatt.

- Induljunk - mondotta Fouquet -, Gourville, nyissa ki az ajtót.

- Vigyázat - felelte Gourville -, itt van Fouquet abbé.

- Ó, az öcsém! - mondotta Fouquet bosszankodva. - Eljött, tehát valamilyen rossz hírt tud, és szokása szerint nagyon örül, hogy tudtomra adhatja. Ördög bújjék belé! Ha itt az öcsém, akkor rosszul áll a szénám. Miért nem mondta előbb, Gourville, akkor könnyebben meggyőzhetett volna.

- Nagyméltóságod rágalmazza öccsét - mondotta Gourville nevetve -, az abbé, ha jön, nem rossz szándékkal jön.

- Nocsak, most meg már mentegeti - mondotta Fouquet -, egy ilyen szívtelen fickót, zavaros gondolkodású, tékozló frátert!

- Tudja, hogy nagyméltóságod gazdag.

- És tönkre akar tenni.

- Nem, csak az erszényét szeretné megkaparintani.

- Nem elég, hogy két éven át százezer tallért adtam neki havonként. Az ördögbe is, én fizetek, s tudom, mennyi pénzembe került.

Gourville halkán, sokatmondóan nevetett.

- Tudom, azt akarja mondani, hogy a király fizet - felelt rá Fouquet -, csakhogy, Gourville, ez rossz tréfa, és most nincs is helye.

- Uram, ne mérgelődjék.

- Egykettő! Küldjék el Fouquet urat, mert nincs egy fillér pénzem sem.

Gourville az ajtó felé tett egy lépést.

- Egy hónap óta felém se néz - folytatta Fouquet -, miért ne telhetne el két hónap, anélkül, hogy látna?

- Megunja néha a rossz társaságot, amelyben él, és szívesebben látja a bátyját, mint cimboráit - mondotta Gourville.

- Köszönöm az ilyen megtiszteltetést. Különös prókátor ma, Gourville... Fouquet abbé prókátora.

- Eh, minden dolognak és minden embernek van jó oldala, hasznos oldala, uram.

- Fouquet abbé cimboráinak, akiket pénzel és itat, szintén van jó oldaluk? Bizonyítsa be, Gourville.

- Jöhetnek körülmények, amikor örülni fog, uram, ha Fouquet abbé cimborái, ezek az elszánt emberek, kéznél lesznek.

- Tehát azt tanácsolod, hogy béküljek ki Fouquet abbéval? - kérdezte gúnyosan Fouquet.

- Azt tanácsolom nagyméltóságodnak, hogy ne vesszen össze száz vagy kétszáz mihasznával, akik meztelen kardjukat egymás mellett kinyújtva háromezer ember köré tudnának acélláncot vonni.

Fouquet jelentőségteljes tekintetet vetett Gourville-ra, és kiszólt az inasnak:

- Vezessék be Fouquet abbét. - Majd Gourville-hoz fordult: - Igaza van, Gourville.

Két pillanat múlva az abbé mély hajlongásokkal megjelent a küszöbön. Negyven-negyvenöt éves ember volt, félig egyházi ember, félig katona, papba oltott kalandor; kard nem volt az oldalán, de érezte az ember, hogy pisztolyok vannak nála.

Fouquet nem annyira, mint bátyja, inkább, mint miniszter üdvözölte őt:

- Mivel szolgálhatok, abbé úr?

- Hohó! Hogyan beszél velem, bátyám?

- Mint az olyan ember, aki siet, uram.

Az abbé sandán nézett Gourville-ra, majd aggódón Fouquet-ra, és így szólt:

- Ma este háromszáz pisztoltallért kell fizetnem Gregi úrnak... játékon vesztettem, becsületbeli tartozás.

- Aztán? - kérdezte nyugodtan Fouquet, mert jól tudta, hogy Fouquet abbé ilyen apró-cseprő dolgok miatt nem zavarná őt.

- Ezret a mézárósomnak, mert nem akar tovább hitelezni.

- Azonkívül?

- Ezerkétszázat a szabómnak - folytatta az abbé -, hét öltönyt vett el az embereimtől a fickó, most abban a veszélyben forgok, hogy embereimnek nem lesz libériájuk, és a kedvesem arról beszél, hogy egy adóbérlővel fogja a helyemet betölteni, ami megalázó dolog volna az egyházra nézve.

- És mi van még? - kérdezte Fouquet.

- Észreveheti, uram, hogy a magam számára nem kértem semmit - mondotta alázatosan az abbé.

- Nagy szerénységére vall, uram - felelte Fouquet -, láthatja is, hogy várok.

- És nem is kérek semmit, ó, nem... Nem minthogyha nem szenvednék hiányt semmiben...

A miniszter egy pillanatig gondolkodott, aztán így felelt:

- Ezerkétszáz pisztoltallért a szabójának! Elég sok ruhát rendelhetett!

- Sok száz embert tartok! - mondotta büszkén az abbé. - Azt hiszem, ez nagy teher.

- Minek száz ember? Egy Richelieu vagy egy Mazarin talán megteheti, hogy száz emberrel őriztesse magát! De mire kell magának száz ember? Mondja meg!

- Ezt kérdi tőlem? - méltatlankodott az abbé. - Hogyan kérdezhet ilyet? Miért tartok száz embert! Még ilyet!

- Úgy van, azt kérdem, mit csinál száz emberrel? Feleljen!

- Hálátlan! - folytatta az abbé, mindjobban felhevülve.

- Magyarázza meg!

- Miniszter úr, nekem csak egy lakásra van szükségem, és ha egyedül volnék, magam is kiszolgáltatnám magamat, de ha egyszer magának annyi az ellensége... Száz ember sem elég hozzá, hogy megvédelmezem. Száz ember!... Tízezerre volna szükségem! Azért tartok csapatot, hogy nyilvános helyeken, gyűléseken egy hang se szólaljon fel bátyám ellen; csapatom nélkül, uram, annyi szitkot szórnának a fejére, úgy lecsepülnék, hogy egy hétig sem állná, érte, egy hétig sem!

- Nem is tudtam, hogy olyan nagy védelmezőm, abbé úr.

- Nem hiszi? - mondotta az abbé. - Hallja hát, hogy mi történt. Csak tegnap történt, hogy egy ember az Huchette utcában egy tyúkra alkudott.

- No és mit árt ez nekem, abbé úr?

- Figyeljen csak. A tyúk nem volt kövér. A vevő nem akart tizennyolc sou-t adni érte, és azt mondta, nem adhat tizennyolc sou-t olyan tyúkért, amelynek Fouquet leszedte a zsírját.

- Aztán?

- Erre az emberek nevetni kezdtek - folytatta az abbé -, nevetni kezdtek bátyám rovására, ördög és pokol, és máris összeverődött a csócselék. Amelyik a tréfát csinálta, hozzátette: „Adjon olyan tyúkot, amelyet Colbert hizlalt, fizetek érte, amennyit akar.” Mindenki tapsolt körülöttük. Szörnyű botrány! Értse meg, olyan botrány, hogy fivérének el kellett rejtenie az arcát.

Fouquet elpirult.

- És elrejtette? - kérdezte.

- Nem - folytatta az abbé -, volt egy emberem a tömegben, egy újoncom, aki faluról jött, Menneville-nek hívják, és nagyon kedvelem. Keresztülvágta magát a tömegen, és így szólt a tréfálkozóhoz:

„A ménkü csapjon magába, tréfacsináló uram, ez rossz tréfa! Colbert-nak karddöfés jár!”

„Én pedig Fouquet számára tartogatok egyet!” - felelte a tréfálkozó. Egymásnak rontottak a lacikonyha előtt, a kíváncsiak serege körülállta őket, és ötszázán nézték az ablakokból.

- No és? - kérdezte Fouquet.

- Hát, uram, Menneville, a nevetők megrökönyödésére, felnyársalta a tréfacsinálót, és így szólt a lacikonyháshoz: „Itt egy pulykakakas, barátom, kövérebb, mint a maga tyúkjá.” Lám, erre fordítom, uram, a jövedelmemet - mondotta diadalmasan az abbé -, védelmezem a családunk becsületét.

Fouquet lehajtotta a fejét.

- És száz ilyen emberem van - folytatta az abbé.

- Jó - mondotta Fouquet -, adja ide a költségjegyzékét, abbé úr és legyen ma estére a vendégem.

- Lesz vacsora?

- Lesz.

- De a pénztárt már lezárták.

- Gourville majd kinyitja. Menjen csak, abbé úr, menjen csak.

Az abbé meghajolt, és még ezt kérdezte:

- Tehát jó barátok vagyunk?

- Jó barátok. Jöjjön, Gourville.

- Eltávoznak? Tehát nem vacsorázik itthon ma este?

- Legyen nyugodt, egy óra múlva itt leszek.

Azután egész halkán ezt mondta Gourville-nak:

- Az angol lovaimat fogják be, és a városháza előtt hajtsanak el.

A hintók már vitték Fouquet vendégeit Saint-Mandéba; már az egész ház az ünnepi vacsora előkészületeinek lázában égett, midőn a főintendáns fogatával Párizs utcáin vágattak végig a lovak, azután a Szajna-parton száguldtak tova, mert a hintóban levők kevés emberrel akartak találkozni, és nemsokára elérkeztek a városházához. Háromnegyed nyolc volt. Fouquet a Long-Pont utca sarkán kiszállt, és gyalog indult Gourville-lal a Grève térre.

A térre befordulva, megpillantottak egy feketébe és ibolyaszínbe öltözött úri formájú embert, aki éppen beszállt egy bérkocsiba, és odaszólt a kocsisnak, hogy Vincennes-be hajtson. Lábánál jókora kosár, tele borospalackkal, amit a Miasszonyunk Képmásához címzett fogadóban vásárolt.

- Nini, hisz ez Vatel,⁸⁶ az udvarmesterem - mondotta Fouquet Gourville-nak.

- Úgy van - felelte az utóbbi.

- Mit csinált a Miasszonyunk Képmásához címzett fogadóban?

- Kétségkívül bort vásárolt.

- Hogyan? Csapszékben vásárolnak bort az én számomra! - szólt Fouquet. - Olyan gyatrán van ellátva a borospincém?

És odament az udvarmesteréhez, aki féltő gonddal rendezgette a kocsiban a palackokat.

- Hé, Vatel! - szólt rá Fouquet parancsoló hangon.

- Vigyázzon nagyméltóságod - szólt Gourville -, még felismerik.

- Hát aztán?... Mit törődöm én azzal?... Vatel.

A feketébe és ibolyakékbe öltözött férfiú megfordult.

Jámbor arcú és szelíd, semmitmondó tekintetű ember volt, a külsejéről ítélve a számtan tudósának tarthatta volna az ember, ha magatartása nem olyan büszke. Valami tűz csillogott a szemében, ajka körül finom mosoly játszadozott, de aki megfigyelte, hamar észrevette, hogy a mosoly nem vonatkozott semmire, és szemének tüze nem világít meg semmit.

Vatel szórakozottan mosolygott, és a gyermekek módján foglalatoskodott. Amint meghallotta a hangot, amely nevéen szólította, megfordult.

- Ó - mondta -, nagyméltóságod az!

- Én vagyok hát. Mi az ördögöt csinál maga itt, Vatel?... Bor? A Grève téren, csapszékben vásárolja a bort! Még ha a Fenyőtobozban, vagy a Zöld rácsban vásárolta volna!

- De nagyméltóságú uram - mondta nyugodtan Vatel, ellenséges tekintet vetve Gourville-ra -, miért avatkoznak az én dolgomba?... Rosszul gondoskodom a borospincéjéről?...

- Nem, igazán nem, Vatel, de...

- De? - szólt Vatel.

⁸⁵ A híres francia költőt (1621-1695) - akárcsak Molière-t - valóban Fouquet támogatta.

⁸⁶ A Nagy Condé udvarmestere volt; halálát Madame de Sévigné örökítette meg: 1671-ben, egy Lajos királynak adott vacsorán elkövetett hiba miatt öngyilkos lett.

Gourville megérintette a főintendáns könyökét.

- Ne mérgeleddjék, Vatel; azt hittem, hogy a pincém, a maga borospincéje elég jól el van látva, és nem szorul rá a Miasszonyunk Képemásához segítségére.

- Ejnye, uram - felelte Vatel bizonyos lekicsinyléssel, áttérve a nagyméltóságúról az egyszerű uramozásra -, a pincéje mégsem bővelkedik mindenben, és vannak olyan vendégeink, akik nem isznak nehéz borokat, ha nálunk estebédelnek.

Fouquet csodálkozva nézett előbb Gourville-ra, aztán Vatelra.

- Mit beszél?

- Azt mondom, hogy a pincemesterének nem volt annyiféle bora, amennyivel mindenki ízlését ki lehetne elégíteni, és La Fontaine, Pellisson és Conrart urak⁸⁷ nem isznak bort, ha jönnek. Ezek az urak nem szeretik a finom, drága borokat, mit csináljunk!

- No és?

- No és én könnyű asztali bort vásároltam, amelyet szeretnek. Tudom, hogy hetenként egyszer eljönnek a Miasszonyunk Képemásához fogadóba, hogy ezt a bort ihassák. Ezért vásároltam itt a bort.

Fouquet-nak egy szava sem volt... Csaknem meghatódott.

Vatelnak kétségkívül még sok mondanivalója lett volna, látszott, hogy belemelegedik a beszédbe.

- Ez éppolyan, mintha nagyméltóságod azt vetné a szememre, hogy a Planche Mibray utcában veszem az almabort, amit Loret úr⁸⁸ szokott inni, ha eljön hozzánk.

- Loret almabort iszik nálam? - kiáltott fel nevetve Fouquet.

- Azt, uram, azért szeret nálunk estebédelni.

- Vatel! - mondotta Fouquet, és megszorította udvarmesterének kezét. - Maga ember a talpán! Dicsérem az eszét, Vatel, mert megértette, hogy La Fontaine, Conrart és Loret urakat annyira tisztetem, mintha hercegek, grófok vagy akár főhercegek volnának, még annál is jobban. Vatel, maga jól szolgál, megduplázom a fizetését.

Vatel meg sem köszönte, csak a vállát vonogatta, és ezt a fenséges mondást mormogta:

- Megalázó dolog, ha megköszönik az embernek, hogy megtette kötelességét.

- Igaza van - mondotta Gourville, és Fouquet figyelmét egyetlen mozdulattal más dologra terelte.

Egy alacsony kocsit mutatott neki, amit két ló húzott, és láncokkal két akasztófa volt ráerősítve. A tartógerendán ülve egy poroszló kissé mogorva ábrázattal túrta az összecsődült naplopók megjegyzéseit, akik azt találgatták, hogy ki számára készítik az akasztófát, és a városházáig kísérték a kocsit.

---

⁸⁷ Pellisson, Paul (1624-1693) - neves irodalmár, szellemes társalgó; Fouquet pártfogoltja, s a főkincstárnok bukása után öt évig ült a Bastille-ban. Később XIV. Lajos kinevezte udvari történetírójának, s tagja lett a Francia Akadémiának. Conrart, Valentin (1603-1675) - szintén irodalmár, de keveset publikált; fő érdeme az Akadémiáért végzett munkája, amelynek ő volt első örökös titkára.

⁸⁸ Kora nevezetes költője, Longueville-né számára szórakoztató verses újságot szerkesztett, amely kéziratos formában forgott közkezen, s hétről hétre beszámolt az érdekesebb udvari pletykákról (1595-1665).

Fouquet megremegett.

- Látja, akasztás lesz - mondotta Gourville.

- De még nem történt meg - vágta rá Fouquet.

- Egy pillanatig se áltassa magát nagyméltóságod, ha ennyire visszaéltek barátságával és bizalmával, ha idáig jutottunk, már nem segíthetünk a dolgon.

- De az ítéleten nincs ott az én ellenjegyzésem.

- Lionne úr majd ellenjegyezi.

- Elmegyek a Louvre-ba.

- Nem fog odamenni.

- Azt akarja tanácsolni, hogy gyáva legyek! - kiáltotta Fouquet. - Hagyjam cserben barátaimat? Azt tanácsolja, hogy eldobjam fegyvereimet, míg harcolni tudok?

- Mindezt egyáltalán nem tanácsolom; de nem mondhatna le nagyméltóságod a pénzügy-miniszterségről?

- Nem.

- De ha a király mást akar kinevezni a helyébe?

- Előbb-utóbb úgyis meg fogja tenni.

- Igen, de ha lemond, nem kereshet ürügyet nagyméltóságod ellen.

- Igaz, de akkor gyáva volnék. Nem akarom, hogy barátaim meghaljanak, tehát nem is fognak meghalni.

- Ezért okvetlenül el kell mennie a Louvre-ba?

- Gourville!

- Vigyázzon!... Ha elmegy a Louvre-ba, kénytelen lesz hangos szóval védelmezni barátait, tehát hitvallást kell tennie, vagy örökre le kell mondania róluk.

- Soha!

- Bocsásson meg... a király csak két dolog közt enged majd választást, de esetleg nagyméltóságod maga is ezt javasolja.

- Ez igaz.

- Ezért kerülnie kell az összeütközést... Térjünk vissza Saint-Mandéba.

- Gourville, nem mozdulok erről a helyről, ahol ilyen gonosztettet akarnak elkövetni, ahol meg akarnak gyalázni! Mondom, nem mozdulok innen, míg módot nem találtam rá, hogy ellenségeimet legyőzzem.

- Szánakozva tekintenek nagyméltóságodra - mondta Gourville -, ha nem tudnám, hogy egyike korunk legokosabb embereinek. Százötven milliója van, állása révén ugyanolyan hatalmas, mint a király, és vagyona révén ötször hatalmasabb. Colbert-nak még annyi esze sem volt, hogy Mazarin végrendeletét elfogadtassa. Ha pedig az ember az ország leggazdagabb embere, és nem sajnálja kiadni a pénzt, és mégsem teszi azt, amit akar, bizony akkor szegény ember. Én mondom, térjünk vissza Maint-Sandéba.

- Hogy tanácsot kérjünk Pellissontól?

- Nem, hanem, hogy megsámoljuk, mennyi pénze van.

- Induljunk - mondotta Fouquet, és szeme megvillant -, helyes, helyes, vissza Saint-Mandéba.

Beszállt kocsijába, Gourville is vele együtt. Útközben a Faubourg-Saint-Antoine utcán találkoztak Vatel kis kocsijával, amely kényelmesen döcögött az asztali borral.

Amint gyors paripáikon elvágattak mellette, megijesztették az udvarmester félénk lovát, és Vatel aggódva kiáltott ki a kocsi ablakán:

- Vigyázzanak! Vigyázzanak a palackjaimra!

A saint-mandéi üvegfolysó

Ötven ember várt Fouquet-ra, s ő még arra sem vesztegette az időt, hogy egy pillanatig komornyikjával beszélgesse, hanem a külső lépcsőről egyenesen a szalonba ment. Barátai együtt voltak ott, és beszélgettek. A háznagy éppen készült a vacsorát tálaltatni, Fouquet abbé pedig fivérének visszatérését leste, és igyekezett távollétében a házigazda tisztét betölteni.

Midőn a házigazda belépett, az öröm és a szeretet moraja hangzott fel: Fouquet-t, aki a megtestesült vidámság volt, és adakozó természetű, szerették barátai, a művészek, költők és pénzemberek. Homloka, amelyről kis udvara le tudta olvasni gondolatait, és aszerint igyekezett cselekedni, homloka, amelyen sohasem szántott barázdát a gond, ezen az estén sápadtabb volt, mint rendszeren, és nem egy embernek szemébe tűnt sápadtsága. Fouquet az asztalfőn foglalt helyet, és vidáman beszélgetett vacsora közben vendégeivel. Elmondta La Fontaine-nek Vatel kalandját, elmondta Pellissonnak Menneville és a sovány tyúk történetét, úgyhogy az asztalnál ülők mind hallották és viharos kacagás és gúnyolódás keletkezett, amely csak Pellisson bánatos kézmozdulatára szűnt meg.

Fouquet abbé, aki nem tudta, hogy fivére miért terelte a szót erre a tárgyra, csupa fül volt, és hasztalanul igyekezett Gourville vagy Fouquet arcáról leolvasni a magyarázatot.

Pellisson szólalt meg:

- Tehát Colbert úrról beszélnek?
- Miért ne - felelte Fouquet -, ha igaz, hogy a király megtette intendánsának.

Alig ejtette ki ezeket a nyilvánvaló szándékkal mondott szavakat, a vendégek egyszerre felzúdultak.

- Azt a fukart - mondotta az egyik.
- Azt az éhenkórászt - szólt a másik.
- Azt a képmutatót! - tette hozzá a harmadik.

Pellisson sokatmondó tekintetet vetett Fouquet-ra, aztán így szólt:

- Uraim, sértegetünk egy embert, akit egyikünk sem ismer: ez nem emberséges és nem okos dolog, és meg vagyok győződve róla, hogy a pénzügyminiszter úrnak is ez a véleménye.
- Tökéletesen - mondotta Fouquet. - Hagyjuk Colbert hizlalt tyúkjait, és törődjünk csak Vatel szarvasgombával spékelt fácánjaival.

Szavai eloszlatták azt a sötét felhőt, amely hirtelen elborította a vendégsereg kedélyét.

Gourville az asztali borral vidámította fel a költőket; az abbé pedig, mint minden értelmes ember, aki rá van utalva mások tallérjaira, olyan jól mulattatta a pénzembereket és a katonákat, hogy a vidám hangok zsvájában teljesen elpárolgott az iménti nyugtalanság.

A második fogásnál és az utóételnél a bíboros végrendelete volt a beszélgetés tárgya; azután Fouquet megparancsolta, hogy az édességekkel megrakott tálakat és likőröspalackokat vigyék az üvegfolysóról nyíló szalonba. Ő maga az egyik hölgyet karon fogva vonult be, aki ezen az estén Fouquet kegyéből a társaság királynője lett.

Azután a zenészek vacsoráztak meg, a vendégsereg pedig fel és alá sétált az üvegfolysón és a kertben. Langyos tavaszi éjjel volt, illatárban úszott a kert.

Pellisson odalépett Fouquet-hoz, és így szólt hozzá:

- Bántja valami?

- Nagyon - mondotta a miniszter -, kérdezze meg Gourville-tól.

Pellisson megfordult és La Fontaine-be ütközött. Kénytelen volt végighallgatni egy latin verset, amit a költő Vatelről faragott.

La Fontaine egy órája ezt a verset skandálta mindenfelé, és most kedvező helyen akarta újra érvényre juttatni.

Azt hitte, hogy megfogta Pellissont, de az kisiklott kezéből. Ekkor Loret-hoz fordult, aki a vacsora és a házigazda tiszteletére négysoros verset költött.

La Fontaine hiába akarta neki elskandálni versét, mert Loret a négysoros költeményét akarta elszavalni.

Ezután Chanost gróffal vallott kudarcot, mert őt meg Fouquet fogta karon.

Fouquet abbé megérezte, hogy La Fontaine, aki szórakozott volt, mint mindig, nyomába szegődött a két beszélgető embernek, és közbelépett.

La Fontaine tüstént a karjába kapaszkodott, és elszavalta versét.

Az abbé nem tudott latinul, és ugyanolyan taktusban mozgatta fejét, amilyenben La Fontaine a daktilusok és a spondeusok hullámvázására illegette magát.

Ezalatt Fouquet az édességekkel megrakott asztalok mögött elmondta vejének, Chanost grófnak a történeteket.

- Míg mi itt beszélgetünk, a felesleges embereket el kell küldeni a tűzijátékhoz - mondotta Pellisson Gourville-nak.

- Jó - felelte Gourville, és néhány szót súgott Vatelnek.

Utóbbi azután a hölgyeket, az ifjú piperkőcöket és vén fecsegőket kivezette a kertbe, a férfiak pedig a gyertyáktól megvilágított üvegfolysón jártak fel és alá.

Gourville Fouquet-hoz lépett, és így szólt:

- Fouquet úr, mind itt vagyunk.

- Mind? - kérdezte Fouquet.

- Úgy van; számlálja meg a jelenlevőket.

Fouquet megfordult és számlált: nyolcan voltak.

Pellisson és Gourville karonfogva sétált, mintha különféle apró-cseprő ügyekről beszélgetnének. Loret és két tiszt ugyanígy tett, csak az ellenkező irányban.

Fouquet abbé egyedül sétált.

Fouquet a vejével járt fel-alá, mint akinek a beszélgetés teljesen leköti a figyelmét.

- Uraim - mondotta -, senki se nézzon rám járkálás közben, senki se mutassa, hogy rám figyel, sétáljanak tovább, magunk vagyunk, figyeljenek rám.

Mély csönd állt be, csak távolról hallatszott oda a mulató vendégeknek kiáltozása, akik a fák között helyezkedtek el, hogy jobban lássák a tűzijátékot.

Különös látványt nyújtottak ezek a férfiak, amint kis csoportokban járkáltak fel és alá, mintha minden csoport más tárgyról beszélgetne, pedig egyetlen ember szavára figyeltek, s az maga is úgy tett, mintha csak szomszédjával társalogna.

- Uraim - mondotta Fouquet -, kétségkívül észrevették, hogy barátaink közül kettő hiányzik ma; szerdai összejövetelünkön... Az istenért, abbé, ne álljon meg, semmi szükség rá, úgy is hall; kérem, járkáljon a legközömbösebb arccal, vagy, minthogy éles a szeme, álljon a nyitott ablakhoz, és adjon jelt köhögéssel, ha valaki közeledik.

Az abbé engedelmeskedett.

- Nem vettem észre, hogy barátaink hiányoznak - mondotta Pellisson, s ebben a pillanatban éppen hátat fordított Fouquet-nak, és ellenkező irányban haladt.

- Én pedig nem látom - mondotta Loret - Lyodot urat, akitől járadékot kapom.

- Én pedig - mondotta az abbé az ablakból - nem látom kedves D'Eymeris barátomat, aki ezerszáz frankossal tartozik.

- Loret - folytatta Fouquet, komoran és görnyedten járva fel és alá -, maga nem kapja meg többé Lyodot-tól a járadékát, magának pedig, abbé, D'Eymeris nem fogja megfizetni az ezerszáz frankot, mert mindketten meghalnak.

- Meghalnak! - kiáltottak fel Fouquet barátai, és egy pillanatra félbeszakították színlelt sétájukat.

- Uralkodjanak magukon, uraim - mondotta Fouquet -, mert talán figyelnek minket. Azt mondtam: meg kell halniok!

- Meg kell halniok - kérdezte Pellisson -, azoknak a férfiaknak, akiket hat nappal ezelőtt életvidám és jövőjükben bizakodó embereknek láttam? Szent Isten! Mi az ember, ha a betegség egy csapásra végez vele?

- Nem a betegség - felelte Fouquet.

- Hát akkor van rá mód... - mondotta Loret.

- Nem lehet rajtuk segíteni. Lyodot és D'Eymeris urak életük utolsó napjának előestéjét töltik most.

- De miért halnak meg ezek az urak? - kérdezte egy tiszt.

- Kérdezzék meg attól, aki meggyilkolja őket - felelte Fouquet.

- Ki gyilkolja meg őket? Meggyilkolják őket? - kiáltották ijedten Fouquet barátai karban.

- Mi több, felakasztják őket - szólt Fouquet komor hangon, amely úgy hangzott a virágokkal, festményekkel ékes, bársonnyal és arannyal díszített üvegfolysón, mintha temetésre kondulna meg a harang.

Önkéntelenül megállt mindenki; az abbé odahagyta az ablakot; a kerti fák lombja felett felröppentek az első rakéták.

A kertből örömrivalgás hangzott, és Fouquet egy pillantást vetett az élvezetes látványra.

Az ablakhoz lépett, barátai pedig a szavát lesve, mögéje álltak.

- Uraim - mondta -, Colbert parancsára két barátomat elfogták és elítélték. Colbert ki is fogja végeztetni őket. Mit kell tehát tennem?

- Láncoz teringette! - kiáltott fel az abbé. - Ki kell tapostatni Colbert beleit.

- Nagyméltóságodnak - mondotta Pellisson - beszélnie kell őfelségével.

- A király, kedves Pellisson, aláírta a halálos ítéletet.

- Akkor pedig - mondotta Chanost gróf - a kivégzésnek nem szabad megtörténnie.

- Lehetetlen, hacsak meg nem vesztegetjük a börtönőröket - felelte Gourville.
- Vagy a Conciergerie⁸⁹ igazgatóját - jegyezte meg Fouquet.
- Ma éjjel meg lehetne szöktetni a foglyokat.
- Ki vállalkozik rá?
- Én leszek a pénz vivője - mondotta Gourville.
- Én pedig a szóvivő - mondotta Pellisson.
- Szó és pénz - mondotta Fouquet -; ötszázezer frank a Conciergerie igazgatójának elég lesz, de ha kell, egymilliót is adunk.
- Egymilliót! - kiáltott az abbé. - Félannyiért megvásárolom fél Párizst.
- Tartsunk rendet - szólt közbe Pellisson -, ha tehát megnyerjük tervünk számára az igazgatót, akkor megszöktetjük a két foglyot. Amint kiszabadultak, fellázítják Colbert ellenségeit, és bebizonyítják a királynak, hogy bírósága nem csalhatatlan, mert fiatal, és könnyen túlzásba esik.
- Induljanak hát Párizsba, Pellisson, és hozzák vissza a két áldozatot - mondotta Fouquet. - A többi meglátjuk holnap. Gourville, adjon Pellissonnak ötszázezer frankot.
- Vigyázzanak, hogy bajba ne keveredjenek - mondotta az abbé. - Az ördögbe is, milyen nagy felelősség! Engedjék meg, hogy segítségükre legyek.
- Csend - súgta Fouquet -, jönnek. Ó, a tűzijáték valóban elragadóan szép!

E pillanatban a rakéták szikrái a közeli fák ágai közt hullottak le.

Pellisson és Gourville együtt lépett ki az üvegfolyosó ajtaján; Fouquet a másik öt összeesküvő társaságában lement a kertbe.

---

⁸⁹ Szép, ódon palota a Szajna-parton, a Palais de Justice (igazságügyi palota) része; V. Károlyig királyi palotául szolgált, majd a királyi udvartartás épülete lett; élén magas méltóság, a concierge (udvarnagy) állt, a későbbiekben börtönül szolgált.

Epikurosz hívei

Fouquet minden figyelmét, legalábbis látszólag, a fényes kivilágításnak, a hegedűk és oboák epekedő zenéjének szentelte, nézte a tűzijáték csillogó sugárkévéit, amelyek vörösre festették az eget, és még jobban kiemelték a vincennes-i torony komor körvonalait a fák mögött, s mivel a főintendáns rámosolygott a hölgyekre és a költőkre, az ünnepség éppoly vidám volt, mint máskor, és Vatel, akinek nyugtalan, sőt féltékeny tekintete állandóan Fouquet pillantását leste, meg volt elégedve az est sikerével.

Amint a tűzijátéknak vége szakadt, a társaság szétszéledt a kertben, és a márványoszlopok alatt ugyanolyan könnyeden, szabadszellel, mint a ház ura, aki ilyenkor megfeledkezett előkelőségéről, barátian vendégszerető volt és felségesen gondtalan.

A költők egymásba karolva barangoltak a ligetekben; néhányan leheveredtek a gyepágyra, amit alaposan megbánt bársonyruhájuk és bodorított hajuk, amelybe kis száraz levelek és fűszálacskák keveredtek.

A hölgyek közül néhányan meghallgatták a művészek énekét és a költők verseit, mások inkább arra a prózára figyeltek, amelyet oly férfiak mondtak nekik kellő művészettel, akik se színészek, se költők nem voltak, de kiket ifjúságuk és a kerti magány szokatlan ékesszólásra ragadtatott, amit a hölgyek a leginkább kedveltek.

- Miért van az - szölte La Fontaine -, hogy Epikurosz mesterünk nem jött le a kertbe? Rosszul teszi, mert Epikurosz sohasem hagyta el a tanítványait.

- Uram - felelte neki Conrart -, nincs igaza, mikor csökönnyösen Epikurosz hívének vallja magát, voltaképp itt semmi se emlékeztet a gargéttoszi bölcs tanítására.

- Ugyan kérem - felelte La Fontaine -, hiszen ismeretes, hogy Epikurosz egy nagy kertet vásárolt, amelyben nyugodtan élt barátaival.

- Ez igaz.

- No lássa! Fouquet úr is vett magának egy nagy kertet Saint-Mandéban, ahol mi, barátai, vele együtt nyugodtan és boldogan élünk.

- Mindez igaz, de sem a kert, sem a jó barátok nem bizonyítanak semmit. Miben hasonlít tehát Fouquet úr elmélete Epikuroszéhoz?

- Fouquet úr elmélete a következő: „A gyönyörűség teszi a boldogságot.”

- No és?

- Hát, én azt hiszem, hogy nem is érezzük magunkat nagyon szerencsétlennek, legalábbis én nem. Kitűnő vacsora volt, hozzá joigny bor, amit egyenesen az én kedves vendéglőmből hoztattak; az egy óra hosszáig tartó vacsora egész ideje alatt egyetlen sületlenség se hangzott el, pedig a társaságban tíz milliomos és húsz költő volt jelen.

- Itt álljunk meg. A joigny borról beszélt, és a jó vacsoráról. Ehhez ragaszkodik?

- Ragaszkodom *antecho*, mint ahogy a Port Royalban⁹⁰ mondják.

---

⁹⁰ 1204-ben alapított női apátság; 1636 óta a janzenizmus központja, mint ilyen, erősen vitatott elveket vall, és divatba jön értelmiségi körökben, pl. Racine is tanítványa, 1709-ben XIV. Lajos feloszlatja.

- Hát akkor jusson eszébe, hogy a nagy Epikurosz csak kenyéren, főzeléken élt, és hozzá tiszta vizet ivott, és ezen tartotta tanítványait is.
- Ez nem is olyan bizonyos - felelte La Fontaine -, és lehet, kedves Conrart, hogy összetéveszti Epikurosz Püthagorasszal.
- Azt is tudnia kell, hogy Epikurosz nem volt valami nagy barátja az isteneknek és a hatóságnak.
- Ó, épp ez az - szólt La Fontaine -, amit nem tudok megbocsátani sem Epikurosznak, sem Fouquet-nak.
- Ne beszéljen így a főintendáns úrról - mondta Conrart izgatott hangon -, mert ezzel csak megerősíti a Fouquet-ról és rólunk szállongó híreket.
- Miféle híreket?
- Állítólag rossz franciák vagyunk, lagymatag királypártiak, és süketek a törvényekre.
- Visszatérek a vitánk anyagára - szólt La Fontaine. - Elmondom, mi Epikurosz erkölcsi tanítása... amit különben, hogy őszinte legyek, mítosznak tartok. Minden, ami az ókorból fennmaradt, mítosz. Jupiter, ha jobban megnézzük, az életet jelenti. Alkídész⁹¹ az erőt. Neveik is engem igazolnak: Zeusz a görög *zén* - élni - igéből származik, Alkídész az *alké*, erő szóból. Mármost Epikurosz neve annyit jelent, mint jóságos vigyázás, védelem. És mondja nekem, ki vigyáz jobban az államra, és ki védelmezi jobban az embereket, mint Fouquet úr?
- Fejtegetése etimológiai jellegű, nem pedig erkölcsi; mert azt állítom, hogy mi, Epikurosz modern hívei, rossz állampolgárok vagyunk.
- Ó - kiáltott fel La Fontaine -, megbízhatatlan állampolgárok nem azért leszünk, mert mesterünk tanítását követjük. Hallgassa csak, mi egyik legfőbb aforizmája:
- Hallgatom!
- „Kívánjatok magatoknak jó vezetőket.”
- Na és?
- No és mit mond nekünk Fouquet úr mindennap? „Mikor lesz már végre erős kormányunk?” Mondja ezt Fouquet? Feleljen őszintén, Conrart.
- Ezt mondja, igaz.
- Nohát, ugyanezt tanítja Epikurosz.
- De ebben van valami lázítás is.
- Lázítás! Ha az ember azt kívánja, hogy jó államférfiak kormányozzák?
- Feltétlenül, ha azok, akik kormányoznak, rossz államférfiak.
- Várjon csak, megfelelek én minden ellenvetésére.
- Arra is, amit az imént mondtam?
- Figyeljen csak: „Vessétek alá magatokat azoknak, akik rosszul kormányoznak...” Így van leírva szóról szóra: „Kakósz politeuúzi”... Elismeri, hogy ez szó szerint a szöveg?
- Az ördögbe! Hogyne hinném el. Tudja-e, La Fontaine, hogy maga úgy beszél görögül, mint Aiszóposz?

---

⁹¹ Héraklész eredeti neve.

- Gúnyolódik, kedves Conrart?

- Isten ments!

- Tehát térjünk vissza Fouquet úrra. Mit hangoztatott mindennap? A következőt, ugye: „Micsoda tudálékos ember ez a Mazarin! Micsoda számár! Micsoda pióca, és mégis engedelmeskednünk kell ennek a bohócnak!...” No, Conrart, mondta-e Fouquet, vagy nem mondta?

- Elismerem, hogy mondta, talán nagyon is sokszor.

- Éppúgy, mint Epikurosz, barátom. Fouquet mindig úgy gondolkodik, mint Epikurosz. Ismétlem, mi Epikurosz hívei vagyunk, és ez elég szórakoztató dolog.

- Igaz, de félek, hogy mellettünk egy másik szekta is fog keletkezni, mint annak idején Epiktétoszé;⁹² tudják? a hiérapoliszi bölcs a kenyeret fényűzésnek, a főzeléket tékozlásnak és a tiszta vizet részegeskedésnek nevezte; ugyanő, mikor gazdája megverte, durcásan ugyan, de különben harag nélkül ezt mondta: „Fogadjunk, hogy eltörte a lábamat?” És a fogadást meg is nyerte.

- Hatökör volt ez az Epiktétosz.

- Megengedem, de megint divatba jöhet, csak a neve fog megváltozni, erre: Colbert.

- Eh! - felelte La Fontaine. - Ez lehetetlenség. Colbert nevét sohasem fogja kietimologizálni Epiktétosz nevéből.

- Igaza van, legfeljebb a *coluber*⁹³ szót.

- Húha, legyőzött, Conrart, már szójátékban keres menedéket. Arnauld⁹⁴ azt állítja rólam, hogy nincs logikám... Több logikám van, mint Nicole-nak.⁹⁵

- Bizony - vágott vissza Conrart -, van logikája, de janzenista.

A csattanót harsány nevetés fogadta. A sétálókat lassanként odacsábította a két vitatkozó köré heves vitájuk. Szinte vallásos tisztelettel hallgatták végig a vitát, és maga Fouquet is, bár alig tudta megállni, hogy bele ne elegendjék, az önmérséklet példájával járt elöl.

De a vita vége Fouquet-t is kihozta sodrából: felkacagott. Mindenki nevetett körülöttük, és a két filozófust gratulálók vették körül.

Győztesnek mégis La Fontaine-t jelentették ki, mély műveltsége és törhetetlen logikája miatt.

Conrart-nak a legyőzött ellenfél vigasztalása jutott: dicsérték becsületes szándékát és tiszta lelkiismeretét.

Ebben a percben, amikor a vidámság ily harsányan megnyilvánult, amikor a hölgyek szemére vetették a két vitatkozónak, hogy a nőket nem vonták be az epikureus boldogság rendjébe, ebben a percben érkezett meg Gourville a kert másik végéből, az izgatottan figyelő Fouquet felé közeledett, s puszta megjelenésével kiszakította vendégei köréből.

---

⁹² Sztoikus filozófus (kb. 50-138), a phrügiai Hiérapoliszban született, mint rabszolga került Rómába, Néro szabadította fel; a türelem és önmegtartóztatást hirdette, elítélte a kizsákmányolást; szerinte a boldogság független a külső jó vagy rossz hatástól, mert a belső erény biztosítja.

⁹³ Kígyó. (latinul)

⁹⁴ Tudós és teológus (1612-1694), a janzenisták védelmezője a jezsuitákkal szemben; Lancelot-val együtt nyelvtani értekezést, Nicole-lal a Port-Royal logikájáról szóló tanulmányt írt, majd egy új geometriai kézikönyvet.

⁹⁵ Nicole (1625-1695) - francia moralista, Port-Royal védelmezője, egy erkölcsstani értekezés szerzője.

A főintendáns arcán mosolygás ült, és általában gondtalanságot színlelt. De amikor nem látta senki, levetette álarcát.

- No, hol van Pellisson? - kérdezte izgatottan. - Mi van vele?

- Most tért vissza Párizsból.

- Magával hozta a foglyokat?

- Csak éppen a börtön igazgatójával beszélhetett.

- Mit, hát nem mondta meg, hogy én küldtem.

- De megmondta. Az igazgató azonban azt felelte, hogy aki Fouquet úr nevében jön, hozzon magával levelet Fouquet úrtól.

- Ó, hacsak levelet kell neki írni... - mondta Fouquet.

- Nem, nem - szólt most közbe Pellisson, aki ebben a pillanatban tűnt fel a kis liget sarkán. - Nagyméltóságod menjen oda és személyesen beszéljen vele.

- Igaza van. Visszavonulok, mintha dolgozni akarnék. A lovak maradjanak befogva, Pellisson. Gourville, maga tartsa vissza barátaimat.

- Én is adnék egy tanácsot nagyméltóságodnak - mondta Gourville.

- Beszéljen, Gourville.

- Csak az utolsó pillanatban keresse fel a börtön igazgatóját. Derék ember, de ügyetlen. Bocsásson meg, Pellisson úr, de én nem osztom a nézetében. Higgyen nekem nagyméltóságod: jobb lesz, ha még valakit küld az igazgatóhoz szóvivőként: nagy nőbarát; de ne személyesen menjen el hozzá.

- Majd megfontolom - felelte Fouquet -; hiszen rendelkezésünkre áll még az egész éjszaka.

- Ne igen pazarolja az idejét nagyméltóságod - szólt Pellisson. - Még ha kétszer annyi időnk volna is, mint amennyi van, akkor se baj, ha korán érkezünk.

- Isten vele - mondta a főintendáns. - Jöjjön velem, Pellisson. Gourville, magára bízom a vendégeimet.

Ezzel Fouquet eltávozott.

Epikurosz hívei észre sem vették, hogy mesterük eltűnt; a hegedűk egész éjjel szóltak.

-&-